T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

AB URBE CONDITA

LIBRI, QUI SUPERSUNT, OMNES,

CUM NOTIS INTEGRIS

LAUR. VALLAE, M. ANT. SABELLICI, BEATI RHENANI, SIGISM. GELENII, HENR. LORITI GLAREANI, CAR. SIGONII, FULVII URSINI, FRANC. SANCTII, J. FR. GRONOVII, TAN. FABRI, HENR. VALESII, JAC. PERIZONII, JAC. GRONOVII;

EXCERPTIS

PETR. NANNII, JUSTI LIPSII, FR. MODII, JANI GRUTERI;

NEC NON INEDITIS

JANI GEBHARDI, CAR. AND. DUKERI,

ET ALIORUM:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CURANTE

ARN. DRAKENBORCH,

QUI ET SUAS ADNOTATIONES ADJECIT.

ACCEDUNT

SUPPLEMENTA DEPERDITORUM T. LIVII LIBRORUM

A JO. FREINSHEMIO CONCINNATA.

TOMUS PRIMUS. PARS PRIOR.

STUTGARDIAE

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS WUERTEMBERGICAE.

LIPSIAE IN COMMISSIS APUD C. H. F. HARTMANNUM.

MDCCCXX.

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

AB URBE CONDITA

LIBRI, QUI SUPERSUNT, OMNES.

TOMUS PRIMUS.

PARS PRIOR.

Digitized by Google

Drakenborchianam Livii editionem typis revocantes cum operis et praestantia et raritate juxta defendamur, quomodo in provincia a nobis suscepta versemur, paucis exponendum est.

Reddimus igitur editionis istius quasi effigiem ad exemplum expressam atque integram, ita tamen, ut operarum errores, vel ab ipso Drakenborchio notatos, vel a nobis deprehensos, emendemus; additamenta, ab eodem inter Errata Tomo VII. exhibita, suo quaeque loco annectamus; varias lectiones cod. Florentini usque ad l. 3, 32. ultimis Tomi II. paginis a Drakenborchio subjunctas, ubi editor eas indicaturus fuisse videbatur, inseramus; in locis Livii a Drakenborchio citatis libri capitisque commemorationi paragraphorum notam, passim omissam, addamus.

Deinde singulari fortunae benignitate contigit, ut ipsum illud editionis suae exemplar, quod Drakenborchius manu versare solitus erat, olim a Joh. Eberh. Henr. Scholl, Decano Heidenheimensi, cum studiorum gratia inter Batavos commoraretur, in

auction publica emtum, adservetur in bibliotheca Viri Amplissimi, Christ. Dav. Alexandri Heermann, Professoris Schoenthaliensis. Qui vir pro eximia, qua est in nos humanitate, exemplar illud nobiscum communicavit, Drakenborchiique ad marginem annotationes, hucusque ineditas, ut excerperemus, atque in novae hujus editionis usum converteremus, benevole concessit. Sunt autem illae satis multae, praesertim in Tomo I. et quidem variae ac diversae. Notantur errata typothetarum ab editore, emisso jam opere, animadversa; adduntur loca auctorum, Livii inprimis, iterata lectione congesta, modo ad sensum explicandum pertinentia, modo lectionis probatae causam agentia; respiciuntur aliae aliorum conjecturae ac censurae; retractatur ipsius ab ipso passim proposita Drakenborchii sententia. Quae omnia, nisi ubi manifestus fuerit error, et a nobis vel ab alio quoque deprehendendus, (ut in citandis libris, capitibus ac paragraphis,) his signis (*) justo atque eo, quem Drakenborchius ipse nota ^ praescripsit, loco inserimus.

Ceterum nos nequaquam temere, quae ab alio quodam profecta fuerint, pro Drakenborchii autographis habere, praeter Scholli, viri et doctissimi et integerrimi, testimonium, dum ille in vivis erat, Heermanno saepe repetitum, his potissimum argumentis persuasum habemus:

Tomi I. chartas correctioni expurgationique ultimae inserviisse, testantur non solum atramenti maculae aliaque preli manuumque inquinamenta, sed etiam multae castigationes monendo typothetae adhibitae, quibus huncce paruisse editiones in vulgus editae fidem faciunt.

. *At, qui notas istas adposuit, prima semper persona loquitur, et, Drakenborchium ipsum correctoris egisse partes, apertum est. Jam vero* eadem *illa manus, quam operarum errores castigantem conspexeris, alias postea animadversiones, notas etc. et quidem diversis, ut atramenti varietas declarat, temporibus iisdem paginis adjecit.*

Tomi vero secundi reliquorumque chartae, licet castigandis in opere typothetis haud adhibitae, (nulla enim his infligitur nota,) ejusdem *in annotationibus prae se ferunt correctoris chirographum, idemque ille, qui in Tomo I. (e. gr. bis l.* 1, 51, 8.), *etiam in Tomis posterioribus haud raro utitur persona prima.*

Accedit, quod annotationum margini inscriptarum haud paucae, modo totidem verbis, modo emendatius ac copiosius a Drakenborchio ipso inter Errata Tomo VII. adjunctae, aliae ita expressae sunt, ut in novae editionis subsidium praeparatae esse videantur.

Denique exemplari Heermanniano adjectae sunt aliquot pagellae ab eadem, *nec profecto alia quam*

Drakenborchii, manu exaratae, ut „loca Livii ad fidem codicis Puteani exigenda", *atque ex adverso ab alia,* „Sallierii" *scilicet, manu exacta, totidemque verbis in editione ipsa expressa.*

Sed, qui diligenter has annotationes, a nobis insertas, inspexerit, Drakenborchium auctorem haud difficulter ipse agnoscet.

Nos, ne nimium accrescat operis, quatuordecim Tomis intra paucos annos absolvendi, moles, nonnisi Varietatem codicis Veithiani, editioni Gothanae additam, codicumque Helmstadiensium 1. *et* 2. *quorum priorem aliquoties citat J. Fr. Gronovius, a Wernsdorfio depositam in Novis Actis Societatis Latinae Jenensis Vol. I. uncis hisce* [ ] *inclusam annectimus.*

Scr. Stuttgardiae Idibus April. 1820.

Christ. Frid. Klaiber,
Philos. D. et Professor Gymnasii Illustris.

VIRO

INLUSTRISSIMO ET HONORATISSIMO

THOMAE COKE,

BARONI DE LOVEL,

MAGNAE BRITANNIAE PARI,

NOBILISSIMI ORDINIS BALNEI EQUITI,

ETC. ETC.

D. D. D.

ARNOLDUS DRAKENBORCH.

Quum in eo forem, ut, quidquid priorum temporum horrida barbaries ex *T. LIVIO* nobis reliquum fecit, virorum doctorum ingenio et, ut ſpero, mea etiam cura emendatum et inluſtratum e manu emitterem, non anxie circumſpicere neceſſe habui, cujus potiſſimum tutelae operam monumentis ejus inpenſam traderem. Mox enim multiplices eaeque graviſſimae rationes ſponte se menti obtulerunt, quibus facile ad credendum inductus sum, *LIVIUM*

neque fama, quia femper floruit, digniori, quam tibi, *VIR INLUSTRISSIME*, patrono commendari, neque in alterius, qui plura, quam tu, de nova hac editione promeritus eft, finu deponi poffe. Genus enim ducis ex ftirpe fplendidiffima, quae, jam per multa feculorum fpatia Equeftri dignitate inluftris, non modo nobiliffimas quasque Magnae Britanniae familias cognatione et adfinitate adtingit, fed etiam plures viros eximios edidit, qui partim favore et benevolentia erga omne doctrinarum genus atque eruditos commendabiles fuerunt, partim ipsi etiam literis inmortale nomen sibi pepererunt. Ne alios memorem, omnium inftar erit, quem inter majores numeras, *EDUARDUS COKE*, lucidum illud Jurisprudentiae patriae fidus, Angliae fuae Papinianus, Romano illi, generis amplitudine, ingenii felicitate, eruditionis copia, auctoritatis pondere, vitae integritate, morumque innocentia par, vel eumdem fuperans: qui rara et vere invidenda felicitate illud confecutus eft, ut, quum non modo cives a fuo viventis ore pendere, fed Proceres etiam ac Reges, quorum confilio adfcriptus erat, a se refponsa expetere foliti fuerint; hodie adhuc mortui fcripta, quibus publicum gentis fuae Jus interpretatus eft, certiffimum totius regni oraculum habeantur. Ab hac praeclara majorum indole minime tu, *VIR INLUSTRISSIME*, degeneraſti, fed potius ornamenta et decora, eorum meritis familiae tuae conciliata, infigni acceffione et incremento adcumulaſti. Quum enim ingenium jam ab ineunte aetate

literarum humaniorum praeceptis egregie imbuisses, liberalium etiam aliarumque artium, quae tui ordinis viros decent, peritiam haud vulgarem tibi comparasses, laudabilem hanc opinionem animo inbibisti, in curriculo hoc non ignave subsistendum esse; sed, ut in intima optimarum scientiarum adyta penetrares, et simul magis ac magis prudentiam civilem arriperes, elegantiorique vivendi rationi adsuesceres, lares et amicos relinquendos, ac per eas regiones peregrinationem instituendam esse, ubi illa doctrinarum semina, quae domi in pectoris tui agrum feliciter jacta erant, diligenti cultura ad tempestivam maturitatem perduci, quaeque non nisi usu percipiuntur, optime addisci possent. Non igitur soli spectandi studio indulgens, sed insuper in gentium mores inquirens, earumque instituta inspiciens varia regna pluresque populos peragrasti. Praecipue vero Italiam, illam olim terrarum ac gentium dominam, tibi adeundam esse censuisti, in qua omne eruditionis genus, ab aliis inventum, longe elegantius excultum fuisse memineras. Quum igitur pedem in hanc plagam bonis avibus intulisses, eumdem, quem etiam alibi observaras, morem secutus, nihil antiquius habuisti, quam ut ex virorum doctorum usu et colloquiis fructum, quem speraras, perciperes, eorumque intimam familiaritatem tibi adquireres: quam deinde haud difficulter adquisitam in hunc usque diem literarum aliisque humanitatis officiis non tantum constanter conservasti, sed in dies etiam magnis incrementis auxisti. Quum tamen animus tuus his non-

dum satiatus esset, insuper morum elegantia et ingenii, bonis studiis expoliti, suavitate in Principum aulas ac Magistratuum palatia aditum munivisti. In quorum amicitiam insinuans id operam dedisti, ut ex eorum sermonibus et convictu uberiorem civilis doctrinae cognitionem haurire, et simul intelligere posses, qua ratione in summae dignitatis fastigio positis patriae utilitati optime prodesse, potentium favorem et aequalium amorem sine adulatione adquirere, inferiorum vero venerationem sine ambitu colligere daretur. Exemplo sit Magnus Etruriae Dux *COSMUS III.* qui te, *VIR INLUSTRISSIME*, prae aliis insigni benevolentia complexus est. Unde etiam, ut tanti Principis comitati gratiam referres, ineditum antea Dempsteri opus *De Etruria regali*, ex instructissimis bibliothecae tuae loculis prolatum, tuaque cura Florentiae typis descriptum, eidem consecrasti. Quidquid temporis ab his occupationibus vacuum habebas, partim rerum vel antiquitate notabilium, vel veteris aut nostri aevi artificum manu pretiosarum spectaculo, partim Bibliothecis, quas Itali copiosissimas possident, non sine voluptate fructuve inspiciendis et excutiendis inpendisti. Quin etiam, nobili Italos hac parte aemulandi studio ductus, quascumque investigare poteras, vel veteris Quiritium splendoris ac magnificentiae reliquias, vel codices, sive ante plura secula manu exaratos, sive deinde, sub primis artis omnium utilissimae initiis, typis descriptos, studiose coëmisti. Pecuniam enim, quam alii inanibus et

turpibus vere rebus unice profundere solent, his, quae animum pascunt, deliciis magno cum foenore inpendi exiſtimabas. Sexennio inter haec exacto, tot tamque eximiis eruditionis inſtrumentis inſtructus, domum redeundi inpetum cepiſti, ut adepto thesauro per otium frui, et ex eo, quae aliis uſui futura erant, cum iisdem communicare poſſes. Quo minus tamen conſilium illud ex animi ſententia exſequi datum sit, patriae utilitas obſtitit. Ea enim, opera tua indigens, pati noluit, ut diutius tibi ac Musis viveres. Te igitur manu injecta sibi vindicavit, atque ex seceſſu, in quo adhuc delitescere optaras, extractum in Senatum Regni inferiorem adlegit. In hoc theatrum productus ita te geſſiſti, ut Optimus Maximus Magnae Britanniae Regum *GEORGIUS I.* indole tua delectatus, eamque meritis praemiis remuneraturus, quum Inluſtrem Equitum Balnei Ordinem inſtauraret, te quoque in eumdem recipi voluerit. Poſtea nulla parte Patre minor Filius *GEORGIUS II.* qui quum maxime beatiſſimi Regni habenas moderatur, utque diutiſſime moderari poſſit, non cives magis et subjecti, quam vicini Belgae, aeterno foedere et indiſſolubili amicitiae eorumdemque sacrorum vinculo Britannis juncti, ex animo vovemus, simul ad regni clavum sedere inceperat, mercedem, qua te dignissimum praeſtiteras, tribuit, teque in Celsiſſimum Ordinem Senatorium retulit, ac *BARONEM DE LOVEL* creavit. Licet autem ex eo tempore publica florentissimi regni negotia, ut par erat, privatis tuis praetuleris; damnum tamen, quod, te ad rempu-

blicam admoto, Musae fecerunt, alia ratione compensare conatus es. Non tantum enim bibliothecam tuam quasi publicasti, et codices vel manu vel typis descriptos, quamque aliam eruditam supellectilem collegeras, illis, qui ad te decurrebant, promtissimo animo ex ea suppeditasti: verum etiam, quae tua est erga viros doctos benevolentia, hominum vota praevenire laudi tibi ducens, sponte saepe ac non rogatus obtulisti, quae iis ex usu futura audieras, et ipsi in thesauro tuo adservari ne suspicari quidem poterant. Hinc merito tibi contigit, ut communis literarum et literis operantium patronus habearis, nomenque tuum apud cives et exteros celebratissimum evaserit. Haec effecerunt, *VIR INLUSTRISSIME*, ut, quod ante dixi, ipse mihi persuaserim, omnesque, qui redditas rationes aequa mentis lance ponderarint, in eamdem sententiam pedibus ituros esse in animum inducam, nullius, quam tuae tutelae, *LIVIUM* melius credi posse. Et tamen his graviora argumenta supersunt, quae evincunt, me *LIVIUM* tibi obferendo non tantum consilium, quale oportuit, cepisse; verum etiam perperam acturum, omniumque bonorum reprehensione dignissimum futurum fuisse, si de clientela ejus alteri tradenda cogitare potuissem. Postquam enim de cujusque veterum scriptorum meritis recte judicandi facultatem nactus es, unum *LIVIUM* semper maximo in pretio habuisti, lacteaque ejus eloquentia mirifice captus ipsum, tamquam elegantissimum scriptorem, gravissimaeque auctoritatis historicum,

ſatis neque mirari neque praedicare potuiſti. Hinc in itinere literario *LIVII* haud inmemor exſtitiſti, ſed praeſertim veteres ejus membranas antiquiſſimasque editiones et alia monumenta, ex quibus inluſtrari et puriorem lucem foenerari poterat, indagaſti, et ex indigniſſimis, quibus continebantur, carceribus liberatas coëmiſti, partim praeſtantiſſimos codices in publicis bibliothecis obvios cum editis exemplaribus committi curaſti. Unde tam ſpectabilem codicum *LIVIANORUM* cumulum coacervaſti, ut ipſe tandem, his auxiliis inſtructus, ad *LIVIUM* edendum, eique manus ſalutiferas admovendas animum converteris. Utinam conſilium hoc perficiendi otium tibi fuiſſet! Non enim dubium eſt, quin scriptorem, nulli veterum secundum, hodie multis partibus emendatiorem manibus verſaremus. Sed patria, cujus commodis nemo bonus umquam deeſſe poteſt, mentem tuam, quum in hoc ſtadio decurrere paratus eſſes, a propoſito avertit, teque sibi uni operam inpendere voluit. Id mihi lucro atque editioni huic insigni ornamento cessit. Quum enim non tantum ei procurandae intentus eſſem, sed jam pars maxima primi tomi prelum reliquiſſet, thesauri, qui in ſcriniis bibliothecae tuae repoſitus erat, certior factus per amicos te adire, atque orare suſtinui, ut ſubſidia haec mecum communicando editioni, quam adornare inceperam, maximum decus conciliare, me in perpetuum tibi devincire, et simul praeclare de *LIVIO* mereri velles. Id autem a te petendi auctor mihi exſtitit humanitatis et pro-

lixae ſtudiis elegantioribus optime conſulendi voluntatis tuae fama, non tantum per Britanniam, sed etiam Belgium aliasque regiones late didita. Eam vero benignitatem tuam non auxiſſe, sed potius intra veritatem ſubſtitiſſe, laudesque tibi debitas parcioribus, quam oportuerat, praeconiis celebraſſe, experientia me docuit. Mox enim cauſſam meam agentibus facillimum te praebuiſti, et, quod sperare inprobum putaſſem, minus tuto per mare itinere ad me deferri jussiſti ſeptemdecim codices *LIVIANOS*; quorum tredecim calamo exarati partim tres, partim unam, ut vocant, decada librorum *LIVII* continebant; reliqui typis deſcripti, vel ultima vetuſtate, vel diligenter ad marginem notatis praeſtantiſſimarum membranarum Variantibus Lectionibus, Manuſcriptis erant aequandi; quos omnes per integrum triennium in contubernio meo haerere indulgenter permisiſti. Hoc praeſidio tantopere conatum meum *LIVII* hiſtorias ornatius publicandi promoviſti, ut, si editionem hanc alteri, quam tibi inſcribere auſus fuiſſem, ipſo me judice dignus forem, qui neque aequitatis, neque beneficiorum, quae tam larga manu in me contuliſti, eam, quam merita tua poſtulabant, rationem habuiſſe dicerer. Accipe igitur, *VIR INLUSTRISSIME*, donum, quod devota mente obfero, tamquam teſtimonium animi haud ingrati, et qui, quum debita tibi persolvere nequeat, ejus tamen officii praeſtandi voluntatem sibi non deeſſe, hoc monumento publice fateatur. Accipe novam, quam tibi conſecro, editio-

tionem *LIVII*, quem omni tempore in sinu gestare solitus es, meo, si id sperare liceat, labore et industria, tuo certe munere et liberalitate cultiori ornatu in ora hominum prodeuntem. Si ullus rerum humanarum sensus mortuis superesset, ipse *LIVIUS* tam munifico patrono se sponte adplicaret, utque ab eo in clientelam reciperetur, ultro ambiret. Ego vero me operae pretium tulisse censebo, si *LIVIUM* meum tanti facere volueris, ut ei locum in opulentissima bibliotheca tua concedere haud digneris. Ceterum hoc tibi persuadeas, *VIR INLUSTRISSIME*, rogo, me numquam non ter Optimum Maximum omnium rerum Moderatorem ac Dominum pro salute et incolumitate tua votis precibusque fatigaturum, ut ita, ab aliis curis immunis, omnes animi ac corporis vires ad libertatis et felicitatis gentis tuae conservationem intendere, optimarum artium ac disciplinarum splendorem auxilio tuo augere, et Filium unicum, quem nuper, ut paternis vestigiis insisteret, per varia cultioris Europae regna iter suscipientem, non sine admiratione, et virtutum tuarum, quae in eo elucebant, veneratione Trajecti videre, et amplecti licuit, tuis manibus formare, ac tui similem reddere possis.

Dabam Trajecti ad Rhenum Idibus Septembribus anni cIↃ IↃCCXXXVII.

BENEVOLE LECTOR.

Animus tulerat, hic tibi in primo limine latius enarrare, quo consilio, quibusque auxiliis instructus, ad novam LIVII *editionem procurandam accesserim, ut simul amicis, qui ei exornandae liberaliter copias contulerunt, debitas gratias agendi commodam occasionem haberem. Quum tamen primum hunc tomum, cui praefatio inserenda erat, in nimiam molem excrevisse comperirem; ne eam insuper augerem, huc delapsus sum, ut, quidquid praefandum censerem, una cum priorum editorum Dedicationibus ac Praefationibus in unum fasciculum conlectis, ad calcem universi operis rejicerem. Tanto autem facilius ad id inductus sum, quod Lectoris non interesse putarem, ubi, in principio an in fine libri, instituti mei rationem redderem. Numquam enim fore credideram, ut* LIVIUM *per partes in publicam lucem emitterem. Ad quod tamen quum tandem me permoverint optimorum bibliopolarum suis sumtibus* LIVIUM *typis describentium preces, qui id quam maxime ex re sua esse contenderunt, nunc tu, Benevole Lector, mihi rogandus es, ne hanc reddendae rationis dilationem aegre feras. Quia vero ad finem tomi secundi quaedam pagellae vacuae supererant, in eas conjeci varias lectiones ex cod. Florentino, omnium hujus prioris partis* LIVIANAE *integerrimo, excerptas usque ad cap.* XXXII. *libri tertii, ubi demum iis in ipso opere uti coepi, ne ceteroqui priori hac illarum parte careres. Vale, mi Lector, et conatibus meis fave.*

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

AB URBE CONDITA

LIBRI.

EPITOME LIBRI PRIMI.

Adventus Aeneae in Italiam, et ejus res gestae referun-

HISTORIARUM AB URBE CONDITA DECADIS PRIMAE] Germanum non esse Livianorum librorum indicem illum, qui vulgo fertur, verum a Grammatico aliquo parum scite fuisse afflictum, cum multis aliis summis superioris memoriae viris assentior, tum maxime Francisco Petrarchae, qui in primo libro rerum memoratarum, et in epistola ad Joannem Certaldensem non obscure, quid ipse de ejusmodi re sentiat, edit his verbis. *Sed heu quantam aetatis nostrae maculam! Hujus tam ingentis, tamque egregii operis vix portio subest exigua quidem: cum in Decades vel ab ipso conditore, vel, quod magis reor, a fastidiosis postmodum lectoribus sectum foret, ex quatuordecim non nisi tres Decades supersunt.* Item: *Quod nisi fallit existimatio, frustraturque memoria, prope ad eandem literarum congeriem videtur accedere vel T. Livii Romanarum rerum liber ingens, quem in partes, quas Decades vocant, non ipse, qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia.* Haec ille. Id autem ita esse, ex Grammaticis etiam veteribus, ut Prisciano, Diomede, Censorino, et eo demum, qui singulorum horum librorum Epitomas scripsit, facile intelligi potest; apud quos animadvertere licet, in hac historia nominanda nullam Decadum, perpetuam librorum, in quos ipsa descripta erat, fieri mentionem. Quod facturos eos aliquando fuisse credendum est, nisi jam mortuis illis ejusmodi index celebrari coepisset. Decadum autem nomen probabile reddidisse videtur numerus librorum, qui a T. Livio scripti esse dicuntur: cum xiv Decades in cxl libros (tot enim ab eo editos esse vulgo creditur) rotundo quodam numero dividantur. Verum et haec falsa opinio est. Idem enim Petrarcha cxlii ab eo scriptos esse tradit. Idque nos ita esse in scholiis Epitomae libri cxxxvi ostendemus. His igitur adducti rationibus, germanam horum librorum inscriptionem restituendam esse putamus hanc: *T. LIVII PATAVINI HISTORIARUM AB URBE CONDITA LIBRI CXLII.*

tur. Ascanii regnum Albae, et deinceps Silviorum.

Ex quibus tamen cum superiorum saeculorum incuria CVII interciderint, cogimur eos XXXV tantummodo nominare. *Historias* autem eum credo idcirco inscripsisse, ut hic liber distingueretur ab iis, qui *Annales* appellabantur. Siquidem aliud erat *Annales*, aliud *Historias* scribere. Nam Annales (ut a veteribus accepimus) tantummodo quid factum, quoque anno factum esset, demonstrabant: Historiae vero non solum id, quod gestum est, sed etiam quo consilio, quaque ratione gestum esset, indicabant. Cum autem primis temporibus omnes, qui de rebus Romanis scriberent, Annales conficerent, ut Pictor, ut Piso, ut Fannius, ut Libo; postremo etiam Historiae scribi coeptae sunt, ut a Coelio, a Tu- (p. 2.) berone, ab Asellione, a Sisenna, a Sallustio, a Livio. Itaque cum, qui Historias scriberent, alii aliunde scribendi initium facerent; Livius, ut et ipse scriptionis suae et genus et initium indicaret, *HISTORIAS AB URBE CONDITA* nominavit: nimirum intelligi cupiens, se a primordio (quemadmodum ipse in principio profitetur) res Romanas esse scripturum. Atque hoc quidem etiam consilio Sallustius usus, libros Historiarum complures edidit, quibus res (ut opinor) populi Romani, quibus ipse interfuit, se perscripturum esse testatus est. Initium certe scribendi a Sullae morte, Catulo Lepidoque consulibus, fecit. Quod ex verbis ejus quibusdam, quamquam divulsis, quae a Prisciano XV. [p. 1115.] ex primo historiarum libro Sallustii proferuntur, intelligi potest. Ea vero sunt haec. *Res populi Romani, M. Lepido Q. Catulo consulibus ac deinde, militiae et domi gestas composui.* SIGONIUS. De operis Liviani divisione in Decadas librorum eadem, quae Sigonius, sentiunt etiam El. Vinetus ad Priscian. de Ponder. et Mensur. editus post Hotoman. de re Nummar. p. 476. Ger. Joh. Vossius in Arte Histor. c. XXV. et quos ibi plures laudat. Illorum autem numero, quos ibidem Voss. divisionem hanc defendentes refellit, addendus videtur Martin. Anton. Delrius, qui ad Senec. Troad. v. 53. docet, citari Decadas Livii in antiquissimo Martyrologio in vita D. Sebastiani, quod adeo antiquum, ut ex eo Beda et Usuardus multa desumserint. Unde tamen nihil aliud rite efficere poterit, quam divisionem hanc non nuper demum inventam, sed jam antiquam esse; non vero, eam ipsi Livio placuisse. (* Livius, opus a se in libros divisum esse, indicat VI, XII, 2. quae *volumina* vocat X, XXXI, 10.) Ceterum, si verum ac certum haberi debet *historiarum* et *annalium* discrimen, a Sigonio hoc loco propositum, fatendum est, Livium *historias*, non *annales*, reliquisse. Attamen ipse Livius opus, quo res populi Romani a primordio urbis perscripsit, *annales* vocat XLIII, XIII, 1. *Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil Deos portendere vulgo nunc credant, neque nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. Ceterum et mihi vetustas res scribenti, nescio quo pacto, antiquus fit animus; et quaedam religio tenet, quae illi prudentissimi viri publice suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quae in meos annales referam.* Quin et, si vera est conjectura magni Gronovii cap. IX. Observat. in script. eccles. *Livii annales* memorat etiam Jul. Firmic. de Error. prof. relig. p. 419. ed. quam pro-

Numitoris filia, a Marte compressa, nati Romulus et

curavit Cel. Jac. Gronov. *Sicut in Livii annalibus invenimus, Bacchanaliorum scelera, Aebutio quodam adolescente deferente, detecta sunt.* Nunc vulgo legitur *in libris annalibus.* At alio charactere *annales* ab *historia* distinguit Servius ad Virgil. 1. Aeneid. v. 373. *Inter historiam et annales hoc interest: Historia est eorum temporum, quae vel vidimus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, id est, videre. Annales vero sunt eorum annorum, quos aetas nostra non novit.* Haec si recipienda distinctio, recipiendum etiam, quod Servius subjungit, *Livius ex annalibus et historia constat.* Puto tamen cum Sigonio, Livium potius opus suum *historiam* inscripsisse, et, sicubi *annales* ejus memorentur, vocabulum illud laxa significatione pro quavis historia cum J. Fr. Gronovio loc. laud. accipiendum.

EPITOME] *Epitomas* porro, id est, ut ego interpretor, brevia singulorum librorum argumenta, unicuique libro praefixi: ut quisque breviter ac facile, quid in quoque libro contineretur, cognoscere, ac, qui Liviani libri intercidissent, et quantum in iis amissis acceptum detrimenti esset, intelligere posset. Nam sive a Livio, sive a Floro, sive ab alio quo scripta sunt, (haec enim omnia traduntur) ad Romanas certe res illustrandas accommodatissimae sunt; praesertim vero ubi Liviana historia excidit. Qua in parte Livianam apud quemque obtinere debent auctoritatem. SIGONIUS.

Adventus Aeneae in Italiam, et res ab eo gestae: Ascanii regnum Albae, et Sylvii Aeneae ac deinceps Sylviorum regum primo libro continentur. Numitoris] Haec lectio est tantum non omnium editionum. Verum codices scripti, non modo in his verbis, sed etiam per universam reliquam Epitomen, admodum variant; ut interpolatores in ea sibi plurima permisisse, et, ingenio ac voluntati indulgentes, quaelibet vel latius extendisse, vel brevius contraxisse pateat. Ecce enim *Adventus Aeneae in Italiam et res gestae. Ascanius regnum et Italiae et deinceps Silviorum. Numitoris* Voss. pr. *Adventus Aeneae in Italiam, et res gestae. Ascanii regnum Albae Italiae, et deinceps Silvia. Numitoris* Voss. 2. 3. 4. et Berg. nisi quod Voss. 3. a manu prima habuerit *in Italiam aere gestae;* Voss. 4. praeterat *deinceps Silviorum.* Berg. autem *deinceps Sabiorum regum. Adventus Aeneae in Italiam, et res gestae. Ascanius regnum Albae Italiae, deinceps Silviorum. Numitoris* Cod. Boenderm. nisi quod manu sec. post *gestae* additum fuerit *ab eo;* post *Albae* autem ac. *Adventus Aeneae, et ejus res gestae referuntur. Ascanii regnum Albae, et deinceps Silviorum. Numitoris* Cod. Leid. Voces *regum primo libro continentur* etiam in excerpt. Pithoei desiderari Cl. Hearne monuit. Sane omnia haec, *et Silvii Aeneae,* ac deinceps, *regum primo libro continentur,* admodum mihi suspecta sunt. In nullo enim septem codicum quorum excerptis usus sum, reperiuntur, et practerea a more illius, qui nobis has Epitomas reliquit, discedunt. Numquam enim addidit, aliquid *primo, secundo,* vel ulteriori, *libro contineri,* (contra quam semper facere solitus est, a cujus manu Pompeji Trogi prologos habemus) sed tantum sine libri mentione aliquid *referri, narrari, contineri.* Ita in Epit. l. vi. *Res*

Remus. Amulius obtruncatus. Urbs a Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias populus divisus. Fidenates et Vejentes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit; Jano templum constituit;

adversus Aequos et Volscos et Praenestinos prospere gestas continet. Epit. l. XVI. *Origo Karthaginiensium et primordia urbis referuntur.* Epit. l. XXI. *In Italiam belli Punici secundi ortus narratur.* Alia exempla occurrunt in Epit. l. XXVIII. XXXI. XXXII. XLVIII. CIV. CIX. CXII. CXXXV. CXXXIX. CXL. et passim. Verosimile itaque, reliquis vocabulis ejectis, ex vestigiis codicum, et inprimis Leidensis, legendum, *Adventus Aeneae in Italiam, et ejus res gestae* (vel *res ab eo gestae*) *referuntur. Ascanii regnum Albae, et deinceps Silviorum. Numitoris* etc. quod recepi.

Sylvii] *Silvii* et *Tiberis* scribendum esse ex manuscriptis exemplaribus Graecisque libris constat, apud quos est *Σιλούϊος* et *Τίβερις*. SIGONIUS.

Numitoris filia a Marte compressa; nati Romulus et Remus] Legitur in MS. quem Lud. Carrio J. C. vir de literis praeclare meritus, cum impressis contulerat, *nati ex ea Romulus et Remus.* DELRIUS. *compressa; cujus nati* Voss. 2. et 3. An legendum? *E Numitoris filia, a Marte compressa, nati Romulus et Remus.* vel potius, mutata tantum interpunctione, *Numitoris filia, a Marte compressa, nati Romulus et Remus.* Livius, cujus dictionem scriptor epitomarum saepe expressit, ita non raro locutus est. I, III, 2. *Creusa matre, Ilio incolumi, natus.* et mox 3. *Quacumque matre genitus, certe natum Aenea constat.* c. VII, 10. *Jove nate, Hercules, salve.* c. XXXIX, 5. *Illi honos habitus credere prohibet, serva natum eum, parvumque ipsum servisse.* c. XL, 3. *Id servus, serva natus, possideat.* c. XLVII, 10. *Servum, servaque natum, regnum occupasse.* III, XLIV, 6. *Manum injecit; serva sua natam (servamque adpellans) esse; sequique se jubebat.* IV, III, 12. *Captiva Corniculana natum.* VII, IV, 5. *Disceret, vere imperioso patre se natum esse.* c. XL, 8. *Iis eram natus, id specimen mei dederam.* IX, I, 2. *Patre longe prudentissimo natum.* XLIV, XXX, 2. *Fratres duos Platorem, utroque parente, Caravantium, matre eadem natum habuit.* Pari modo *se ortus*, pro ex se, poni Gronov. infra monuit ad II, VI, 2. (* contra tamen auctor Epit. l. XLIX. *Fabulam hujusmodi finxerat, ex pellice se et Perseo rege ortum.* Infra h. lib. Epit. *natus ex captiva nobili Corniculana.*)

Amulius obtruncatus] *obtruncatur* Cod. Boenderm.

Cum Sabinis bellatum] *cum Sabinis bellum* Voss. 1. et Leid.

Opima spolia Jovi Feretrio lata] Alio verborum ordine *spolia opima Feretrio Jovi lata* Voss. 1. 2. 3. 4. Leid. et Berg. *Opima spolia Feretrio Jovi latu* Boenderm. Pro *lata* Clariss. Coetierius ad marginem Livii, cui paucissimas conjecturas adscripserat, legendum opinatus est *data.* Quamvis autem voces *datus* et *latus* saepius librarii

ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit. cum Dea Egeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Post haec trigeminorum pugna. Horatius absolutus. Metti Fuffetii

confuderint, ut infra dicetur ad I, IV, 7. hic tamen nihil videtur temere mutandum, praesertim cum Livius non semel eodem verbo in hac re usus fuerit, ut I, X, 6. *Jupiter Feretri, haec tibi victor Romulus rex regia arma fero.* et mox, *Sedem opimis spoliis, quae, regibus ducibusque hostium caesis, me auctorem sequentes posteri ferent.* et iterum, *Nec irritam conditoris vocem esse, qua laturos eo spolia posteros nuncupavit.* Ipse harum Epitomarum scriptor, si duobus MSS. fides habenda est, similiter loquitur l. IV. *Occiso Tolumnio rege Vejentium, opima spolia secunda Feretrio tulit.* ubi vulgo *retulit* editur. In enarrandis triumphis Livio familiarissima locutio est, *aliquid in triumpho ferre*, vel *latum esse.* XXXIII, XXXVII, II. *Multa spolia hostium captivis carpentis traducta: multa militaria signa lata.* XXXIX, V, 14. *Aureae coronae centum duodecim pondo ante currum latae sunt.* C. VII, I. *In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CCXII pondo.*

In centurias populus divisus] Lego *in curias.* Nam Livius ita loquitur [I, XIII, 6.] *Cum populum in curias XXX divideret, nomina Sabinarum curiis imposuit.* SIGONIUS. Non tantum Livius tradit, populum a Romulo *in curias* divisum fuisse, ut Sigonius monuit, verum etiam ipse auctor Epitomarum inferius descriptionem populi in classes et *centurias* Servio Tullio tribuit, certe in vulgatis editionibus: codices enim scripti, ut videbimus, aliter exhibent. Facio itaque cum viris doctis, qui vel contra MSStorum auctoritatem *in curias* restituendum esse censuerunt. Forsitan error ortus est ex compendio scribendi *in Cias*, quod non adsecutus librarius *in centurias* reddidit. Contrario modo olim peccabatur apud Florum I, VI, 3. *Populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus.* ubi viri docti *centuriis atque collegiis* legendum esse docuerunt. Et hic etiam nota ταχυγράφων indoctos scribas in errorem induxisse videtur. Forte enim olim vox *centuriis* ita fuerat exarata *Curiis*, unde male *curiis* factum. Conjecturam, quam Sigonius hoc loco proposuit, probavit etiam Cl. Dukerus ad d. l. Flori.

Jano templum etc. *ad religionem perpulit*] Multa ex tot numero vocabulis non agnoscunt codd. Voss. I. 2. 3. 4. Leid. Berg. et Boend. Reliquis enim omissis exhibent tantum *porta Jani clausa.*

Albanos bello petiit] *Albanos diripuit* Voss. I. 2. 3. 4. Leid. et Berg. *Albanos dirupit* Boend.

Post haec tergeminorum pugna] Voces *post haec* exsulant a septem nostris codd. ex quibus etiam Voss. 2. 3. 4. Berg. et Boendermak. *trigeminorum*; quod vulgatae lectioni praeferendum esse, recte censet Cl. Dukerus ad Flori I, III, 3. tum quia etiam Livius in hac historia eamdem

supplicium. Alba diruta, Albani in civitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine Tullus absumtus. Ancus Marcius ceremonias, a Numa institutas, renovavit. Latinis victis et ad civitatem adscitis

vocem adhibet, tum quia aliud (p. 4.) est *trigeminus*, aliud *tergeminus;* priori enim voce indicari tres uno partu editos, posteriorem autem usurpari vel pro triformi, triplici; vel pro amplissimo maximoque. Colum. VII, VI. *Parit autem, si est generosa proles, frequenter duos, nonnumquam trigeminos.* Quamvis tamen Schottus ad Aurel. Vict. de vir. illustr. c. IV. nihil interesse existimaverit. Harduinum, qui ad Plin. VII. Hist. Nat. III. vocem *Trigeminus* de tribus uno partu editis dici posse dubitabat, a sententia dimovissent loca scriptorum, a Cl. Dukero adlata, si, cum sana ratione in gratiam rediens, eorum monumenta genuina judicare voluisset. Id tamen jam dudum ipsi persuadere debuissent nummorum familiae Curiatiae inscriptiones TRIG. vel TRIGE. Unde tamen evenisse dicemus? eumdem Harduinum portae urbis *Trigeminae*, cujus praeter Liv. IV, XVI, 2. etiam meminit Plin. XVIII. Hist. Nat. III. quaestionem non movisse, neque *Tergeminam* adpellandam esse contendisse, sed potius confiteri, huic portae inde nomen esse, quod ea tergemini fratres Horatii exierint. Ejusdem *portae Trigeminae* saepissime Livius meminit: vide ad XL, LI, 6.

Horatius absolutus] Haec omittuntur in Voss. 1. 2. 3. Leid. Berg. et Boenderm.

Metii Suffetii] *Fufetii*. ut post dicam. SIGONIUS. *Et T. Suffetii* Leid. et Voss. 1. *Et Titi Fufea* Voss. 2. *Et Titi Fufetii* Voss. 3. *Et Titi Suffeti* Voss. 4. *Et Titi Suffecti* Berg. *Et M. Suffetii* Boend. Non tantum librarios in posteriori voce *Suffetii*, ut Sigonius vidit, sed etiam in priori *Metii* peccasse, infra dicetur ad I, XXIII, 4.

Alba diruta etc. ad postremum] Nihil omnium horum exstat in septem, quibus usus sum, codicibus.

Fulmine Tullus absumtus est] Vocem *Tullus*, quae non comparet in editionibus Gryphiana antiquioribus, excludit etiam cod. Norvic. quo Hearne Oxonii usus est; sed, eam ubique cum primis excusis consentire, ex sequentibus elucescet. at ultimam vocem omittunt omnes septem nostri. Praeterea *Tullus fulmine absumtus* Boend. *Tullus fulmine consumtus* Berg. *fulmine Tullus consumtus* Leid. et Voss. 4. *fulmine Tullus cum sumtus* Voss. 2. et 3.

Ancus Martius cerimonias a Numa etc.] *Marcius*, ut post dicam. SIGONIUS. Vide ad I, XXXII, 1. Ceterum omnia, quae sequuntur ad finem Epitomes, breviori verborum ambitu ita vulgo in septem laudatis codd. concipiuntur. *Ancus Marcius* (*Marcus* Berg.) *Latinos devicit. Hostiam condidit.* (*addidit* Voss. 1.) *Tarquinius Priscus Latinos superavit. Circum fecit. Finitimos devicit. Muros et cloacas fecit.* (quatuor ultima verba non agnoscit Voss. 1.) *Servio Tullio* (*Tullo* Berg.) *caput arsit. Servius Tullius* (*Tullus* Voss. 1. Leid. et Berg.) *Vejentes devicit, et populum in classes* (*classem* Boend.) *divisit.* (*devisit* Voss. 4.) *Aedem* (*Sedem* Berg.) *Dianae dedicavit. Tarquinius Superbus*

montem Aventinum adsignavit. Politorium, urbem Latinorum, bello repetitam, quam prisci Latini occupaverant, diruit. pontem sublicium in Tiberim fecit. Janiculum collem urbi addidit. fines imperii protulit. Ostiam

occiso Tullio regnum invasit. Tulliae scelus in patrem. Turnus (*Tullus* Berg.) *Herdonius per Tarquinium occisus. Bellum cum Volscis.* (*Vulcis* Voss. 2. 3. 4.) *Fraude Sexti Tarquinii Gabii direpti.* (*detenti* Berg.) *Capitolium inchoatum.* (*incohatum* Voss. 1. et Boend.) *Termini et Juventae arae* (*Cremone et Juventute arae* Voss. 2. *Chremonue et Juvente arae* Voss. 3. *Cremone et Juventue arae* Voss. 4. *Cerimoniae adinventae. arae* Boend. *Termini et inventae are* Berg.) *moveri* (*removeri* Voss. 2. 3. 4.) *non potuerunt. Lucretia* (*Violata Lucretia* Berg.) *se occidit. Superbi expulsi.* (*expulsio* Voss. 2. 3. 4.) *Regnatum est annis CCLV.* (*CCXL.* tribus Leid. et Berg. *CCLXV.* Voss. 1.) Non longe ante finem Voss. 1. et Berg. a prioribus in nonnullis differunt, et auctiores sunt. Ita enim exhibent. *Capitolium incohatum. Caput humanum inventum. Cloaca maxima* (*cloacha maxus* Berg. omissa voce sequenti) *facta. Portentum serpentis visum. Delphos missum. Violata Lucretia se* etc. Praeter haec in omnibus MSStis, solo Leidensi excepto, adjicitur alia Epitome, a priori novo titulo distincta, praeterquam in Boenderm. in quo reliquis verbis, non addito alio titulo, subtexitur. Ita vero incipit: *Latinis victis montem Adventinum* (alii *Aventinum*) *assignavit*, vel *assignat.* Est vero eadem ac vulgata, paucis tantum exceptis, quae pro variis lectionibus haberi possunt; nisi quod in plerisque ordo rerum confundatur, et quibusdam regibus adscribantur, quae ab aliis gesta esse ex Livio et aliunde constat; illa etiam omissa sint, quae jam breviori epitome narrata erant. Ex quibus omnibus firmatur, quod ante dictum est, praesertim in hac Epitome interpolatores maxima licentia usos fuisse, ac nihil non sibi permissum credidisse. In reliqua parte hujus Epitomes pauciores lectionum diversitates memorabimus. omnia enim adtulisse operae non videtur.

Et ad civitatem adscitis] Excludant haec verba excerpta Pithoei.

Pontem sublicium in Tiberim fecit] Ita primus edidit Gryphius. Vide Sigon. ad I, XXXIII, 6. Antea legebatur *in Tiberi*, quomodo Norvic. cod. aliosque praeferre Hearne testatur. Periodus haec, a voce *Politorium* usque ad *urbi addidit*, etiam in ampliori quorumdam codicum epitome deerat. (p. 5.)

Ostiam condidit. Tarquinius] Manuscripti libri pleniores sunt, ita: *Ostiam condidit. Regnavit annos XXXIII. Eo regnante Lucumo, Damarati Corinthii filius, a Tarquiniis Etruriae civitate Romam venit, et, in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre coepit, et post mortem Anci regnum excepit. Centum additis. etc.* quam lectionem probo. SIGONIUS. Quae Sigonius ex Mstis protulit, supersunt etiam in ampliori epitome sex codicum, Voss. 1. 2. 3. 4. Berg. et Boend. quamvis ordine plurimum immutato. *Ostiam coloniam deduxit*, pro *Ostiam*

Digitized by Google

condidit. Regnavit annos viginti quatuor. Eo regnante Lucumo, Damarati Corinthii filius, a Tarquiniis, Etruriae civitate, Romam venit; et, in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre coepit; et post mortem Anci regnum excepit. Centum additis, Patrum numerum auxit. Latinos subegit, circum designavit, ludos edidit. Sabinorum bello petitus equitum centurias ampliavit. Tentandae scientiae caussa Atti Navii auguris, consuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset: quod quum ille fieri posse respondisset, jussisse, eum novacula cotem praecidere; idque protinus ab Atto factum.

condidit, habet Berg. Praeterea modo memorati sex codices auctores sunt, pro *regnavit annos XXXIII*, quemadmodum Sigonius laudat, reponendum esse *annos XXIIII.* quod ipse etiam Livius refert I, xxxv, I. et Hearne antea ex Oxonienſi cod. N. monuit. Equidem credidissem, errore operarum in nota Sigonii *XXXIII*, pro *XXIII*, vel *XXIIII*, datum fuiſſe, niſi etiam Hearn. ex Codd. quorum varias lectiones Pithoeus ad oram Livii sui notavit, similiter fere *XXXIV.* protuliſſet. Ante Sigon. edebatur paſſim, *Ostiam condidit. Tarquinius Priscus in Anci amicitiam receptus. Centum additis*: quod supereſt in Cod. Norvic.

Centum additis Patrum numerum auxit] *Centum in Patres allegit* Excerpta Pithoei, Voſſ. I. et Boend. *Centum hic patres legit* Voſſ. 2. 3. 4. *centum in patres elegit* Berg.

Circum designavit, ludos edidit] *Ludos et circos edidit* Voſſ. I. *ludos in circo edidit* Voſſ. 2. 3. 4. Boenderm. et Berg. a manu sec. qui *dedit* praefert a manu pr.

Sabinorum bello petitus] Haec verba desunt in Voſſ. I. 2. 3. 4. Berg. Boenderm. et exc. Pithoei.

Tentandae scientiae caussa Attii Navii] Veteres libri, *Hic tentandae scientiae caussa.* SIGONIUS. Omnes etiam quatuor codd. Voſſ. in quibus amplior Epitome exſtat, pronomen retinent; sed praeterea ordine verborum mutato exhibent, *Hic tentandae scientiae Atti* (vel *Actii*, vel *Acti*, vel *Ati*) *Navii caussa.* quam verborum collocationem probat etiam codex Boenderm. *Huic temptande scientie Actii Nainii auguris caussa* Berg. Verum de Navii praenomine infra vide ad I, xxxvi, 3. Gruterus in postrema edit. vulgavit, *Is tentandae.* Commodissime pronomen abesse potest; immo debet.

Consuluisse fertur, an id] *fertur consuluisse eum, an id* quatuor Voſſ. Berg. et Boend.

Quod cum ille fieri posse respondisset] *illi* Voſſ. pr. et Berg. sed ea vox deest in Voſſ. tribus reliquis. tum *dixisset* Berg. et Boend. pro *respondisset.*

Idque protinus factum] Veteres libri, *idque protinus ab Attio factum.* SIGONIUS. *Idque ab Acto* (vel *Actio*, vel *Ato*) *pro-*

Sabinos praeterea acie vicit, urbem muro circumdedit, cloacas fecit. Occisus est ab Anci filiis, quum regnasset annos triginta octo. Successit ei Ser. Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana; cui puero, adhuc in cunis posito, caput arsisse traditum est. Vejentes atque Etruscos proelio fudit. Censum primus egit. Lustrum condidit, quo civium capita censa octoginta millia esse dicuntur. Classes centuriasque descripsit. Pomoerium protulit. Colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumque adjecit. Templum Dianae cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est a L. Tarquinio, Prisci filio,

tinus factum Voff. 1. 2. 3. 4. et Berg. *idque ab eo protinus factum* Boenderm. *idque protinus factum* Norvic.

Sabinos praeterea acie vicit] Desunt haec in Voff. 1. 2. 3. 4. Berg. et Boenderm.

Cloacas fecit. Servius Tullius] Veteres libri uberiores, ita: *Cloacas fecit: occisus est ab Anci filiis, cum regnasset annos XXXVIII. successit ei Ser. Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana; cui puero, adhuc in cunis posito, caput arsisse traditum est. Is Vejentes.* etc. SIGONIUS. Quae Sigonius ex suis profert, exftant etiam in Voff. 1. 2. 3. 4. Berg. et Boenderm. nisi quod Voff. 1. et Boend. *XXXVIIII.* habeant, pro *XXXVIII.* Antea edebatur *Cloacas fecit. Servius Tullius natus ex captiva Corniculana, cui puero in cunis posito caput arsisse traditum est. Vejentes.* quemadmodum in Norvic. effe Hearne teftatur. Sequentia, *Vejentes atque Etruscos proelio fudit*, non comparent in Voff. 1. 2. 3. 4. Berg. Boend. et exc. Pithoei.

Censum primus omnium egit] Vocem *omnium* uon agnoscunt Voff. 1. 2. 3. 4. Berg. et Boend. quare eam etiam expunxi. Vide Jac. Gronov. infra ad Epit. l. XLVIII. Insuper *censum primum egit* Voff. 2. 3. 4. Male. Potius enim auctor secutus videtur morem hiftoricorum aliorumque, qui quid quisque *primus* fecerit, vel cui quidque *primo* evenerit, diligenter adnotare soliti sunt, ut exemplis probat Cl. Perizon. in Animadv. Hiftor. c. VIII. p. 345. Ita supra hac Epit. *Jano templum constituit; ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit.* Vide etiam infra hac Epit. p. seq. (* Liv. IV, XVII, 8. VI, XI, 7.)

Lustrum condidit. Classes] Plenior antiqua eft lectio, sic: *Lustrum condidit, quo censa LXXX. M. esse dicuntur. Classes.* Eft hic numerus etiam apud Livium [I, XLIV, 2.] et is, qui Epitomas scripsit, ejusmodi summas diligentissime ponere solitus est. SIGONIUS. Lectionem editionum ante Sigonium servat codex Norvic. ut plerumque alibi solet. Cum codicibus Sigonii faciunt Vossiani et Berg. Verum plenius Boend. hoc modo. *Et lustrum condidit, quo civium capita censa LXXX.*

consilio filiae suae Tulliae, quum regnasset annos quadraginta quatuor. Post hunc L. Tarquinius Superbus, neque Patrum, neque populi jussu, regnum invasit: quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volscis gessit; et ex eorum praeda templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus et Juventas non addixere: quorum arae moveri non potuerunt. Filii Sex. Tarquinii dolo Gabios in potestatem suam redigit. Hujus filiis Delphos profectis; et consulentibus, quis eorum regnaturus esset

M. esse dicuntur. et haec verior lectio eſt. Perpetuo enim auctor his epitomis in referendo numero eorum, qui quolibet luſtro censi sunt, *civium capita* memorat, et non aliter locutus reperitur. Ex cujus consuetudinis (p. 6.) observatione eas voces hic inserendas esse Cl. Dukerus sola conjectura ductus recte vidit. Eamdem itaque lectionem, quamvis unius tantum codicis auctoritate firmatam, tamen recipiendam putavi. Praeterea sequentia, *classes centuriasque descripsit*, desunt in omnibus nostris et excerptis Pithoei.

In Aventino fecit. L. Tarquinius] Plenior eſt vetuſta manuscriptorum librorum lectio, hoc modo: *In Aventino fecit. Interfectus est a Tarquinio Prisci filio, consilio filiae suae Tulliae, cum regnasset annos XXXIV. Post hunc L. Tarquinius Superbus, neque Patrum, neque populi jussu, regnum invasit. Quo die* etc. SIGONIUS. Supplementum, quod Sigonius ex codicibus suis addidit, supereſt etiam in Voſſ. 1. 2. 3. 4. Berg. et Boend. niſi quod, uno excepto, in numero annorum, quos Servius regno praefuit, diſſentiant. Nam, pro *annos XXXIV.* eſt *annis LXIIII.* in Voſſ. 3. et 4. *annis XLXIIII.* in Voſſ. 2. signo tamen priori numero denario subscripto, quo eum delendum eſſe librarius indicabat. *annis XLIIII.* Voſſ. 1. *annos XLIIII.* Boenderm. solus Berg. habet *annis XXXIIII.* etiam Hearne *annos quadraginta quatuor* in cod. N. et excerptis Pith. invenerat, eumque numerum ipſius Livii auctoritate I, XLVIII, 8. firmari monuerat. hinc etiam recipere non dubitavi. Ante Sigonium vulgo edebatur, *in Aventino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiso Servio socero suo, invasit regnum. Quo die.* cui lectioni adſtipulatur cod. Norvic. nisi quod habeat *ejus socero*, pro *socero suo:* quod et multae editiones antiquiores praeferunt. Denique verba, *quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit*, exſulant ab omnibus codd. noſtris.

Ad custodiam corporis sui habuit] *In custodiam sui habuit* Voſſ. 1. 2. 3. 4. et Berg. *in custo-*

Romae, dictum est, eum regnaturum, qui primus matrem osculatus esset. Quod responsum quum ipsi aliter interpretarentur, Junius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolapsum se simulavit, et terram osculatus est. idque factum ejus eventus rei comprobavit. Nam quum, inpotenter se gerendo, Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset; ad ultimum, propter expugnatam nocturna vi a Sexto filio ejus Lucretiae pudicitiam (quae, vocato patre ad se Tricipitino et viro Collatino, obtestata, ne inulta mors ejus esset, cultro se interemit) Bruti opera maxime expulsus est, quum regnasset annos viginti

dia sui habuit cod. Boend. *in custodiam* etiam Hearne in exc. Pithoei invenit. Mox iidem omnes omittunt verba, *Turnum Herdonium fraude interemit.* ut et postea nostri, *Terminus et Juventas non addixere, quorum arae moveri non potuerunt.*

Et ex eorum praeda] *Et ex spoliis eorum* omnes nostri et exc. Pithoei.

Filius Sext. Tarquinius dolo] Vet. libri *Filii Sext. Tarquinii dolo.* Loquitur autem de rebus gestis Tarquinii Superbi regis. Itaque praeter alia Sexti etiam Tarquinii filii dolo, inquit, Gabios in suam potestatem redegit. SIGONIUS. Verba *Filius Sext. Tarquinius* plane exsulant a Voss. 1. 2. 3. 4. Berg. Boend. et excerptis Pith. *ejus filii Sex. Tarquinii dolo* Norvic. et antiquissimae editiones. *ejus* jam omiserunt Venetae. Postea operarum errore Ascens. dedit *Filius Sext. Tarquinii dolo.* hinc in Mogunt. factum *Filius Sex. Tarquinius dolo.* Videat itaque Doujatius, unde probet, in plerisque codicibus esse *Sextus Tarquinius.* Tantum enim ita editum exstat in editionibus Moguntinam secutis usque ad Sigonianas. Ex codd. autem MSS. nullus eam lectionem praefert.

Hujus filiis Delphos] Prima vox non est in exc. Pithoei.

Primum matrem osculatus esset] *Primus* cod. Boend. Ipse ita Liv. 1, LVI, 10. *Imperium summum Romae habebit, qui vestrum primus, o juvenes, osculum matri tulerit.* Ita mox unus et alter codex hac Epit. in fine praeferunt, *Tunc consules primi creati sunt L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.* pro *primum.* Supra b. Ep. *Censum primus egit.*

Factum ejus eventus rei comprobavit] Ita in Aldina demum inveni: priores *eventum rei,* adstipulante cod. Norvic. *eventus comprobavit* Voss. 1. 2. 3. 4. et exc. Pith. *factum eventus ejus rei comprobavit* Boend. *factum ejus comprobavit* Berg.

In odium sui adduxisset] *odium suum* Voss. 1. 2. Norv. et exc. Pith. *odium susum* Boend. tum *edixisset* Voss. 1. *adjunxisset* Boend.

Bruti opera maxime expulsus est] *Bruti opere* Voss. 1. 2. 3. et 4. *Bruti ope* Boend. Non inter-

quinque. Tunc consules primum creati sunt L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.

cedo, quo minus quisque eligat, quod placeat; omnes enim hae lectiones aliquo modo ferri possunt. Ego tamen vulgatum praefero, quod servat Berg.

Annos viginti quinque. Tunc consules] *Annos XXXV. Tum consules* Berg. *Annos viginti quinque. Regnatum est annis CCLV. Tunc consules* exc. Pithoei: quae eadem verba breviorem sex codd. Epitomen exhibuisse supra dictum est. *Annos ducentos quadraginta quinque* Romae regnatum esse Liv. tradit I, ult. 3.

(p. 7.) *Tunc consules primum creati sunt*] *primi* Voss. 3. et Berg. Vide supra pag. praec.

Et L. Tarquinius Collatinus] Copula deest in Voss. 2. 3. et 4. vide infra ad II, XVII, 1.

PRAEFATIO.

Facturusne operae pretium sim, si a primordio Urbis res populi Romani perscripserim, nec satis

§. 1. *Facturusne sim operae precium*] Sic vulgo omnes Liviani codices habent. Verum Fabius Quintilianus docet, non ita Livium exorsum: sed, *Facturusne operae precium sim:* atque eo auctore ita reponendum curavi. SABELLICUS. Quidam immodico studio ac affectata diligentia (ut fit) huic praefationi plus obscuritatis, quam lucis, attulisse mihi videntur. Nam cum Quintilianus, haud contemnendus auctor, lib. IX. satis clare indicet, ab hexametri exordio Livium historiam coepisse; *Facturusne operae pretium sim:* hi tamen, inversis verbis, *Facturusne sim operae pretium*, legerunt, atque adeo ita libris excudi curarunt. Idem dico de his verbis, non ita multo post sequentibus: *Et si in tanta scriptorum turba mea fama in obscuro est.* ubi illi *sit* substituerunt. Item in his: *Etsi non flectere a vero, solicitum tamen efficere potest;* illi *possit* reposuerunt; quasi *etsi* magis subjunctivum desideret, quam indicativum. Rursus in his verbis, *Tam hoc gentes humanae patiantur aequo animo*, illi, posita conjunctione *et* inter *tam* et *hoc*, legunt *Tam et hoc gentes humanae*; inepti meo quidem judicio. Paullo post, *existimata*, pro *aestimata*, contra fidem exemplariorum: et, *haud in magno equidem ponam discrimine*, pro *haud equidem in magno ponam discrimine;* quae compositio haud paullo concinnior auribus tinnit. Rursus *dissidentes*, pro *desidentes:* et, *inde tibi tuaeque Reipublicae*, pro *unde tibi:* Ita *inde foedum*, pro *unde foedum*. Et, *serae avaritia luxuriaque*, pro *sero avaritia luxuriaque;* quo in loco alii *civitatem* adjecere. Non erat difficile ad hunc modum pleraque alia commutare: sed haud scio, liceatne hoc in tam eximio auctore absque scelere. Certe mihi licere neutiquam existimavi; etiamsi non omnia haec rejicimus. Quapropter paullo religiosius negotium tractabimus: nec nisi annotatione digna (quando id majore lectoris commodo fieri certum est) persequemur. GLAREANUS. Verba Quinctil. loco a viris doctis laudato, IX. Instit. IV. p. 853. ed. Burm. haec sunt. *T. Livius hexametri exordio coepit, Facturusne operae pretium sim. Nam ita edidit, estque melius, quam quomodo emendatur.* Hoc tamen Quinctiliani judicio neglecto, emendatio, quam damnavit, in plerisque et tantum non omnibus Livii Mstis superest. Certe, *Facturusne sim operae pretium* servant Florent. Voss. uterque,

2 scio; nec, si sciam, dicere ausim: quippe qui, quum veterem, tum vulgatam esse rem, videam, dum novi semper scriptores, aut in rebus certius aliquid adla-

Leid. uterque, Harlej. uterque, Portug. Haverk. et Neapolitanus Latinii; etiam quidam vetusti codices bibliothecae Colbertinae, ut Doujatius monuit. Quo consensu permotus Caspar Bonifacius in literis ad Eliam Pulschium, XIII. Januarii anno 1602. scriptis, quarum excerptum vir doctiss. Paull. Dan. Longolius mecum communicavit ex bibliotheca Nobiliss. Wilckens patricii Hamburgensis, hoc igitur MStorum consensu permotus Bonifacius se Quinctilianum, hexametri exordio Livium coepisse scribentem, et codices Livii manu exaratos in concordiam redacturum existimabat, si per syncopen legeret *Facturusne sim oprae pretium*, addens, similiter Ennium scripsisse in epitaphio Scipionis, quod exstat in Catalectis Virgilii,

Quibit pro factis reddere oprae pretium.

At Livium ita scripsisse haud facile cuiquam, certe non mihi, persuadebit. Cur enim potius praeferendus foret ordo verborum vulgo in codicibus Livianis obvius, in quibus tamen jam suo tempore aliquid emendatum fuisse Quinctilianus observat, quam in quem consentiunt membranae Quinctilianeae, de quibus idem adfirmari nequit? Taceo, non continuo Livio convenire, quod Ennium decet; praeterea ea lectione recepta simul censendum esse, Livium ab hexametri exordio dedita opera coepisse, quum verosimilius videatur, ipsum per inprudentiam in hos numeros incidisse praesertim quum et plures alios versus inprudens historiae inseruerit, ut mox videbimus. Ceterum Cic. quidem scripsit in Orat. cap. LVI. *Incidere vero omnes numeros in orationem, etiam ex hoc intelligi potest, quod versus saepe in oratione per inprudentiam dicimus: quod vehementer est vitiosum: sed non adtendimus, neque exaudimus nosmet ipsos. Senarios vero et Hipponacteos effugere vix possumus. Magnam enim partem ex Jambis nostra con-* (p. 8.) *stat oratio. sed tamen eos versus facile agnoscit auditor. sunt enim usitatissimi. Inculcamus autem per inprudentiam saepe etiam minus usitatos, sed tamen versus; vitiosum genus, et longa animi provisione fugiendum.* Observandum tamen, hujusmodi versus, modo integros, modo dimidiatos, inprudentibus orationis prosaicae scriptoribus, etiam qui diligentissime stilo operam dederunt, non numquam excidisse. Tales occurrunt infra (* IV, LVII, 7. *intra*

Moenia compulsis nec defendentibus agros).

XXII, L, 10.

Haec ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneoque.

XXIII. XVIII, 2.

Moliri portas et claustra refringere. - - -

Duos proximos suggessit Cl. Dukerus, alterum ex Liv. VII, XIII, 11.

Ut signum duret, ut capere arma juberet. - - -

alterum ex XXI, IX, 3.

Arma: nec Hannibali tanto discrimine rerum.

Tales praeterea viri docti observarunt apud Tacit. 1. Ann. 1.

Urbem Romam a principio reges habuere.

Ubi vid. Theod. Ryckius. XV, LXXXIII.

turos se, aut scribendi arte rudem vetustatem superaturos, credunt. Utcumque erit, juvabit tamen, re- 3
rum gestarum memoriae principis terrarum populi

Donec consensu patrum deterritus est, ne. notante Acidalio. (* Tacit. de mor. Germ. c. xxxix.

Auguriis patrum et prisca formidine sacram.)

Plurima similia exempla ex omnis aevi scriptoribus diligentissime collegit Barthius iv. Adv. xiii. libr. xli, xxii. aliisque locis, observatis a celeberrimo Burmanno ad Quinct. ix, iv. p. 852. quibus adde (* Gruter. ad Cic. ii. de Inv. i.) Muretum ad Cic. Orat. i. Catil. i. qui non tantum ex Cic. Salluft. et Caton. exempla congeffit, sed et ex Liv. vii, xi, 6. *Pugnatum haud procul*

Porta Collina est totius viribus urbis.

et xiv, 9. *Ipse ubi illuxit, in radicibus montium extendere aciem coepit*

Sedulo, ut adversus montes consisteret hostis.

Adde etiam Gulielm. Forfter. i. Juris interpret. vii. [*facturus ne sim op. precium* Helm. i. *operae pretium sim* 2. *facturus nae sim opere pr.* Veith. deinde *si scirem* Helm. i.]

§. 2. *Quippe qui, cum veterem, tum vulgatam esse rem, videam*] Haec lectio in solo Palatino tertio habetur interpolata, cum primo fuerit, ut exaratur in primo, *quippe qui veterum tam vulgatam esse rem videam.* Nec longe abit Palatinus secundus, manu exaratus in pergameno sive membranis, *Quippe qui veterem tam vulgatam esse rem videam.* Ego contra vulgatam lectionem nihil decerno, utpote animo meo sinceriffimam. GEBHARDUS. *Quippe qui, tum veterem, tum vulgatam rem esse, videam* Voff. pr. et Leid. pofterior a manu sec. cum a manu pr. *tam veterem*, scriptum sit. *quippe cum veterem, tum vulgatam, esse rem videam* Voff. sec. *quippe qui tam veterem vulgatam esse rem videam* Portug. sed recte Gebhard. vulgatae lectioni adhaeret, quae etiam supereft in utroque Harlej. Haverk. et Leid. priore, nisi quod pofterior ille hoc loco praeferat *tam vulgatam*. *cum* et *tum* similitudine ductuum faepius in Mftis commutantur. Vide infra ad vi, xxiii, 3. *tum* vero eamdem ob cauffam poftea mutatum eft in *tam*. [*cum vet.* Helm. i. *tum* 2. *cum* a m. 2.]

Certius aliquid adlaturos se] *certius allaturos aliquid de se* cod. Neapol. Latinii. *certius aliquid se allaturos* Haverk. [*aucti rebus* pro *aut in rebus* Helm. i.]

§. 3. *Rerum gestarum memoriae principis terrarum populi*] Illud *terrarum* additum puto. Aurem consule, et certe dubitabis. TAN. FABER. *Rerum gestarum memoria principes terrarum populos* Voff. pr. *rerum gestarum memoriae principes terrarum populi* Leid. pr. Reliqui omnes noftri cum vulgata lectione confpirant, et cum modo laudatis Voff. pr. ac Leid. pr. illud *terrarum*, quod Faber a mala manu additum putabat, conftanter servant; id recte etiam defendit Cl. Jac. Gronov. ad Liv. xxix, xvii, 6. aliisque exemplis inluftrat. saepius quidem Romani *princeps populus*, vel *victor populus* simpliciter vocantur; non raro tamen etiam aliud adjungi nomen solet, ut *princeps terrarum populus*, *victor finitimorum*, vel *victor gentium populus*. Infra iv, xv, 6. *Ciboque*

pro virili parte et me ipsum consuluisse; et, si in tanta scriptorum turba mea fama in obscuro sit, nobilita-

objiciendo ratum, victorem finitimorum omnium populum in servitutem perlici posse. Cic. pro Planc. IV. *Est enim haec conditio liberorum populorum, praecipueque hujus principis populi et omnium gentium domini ac victoris.* Flor. III, IX, 3. *Victor gentium populus et donare regna consuetus.* De Graecia pari modo loquitur Justin. VIII, IV, 7. *Graeciam etiam nunc, et viribus, et dignitate, orbis terrarum principem, regum certe gentiumque semper victricem, et multarum adhuc urbium dominam.* De urbe Roma Liv. XXXVIII, XL, 4. *Sub umbra Scipionis civitatem dominam orbis terrarum latere.* et Mamert. in Panegyr. Maximiani cap. I. *Hoc die, quo inmortalis ortus dominae gentium civitatis vestra pietate celebratur.* Neque Fabrum offendere potuisse credo, plures hic genitivos jungi, sed alterum ex altero pendentes. Id enim Livio aliisque frequens est. vide infra ad XXV, XV, II.

Pro virili parte et me ipsum consuluisse] Membr. Flor. omnium, quae hujus primae partis exstant, optimae, *et ipsum*, sine τῷ *me.* (* in eo tamen postea additum est, sed a manu rec.) Nec aliter Rottendorfianus et a manu prima Vossianus [prior.] Qua Virgilius arte Ecl. I. v. 9.]

Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti.

Justin. lib. XIV. [c. 4.] *Aut si ipsos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date.* J. FR. GRONOVIUS. *parte meipsum* Leid. sec. et Portug. quomodo etiam in Voss. pr. a manu secunda emendatum est. *parte et ipsum* Leid. pr. et Harlej. antiquior. Ita Plin. III. Ep. IV. *Factum est senatusconsultum perquam honorificum, ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent.* id est, si me, tamquam patronum, ab ipso, seu a me ipso, impetrassent: quamvis etiam aliter hic locus capi possit. simili modo *ipsum*, pro se ipsum, quum noster, tum alii, frequenter usurparunt. Liv. I, XVII, 7. *Nec ultra, nisi regem, et ab ipsis creatum, videbantur passuri.* VI, XXXIII, 10. *Latinos in exiguam de ipsis spem verterat.* ita enim, pro *de se ipsis*, ut editur, plerique codd. XXIX, X, 6. *Legati referebant, et sacrificantes ipsos Pythio Apollini litavisse.* XXXI, XVII. 3. *Paciscebantur autem, ut Rhodiam quadriremem cum sociis navalibus Attalique praesidium emitti liceret, atque ipsis urbe excedere.* XXXIV, LXII, I. *Masinissa postquam et infames Karthaginienses, et inter ipsos discordes sensit.* Ita etiam hoc loco cod. Voss. vulgo *inter se ipsos.* XL, IV, 8. *Poris, abominatus mentionem tam foedi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hospites dixit, comitemque ipsum fugae futurum esse.* Cic. de Senect. II. *Quibus nihil opis est in ipsis ad bene beateque vivendum, iis omnis gravis est actus.* in Parad V, I. *Cujus omnia consilia ab ipso proficiscuntur.* Justin. II, IV, II. *Virgines in eumdem ipsis morem, non otio neque lanificio, sed armis, equis, venationibus exercebant.* Plin. I. Ep. IV. *Probarique dominis per alios magis, quam per ipsos, laborant.*

bilitate ac magnitudine eorum, meo qui nomini ob-
ficient, me consoler. Res est praeterea et inmensi 4
operis, ut quae supra septingentesimum annum re-

ita recte Cl. Cortius ex Msstis edidit, et pro se ipsos poni docuit. Vid. Scalig. ad Manil. I, v. 212. Hinc colligi potest, quam infirmum sit argumentum Gevart. 131. Papin. Lect. VIII. qui (* inter alia etiam) ex hac locutione, *ipsum* pro seipsum sexcenties apud Manilium poni, efficiendum arbitrabatur, Manilium, cujus exstat Astronomicon, esse Manilium Theodorum, cujus Panegyricum Claudianus conscripsit: cum etiam optimorum linguae Latinae temporum scriptores ita loqui non abnuerint. Etiam *ipse* pro is ipse poni docet Gronov. infra ad V, XLIII, 4. [*et ipsum* Helm. I. *me ipsum* Veith.

In tanta scriptorum turba] *in tanta turba scriptorum*, vocum serie inmutata, Voss. pr. et Leid. sec.

Mea fama in obscuro sit] *in obscuro est* editi ante Aldum, qui primus *in obscuro sit* reposuit, damnante Glareano; sed perperam. *sit* enim est in omnibus Mstis, quibus usus sum.

Magnitudine eorum, meo qui nomini obficient, me consoler] Ita Florent. et Helm. Non ineleganter Freinshemius *lumini*. Cur tamen tam eleganter, si Livius illud maluit? Infra [c. IX, 3.] *Quas sua virtus ac Dii juvent, magnas opes sibi magnumque nomen facere.* lib. XXII. [XXII, 13.] *Id privatim parentibus, quorum maximum nomen in civitatibus est suis, id publice populis gratum erit.* Qui gloriam aut famam meam impedient, ipsi clariores et mihi umbram facturi. lib. II. [XXXIII, 9.] *Tantumque sua laude obstitit famae consulis Marcius.* lib. XXVI. [XL, 5.] de Mutine: *Haec ejus gloria quia jam imperatoris quoque famae officiebat.* lib. XXXVIII. [LVIII, 9.] *Ne magnitudo et splendor legati laudibus consulis officeret.* J. FR. GRONOVIUS. *Qui nomini meo officient, me consoler* Voss. pr. Leid. sec. et Haverk. *qui nomini officient meo, consoler* Voss. 2. Harlej. pr. et Leid. pr. *qui nomini officient meo, me consoler* Harlej. 2. Portugall. et primae editt. quae omnia nata videntur ex superstitiosa diligentia eorum, qui existimarunt, τὸ *qui* semper in initio orationis ponendum esse: cum tamen saepius secundae vel ulteriori voci postponi soleat. Vide Cl. Jac. Perizon. ad Liv. XXVIII, XII, 13. Recte autem Gronov. adversus Freinsh. in Indic. Flori voc. *Victus*, vulgatum *nomini*, quod in omnibus superest codd. defendit. Saepissime enim id pro fama, gloria poni solet, unde *sine nomine*, de homine obscuro, ignobili usurpatur. Vide Cel. Jac. Perizon. in Orig. Babyl. cap. XI. p. 218. Viri docti, quum *lumini* scribendum conjiceret, animo observata fuisse videtur servitus *ne luminibus obficiatur*, in jurisconsultorum fragmentis, quae in Justiniani Digestis exstant, saepius memorata. vide Brisson. de Verbor. Signific. voc. *Officere*. De verbo *obficere* vide infra ad Livii IV, XXXI, 5. Denique Cl. Ant. Perizonius, Jac. pater, ad marginem Livii, quo usus est, scribendum conjecit *consolabor*; forsitan ut conveniat cum praecedenti *juvabit*. quod tamen non necesse est. [*eorum me, qui nomini officient meo, consoler* Helm. I. *qui no-*

petatur; et quae, ab exiguis profecta initiis, eo creverit, ut jam magnitudine laboret sua: et legentium plerisque, haud dubito, quin primae origines proximaque originibus minus praebitura voluptatis sint, festinantibus ad haec nova, quibus jam pridem praevalentis populi vires se ipsae conficiunt. Ego contra hoc quoque laboris praemium petam, ut me a conspectu malorum, quae nostra tot per annos vidit aetas, tantisper, certe dum prisca illa tota mente repeto, avertam, omnis expers curae, quae

mini officient meo 2. *nobilitate aut magnitudine* Veith.]

§. 4. *Res est praeterea et inmensi operis*] „De suis Divinarum Institutionum libris idem „dicit Lactant. Praefat. l. 1. *Nullus suavior animo cibus est*, „*quam cognitio veritatis: cujus* „*asserendae atque illustrandae* „*septem voluminu destinavimus*, *quamvis ea res infiniti* „*pene sit operis et inmensi*: „Nec dubito apud Trogum vel „Justin. in praefat. ubi dicit, „*Prorsus rem magni et animi* „*et corporis adgressus*, reponendum esse *operis*. quod nimio melius est. Vulgata lectio „frigidior.“ Haec Cl. Coutierius ad marginem Livii notarat. Verum, quod ad locum Justini adtinet, ejus eadem emendatio jam ante Coutierium multis viris doctis in mentem venit. Quin etiam Cel. Graevius loco hoc Livii illum Justini jam dudum inlustrarat. (* laudat haec Livii Porphyr. ad Hor. Ep. xvi. mox *voluptatis sunt* pro *sint* Flor.) [*et quae supra* pro *ut q. s.* Helm. 2.]

Populi vires se ipsae conficiunt] Miror Cl. Hearne scribere sustinuisse, Noris. in Cenotaph. Pisan. Differt. iv, iii. *viris*, pro *vires*, more antiquo ex cod. Florent. praetulisse: quod Eminent. Cardinalem numquam cogitasse, mihi persuadeo. Nam loco, quem Hearne laudat, egit de casu quarto plurali quorumdam nominum tertiae declinationis, in *is* exe- (p. 10.) unte, ejusque multa exempla auctoritate duorum codicum Mediceorum ex Livii lib. xxxi. protulit. Verum hujus loci ne meminit quidem, in quo *vires* casu primo capiendum esse, vel pueri facile deprehendent. Paullo ante *minus praebiture voluptatis* Voss. 1. et Leid. 2.

§. 5. *Uti me a conspectu malorum*] Ita primus edidit Gruterus, adsentientibus Harl. pr. Portug. et vet. lib. Sigonii, quemadmodum in prima editione scholiorum monuit. Sed antiquiores editiones cum utroque Voss. utroque Leid. Harlej. sec. et Haverk. à manu emendatrice *ut me a conspectu*. Tum *per tot annos* paullo post Voss. 1. Leid. 2. Harlej. recentior, et edd. antiquiores, pro quo *tot per annos* Aldus recepit; cui consentiunt alii, quibus utor, Msti. Vide infra ad ii, xix, 8. [*laboris prohemium* Helm. 2. *premium* a. m. 2.]

Tantisper certe, dum prisca illa tota mente repeto, avertam] Pal. primus et haec aliter conci-

scribentis animum, etsi non flectere a vero, sollici-
tum tamen efficere possit. Quae ante conditam con- 6
dendamve urbem, poëticis magis decora fabulis,
quam inconruptis rerum gestarum monumentis, tra-
duntur, ea nec adfirmare, nec refellere, in animo
est. Datur haec venia antiquitati, ut, miscendo 7
humana divinis, primordia urbium augustiora fa-
ciat. Et, si cui populo licere oportet, consecrare
origines suas, et ad Deos referre auctores, ea bel-
li gloria est populo Romano, ut, quum suum con-

pit; quae, etsi non probem, indicare tamen volui, ut sciatur, quid et veteres, et novi emendatores in tam eximio scriptore sibi permiserint: *Tantisper certe, dum prisca illa tota mente adverto, repetam.* GEBHARDUS. (* *tota illa* Florent.) *mente repeto, advertam* Voff. ambo, sollemni errore librariorum. Vid. ad VI, XXIII, 8. Mox *ominis expers curaeque scribentis animum* Leid. 2. [*dum prisca tota illa* Helm. 1.]

Etsi non flectere a vero, sollicitum tamen efficere possit] *potest* primae editiones, quod Aldus in *possit* mutavit, adversante Glarean. qui ad initium Praefationis τὸ *etsi* aeque indicativo, qnam subjunctivo, jungi posse monuit. Id licet fatear, et infra etiam exemplis adstructurus sim ad V, XLII, 7. hic tamen potius codices scriptos, quibus usus sum, sequor. ii vero omnes, praeter Voff. 1. et Leid. utrumque, in quibus levi aberratione librarii *posset* occurrit, constanter praeferunt *possit*. De Msstis, quos in consilium advocarunt, nihil reliqui viri docti monuerunt. [*officere posset* Helm. 1. Ceterum *possit* pendet a *quae*.

§. 6. *Quae ante conditam condendamve urbem*] Magnorum virorum aliquando super hoc loco contentiones audivi; neque id sine caussa. Nam cum duo tempora Livius significet, in unam tamen vicem coïncidere videntur. sive enim dicas *ante conditam*, sive *ante condendam*, utroque modo tempus, quod natalem urbis antecessit, innuitur. Quamobrem alii, ut discrimen invenirent, *conditam* faciunt praesentis temporis passivi generis; quod apud poëtas frequentibus exemplis probari potest. Virgil. [1. Aen. v. 121.]

Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes.

Cic. de leg. Agrar. contra Rull. [orat. II, 11.] *Cui errato nulla venia; recte facto eximia laus, et ab invitis expressa proponitur: non, dubitanti fidele consilium; non, laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur.* pro *erranti, recte facienti.* Atque ex eadem origine profluxisse, quod participia illa, quae nominascunt, praesentis temporis significationem retinere videntur. *Cautus* enim dicitur, non qui cavit, sed qui cavet; *circumspectus*, non qui circumspexit, sed circumspicit; *jurisconsultus*, non qui consuluit, sed qui consulitur;

ditorisque sui parentem Martem potissimum ferat, tam et hoc gentes humanae patiantur aequo animo,

discretus, non qui discrevit, sed qui discernit: et quod habitum significent, vi praesentis temporis fieri: sic *amans* pro amatore. praesens enim tempus assiduitatem facultatemque denotare solet. Erit ergo hic sensus: dum conditur, dumque nondum condita esset. Sed hic videmus inamoenam illam figuram et in historico vix tolerabilem hysteroproteron. Alii, ut hoc malum caverent, *conditam* voluerunt esse praeteriti temporis, *condendam* vero paulo post futurum, quod Graecis μετ' ὀλίγον μέλλον dicitur; putantes, se hoc modo intercapedinem justam in temporibus constituere; ut intelligeremus tempora, quae diu ante initia urbis, et quae sub ipsum natalem fuere. Mihi periculosius id videtur, quia exemplo caret, nec ullius auctoritate comprobatur. Ego autem sic censeo, usque dum meliora docear, in ea opinione futurus: nimirum *conditum* esse praeteriti temporis, *condendam* praesentis: ut primum intervallum temporis ea habeat, quae antequam urbs existeret; secundum, quae in ipsa constituenda urbe, dum conditur, obtigerunt: atque ita in vicibus nulla erit perturbatio, nec exiguo fine distinctae erunt. Participia autem in *dus* esse praesentis temporis ac passivae indolis, operose docetur a Thoma Linacro, unde unum pro multis exemplis mutuabimus. Virg. [IX. Aen. v. 6.]

Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.

Non dies, quae volvetur, et adhuc in futurum imminet, sed praesentem diem, quae jam volveretur, indicavit. P. NANNIUS v. Miscellan. II. Quidam explicant *ante conditam*, id est, paulo antequam conderetur. Mihi videtur, in ipsa aedificatione. aut fortasse legendum, *ante conditam, condendove urbem*. SANCTIUS I. Minerv. XV. Possit aeque bene, aut etiam melius, ex propria et communi illa participiorum in *dus* significatione exponi hoc, antequam condenda esset urbs, antequam condi deberet; remotiusque adeo tempus significet posterius illud *ante* (p. II.) *condendam urbem*, quam prius *ante conditam*. GEORG. HENR. URSINUS Observ. Philolog. c. XII. p. 232. Doujatius in notis ad h. loc. per spatium *ante conditam urbem* ea non absurde intelligi posse existimat, quae proxime ejus exstructionem antecesserunt; per tempus autem *ante urbem condendum* ea, quae ante ipsum Romulum a Troïcis usque temporibus acciderant. Verum videndus est Cel. Jac. Perizonius ad locum Sanctii modo laud. ubi Nannii sententiam pluribus adstruit, docens participia similia plerumque adsignificare simpliciter praesens tempus, rarissime futurum, sed saepius id, quod fieri debet. hanc autem praesentis temporis significationem firmari ex analogia derivationis: deduci enim a participio activo praesenti, idque manifeste patere ex participiis in *iens* exeuntibus, sed manifestius ex ipso participio *iens*, a quo sicuti in obliquis casibus est *euntis* etc. sic et *eundus*. Ceterum *condendamque urbem* est in Voss. 2. *condendam vere urbem* in Portug. *Decorata fabulis* Florent. [*monimentis* Helm. I.]

§. 7. *Primordia urbium augustiora faciat*] Lucianus Pseud. [p. 328. ed. Graev.] Ἀθη-

quam imperium patiuntur. Sed haec et his similia, 8
utcumque animadversa aut existimata erunt, haud

ναῖοι δὲ καὶ Θηβαῖοι, καὶ ἕτι. νες ἄλλοι σεμνοτέρας ἀποφαί. νονται τὰς πατρίδας ἐκ τῶν τοι. ούτων. GEBHARDUS. [*auctores* abest in Helm. 2.]

Ea belli gloria est populo Romano] Non rejicio. Sed fortassis scriptum fuit per compendia *Pop. Rom.* unde non minus recte fieri potuit *Populi Romani.* Justin. 1, x. *Magna gloria recepti regni principum fuit.* Corn. Nepos in Epaminon. v. *Quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consequutus.* DUKERUS. *ea belli est gloria* alio ordine Haverk. [*ferant* Veith. *cum suum cond. par. sui* Helm. 1.]

Tam et hoc gentes humanae patiantur aequo animo, quam imperium patiuntur] Vocula *et* a cod. Haverk. manu sec. et a priscis editionibus exsulat, quam primus Aldus inseruit, indignus, ut propterea ineptus judicio Glareani videatur, siquidem eam agnoscant (*Florent.) ambo Voss. uterque Leid. ambo Harlej. et Portug. Ex solo Neapol. Latinius laudat *tamen hoc gentes humanae patiantur aequo animo, quoniam imperium patiuntur. gentes patiantur humanae* inverso vocabulorum ordine Harl. recentior. [*aequo patiantur animo* Veith. *patiuntur imperium* Helm. 1. *tam et haec* Helm. 2.]

§. 8. *Sed haec et his similia*] Palat. sec. *sed et haec et his similia.* GEBHARDUS.

Utcumque animadversa aut existimata erunt] *Utrimque animadversa* Leid. secundus. Praeterea *aestimata* antiquae editiones, quod Aldus in *existimata* mutavit, contra fidem exemplarium, secundum Glareanum. Quibus exemplaribus Glareanus usus fuerit, dicere nequeo; id tamen certum est, cod. utrumque Voss. cum Leid. sec. *extimata* praeferre, utrumque vero Harlej. Leid. pr. Portug. et Haverk. *existimata.* de quo verbo vide ad xxxiv, 11, 5. (* iv, xv. init. *Tumultuantem deinde multitudinem incerta existimatione facti ad concionem vocari jussit.*) Doujatius etiam *aestimata* praeferebat, idque Livium velle putabat, parum sibi curae esse, qua ratione a legentibus haec accipiantur, *animadversa* et reprehensa, sive *aestimata* atque in pretio habita fuerint.

Haud in magno equidem ponam discrimine] Abest praepositio ab optimis libris. LIPSIUS. Abest etiam praepositio a Voss. pr. et Leid. sec. Monuit tamen Cl. Coutierius ad marginem Livii, vulgatae lectioni haud absimilem esse locutionem Suet. in Caes. xxiii. *In magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus.* Propior accedit locutio *ponere in gloria*, qua utitur Liv. xxvi, xxxvii, 6. *Ad moenia urbis Romanae nullo prohibente se pervenisse in gloria ponebant.* Similia etiam Cic. 1. de Legib. xiii. *Virtutibus exceptis atque vitiis, cetera in summa aequalitate ponerent.* iv. ad Famil. Ep. ix. *At erat tuae virtutis, in minimis tuas res ponere, de republica vehementius laborare.* Orat. pro Flacco xvii. *Quiescant igitur, et me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur.* *in gloriam ponere* inlustrat Cl. Cortius ad Sallust. Declam. in Cic. ii. Malim itaque, *τὸ in* excidisse in codicibus laudatis ob proximae vocis literam initialem *m.* vide infra ad xxxvii, 1, 2. Ceterum primae editiones *haud equidem in magno;* pro quo apud Aldum invenio *haud in magno equidem;*

ROMA

9 in magno equidem ponam discrimine. Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quae vita, qui mores fuerint: per quos viros, quibusque

quod reliqui omnes secuti sunt. Priorem compositionem haud paullo concinniorem auribus tinnire Glareanus existimat, quod, qua sunt meae tarditate, deprehendere nondum potui. Sequor igitur, quod nuperi dederunt, cum ab ea parte stent omnes, quos adhibui, codices, Voss. ambo, uterque Harlej. uterque Leid. Portug. et Haverk.

§. 9. *Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum*] Illud *mihi* adscriptum quidem habet Harlej. recentior, ejus tamen librarius subscriptis notis eamdem vocem delendam esse indicavit. sed male. saepius enim *mihi*, *tibi* ac similia *παρέλκειν*, atque ornatus caussa orationi addi, olim monui ad Silii Ital. I. v. 46. quibus adde, quae Cel. Burmann. notavit ad Phaedr. I. fab. XXII. v. 3. [*mihi* abest in Helm. 2.]

Per quos viros, quibusque artibus] *quibusque partibus* Voss. pr. a manu prima, sollemni errore scribarum. vide infra ad I, XV, 4. *quibus artibus* omissa copula Harlej. poster. [*quibusve artibus* Helm. 2. a m. 2.]

(p. 12.] *Labente deinde paullatim disciplina*] Sic quidem scripti, sic editi: verius tamen *labante*. Etsi enim tradat Priscian. [lib. VIII. p. 803.] *labare* et *labi* ex illis esse, quae conjugationem mutant cum genere, in eadem manentia significatione, et confundantur interdum; ut plurimum tamen differunt, et *labare* est deficere, labefactari, minari ruinam, nutare, propemodum labi; nondum tamen labi. Lib. IV, XXXVIII. idem vitium. *Ni Sex. Tempanius, decurio equitum, labante jam re, praesenti animo subvenisset.* Sic alibi *labentem fortunam* dederunt, ubi opt. libri *labantem*. l. XXXVI. [VI, 2.] *Publice privatimque labante egregia quondam disciplina gentis.* Spartianus Hadriano [c. X.] *Post Caesarem Octavianum labantem disciplinam incuria superiorum principum retinuit.* J. FR. GRONOVIUS. Recte Livii sospitatur, magnus Gronovius, *labante* legendum vidit, quod facili errore in *labente* depravari potuit. III, XL, 8. *Ita labante jam caussa decemvirorum L. Cornelius Maluginensis fratrem collegasque ejus tuebatur.* ubi etiam simili errore plerique codices scripti et priscae editiones *labente*. VII, XV, 4. *Postquam labantem una parte vidit aciem, signa in laevum cornu confert.* Et hic etiam unus cod. *labentem*. Vide etiam Gronov. ad XXII, LXI, 10. XXVI, XLI, 17. et quae notavi ad Silii II, v. 392. [*disciplina paulatim* Helm. 2.]

Velut dissidentes primo mores] Nemo hactenus suspicatus est, quin horum verborum sensus sibi optime constaret, lectioque sana esset, et integra. Sed mihi suspecta esse coepit vel ob hoc, quod vox *dissidentes* parum quadrare videretur; cum non de dissidio morum Livius hic agat, sed de lapsu, praecipitio, et ruina. Quocirca cum inspexissem codicem quemdam meum, contemtibilem ob infinitas mendas e primis illis impressis exemplaribus, qui, adolescente typographia, Venetiis ex libris manu descriptis excusi erant; inveni ibi non *dissidentes*, sed *desidentes* legi: quod ipsum in quibusdam aliis obscurioris no-

artibus, domi militiaeque, et partum et auctum imperium sit. labente deinde paullatim disciplina, velut desidentes primo mores sequatur animo; dein-

tae editionibus sequutum vidi. Quam veterem lectionem, ut hac recente sinceriorem, retinendam arbitratus sum: ut, metaphora ab aedibus ruinam minitantibus sumta, Livius *mores desidentes* dixerit, qui jam sua e basi fundamentoque moveri transferrique incipiant, et deorsum nutare. Nam perstans in eadem metaphora subjungit, *deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites*. Primum enim domus aut aedificium ruinam patiens desidere incipit, deinde labi, postremo totum praeceps et pronum ad terram devolvitur, prosterniturque. Est enim *desidere* deorsum sedere, a *sido* compositum, ut norunt Grammatici. unde *terram desidere* dicitur, cum deorsum descendit, et subtrahitur. Ejus autem vocis pleniorem notionem nobis tradit doctissimus vir Hadrianus Cardinalis, pluribus auctoritatibus eam suffulciens, egregieque detegens quorumdam literatorum inscitiam, qui in hac voce explananda supra modum sunt hallucinati. JAC. NIC. LOENSIS Miscell. Epiphyllid. VII, XVII. Probo doctorum quorumdam hominum conjecturam, qui *desidentes* legunt. Etenim subsequitur, *ut magis magisque lapsi sint, tum ut ire coeperint praecipites*. Videtur enim eadem semper translatione res magis crescere. quam translationem, quia primo duriorem esse putavit, adhibita particula *velut* molliorem fecit. quod in proprio *dissidentes* faciundum non fuisset. Est autem *desidere* leni quodam motu in semet concidere. „† Robortellus hoc loco reprehendit Sigonium II. Emendat. „LV. ac *dissidentes* legendum „putat. Vocat enim Livius *dissidentes mores* in diversa eun„tes: nec aequalitatem servan„tes. † Porro autem his verbis mutationes omnes Romani imperii brevissime complexus est. Nam cum *partum imperium* ait, intervallum illud totum indicat, quod a Romulo ad Ap. Claudium intercedit, qui primus bellum extra Italiam Carthaginensibus fecit. Cum *auctum*, tempus inde ad Carthaginem eversam notat. *Desedisse* praeterea *mores* intelligit Gracchanis temporibus; *lapsos magis esse* Sullanis, *praecipites isse* Caesarianis. *Reliqua* inde *tempora*, Augusti imperium post devictum ad Actium Antonium, quibus haec scribere aggressus est, significat. Itaque l. IX. [XIX, 17.] ait, *Modo sit perpetuus hujus, qua vivimus, pacis amor, et civilis cura concordiae*. SIGONIUS. Mei libri *desidentes*, cui lectioni firmandae Seneca est. *Cato adversum vitia civitatis degenerantis, et pessum sua mole sidentis, stetit solus*. de Tranquill. l. II. [de Constant. Sapient. c. II.] LIPSIUS. Aliae editiones *dissidentes*. et pro eo pugnat Robortellus. Frustra. nam et alterum exstat in Pal. 1. 2. et MS. Theod. Morelli, propugnatque ipsa ratio. GRUTERUS. Pall. duo *dissidentes*, quod studio contradicendi Sigonio propugnabat Robortellus. Sed *desidentes* exhibet Palatinus primus, et Lipsii libri. GEBHARDUS. *dissidentes*, quod demum receptum est in Aldina eamque secutis nonnullis editionibus, superest in (* Florent.) Leid. sec. et Hearnii Oxoniensi N. *dissidentis* in Leid. pr.

de ut magis magisque lapsi sint; tum ire coeperint praecipites: donec ad haec tempora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est. Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in inlustri posita monumento intueri: inde

disidentes in Portug. *disidentis* in Haverk. sed *desidentes* non modo in editionibus ante Aldum, quibus usus sum, omnibus, sed etiam in Voss. utroque et in utroque Harlej. quod optime viri docti probarunt. quid Robortello Sigonius reposuerit, patet ex ejus l. 1. Emend. c. 1. Vide etiam de hoc verbo Piërium ad Maron. III. Aen. v. 565. et Ill. Heins. ad Nason. XI. Metam. v. 517. Cete- (p. 13.) rum eamdem, quae Sigonio, etiam patri suo emendationem in mentem venisse, et ab eo margini editionis Frobenianae anni 1535. adscriptam fuisse, quin et Theodoricum Morellum, longo post patrem tempore, multo tamen ante Sigonium, ita scribendum monuisse, observat Henric. Stephanus operarum in Dionys. Halic. e. IX. p. 19. quem locum mihi Cl. Dukerus indicavit. [*diffidentes* Helm. 1. *deinde discidentes* Helm. 2. *dissidentes* a m. 2.]

Tum ire coeperint praecipites] *ire* abest a Portug. in quo manu sec. emendatum *tum coeperint praecipites ruere*.

Donec ad haec tempora] Vet. *ad hujus tempora*. Quasi per emphasin de Augusto; LIPSIUS. *ad haec tempora* trias Mss. Pall. nam qui ex suis producunt, *ad hujus tempora*, et vix improbant, quasi per emphasin de Augusto dictum, non vident, ita abiri à decoro; eaque propter et nimia invidia onerari Livium, et nimio odio ipsum Caesarem. quin imo vel sic quoque liberius loquitur auctor, quam ut se probet suo Principi, queri ausus de seculo suo. GRUTERUS. *hujus* solus Leidensis secundus, qui est ipse Lipsii codex, quem ex bibliothecae Lipsianae reliquiis sibi nuper comparavit Academia Lugduno-Batava. Reliqui nostri recte vulgatum tuentur.

§. 10. *Hoc illud est*] *Hoc est illud* Harlej. recentior et Portug. male. vide infra ad v, 11, 3.

In cognitione rerum] Expressit hunc locum Lucianus adversus indoctum [p. 387. ed. Graev.] *Δυοῖν δε ὄντων, ἅττ' ἄν παρὰ τῶν παλαιῶν τις κτήσαιτο, λέγειν τε δύνασθαι, καὶ πράττειν τὰ δέοντα, ζήλῳ τῶν ἀρίστων, καὶ φυγῇ τῶν Χειρόνων.* GEBH.

Omnis te exempli documenta in inlustri posita monumento intueri] Non extrudo quidem lectionem vulgatam; indico tamen, rescribendum mihi videri, *in illustri posita, momento intueri.* Eo enim sane nomine potissimum celebratur historia, quod multorum seculorum gentiumque gesta, bello pace, simul et semel, quasi in speculo, lectoribus compendiose objiciat. Livius profecto non semel ita usus est illo *momento*, ubi dicere voluit, celerrime quid factum. GRUTERUS. Vocula *te* abest a Portug. tum praepositionem *in* non agnoscunt Voss. 2. et Harlej. antiquior; quam omisisse videntur librarii propter similitudinem primae syllabae vocis sequentis *inlustri*, qualia exempla plura

tibi tuaeque reipublicae, quod imitere, capias: in-
de, foedum inceptu, foedum exitu, quod vites.
Ceterum aut me amor negotii suscepti fallit, aut 11
nulla umquam respublica nec major, nec sanctior,
nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam civita-
tem tam serae avaritia luxuriaque inmigraverint:

vide ad VIII, XXXIII, 6. et ad XXXIV, XXVIII, 3. denique *monumento* omiſerat librarius Voſſ. pr. quod deinde manu emendatrice inter verſus adſcriptum eſt. Pro Grutero, *momento* reponentes, illud facere etiam poſſet, saepius ita scribas peccaſſe, de quo dicam ad V, LII, 1. Magis tamen vulgatum placet, quod servant reliqui codices, niſi quod quidam eorum habeant *monimento*.

Inde tibi etc. *inde foedum*] Sic tria exemplaria Pall. sic primogenia editio: nam sequens *unde tibi* etc. *unde foedum*. cui acquieſcebat Glareanus. GRUTERUS. Praeter solum cod. Haverk. in quo *unde* priori loco a manu interpolatrice legitur, etiam omnes noſtri *inde* utroque loco servant, quod, poſt primam editionem in *unde* mutatum, Aldus iterum, sed invito Glareano, revocarat. alibi etiam haec vocabula commutata fuerunt. vide infra ad XXXIX, XXXIII, 5.

Quod imitere, capias] Rectius fore, *quod imitari cupias*, ut alter Colbertin. cod. praefert, Joann. Doujatius conjecit. Eadem lectio obvia fuit in Harlej. recentiore et Portug. [et Helm. 2.] *quod imitere cupias* in Voſſ. priori. Reliqui noſtri servant vulgatum. sed *capias* senſus requirere videtur. unde nec *imitere* mutandum. *capere* et *cupere* alibi in Mſtis confunduntur. vide, quae notavi ad Silii Italici XVII. v. 167. (* Vide ad Liv. X, XXXV, 4.)

Foedum inceptu, foedum exitu] Nihil muto, in vulgatam lectionem conſpirantibus omnibus codicibus et editionibus, quibus uſus sum. Attamen Liv. XXVI, XXXVIII, 4. *Id foedum consilium quum incepto, tum etiam exitu fuit.* XXXV, XII, 11. *Et tutum vel incepto vel eventu se consilium adferre.* Mox *quid vites*, pro *quod vites*, habet Harlej. recentior, *quae vites* Leid. 2. [*foedum exitum* Helm. 2. *foedumque exitu vites* Veith.]

§. 11. *Aut me amor negotii suscepti fallit*] *Aut amor negotii me suscepti fallit* Leid. sec. *aut me amor suscepti negotii fallit* Harlej. sec. et Haverk.

Nec bonis exemplis ditior fuit] Unde Quinctilianus. XII. Inſtit. Orat. II. fin. *Quantum Graeci praeceptis valent, tantum Romani, quod majus est, exemplis.* At Valer. Max. II, VII, 6. *Nostra urbs omni genere mirificorum exemplorum totum orbem terrarum replevit.* Ut non sine cauſſa pronunciet M. Tullius 1. Tuſc. Quaeſt. 1. *Quae tanta gravitas, quae tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides? quae tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum majoribus nostris comparanda?* GRUTERUS.

Nec in quam tam serae avaritia luxuriaque inmigraverint] Et iſtud exhibent Mſſ. noſtri tres. nam edd. primae et seqq. multae *sero*. minus recte, niſi veli-

nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parsimoniae honos fuerit. adeo, quanto rerum minus, tan-
12 to minus cupiditatis erat. Nuper divitiae avaritiam, et abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia invexere.

mus auctori praeſcribere, quomodo eloqui sua debeat. GRUTERUS. Per quindecim et ultra editiones, quas sub oculis habeo, hanc scripturam conſtanter propagatam video. Sola prima omnium Alerienſis Epiſcopi et Aldina anni 1518. verbo uno auctiores: *nec in quam civitatem tam serae.* Et sic novimus eſſe in Mſſ. Chiſt. Helmſt. Voſſ. Gud. Rott. Florentinis, tum Mediceo, (p. 14.) tum ad S. Marci. Quae igitur cauſſa rejiciendi? An voluerunt cavere, ne poſt τὸ *rempublicam* adeo junctim sequeretur hoc vocabulum? At sic Livius II, XXIV. *Caeterum deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen parte civitatis, metum pro universa republica intercessisse.* IV, XXVI. *Vir cujus providentiam in republica quum multis aliis tempestatibus ante experta civitas erat.* Apud Feſtum habes, *Respublicas multarum civitatum.* JAC. GRONOVIUS. Cum codicibus Gronovianis faciunt etiam Leid. uterque, Harlej. uterque, Portug. Haverk. Neapol. Latinii, Hearnii Oxonienſis L. 2. et, praeter editiones a Gronovio laudatas, Colon. anni 1525. Cui lectioni inluſtrandae Cl. Jac. Perizon. ad marginem Livii notarat locum ex l. V, XXIV, 8. *Duasque urbes communis reipublicae incoli a populo Romano posse.* Utrum tamen eadem lectio in Voſſ. exſtet, ut Gronov. docet, dubito: certe in excerptis amborum Voſſianorum, quae habeo, nullam varietatem notatam video. Eruditos etiam Cl. Gronovio vix adſenſuros exiſtimat Hearne. Tot tamen codicum, atque inter illos etiam praeſtantiſſimorum, auctoritati refragari auſus non sum. Praeterea *serae* omnes codices, quibus uſus sum, praeter Haverk. et Portug. omnesque editiones ab Aldina, usque ad Francofurtanam anni 1578. quae prima iterum *sero* reposuit. Male. Horat. I. od. II. v. 25.

Serus in coelum redeas, diuque
Laetus intersis populo Quirini.

Sueton. Aug. XVII. *Antonium seras conditiones pacis tentantem ad mortem adegit.* Livio insolitum non eſſe, ut adjectivis pro adverbiis utatur, infra videbimus ad XXII, XII, 7. apud eumdem etiam obvium eſſe, ut duobus subſtantivis numero singulari jungatur adjectivum numero plurium, alibi probabimus. [*nec in quam tam sera* etc. *immigraverit* Veith. *tam fera* pro *serae* Helm. 1. *civitatem* abest in Helm. 2.] Tandem *migraverint* Voſſ. pr. et Leid. sec. sed praefero vulgatum. Nam et illud Livio familiare eſt, ut praepoſitionem, unde verbum componitur, in regimine repetat. (* v. Burm. ad Suet. Aug. LXIV.) Ita *increpare in similitudinem nominis* Livio infra ὁ πάνυ Gronovius reſtituit XXVII, I, 9. Eadem forma *inducere in agrum* Livius infra dixit I, XXXVII, 5. (* *inducere in hostem* IV, XXXII, 10. *in-*

Sed querelae, ne tum quidem gratae futurae, quum
forsitan et necessariae erunt, ab initio certe tantae
ordiendae rei absint. Cum bonis potius ominibus votis- 13
que ac precationibus Deorum Dearumque, si, ut poë-
tis, nobis quoque mos esset, libentius inciperemus, ut

silire in equum v. ad VIII, IX, 9. *incitare in se* VIII, XXXIII, 1. *imponere in naves* XXI, XXVII, 9.) *incidere in insidias* II, XXX, 13. ubi plerique codd. praepositionem omittunt. non recte. *invadere in consulem* II, XLVII, 6. ubi similiter praepositio *in* a quibusdam codd. exsulat. *inferre se in mediam dimicationem* III, V, 7. *inmittere in hostes* IX, IV, 10. ita enim ibi viri docti legendum docuerunt, pro *mittere*. *invehi in portum* XXXV, XLIII, 5. vide ad II, XXXI, 3. *ingredi in castra* XXXVIII, XXVII, 5. (* VIII, XXIII, 13.) *inferre in aerarium* XXXIX, XXIX, 7. *inesse in arca* XL, XXIX, 4. *inire in urbem* XLI, XXVIII, 6. *inducere in urbem* XLIII, XVII, 7. *abesse a Colophone* vide ad XXXVII, XXVI, 5. *adferre ad consules* vide ad II, XXXVI, 7. *devolare de tribunali* II, XXIX, 3. (* *dejicere de saxo* v. ad V, XLVII, 10. *demittere de coelo* X, VIII, 10. ubi v. *interjicere inter Romam* IX, XIII, 8.) *decedere de officio* VIII, XXV, 12. vide Gronov. ad XXVII, X, 1. *deducere de provincia* XL, XXXV, 12. *deportare de Macedonia* XLIV, XV, 6. *excussus e navi* vide infra ad XXXVII, XXX, 9. *trajicere trans flumen* II, XI, 2. *transportare* [*transferre*] *castra trans Peneum* XLII, LX, 3. (* XXI, XXVI, 6. ubi v.)

Paupertati ac parsimoniae honos] *aut parsimoniae honos* Portug. *ac parsimoniis honor* Haverk. qui paullo ante etiam praefert *tantus aut tamdiu*. mox inverso ordine *quanto minus rerum* Leid. sec. et Harlej. uterque. [Helm. 2.]

§. 12. *Quum forsitan et necessariae erunt*] *Tò et* exſulat ab Harlej. sec. Leid. pr. et Portug. [Helm. 1. Veith.] etiam ab omnibus editionibus, quibus usus sum usque ad Paris. anni 1573. Particulam eandem in vet. lib. legi Sigonius prima scholiorum editione teſtatus eſt. Praeterea *ordiendae* Voſſ. ambo, Leid. ambo, Harlej. ambo, Portug. et a manu sec. Haverk. quum a manu prima *oriundae* scriptum fuiſſet. *ordiendae* etiam omnes editiones ante Gruterum, qui qua auctoritate *ordiundae* vulgaverit, nondum adsequor. (* initio *avaritia* pro *avaritiam* Florent.) [*terrae tantae ordiendi rei* Helm. 2.]

§. 13. *Ominibus votisque ac precationibus*] *votisque et precationibus* Voſſ. ambo, Leid. ambo, et Portug. *votis et precationibus* Harlej. recentior. *votisque precationibus* Haverk. a manu secunda, erasa vocula, quae manu prima adscripta fuerat, media; sed cujus veſtigia evanuere. [*mos est* Veith.]

Ut orsis tantum operis] Sic initio fuit in Pal. tertio, factumque poſtea *tanti operis*, quomodo exſtat in pr. et sec. Neque aliter expreſſit Sigonius. Noſtrum invenias etiam in editione Jo. Andreae. GRUTERUS. Pall. tres et Campani editio, *ut orsis*

orsis tanti operis successus prosperos darent.

tanti operis. ut *orsis* hic non esset *ἀρξαμένοις*, sed substantive ab *orsum*, ac *orsa*. GEBHARDUS. *orsis tanti operis* praeter Leid. priorem omnes codd. nostri, ut et editiones omnes ante Francofurtanam Modii, quae *orsis tantum operis* prima exhibuit, quod recte Dan. Heinfius, viris doctis obfecutus, mutavit.

(* Ad Livii lib. 1. v. Heumann. in Syllogis dissertatt. P. 11. p. 487 ss.)

Digitized by Google

T. LIVII PATAVINI

LIBER PRIMUS.

I. Jam primum omnium satis constat, Troja capta, in ceteros saevitum esse Trojanos; duobus, Aenea Antenoreque, et vetusti jure hospitii, et quia pacis reddendaeque Helenae semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetum, qui, seditione ex Paphlagonia pulsi, et sedes et du-

§. 1. *Duobus, Aenea Antenoreque, et vetusti jure hospitii*] Servius Honoratus ille Grammaticus ad hoc Virgilii carmen [1. (p. 15.) Aen. v. 242.]

Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus.

ita ait: *Antenor et Aeneas, teste Livio, patriam prodidisse dicuntur. quod Virg. tangit:*

Se quoque principibus permixtum novit Achivis.

Haec ille. Eam Servii opinionem, quantum ad Virgilium attinet, eleganter sane, nec minus erudite, refellit Christophorus Landinus. Neque enim verosimile est, inquit, voluisse poëtam eum virum, quem omni laudum genere ad divinitatem usque extollere contendat, vel minima infamiae suspicione deturpare. Idem ego de Livio sentio. Quam enim conveniebat, eum, qui tantopere ac post tot eximios scriptores rem Romanam scriptis suis illustrare in animo habebat, tale quid de origine testari? Miror autem, ut Servius haec Livii verba legerit; nam, ut nos ea habemus, nulla prorsus mentio proditionis inest. Quod autem Graecorum ante bellum fuerint hospites Aeneas et Antenor, majestatem humanitatemque patriae illustriorem reddidere. Et quod Helenae reddendae, per summam injuriam ereptae, auctores dicantur, officio bonorum virorum functi plus ceteris civibus mihi videntur, justusque eorum commonstratus animus. Antenor sane ab Homero Iliad. vii. [v. 348.] adversus Alexandrum Priami filium differens introducitur, acerba injecta contentione, ut Menelao uxor restitueretur. Aeneas vero ab eodem poëta, quantumvis Tro-

cem, rege Pylaemene ad Trojam amisso, quaerebant, venisse in intimum maris Hadriatici sinum:

janis iniquo, multis locis eximie laudatur: praecipue vero Iliados xx. [v. 307.] ubi Neptunus a pietate Aeneam commendat, solicitusque de ejus vita Junonem affatur, concludens his verbis:

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται. *

Atque inde Virgilius laudandi celebrandique Aeneae occasionem mihi sumsisse videtur, quippe qui alterum carmen in Aeneïdos librum tertium [v. 98.] ut pleraque alia, traduxerit.

Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

GLAREANUS. Campani editio, *a duobus.* Palatinus primus ac secundus, ut fuit quoque in tertio, *duobus Aeneae Antenorique*, casu dandi, ut jungatur τῷ *abstinuisse.* GEBHARDUS. Flor. S. Marci *Aeneae Antenorique.* Idem ex Rottend. Vossii utroque, Gud. Flor. annotavit pater. Sed et Muretus. „*Aeneae* „*Antenorique* legit vetus meus, „itemque lib. Leon. Moccnici, „et duo mihi dono dati a Cardi„nali Sirleto." Quod si rectum est, ut videtur, notandum est genus loquendi *abstineo tibi jus belli*, id est, parco in te facere ea, quae jure belli facere liceret. JAC. GRONOVIUS. (* Excerpta Florent. quibus utor, nihil monent hoc loco.) Codicibus a Cl. Jac. Gronovio et aliis laudatis ex nostris concinunt Harlej. antiq. Leid. pr. Portug. et Haverk. a manu pr. Neque aliter Hearne Oxonii in L. 2. et B. invenit. sed *Aeneae et Anthenori* Harlej. 2. *Aenea Antenorique* Leid. 2. Vulgatum defendit locus Horatii II. Sat. III. v. 202. *abstinuit vim Uxore et gnato.* [*e-nee antenorique* Helm. 1. *Aeneae et Antenori* Helm. 2. idem initio *jam pridem*, a 2. m. *primum.* Denique *primum satis* et *Anterique qui et vetusti* Veith.] Mox *auctores fuerunt* cod. Portug. [Helm. 1.]

§. 2. *Rege Philemone ad Trojam amisso*] Illud non ferendum duxi, quod tam recentia, quam vetera exemplaria habent *rege Philemone ad Trojam amisso*, quum Homeri lectio manifesto demonstret, *Pylemene* esse legendum. Ejus carmen ex secundo Iliados est. SABELLICUS. Annotavit hoc Sabellicus quoque. Carmen est ad finem Boeotiae [v. 851.]

Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ
Ἐξ Ἐνετῶν.

Unde *Pylaemene* legendum, non *Philemene*, plane convincitur. Pylaemenes autem Paphlagonum dux a Menelao occiditur, ut narrat Homerus Iliados quinto [v. 576.] GLAREANUS. *Pylaemene* legendum esse apparet ex versu Homeri,

Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ
Ἐξ Ἐνετῶν.

† „Hoc ex Sabellico et Glareano „habet, licet neutrius memine„rit. † SIGONIUS. Videntur Latini adspirationibus anhelatisque vocibus in *p* litera delectari. Id multis ex rebus percipi et animadverti potest. Qui a Graecis *γρῦπες* vocantur, ab illis *gryphes* adspirate proferuntur: quod a Graecis *Τροπαῖον* leviter, *tro-*

Euganeisque, qui inter mare Alpesque incolebant, 3
pulsis, Henetos Trojanosque eas tenuisse terras: et

phaeum afpere effertur. Perfius Satyr. I. [v. 34.]

Phyllidas Hypsiphylas vatum et plorabile si quid
Eliquat,

(p. 16.) dixit: attamen illa Graece exiliter et tenuiter Ὑψιπύλη vocatur. Sic et in sanctiffimo Evangelio qui Graecis *Κλεόπας* dicitur, *Cleophas* a Latinis vocatur. Sic qui *Πυλαιμένης* ab Homero vocatus eft, a Livio *Phylemenes* nominatur in omnibus quidem antiquis editionibus. itaque cum eam Latinorum confuetudinem effe videam, non affentior his, qui *Pylemenem* emendant. *Thermophylas* etiam in veteribus libris pro *Thermopylis* reperimus, nec damnamus; cum, quae a πύλη derivantur, Latini afpiraffe videantur, ut *Hypsiphyle* argumento eft. Sic *Argyppaei* Herodoto, [IV, 23. ult.] Melae [I, 19. ult.] *Argymphaei*. Si quis in hanc cogitationem incumbat, sat scio, multo plura reperiet. sed hunc tamquam guftum obfervationis dediffe satis mihi eft. Alia multo plura aliorum induftriae relinquimus. TURNEBUS Adverf. XXVIII, XL. Turnebo adfpirationem in nomine hujus regis defendenti, adfentire nequeo, quum rationem scribendi, quae in antiquioribus editionibus supereft, mendofam effe litera *i*, pro qua ex Graeco vocabulo litera *y* adhibenda eft, satis docere poffe videatur. Qui addita adfpiratione scripferunt in editionibus antiquioribus, forsitan simili intemperie agitati sunt, atque illi, de quibus agit Quinctil. I. Inftit. V. p. 37. ed. Burm. ubi videnda, quae viri docti notarunt. In Mftis etiam variatur. Voff. 2. habet *Philepomene*, Portug. *Philomene*, Leid. prior *Phylemene*, Leid. 2. *Pilaemene*, Haverk. *Pilemene*. Ex reliquis codicibus, quorum excerptis usus sum, nihil notatum video, ut cum recentioribus editionibus, ad quas exacti sunt, *Pylaemene* praetuliffe sufpicio sit, quam scripturam jam recte passim receperunt viri docti, qui aliis scriptoribus edendis hoc et priori seculo manus admoverunt. vide ad Juftin. XXXVII. cap. ult. Neque aliter id nomen exaratum reperitur in Daret. Phryg. et Dict. Cretenfi. *Pylaemenia* etiam *Paphlagonia* ita a rege dicta apud Plin. VI. Hist. Nat. II. Neque veriora sunt pleraque exempla similium mutationum Turnebo laudata, praesertim *trophaeum*, *Hypsiphyle*, *Thermophylae*, quae emendata orthographia sine litera *h* scribi jubet. De hoc Pylaemene vide Sebaft. Faeschium de numm. Pylaemenis Evergetae. [*Philemene* Helm. I. et 2.]

In intimum maris Adriatici sinum] Ita et alibi scribitur in recentioribus Livii editionibus; saepius etiam addita adfpiratione *Hadria* et *Hadriaticus*. quod priori praeferendum esse inferius dicam ad XXIV, X, 10. displicet desultoria haec editorum inconftantia, quare ad eamdem formam ubique reduxi. Ceterum *Adriaci* eft in cod. Haverk. (* *Adriatici sinum maris* Florent.) *in intumum* habet Leid. prim. [*adriatici maris* Helm. I.]

§. 3. *Et in quem primum egressi sunt locum*] Vett. *et in quem primo egressi sunt*, locus. LIPSIUS. *primo*, pro *primum*, omnes noftri, Voff. ambo, Leid. ambo, Harlej. ambo, Portug. et Haverk. Deinde Celeb. Heumann. suis ad me literis legendum conjiciebat *is in quem*. Aliquid scabri latere puto, cui enim

in quem primum egressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Trojano nomen est, gens universa
4 Veneti adpellati. Aenean, ab simili clade domo profugum, sed ad majora initia rerum ducentibus fatis, primo

τὸ *et* inserviat, non video. Cod. Portug. voculam illam omisit. non displicet, modo omnia haec, *in quem primum egressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Trojano nomen est, gens universa Veneti appellati*, parenthesi includantur. Eadem conjectura etiam Cel. Dukero in mentem venerat. At Cl. Jac. Perizon. hunc locum laudavit, ut ostendat, diversissimam in verbis et integra oratione constructionem per conjunctiones conjungi, ad Sanctii Minerv. III, XIV. [*primo egressi sint* Veith. *et Alpes* Helm. 2.]

Pagoque inde Troja nomen est] Malim, *Pagoque inde Trojano nomen est*, ut *no* syllaba repetenda sit, ut saepe infra faciundum esse monebimus. SIGONIUS. Lectio scripta *Trojano nomen*. LIPSIUS. Eamdem scripturam praeferunt Florent. (* nisi quod insuper omittat vocem *inde*) Harlej. antiquissimus, Voss. uterque, Leidens. uterque, et Neapol. Latinii; neque aliter Hearne invenisse videtur in omnibus Oxon. praeterquam in N. ex quo solo *Troja* profert. [*Troja* Helm. 2.] Liv. II, XXXIII, 5. *Cui cognomen postea Coriolano fuit*. VII, II, 6. *Vernaculis artificibus nomen histrionibus inditum*. (* ubi alia vide. Burmann. ad Suet. Claud. XXIV.) Vide Gronov. infra ad h. cap. verba seq. §. 4. *Trojae et huic loco nomen est*.

§. 4. *Ab simili clade domo profugum*] Idem liber *domu*, antiquo scribendi ritu. LIPSIUS. Palat. primus *a simili clade domus* videtur stabilire lectionem codicis Lipsiani *domu*, ἀρχαϊκῶς. GEBHARDUS. *cum simili clade* Harlej. recentior, *a simili clade* Leid. 2. Voss. 1. et a manu sec. posterior. tum *domi profugum* Leidens. 2. De antiqua scribendi ratione *domu* vide infra ad III, XXIX, 5. Deinde *profugum domo* alio verborum ordine Portug.

Ad majora initia rerum] Flor. et Voss. [uterque] *ad majora rerum initia*. Forte, *majorum*. J. FR. GRONOVIUS. *ad majora rerum initia*, vocibus transpositis, etiam uterque Harlej. uterque Leid. Haverk. et Portug. [Helm. 1. et 2. Veith.] simul cum priscis editionibus, quibus usus sum, omnibus usque ad Parisinam anni 1573. quae prima in alium ordinem conjectis vocabulis *ad majora initia rerum* dedit. Gronovii conjectura adstrui posset aliis exemplis Livii, ut V, X, 10. *Inter delectum tributumque, et occupatos animos majorum rerum curis*. XXVII, VIII, 1. *Inter majorum rerum curas comitia maximi Curionis vetus excitaverunt certamen*. XLV, XXXIX, 10. *Majores vestri omnium magnarum rerum et principia exorsi ab Diis sunt, et finem eum statuerunt*. (* Plin. v. Ep. IV, 1. ubi tamen v. Cortium. Burmann. ad Suet. Domit. IX.) sed nihil mutari praestat. ut enim hic *majora initia rerum*, ita alibi *parvum principium rerum*, et *parvum initium*. VII, II, 13. *Inter aliarum parva principia rerum ludorum quo-*

primo in Macedoniam venisse: inde in Siciliam quaerentem sedes delatum: ab Sicilia classe Laurentem agrum tenuisse: Trojae et huic loco nomen est. Ibi egressi Trojani, ut quibus ab inmenso prope errore nihil, praeter arma et naves, superesset,

que prima origo ponenda visa (p. 17.) *est.* XXIII, X, 4. *Quamquam haud parvo initio minui videbatur jus libertatis.* Quin etiam vir Cel. Jac. Gronov. in Dissert. de voce *ΜΕΓΑΣ* p. 22. monuit, nihil corrigendum esse ex stili Liviani genio; quem tamen utrique loquendi generi favere adscripta exempla probant. (* v. ad IV, VIII, 6.) [*et ducentibus* Helm. 2. *deinde in Sic.* idem.]

Ab Sicilia classe Laurentem agrum tenuisse] Veteri tantum erat *ab Sicilia classe ad Laurentem agrum*, vocibus illis omissis, *tenuisse constat*, quae olent, me hercules, glossema. LIPSIUS. Lipsii vetus liber omittit τὸ *tenuisse*. In libris nostris mirifice variat scriptura; quorum primus, *Inde in Siciliam quaerentem sedes. Delatum ab Sicilia classe ac Laurentem agrum tenuisse.* Secundus ac Tertius, *ab Sicilia classe ad Laurentem agrum tenuisse.* omnium licentiosissime Joannis Campani editio *in Laurentem agrum venisse.* Quomodo ego hunc locum emendandum censeam, aequiores arbitrentur. *Aeneam ab simili clade domu profugum, sed, ad majora rerum initia ducentibus fatis, primo in Macedoniam venisse; inde in Siciliam quaerentem sedes delatum; ab Sicilia, classe ad Laurentem agrum.* rescisso illo, *tenuisse*, sive altero *pervenisse*, quod utrumque nimium inepte liberales correctores complendae orationi invexere: cum et illo misso nihil neque sententiae, neque numeris ac sono, deficiat. GEBHARDUS. Sero positum hic videtur *classe.* nam et in Macedoniam classe venit, et classe in Siciliam est delatus. Augent suspicionem scripti, in quibus omnibus fere *classe ad Laurentem*, vel *classe ac Laurentem.* Vide, num fuerit, *ab Sicilia classem Laurentem agrum tenuisse.* sic l. XXI. [XLIX, 2.] *Novem quinqueremes Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt.* l. XXXII. [XV, 5.] *Utrum Leucadem ac sinum Ambracium onerariae tenuissent.* lib. XLIV. [XXVIII, 7.] *Postero die, quam Subota classis tenuit.* J. FR. GRONOVIUS. Equidem sana ratio loquendi ostendit, τὸ *classe* sero poni; et Livium aliud in animo habuisse MSS. fidem faciunt, qui omnes habent vel *classe ac Laurentem*, vel *classe ad Laurentem*, quod et ipse in Florentino S. Marci offendi, et Muretus quoque ex vett. libb. ac duobus Cardinalis Sirleti, et Modius ex MS. notant. Unde si componatur *ab Sicilia classem Laur. ag. ten.* utique manet ac constat prius crimen, et neque sero nunc τὸ *classem* venit, quam prius *classe:* quum prior vox *Aeneam* satis abundeque omnium accusativorum vicem impleat. Nos ita quaerebamus. Si Aeneas a Troja in Macedoniam, inde in Siciliam, inde in Latium venit, quis tandem iste inmensus error fuit, quem in hoc itinere notat Livius? quum rectissima processerit navigandi cursus? Non ignoro, *errorem* non-

quum praedam ex agris agerent, Latinus rex Aborigenesque, qui tum ea tenebant loca, ad arcendam

numquam poni pro quavis profectione; sed istud epitheton videtur docere, aliud ibi respexisse Livium: cujus certissima manus fuit, *ab Sicilia errasse, ac Laurentem agrum tenuisse.* Hoc aptissimum et MSS. et historiae ipsi. Error enim Aeneae tunc demum accidit, quum ab Sicilia discessit; ut pro Laurente agro, quem petebat, delatus fuerit in Africam. Virg. I. Aen. [v. 34.]

Vix e conspectu Siculae telluris in altum
Vela dabant laeti.

et quae sequuntur. Ovidius XIV. Metam. [v. 75.]

Hanc ubi Trojanae remis avidamque Charybdin
Evicere rates; cum jam prope littus adessent
Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.

Saltem in exemplis, quae subjiciuntur, locus ex libro XXI. [XLIX, 2.] in MSS. omnibus ita legitur, *novem quinqueremes Liparas, octo ad insulam Vulcani tenuerunt.* ut dubium non sit, illic geminata particula scribi debere, *novem quinqueremes ad Liparas,* octo *ad insulam.* modo loquendi, quo saepe utitur Livius, et illustratus a patre ad XXIV, III. XXV, XXVII. *Qui onerarias retro in Africam repetere juberent.* JAC. GRONOVIUS. Id est, postquam classe Siciliam tenuerat. Hoc in loco, etiamsi forte levior quaepiam menda lateat; ridicule tamen, ut puto, legere nos volunt *errasse,* quasi non multo magis erraverit Aeneas, antequam delatus fuit in Siciliam. Certe in ea fuisse sententia Livium patet, qui res gestas historica fide debuit tradere, nec poëtas sequi, quibus licet multa ornando locupletandoque argumento fingere, quae numquam acciderunt. Sed tamen et Virgilius VI. Aen. vix ullos amplius errores Aeneae ex Sicilia profecti memorat. PERIZONIUS in Syntagm. Epist. quod Cel. Burmann. edidit tom. IV. p. 802. Quia libri scripti variant, hic aliquid corruptum esse potest. sed rationes, quibus vir Cl. Jac. Gronovius conjecturam suam confirmare conatur, non nimis firmae visae sunt cum aliis, tum Cl. Perizonio in Epist. ad Nic. Heinsium tom. IV. Sylloges Burm. Ep. XLI. Certe Aeneam, e Sicilia in Italiam tendentem, tempestate in Africam abreptum fuisse, nec Dionysius Halicarn. nec alii probati historici, ut puto, tradiderunt. Et videtur commentum poëtarum esse, cujus rationem Livius habere non debuit. Quod si jam verum esset, Aeneam in Africam venisse, tamen non recte *immensus error* dici posset is, quem putat Gronovius; ab Sicilia scilicet in Africam. DUKERUS. *a Sicilia* Portug. tum, *classe ac Laurentem agrum tenuisse* idem Portug. *classe Lourentem agrum tenuisse constot* Leidens. 2. *classe ad Lourentem agrum tenuisse* Voss. prior, Leid. prior, et ambo Harlej. Sed Cl. Hearne monuit, ad marginem exemplaris typis descripti, quod servatur in bibl. Bod. (p. 18.) lej. haberi *classe in Laurentem,* idque omnino corruptum esse pro *classem Laurentem,* quomodo J. Fr. Gronovius conjecit. [*ad Laurentem agrum tendisse* Helm. 1. *classe ad Laurentem agrum venisse* Veith.]

vim advenarum armati ex urbe atque agris concurrunt. Duplex inde fama est: alii proelio victum 6

Troja et huic loco nomen est] Sic A. Gellius XVII, XXI. *Tarquinii filio, cui cognomentum Superbus fuit.* Immo Cicero IV. in Verr. [c. LIII.] *Fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est.* Et mox. *Altera autem urbs Syracusis, cui nomen Acradina est.* Pro Caecina [c. X.] *Sext. Clodius, cui nomen est Phormio.* sed fere in peregrinis. Aliter in mere Romanis. v. in Verr. [c. VII.] *De Apollonio, cui Gemino cognomen est.* Pro Roscio [Amer. VI.] *T. Roscii, quorum alteri Capitoni cognomen est.* Et hac ratione ferri potest apud nostrum l. XXV. [XXVIII, 5.] *Epicyden, cui Sidon cognomen erat.* l. XL. [IV, 3.] *Theoxena et Archo nomina mulieribus erant.* l. XLIV. [XIV, 1.] *Ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen.)* At XXV, 11. *Scipio, cui postea Africanus fuit cognomen*, praeferam *Africano:* quando et Put. *Africanos.* Et XXXV, XXIV. *Utrique eorum Salinatori erat cognomen.* non *Salinator.* Tum in re praesenti *Trojae et huic loco nomen est.* ex perpetuo Livii more, qui in talibus cujusque auctoris maxime respiciendus. Hoc, olim conjectura deprehensum, accepimus postea plane scriptum reperiri in membranis optimis Florentinis. quae et paullo ante *Pagoque Trojano inde nomen est.* Ubi *Trojano* ad suam conjecturam refert Sigonius, cum id habeant Andreas et omnes antiquae editiones ante Frobenianam. Apud Plautum in Prol. Asinariae edunt, *Huic nomen Graece est Onagos fabulae:* cum in MSS. sit *onagro, onago, onego.* Verius est utrumvis posteriorum. J. FR. GRONOVIUS. Videat Joh. Doujatius, Antecessorum Paris. Primicerius, qua fide scripserit, a Gronovio adducta auctorum testimonia distinctionem, quam in simili constructione inter peregrina et Romana vocabula statuit, evertere potius, quam confirmare. Neque etiam ejus distinctioni ipsum hunc locum, ut idem Doujatius existimabat, adversari puto. Quamvis enim *Troja* nomen ex Asia advectum fuerit, ratione tamen Romanorum, qui se a Trojanis ortos gloriabantur, non peregrinum, sed domesticum potius atque avitum, censeri debet. Ceterum pro antiqua lectione stant ambo Voss. ambo Leidens. Portug. uterque Harlej. et Haverk. [Helm. 1. et 2. Veith.] quam quum Hearne etiam teftetur se in codd. Oxon. L. 2. et B. reperisse, et de aliis nihil addat, eos Gronovio favisse suspicio est, modo Hearne partes, quas suscepit, diligenter egerit. vide etiam infra ad 11, XXXIII, 5. Gronovio etiam quaedam Livii loca adversantur, ut 1, XXXIV, 2. *Nomina his Lucumo atque Aruns fuerunt.* IX, XXVII, 14. *Cui nunc urbi Beneventum nomen est.* ubi alia constructione in nominibus Latinis usus est: ut contra in nominibus peregrinis XXIII, XXXIX, 3. *Heraclitus, cui Scotino cognomen erat.* ubi tamen *Scotinos* legendum ex cod. vestigiis postea videbimus. XXIV, VII, 4. *Uni ex iis (Dinomeni fuit nomen) partes datae sunt.* et auct. Epit. l. LV. *P. Cornelio Nasica, cui cognomen Serapioni fuit.* sed ibi *Serapio* legendum videbimus. Auctoritati tamen codicis Florent. quem Gronov. laudat, cedendum hoc loco existimo, ejusque unius fide τὸ *Trojae*, quod idem in contextum recepit, servo. (* v. Burm. ad

Latinum pacem cum Aenea, deinde adfinitatem jun-
7 xiſſe tradunt: alii, quum instructae acies constitissent, priusquam signa canerent, processisse Latinum inter primores, ducemque advenarum evocasse ad conloquium; percunctatum deinde, qui mortales essent, unde, aut quo casu profecti domo, quid-
8 ve quaerentes in agrum Laurentem exissent? postquam audierit, multitudinem Trojanos esse; ducem Aenean, filium Anchisae et Veneris; cremata patria et domo profugos sedem condendaeque urbi locum

Suet. Claud. xxiv. mox *Ubi egreſsi* pro *Ibi* Florent.) [*quibus ab*, omisso *ut*, Helm. 1. *urbe agrisque* idem. *ibi postquam egressi sunt* Helm. 2.]

§. 6. *Duplex exinde fama est*] Interpolatitia lectio in Palatino MS. tertio. primus *duplex inde*, secund. *duplex deinde*. GEBHARDUS. Voss. 1. Rott. Fl. Gud. *duplex inde*. item Muretus in suo non invenit. J. FR. GRONOVIUS. *Duplex inde* etiam Harlej. antiquissimus et Leid. 2. cum antiquissimis editionibus ante Aldum, cujus librarius perperam ultimas literas praecedentis vocis repetiit. Suam itaque manum Livio tot auctoritatibus adductus restitui, licet illud *exinde* Livio alibi saepe adhibitum agnoscam. vide infra ad xlii, ix, 8. (* xxiv, xlii, 1.) [*exinde* Helm. 2. Veith. *junxisse ferunt* idem Helm. 2.]

§. 7. *Priusquam signa canerent*] Mediam vocem negligenter omiserunt librarii codicum Leidenſis poſterioris, et Vossiani prioris. Infra x, xix, 12. *Volumnius signa canere, ac vexilla efferri è castris jussit.* c. xx, 9. *Itaque signa canere jussit, agmenque hostium adgreditur.* et infinitis locis alibi. [*a quo casu* pro *quo casu* Helm. 2.]

In agrum Laurentem exissent] *Laurentum* Leidens. sec. *Laurentinum* Harlej. prior. Verum paullo ante habuimus, *classe Laurentem agrum tenuisse.* Praeterea *exiissent* Harlej. 2. vide ad xxxvi, xx, 3. mox *audivit* Haverk. a manu sec. cod. Neapol. Latinii, et omnes, quas vidi, editiones ante Aldinam. [*quid quaerentes* Helm. 1. *Laurentinum venissent* idem.]

§. 8. *Cremata patria et domo profugos*] Copulam ignorat Voſſ. 2. si plures accederent ac fide digniores, non displiceret. (* Accedit Florent.) [et Helm. 2.] pro *domo*, perperam transpoſitis literis *modo* praefert Harlej. antiquior. idem error erat in eo. (p. 19.) dem eod. §. praec. *quo casu profecti modo*, pro *domo.* vide ad xxxix, xiii, 3.

Sedem condendaeque urbi locum] *sedemque condendae* Voſſ. 1. et Leid. poſt. *urbis* Harlej. 2. Florent. [Helm. 2.] Male. vide infra ad iii, xlvi, 2.

quaerere; et nobilitatem admiratum gentis virique,
et animum vel bello vel paci paratum, dextera data
fidem futurae amicitiae sanxiſſe. Inde foedus ictum 9
inter duces, inter exercitus salutationem factam.
Aenean apud Latinum fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum
apud Penates Deos domeſticum publico adjunxiſſe
foedus, filia Aeneae in matrimonium data. ea res 10
utique Trojanis spem adfirmat tandem stabili certa-
que sede finiendi erroris. Oppidum condunt. Ae- 11
neas ab nomine uxoris Lavinium adpellat. Brevi

Et nobilitatem admiratum gentis virique, et animum] *Gentis, virique animum* Haverk. non sequor. Latinus mirabatur nobilitatem non tantum gentis, sed et viri, qui se Anchisae et Veneris filium profeſſus fuerat. [*ammiratum* Helm. 1. *gentis unque* (fort. corrupt. ex *unumque*; a m. 2. *virique*) *animum* Helm. 2.]

Vel bello vel paci paratum] Mutato verborum ordine *vel paci vel bello* Voſſ. 1. et Leid. 2. *vel bello vel pace* Harlej. 2. [Helm. 2.] (* *dextra* pro *dextera* Florent.)

§. 9. *Domesticum publico adjunxisse foedus*] Palatinus primus omittit τὸ *publico*: et rectius intelligitur. GEBHARDUS. Unius codicis, ejusque saepius interpolati, auctoritati non tantum tribuo, ut Gebhardo adſentiam. XXIX, XXIIII, 5. *Ut publicum quoque foedus privato adjiceretur.* Ceterum *publice* habet Haverk. [*Aeneam* pro *Aenean* Helm. 2.]

§. 10. *Ea res utique Trojanis spem adfirmat, tandem*] Salebroſa videtur oratio. Cogitabam, *ea re utique Trojanis spem adfirmatam tandem stabili certaque sede finiendi erroris. Sic oppidum condunt.* DUKERUS. (* *ea utique res* Florent.)

Oppidum condunt. Aeneas ab nomine] An Latinus Aeneam adjuverit, neſcio. sed eos, qui volunt referri ad Trojanos, fefellit consensus MSS. Pall. Nam primus *oppidum condens Aeneas.* Et ita fuiſſe in Palatino tertio rasurae veſtigia indicant. Palatin. sec. *Opidum condiens.* GEBHARDUS. *oppidum condens Aeneas* etiam Haverk. a manu pr. Portug. et Harlej. 2. [Veith. Helm. 2.] quam lectionem similiter Hearne ex codd. Oxon. L. 2. et B. profert. Praeſtantiores tamen in receptam lectionem conſentiunt. Mox *a nomine uxoris* Voſſ. pr. Leid. 2. et Haverk. qui idem a manu pr. praefert *Lavinum appellat.*

§. 11. *Brevi stirps quoque virilis*] In membranis eſt *stirpes quoque virilis ex matrimonio fuit, cui Ascanio parentes dixere nomen.* MODIUS Novant. Lect. Epiſt. XXX. *Brevi stirpis quoque* Florent. Leid. prior et Harlej. antiquissimus. quod eodem modo dictum eſſe poſſet, quo *frondis*, pro *frons*, antiquos dixiſſe contendit Keuchen. ad Seren. Samm. v. 189. et 572. Pari modo *stirpes*, pro *stirps*,

stirps quoque virilis ex novo matrimonio fuit; cui Ascanium parentes dixere nomen.

II. Bello deinde Aborigines Trojanique simul petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lavinia ante adventum Aeneae fuerat, praelatum sibi advenam aegre patiens, simul Aeneae Latinoque bellum intu-
2 lerat. Neutra acies laeta ex eo certamine abiit. victi Rutuli: victores Aborigines Trojanique ducem

infra in MS. Liviano inveniri Gronovius testatur ad XLI, VIII, 10. (* v. ad XXVI, XIII, 16.) Si plures codices addicerent, in contextum reciperem. A genio enim stili Liviani alienum non esse, ostendit toties apud eumdem obvium τὸ *plebes*. Similia alia videantur apud Voss. II. de Art. Grammat. XXXIII. et XXXVI. apud Gudium ad Phaedr. I. fab. VIII. Celeb. Burmann. ad eumd. loc. Phaedri, et ad Quinctil. Decl. VI, XVII. et Cl. Cortium ad Sallustii Jugurth. XIV, 23. *Brevi quoque stirps virilis* Haverk. *brevi stirps et virilis* Portug. [*stirpis* Helm. 1.]

Cui Ascanium parentes dixere nomen] Palatini duo omittunt τὸ *cui*. GEBHARDUS. Duo Pal. et MS. Mureti pronomen ignorant. Et certe compendium loquendi scitum ac familiare Livio vitiarunt, a quibus illud immissum. sic c. XXIII. *Ea res ab stativis excivit Mettium. ducit, qua proxime ad hostem potest.* sic Rhenani, tres Pall. Oxon. Flor. Mur. libri. Vulgo hic quoque *is ducit*. et sequenti: *Fecialis erat M. Valerius. patrem patratum Sp. Fusium fecit.* Rhenanus interposuit *is* a mala manu. l. v. [XXXIV, 9.] *Ibi, omen sequentes loci, condidere urbem. Mediolanum appellarunt.* sic XXVI, XL. *Per totam Siciliam* etc. ubi plenius et vulgarius: *Is per totam.* XXVII, LI. *Circumfusi omnis generis hominum frequentia.* ἀντὶ τοῦ, *hi circumfusi*. J. FR. GRONOVIUS. Abest etiam pronomen a cod. Portugall. quod neque in cod. Oxon. L. 2. Hearne reperit. Sane saepissime librarios seriem orationis Livianae male, ut sibi persuadebant, cohaerentem his similibusque voculis diligentius connectere conatos fuisse, pluribus exemplis Gronov. infra docuit ad XXXIV, LVI, 1. ubi vide, quae notantur. Utrum vero τὸ *cui* hinc ejici debeat, dubium videri posset propter plura loca, quibus Livius simili fere modo locutus deprehenditur. ut II, XVI, 4. *Atta Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romae nomen.* c. XXXIII, 5. *C. Marcius, adolescens et consilio et manu promtus, cui cognomen postea Coriolano fuit.* III, XII, 8. *Inter hos L. Quinctius, cui Cincinnato cognomen erat.* c. XLVIII. 5. *Seducit filiam ac nutricem prope Cloacinae ad Tabernas, quibus nunc novis est nomen.* V, XXXI, 2. *M. Manlius, cui Capitolino postea etiam fuit cognomen.* (* XXXI, IV, 3. I, L, 3.) et saepissime alibi. Verum discrimen utriusque locutionis adtendenti mox patebit. si enim nunc stilum similiter formare Livius voluisset, omnino dixisset, *cui Ascanio parentes dixere nomen.*

Latinum amisere. Inde Turnus Rutilique, diffisi 3
rebus, ad florentes Etruscorum opes Mezentiumque, eorum regem, confugiunt: qui, Caere opulento tum oppido imperitans, jam inde ab initio minime laetus novae origine urbis, et tum nimio plus, quam satis tutum esset adcolis, rem Trojanam crescere ratus, haud gravatim socia arma Rutulis junxit. Ae- 4
neas, adversus tanti belli terrorem ut animos Ab-

quod paullo ante ex suo cod. (p. 20.) Modius proferebat, cui tamen, reliquis omnibus adversantibus, accedendum non existimo, quamvis ita Livium loqui solitum fuisse ostendunt, quae supra hoc capite dicta sunt. Potius itaque Gronovii sententiam probo.

§. 1. *Trojanique simul petiti*] omittit *simul* Florent. [*Rutillorum* Helm. 2. *Aeneae adventum* Veith. mox §. 2. *Rutilique* Helm. 2.]

§. 3. *Ad florentes Hetruscorum opes*] *Etrusci* et *Etruria* scribendum est sine adspiratione, MSS. libris auctoribus, iisque, qui lapides triumphales, qui in Capitolio Romae sunt, descripserunt. SIGONIUS. Vide etiam Pierium ad Maron. II. Georg. v. 355. Tennul. ad Front. I. Strateg. II. ex. 2. Broekhus. ad Propert. III. Eleg. VII. v. I. et Cl. Cortium ad Sallust. Catil. XXVII. (* v. Dempster. in Etrur. Reg. I, I. p. 2.) Praeterea *opes Etruscorum* inverso ordine Florent. ambo Harlej. ambo Leid. Haverk. et Portug. etiam editi ante Aldum. [Veith. Helm. 1.]

Mezentiumque eorum regem] *Tò eorum* abest MSS. LIPSIUS. Abest etiam a Voss. 1. et Leid. sec. sed serie verborum mutata *Mezentiumque regem eorum* Voss. 2. Leid. pr. Harlej. ambo, Haverk. et Portug. [Veith. Helm. 1. *Melentiumque* idem Helm. 1.]

Qui Caere opulento tum oppido imperitans] *Qui Caere opulento tum oppido imperans* cod. Neapol. Latinii. Vide ad XXI, 1, 3.

Jam inde ab initio minime laetus] *tum inde ab initio* Voss. 2. sed vulgatum tuetur locus Liv. h. lib. V, 5. *Jam inde ab initio Faustulo spes fuerat.* quem ad oram editionis, qua usus est, adscripsit Cel. Perizonius. II, LXV, 7. *Jam inde ab infelici pugna castrisque amissis ceciderant animi.* III, XXXVI, 1. *Suo jam inde vivere ingenio coepit.* IV, XXXVI, 5. *Jam inde ab incunabulis inbutum odio tribunorum plebisque.* (* VI, XL, 3. ubi etiam peccat Hav.) XXXVI, XVII, 6. *Exercitatus jam inde ab juventa finitimis Thracum atque Illyriorum et circa omnium adcolarum bellis.* ubi vid.

Et tum, nimio plus, quam satis esset] *Etiam nimio plus* MS. Neapol. Latin. *Et tunc nimio* Haverk. [*tutum esse* Helm. 2.]

§. 4. *Animos Aboriginum sibi conciliaret*] Vett. *Aboriginensium*, et infra aliquoties, ut ea terminatio admittenda etiam videatur. LIPSIUS. *Aboriginensium* etiam Voss. 1. et Leidens. secundus. Propterea tamen vocem probae notae esse, ut Lipsio videbatur, praestare non audeo. [*animum* Veith.] Mox *nec sub*

originum sibi conciliaret, ne sub eodem jure solum, sed etiam nomine, omnes essent, Latinos utramque gentem adpellavit. Nec deinde Aborigines Trojanis studio ac fide erga regem Aenean cessere. fretusque his animis coalescentium in dies magis duorum populorum Aeneas, quamquam tanta opibus Etruria erat, ut jam non terras solum, sed mare

eodem jure Voss. posterior, et Leidens. prior. [Veith.]

§. 5. *Fretusque his animis*] *Fretus his animis* cod. Portug. mox *tantis operibus Etruria* Haverk. a manu priori; an voluit librarius *tantis opibus*? Nam eas voces scribae saepe commutarunt. vide infra ad VIII, XVI, 4. [*erat opibus Etruria* Helm. 2. ante *studia ac fide Trojanis* Helm. 1.]

Ut jam non terras solum] Pall. duo delent *τὸ jam*: et in tertio demum subtiliore calamo, crassioribus litteris crasis, substitutum est. GEBHARDUS. Eamdem voculam non agnoscunt etiam Voss. 2. Haverk. a manu prima, et Portug. [Helm. 2. *ut etiam* Helm. 1.] tum *terra solum* Leid. pr. verum litera sibilans in fine vocis omissa est, quod sequens ab eadem incipiat: quod in eo cod. saepissime commissum. vide ad XXVIII, XXV, 2. mox in verbis sequentibus *sed mare etiam*, *τὸ sed* abest ab Harlej. antiquiore. tum deinde, ordine verborum mutato, *fama sui nominis* Voss. prior, Leid. 2. et Harlej. posterior. [Helm. 2. *tum cum* pro *tamen eum* idem. *deduxit* idem.]

§. 6. *Secundum inde proelium Latinis*] *deinde* Harlej. 2. et Haverk. quod ex interpretatione, margini adscripta et in contextum postea admissa, natum est. Nam *inde* pro *deinde* accipiendum. Vide infra ad XLII, LV, 6.

mox *Aeneaeque ultimum* Harlej. 2. [Helm. 2.]

Situs est, quemcumque eum dici jus fasque est] Non est illa *εὐλάβεια* T. Livii, exhorrentis nomen Aeneae in Divos recepti evulgare. Sed mox de ea re. Summa autem proprietate de sepulto *situm esse* dixit. Hinc enim *siticines* dicti, quod apud *sitos*, hoc est sepultos, canere solebant, idque ex auctoritate Capitonis Ateji, ut in Noctibus Atticis ab A. Gellio memoratum invenias [XX, 11.]. Ceterum, ut ad religionem Livianam revertamur, nofas olim fuit, indigitati et inter Divos recepti nomen edere, quod illis a consecratione novum solet indi; neque fas erat mortali, divinis nominibus uti, quod Judaei servant in suo tetragrammate, quod ab ipsis *ἀνεκφώνητον* dictum. Id enim in mysteriis latere debet. quamobrem olim taciti Heroa, hoc est templa Heroum, praeterire solent, iram offensi Heroïs metuentes, nisi id facerent. Sunt tamen alia consecratis nomina, quae citra piaculum effari licet: quale est, dum Romulum *Quirinum*, Melicertam *Portumnum*, Inonem *Leucotheam*, Jo *Isidem* appellamus. NANNIUS v. Miscell. III. Nam antiquo eum nomine vocare nefas habebant, quum inter Divos relati nomen mutarent; ut Romulus dictus est *Quirinus*, Melicertes *Palaemon*. Sed et eos, qui amplissimo magistratu prae-

etiam per totam Italiae longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum, fama nominis sui inplesset, tamen, quum moenibus bellum propulsare posset, in aciem copias eduxit. Secundum inde proelium La- 6
tinis, Aeneae etiam ultimum operum mortalium fuit. situs est, quemcumque eum dici jus fasque est, super Numicium flumen. Jovem indigetem adpellant.

diti erant, proprio nomine salutare non audebant. Dionysius Halic. l. x. p. 644. *Οἱ δὲ ἐπὶ τὴν παράληψιν αὐτȣ̃ παρόντες ἠσπάσαντό τε ἅπαντες, ȣ̓κ ἐκ τȣ̃ ὀνόματος, ἀλλὰ ὕπατον, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα περιέθε-* (p. 21.) *σαν.* Loquitur de Q. Cincinnato. Demetrins Phalereus *περὶ ἑρμηνείας*, ubi *αὐτὸς ἔφα* a Pythagoreis *σεμνότητος* caussa, non vero Pythagorae nomen, usurpatum. HENR. VALESIUS.

Proprietatem verbi *situs est*, ut notet, sepultus est, optime Nannius inlustravit. Cic. II. de Legib. XXII. C. *Marii sitas reliquias apud Anienem dissipari jussit Sulla victor.* Naso II. Metam. v. 327.

Hic situs est Phaëthon, currus auriga paterni.

ubi videndi Ciofan. et Inlustriss. N. Heinsius. Tibull. III. El. II. in fine.

Lygdamas hic situs est: dolor huic et caussa Neaera.

Plaut. in Mil. Glor. act. II. sc. IV. v. 19.

. . . scio crucem futuram mihi sepulcrum:
Ibi mei majores sunt siti.

In marmoribus sepulcralibus frequentissimae sunt formulae *HIC SITUS EST*, vel *OSSA HIC SITA SUNT.* Vide Hier. Columm. ad Ennii fragm. p. 162. (* *super* juxta exponit Crevier. ad h. l. Lucan. I. v. 381. qui tamen locus suspectus. v. tamen Gronov. ad XXXIII, XV, 8.)

Super Numicum flumen] Vide, num legendum *Numicium*, dicente Ovidio Metam. XIV. [v. 599.]

In freta flumineis vicina Numicius undis,

adstipulante ad idem Plinio III, v. Grammatici hoc de nomine in diversas abiere sententias. Quidam ajunt, eundem esse fluvium *Numicum* et *Numicium*. Quidam *Numicium* appellandum censent, et *Numici* apud Latinos per synaeresin dictum pro *Numicii*. Verum res non est tanti. GLAREANUS. Probo ea, quae a Glareano dicta sunt, cur *Numicium*, et non *Numicum flumen* dicendum sit. Addo etiam Dionys. Halic. l. I. [p. 52.] *ποταμὸν Νομίκιον* appellare. SIGONIUS. Ovidius III. Fastor. [v. 647.]

Corniger hanc tumidis rapuisse Numicius undis
Creditur.

MURETUS. *Numicum* et *Numicium* legi posse crediderim, cum utrumque dicatur: hoc Dionysio, Zonara, Ovidio auctoribus; illud Marone, Silio, (etsi

III. Nondum maturus imperio Ascanius Aeneae filius erat: tamen id imperium ei ad puberem aetatem incolume mansit. tantisper tutela muliebri (tanta

in eis quodammodo ambiguum est) Servio, et Vibio afferentibus. TURNEBUS xi. Advers. xvii. Quid gloriatur multum de hac emendatione Glareanus? ante eum dudum sic emendavit Joannes Campanus. Pal. secund. huic scripturae adstipulatur expresse. Primus vero *Numitum*, tertius *Numicum*. GEBHARDUS. Turnebus etiam *Numicum* dici putat, Servio et Vibio auctoribus. Saepe ita Servius. vide ad iv. Aeneïd. v. 619. vi. v. 88. et 332. vii. v. 150. et 797. et xii. v. 799. semel *Numicius* ad i. Aeneïd. v. 263. sed ibi MS. Ryckii itidem *Numicus*. Virgilius quoque plus semel *Numici* dicit in genitivo, item Tibullus ii. Eleg. v. v. 45. Ovid. iii. Fast. v. 653. xiv. Metam. v. 328. et Silius viii. v. 360. Id in his ambiguum quodammodo esse ait Turnebus; quia scilicet *Numici* contrahi potuit e *Numicii*. Tamen apud Silium viii. v. 180. est *Numicus*. Et Cluverius Ital. Ant. p. 893. ac Cellarius ii. Geogr. Ant. ix. *Numicus* et *Numicius* dici scribunt. Sed in vetustis prosae scriptoribus vix inveniri putem *Numicus*. Sisennae apud Nonium in *Juxtim* est *Numicius*. Et sic Graeci. Servius, Vibius, Solinus et Auctor de orig. Gent. Rom. recentiores sunt, quam ut eorum auctoritas contra veteres valere debeat. Poëtae ut *Numicus* efferrent, etiam necessitate metri adigi potuerunt. Idque satis apertum est ex eo, quod Ovid. iii. Fast. v. 647. et xiv. Metam. v. 599. *Numicius* dicit. DUKERUS. *Numicium* semper scribendum esse, etiam voluisse videtur Schottus ad Auct. de Orig. Gent. Rom. xiv. (* ad quem locum v. Arntzen.) Verum recte Turneb. et antea Constantius Fanensis ad Nason. xiv. Metam. v. 328. et *Numicum* et *Numicium* dici posse existimarunt. Utrumque certe apud Silium occurrit, alterum viii. v. 180.

Haud procul hinc parvo descendens fonte Numicus.

Ubi ad synaeresin, quae in casu secundo *Numici* statui posset, confugiendi locus non est. Alterum lib. eod. v. 191.

Donec harenoso (sic fama) Numicius illam
Suscepit gremio, vitreisque abscondidit antris.

Vulgatam olim lectionem *Numicum flumen* servant Harlej. ambo, Leid. ambo, et Haverk. eldemque favere utrumque codicem Voss. quamvis corruptam scripturam librarii dederint, ductus literarum docent. in priori enim est *mimicum*, in posteriori *inimicum*; neque abludit Portugall. *Numidicum* praeferens. Ex variis tamen locis scriptorum apud Cluver. in Ital. Antiq. iii, iii, p. 893. in quibus hujus fluminis mentio occurrit, illud efficiendum est, *Numicus* frequentius apud poëtas, *Numicius* apud historicos aliosque antiquiores ac meliores prosaïcae orationis scriptores reperiri, adeoque recte viros doctos hic *Numicium flumen* emendasse. [*super* abest in Helm. 2.]

(p. 22.) §. 1. *Ascanius Aeneae filius*] Aeneas duas habuit uxores. In Asia alteram, Priami filiam, Creüsam nomine, ex qua Ascanium sustulit, fugae paternae comitem. Alteram in Italia Laviniam, Latini regis filiam, ex

indoles in Lavinia erat) res Latina et regnum avitum paternumque puero stetit. Haud nihil ambigam, 3
(quis enim rem tam veterem pro certo adfirmet?)

qua alterum genuit filium, qui Silvius nominatus est ea de caussa, quod in silva natus sit. Nam Lavinia post Aeneae mortem, cum privignum Ascanium timeret, et praegnans ab Aenea relicta esset, ad pastorem Tyrrhenum confugit, apud quem Silvius et natus et enutritus est. Ascanius autem, novercae Laviniae urbem Lavinium tradens, ipse sibi Albam condidit. Porro Dionys. Halicarnass. eidem, inquit, Ascanio ex Creusa nato fuisse filium Julum, qui, Ascanio mortuo, imperium Albae possidere voluerit, sed populum Albanum id ad Silvium detulisse propter Italam matrem, Julo tradita regni loco sacra quadam potestate, honore videlicet imperii periculis vacuo, qui ad suam usque aetatem, ut idem ait, duraverit, Caesaremque dictatorem in eo mirifico floruisse. Hunc Silvium Livius Ascanii filium credidit: at Servius Grammaticus ac Dionysius Aeneae, et ex Lavinia. Eusebius etiam in Chronicis Dionysio conformia de Julo refert. Error itaque in Livio duplex videri potest, et quod Silvium Ascanii filium putarit, cum esset Aeneae *postuma proles*, ut Maro inquit lib. VI. [v. 763.] et quod eumdem Ascanium et Julum crediderit, cum Julus Ascanii fuerit filius. Quidam tamen Ascanium etiam Julum vocatum putant, quorum ex numero videtur et fuisse Virgilius [II. Aen. v. 723.]

dextra se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem
non passibus aequis.

Et Ovidius *binominem* vocat *Ascanium* [XIV. Met. v. 609.] Et saepe pater atque filius idem habuere nomen. GLAREANUS. In his, quae Glareanus carpit, non tam errores Livii video, quam dissensum ejus a narratione Dionysii aliorumque. Suos auctores, quos secutus est, Livius habuit; suos item Dionysius, ut ex ipsa Livii expositione sequenti satis patet. Utri autem veriora memoriae prodiderint, quis in re tam veteri praestabit? Dionysium tamen, et quos praetulit, secuti Fest. in voce *Silvii*, Auctor de Orig. gent. Rom. XVI. aliique.

Ad puberem aetatem] *ad pubem aetatem* Leid. sec. quod eodem modo dictum videri potest, quo *eligere inpubes*, pro *inpuberes*, infra II, XIII, 10. ubi vide, quae notantur. Reliquis tamen codd. in receptam lectionem conspirantibus scripturam hanc erranti librario tribuere malo, qui cum *pub'em* exaratum invenisset, neglecta, quae additur, notula *pubem* dedit. eos errores in codd. MSS. frequentes esse, docebunt, quae infra dicam ad XXI, XXVIII, 5. in verbis praecedentibus *τὸ ei* deest in Harlei. 2.

Tantisper tutela muliebri] *Tantisper in tutela* cod. Haverk. (* Male. v. Calpurn. ad Terent. Heaut. 1, 1, 54.) [*muliebri tutela* Veith.]

§. 2. *Rem tam veterem pro certo*] Lege *pro certa adfirmet*. sic l. XXXIX. [XLIX, 8.] *Dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur.* J. FR. GRONOVIUS. J. Fr. Gronovius e conjectura *pro certa*. Et sic MS. Neapol. apud Hearne. Non temere rejecerim *pro certo*, nempe negotio. Nam eti-

hiccine fuerit Ascanius, an major, quam hic, Creüsa matre Ilio incolumi natus, comesque inde paternae fugae, quem Julum eumdem Julia gens auctorem

am dicitur praecedente alio genere et numero. Terentius Adelph. act. III. sc. V. vers. 32. *Pro certon' tu isthaec dicis?* Cicero V. ad Attic. Ep. XXI. *Posthac omnia, quae certa non erunt, pro certo negato.* Et foemininum *res* saepe post se habet diversum genus. Terent. Eun. act. V. sc. V. vers. 28. *Tu isti narra omnem rem ordine, ut factum siet.* nempo negotium, vel quidque, ut apud Plautum in Amphitr. act. II. sc. I. v. 52. et rursus Terentius Heaut. act. V. sc. I. v. 3. *In me quidvis harum rerum convenit, quae sunt dicta in stultum.* quod sine caussa sollicitat Guyetus. DUKERUS. Quid praeferam, vulgatam scripturam, an Gronovii conjecturam, dubito. *Pro certo* etiam alibi apud Livium occurrit. XXIII, VI, 8. *Quia nimis compar Latinorum quondam postulatio erat, Caeliusque et alii id haud sine caussa praetermiserant scriptores, ponere pro certo sum veritus.* XXVII, I, 13. *Romanorum sociorumque quot caesa in eo proelio millia sint, quis pro certo adfirmet?* XXXVII, XLVIII, 1. *Valerius Antias auctor est, rumorem celebrem Romae fuisse, et pene pro certo habitum.* In illis tamen nomen generis foeminini, ut hoc loco, non praecesserat. Contra Gronovii conjecturam firmat Neapolit. Latinii, pro qua insuper illud stare videtur, quod Livius in his similibusque loentionibus saepius ad genus nominis, quod praecessit, respicere, quam nulla ejus ratione habita neutrum adhibere solitus sit. XXV, XXXV, 2. *Alteram pro haud dubia parem victoriam exspectantes.* ita Gronovius edidit, quum antea vulgaretur *pro haud dubio.* Vide, quae ibi notantur. XXVII, XLVII, 1. *Multitudo quoque major solita visa est.* Et hoc loco ita Gronovius pro *solito* ex Mstis restituit. XXXVII, XI, 4. *Haec ne pro veris audirentur, animus errore et spe vana praeoccupatus fecit.* c. XLVIII, 7. *Neque adfirmata res mea opinione sit, nec pro vana praetermissa.* XXXIX, XXXIV, 6. *Negare Appius, rem evidentem pro dubia quaerendam.* Nihil hic mutandum censuit Cel. Burmannus ad Nason. II. Amor. El. II. v. 49. cui, ut et Cel. Dukero, omnibus per- (p. 23.) pensis, tanto libentius nunc subscribo, quod reliqui, praeter unum, quem dixi, codices vulgatum constanter servent, et non modo alii scriptores pari ratione loqui soliti fuerint, ut Lactant. I. Divin. Instit. XI. *Totam Ganymedeam fabulam pro falso repudiant.* sed et ipse Livius illud loquendi genus non refugerit. Ita infra XL, IX, 15. *Si deprehensos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, rem pro manifesto haberes.* Ita praeferunt codd. et vetustissimae edd. Gelenius postea *rem* omisit, sed verosimiliter librariorum errore, quibus fraudi fuit praecedentis vocis ultima syllaba. Gronovius autem, Gelenium secutus, insuper *pro manifestis* scribendum conjecit. Et ita nomini numero multitudinis τὸ *pro certo* idem Livius subjecit infra IV, LV, 8. *Illa pro certo habenda, in quibus non dissentiunt.* Ita omnes non modo typis descripti, sed et codd. quibus utor; nisi quod cod. Voss. posterior praeferat *pro certis,*

nominis sui nuncupat. Is Ascanius, ubicumque et 3 quacumque matre genitus, (certe natum Aenea constat) abundante Lavinii multitudine, florentem jam

Fragm. Hav. *pro certa*. In praecedentibus verbis *Haud nihil ambigam*, mediam vocem *nihil* male omittunt Leid. pr. Harlej. uterque et Haverk. [Helm. 1. et 2.]

Hiccine fuerit Ascanius] *Hinccine* Voss. pr. *hicine* Leid. pr. et Harlej. pr. *hicne* Voss. sec. Harlej. sec. Haverk. et Portug. a manu sec. [Veith. Helm. 2.] Ita saepe erratum in Mstis. vide infra ad (* VI, XVII, 3.) XXXVIII, XLIX, 4. [*Fuerit* abest in Helm. 1.] Mox, *an major*, *quam hic*, *qui ex Creusa* Harlej. sec. *an major hic*, *qui Creusa* Haverk. [*qui Creusa* Veith. *qui ex Creusa* Helm. 2.] Tum, *quem Julium* Harlej. sec. Portug. Haverk. et Neapolit. Latinii. (* v. Rob. Titium VI. loc. contr. v.)

Julia gens authorem nominis sui nuncupat] *Auctor* et *auctoritas* scribendum, ita et MSS. libris et vetustis lapidibus attestantibus, et Dione tradente, qui, declarans quid *auctoritas senatus* sit, *αὐκτώριτας* scribit [l. LV. p. 550.] postremo ex vocis etiam ipsius ratione, a veteribus grammaticis tradita. SIGONIUS. Palatinus primus *nuncupant*. GEBHARDUS. De vera orthographia vocum *auctor* et *auctoritas* copiose agit Pierius ad Maron. XII. Aeneïd. v. 159. Quod autem Palat. primus, teste Gebhardo, praeferat *nuncupant*, ab ipsius Livii manu profectum videri posset, quum similiter loquatur v, XXXVII, 8. *Nata in vanos tumultus gens truci cantu clamoribusque variis horrendo cuncta compleverant sono*. c. XLIV, 4. *Quae effuso agmine adventat, gens est, cui natura corpora animosque magna magis, quam firma, dederit: eo in certamen omne plus terroris, quam virium, ferunt*. Vide infra ad XXXVIII, III, 4. Passim solitum fuisse Livium conlectivis singularibus verba pluralia addere, multis locis monendum erit. vide infra ad XXXV, XXVI, 9. Attamen unius illius codicis auctoritate nihil mutandum censeo, quamvis non multum abeant Harlej. poster. et Portug. in quibus est *nuncupavit*. Ceterum *victorem*, pro *auctorem*, Haverk. male a manu pr. (* v. ad VI, III, 6.) tum inverso ordine vocabulorum *sui nominis* Voss. pr. et Leid. sec. [*nuncupavit* Helm. 1.]

§. 3. *Natum Aenea constat*] *Aeneae* cod. Oxon. N. ut Hearne testatur. alterum Livio frequens est. Vide ad Epit. lib. 1. [*natum certe* Helm. 2.]

Abundante Lavinii multitudine] In Flor. Rott. Gud. video *Lavini*. quod mihi suspicionem facit, ultimam syllabam definentem in eandem literam, a qua incepit vox sequens, fuisse praetermissam, et scripsisse Livium, *abundante Lavinium multitudine florentem jam* (*ut tum res erant*) *atque opulentam urbem matri seu novercae reliquit*. Facile subaudire τὸ *ibi*: et bella ἐπεξήγησις. J. FR. GRONOVIUS. Conjectura Gronovii, licet ita etiam exhibeat Harlej. antiquissimus, et Leid. prior, subtilior, quam verior, videtur. Saepe enim librarii *Lavini*, pro *Lavinii*, at similia hujus generis etiam apud scriptores prosaïcos exararunt. vide ad XXXVI, XIX, 2. Praeterea non raro etiam *Lavinum*, pro *Lavinium*, per errorem dare soliti fuerunt. ut I, XIV, 2. II, II, 10. V, LII, 8. et

(ut tum res erant) atque opulentam urbem matri, seu novercae, reliquit: novam ipse aliam sub Albano monte condidit; quae, ab situ porrectae in dor-
4 so urbis, Longa Alba adpellata. Inter Lavinium et Albam Longam coloniam deductam triginta ferme interfuere anni. tantum tamen opes creverant, maxime fusis Etruscis, ut ne morte quidem Aeneae, nec deinde, inter muliebrem tutelam rudimentum-

alibi. [*abundantem Lavinii multitudinem* Helm. 1.]

Ut tum res erant] *erat* Voss. 2. et Leid. prior a manu pr. nihil muto. vid. ad x, xxxiii, 8. [*tum ut res erant* Helm. 2.] Mox *relinquit*, pro *reliquit*, Harlej. prior.

Novam ipse aliam sub Albano monte condidit] Palatin. primus *monte edidit*. Dubito, an locutus sic Latine. Consideretur. GEBHARDUS. Illud *edidit* profectum arbitror ab ignorantia indocti librarii, non adsecuti per notas scriptum *ϙdidit*, vel *ĉdidit*. (* v. ad iv, xxiv, 4.) Praeterea *Novam ipse Albam sub albo monte condidit* corrupte Voss. 1. *Novam ipse Albam sub albo condidit* corruptius Leid. post.

Quae ab situ porrectae in dorso urbis] Quidam *in dorsum* habent libri: sed aeque in obscuro manente sensu. Videtur autem *in dorsum* dictum perinde, atque diceret, *in longum atque dorsum est*. GLAREANUS. Nodum in scirpo quaerere videtur, cui sensus hujus loci in obscuro manet. *Porrigi* dicuntur, quae in longitudinem extenduntur. Alba itaque non rotunda vel quadrata, sed in longitudinem extensa condita erat, et quidem in dorso montis. Nostri nihil mutant: nisi quod sollemni errore scribarum in Portug. a manu prima sit *prorectae*, a manu 2. *prerectae*. Mox *appellata est*, addito verbo substantivo, Voss. 1. Portug. Haverk. et Harlej. poster. Postea *deductam coloniam*, et *interfuerunt anni* Portug. etiam *triginta fere*, pro *ferme*, Haverk. quae varietas in Mstis frequentissime occurrit. vide ad xxxvii, xxxviii, 5. [*a situ* Helm. 2. *appellata est* idem.]

(p. 24.) §. 4. *Tantum tamen opes creverant*] Et hic voluere correctores exercere liberalitatem suam. Nam in Pall. primo ac tertio visitur *Tantum tamen longa Alba opes creverant*. in secundo, *Tantum tamen Lavinii opes creverant*. GEBHARDUS. Pari modo *longa Alba* interponitur in Voss. 2. *Lavinii* in Harlej. 2. Mox *ut nec morte quidem* Portugall. frequentissimo errore, de quo vide ad i, x, 3. [*tantum inde opes* Veith. *opes Laviniae creverant* Helm. 2. *non mortem quidem* idem.]

Rudimentumque primum puerilis regni] τὸ *primum* abundare tum Latina norma loquendi, tum codex Pal. sec. pervincit. GEBHARDUS. Nostri nihil mutant. Neque magis in hoc sermone aliquid abundat, quam cum passim, etiam apud Livium, occurrunt *primum initium*, de quo vide ad vi, xii, 10. *ante praeoccupare*, quod inlustratur ad xxi, xx, 8. *prius praecipere* ibid. xxxii, 7. *parvum navigium*,

que primum puerilis regni, movere arma aut Mezentius Etrufcique, aut ulli alii adcolae ausi sint.
Pax ita convenerat, ut Etrufcis Latinisque fluvius 5
Albula, quem nunc Tiberim vocant, finis effet. Sil- 6
vius deinde regnat, Afcanii filius, casu quodam in
silvis natus. Is Aenean Silvium creat. is deinde 7
Latinum Silvium. Ab eo coloniae aliquot deductae,
Prifci Latini adpellati. Manfit Silviis poftea omni- 8

de quo egi ad xxxv, xxxvii. Ipfum illud noftrum habes etiam apud Tacit. in vita Agric. v. *Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci adprobavit.* apud Juftin. vii, v. *Prima pueritiae rudimenta in urbe severitatis antiquae et in domo Epaminondae, summi et Philosophi et Imperatoris, deposuit.* Apulej. in Apolog. p. 316. ed. Elmenh. *Quippe homines eruditissimi juvenes laudis gratia primum hoc rudimentum forensis operae subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur.* in Florid. p. 352. *Prorsus, inquam, hoc erat primum sapientiae rudimentum, meditari condiscere, loquitari dediscere.* [*tutelam muliebrem* Helm. 2.]

Ulli alii accolae] Media vox in Voff. sec. poftrema in Leid. sec. omittuntur. [*aut alii* Helm. 1. *ausae* idem.]

§. 5. *Albulae, quem nunc Tiberim vocant*] *Qui nunc Tiberis vocatur* Haverk. cui mutationi caussam dediffe puto, quod librarius non videret nomen, quo *vocant* referendum effet. Sed vide infra ad xxxiv, lvi, 11. *quam nunc Tiberim vocant* Voff. sec. Non ignoro, saepissime fluviorum nomina vulgo ejus generis haberi, quod terminatio requirit, adeoque *quam* defendi posse: quum tamen reliqui codd. ftent a recepta lectione, eam etiam veriorem exiftimo, et *Albula, quem* dici, vel quia respicitur vox *fluvius*, qui praecessit; quod etiam fieri poteft, licet ea vox per ellipfin subintelligatur, praesertim apud poëtas, ut apud Ovid. ii. Faft. v. 205.

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem
(Turbidus hibernis ille fluebat aquis)

vide Voff. iii. Grammat. x. vel quia pronomen *quem* respicit sequens *Tiberim.* quod Livio familiare effe patet ex illis, quae notantur infra ad xxxii, xxx, 6. *Tiberis* enim, etiam apud noftrum, genere mafculino dicitur, ut xxxv, xxi, 5. *Tiberis infestiore, quam priore, inpetu inlatus urbi*: [*pax itaque* Veith.]

§. 6. *Ascanii filius*] *Ascani filius* Leidenf. pr. vide infra ad xxxvi, xix, 2. [*in sili* sed a m. corr. *silvis* Helm. 1. *in silvis ortus* Helm. 2.]

§. 7. *Coloniae aliquot deductae*] *aliquo deductae* Harlej. 1. *aliquae coloniae deductae* Neapol. Latinii. vox *aliquot* exsulat a fragmento Haverk. a manu prima. [*aliquod coloniae* Helm. 1. *deductae aliquot* Helm. 2.]

Mansit Silvius postea omnibus cognomen] Scripti libri *Sil-*

bus cognomen, qui Albae regnarunt. Latino Alba ortus,

vium. Optime. saepe ita scriptores. Et vix est, ut aliter Livius. Hoc eodem libro reperies [c. I, II.] *nomen Ascanium.* et [c. XXXIV, 10.] *Tarquinium Priscum edidere nomen.* LIPSIUS. *Silvium* MSS. tres. Quare fidenter jussi migrare *Silvius*, quod occuparat edd. omnes, praeterquam Campani, in qua *Silviis.* GRUTERUS. Lipsius *Silvium*, et, vix est, inquit, ut aliter Livius. Sane ubi *nomen* familiam significat aut gentem, amat ita ponere auctor. ut infra [c. XLVII, 4.] *Te nomen Tarquinium creat vocatque regem.* Hoc est, jure gentis, ut alibi loquitur, regnum ad te pertinet. l. II. [XLII, 2.] *Invisum erat Fabium nomen plebi propter novissimum consulem.* Et statim: *Fabium inde nomen ingens post tres continuos consulatus.* At cum vocabulum viri significat, pace tanti viri dixerim, numquam sic Livius. Quae vero Lipsius obducit, *Ascanium dixere nomen: L. Tarquinium Priscum edidere nomen:* (potuisset addere ex l. VIII. [XVIII, 2.] *Flaccum Potitumque varie in annalibus cognomen cos. invenio.*) in iis epexegesis seu compositio quasi substantivi cum substantivo, non adjectivi cum substantivo. Agnoscas ex his, l. VII. [XXII, 3.] *Quidam Caesonem, alii Cajum nomen Quinctio adjiciunt.* l. XXXV. [XLVII, 5.] *Filiis duobus Philippum atque Alexandrum, et filiae Apamiam nomina imposuerat.* Haec sic posita, ut non efficiunt *Caesonem, Philippum, Alexandrum, Apamiam* pro adjectivis haberi, ita nec cetera in isto usu. Vulgo legebatur antea *Silvius*, pro veteri, quam invenit in suis editque Campanus, nosque conspeximus in Oxon. ac Rott. et amici nostri in Chifletiano, et omnium optimo Flor. *Mansit Silviis postea omnibus cognomen.* Atque hac forma perpetuo noster. Hoc libro [XXXIX, I.] *Puero dormienti, cui Servio Tullio nomen fuit.* [c. XLIX, I.] *Cui Superbo cognomen facta indiderunt.* [c. L, 3.] *Superbo inditum Romae cognomen.* l. II. [XVI, 4.] *Atta Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romae nomen.* sic locis prope innumerabilibus. Nec numerus offen- (p. 25.) dat tirones. Nam ita l. XXXVII. [XLVII, 8.] *Duo Quinti Fabii, Labeo et Pictor.* Interim haud rejicio istam figuram, quam ex Pisone observant Noctes Atticae XV, XXIX. sed morem cujusque sequendum censeo. Seneca Epist. XII. *Heracletus, cui nomen Scotinon fecit orationis obscuritas.* Nisi tamen mavis *Scotino.* J. FR. GRONOVIUS. *Silvius* Portug. Harlej. recentior, Haverk. et Fragm. Haverk. contra *Silviis* Leid. uterque, Harlej. antiquissimus, et, ut videtur, Voss. uterque. Certe in excerptis ex neutro eorum aliquid notatum video, licet collatio instituta fuerit cum editione, quae ex mente Gronovii *Silviis* praeferat. Post tam clara luce perfusum a Gronovio genus hoc loquendi, tenebras adhuc Doujatio, qui Livium Principi juventutis Francicae enarravit, oboriri potuisse, quis non jure miretur? Ceterum, mutato verborum ordine, *Mansit postea Silviis omnibus cognomen* Leid. sec. *Mansit postea Silvius omnibus cognomen* omnes editiones, quibus usus sum, ante Aldinam. *Mansit Silvius postea cognomen omnibus* Portug. Postea *regnaverunt* idem Portug.

ortus, Alba Atys, Atye Capys, Capye Capetus, Capeto Tiberinus; qui, in trajectu Albulae amnis sub-

et Fragm. Haverk. [Helm. 2.] *regnaret* Voss. sec.

§. 8. *Alba Atys, Aty Capys, Capy Capetus*] *Atis* ex iis nominibus est, quae literam *y* respuunt: quod vetera exemplaria docent, et derivativum nomen *Atius*. De quo ita Virgilius [v. Aeneïd. v. 568.]

Alter Atis, genus unde Atii duxere Latini.

Capys etiam, cum Graecorum more flectitur, *Capyos*, amat literam *y*, cum Latinorum, *Capis*, *i*. SIGONIUS. Spectatus ille liber *Atyne*, *Capys*, *Capyne Capetus*. Et profecto ea inflectio non spernenda, quam etiam in Catulli priscis libris invenit Phoebus hujus seculi Scaliger. Alias legi potest, *Atye Capys*, *Cupye Capetus*. LIPSIUS. Andreas Romae dederat *Atyne Capys*, *Capye Capetus*: sed mox mutarunt. Lipsianus et nonnulli *Atyne* et *Capyne*. Legendum est, ut ipse Lipsius legi posse ait, habeturque in Florent. et Chiflet. *Atye Capys*, *Capye Capetus*. l. 4. [37, 1.] *Vulturnum Etruscorum urbem, quae nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capye* etc. *appellatam*. l. 42. ultimo. *Ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus*. Phoeas de nomine et verbo [p. 1704. ed. Putsch.] *In iis propria masculini generis sunt, et tertiae declinationis, ut Capys Capyis, Phorcys Phorcyis*. sic scribendum apud Ovidium 4. Fast. 45.

Ille dedit Capyi repetita vocabula Troja.

Vulgo *captae Trojae*. Sed certum est hoc nomen desiderari: et apud Servium ad 10. Aeneid. [v. 145.] habes, *Ille dedit Capis*. Successorem, inquit, filium habuit, denominatum a Capye Trojano. Sic enim et Anchisae patrem, et sobrinum Aeneae ferunt appellatum. *Repetita* sic iterat 14. Met. [v. 611.]

Quo satus antiquo tenuit repetita Latinus
Nomina cum sceptro.

Virg. 6. Aen. [v. 768.]

- - - et qui te nomine reddet
Silvius Aeneas.

A Troja igitur repetitum vocabulum Capys habuit. Frustra quoque in his literam Graecam respuit Sigonius. Tacit. 11. Ann. [c. 64.] *Partem filio Cotyi permisit*. Et [cap. eod.] *Vertere in se Cotyi data*. Et [c. 65.] *A Cotye dimissa*. J. FR. GRONOVIUS. *Alba Athis, Athi Capis, Capi Capetus* Harlej. posterior et Neapol. Latinii. *Alba Atis, Ati Capis, Capi Capetus* Haverk. [Helm. 2. *Atyne Capis, Capi Capetus* Helm. 1.] *Alba Atis, Ate Capis, Cape Capetus* Fragmentum Haverk. *Alba Atis, Aty Capis, Capi Capetus* Portug. *Alba Atys, Ate Capys, Cape Capetus* Voss. 2. *Alba Atys, Atyne Capys, Capyne*, vel *Capine, Capetus* Voss. 1. et Leidens. sec. *Alba Atys, Atye Capis, Capye Capetus* Leid. prior. *Alba Atys, Atye Capys, Capye Capetus* Harl. antiquissimus, quod recte Gronov. probavit. 42, 67, 4. *In Cotyis fines inpetum fecisse*. 45, 42, 6. *Legati ab Cotye, rege Thracum, venerunt*. Hae forma emendandum videtur apud Frontin. 2, 5. ex 19. *Bello petitus ab Ardye Illyrio*. vulgo legitur *Ardie*. sed ex

mersus, celebre ad posteros nomen flumini dedit.

ed. Paris. Keuchenius laudat *Ardycillyrio*. In optimis editionibus Virgilii loco, quem Sigonius laudavit, hodie *Atys*, non *Atis*, legitur. Quin et in Euseb. Graeco Chron. p. 138. *Ἄτυς, ἤτοι Αἴγυπτος* vocatur. Eadem forma *Libyes* a recto *Libys* dixit Sall. Jug. 18. ubi vid. Cl. Cortium. Videndus etiam Cel. Burmann. ad Vellej. Paterc. 2, 129.

Capeto Tiberinus] *Tiberius* legendum esse, auctoritate veterum historicorum, et maxime Dionis, Eustathius in Dionysium [ad vers. 350.] confirmat; qui Tiberim, cum Albula diceretur, a Tiberio vocatum esse scribit, non ab eo, qui Augusto successit, sed a quodam alio, qui raptus a flumine nomen ei reliquit. Verba etiam illius placuit apponere. *Ὅτι ὁ Τίβερις, Ἄλβουλος ποτὲ καλούμενος, οὕτω μετεκλήθη, ὡς βασιλέως Τιβερίου ἐν αὐτῷ θανόντος, ἄλλαι τε ἱστορίαι βοῶσι, καὶ ἡ τοῦ Δίωνος. Τιβέριον δὲ ἐνταῦθα ἡ ἱστορία φησὶν, οὐ τὸν μετὰ τὸν Αὔγουστον, ἀλλ' ἕτερον ἀρχαιότερον, ὅς, φησὶν, ἐν μάχῃ τελευτήσας, καὶ ὑπὸ τοῦ ῥεύματος παρενεχθεὶς ἐπώνυμον ἑαυτῷ τὸν ποταμὸν ἀφῆκε.* SIGONIUS. (p. 26.) Tiberinum Ovid. 14. Metam. [v. 614.] qui,

- - regnum Tiberinus ab illis
Cepit,

scribit, sine controversia defendit. Et *Tiberinum*, non *Iiberium*, in Dionysio legit Zonaras. TURNEBUS 11. Adverf. 17. *Tiberinus* triga membranarum Pall. non *Tiberius*. laudatum Sigonio. GRUTERUS. Vulgatam lectionem *Tiberinus* defendit etiam Ciosan. ad Nason. 14. Metam. v. 614. (* v. Muret. ad Propert. 3. El. 10. v. 66. aliis est El. 9.) Videndus insuper Piër. ad Maron. 8. Aen. v. 328. Omnes etiam codd. quos consului, stant pro hac lectione. Ceterum Cl. Dukerus monuit, Cluverium 2, Ital. Antiq. 10. p. 694. ostendisse, in loco Eustathii, a Sigonio laudato, *Δίωνος* perperam pro *Διονυσίου* legi, et Eustathium vitioso codice Dionysii Halicarn. usum, in quo *Τιβερίου* scriptum fuerat, pro *Τιβερίνου*. Sed *Τιβέριος* etiam vocatur apud Euseb. in Chron. Graec. p. 141. et apud Auctorem de Orig. Gent. Rom. 18. (* v. ibi Arntzen.) ut etiam apud Festum voc. *Albula*. Verum duos posteriores erroris accusat, et *Tiberinus*, pro *Tiberius*, scribendum docuit etiam Merula ad Ennii fragm. 1. Ann. p. 170. [*Tyberinus* Helm. 1.]

In trajectu Albulae] MSS. *trajecto*. et haec talia saepe scripta in libris priscis comperior praeter mentem vulgi. LIPSIUS. Non aliter etiam Florent. Voss. 1. Harlej. antiquior, Fragm. Haverk. a manu prima, et Portugall. a manu prima. [Helm. 1.] Vide infra ad 15, 7. (* 4, 34, 7.) sed *in trajecto Albulae amni* Leid. sec. sed postremam literam vocis *amnis* intercepit prima sequentis dictionis *submersus*. vide ad 37, 29, 5.

Celebre ad posteros nomen flumini dedit] Livii etymologiam secutus olim Servius [ad Virgil. 3. Aen. v. 500.] non dubitavit deinde dicere, non procedere ideo, quia etiam ante Albam Tybris dictus invenitur [ad 8. Aeneïd. v. 330.] Ceterum cum Livius et Varro in primo de lingua Latina libro, et item Halicarnass. Dionysius sic scribant, et in Fastis Naso canat [2. v. 389.]

Albula, quem Tibrim mersus
Tiberinus in illo
Fecit.

Agrippa inde Tiberini filius; post Agrippam Romu- 9

non video, cur a Servio standum diutius sit. PTOLEMAEUS FLAVIUS Conjectan. cap. 96. *nomen dedit flumini*, ordine vocum mutato, Portugall.

§. 9. *Agrippa inde Tiberini filius*] Post Tiberinum Livius ac Dionysius Agrippam ponunt. At Ovidius 14. Metam. [v. 616.] Remulum subjicit. Post Agrippam vero Dionysius Alladium, Livius Romulum Silvium. Idem Livius ac Dionysius post Aventinum Proeam ponunt, Numitoris ac Amulii parentem. Ovidius eod. lib. [v. 622.] Palatinum; at in quarto Fastorum libro [v. 52.] similiter Proeam, ut alii. Quae differentia num inde acciderit, quod uni varia fuerint nomina, an scriptorum errore, dubium relinquimus; maxime cum Ovidius ipse sibi pugnet, idque non in soluta oratione, ubi facilior erat error, sed in carmine. Quare ego de his plura differere supersedeo. Typum tamen lectori oppido utilem subnectere placuit, in quo quatuor classicorum variationem uno intuitu conspicimus.

TYPUS XV. REGUM ALBANORUM EX IV. SCRIPTORIBUS.

Livio.	Ovidio.	Dionysio.	Eusebio.
1. Aeneas.	Aeneas.	Aeneas.	Aeneas.
2. Ascanius.	Ascanius.	Ascanius.	Ascanius.
3. Silvius.	Silvius.	Silvius.	Silvius Aeneae filius.
4. Aeneas Silvius.		Aeneas Silvius.	Aeneas Silvius.
5. Latinus Silvius.	Latinus.	Latinus Silvius.	Latinus Silvius.
6. Alba.	Alba.	Alba.	Alba Silvius.
7. Atys.	Epytus.	Capetus.	Silvius Athis sive Aegyptus.
8. Capys.	Capys.	Capys Silvius.	Capys Silvius.
9. Capetus.	Capetus.	Calpetus.	Calpetus Silvius.
10. Tiberinus.	Tiberinus.	Tiberinus.	Tiberin. Silvius.
11. Agrippa.	Remulus.	Agrippa.	Agrippa Silvius.
12. Romulus Silvius.	Acrota.	Alladius.	Remulus Silvius.
13. Aventinus.	Aventinus.	Aventinus.	Aventin. Silvius.
14. Proca.	Palatinus.	Proeas.	Phocas Silvius.
15. Amulius.	Amulius.	Amulius.	Amulius Silvius.

Cum in omnibus his tantam videam differentiam; annos omittere placuit, quos etiam Livius omisit: Dionysius ac Eusebius posuerunt, sed nequaquam in omnibus consentientes. Qui autem omnino scire velit, quid de iis sentiam, videre poterit, quas in Dionysium scripsimus, annotationes, clariusque in chronologia. Haec ad hunc auctorem nunc satis. GLAREANUS. Nihil addo, nisi viros doctos locum Nasonis, in quo Glareanus suo tempore *Palatinum*, regem Albanum, invenit, nunc ita emendasse, ut reliquis consentiens similiter *Procam* exhibeat. Ceterum *Agrippa deinde* exhibent Harlej. 2. et Haverk. (* v. ad 3, 5, 15.) [*filius Tiberini* Helm. 1.]

Post Agrippam Romulus Silvius] Muretus ad marginem libri sui (p. 27.) notavit *Remulus*, dubium ex MS. an ex conjectura. Certe sic legi praecipit Ovidius l. 14. [Met. v. 616.]

lus Silvius, a patre accepto imperio, regnat. Aventino, fulmine ipse ictus, regnum per manus tradidit. is, sepultus in eo colle, qui nunc est pars Romanae

- - *de quo Remulusque, feroxque*
Acrota sunt geniti

et 4. Fast. [v. 49.]

Jam tamen Agrippam natum Remulumque nepotem
Viderat.

Sed illic fratres facit, et Remulum maturiorem annis. An igitur scripsit *Remulumque priorem?* an potius alios auctores est secutus? ut Livius et Dionysius. Nam *Tiberium* Graecorum quorumdam et Sigonii refutat utroque loco Ovidius. J. FR. GRONOVIUS. Quemadmodum Ovidii loca satis refutant quorumdam Graecorum lectionem *Tiberius*, ita etiam *Remulus*, non *Romulus*, hic legendum esse satis evincunt. (* v. Arntz. ad Auct. d. Orig. Gent. Rom. 18.) Statui enim non potest, Ovidium potius ex Livio, quam Livium ex Ovidio emendandum esse. Ita enim syllabae modulus obstaret. Nam prima in *Romulus* producitur, quae in *Remulus* corripitur, ut monuit Ciofan. ad Nason. 14. Metam. v. 612. qui ob eam caussam etiam *Remulus* hic scribendum monuit. neque aliter exhibent Haverk. et Fragmentum Haverk. Mox alio ordine *accepto imperio a patre* Harlej. 2. et tum *regnavit*, pro *regnat*, Voss. 2. quomodo sequitur *tradidit*. an tamen potius librarius *regnant* scribere voluit? Denique *Aventino, fulmine ictus, ipse regnum per manus tradidit* Haverk. exhibet. [*ventino fulmine* ictus Helm. 1.]

Is sepultus in eo colle, qui nunc est pars Romanae urbis, cognomen colli fecit] Si quo in vetere libro invenirem, *Is sepultus in eo, qui nunc est pars Romanae urbis, cognomen colli fecit*, libenter id Livio attribuerem. J. FR. GRONOVIUS. Contra Cl. Anton. Perizonius, Jacobi pater, in ora codicis sui legendum censebat, *Is sepultus in eo colle, qui nunc est pars Romanae urbis, cognomen illi fecit.* Verum et haec et illa Gronovii conjectura non aliunde natae esse censeri debent, quam quod viris doctis displicuerint *tà colle* et *colli* tam paucis verbis interjectis repetita. Sed non satis adtendisse videntur ad genium stili Liviani, qui a similibus repetitionibus non abhinuit. Id quum saepissime inferius monendum erit, hic pluscula loca, in quibus eadem emendandi ratio esse posset, et tamen codices, quos contuli, nihil a recepta lectione recedunt, ex Livio colligere libuit; ut postea, ubi usus veniet, ad eadem haec lectorem dimittere possim. Ita supra in praefat. *Jam et hoc gentes humanae patiantur aequo animo, quam imperium patiuntur.* hoc cap. paullo ante, *Nondum maturus imperio Ascanius Aeneae filius erat; et tamen id imperium ei ad puberem aetatem incolume mansit.* hoc lib. 17, 1. *Ne civitatem sine imperio, exercitum sine duce, multarum circa civitatium irritatis animis, vis aliqua externa adoriretur.* 21, 3. *Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua. Quo quia se persaepe Numa sine arbitris velut ad congressum Deae inferebat, Camenis eum lucum sacravit.* (*35, 8.) 41, 1. *Quae curando vulneri opus sunt, tamquam spes subesset, sedulo comparat; simul, si destituat spes,*

Digitized by Google

urbis, cognomen colli fecit. Proca deinde regnat: is Numitorem atque Amulium procreat. Numitori, qui stirpis maximus erat, regnum vetuftum Silviae

alia praefidia molitur. 56, 3. *Quia colonis mittendis occupari latius imperii fines volebat, Signiam Circejosque coloniam misit.* lib. 2, 4, 2. *Eos quoque in societatem confilii avunculi adfumunt, praeterea et nobiles aliquot adolefcentes confcii adfumti.* 7, 2. *Adjiciunt miracula huic pugnae; silentio proximae noctis ex silva Arfia ingentem editam vocem, Silvani vocem eam creditam.* ubi unus tantum codex, isque non magnae auctoritatis, τὸ *vocem* secundo loco omittit. 13. 4. *Si Janiculo praefidium deduci vellent. His conditionibus composita pace, exercitum ab Janiculo deduxit.* 18, 8. *Neque enim alterius auxilium, neque provocatio erat, neque ullum usquam, nifi in cura parendi, auxilium.* 26, 5. *Ut nec confuli ordine Patres, nec pacatum refponfum arma inferentibus arma ipsi capientes dare poffent.* 31, 3. *Poft pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit.* 47, 10. *Omni acto triumpho depofitus triumphus clarior fuit.* 48, 5. *Ni K. Fabius in tempore subfidio veniffet. Ex eo tempore neque pax neque bellum cum Vejentibus fuit.* 56, 4. *Quum summa vi resisterent Patres; nec, quae una vis ad resistendum erat.* lib. 3, 10, 5. *Lex Terentilla, ab toto relata collegio, novos adgreffa consules eft. Erant consules P. Volumnius, Ser. Sulpicius.* 28, 1. *Tribunis militum imperavit, ut sarcinas in unum conjici juberent, militem cum armis valloque redire in ordines suos. factum, quod imperavit.* 31, 6. *Nec haec priorum calamitas consulum segniores novos fecerat consules.* 33, 8. *Decimo die jus populo singuli reddebant. Eo die penes praefectum juris fasces duodecim erant.* 37, 4. *Duae tabulae legum ad prioris anni decem tabulas erant adjectae,* 43, 3. *Ut eum obportuno adorti loco interficerent. Haud multo interfecere.* 54, 3. *Odium in se aliorum suo in eos metiens odio.* Paullo poft eod. cap. 8. *Qua hic modestia fuiftis, ubi nullius ager in tot usu rerum neceffario tantae multitudini eft violatus, eam modestiam ferte in urbem.* (* 4, 3, 7. 6, 9. 25, 1. 32, 2. 59, 5.) lib. 5, 4, 9. *Aut non suscipi bellum oportuit, aut geri pro dignitate populi Romani, et perfici quam primum oportet.* (* 19, 5. 20, 5. 23, 5. 47, 4. 49, 4.) 28, 10. *Proelium ante lucem (et luna pernox erat) commiffum eft, et haud incertius diurno proelio fuit.* 54, 4. *Non sine cauffa Dii hominesque hunc urbi condendae locum elegerunt, saluberrimos col-* (p. 28.) *les, flumen obportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates; nec expofitum nimia propinquitate ad pericula claffium externarum; regionum Italiae medium, ad incrementum urbis natum unice locum.* lib. 6, 2, 5. *Dictatoremque dici M. Furium Camillum. Is Dictator C. Servilium Ahalam magiftrum equitum dixit.* lib. 8, 11, 13. *Latinus ager, Privernati addito agro, et Falernus plebi Romanae dividitur.* l. 9, (*15, 11.) 24, 11. *Miffis ad arcem exploratoribus, cum tela et armatos tenere arcem audirent, avertunt animum a spe recuperandae arcis.* lib. 23, 37, 10. *Quibus diebus Cumae liberatae sunt obfidione, iisdem diebus et in Lucanis ad Grumentum Ti. Sempro-*

gentis legat. Plus tamen vis potuit, quam volun-
11 tas patris aut verecundia aetatis. Pulso fratre, A-

nius etc. prospere pugnat. 40, 3. Haud procul ab Hamsicorae castris castra posuit. et mox, Primo castra castris modico intervallo sunt objecta. lib. 26, 17, 2. Eum exercitum Puteolis in naves inpositum Nero in Hispaniam transportavit. Cum Tarraconem navibus venisset, expositisque ibi copiis et navibus subductis. etc. 25, 4. Memor Aetolici junctique cum eo Romani belli per Pelagoniam et Lyncum et Bottiaeam in Thessaliam descendit. Ad bellum secum. etc. 50, 14. Delectu habito, cum delectis mille et quadringentis equitibus ad Scipionem revertit. lib. 27, 22, 12. Ut naves longas triginta veteres reficeret, quae Ostiae erant, et viginti novas naves sociis navalibus inpleret, ut quinquaginta navium classe mare tueri posset. 37, 7. Carmen canerent. Id quum in Jovis Statoris aede discerent conditum ab Livio poëta carmen. lib. 28, 3, 4. Castris prope urbem positis, priusquam circumvallarent urbem. l. 29, (* 29, 11.) 30, 6. Quum in urbem refugisset, urbem Masinissa primo inpetu capit. lib. 32, 39, 1. Postquam in potestate Argivorum civitas erat, nihil ejus memor tyrannus, a quo eam civitatem accepisset, lib. 34, 5, 9. Nonne id agmen, quo obruta urbs esset, matronae averterunt? Jam urbe capta a Gallis, aurum, quo redemta urbs est, etc. 56, 12. Ad quam diem L. Cornelius consul edixisset, et in quem locum edixisset Etruriae. lib. 36, 31, 6. Extemplo profectus Quinctius a Megalopoli ad Diophanem praetorem Achaeorum misit, qui extemplo reducere eum exercitum juberet. 42, 4. Pergit protinus navigare Peloponnesum. Samen Zacynthumque, quia partis Aetolorum maluerant esse, protinus depopulatus Maleam petit. lib. 38, 22, 1. Flexere iter in partem montis, quae una habebat iter. 45, 6. Saepe legatos ante missos, res repetitas; postremo, qui bellum indicerent, missos. lib. 40, 11, 2. Illic ante omnia clandestina concocta sunt consilia. Quaeruntur adjutores consiliis. 49, 1. Quum populi, alii voluntate, alii metu, jugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies in deditionem accepit. lib. 41, 1, 2. Castra ad lacum Timavum posuit. Inminet mari is lacus. 6, 4. Postulandosque honores meritos, et ut Diis inmortalibus haberetur honos. 8, 5. In senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eae provinciae haberent. Moverunt senatum et legationes sociûm nominis Latini, quae et censores et priores consules fatigaverant, tandem in senatum introductae. 12, 2. Cujus literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudium deferendas censet. Eodem cap. 8. Plus septingenti aut in proelio aut in castris capti, et signa militaria unum et quinquaginta capta. 13, 4. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat. In ejus locum subfectus est Pontifex filius ejus M. Marcellus. (* 14, 8. 9.) 16, 2. Pontificibus, quia non recte factae Latinae essent, instauratis Latinis placuit Lanuvinos, quorum opera instauratae essent, hostias praebere. 21, 5. Longinquo, maxime quartanae, inplicabantur morbo. servitia maxime moriebantur. lib. 42, 7, 8. In fuga passim caesi sunt. Decem millia hominum caesa traduntur; amplius septingenti passim capti. 26, 1. Nihil magnopere, quod memorari adtineat, reipublicae

mulius regnat. addit sceleri scelus. ſtirpem fratris virilem interimit: fratris filiae Rheae Silviae per

eo anno conſules gesſerant. Magis e republica viſum erat. lib. 43, 12, 6. *Alteri conſuli nullus certus finitus numerus civium Romanorum, quem in subplementum legeret. Id modo finitum.* 15, 4. *Quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret.* 20, 2. *Pecuniam maxime deeſſe. Haec Stuberam retulere regi, tum maxime captivos ex Illyrico vendenti.* 22, 4. *Eo die ad finem agri Aetoli castra posita. inde altero die ad Stratum perventum: ubi prope Acheloum castris positis quum exſpectaret.* lib. 44, 11, 3. *Eminet namque in altum lingua, in qua ſita eſt: nec minus quam in altum magnitudine Athos mons excurrit.* 19, 1. *Quidnam conſul de Macedonia referret, nihil se habere Paullus, quod referret, dixit.* 28, 10. *Quum jam adpropinquantium forma lemborum haud dubia eſſet, et concitatio remorum, directaeque in se prorae hoſtes adpropinquare aperuiſſent.* 35, 7. *Per Enipei ripam munitionesque vim facere. confertis et vim facientibus reſiſtere Macedonas non poſſe.* lib. 45, 27, 5. *Autumni fere tem-* (p. 29.) *pus erat, cujus temporis initio.* 28, 3. *Sicyonem inde et Argos nobiles urbes adit. inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclitam Aeſculapii nobili templo.* 29, 7. *Ab occaſu, qua Axius terminaret fluvius, additis Paeonibus, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu cingunt, ad septentrionem Bora mons objicitur. Adjecta huic parti regio Paeoniae, qua ab occaſu praeter Axium amnem porrigitur.* 31, 4. *Tria genera principum in civitatibus erant: duo, quae adulando aut Romanorum imperium aut amicitiam regum, sibi privatim opes obpreſſis faciebant civitatibus.* 33, 1. *Edito ludicro omnis generis, clipeisque aereis in naves inpoſitis, cetera omnis generis arma cumulata in ingentem acervum* (* 37, 6.) 39, 15. *Quid de imperatore Paullo senatus decrerit potius, quam quid Serv. Galba fabuletur, audi: et hoc dicere me potius, quam illum, audi.* 41, 6. *Rex ipſe, tradentibus prope ipsis Diis, in templo Samothracum cum liberis eſt captus. Mihi quoque ipsi nimia jam fortuna mea videri.* 42, 1. *Haec tanto dicta animo magis confudere audientium animos.* Neque dubito, quin similia ex omnibus fere et optimis scriptoribus in medium adduci possint, modo ad id diligentius viri docti animum adtendant. Certe similes earumdem vocum repetitiones in Gratio observavit Cel. Burmannus ad ejus Cyneg. v. 2. et v. 243. (* v. Douj. ad Lucil. Fragm. l. 20. Sat. in princ.) Vide etiam, quae infra notantur ad Epit. Liv. lib. 115. Tales repititiones, praeſertim si neque propter emphasin, neque perspicuitatis cauſſa captatas conſtet, quum inter virtutes oratorias referri non soleant, ego sane nolenti Livio non obtrudam; sed contra, ubicumque libri addicunt, viris doctis aut delentibus aut mutantibus adsentiam. Quum tamen tanta copia prolata exempla doceant, et vel invitis extorquere poſſint, nequaquam ab his Livium abhorruiſſe, neminem aegre laturum spero, quod plurimis locis, ubi viri docti, talibus vocum repetitionibus obſenſi, contra Mſtorum auctoritatem verba Livii emendare conati sunt, a vulgata scriptura ſteterim, eam-

speciem honoris, quum Vestalem eam legisset, perpetua virginitate spem partus adimit.

IV. Sed debebatur, ut opinor, fatis tantae
origo urbis, maximique secundum Deorum opes
2 imperii principium. Vi compressa Vestalis, quum
geminum partum edidisset, seu ita rata, seu quia

que defendendam esse existimaverim. Ob hanc caussam receptam lectionem servandam docui contra Rhenanum 3, 49, 3. 28, 23, 6. et 37, 5. contra Barthium 40, 7, 8. contra Tan. Fabrum 6, 6, 7. 8, 12, 13. 40, 40, 5. contra J. Fr. Gronovium 1, 26, 7. et 53, 4. 2, 10, 3. 18, 2. 19, 8. 23, 14. 31, 2. 48, 4. 3, 38, 11. 5, 41, 4. 43, 4. 6, 4, 5. et 14, 11. 8, 25, 6. 9, 20, 8. et 44, 13. 10, 6, 2. et 17, 4. 22, 45, 7. 25, 19, 12. 32, 7. et 33, 2. 27, 12, 4. 28, 18, 7. 23, 6. et 25, 13. 29, 26, 1. 30, 15, 3. 34, 17, 7. 23, 3. 28, 9. 49, 8. 35, 12, 8. 36, 4, 2. 37, 10, 2. 40, 19, 9. 34, 11. 43, 11, 3. 44, 15, 4. et 40, 8. Contra Jac. Gronovium 1, 14, 4. 6, 1, 1. et 2, 12. 25, 37, 11. 36, 33, 3. (* contra Ant. Perizonium 4, 43, 10. 55, 4.) contra Jac. Perizonium 21, 21, 9. 42, 57, 2. 44, 37, 12. et denique contra Doujatium 6, 3, 7. Ceterum *is sepultus est in eo colle*, τῷ *est* addito, Portug. a manu pr.

Qui nunc est pars Romanae urbis] *qui nunc pars est Romanae urbis* Voss. ambo et Leid. sec. *qui nunc pars Romanae est urbis* Florent. Leid. pr. Portug. Haverk. et Fragm. Hav. [Helm. 1. Veith.] *qui nunc pars Romanae urbis est* Harlej. pr. *qui nunc pars Romae urbis est* Harlej. sec.

§. 10. *Proca deinde regnat*] *Procas* Neapol. Latinii et a manu pr. Portug. *Prochas* Harlej. sec. Graecis *Πρόκας* vocatur, at Dionys. Halicarn. 1. p. 57. et aliis. Eorum exemplo *Procas* etiam dicitur apud Auctorem de Orig. gent. Rom. 19. (* ubi v. vir. doct.) Saepissime vero Latini ultimam literam in hac forma nominum abjiciunt. Ita *Proca* etiam effertur apud Nason. 14. Metam. v. 622.

Jamque Palatinae summam Proca gentis habebat. Vide Voss. 4. Gramm. 2. Et ea etiam terminatio hoc loco praeferenda, quod ab ea et plures et optimi stant codices scripti. Mox *maximus stirpis*, trajectis vocabulis, Haverk.

§. 11. *Pulso fratre Amulius regnat*] *regnavit* Voss. sec. Tum *addidit* et *interemit*, pro *addit* et *interimit* Leid. sec. et Harlej. sec. *addidit* etiam Haverk. quemadmodum *interemit* Leid. pr. et Fragment. Hav. sed *addicit* Portug. [*additit - interemit - ademit* Helm. 1.] Paullo ante *plus tamen jus potuit*, pro *vis potuit*, Haverk. qui error in Mstis frequens est. Vide infra ad 3, 38, 13.

Rheae Sylviae] Vet. *Reae Sylviae* semper. LIPSIUS. *Reae* etiam Voss. ambo, Leid. sec. et Fragm. Hav. (* v. vir. doct. ad Aur. Vict. de Vir. Ill. c. 1.)

§. 2. *Vi compressa Vestalis*] Vera est haec lectio, exsculpta ex codicum scriptura *Ut compressa*, qua potiuntur Palat. duo et Campani editio. Palatinus tamen secundus omnino τὸ *Vi* expunxit. GEBHARDUS. Ita primum editum invenio apud Aldum, quum eum praecedens Mo-

Deus auctor culpae honestior erat, Martem incer-
tae stirpis patrem nuncupat. Sed nec Dii, nec ho- 3
mines, aut ipsam, aut stirpem a crudelitate regia
vindicant. sacerdos vincta in custodiam datur; pue-
ros in profluentem aquam mitti jubet. Forte qua- 4
dam divinitus super ripas Tiberis effusus lenibus

gunt. editio vocem omiserit; re-(p. 30.) liquae autem, quas vidi, ea antiquiores, *Ut compressa* dederint, quod et servant Voss. 2. Leid. uterque. Haverk. Fragmentum Hav. Harlej. sec. et Portug. Sed recte Gebhardus *Vi compressa* probavit, cui consentiunt Voss. pr. et Harlej. pr. Solitum autem fuisse indoctum scribarum genus voculas *vi* et *ut* commiscere infra videbimus ad 4, 51, 6. [*et compressa* Helm. 1. ante *tantae urbis origo* Veith.]

Incertae stirpis patrem nuncupat] *stirpis parentem* Portug. Tum *patrem esse nuncupat* Harlej. antiquior, Leid. prior, et a m. 1. Voss. prior. Postea *vendicarunt* Portugall. a m. 2. [*nec dii homines* Helm. 1.] Denique *in custodia datur* Haverk. at Liv. infra inquit 28, 3, 15. *Karthaginienses omnes in custodiam dati sunt.*

§. 4. *Sorte quadam divinitus*] Scribe *Forte quadam*. assiduum in libris peccatum. LIPSIUS. Diu est, quod autumatus sum in suspicionum libellis, legendum videri *Forte quadam, an divinitus.* nam opposita sunt *Forte et divinitus*: putatque alterutro vitam relictam gemellis istis Livius. Sic Statius 1. Theb. v. 327.

Seu fors illa viae, sive haec
immota vocabat
Atropos.

Sueton. in Claud. 13. *Casu quodam, an divinitus.* GRUTERUS. Alii dicerent, *Forte quadam, seu divinitus.* TAN. FABER. Speciosa Gruteri conjectura *Forte quadam, an divinitus*: cum praesertim Sueton. Claud. [13.] *Casu quodam, an divinitus.* Et saepe ponuntur diversae hae caussae veteribus. Caes. l. 1. Gall. [12.] *Sive casu sive consilio Deorum immortulium.* Virgilius in Culice [v. 191.]

. . Casus sociarit opem nu-
menve Deorum.

Sed consentiunt in vulgatum veteres libri, et potest ex saniori explicari sententia illorum, qui Fortem ipsam, seu quae fortuita nobis videntur, divinae curae adsignant. Sic l. 5. [49, 1.] *sed Diique et homines prohibuere, redemtos vivere Romanos. Nam forte quadam, priusquam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum auro appenso, dictator intervenit.* Intelligit nempe *homines* cum exercitu dictatorem Camillum, *Deos* quorum numine factum, ut in tempore adesset, atque interposita mora non perficeretur merces. Hoc prius attributum *Diis*, mox *forte quadam* factum dicit. Hinc apud Plutarchum θείᾳ τύχῃ, in Theseo extremo, de ossibus ejus a Cimone inventis [p. 17.] *Ἀετοῦ τινα τόπον βουνοειδῆ κόπτοντος τῷ στόματι καὶ διαστέλλοντος τοῖς ὄνυξι θείᾳ τινὶ τύχῃ συμφρονήσας.* In Lucullo [p. 493.] *Εἴτε κατὰ θεῖαν*

ſtagnis, nec adiri usquam ad juſti cursum poterat amnis; et, poſſe quamvis languida mergi aqua in-

δή τινα τύχην περιφεισάμενος αὐτοῦ Μιθριδάτου. et iterum [p. 494.] Θείᾳ τινὶ τύχῃ περὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις βραδύνας. Intellige igitur *forte quadam divinitus* comparata. Sic et Philosophi meliores censuere, τὰ τῆς τύχης οὐκ ἄνευ φύσεως ἢ συγκλώσεως καὶ ἐπιπλοκῆς τῶν προνοίᾳ διοικουμένων, ut praeclare divinus ille Marcus ait [2. de reb. suis 2. 3.] Igitur cauſſas interdum ita concipiunt, ut pro *forte* ponant *Deos*. Suetonius Julio [c. 1.] *sive divinitus, sive aliqua conjectura*. Ovidius 3. Faſt. [v. 621.]

- - - seu ratio te nostris appulit oris,
Sive Deus.

J. FR. GRONOVIUS. Cicero quidem etiam *fortuitum* a *divino* diſtinguit 7. ad famil. Epiſt. 5. *Tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod non fortuitum, sed divinum videretur.* Sed recte Gronovius. Adde Graevium ad Sueton. Claud. 13. DUKERUS. Etiam Paulus Merula ad Ennii Fragm. p. 186. *Forte quadam, an divinitus*, legendum conjecit; exiſtimans τὸ *an* excidiſſe ob poſteriorem praecedentis vocis syllabam. Eam etiam videntur firmare conjecturam loca plura veterum scriptorum, in quibus forte ac casu facta opponuntur illis, quae divinitus seu providentia Deorum accidunt. Vell. Pat. 2. 66. *Hoc vel forte, vel providentia, vel utcumque constitutum rerum naturae corpus.* Plin. in Paneg. 1. *Si adhuc dubium fuisset, forte casuque terris, an aliquo numine darentur rectores.* Aurel. Vict. de vir. illuſtr. 2. *Et exercitum seu forte seu divinitus restituit.* Claud. 1. in Rufin. v. 2.

Curarent Superi terras, an nullus inesset
Rector, et incerto fluerent mortalia casu.

Adsentior tamen potius Gronovio docenti, recepta tantum Lipsii conjectura *Forte quadam divinitus*, locum sanum fore. Et ita praeferunt ambo Voſſ. Portugall. Leid. ambo, Fragmentum Hav. et Harlej. prior. Neque aliter Hearne in Oxonienſibus reperit, nisi quod eorum duo L. 1. et C. omiſerint vocem *quadam*. Soli denique Harlej. 2. et Haverk. cum editionibus prioribus habebant *Sorte quadam divinitus*. Et sane passim utraque illa *sorte* et *forte* scribae librarii commutarunt. Vide alia exempla infra ad 1, 45, 3. 2, 10, 3. 33, 6. 3, 64, 4. 10, 19, 16. 22, 5, 8. 27, 6, 3. 38, 40, 13. His adde, quae notarunt Schott. ad Aurel. Vict. de vir. illuſtr. 7. Rivius, Cl. Waſſe et Cortius ad Sall. Jugurth. 1. quaeque olim notavi ad Silii 15. v. 105. et mox dicam ad c. 9. h. l. §. 15. Mox *effusis lenibus stagnis* Haverk. pro *effusus*.

Nec adiri usquam] Vet. *usque*. LIPSIUS. Ita etiam codd. Leid. sec. Harlej. 2. Haverk. et Portug. a m. 2. nam tota vox deerat a manu prima.

Ad justi cursum poterat amnis] Suspectum mihi τὸ *poterat*, et magis ex more Livii: *Tiberis effusus lenibus stagnis nec adiri ad justi cursum amnis, et posse quamvis languida mergi* (p. 31.) *aqua infantes spem ferentibus dabat.* Idem scilicet Tiberis ita reſtagnans ferentibus pueros spem et auferebat, poſſe

fantes, spem ferentibus dabat. ita velut defuncti regis imperio, in proxima adluvie, ubi nunc ficus

adiri usque ad cursum justi amnis, et dabat, infantes posse quamvis languida aqua mergi. J. FR. GRONOVIUS. Nostri quidem omnes vocem *poterat* constanter servant; alium autem atque alium verborum ordinem, quod additi glossematis signum a viris doctis saepius habitum est, quidam eorum exhibent. nam *nec adiri usquam poterat ad justi cursum amnis* Voss. 1. *nec adiri poterat usque ad justi cursum amnis* Leid. sec. Praeterea *ad justum cursum poterat amnis* Haverk. Fragmentum Hav. a manu sec. et Portug. [Veith.] Neque aliter Hearne ex Oxoniensibus L. 1. 2. B. et C. laudavit.

Et posse quamvis languida mergi aqua infantes] *et aqua quamvis languida posse mergi infantes* Voss. pr. et Leid. sec. Praeterea *quavis*, pro *quamvis*, Haverk. sed male. *quamvis* enim hic pro admodum, valde accipiebat Cel. Burmann. ad Phaedri 1. fab. 28. v. 1. sic infra 2, 54, 7. *Nec auctor quamvis audaci facinori deerat.* (* 22, 8, 3.) Et ita Cic. locutus de Amic. 25. *Quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem.* ubi vid. Gruter. et c. 26. *Quamquam ista adsentatio quamvis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit, atque ea delectatur.* ubi recte Graevius vulgatum contra eumdem Gruter. defendit. Vide etiam viros doctos ad Plaut. Menaechm. act. 2. scen. 2. v. 43.

§. 5. *In proxima adluvie*] Quod accipitur haud dubie, in aqua super ripam egressa. Neque aegre patior. Frontinus Strat. 2, 3, 22. *Propter flumen Enipeum, quod et alveo suo et alluvie regionem impediebat.* Tantum pono quaestionem, sitne rectius utrobique *eluvie?* Videtur enim *alluvies* eadem esse debere, quae *alluvio*, ut *contages*, *contagio*, *eluvies*, *eluvio*, *diluvies* Horatio et Plinio, *diluvio* Censorino. Nam ut *eluvio* Ciceroni inundatio est, ita et *eluvies* effusio et excursus aquae: sive vehemens, ut apud Ovidium 15. Met. [v. 267.]

> - - - - *Et eluvie mons est deductus in aequor.*

Ubi postremam vocem pro campo seu planicie accipe, vel clarius lege, *in aequum.* Ut Justinus [2, 10.] *montes in planum deducebat.* Apud quem scribo 2, 1. *Sive eluvies aquarum principio rerum obrutas terras tenuit.* et eodem libro, c. 6. *Aquarum eluvies magnam partem populorum Graeciae absumsit.* Non *illuvies*, quae sunt sordes extrinsecus aspersae: neque videntur haec confudisse veteres. Sive modicus, et quatenus restagnat evehitque se plurimum unda: ut apud Tacitum 13. Annal. [c. 57.] *salem provenire non, ut apud alias gentes, eluvie maris arescente unda.* apud quem similiter scribendum 12, 51. *Zenobiam placida eluvie spirantem, ac vitae manifestam advertere pastores.* non *illuvie.* Sic Lucilii *eluviem ventris facere* Nonius [in voce *Eluviem*] *purgationem* interpretatur. Servius in 3. Aeneid. pro eodem dicit *effusionem sordis.* Juvenali [Sat. 3. v. 32.] *siccare eluviem* est emittere, quam alibi [Sat. 5. vers. 105.] dicit *torrentem cloacam.* Neutro loco bene dices *illuviem.*

Ruminalis est, (Rumularem vocatam ferunt) pueros
6 exponunt. Vastae tum in iis locis solitudines erant. Tenet fama, quum fluitantem alveum, quo expositi erant pueri, tenuis in sicco aqua destituisset, lupam sitientem ex montibus, qui circa sunt, ad

de qua Nonius. Curtius l. 5. [c. 4.] *Circuiri brevi spatio poterat eluvies.* quam ante *voraginem concursu cavatam torrentium* vocat. Lib. 6, 3. *Torrentesque et eluvies iter morabantur.* Inspicere hunc locum operae pretium est. Apud eundem 8, 14, ubi MS. *propemodum immobiles currus inluvie ac voraginibus haerebant*, scribendum, *currus in eluvie* ac. Sic etiam Columellae 3, 11. melius foret: *Valles quae fluminum eluvie et inundationibus concreverint.* Nec mirum videatur, *alluere* dici fluctum, quacumque excurrit, *alluviem* non item: non magis quam *eluviem* vocari stagnantem undam, quum tamen non dicatur hoc modo *eluere* fluvius. Voluit enim usus distincta rerum vocabula. J. FR. GRONOVIUS. Gronovii conjecturam *eluvie*, pro *adluvie*, aliquo modo juvare posse videtur scriptura cod. Portug. *deluvie*, ut ejus librarius eo modo peccaverit, quo erratum est ab illis, qui *descendere*, pro *escendere*, *deducere*, pro *educere*, et ita etiam alia scripsere.

Ubi nunc ficus Ruminalis est (Romularem vocatam ferunt) pueros exponunt] *Nunc*, id est, nostra aetate, quae olim tempore Romuli, et fortassis aliquamdiu post, a casu Romuli *Romularis* vocabatur. Ita non opus est emendatione Buchneri in Thesauro Fabri voce *Ruma* haec transponentis, *ubi nunc ficus Romularis est (Ruminalem vocatam ferunt)* Nec juvat eum scriptura vulgata Ovidii 2. Fast. v. 412.

Romula nunc ficus, Rumina ficus erat.

Nam hoc Heinsius et alii dudum correxerunt. DUKERUS. *ficus Ruminalis est, quam Romularum* Florent. a manu rec. Haverk. Fragm. Hav. Portugall. et Neapol. Latinii. [Veith.] *ficus Ruminalis, quam Romularem* Voss. poster. *ficus Ruminalis est, quam Romuleam* Harlej. poster. *ficus Ruminalis, Rumularem* Voss. prior. Sed nihil mutandum. ubique enim similes particulae ab indoctis scribis contextui Liviano interpositae sunt. Vide Gronov. ad 1, 1, 11. et ad 34, 56, 1. Praeterea *exponunt pueros* Harlej. sec. [*Vastae tamen in his locis* Veith. *in his solitudines* Helm. 1.]

§. 6. *Fluitantem alveum*] *fluvitantem* Haverk. a manu pr. forte quoniam librarius id eadem ratione dici posse existimaverit, quae saepius apud Livium *pluvit* (p. 32.) scribi solet, pro *pluit*. Vide infra ad 1, 31, 1. Verum *pluvit* est tempus praeteritum, formatum a praesenti *pluo*. Recte ergo manu sec. emendatum *fluitantem*.

Quo expositi erant pueri] *quo jam expositi* Florent. Harlej. sec. et Fragm. Hav. [Veith. *pertenui* Helm. 1.] Paullo post *destitisset* manifesto errore Voss. sec.

Ex montibus, qui circa sunt] Suspecta videri possunt haec,

puerilem vagitum cursum flexisse: eam submissas infantibus adeo mitem praebuisse mammas, ut lingua lambentem pueros magister regii pecoris invenerit. Faustulo fuisse nomen ferunt. Ab eo ad stabula 7
Larentiae uxori educandos latos. Sunt, qui Laren-

qui sunt. Nam Livius fere ubique absolute ponit *circa*, omisso pronomine et verbo substantivo. Infra hoc cap. *Venando peragrare circa saltus.* 9, 11. *Saltus duo angusti silvosique sunt, montibus circa perpetuis inter se juncti.* Ubi vide Gronov. Ibidem c. 23. *Circa omnia defecerunt.* 23, 19. *Furre ex agris circa undique convecto.* 24, 3. *Templum sanctum omnibus circa populis.* Ibid. c. 40. *Praesidentem classi Brundisio Calabriaeque circa littoribus.* et c. 41. *Cum expeditis elam profectus ad loca circa visenda.* Sed quia eadem alibi κατ' ἔλλειψιν, alibi plena oratione dicuntur, non satis tutum est aliquid tentare contra libros scriptos. Nam et Livius 36, 14. *Proëruam inde recepit, et quae circa eum castella erant.* DUKERUS. (* 1, 41, 1. 9, 22, 8. v. ad 26, 49, 13.)

Submissas infantibus adeo mitem praebuisse mammas] *submissam* Leid. sec. *summissis* Harlej. sec. [Veith.] Mox *lingua lambentes pueros*, male, pro *lambentem*, Portug.

Faustulo fuisse nomen ferunt] *nomen fuisse ferunt* Voss. pr. *ferunt fuisse nomen* Leid. sec. [*Faustulus fuisse* Veith.]

§. 7. *Laurentiae Uxori*] Veteres libri *Larentiae.* Item Plutarchus in Romulo [p. 19.] et Dionysius l. 1. [p. 71.] Ἄκκαν Λαρεντίαν. SIGONIUS. Florent. *Larentiae* et *Larentiam.* Sane apud Varronem [v. de Ling. Lat. p. 48.] Ovidiumque 3. Fast. [v. 55.] hodie *Laurentiam* legimus. At Dionysius, Plutarchus in Romulo, et in Q. R. Festus, Gellius, Macrobius, Lactantius *Larentiam* vocant. Praecipua auctoritas tabula Fastorum mense Decembri: *E. LAR. NP.* Manutius *Lurentaliu* vel *Larentinalia* interpretatur. Sib. Siceama *Laralia*, quod Varro scribat, paucis post Saturnalia diebus festum Laribus diem celebrari, qui *Compitalia* vocetur. Sed errat, et dies ille Laribus sacer diem *LAR.* praecedit. Ille undecimus est Calend. Januarias, hic decimus. Macrobius [1. Saturn. 10.] *Undecimo autem Calendas feriae sunt, Laribus consecratae. Decimo Calendas feriae sunt Jovis, quae appellantur Larentinalia.* Consentit, quod apud Ovidium quoque [3. Fast. v. 57.] Laurentalia habere acceptum geniis Decembrem scribitur. J. FR. GRONOVIUS. *Larentiae*, et mox *Larentiam*, etiam ambo Harlej. et Leidens. prior. Pariter Hearne codices, quos Oxonii consuluit, omnes *Larentiae* praeferre monuit, uno tantum B. excepto, qui eum utroque Voss. Leid. 2. et Portug. vulgatum *Laurentiae* servat. quod, tamquam posterioribus temporibus notius, quam *Larentia*, ex interpolatione librariorum natum credo. illos enim passim solitos fuisse, minus obvia nomina in ea, quae usus frequentioris erant, mutare, saepissime infra erit dicendum. *Calarentiae* est in Fragm. Hav. a manu pr. *Acalarentiae* a manu sec. qui idem mox *Acalarentiam* habet. *Acalaurentiae*

tiam, vulgato corpore, lupam inter pastores vocatam putent; inde locum fabulae ac miraculo da-
8 tum. Ita geniti, itaque educati, quum primum
adolevit aetas, nec in stabulis, nec ad pecora se-

et verbis proximis *Acalaurentiam* Haverk. Librarii videntur voluisse *Accae Larentiae*, vel *Accae Laurentiae*. De hoc nomine *Larentia* pluribus etiam egit Illustr. Nic. Heinsius ad Nason. 3: Fast. v. 55. [*ad stabulum Accalarentiae* Veith. *Laurentiae* et mox *Laurentiam* Helm. 1.]

Uxori educandos datos] Puto rescribendum *educandos latos*. Solemni errore. Ita apud Gellium 10, 12. videtur corrupte editum, *Multa autem videntur ab hominibus istis male solertibus hujuscemodi commenta in Democriti nomen data, nobilitatis auctoritatisque ejus perfugio utentibus*. Legendum puto *in Democriti nomen lata*. Plautus in Cistell. act. 4. sc. 11. v. 66. *In caveam latam oportuit*. GEBHARDUS. *ab eo latos ad stabula Larentiae uxori educandos datos* Harlej. poster. *ab eo ad stabula delatos Larentiae uxori educandos datos* editiones, quas vidi, omnes ante Aldum, qui, adsentientibus Voss. utroque, Leid. utroque, Harlej. priori, Haverk. et Portug. edidit primus voce, quam priores servarant, omissa *ab eo ad stabula Larentiae uxori educandos datos*. quae lectio obtinuit, usque dum Gronov. *latos*, pro *datos* substitueret: quod ex meis in solo Fragment. Hav. inveni. Voces *datus* et *latus* saepius a librariis invicem permutantur. Vide alia exempla infra ad 3, 31, 8. 34, 5, 5. 59, 2. et ad Epit. 107. Quin et literas *d* et *l*, in quibus vocum earum unicum discrimen consistit, frequenter confundi docuit Broekhus. ad Propert. 2. Eleg. 18. v. 12. (* v. infra ad 4, 10, 7.) Praeterea *educendos* est in Leid. pr. quomodo Livium non semel locutum, sed fere ubique librariorum inscitia nothus *educandos* ei substitutum esse, infra dicam ad 21, 43, 15. [*datos* Helm. 1. Veith. *Accalarentiae vulgato* idem.]

§. 8. *Ita geniti, ita educati*] Vet. *Itaque educati*. LIPSIUS. Pal. primus a rasura *aca*. non intelligo. Secundus, ut Lipsii codex, *itaque educati*. Ita infra c. 6. (p.33.) *Ubi expositi, ubique educati*. GEBHARDUS. MSS. *Ita geniti, itaque educati*. ut infra [c. 6.] *Ubi expositi, ubique educati erant*. Andreas Romae *Ita geniti atque educati*. J. FR. GRONOVIUS. Non Andreas modo Romae *ita geniti atque educati*, sed omnes etiam editiones ante Aldum; qui primus vulgavit, quemadmodum deinceps constanter editum est, quamvis interim Lipsio et Gronovio displicuerit. Verum *itaque educati* recte Florent. Voss. prior, Harlej. antiquior, Leid. uterque, Fragm. Hav. et Portug. quod etiam in contextum admisi. 42, 34, 2. *Pater mihi jugerum agri reliquit et parvum tugurium, in quo natus educatusque sum*. Vide infra ad 3, 30, 7. Nisi codicum auctoritas adversaretur, vulgatum defendi posset simili loco infra hoc lib. 47, 11. *Ita natum, ita creatum regem, fautorem infimi generis hominum*. [*geniti educatique* Veith.]

Venando peragrare saltus] Voce addita codex manuscriptus *peragrare circa saltus*, more Livii: id est, saltus, qui vicini,

gnes, venando peragrare circa saltus. Hinc, ro- 9
bore corporibus animisque sumto, jam non feras tantum subsistere, sed in latrones, praeda onustos, inpetus facere, pastoribusque rapta dividere: et

qui circa sunt. LIPSIUS. Vocem, quam in membranis Lipsius invenit, recte Modius recepit. Vide ad 9, 2, 7. *Tò circa* tamen aberat a Voss. 2. Harlej. 2. Portug. Haverk. et Fragm. Hav. [Helm. 1.] quemadmodum idem etiam omitti in Oxoniensibus L. 1. et C. Hearne monuit.

§. 9. *In latrones, praeda onustos, inpetum facere*] Pall. tres, Campani editio *impetus facere*. GEBHARDUS. Ita in veteribus libris reperiri monuit etiam Gronov. infra ad 9, 15, 3. eamque lectionem anno 1665. exprimi curavit. neque aliter praeferunt Voss. uterque, Harlej. uterque, Leid. uterque, Portug. et Haverk. Infra 2, 51, 4. *Populationes erant, et velut ab arce Janiculi passim in Romanum agrum inpetus dabant.* ubi etiam pauci codd. *impetum dabant.* 3, 14, 3. *Sed ibi plurimum profectum est, quod modo quodam temperavere inpetus suos.* 10, 4, 12. *Itaque propere ad dictatorem auxilia accitum mittit; interea ipse inpetus hostium sustinet.* ubi male etiam priscae editiones *inpetum.* 24, 31, 11. *Ne fuga quidem eorum seditio compressa est, inpetusque in Syracusanos milites fiebant.* ita et hic Gronov. ex MSS. restituit. 25, 36, 3. *Circumdati equites haud difficulter inpetus incursantium Numidarum arcebant.* 34, 39, 7. *Non ultra vis eorum atque inpetus sustineri poterant.* Nisi ibi multitudinis numerus potius addatur ob duplex nomen. Eod. cap. §. 12. *Tum maxime inpetus facientes recessere a muro.* 35, 5, 7. *Sustinebant inpetus Romanorum.* 37, 41, 11. *Quorum inpetus et levis armatura, et expediti funditores, et velox Cretensis momento declinabant.* ubi etiam multi codices *inpetum* legunt. (* 39, 49, 3.) Ceterum male *praedam honustos* cod. Leid. 2. vide ad 29, 27, 3.

Et cum his etc. *ferias ac jocos celebrare*] Scribe *seria ac jocos.* LIPSIUS. *seria ac jocos* quidem Andreae editio. at sequens Campani *ferias.* Neque secus triga Pall. MSS. Alterum tuetur se fide membranarum, quas excussit Lipsius. neque aliter Tacit. 2. Ann. 13. *Per seria, per jocos eundem animum.* GRUTERUS. Pall. tres MSS. Campani editio *ferias ac jocos.* Recte vero Lipsius emendavit, ut editum est. Plinius 2. Epist. 13. *Cum hoc seria, cum hoc jocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale jocundius.* Liv. 7, 41. *Ne quis eam rem joco seriove cuiquam exprobraret.* Just. 9, 8. *In seria ac jocos artifex.* de Philippo. GEBHARDUS. *ferias ac jocos* Voss. 2. Harlej. 2. Hav. a m. pr. Fragm. Hav. a manu sec. et Portugall. [Veith.] quod placebat Doujatio, qui existimabat, non de seriis hic agi, sed de ludicris; et simul rogabat, quid foret *seria celebrare?* ad quam quaestionem haud difficulter respondebit, qui noverit, quid sit *jocos celebrare.* Nimirum, quemadmodum loca dicuntur *celebrari*, in quae magna hominum frequentia convenit, vid. Zinzerl. Promulf. Crit. c. 11. ita res dicitur *celebrari*, quae saepius factitatur. vid. Cel. Burmann. ad Nason. 4. Met. v. 304. vel etiam simpliciter, quae peragitur, quae fit. Recte itaque Modius, eumque secuti recentiores, ex sen-

cum his, crescente in dies grege juvenum, seria ac jocos celebrare.

V. Jam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuisse ludicrum ferunt, et à Pallanteo, urbe Arcadica,

tentia Lipsii *seria ac jocos* ediderunt: quomodo etiam Voss. 1. Harlej. antiquior, Leidens. uterque, Haverk. a manu sec. Fragm. Hav. a manu pr. et, teste Hearnio, ex codd. Oxoniensibus liber C. Cic. 2. de Finib. 26. *At quicum joca, seria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia.* Sallust. Jugurth. 96. *Joca atque seria cum humillimis agere.* ubi videndus est Clar. Cortius. (* Plin. 4. Ep. 17. 5. Ep. 3.) Ceterum in vocibus *et cum his*, prima illa *et* deerat in Leidensi secundo. [*sternere* pro *subsistere* Helm. 1.]

§. 1. *Jam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuisse ludicrum*] (* Crevier. conjicit *Lupercale*, ut *Lupercale sacrum* ap. Suet. Aug. 31.) Cum de Lupercali nullus adhuc fuerit sermo, ut dici possit *Lupercal HOC*, hinc Doujatius interpungebat, ac rescribebat, *Jam tum in Palatino monte Lupercal*, sc. erat. *Hoc*, vel potius *Hic fuisse ludicrum ferunt.* Verum Cel. Jac. Perizonius ad oram exemplaris sui notavit, ideo Livium *Lupercal HOC* dixisse, ut in- (p. 34.) nuat idem, quod suo tempore fiebat. Praeterea *Palantino* Portug. *Palatio* Leid. prior et Harlej. antiquior. [Helm. 1.] Vide Gronov. ad verba sequentia. Tandem *indictum*, pro *ludicrum*, Harlej. sec. [*Lupercal hic fuisse ludicrum indictum ferunt* Veith.]

Et a Palanteo urbe Arcadica Palantium, deinde Palatinum montem] Eustathius docet [ad Dionys. Perieg. vers. 347.] *Pallantium* duobus *ll*, *Palatium* uno scribendum esse, his verbis: *Τῷ Πανὶ νεὼν ἱδρύσαι, καὶ λόφον ὀχυρωσάμενος, ὃν Παλλάντιον ὠνόμασεν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Πάλλαντος. ὅθεν καὶ νῦν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς βασιλεῖ πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσι Παλάτια, καθ᾽ ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦτε λ, καὶ τοῦ ν.* SIGONIUS. Vett. *Pallantea.* LIPSIUS. Palat. primus ac tertius *dehinc Palatinum montem.* GEBHARDUS. Flor. *Pallantium, deinde Palatium, montem appellatum.* Et ante *in Palatio monte.* Nec secus c. 7. ut voluit Sigonius. Chiflet. quoque *Pallantium, dein Palatium.* Vossianus [prior] *urbe Arcadica Pallantium, deinde.* Dionysius l. 1. [p. 25.] *Ὄνομα δὲ τῷ πολίσματι τούτῳ τίθενται Παλλάντιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ σφῶν μητροπόλεως. νῦν μέντοι Παλάτιον ὑπὸ Ῥωμαίων λέγεται.* Pausanias in Arcadicis [c. 43.] *Ὄνομα ἔσχε Παλλάντιον κατὰ μνήμην τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ. Χρόνῳ δὲ ὕστερον μετέπεσε τὸ ὄνομα ἐν ἀναιρέσει γραμμάτων τοῦτε Λ καὶ τοῦ N.* Voss. [prior] quoque c. 6. *Palatium Romulus.* tum [c. 7. Voss. uterque] *Palatium primum.* et c. 12. *hic in Palatio* Flor. et Voss. [prior.] J. FR. GRONOVIUS. *a Pallantea urbe* Voss. 1. sed a manu 2. Voss. alter, Leidens. secundus, et, quos Hearne Oxonii evolvit, L. 1. B. et C. *a Palanteo urbe* Leid. pr. Harlej. antiq. et Haverk. *a Palantheo urbe* Portug. *a Pallanteo urbe* Fragment. Hav. et Voss. pr. a m. 1. *a Palantea urbe* Harlej. 2. Tum *Pallanteum, dehinc Palatinum montem* Voss. 2. *Pallantium, dehinc Pallantinum montem* Por-

dica, Pallantium, dein Palatium, montem adpella-
tum. Ibi Evandrum, qui ex eo genere Arcadum 2
multis ante tempestatibus tenuerat loca, sollemne
adlatum ex Arcadia instituisse, ut nudi juvenes, Ly-
ceum Pana venerantes, per lusum atque lasciviam

tug. *Pallautium, deinde Pallantinum montem* Voss. 1. et Leidens. secundus, *Pallautium dehinc Palatiuum* Fragment. Hav. *Palautium, dein Palatinum* Haverk. *Pallantium dein Palatium montem* Harlej. 1. *Pallautlum dehinc Palatium montem* Leid. prior. *dictum Palantiuum, dehinc Palatinum montem* Harlej. 2. *Pallantium, deinde Palatinum montem* Oxonienses, quos Hearne consuluit, B. N. C. neque aliter priscae editiones omnes, nisi quod quaedam *Palantium*, et Ascensiana anni 1510. praeferat *Palatium, deinde Palatinum montem*, quod in Gruterianam ultimam receptum, et per recentiores omnes deinde propagatum est. Ego optimorum codicum Florent. et Harlej. antiquissimi scripturam *et a Pallanteo urbe Arcadica Pallantium, dein Palatium montem adpellatum* in contextum reeepi. Certe lectio, quae adhuc obtinuit, nullius Msti, et, si unam Ascensii excipias, nullius editionis postrema Gruteriana antiquioris auctoritate defenditur.

§. 2. *Multis aute tempestatibus ea tenuerat loca*] Flor. Voss. uterque, Rot. Helm. Gud. *tempestatibus tenuerit loca*, sine τῷ *ea*. J. FR. GRONOVIUS. *tempestatibus tenuerat loca* Portugall. et Fragment. Hav. *tempestatibus tenuerit loca* Harlej. 1. et Leid. pr. [Helm. 1.] *tempestatibus tenuit loca* Leid. 2. *tempestatibus tenuerat ea loca* Haverk. et Harlej. 2. qui etiam *multis antea*. plurimorum ergo codicum auctoritate confixum τὸ *ea* delevi. Pari modo infra in uno est cod. c. 7, 8. *Evander tum, eo profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quam imperio regebat loca.* Ibi tamen *ea*, pro *eo*, quod reliqui codd. servant, praefero. Mox *allatum instituisse ex Arcadia* Leidensis sec.

Per luxum atque lasciviam] Pal. primus *lusum*, forsan melius. *luxum* enim parum habet, quod agat in simplici pastorum populo, figura tamen se tueatur. GRUTERUS. Pal. primus, quod allubescit, *per lusum*, hoc est, κατὰ τρυφὴν, seu lasciviam. Ita dixit Imperator Instit. Lib. 4. tit. [1.] de furtis §. [11.] Interdum. *Per lasciviam panno rubro fugare armentum.* Liv. 4, 53. *Plusque ea res, quam prope solemnis militum lascivia in consulem, curae Patribus injecit.* Justin. 1, 5. *Cum per lasciviam contumaces flagellis cecidisset.* In tertio quoque *S* super *X* reposita. Liv. 5, 6. *Belli necessitatibus eam patientiam non adhibebimus, quam vel lusus ac voluptas elicere solet.* GEBHARDUS. Scribe *per lusum*, Ille *luxus* nec personis, nec rei, qua de agitur, convenit. *Luxus* opulentorum hominum, urbium, arcium est; non pauperis Evandri, aut nudorum juvenum, aut ruris et casarum: *luxus* ganeae, gulae, vestis, suppellectilis aut hujusmodi rerum, in quibus sumtus fit; non festi discursus, et rudium saltationum. Denique in hac materia ut plurimum veteres ista duo vocabula conjungunt, uti diximus in Observationibus [3, 4.] J. FR. GRONOVIUS. Virorum doctorum emendationi *per lusum* adstipulantur etiam Leid. prior, Harlej. anti-

currerent; quem Romani deinde vocarunt Inuum.
3 Huic deditis ludicro, quum sollemne notum esset,
insidiatos ob iram praedae amissae latrones, quum
Romulus vi se defendisset, Remum cepisse; captum
4 regi Amulio tradidisse, ultro accusantes. Crimini
maxime dabant, in Numitoris agros ab his inpe-
tum fieri: inde eos, conlecta juvenum manu, ho-

quissimus, et Fragment. Hav. *Lusus lasciviaque* junguntur infra 37, 20, 5. *Pars in juvenales lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub umbra, quidam somno etiam strati.* et apud Colum. 7, 12. *Catulos sex mensibus primis emitti non oportet, nisi ad matrem* (p. 35.) *lusus ac lasciviae caussa. lascivia ac jocus* infra 24, 16, 14. *Praedam portantes agentesque per lasciviam ac jocum ita ludibundi Beneventum rediere. ludus et lascivia* 39, 15, 7. *Alios Deorum aliquem cultum, alios concessum ludum et lasciviam esse credere.* (* *ludus ac jocus* Plin. 5. Ep. 14, 10.) Eadem forma etiam hoc loco *per ludum atque lasciviam* legendum conjecit Cl. Cortius ad Sallust. Jugurt. 66. Quamvis autem parum intersit, et *ludus* ac *lusus* in membranis perpetuo commutentur, vide Cel. Burm. ad Phaedri 3. Fab. 14. v. 12. malim tamen Mstis adhaerere. Ceterum frequentissime librarii voces *lusus* et *luxus* confuderunt. Alia exempla vide infra ad 1, 57, 9. et 5, 6, 3. (* 37, 20, 5.) apud Gronov. ad Senec. Hippol. v. 449. Broekhus. ad Propert. 2. El. 13. v. 79. et viros doctos ad Nemes. Ecl. 4. v. 11. Eosdem etiam passim literas *s* et *x* commutasse infra videbimus ab 26, 19, 4. Vulgatae olim lectioni *per luxum* codices Oxon. B. L. 1. N et C. adhaerere, Hearne testatur. et forte ea defendi posset ex Ant. Augustini 4. Emend. 11. ubi *per luxuriam* et *per lasciviam* apud JCtos et alibi saepius eadem significatione occurrere monuit. [*per luxum* Veith. *per usum* Helm. 1.]

Quem Romani deinde vocarunt Inuum] Non secus Palatinus secundus: primus quoque non abludens *niuum* habet: Campani editio *Imnum*. In Palat. tertio exscalpta legitima lectione minutioribus literis rescriptum est *Lupercal*, vitiosissime ac scelestissime. GEBHARDUS. *Inivum* in vetustissimis Livii libris inveniri testatur Salmas. ad Solin. p. 294. quod scriptum docet more antiquo, quo *vacivus* pro *vacuus* ponitur. In nullo tamen eorum, quibus usus sum, id obvium fuit. Nam Voss. 1. Leid. uterque, Harlej. 2. Portugall. Haverk. et Fragment. Hav. nihil mutant. sed pro eo *unde* est in Voss. 2. *Inuui* autem in Harl. antiquissimo. Praeterea *vocaverunt* Harl. 2. Voss. 2. Portug. et Haverk.

§. 3. *Cum solenne votum esset*] Corrige *notum esset*. LIPSIUS. Hanc lectionem *notum* ex Lipsii judicio invexere recentiores impressiones: alias vetustae et codices Palatini tres, *cum solemne votum esset*, ut voluit Robortellus 2. Emendationum 56. Liv. 5, 17. *Ubi neglectas caerimonias intermissumve solemne Dii arguerent.* GEBHARDUS. *notum* ex nostris servant Florent. Voss. ambo, Leid. prior, uterque Harlej. Portug. et Haverk. a manu sec. eti-

ſtilem in modum praedas agere. sic Numitori ad
supplicium Remus deditur. Jam inde ab initio 5
Fauſtulo spes fuerat, regiam stirpem apud se edu-
cari; nam et expoſitos juſſu regis infantes sciebat,
et tempus, quo ipſe eos suſtuliſſet, ad id ipſum
congruere; sed rem inmaturam, niſi aut per occa-
sionem, aut per neceſſitatem, aperiri noluerat. ne- 6

am Latinii cod. Neapol. cum omnibus priſcis editionibus, quibus uſus sum, usque ad Aſcensianam anni 1510. in qua operarum errore scriptum eſt *votum.* Hic tamen error per plures sequentes fuit propagatus, donec Modius iterum *notum* ex Lipſii sententia receperit. *votum* tantum offendi in Leid. sec. Haverk. a manu pr. et Fragment. Hav. [Veith.] ita autem frequenter librarios peccaſſe dixi ad Silii 2. v. 282. (* v. ad 4, 12, 2. 5, 13, 7.) pariter *voviſſe* et *noviſſe* infra commutantur hoc lib. 55, 1. Ex his conſtat, quam inique Robortellus, nullam quo jure qua injuria Sigonium carpendi occaſionem omittens, eidem exprobraverit, ipſius culpa locum corruptum, et *votum* τῷ *notum* subſtitutum eſſe, quoniam *sollemne* interdum subſtantive poni ignoraret. quam enim sententiam Robortelli Gebhardus notis suis intexuit, ipſius verbis adverſatur. similiter Doujatium oscitanter Robortellum conſuluiſſe ejus adnotatio evincit, in qua *notum*, pro *votum*, emendanti Robortellum reclamaſſe lectori persuadet. Vide Robortelli Diſput. de arte corrig. antiquorum libros p. 26. et 2. Obſerv. c. ult. Quare recte hujus emendationis culpam a se amolitur Sigon. in Annot. ad Robort. lib. de arte corrig. p. 140. Et sane nihil in hac re commiſit, niſi quod errorem, typographorum incuria per plures ante se editiones propagatum, emendare, ac veram lectionem reſtituere neglexerit. *Sollemne*, ut infra 27, 31, 9. *Per haec flagitia sollemni Nemeorum peracto.* 38, 57, 6. *Quibus ita inter publicum sollemne sponſalibus rite factis.* 40, 10, 3. *Cui non sollemne luſtrati exercitus tui, non decurſus militum, non epulae, non nox, ad quietem data naturae beneficio mortalibus, tuta eſt.* 42, 35, 3. *Latinae Kalendis Juniis fuere; eoque solemni perfecto C. Lucretius praetor Brundiſium eſt profectus.* Quod adtinet autem ad orthographiam vocis *sollemnis*, quam secutus sum, videri poteſt Cl. Cortius ad Salluſt. Catilin. 22. et quos ibi laudavit. [ante *Huic deditus* Helm. 1.]

§. 4. *Crimini maxime dabant, in Numitoris agros*] *dantes* Voſſ. 1. et Leid. 2. Tum *agrum*, quibus uſus sum, vetuſtae editiones usque ad Aldum, qui *agros* edidit: quod servant omnes codices noſtri.

Ad supplicium Remus deditur] *Remus traditur* Voſſ. 1. et Leid. 2. *Remum dedit* Voſſ. 2. Paullo ante *praedam agere*, pro *praedas*, Harlej. 1. et Portug.

§. 5. *Jam inde ab initio*] *Tò inde* non agnoſcunt Voſſ. 1. Leid. 2. et Haverk. a manu pr. sed male. vide ad 2, 3. Paullo inferius *ad ipſum congruere*, pro *ad id ipſum*, Leid. pr. et Haverk. *ipſe*, pro *is ipſe*, alibi poni solet. vide ad 5,

ceſſitas prior venit. ita, metu subactus, Romulo rem aperit. Forte et Numitori, quum in cuſtodia Remum haberet, audiſſetque, geminos eſſe fratres, comparando et aetatem eorum, et ipsam minime servilem indolem, tetigerat animum memoria nepo-

43, 4. Hic tamen nihil muto. [*immaturam, ubi aut per* Veith.]

(p. 36.) *Aut per neceſſitatem aperiri noluerat*] Pal. secund. et Camp. editio *aperire*. GEBHARDUS. *aperire* Voſſ. 1. Leidenſ. 2. Harlej. 2. Haverk. a manu sec. [Helm. 1.] et editiones ante Aldum, a quo deinceps vulgatum *aperiri* profluxit. quod in reliquis codd. meis conſtanter superest. Mox, *Tum metu subactus*, pro *Ita metu*, Haverk. Paullo poſt *in cuſtodiam Remum haberet*, pro *in cuſtodia*, Harlej. sec. quod eodem modo dici potuit, quo *in poteſtatem eſſe* 2, 14, 4. ubi *in cuſtodiam habere* ex Livii 22, 25, 6. profert Gronovius. Verum unius codicis auctoritati tantum tribuèndum non exiſtimo, ut ipsi hoc loco credere audeam.

§. 6. *Audiſſetque geminos eſſe fratres*] Verba sunt Quinctil. 9. Inſt. Orat. 4. *Quaedam ordine permutato fiunt supervacua, ut*, fratres gemini. *Nam si praeceſſerint* gemini, fratres *addere non eſt neceſſe.* Hanc tamen ejus obſervationem perpetuam non eſſe, non modo locus hic Livii, sed etiam plura exempla docent, quae Cel. Burmann. ad l. l. Quinctil. larga manu congessit. Quibus adde (* Suet. in Caes. 10.) Nason. Ep. 16. Heroïd. v. 271.

O decus, o praeſens geminorum
gloria fratrum.

Epiſt. 17. Her. v. 249.

Tu fore tam juſſa lentum Menelaon in ira,
Et geminos fratres, Tyndareumque putas?

Metam. 4. v. 107.

Hinc gemini fratres, Broteasque et caeſtibus Ammon
Invicti.

qui eodem modo *geminas sorores* dixit 4. Met. v. 773.

Cujus in introitu geminas habitaſſe sorores
Phorcydas.

vidua mulier Terent. in Heaut. 5, 1, 80.

Non, ità me Dii ament, auderet
facere haec viduae mulieri.

Quaedam alia exempla similium locutionum obſervat Cl. Cort. ad Sall. Jug. 12. Hac ratione *νομάδες ἄνθρωποι, γραῦς γυνή, Χήρα γυνή* apud optimos scriptores Graecos occurrunt. Apud Arrian. in Indic. c. 29. *Ἔνθα νομάδες τινὲς ἄνθρωποι ᾤκεον. Ubi paſtores habitabant.* Lucian. in Aſin. p. 652. Ed. Bourdel. *Γραῦς δὲ γυνὴ ἔνδον καθῆσο. Anus autem intus sedebat.* Vide Cl. Elsner. Observ. sacr. ad Lucae Evang. 4, 26.

Comparando aetatem eorum] Inserit conjunctionem meus codex *et aetatem*. LIPSIUS. Voſſ. [prior,] Lips. Florent. et Mureti codices *comparando et aetatem eorum, et ipſam minime servilem indolem.* Significat Numitorem hos, quos, qui eſſent, etiam tum neſciebat, comparaſſe suis, quibus quid factum eſſet, juxta ignorabat, nepotibus, cogitando, et hac illos aetate eſſe oportuiſſe, si superstites forent, et parem indolis spem daturos fuiſſe. J. FR. GRO-

tum: sciscitandoque eodem pervenit, ut haud procul esset, quin Remum agnosceret. Ita undique 7
regi dolus nectitur. Romulus, non cum globo juvenum, (nec enim erat ad vim apertam par) sed aliis alio itinere jussis certo tempore ad regiam

NOVIUS. Copulam servant etiam Leid. 2. et Harlej. antiquior. *comparando eorum aetatem* habent Voss. 2. Harlej. 2. Portugall. Haverk. et Fragment. Hav. [Veith. *comparando aetatem* Helm. 1.] *comparandā aetatem eorum* Leid. pr. Mox *tetigit*, pro *tetigerat*, Portug. [*sciscitando* Helm. 1.]

Sciscitandoque eodem pervenit] Malim divisim scribi *eo dein pervenit*. LIPSIUS. In Palatino tertio erasa est ultima virgula in τῷ *eodem*: hocque modo *eoden* scriptum. Legendum ergo cum Lipsio *sciscitandoque eo dein pervenit*. Campani editio *provenit*. Perperam. GEBHARDUS. V. infra ad 32, 14. 2. *eo demum* Florent. (* *eo demum* Crevier. conjicit, quem v. etiam ad 32, 14, 2. et ita est in Flor. et Lov. 3. Ita ergo edendum.)

Ut haud procul esset, quin Remum agnosceret] Lectorem admonere volumus, videat, num hic orationi aliquid desit. Nam his verbis continuo annectit, *Ita undique regi dolus nectitur*, cum de dolo nulla praemissa sint, quae hanc conclusionem juvent, consilia. In Dionysio haec omnia pulcherrimo explicantur ordine, ut haec nimia brevitas mihi non possit non esse suspecta. GLAREANUS. In oratione Liviana nihil deesse puto. In praecedentibus narravit Livius, quo casu subactus Faustulus Romulo generis majestatem aperuerit, quibusque conjecturis eo Numitor pervenerit, ut ferme nepotem Remum agnoverit, id est, palam ex filia sua natum professus sit. Subdit nunc, *Ita*, sive has ob caussas, Amulio regi undique insidias structas esse. deinde vero per partes exsequitur, qua ratione id a Romulo, qua etiam a Remo factum fuerit.

§. 7. *Ita undique regi dolus nectitur.*] *Itaque undique* Leid. pr. a manu 1. et Haverk. Sed nihil muto. Elegans est usus particulae *ita*, qua eodem fere modo verbis praec. Livius usus erat. *Necessitas prior venit. Ita metu subactus Romulo rem aperit.* Tum *regi Amulio dolus* Neapol. Latinii, et Fragment. Hav. [Veith.] quod ex margine in contextum inrepsisse puto.

Romulus non cum globo juvenum] *Romulus vero non cum globo* Hearne in cod. B. invenit. et ita Haverk. a manu pr. Sed particula addita videtur ab illis, qui seriem sermonis Liviani sine ea minus apte cohaerere existimaverunt. Vide infra ad 21, 13, 2. Praeterea *non globo juvenum* cod. Neapol. Latinii. vide infra ad 1, 14, 7. Mox *ad vim par apertam*, (p. 37.) ordine inverso, Voss. 1. et Leid. 2. *nec erat ad vim apertam par* Haverk. a manu pr. omissa vocula *enim*.

Ad regiam venire pastoribus] Deerant haec verba in Leid. sec. *pervenire* habet Harlej. 2. et Portug. a m. 2. Mox *impetu facit* Harlej. 2. an voluit librarius *impetus facit?* Vide Gronov. infra ad 9, 15, 3. et superius dicta ad cap. praec. §. 9. at nihil mutandum. Romulus non saepius impetum fecit, sed unico ictu avi materni fratrem evertit.

venire paſtoribus, ad regem inpetum facit: et a domo Numitoris alia comparata manu adjuvat Remus. ita regem obtruncant.

VI. Numitor, inter primum tumultum hoſtes invaſiſſe urbem atque adortos regiam dictitans, quum pubem Albanam in arcem praeſidio armisque obtinendam avocaſſet; poſtquam juvenes, perpetrata caede, pergere ad se gratulantes vidit, extemplo advocato concilio, ſcelera in se fratris, originem nepotum, ut geniti, ut educati, ut cogniti eſſent,

§. 1. *Hoſtes invaſiſſe urbem*] Una voce addita *hoſtes jam invaſiſſe urbem* Voſſ. 2.

Cum pubem Albanam advocaſſet] Manifeſte ſcribendum *avocaſſet*. et ita membranae. fruſtraque adeo eſt Beatus, qui contra eorum auctoritatem et libros omnes editos l. 3. [16, 6.] *Concilium deinde legi perferendae habere, advocato populo ab armis.* (* legendum exiſtimat.) Cum etiam hic *avocato* in omnibus omnino et ſcriptis et editis codicibus habeatur. Et ita legendum, iſta quae praecedunt, *sed vanam imaginem belli, ad avertendos ab legis cura plebis animos, Capitolium inſediſſe contenderent*, Rhenanum commovere potuerint. sic autem et in Epiſtola Sulpicii ad Ciceronem eſt [4. ad fam. Ep. 5.] *Etiam tu ab hiſce rebus animum ad cogitationem tuam avoca.* Calliſtratus J. C. tit. de Nundinis [leg. 2.] *Cum avocentur agrorum cultores ab opere ruſtico.* Usi sexcenti alii eo verbo in iſta significatione. MODIUS Novant. Lect. Ep. 30. Palatinus primus ac secundus *Cum plebem.* ut erat in Palatino tertio. Ceterum cum Campani editione magis probo vulgatam lectionem. Feſtus. *Pubes praeſente eſt populo praeſente; συνεκδοχικῶς ab iis, qui puberes sunt, omnem populum significans.* At Modius ex membranis legit *avocaſſet*. GEBHARDUS. Non ſpernendum, si non solum probandum, quod Modii Florentinusque *avocaſſet*. Duplex ejus verbi vis est huc mire conveniens. Eſt enim et sevocare partem populi a magiſtratibus seditionis cauſſa; et avertere ab agnoſcendo vero periculo, ne auxilium, quo maxime debebat, ferat; veluti hic regi. l. 2. [34, 10.] *Secedat nunc, avocet plebem.* l. 3. [16, 5.] *Ut non bellum, sed vanum imaginem belli, ad avertendos ab legis cura plebis animos, Capitolium inſediſſe contenderent.* l. 4. [61, 3.] *Ea oppugnatio segnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum exercitusque ad Volscum avocata bellum.* l. 43. [16, 9.] *Eo facto avocatam a se concionem tribunus queſtus, et in ordinem ſe coactum.* J. FR. GRONOVIUS. *avocaſſet* etiam Leidens. prior et Harlej. antiquior, quod similiter sibi in Oxoniensi B. obvium fuiſſe Hearne docet. Infra 6, 18, 2. *Plebi peropportune externa pax data, quod non avocata delectu spem cepit foenoris expugnandi.* (* ubi etiam quidam codd. et edd. male *advocata*) Saepe autem

caedem deinceps tyranni, seque ejus auctorem o-
ftendit. Juvenes, per mediam concionem agmine 2
ingreffi, quum avum regem salutaffent, secuta ex
omni multitudine confentiens vox ratum nomen im-
periumque regi effecit. Ita Numitori Albana per- 3
miffa re, Romulum Remumque cupido cepit, in
iis locis, ubi expositi, ubique educati erant, urbis
condendae. et supererat multitudo Albanorum La-
tinorumque. ad id paftores quoque acceſſerant, qui
omnes facile spem facerent, parvam Albam, par-

librarii verba *avocare*, et *advocare* commularunt in MSS. Ita 4, 61, 3. loco quem Gronov. ad partes vocavit, multi codices male *advocata*, pro *avocata*, dederunt. Eadem verba etiam infra confunduntur 2, 57. 2. 3, 16, 6. 63, 7. (*8, 7, 14.) 37, 18, 8. 38, 7. 38, 7, 2. Vide alia exempla apud Gronov. ad Epit. lib. 69. et quae olim notavi ad Silii 10. v. 86. (* Scherpez. conjiciebat in margine Livii *evocaffet*) [ut eft in Helm. 1.] Caeterum *pubem* omnes noftri conftanter, nifi quod *pubere* manifefta scribae aberratione praeferat Leid. sec. quare *plebem* etiam, quod Palatini, tefte Gebhardo, servant, errori librariorum adfcribam, qui voces has permifcere solent. Vide ad Silii Ital. 14. v. 280. Paullo poft *gratulantes videte* Harlej. antiquissimus, pro *vidit*. an voluit librarius *gratulantes videt?* ut poftrema litera *e* perperam repetita sit ex prima vocis sequentis. Mox *advocato confilio* Voff. 1. et Leid. 2. sollemni errore. Hic vero vulgatum praeftat. Non enim consiliarios fratris interfecti, quod *confilium* erat, sed populi concionem, quod *concilium* dicitur, advocavit. vide Gronov. ad 44, 2, 5. Hinc mox subjungit *per mediam concionem ingreffi*, nempe per concilium ab avo advocatum. Inferius *fcelus in se fratris*, pro *scelera*, Flor. Fragment. Hav. *scelere* manifefto errore scribae librarii Voff. 2. Sed nihil muto. Plura enim Amulii in Numitorem scelera fuerunt, quae potius ad commovendum populum amplificanda, quam extenuanda, erant. Praeterea *deinde* pro *deinceps* Florent. [paulo ante *ubi geniti, ubi educati, ubi cogniti* Veith. mox *agminis ingreffi* idem.]

§. 2. *Ratum nomen imperiumque regi effecit*] *efficit* Voff. ambo, Leid. uterque, Portug. Harlej. 2. Haverk. et Fragment. Hav. Joann. Doujatius conjiciebat *ratum ei nomen imperium regis effecit.* Verum cui bono? [*regi* abeft in Helm. 1. mox *re permiffa* et *in his locis* idem.]

§. 3. *Et supererat multitudo*] *superat* Harlej. sec. sed librarius literas *er* duplicare neglexit, vel quum per compendium *sup'erat*, aut *superat*, scriptum effet, non advertit ad signum additum. Vide ad 21, 28, 5. et ad 31, 22, 8. Mox *et ad id paftores* Haverk. Sed reliqui codd. primam voculam omittunt. [*quoque paftores* Helm. 1. ante *ubi educati* Veith.]

(p. 38.) *Qui omnes facile spem fa-*

rum Lavinium prae ea urbe, quae conderetur, fore.
4 Intervenit deinde his cogitationibus avitum malum, regni cupido, atque inde foedum certamen coortum a satis miti principio. Quoniam gemini eſſent, nec aetatis verecundia diſcrimen facere posset, ut Dii, quorum tutelae ea loca eſſent, augu-

cerent] Tò *facile* abeſt a Palat. primo. GEBHARD. Noſtri nihil mutant, niſi quod librarii Harlej. 2. et Haverk. a manu prima dederint *faciles*, perperam repetita in fine hujus litera initiali vocis sequentis; quod saepiſſime alibi factum in membranis. inprimis autem id in litera *s* commiſſum eſſe infra videbimus ad 28, 25, 2. [*facilem* Veith.] Mox *regni cupido: inde foedum certamen* cod. Portug. omiſſa voce *atque* [*exortum* Veith.]

§. 4. *Quoniam gemini eſſent*] Pall. primus ac tertius *quoniam cum gemini eſſent*. secundus *cum gemini eſſent*. GEBHARDUS. *cum gemini* etiam Voſſ. pr. et Leid. sec. Solent librarii voculas *cum*, sive *quum*, et *quoniam* paſſim commutare. Vide Scalig. ad Catull. carm. 2. *quoniam cum gemini* Harlej. sec. et Haverk. a manu pr. quae scriptura nata videtur ex duplici lectione, quam librarius partim in contextu Livii, partim in margine codicis invenerat; quod saepius ab inperita scribarum natione commiſſum eſſe exemplis docebimus ad 3, 44, 4. Praeterea locus hic videtur mala diſtinctione laborare. Verba enim ità interpungere malo: *foedum certamen coortum a satis miti principio. Quoniam gemini eſſent, nec aetatis verecundia diſcrimen facere poſſet, ut Dii, quorum tutelae ea loca eſſent, auguriis legerent, qui nomen novae urbi daret, qui conditam imperio regeret, Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inauguranda templa capiunt.* et ita nonnullae antiquarum editionum. Non diſſiteor tamen, etiam vulgatam diſtinctionem servari poſſe. Mite erat principium certaminis, ut Dii legerent, qui nomen novae urbi daret. Quare eam defendenti non pertinaciter adversabor.

Ut Dii, in quorum tutela ea loca eſſent] Elegantius priscus liber *Di, quorum tutelae ea loca eſſent.* LIPSIUS. Editionum prima *ut Dii, in quorum tutela ea loca eſſent.* Nam sequens *ut Dii, quorum tutelae ea loca eſſent.* neque aliter Pall. tres. GRUTERUS. Secundus Pal. praeponit *ita ut Dii.* alias cum primo ac tertio et Campani recensione, *ut Dii, quorum tutelae ea loca eſſent.* Indicavit quoque Lipſius ex codice suo. GEBHARDUS. Cur hic cum Grutero non sequamur Andream, sed optimos quosquo MSS. edentemque Campanum *ut Dii, quorum tutelae ea loca eſſent*, dicat ipse Livius, qui non fortuito in elegantiam suam incidit. I. 24. [22, 15.] *Et corpus suum ceteraque omnia, quae suae fidei tutelaeque eſſent.* Eodem [37, 9.] *Ad eum mitterent legatos, cujus juris arbitriique eſſet.* lib. 42. [19, 5.] *Petere, ut eum non sub hoſpitum modo privatorum cuſtodia, sed publicae etiam curae ac velut tutelae eſſe vellent.* Auctor. de Orig. gent. Rom. [c. 20.] *Inde videlicet lupum picumque Martiae tutelae eſſe.* Feſtus in *Inſula. Ejusdem* [Aeſculapii] *eſſe tutelae draconem.* J. FR.

riis legerent, qui nomen novae urbi daret, qui conditam imperio regeret, Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt.

VII. Priori Remo augurium venisse fertur, sex vultures: jamque, nunciato augurio, quum duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque regem

GRONOVIUS. Vulgatum defendi posset ex Liv. 34, 24, 2. *Junoque regina, cujus in tutela Argi sunt.* et Phaedr. 3. fab. 17.

Olim quas vellent esse in tutela sua.

Sed recte *Dii, quorum tutelae ea loca essent* probant viri docti auctoritate Mstorum. Neque aliter omnes nostri, ut et illi, quos Hearne Oxonii excussit, nec non Florent. Infra 21, 41, 12. *Pacem cum victis fecimus: tutelae deinde nostrae duximus, cum Africo bella urguerentur.* (*34, 58, 11.) *sui arbitrii esse* 25, 29, 4. *Cum primum nostri arbitrii esse coepimus. suae curae esse* 38, 48, 4. *Curae vestrae censetis esse, ut pacem terra marique habeant.* Et ita *suae tutelae factus, suae tutelae effici* in fragmentis JCtorum obvium est. Una voce auctior *Itaque ut Dii* Harlej. 2.

Qui nomen novae urbi daret, qui conditom] *quis nomen* et *quis conditam* Voss. 1. et Leid. 2. Solent ita frequenter peccare librarii. vide infra ad cap. seq. §. 9. Vocula auctior *eumque nomen* Haverk. a manu pr. *eum, qui nomen* a manu sec.

Palatinum Romulus, Remus Aventinum] Vet. lib. *Palatium Romulus.* Recte. Nam *Palatinum* non est, perinde atque *Aventinum*, substantivum nomen, sed adjectivum. Itaque, nisi ubi *collem* addimus, *Palatinum* dicere non debemus, ut infra [c. 12, 1.] *Inter Palatinum Capitalinumque collem.* Ex *Palatio* autem *Palatinus*, ex *Aventino Aventinensis* orta nomina sunt. Ita paullo post [cap. seq. 3.] *Palatium primum, in quo ipse educatus erat*, non *Palatinum*, lege. SIGONIUS. *Romulus Palatinum* inverso ordine Haverk. *Pallantium Romulus* Oxonienses Hearnii B. et N. *Pallantinum* Portug. *Palantinum* Harlej. sec. *Palatium* Florent. Harlej. pr. Voss. pr. Leid. pr. Fragment. Hav. a manu pr. et Hearnii L. 2. Ita cap. seq. *Palatium primum* Voss. ambo, Leid. ambo, et Harlej. pr. Infra 8, 19, 4. *Aedes fuere in Palatio ejus, quae Vacci prata, diruto aedificia publicataque solo, adpellata.* 20, 8. *Aedes ejus, quae essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Sanco censuerunt consecranda.* hoc lib. 33, 2. *Quum circa Palatium sedem Romani veteres inplessent.* 29, 14, 13. *In aedem Victoriae, quae est in Pala-* (p. 38.) *tio, pertulere Deam.* et mox, *Dona Deae in Palatium tulit.* 37, 2. *Aedem Matris magnae in Palatio faciendam locaverunt.* Similiter alii passim. vid. supra ad 5, 1. [*palatinum* Veith.]

Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt] Pal. primus omittit τὸ *ad.* Existimo scripsisse Livium *Aventinum inauguranda templa capiunt. Inauguranda capere* est inaugurationis gratia occupare. GEBHARDUS. Τὸ *ad* omittit etiam Portug. *Adventinum ad augurandum templa* Harlej. 2. et Haverk. a manu prima. Sed ni-

sua multitudo consalutaverat. tempore illi praece-
2 pto, at hi numero avium, regnum trahebant. Inde, cum altercatione congressi, certamine irarum ad caedem vertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Ro-

hil muto. infra 1, 36, 4. *Agedum, inquit, divine tu, inauguro, fierine possit, quod nunc ego mente concipio.*

§. 1. *Priori Remo augurium venisse fertur*] Pal. pr. *augurio.* neque aliter fuisse videtur a manu prima in tertio. sic Papinius.

Nec venit augurio melior.

Sed tamen litera dictionis praecedentis postrema facit, ut praetulerim lectionem receptam huic novitiae. GRUTERUS. Palatinus primus, ut erat quoque in tertio, *augurio venisse.* GEBHARDUS. Omnes nostri receptae lectioni adhaerent. neque ex suis aliquam scripturae varietatem Hearne protulit.

Jamque nunciato augurio] Pall. tres *Itaque.* GEBHARDUS. *itaque nunciato* etiam Voss. pr. Portug. Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] *ita nunciato* Fragm. Hav.

Utrumque regem sua multitudo consalutaverat] *salutaverat* Leid. 2. At infra similiter Livius locutus saepe est, ut 3, 26, 10. *Dictatorem eum legati gratulantes consalutant.* 29, 3. *Proficiscentem eum patronum consalutaverit.* ita plures codd. scripti. vulgo est *salutaverit.* 36, 14, 4. *Ad ludibrium regem eum consalutari jussit.* 44, 22, 2. *Quum aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum inissem.* Epit. lib. 103. *Magnusque a tota concione consalutatus est.* ubi etiam multi codd. *salutatus est.* (* v. ibi.) Mox *Remus occidit*, pro *cecidit*, Harlej. 2. [Veith. ante *accedere vertuntur* Helm. 1.] vid. infra ad 36, 36, 6. et Cl. Cortium ad Sall. Catil. 61. Hic tamen nihil muto ob reliquorum codicum consensum.

§. 2. *Novos transiluisse muros*] *Murum* adpellare videtur muri ac fossarum designationem: nisi quis murum ex ligno factum intelligat. Lapideo enim muro primus Tarquinius Priscus urbem cinxit, ut postea dicturus est Livius. At haec opinio Dionysio quoque suspecta est; mihi fabulae similis videtur. GLAREANUS. Postea quidem Livius dicturus est, Tarquinium Priscum urbem muro lapideo cinxisse: ut infra c. 36, 1. *Muro quoque lapideo circumdare urbem parabat.* et c. 38, 6. *Muro lapideo, cujus exordium operis Sabino bello turbatum erat, urbem, qua nondum munierat, cingere parat.* Verum *primum* fuisse Tarquinium Priscum, qui id fecerit, non addit. Immo adversatur plane narrationi Dionys. Halic. 3. Antiq. p. 200. *Τὰ τείχη τῆς πόλεως, αὐτοσχέδια καὶ φαῦλα ταῖς ἐργασίαις ὄντα, πρῶτος ἐδοκίμασε λίθοις ἁμαξιαίοις εἰργασμένοις πρὸς κανόνα ταῦτα κατασκευάζειν.* *Muros urbis, rudi et vili opere exstructos, ipse primus ingentibus lapidibus ad regulam formatis fabricandos curavit.* Unde patet, jam ante Tarquinii Prisci tempora Romam muro cinctam fuisse; sed primum fuisse hunc regem, qui murum ex lapide qua-

Google

mulo (quum verbis quoque increpitans adjeciſſet, *Sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea*) interfectum. Ita solus potitus imperio Romulus; con- 3
dita urbs conditoris nomine adpellata. Palatium primum, in quo ipse erat educatus, muniit: sacra Diis aliis Albano ritu, Graeco Herculi, ut ab Evan-

drato conſtruxerit. *Vallo* Romam à Romulo cinctam fuiſſe tradunt Florus 1, 1. *Ad tutelam novae urbis sufficere vallum videbatur*, et Aurel. Vict. in viris illuſtr. 1. *Ut Romam prius legibus, quam moenibus, muniret, edixit, ne quis vallum transiliret.* Hinc conſtat, necesse non esse, ut cum Glareano per *murum* hoc loco intelligamus muri et foſſarum deſignationem, vel murum ex ligno factum. Si enim munimentum ligneum *murus* vocari poteſt, poteſt et munimentum ex cespite eodem nomine indicari; quomodo *murum ceſpititium* pro vallo dixit Capitol. in Anton. Pio c. 5. *Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio muro ceſpititio, submotis barbaris, ducto.* Ubi Casaub. monet, Capitolinum, dicendo *ALIO muro ceſpititio*, respexisse priorem, ab Hadriano exſtructum, quem Spartian. simpliciter *murum* vocat in Hadriano c. 11. *In Britannia multa correxit, murumque per octoginta millia paſſuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret.* (* Et hinc *murus saxeus* ap. Suet. Ner. 38. nisi ibi opponitur lateritio.) *τεῖχος*, de vallo, quem vel Hadrianus vel Antoninus in Britannia duxit, verba faciens, vocat Dio Cass. l. 72. p. 820. *Τῶν γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος τὸ διορίζον αὐτούς τε καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα.* et διατειχίσμα l. 76. p. 866. Etiam *murum per transverſum inſulam Britanniam ductum* a Severo memorat Spartian. in ejus vit. c. 18. quem *murum aut vallum* vocat poſtea c. 22. ubi videndus Salmasius. Similiter itaque vallum Romae ex ceſpite a Romulo factum *murum* hic Livius vocare poteſt, quemadmodum *moenia Romae* a Romulo structa memorat Ovid. 3. Faſt. v. 69.

Moenia conduntur; quae, quamvis parva fuerunt,
(p. 40.) *Non tamen expediit transiluiſſe Remo.*

et 4. Triſt. Eleg. 3. v. 7.

Adſpicite illa, precor, quae non bene moenia quondam
Dicitur Iliades transiluiſſe Remus.

murum etiam 4. Faſt. v. 835.

Augurio laeti jaciunt fundamina cives;
Et novus exiguo tempore murus erat.

et v. 839.

Neve quis aut muros, aut verſam vomere terram
Transeat, audentem talia dede neci.
Quod Remus ignorans, humiles contemnere muros
Coepit, et, His populus, dicere, tutus erit?

Lucan. 1. v. 95.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

4 dro instituta erant, facit. Herculem in ea loca, Geryone interemto, boves mira specie abegisse memorant, ac prope Tiberim fluvium, qua, prae se armentum agens, nando trajecerat, loco herbido, ut quiete et pabulo laeto reficeret boves, et ipsum
5 fessum via procubuisse. ibi quum eum, cibo vino-

Orosius 2, 4. *Romulus, interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, urbemque constituit: regnum avi, muros fratris, templum soceri sanguine dedicavit.* Et ita *τεῖχος* fuisse, quo Romulus Romam muniit, docet etiam Dion. Halic. l. 1. p. 74. *Ἐπειδὴ κατεσκευάσθη τὸ τεῖχος.* et mox, *Κελέριον δέ τινα τῶν ἐπιβεβηκότων τοῦ τείχους, ὃς ἦν ἐπιστάτης τῶν ἔργων.* et p. 75. *Καλέσας ἅπαντας εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, περιγράφει τετράγωνον σχῆμα τῷ λόφῳ, βοὸς ἄῤῥενος ἅμα θηλείᾳ ζευχθέντος ὑπ᾽ ἄροτρον, ἑλκύσας ἄυλακα διηνεκῆ, τὴν μέλλουσαν ὑποδέξεσθαι τὸ τεῖχος.* *Omnibus in locum designatum convocatis, collem quadrangula figura circumscripsit, bobus mari et femina sub eodem jugo junctis, perpetuumque sulcum duxit, in quo moenia fundaturus erat.* At Dion. et aliis vallum dicitur *χάραξ.* si quis tamen neque *murus* neque *τεῖχος* simpliciter de vallo dici posse contendat, loca accipi possunt de muro laterítio, ad cujus distinctionem murus a Tarquinio structus *lapideus* vocatur. Ceterum Glareanus, subjungens hanc opinionem Dionysio quoque suspectam esse, sibi fabulae similem videri, in animo habet illam opinionem, qua Remus moenia Romuli transiluisse dicitur. quam Livium probasse, licet *vulgatiorem* hanc *famam* esse testetur, ex verbis ejus demonstrari nequit: immo inde potius contrarium colligendum puto.

Sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea] Alia collocatio in Palatino primo *quicumque alius moenia mea transiliet.* et in secundo *moenia transiliet mea.* GEBHARDUS. In Harlej. 2. eadem erat collocatio verborum, quae in Palat. primo. *τὸ mea* deerat in Leid. 2. et Haverk. quorum posterior omittit etiam vocem *alius.* Contra voce addita *sic deinde eat, quicumque* Portug. in marg. *sic puniatur deinde, quicumque* Fragment. Hav. [Veith.] Utrumque tamen ab ingenio librarii vel alterius profectum puto, qui ellipticam locutionem supplere conatus est. Id enim ipsis in more fuisse, pluribus exemplis infra evincetur ad 37, 18, 1.

§. 3. *Palatinum primum, in quo ipso erat educatus, muniit*] Palatinus primus *Pallantinum*, secundus *Palantium* cum nota expunctionis *τοῦ n.* Et expresse Campani recensio *Palatium.* Ceterum Pal. sec. omittit *τὸ primum,* et, pro *erat,* exhibet *fuerat.* GEBHARDUS. *Pallantium* Portug. a m. 1. *Pallantinum* a m. 2. *Palatium* Florent. Voss. ambo, Leid. uterque, Fragment. Hav. et Harlej. pr. Praeterea *munire* idem Harlej. pr. Tum alio verborum ordine *in quo erat ipse educatus* Leid. prior. [*muniunt* Veith. *munivit* Helm. 1.]

Graeco Herculi, ut ab Evandro] Doujatius monuit, illud *Graeco*

que gravatum, sopor obpressisset, pastor adcola ejus loci, nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine boum, quum avertere eam praedam vellet; quia, si agendo armentum in speluncam compulisset, ipsa vestigia quaerentem dominum eo deductura erant; aversos boves, eximium quemque

non ad *Herculem* referendum, sed ad *ritum.* Ut in propitiandis ceteris Diis Romulus Albanorum ceremonias servaverit, Herculem autem solum, qui apud Thebas Boeotiae natus erat, Graecorum more coluerit. Non male. Macrob. 3. Satur. 6. *Hoc fit, ne quis in aede Dei* (nempe Herculis) *habitum ejus imitetur. nam ipse ibi operto est capite. Varro ait, Graecum hunc esse morem; quia sive ipse, sive qui ab eo relicti arum maximum statuerunt, Graeco ritu sacrificaverunt.* Ceterum et hic eadem vocabulorum series non in omnibus constat editionibus. Nam *sacra Diis, Albano ritu aliis, Graeco Herculi* est in Leid. sec.

§. 4. *Herculem in ea loca, Geryone interemto*] Quod Livius, priscis illis leviter memoratis, ad nova sui temporis festinarit, fortassis rationem habet. At quod de ara maxima tantam refert fabulam, omissis longe magis necessariis, nullam meo quidem judicio excusationem recipit. An non ad rem magis erat, latas a Romulo leges referre, ut facit Dionysius, quam Evandri cum Hercule colloquium? Si Herodotus tale quid designasset, quam clamasset spurcus aliquis, *et quidquid Graecia mendax audet in historia!* Sed scilicet Livium excusant haec verba, *fama est, ita memorant, ferunt.* Herodotum non juvant ὡς ἀκήκοα, ὅτω λέγουσι, ἀλλ' ἐμοὶ ἄπιστα, et si qua sunt similia. O numen populi Romani! GLAREANUS.

Quiete et pabulo laeto reficeret boves] *Quiete ac pabulo* Leid. prior. Tum perperam cod. Neapol. Latinii *pabulo laetior efficeret.* an voluit librarius *pabulo laetiore reficeret?* quod Fragm. Hav. praefert, et Florent. Ego tamen nihil muto.

Boves, ipsum fessum] Non otiose Flor. Rott. Gud. Vossianus (p. 41) que [uterque] *boves, et ipsum fessum.* J. FR. GRONOVIUS. Non tantum codices, quibus usus sum, τὸ *et* agnoscunt, sed etiam omnes editiones, usque ad ultimam Gruteri, in qua sine dubio operarum errore omissum erat.

§. 5. *Ubi quum eum cibo vinoque gravatum sopor obpressisset*] Vett. *ibi.* LIPSIUS. Ordo diversus in Palatinis duobus, *ibi eum cum vino ciboque gravatum.* uter melior, non definio. Graeci dicunt, διὰ τὴν καταφρόνησιν καὶ μέθην εἰς ὕπνον τετραμμένοι. Diodor. Siculus I. 16. [p. 520.] Liv. 4, 37. *Festo die graves somno epulisque incolas veteres novi coloni nocturna caede adorti.* GEBHARDUS. *vino ciboque* etiam Harlej. 2. At Ovid. Epist. 14. Heroïd. v. 33.

Jamque cibo vinoque graves somnoque jacebant.

Τὸ *ubi* vero a Lipsio damnatum in sola ed. Paris. anni 1573. vidi. Mutato ordine verborum *ibi eum cum cibo vinoque* codex Haverk. Mox τὸ *loci* abest a cod. Leid. sec. *bovum*, pro *boum*, ha-

6 pulchritudine, caudis in speluncam traxit. Hercules, ad primam auroram somno excitus, quum gregem perlustrasset oculis, et partem abesse numero sensisset, pergit ad proximam speluncam, si forte eo vestigia ferrent. quae ubi omnia foras versa vidit, nec in partem aliam ferre, confusus atque incertus animi, ex loco infesto agere porro armen-
7 tum occepit. Inde quum actae boves quaedam ad desiderium, ut fit, relictarum mugissent, reddita

bet Haverk. a manu prima. vide infra hoc cap. §. 7. [ejus loci, cacus Veith.]

Dominum eo deductura erant] *ductura* Harlej. 2. tum *Deum*, pro *dominum*, Haverk. a manu pr. Male. Paullo ante alio ordine *eam vellet praedam* Leid. pr.

§. 6. *Et portem abesse numero sensisset, pergit*] Genuinam esse hanc lectionem diffiteor, siquidem Palat. primus *portem obesse sensisset. numero pergit*: et secundus *partem abesse sensisset numero, pergit.* Unde restituo *et partem abesse sensisset, numero pergit ad proximam speluncam.* *numero* hic est cito. Plautus [Amphitr. 1. sc. 1. v. 95.] *Numero mihi in mentem fuit.* Varro Cato. *Quod qui cito facturum quid se ostendere volebat, dicebat, numero id fore.* Vide Festum et Nonium. Ignoratum sibi correctores immutarunt, aut flagitium crediderunt, verbo antiquiore Livium uti. GEBHARDUS. Immo flagitium puto, antiquata similia verba, quae apud seculum prius in usu erant, Livio nolenti obtrudere, quibus alibi aut numquam, aut quam rarissime usus reperitur, nisi ubi ipsa vetustissimarum formularum verba profert. Vide infra ad 36, 2, 2. Hinc, quamvis *portem abesse sensisset numero, pergit* praeferat etiam Harlej. 2. nihil tamen mutandum puto; sed vel ex sententia librarii ita distinguendum esse, ut *numero* ad verbum *abesse*, non ad sequens *pergit*, referatur.

Ex loco infesto agere porro armentum occepit] Palat. primus *accepit*: male. Infra 3, 66. habet Palat. sec. *Ad quarum primum strepitum, velut signo accepto, armo accepere Aequi.* Forte legendum, *arma occepere.* 4, 37. *His rebus octis consules ii, quos diximus, Idibus Decembribus magistratum occepere.* Ubi tamen MSS. *occepere.* c. 55. *Ad quod bellum ubi ex senatusconsulto consules delectum hobere occipiunt.* quod male in Palat. secundo interpolatum est in *incipiunt.* 5, 9. *Qui Colendis Octobribus magistratum occiperent.* Male ibi codices *acciperent.* sic 5, 32. principio 6, 5. *Hi ex interregno magistratum occepere.* Perperam et ibi MSS. libri *accepere.* Adde 33, 31. Simile mendum haeserat in Sisennae fragmento apud Nonium [voce *Praestolari,*] l. 3. *Occulte taciteque advenientium cohortium praestolori occipiunt.* Emendavi ex MS. *occipiunt*, 2, 5. Antiquarum. Sic mox c. 8. quia Pal. sec. *acceptam*, lego, *Idque primum ad occeptum magnitudinem roboris fuit.* Tale quid fuisse in tertio, rasura praefert. Palat. secund. *armentum cae-*

inclusarum ex spelunca boum vox Herculem convertit. quem quum vadentem ad speluncam Cacus vi prohibere conatus esset; ictus clava, fidem pastorum nequidquam invocans, morte occubuit.
Evander tum ea, profugus ex Peloponneso, aucto- 8
ritate magis, quam imperio, regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei novae inter rudes artium homines; venerabilior divinitate credita Carmentae matris, quam fatiloquam, ante Sibyllae in

pit, tertius *occipit*. GEBHARDUS. *cepit* Voss. 2. et Harlej. 2. *armenta coepit* Haverk. qui etiam *loco isto* praefert a manu prima. *armentum h° cepit* Leid. sec. sed recte vulgatum Gebhardus defendit, quod et in Voss. 1. Leidens. 1. Harlej. antiquissimo, Portug. et fragm. Hav. apud me superest. Vide infra ad 31, 50, 6. Paullo ante *incertus animae* Harl. 1. manifesta librarii aberratione. [*vidit versa* Veith. *occipit* Helm. 1.]

§. 7. *Quaedam ad desiderium, ut fit, relictarum mugissent*] Alio ordine *quaedam, ut fit, ad desiderium relictarum* Harlej. 2. sed receptum praestat; non enim indicat Livius, vaceis sollemne esse, ut mugiant, sed relietarum desiderium caussam istius mugitus esse solere. Insuper Cl. Hennannus suis ad me literis malebat *ob desiderium*. Sed vide Cl. Cortium ad Sallust. Fragm. 3. Hist. p. 971. Denique *reddita inclusarum spelunca boum vox*, pro *ex spelunca*, Harlej. 2. *bovum vox* Voss. 1. et Fragm. Hav. a m. pr. vide supra hoe cap. §. 5.

Cacus prohibere conatus] Flor. uterque, Gud. Voss. [uterque,] Helm. Rott. et editt. omnes ad annum hujus seeuli 33. *Cacus vi prohibere conatus*. Quod non est otiosum. Ita enim exprimit Livius hunc Cacum ἄρξαι Χειρῶν ἀδίκων, non vero Herculem. Et postremae editionis margini id a patre adscriptum video, ut secure admiserim. JAC. GRONOV. Illud *vi*, quod recte Cel. Gronovius retraxit, et superest in omnibus nostris, (nisi quod pro eo in uno Leid. pr. legatur *cui* aperto scriptoris librarii errore) ut et in Oxoniensibus, quos Hearne evolvit, eodieibus, jam omiserat ultima Gruteri editio anni 1628.

§. 8. *Ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate* etc. *regebat loca*] *Eo profugus ex Peloponneso, auctoritate regebat loca* Portug. Sed manu sec. addita voce praefert, *Eo profugus ex Peloponneso ea auctoritate regebat loca*. vide supra ad c. 5, 2. Hic tamen praevalet re- (p. 42.) liquorum codd. consensus.

Quam fatiloquam, ante Sibyllae in Italiam adventum, miratae hae gentes fuerant] Pal. prim. *mirare in ea gentes*. secundus ac tertius *miratae in ea gentes*. GEBHARDUS. *miratae gentes* Voss. 1. et Leid. 2. *miratae in ea gentes* Voss. 2. *miratae eae gentes* Leidens. pr. Harlej. 1. et Fragm. Haverk. *miratae hec gentes* Harl. 2. soli ex nostris eodicibus Haverk. et Portug. vulgatum servant. Praeterea *ante Sibyllae adventum in Italiam* Voss. pr. et Leid. 2.

9 Italiam adventum, miratae hae gentes fuerant. Is
tum Evander, concurſu paſtorum, trepidantium cir-
ca advenam manifeſtae reum caedis, excitus, poſt-
quam facinus facinorisque cauſſam audivit, habi-
tum formamque viri aliquantum ampliorem augu-
ſtioremque humana intuens, rogitat, qui vir esset?
10 Ubi nomen patremque ac patriam accepit; *Jove
nate*,

§. 9. *Habitum formamque viri aliquantum ampliorem auguſtioremque humana intuens*] Pall. duo *aliquantulum*, et sic jungatur cum τῷ *intuens*, non cum proxime insequentibus. Campani editio male *aliquanto*. GEBHARDUS. Omnes noſtri hic nihil mutant. *aliquantum* et *aliquantulum* saepe commutantur. vide infra ad 7, 36, 5. Cur vero vel *aliquantum* vel *aliquantulum* ad τὸ *intuens* referendum sit potius, quam ad proxima *ampliorem auguſtioremque*, non adsequor. [*habitumque viri formamque aliquantulum* Veith. *viri* abeſt in Helm. 1.]

Rogitat, qui vir eſſet] *quis vir eſſet* Voſſ. 1. et Leid. 2. sed nihil mutandum; saepe enim Livium *qui* pro *quis* usurpaſſe docet Rhenan. ad 27, 28, 4. Infra c. 41, 3. *Qui sis, non unde natus sis, reputa.* ubi iterum codd. alii *quis sis.* 27, 13, 3. *Qui pavor hic, qui terror, quae repente oblivio animos cepit.* Vide supra cap. praec. §. 4. infra ad 6, 32, 5. 24, 15, 4. et Cl. Cortium ad Salluſt. Catil. 44.

§. 10. *Ubi nomen patremque ac patriam accepit*] Palat. primus *ubi nomen, patrem, patriamque.* GEBHARDUS. Pariter etiam Harlej. 2. Et id voluiſſe videtur librarius Haverk. qui a manu prima dederat *ubi nomen patremque, patriam.* Sed *ubi nomen, patrem, ac patriam* Voſſ. 2. Nihil muto. vide infra ad 2, 31, 1.

Jove nate, Hercules, salve] Rott. et Helm. *Hercule.* J. FR. GRONOVIUS. Vide Vossium 4. de Arte Grammat. 10. Noſtri vulgatum tuentur. [*Hercule* Helm. 1.]

Quam opulentiſſima olim in terris gens Maximam vocet, tuoque ritu colat] *vocent* Voſſ. 2. Vide supra ad c. 3, 2. Verum tum etiam legendum foret *colant.* Nihil itaque mutandum. Praeterea *opulentiſſimam in terris olim gens* Leid. sec.

§. 11. *Dextra Hercules data, accipere se omen, impleturumque fata, ara condita atque dicata, ait*] *Dextra Hercules data* conſtanter defendendum eſt. Nam *dextra* Evandro *data*, *Hercules* se omen divinitatis accipere dixit, et se fata, id eſt, ea quae Nicoſtrata cecinerat, impleturum, aramque maximam conditurum et dicaturum. Nam ei omen divinitatis Evander fecerat, ea memorans, quae de matre Carmenta, fatidica muliere, audierat. TURNEBUS 11. Advers. 17. Palatinus secundus poſt *omen* interserit *reſpondit*, excusso τῷ *ait.* GEBHARDUS. Haec scripta sunt Turnebo, ut doceat, se non adsentire Sigonio, legenti *dextra Herculi data. accipere se omen.* Adversus eamdem emendationem insurrexit etiam Robortell. in disput. de arte corrig. antiq. lib. p. 24. ac promittens, se de multis quam maxime absurdis,

nate, Hercules, salve, inquit; *te mihi mater, veridica interpres Deum, aucturum coelestium numerum cecinit: tibique aram hic dicatum iri, quam opulentissima olim in terris gens Maximam vocet, tuoque ritu colat.* Dextra 11
Hercules data, *accipere se omen impleturumque fata, ara condita atque dicata,* aït. Ibi tum primum bove 12
eximia capta de grege sacrum Herculi, adhibitis ad minifterium dapemque Potitiis ac Pinariis, quae

quae ex Sigonil emendatione et interpunctione sequantur, alibl copiosius acturum, sic legendum et interpungendum pronunciat, *Dextra Hercules data, accipere se omen ait, impleturumque fata. Ara condita atque dicata.* Quamvis autem Sigonius 1. Emend. 2. p. 144. reposuerit, se Robortello tum denique responsurum, cum incommoda, quae se demonftraturum pollicetur, indicaverit; ipse tamen hanc emendationem in repetita notarum editione omittendo tacite eam damnasse videtur. Vide etiam J. Fr. Gronovium ad verba seq. hoc cap. In ultimis verbis etiam codd. noftri nihil mutant, nisi quod *condita ac dicata ait* conftanter Voff. ambo, uterque Harlej. Leid. ambo, Florent. Portug. et Haverk. praeferant, et *condita atque dicata respondit* ex Oxoniensi B. laudet Hearne. [*ac dicata* Helm. 1.]

§. 12. *Ibi tum primum bove eximia capta de grege*] *Ibi dum primum* Voff. ambo, Leid. ambo, Florent. et Harlej. antiquior. [Helm. 1.] etiam *bovem eximiam captam de grege* Voff. 1. Quid si uno verborum ambitu, distinctione mutata, legamus? *Ibi dum primum bove eximia capta de grege sacrum Herculi* etc. *factum, forte ita evenit, ut* etc.

(p. 43.) *Sacrum adhibitis ad minifterium*] Pall. tres et Campanus *sacrum Herculi adhibitis* etc. GEBHARDUS. Tres Pall. et Flor. cum Sigoniano *sacrum Herculi adhibitis.* Sive ab Evandro Herculi, sive ab Hercule ipso: hoc enim ambiguum manet, etsi refutet posterius Sigonius, eoque laudet e veteri libro *Dexsra Herculi dasa.* Sed rejecit hoc olim Turnebus, monuitque intelligendum esse, dextra Evandro data Herculem se divinitatis omen accipere dicentem induci, seque fata, quae Carmenta cecinerat, impleturum, aramque maximam conditurum et dicaturum. Contra nihil absurdius effe, quam dicere, ipsum sibi Herculem aram maximam consecraffe censet Sigonius. Verum non convenit inter auctores. Dionysius [l. 1. p. 31. et 32.] scribit, Herculem Jovi Inventori posuisse aram, et juvencum mactasse; Evandrum vero a matre edoctum, Superis acceffurum Herculem, occupasse gratiam divini cultus ei tribuendi, et statuiffe illi aram Maximam, et ad eam bovem immolaffe, rogato tamen ipso *τῶν ἱερῶν κατάρξασθαι*, ipsumque Herculem *θύσαι τῶν βοῶν τινας καὶ τῆς ἄλλης λείας τὰς δεκάτας ἐξελόντα ἐπὶ τύτυ τῦ βωμῦ ἐπιθύσαι.* Auctor de origine Rom. [c. 6.] ex Cassio et libris Pontificalibus Inventoris Jovis eandem facit, quam Maximam aram ab Hercule consecratam, apud quam ille decimam sui pecoris profanarit,

tum familiae maxime inclitae ea loca incolebant,
13 factum. Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus praesto essent, iisque exta adponerentur; Pinarii,

Poticioque et Pinario ritum instaurandi tradiderit. Virgilio [8. Aen. v. 269.]

> .... *primusque Poticius auctor*
> *Et domus Herculei custos Pinaria sacri*
> *Hanc aram luco statuit, quae Maxima.*

Ovidio [1. Fast. v. 579.] Hercules

> *Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum*
> *Victor, et Evandrum ruricolasque vocat,*
> *Constituitque sibi, quae Maxima dicitur, aram.*

Tacito [15. Ann. 41.] magna ara fanumque, *quae praesenti Herculi Arcas Evander sacraverat.* Solino [Polyh. c. 1.] *et aram Hercules, quam voverat, si amissas boves reperisset, punito Caco, patri Inventori dicavit, et suo quoque numini instituit aram, quae Maxima apud Pontifices habetur.* Servio denique [ad Maron. 8. Aen. v. 271.] *Alii Maximam dicunt, quia illo tempore omnibus erat potior, quam sibi Hercules, postquam a matre Evandri se Jovis filium esse, et immortalem futurum cognovit, statuit.* Ex quibus liquet, festinasse Sigonium. Posset alioqui legi: *impleturumque fata. Ara condita atque dicata, ibi tum primum.* Per Evandrum scilicet. J. FR. GRONOVIUS. *sacrum Potitiis ac Pinariis*, reliquis mediis omissis, Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. 1. et Portug. sed solum τὸ *Herculi* ab Oxoniensi L. 2. et quibusdam aliis abesse Hearne monuit, quod Harlej. 2. et Haverk. codd. servant. Quamvis autem loca, quae ὁ πάνυ Gronov. laudavit, quibus adde etiam Propert. 4. El. 9, 67.

> *Maxima quae gregibus devota est Ara repertis,*
> *Ara per has, inquit, Maxima facta manus,*
> *Haec nullis umquam pateat temeranda puellis.*

Qamvis ergo ea loca satis doceant, non convenire inter auctores; cui tamen sententiae Livius adhaeserit, ex praecedentibus hoc cap. et sequentibus colligi potest, ubi sacra Herculis non ab ipso illo, sed *ab Evandro instituta*, et Potitios ea *ab Evandro edoctos* fuisse dicit. Non itaque ambiguum manet, quo sensu illud *Herculi*, si id recipi placeat, accipiendum sit; utrum sacrum factum Herculi ab Evandro, an sacrum factum ab Hercule ipso. ne quid tamen dissimulem, Herculis hoc *antiquissimum sollemne ab ipso, cui sit, institutum Deo* fuisse infra Livius testatur 9, 34, 18. quare alios ibi, alios hoc loco scriptores secutus fuisse videtur, quod interdum ipsi accidisse infra videbimus ad 42, 47, 6. Praeterea in cod. Harlej. 2. voci *sacrum* librarius notas addidit, quibus indicabat, eam delendam esse, ut *bove eximia capta de grege Herculi factum* positum sit, pro ei sacrificatum. hoc sensu *facere* saepius ponitur. Vide infra ad 37, 3, 5. Unius tamen codicis auctoritati non nimium tribuo. [*incolebant fato forte* Veith. Verba *Herculi, adhibitis ad ministerium dapemque* desunt in Helm. 1.]

§. 13. *Ut Potitii ad tempus praesto essent*] Quantum tribuam manuscriptis codicibus, ex hac notatione lector intelligat. nam

extis adesis, ad ceteram venirent dapem. inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis solemnium vescerentur. Potitii, ab Evandro 14

cum in Pal. primo restet, *ad tpe praesto essent*, persevero legendum eleganti diaeresi, *ut Potitii ad tempore praesto essent*, pro praesto adessent tempore, hoc est, (p. 44.) mature. Nam, ut ait Afer, in tempore venire omnium rerum est primum. GEBHARDUS. Ego etiam manuscriptis codicibus multum tribuendum puto, ita tamen ut librariorum erroribus etiam integerrimos deturpatos agnoscam. vel ipso Gebhardo obsoletis magis delectari deberem, nisi faterer, *tpe* culpa scribae hoc loco pro *tps* in Palatino primo datum esse.

Iisque exta adponerentur, Pinarii extis adesis ad ceteram venirent dapem] Longe elegantior lectio est in duobus scriptis codicibus, quorum alter a Buslidio relictus, qui primus in orbe Christiano collegium trilingue instituit, alter est Atrebatensis collegii, quorum testimoniis subinde utemur, ac proinde ad compendium alterum Buslidianum, alterum Atrebatensem perpetuo appellabimus, in quibus ita scriptum invenias: *iisque exta potirentur, Pinarii ad ceteram dapem venirent.* quod omnino castigatius arbitror. Per τρόπον enim ἐτυμολογικὸν originationes eorum vocabulorum docet. Nimirum quod alteri a *Potiendo Potitii* sunt dicti, alteri ἀπὸ τῦ πεινᾷν. Nec remorari nos debet, quod alterum sit Graecum, alterum Latinum: verisimile enim est, advenas et sua et indigenarum lingua locutos esse, ut fere semper fieri solet. P. NANNIUS Miscell. 5, 4. Manusc. *praeponerentur.* LIPSIUS. Lipsii liber *praeponerentur* dictum forte, ut Plauto [in Menaechm. act. 2. sc. 2. v. 2.] *anteponere prandium pransoribus.* Nannius defensitet, quantus est, lectionem suam *iisque exta potirentur.* jam enuncio, hujus neque volam neque vestigium conspici in libris nostris, qua scriptis, qua cusis. GEBHARDUS. Nannii emendationem probat etiam Ger. Joh. Vossius in Etym. voce *Potior*, adscripto loco Servii ad Maron. 8. Aen. v. 269. *Fertur Potitius dici, quod eorum auctor epulis sacris potitus sit; Pinarius, quod eis, sicut dictum est, fames epularum sacrarum indicta sit: hoc enim eis Hercules dixisse dicitur, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε.* Nostri nihil variant, nisi quod *praeponerentur*, pro *apponerentur*, male habeant Voss. 1. et Leidens. 2. Sed nihil muto. Nam *adponere* solemne verbum est de cibo ac potu, quum in mensam inferuntur. Sueton. in Caes. 43. *Adposita e triclinio auferrent.* V. Cel. Burm. ad Petr. Satyr. c. 20. Eodem sensu non tantum Latinis *adponere*, sed Graecis etiam παρατιθέναι usurpari, docet Budaeus in Comment. ling. Graec. pag. m. 433. Simplex *ponere* similiter adhiberi, docuerunt Nic. Heins. ad Ovid. 1. Art. Am. v. 229. et Cortius ad Plin. 2. Ep. 6. [*hisque exta* Helm. 1.]

Ne extis sollemnibus vescerentur] Pall. primus ac tertius *extis solempnium.* GEBHARDUS. Scribo cum duobus Pall. et aliis, *ne extis solennium vescerentur.* Intellige sacrorum vel sacrificiorum. L. 5. [c. 52, 2.] *Sacrificiis solennibus non dies magis stati, quam loca sunt.* Cicero 2. de legib. [c. 8.] *Nec ulla vitiorum sacra solennia obeunto.* Tibullus [4. El. 2. v. 23.]

Hoc solenne sacrum, cunctos hoc sumet in annos.

edocti, antiftites sacri ejus per multas aetates fuerunt: donec, tradito servis publicis sollemni fami-
15 liae minifterio, genus omne Potitiorum interiit. Haec tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina fuscepit; jam tum inmortalitatis virtute partae, ad quam eum sua fata ducebant, fautor.

Suetonius Octav. [c. 94.] *Cum ad folenne Apollinis facrum media nocte veniffet.* Auctor de Orig. Rom: [c. 22.] *Utque folenne facrificium fibi pofterisque id effet.* J. FR. GRONOVIUS. *extis follempnibus*, vel *folennibus* Voff. 1. Leid. 2. Harlej. 2. et Portugall. [Veith. Helm. 1.] et ita laudat Hearne ex Oxonienfibus B. L. 1. 2. et C. Cum Gronovio tamen malim *extis follemnium*, quod firmant etiam Florent. Voff. 2. Leid. pr. Harlej. antiquior, et Haverk. infra 5, 52, 3. *Degreffus ex arce follemne Fabiae gentis in colle Quirinali obit.* Et poftea, *Pontifices. Flaminesque negligentiores publicarum religionum effe, quam privatus in follemni gentis fuerit.* 9, 34, 18. *Poenitet enim, quod antiquiffimum follemne, et folum ab ipfo, cui fit, inftitutum Deo, ab nobiliffimis antiftitibus ejus facri ad fervorum minifterium religiofus cenfor deduxifti.* Mox, *ab Evandro docti* Haverk. a manu pr. [*follepnis familiae* Helm. 1.]

§. 14. *Donec genus omne Potitiorum interiit*] Pall. tres, *genus Potitiorum omne.* Porro primus quoque *intereriit.* GEBHARDUS. *genus Potitiorum omne* etiam Voff. 2. Harlej. 2. Portug. et Haverk. Scriba autem Palat. primi, qui dedit *intereriit*, videtur scribere voluiffe *interierit*, quod tamen neceffe non eft. Supra in praefat. *Donec ad haec tempora, quibus nec vitia noftra, nec remedia pati poffumus, perventum eft.* Infra h. lib. 23, 3. *Donec cum re nomen quoque vetuftate abolevit.* 2, 49, 9. *Donec nihil aliud quam in populationibus res fuit.* 3, 48, 6. *Donec multitudine etiam profequentium tuente ad portam perrexit.* 4, 30, 9. *Novos ritus facrificandi vaticinando inferentibus in domos, quibus quaeftui funt capti fuperftitione animi; donec publicus jam pudor ad primores civitatis pervenit.* c. 34, 3. *Nec minor caedes in urbe, quam in proelio fuit, donec abjectis armis, nihil praeter vitam petentes, dictatori deduntur.* (* 9, 27, 10.) 9, 28, 2. *Ibique hiberna egerunt, donec ab novis confulibus* etc. *dictator* etc. *exercitum accepit.* c. 42, 3. *Comitiaque ejus ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec se cenfura abdicavit.* 23, 31, 9. *De comitiis, donec rediit Morcellus, filentium fuit.* c. 46, 10. *Agrumque Campanum ferro ignique eft depopulatus, donec coacti funt Campani egredi portis.* 37, 42, 8. *Donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effufo curfu ad caftra compulfi funt.* 39, 39, 13. *Donec fenatus a confule eft habitus, decretumque.* 40, 41, 5. *Donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt.* 44, 37, 9. *Clamor ululatusque in caftris Macedonum fuit, donec luna in fuam lucem emerfit.* 45, 6, 7. *Ne tum quidem abfcedebat, donec juffu Cn. Octavii pronunciatum eft per praeconem.* Et ita Gronov. emendandum cenfet ibid. c. 7, 4. *Progredi prae turba occurrentium ad* (p. 45.) *spectaculum non poterat, donec conful lictores mifit.* ubi nunc editur *miffet.*

§. 15. *Inmortalitatis virtute partae fautor*] *virtute parta* male Flo-

VIII. Rebus divinis rite perpetratis, vocataque ad concilium multitudine, quae coalescere in populi unius corpus nulla re, praeterquam legibus, poterat, jura dedit: quae ita sancta generi 2
hominum agresti fore ratus, si se ipse venerabilem insignibus imperii fecisset, quum cetero habitu se

rent. Harl. antiquior, Voss. 2. Haverk. a manu pr. Portug. et Neapolit. Latinii. [Helm. 1.] *virtute peracta* Voss. 1. et Leid. 2. *virtute partia* Leid. pr. [*sua facta* Helm. 1.]

§. 1. *Jura dedit*] *reddit* Voss. 1. et Leid. 2. Virgil. 1. Aen. v. 292.

Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabant

lib. eodem v. 507. *Jura dabat legesque viris.* 5. Aen. v. 758. *Patribus dat jura vocatis.* Livius 39, 37, 6. *Non suas ademisse, quas non habebant, sed nostras leges dedisse.* Mox *tum certo habitu augustiorem* Portug. *quum cetero habitu re augustiorem* Harl. ant. [*tum caetero* Veith. 12. *lictoribus* Helm. 1.]

§. 3. *Quibus et adparitores et hoc genus*] Parum in his sententiae. Quid enim? an non et lictores genus vel species apparitorum? Certe quum cadente Servio 1, 48. ait Livius *fit fuga regis apparitorum atque comitum*, non potest negari illic et lictores intelligi. similiter 4, 14. quum *apparitor jussu magistri equitum duxisse* Maelium dicitur. Et passim. Deinde quidquid sit, quum ne transitum quidem Tiberim hactenus a Romulo narrarit Livius, sane credibile est, etiam Albanis regibus et tyranno novissimo Amulio adfuisse stipatores et alios apparitores, ut potius inde exemplum eorum hauserit Romulus, quam ex aulis Etruscis; sic ut ista Livii argumentatio claudicet, vel potius corrupta sit. Expedio rem, deleta altera particula, *quibus et apparitores hoc genus.* Nempe varii sunt apparitores; et eorum plurimum et vulgarem strepitum ab Albae imitatione habuit; sed unum ex iis genus, quos lictores vocaverunt, petitum credit Livius ex Etruria, illis scilicet insignibus ornatos, et istum numerum; idque cum ratione credi potest. Loquutio haec passim obtinet apud Latinos auctores; nec aliud est Livianum 24, 42. *Spolia plurima Gallica fuere, aurei torques armillaeque magnus numerus.* 26, 39. *Cum pari classe navium Tarentinarum numero.* JAC. GRONOVIUS. Similiter Lucret. l. 6. v. 919.

Hoc genus in rebus firmandum est multa, priusquam
Ipsius rei rationem reddere possis.

Cl. Heumannus suis ad me literis malebat, *quibus et apparitorum hoc genus ab Etruscis finitimis* etc. *sumta est, et numerum quoque ipsum ductum placet.* Verum Ill. Ezech. Spanhem. de praest. et us. numism. Diss. 10. p. 95. vulgatum tuetur, ut Livius dicat, se *haud poenitere eorum sententiae esse, quibus* in genere *Apparitores*, seu regios ministros, *et* nominatim *hoc* eorum *genus*, seu Lictorum, qui secures ante reges ferrent, *numerum quoque ipsum, ab Etruscis ductum placet.* Proinde suam constare Livio, prout ea verba sunt edita, et in antiquis ejus codicibus

augustiorem, tum maxime lictoribus duodecim sum-
3 tis, fecit. Alii ab numero avium, quae augurio regnum portenderant, eum secutum numerum putant. me haud poenitet eorum sententiae esse, quibus et adparitores et hoc genus ab Etruscis finitimis, unde sella curulis, unde toga praetexta sumta est, numerum quoque ipsum ductum placet: et ita habuisse Etruscos, quod, ex duodecim populis communiter creato rege, singulos singuli populi

leguntur, ea de re sententiam. (* Verum haud male Crevier. qui Gronovio consentit.)

Numerum quoque ipsum ductum placet] Palat. primus *sumtum*, secundus vero utrumque refert *numerum quoque ipsum vel sumtum ductum*. GEBHARDUS. Nihil muto. *sumtum* ex praecedenti adscitum videtur. Secundi Palat. lectio satis ostendit, illud *sumtum* ex margine in contextum migrasse. Vide ad 3, 44, 4. [*portenderunt* Helm. 1. *singulos singuli lictores* Veith.]

§. 4. *Cum alia atque alia adpetendo loca, in spem*] Palat. tres, Campanus, *alia atque alia appetendo loca, cum in spem* etr. GEBHARDUS. Praepostera sunt ista. Non enim si urbs munitionibus instruatur, inde sequitur, ipsam quoque crescere. Munitiones quidem extenduntur, non tamen ipsa ulterius porrigitur. Urbs vero crescit, quum alia atque alia loca ei adjiciuntur. Et, quaeso, cur spernimus ordinem, qui est in scriptis. *Crescebat interim urbs munitionibus alia atque alia appetendo loca, quum in spem* etc. Ita vidi in Flor. S. Marci. ita notavit manus paterna ex Rott. Voss. Gud. Flor. Helmst. 6. 4. *Et Roma cum frequentia crescere, tum tota simul exsurgere aedificiis*. JAC. GRONOVIUS. Idem ordo verborum servatur in Voss. utroque, Leid. utroque, Portug. Harlej. utroque, et Haverk. eumdem etiam ex Neapol. Latinius, nisi quod *amplectendo*, pro *appetendo*, [ut Veith.] habeat, et Hearne ex Oxoniensi B. et edit. Romana principe laudarunt. Quare tot codicum auctoritatibus subfultus in contextum admittere non dubitavi; praesertim quum altera lectio ex editorum interpolatione nata sit. Quum enim antiquissimae editiones Mstis adsentirent, aliae exhiberent *munitionibus, et alia atque alia appetendo loca, quum in spem*, (* quam lectionem etiam Casp. Bonifacius in literis ad Putschium d. 10. Febr. a. 1603. datis, exstare in cod. suo testatur,) primus tandem Cael. Secundus Curio in Basil. anni 1549. dedit *munitionibus, quum alia atque alia appetendo loca, in spem*. [*quod ad id* pro *quam ad id* Helm. 1.]

§. 5. *Adjiciendae multitudinis caussa, vetere consilio*] Haec verba in speciem recta sunt, re non item. Haud dubie enim, cum in cuso codice antiquo non *multitudinis*, sed *multitudini*, inveniatur, scribendum est: *deinde, ne vana magnitudo urbis esset, adjiciendae multitudini vetere consilio*, omissa voce *caussa*, a sciolo aliquo huc inculcata. Talia sunt

lictores dederint. Crescebat interim urbs, muni- 4
tionibus alia atque alia adpetendo loca, quum in
spem magis futurae multitudinis, quam ad id, quod
tum hominum erat, munirent. Deinde, ne vana 5
urbis magnitudo esset, adjiciendae multitudinis caus-
sa, vetere consilio condentium urbes, qui, obscu-
ram atque humilem conciendo ad se multitudinem,
natam e terra sibi prolem ementiebantur; locum,
qui nunc septus descendentibus inter duos lucos

illa apud Tacit. Annal. l. 15. [c. 4.] *Ea dum a Corbulone tuendae Syriae parantur.* l. 16. [c. 1.] *Per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis.* Item statim [c. 2.] *Dantur triremes et delectum navigium juvandae festinationi.* Sed et (p. 46.) multa alia hoc exemplo in Livio peccata sunt. Legebatur enim, legiturque in omnibus fere libris, ut alii etiam testantur, apud Livium l. 3. [38, 11.] *Suarumque rerum erant, amissa publica, tantum ab injuria abesse rati, quantum* etc. Ea forma nempe, qua dicimus, *aliquem esse bonarum rerum.* Inventi ecce sunt, qui, ut per omnia antiquum obtineant, nobis interpolarunt, *suarumque rerum solliciti erant, amissa publica.* MODIUS Novant. Lect. Ep. 30. Pal. primus *adlicendae*, sicut et Johannis Campani ed. secundus *addiciendae.* tert. *adiciendae.* Quia vero alii codices *multitudini*, Modius scribendum putat: *deinde, ne vana magnitudo urbis esset, adjiciendae multitudini, veteri consilio* etc. in qua et ego sententia ante visam Modii conjecturam eram. GEBHARDUS. Illud *multitudini* vidi etiam in edd. Mediol. anni 1480. et Tarvis. utraque. Quum tamen ex nullo scripto haec lectio proferatur, et nostri etiam omnes in vulgatam conspirent, nisi quod *adiciendae*, pro *adjiciendae*, quidam praeferant, (de qua scriptura infra vide ad 2, 10, 9.) neque Modius neque Gebhardus umquam persuadebunt, ut unius alteriusve editionis (non enim codicum, ut Gebhardus videri vult, sed cusi codicis antiqui vestigia secutum se ita conjecisse Modius testatur) auctoritate vulgatum hic mutem. Quibus ratio libros inprimendi nota est, sciunt, quam facile litera praeter mentem editoris ex contextu excidere possit. [*veteri consilio* Helm. 1.]

Humilem conciendo ad se multitudinem] *conjiciendo* Neapol. Latinii, *coniciendo* Haverk. a manu pr. *conciendo multitudinem ad se* Voss. 1. et Leid. sec.

Natam e terra sibi prolem ementiebantur] Ita prima praefert Modiana anni 1588. omnes autem, quas vidi, priores *mentiebantur.* Verum *ementiebantur* etiam codd. nostri: quod verbum Livio frequens fuit. 9, 18, 4. *Et inter vinum et epulas caedes amicorum, et vanitatem ementiendae stirpis.* 21, 63, 5. *Ratus auspiciis ementiendis, Latinarumque feriarum mora, et consularibus aliis impedimentis retenturos se in urbe.* 25, 3, 10. *Quia publicum periculum erat a vi tempestatis in iis, quae portaren-*

6 est, Asylum aperit. eo ex finitimis populis turba omnis sine discrimine, liber an servus esset, avida novarum rerum perfugit: idque primum ad coeptam

tur ad exercitum, et ementiti erant falsa naufragia.

Locum, qui nunc septus densis sentibus inter duos lucos est] Quidam veteres libri habent: *qui tunc septus densis sentibus inter duos lucos erat.* Quod non probo. Nam Dionysius, ita ut Livius, loquitur [l. 2. p. 88.] *Τὸ μεταξὺ χωρίον τοῦ Καπετωλίου καὶ τῆς ἄκρας, ὃ καλεῖται νῦν κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον μεθόριον δυοῖν δρυμῶν.* SIGONIUS. Scripti plerique libri, *qui nunc septus descendentibus inter duos lucos est.* Probo, et habeo causas. LIPSIUS. Camp. *dempsis sentibus.* Palat. secundus, *qui nunc aquis septus descendentibus,* alludens ad lectionem, quam protulit Lipsius, *qui nunc septus descendentibus inter duos lucos est.* GEBHARDUS. Sic quidem, *qui nunc septus inter duos lucos est,* semper editum fuit. Quid ergo MSS. omnes, *septus descendentibus?* novem aut decem nominare possum. alterum vix in margine alicubi appictum deprehendi. Nusquam Sigonianum *tunc septus densis sentibus erat.* Septo clausum fuisse asylum confirmat et Dio l. 47. [p. 338.] *Οὕτω γὰρ περιεφράχθη, ὡς μηδένα ἔτι τὸ παράπαν ἐσελθεῖν εἰς αὐτὸ δυνηθῆναι. Descendentibus inter duos lucos est,* intellige, occurrit in descensu Capitolii circa eam partem, quae vocatur *inter duos Lucos,* vel *Μεθόριον δυοῖν δρυμῶν,* ut Dionysius *καλεῖσθαι κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον* ait. Sic autem Graeci passim. Pausanias in Atticis [c. 26.] *Ἐσελθοῦσι δέ εἰσι βωμοὶ Ποσειδῶνος, καὶ ἥρωος Βούτου.* Et deinde [c. 28.] *Καταβᾶσι δὲ πηγή τε ὕδατός ἐστι.* Et fere in omnibus paginis. Quae loca mihi subjecit Albertus Rubenius. Noster l. 32,4. *Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam eunti, loco alto siti sunt.* l. 42. [15, 5.] *Adscendentibus ad templum a Cirrha maceria erat ab laeva semitae.* Suetonius Vespasian. 1. *Locus etiam nunc ad sextum milliarium a Nursia Spoletium euntibus in monte summo appellatur Vespasiae.* Sententia, qui descendentibus inter duos lucos septo clausus obstat, et circumeundus est. Cicero 4. ad Attic. epist. 3. *Assequitur inter lucos hominem Milo.* l. 2. de Divin. [c. 17.] *Deos enim ipsos jocandi caussa induxit Epicurus perlucidos, et perflabiles, et habitantes, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos, ob metum ruinarum.* Adde Salamasium ad Hist. Aug. p. 317. J. FR. GRONOVIUS. *Qui nunc septus densis sentibus* Lipsiensis Senatorius, cujus codicis excerpta, quum huc usque operae processissent, nactus sum, Voss. 2. et margo Voss. 1. *qui nunc septus densis sentibus* Portug. *qui nunc septus aquis descendentibus* Harloj. 2. Haverk. a manu pr. et ex Oxoniensibus, quos Hearne vidit, N. *qui nunc septus densis apris descentibus sentibus* corruptissime ejusdem cod. L. 1. *qui nunc septus aquis densis sentibus* Haverk. in marg. a manu 2. *qui nunc septus descendentibus,* ut viri docti ex suis probarunt, etiam contextus Voss. 1. Leid. ambo, Florent. et Harloj. antiquior: idem quoque Hearne in Oxoniensibus L. 2. et C. invenit. [*nunc septus densis montibus* Veith. at in margine *descendentibus*] Mox *inter duos locos* Lipsiens. Alibi voces *locus* et *lucus* commutantur. Vide ad 21, 48, 4.

magnitudinem roboris fuit. Quum jam virium haud 7
poeniteret, consilium deinde viribus parat. centum
creat senatores: sive quia is numerus satis erat; si-

Asylum aperit] *inde aperit asylum* Harlej. poster. *inde asylum aperit* Haverk. *in asylum aperit* Oxonienses B. et N. apud Hearnium. [Veith.] *aperit asilum* Lipsiensis. *Asylum appellant* Florent.

§. 6. *Eo ex finitimis*] Pal. sec. *ex infinitivis*. GEBHARDUS.

Avida novarum rerum perfugit] Pall. tres *profugit*. GEBHARDUS. *profugit* etiam Leid. sec. Portug. Lipsiens. Harlej. 2. Haverk. et a manu interpolatrice Voss. 1. Vide infra ad 9, 10, 7. (* v. ad 37, 57, 2.)

Idque primum ad coeptam magnitudinem roboris fuit] *id quod primum* Voss. 2. Vide ad 23, 5, 9. Solent autem voculae *que* et *quod* in Mstis commutari ob similitudinem notae, qua utraque per compendium exarabatur. Vide ad 2, 54, 10. [*id primum* Helm. 1.] Praeterea pro *coeptam* Pal. 2. *acceptam*: unde Gebbard. ad cap. praec. §. 6. *occeptam* legendum conjicit. Sed primam syllabam potius natam putem ex vocula praecedenti, et nihil hic mutandum esse. Mox *cousilium deinde viribus parat* Lipsiens. qui ita semper pro *consilium* exhibet. Hinc, aliis literam sibilantem, aliis sequentem *c* expungentibus, factum, ut passim in vocibus *consilium* et *concilium* commutandis turbetur in scriptis. Vide Gronov. ad 44, 2, 5.

§. 7. *Centum creat senatores* etc. *qui creari Patres possent*] Sane legendum esse videtur, *Qui ciere patres possent*. Sic enim scribit l. 10. [8, 11.] *Qui patrem ciere possent, eos patricios esse appellatos.* Dionysius etiam [l. 2. Ant. p. 83.] ac Plutarchus [in vit. Rom. p. 24.] ubi exponunt causas, cur centum potissimum senatores, quos patres appellaverit, Romulus crearit, ita ajunt ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι. id est, *quod patres nominare soli centum possent*, quasi vero alii terrae filii essent. † „Hunc locum reprehendit Robortellus 2. Emend. „55. Esto enim patricios ita di„ctos, non tamen patres, nec „ea de causa primum ita appel„lati. Dionysius l. 2. multa de „hac re scribit, et refellit eos „nominatim, qui patricios di„ctos asserebant, quia patrem „ciere possent. Cur itaque lectio „mutatur contra fidem omnium „antiquorum librorum? †“ SIGONIUS. *Qui creari patres possent* etiam adversus doctissimos criticos merito defendimus. Etsi enim patricii erant, qui ciere patrem poterant; tamen non ex eo efficitur, ut *ciere patrem* hic legamus, cum *patres* a *patriciis* distinguat, et patres ab honore dicat vocatos, patricios autem eorum progeniem. TURNEBUS 11. Advers. 17. Critici, *qui ciere patres possent*. Recte, quamvis in adversariis sit adversarius magnus Turnebus. Sed quia res apud veteres quoque ignorantia claudit, supra repetendum est. Romulus urbem suam condidit parva manu. Partim eorum ex Albanis, Latinis: partim ex pastoribus erant. Plera libera, tamenetsi ignobilis, et sine nomine turba. Sed urbem, cum prae numero aedificatio frequens esset, an cives imperio videri nimis pauci: adjiciendae multitudini asylum aperit. Tum vero ex circa locis omnes undique noxae, scelera, ac flagitia, (latroni regi opportuni homines) ad hoc ganeones, comedi, quique bona patria per dedecora pau-

Digitized by Google

re quia soli centum erant, qui creari Patres possent. Patres certe ab honore, patriciique progenies eorum adpellati.

IX. Jam res Romana adeo erat valida, ut

peraverant, ii Romam, sicuti in sentinam, confluebant. Sed multo maximum pondus servitiorum, carcerum atque ergaſtulorum eo perfugiebat. Hi poſtquam libertate auxerant, cum Albanis, Latinis, vetere multitudine juxta vivebant. Nisi tamen utros inter discrimen Romulus fecit ab natura atque fortuna. *Patricios* (id eſt, ingenuos, et nihil praeterea) nobilitatem, senatum: *Nepatricios* (libertinam illam et novitiam turbam) vulgus, plebem esse volebat, pro re nata. Sed Romani irrisui, contemtuique esse, et per gentes cluere peregrini, obscuri, maculosi cives. Absque illo fuisset, juxta Remp. ventum erat. Nam cum senatorem neminem esset lectio, quam liberum, et eum patricium, patres novae intra pomoeria urbis deerant cieri poſſe. Alba, Lavinio aliunde ciebant patres, e circulo patres, et qui cubito solebant. Igitur ii filios Romanos senatores dehoneſtatum ibant, turpia capita clarae futurae nobilitatis, et quae familiam ducerent, serio majorum imagines deformes. Hercules valuiſſet etiam praeterea contumelia, ni mature praevertiſſet prudens futura Rex, tam horum, quam illorum, qui genus, et unde domo memoriam rebus incertis confundere. atque in singulos (in universos enim qui potc?) suam cuique eluere ad poſteros maculam. Jam primum igitur omnium, illam infamem et nuperam turbam ex terra sibi mentiebatur natam. Poſtdeinde in senatorum (p. 48.) *Patris* nomine *Patricium* mutabat vocabulum, qua abolendae memoriae, qua abſtergendae sorditudini paternae. Sed in senatorum progenie relinquebat *Patriciorum* appellationem. Ut enim quod non in voce, sed in patre, quem primus ciebat senator, versaretur dedecus. Quod non abs re pulchro conſilio a civitate sua procul habuit. Plane ut cujusque in senatu legendo rationem habuit, si ingenuitatem et statum edocuit, id illi ad honorem capiendum satis erat. Sed cum Romulus, quae Alba atque Lavinio indigna senatore laudabat, a creatione illico exuere, et pro *Patricio*, *Patrem* dici velle, non ab honore aut curae similitudine: sed quod ab Albano atque Latino novum jam hinc orsurus genus, atque a se fortaſſean poſt serendae gentis ipse caput futurus foret. Id temporis enim innupti atque improles omnes simul erant. Nihil igitur absonum fidei, solos fuiſſe centum, qui ciere patres poſſent: addito, quorum rationem habitum fuit. Pleri enim, quamvis ingenui, tot tamen flagitiis et sceleribus cooperti atque obſtinati erant, ut a rep. tamquam contagia et peſtes procul arcendi, non arciendi eſſent. MATTH. KLOCKIUS t. 1. Syllog. Epiſt. a cel. Burmanno editarum p. 380. Nolui recedere a lectione chirographorum libb. etiam Palatinorum. Scio alioquin expreſſum a Sigonio *ciere*, sed sine auctoritate scripta. Siquid mutandum, mallem *cieri* cum Alberico Gentili: ut scilicet centum solummodo fuerint, quibus eſſent liberi. GRUTERUS. Vulgatum adversus Sigonium defendit Robortell. 2. Emend. 55. At

cuilibet finitimarum civitatium bello par esset; sed, penuria mulierum, hominis aetatem duratura magnitudo erat. quippe quibus nec domi spes prolis, nec cum finitimis connubia essent. Tum ex consi- 2

contra conjecturam suam tuetur Sigonius 1. Emend. 50. Similiter *ciere*, apud Livium legendum, etiam absque Sigonii rationibus nimium quantum infirmis, contextu et alibi ipso Livio suadente, pronunciat Schegkius ad Vell. Paterc. 1, 8. Nostri nihil mutant, nisi quod voces *sive quid is numerus satis erat, sive quia soli centum erant, qui creari patres possent* desint in Leidensi sec.

Patriciique progenies eorum adpellati] *appellata* Haverk. a m. pr. [*progenies appellati* Veith.]

§. 1. *Cuilibet finitimarum civitatum bello par esset*] *civitatium* Leid. pr. et hoc loco et passim alibi. Vide quae notantur ad 33, 20, 11. et ad 41, 22, 7. [*civitatum* Helm. 1.] Tum *par bello esset* Harlej. poster.

Hominis aetatem duratura magnitudo erat] *hominis aetate* Voss. 2. et Neapol. Latinii. sed vide Cel. Burmann. ad Nason. 1. Art. Amat. v. 647. Tum *duratura magnitudo non erat* Portug. *duratura tantum magnitudo erat* Haverk. et Harlej. sec. [*ad hominis aetatem* Veith. *deerat* pro *erat* Helm. 1.] Mox, *quidpe nec domi spes prolis* Lipsiens. voce *quibus* perperam omissa. Vide infra ad 2, 37, 5. et ad 37, 7, 5. [*quippe* abest in Helm. 1.] Deinde, *nec cum finitimis connubia esse.* Leid. pr. scriptum fuerat *essēt* sed, ultima litera *t* a sequentis vocis initiali intercepta, et evanescente linea suprascripta, datum est *esse*.

§. 2. *Tum ex consilio Patrum*] Optime subintelligeretur *τὸ patrum*: et, ne nescias, abest a Pal. sec. GEBHARDUS. Nostri nihil mutant, nisi quod *cum ex consilio Patrum* exhibeant Lipsiens. et Leid. pr. a manu pr. Neque placet *τὸ Patrum* deleri. Paullo post *connubium quoque* Lipsiens. solito errore. vide ad 5, 27, 1.

§. 3. *Ex infimo nasci*] *Ex infimo nasci solere* Harlej. 2. et Haverk.

Deinde quas sua virtus ac Dii juvent] Lectio spuria. Campani editio *deinde quia sua virtus* ab ipso corrupta. nam invenerat in MSS. ut habet quoque Pall. sec. ac tert. *Deinde qua sua virtus ac Dii juvent.* melius. Optime tamen Palat. primus, *dein qua sua:* et *τὸ qua* est conditionale, ut vulgo loquuntur. Ita mox Pal. tert. *proin ne gravarentur.* GEBHARDUS. *qua sua virtus* etiam Voss. ambo, Leid. ambo, Harlej. ambo, Haverk. a manu pr. et Portug. cum plerisque, quibus usus sum, edd. antiquis, nisi quod in Tarvis. prima sit *quae sua virtus.* Similiter *que sua virtus* Lipsiens. Primus Aldus *quas sua virtus* dedit. et ita habet Haverk. a manu interpolatrice, litera initiali vocis sequentis in fine praecedentis repetita. quod frequentissime praesertim in litera sibilante *s* accidit. Vide infra ad 28, 25, 2. *Τὸ deinde* et mox *proinde* servant omnes nostri; nisi quod *dein* sit in Leid. pr. et Florent. Saepius sese, pro *deinde* et *proinde*, Mstorum auctoritatem secutum *dein* et *proin* Livio reddidisse Gronov. infra testatur ad 4, 32, 5. Vide etiam infra ad 3. 3, 6. [*dein qua* Helm. 1. *denique sua* Veith.] Tum *juverit*, librarii errore, Leid. 2. Literae *u* et *ri* ob similitudinem ductuum passim confunduntur. Vide infra ad 3, 30, 3. Mox *sibi* deest in

lio Patrum Romulus legatos circa vicinas gentes
misit, qui societatem connubiumque novo populo
3 peterent. *Urbes quoque, ut cetera, ex infimo nasci:*
deinde, quas sua virtus ac Dii juvent, magnas opes si-
4 *bi magnumque nomen facere. Satis scire, origini Ro-*
manae et Deos adfuisse, et non defuturam virtutem.
proinde ne gravarentur homines cum hominibus sangui-
5 *nem et genus miscere.* Nusquam benigne legatio au-

Voff. 2. *opes magnumque nomen* Florent. a m. 1. *nomen sibi* a m. 2. Tandem ordine vocabulorum immutato *nomenque magnum facere* et *sciri*, pro *scire*, Haverk.

§. 4. *Sanguinem et genus miscere*] Ita primus Froben. edidit anno 1531. quod ex noftris servant soli Leid. pr. et Harlej. antiquior. omnes autem priores typis descripti, ut et codd. Voff. ambo Florent. Leid. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portugall. et Haverk. *ac genus.* praeterea *immiscere* Haverk. (* 45, 14, 3.) et paullo ante *nec gravarentur*, pro *ne gravarentur.*

§. 5. *Adeo simul omnes spernebant, simul tantam*] *omnes* deeft Vet. LIPSIUS. *adeo simul spernebant* editio Campani, cui (p. 49.) accedit trias Pall. ceterae voce auctiores *adeo simul omnes spernebant.* Sed et Lipfius teftatur, dictionem illam non visam in veteribus suis. GRUTERUS. Abeft etiam ab utroque Voff. utroque Leid. utroque Harlej. Florent. Portug. et Haverk. a manu prima, cui demum a manu interpolatrice additum eft. Similiter Hearne τὸ *omnes* ex nullo Oxoniensium, sed tantum ex antiquis editionibus, laudavit. Paullo ante *legatio benigne audita eft* alio vocum ordine Leid. sec. *Nunquam benigne.* Florent.

A plerisque rogitantibus dimissi] *ac plerisque* Leid. pr. et Harlej. pr. [Helm. 1.] Et ita etiam dedit scriba Voff. pr. Poftea tamen adpicta eft nota, indicans literam ultimam voculae *ac* delendam esse.

Ecquod feminis quoque afylum aperuiffent] Veteres libri *Ecquid non feminis quoque.* SIGONIUS. *Ecquod feminis quoque afylum* Pall. pr. et tert. nifi quod ambo perperam *eo quod.* at sec. *quei non feminis quoque.* Ut nemini amplius dubium esse poffit, negationem, quam et in libris suis invenit Sigonius, natam a librariis, minus affequentibus lectionem alteram. GRUTERUS. Pall. primus ac tertius *eo quod.* Campan. *et quod.* Pal. secund. *qui non feminis quoque afylum aperuiffent.* videturque esse multo acerbius. GEBHARDUS. *Cur non feminis quoque afylum aperuiffet* Harlej. 2. et Haverk. *ecquod feminis quoque afylum non aperuiffent* Portug. a manu 2. in marginem adjecto τῷ *non*, quod ab initio omiffum fuerat. *haec quod feminis quoque afylum aperuiffent* Leid. pr. *edquod feminis quoque afylum aperuiffent* Lipfienfis in contextu; nam manu sec. inter versus adscriptum *ecquod. Ecquid non feminis quoque afylum aperuiffent* Oxonienfis B. ut Hearne teftatur. *Eo quod feminis quoque afylum aperuiffent* Voff. 1. et Leidens. 2. [Helm. 1.] *Et quod feminis quoque afylum aperuiffent* Voff. 2. simili

dita eſt: adeo simul ſpernebant, simul tantam in
medio creſcentem molem sibi ac poſteris ſuis metuebant. A plerisque rogitantibus dimissi, *Ecquod
feminis quoque asylum aperuissent? id enim demum
compar connubium fore.* Aegre id Romana pubes 6
paſſa, et haud dubie ad vim spectare res coepit.
cui tempus locumque aptum ut daret Romulus, aegritudinem animi dissimulans, ludos ex induſtria

scripturae varietate, ac de qua infra agitur ad 5, 44, 2. Soli Harlej. antiquior et Portugall. a manu pr. vulgatum servant. (* v. 5, 48, 6.) Cl. Heumannus suis ad me literis malebat *Ecquidni feminis quoque.* [*compar* deeſt in Helm. 1.]

§. 6. *Haud dubie ad vim spectare res coepit*] *haud dubiū eſt ad vim* Harlej. 1. Forte haec lectio inde nata eſt, quod librarius duplicem lectionem *dubium* et *dubie* in codice invenerit, eamque utramque hoc modo *dubium*, *e*, *ad vim* expreſſerit: unde poſtea alius formarit *dubium eſt*, *ad vim*, quod vocula *eſt* saepe unica litera *ē* in Mſtis brevitatis cauſſa scribatur. Si in fide dignis codd. *haud dubium ad vim* obvium fuiſſet, legendum putaſſem *haud dubiam ad vim.* Vide infra ad 34, 43, 5. Nunc nihil muto. Vide infra ad 3, 24, 3. Tum *res* omisit Neapol. Latinii. cui errori ansam dedisse videtur similitudo ultimae syllabae vocis proximae *spectare.* Liv. 2, 18, 2. *Parvaque ex re ad rebellionem spectare res coepit.* ubi vide, quae notantur.

Cui tempus locumque aptum ut daret] *donaret* Leid. pr. alibi etiam obvio errore. Vide infra ad 2, 35, 5. *locumque actum* Leid. 2. manifeſto errore scriptoris librarii, quod hominum genus voces *aptus* et *actus* saepe commutare consuevit. Vide infra ad 40, 13, 6.

Ludos ex induſtria parat, Neptuno Equeſtri sollemnes: Consualia vocat] Perhumane a me, ut solet, quaesivit Ludovicus Rheginus, juvenis noſtratium literarum studiosus, nec a Musis (ut dicitur) et Gratiis alienus, quid eſſet, quod Romanae hiſtoriae auctor gravissimus Livius eo libro, unde res Quiritium scribere eſt orsus, Neptuno solennes *Conſualia* dixerit appellatos. Cui id ego in causa fuiſſe me arbitrari dixi, quia, ut Servius [ad Virg. 8. Aen. v. 636.] et Plutarchus [in Romul. p. 25. et in Quaeſt. Rom. p. 276.] scribunt, *Equeſtrem Neptunum* eundem et *Conſum* veteres credidere. Etsi non mihi excidiſſet, Dionysium [1. Ant. p. 100.] nusquam gentium credere, Neptuno terrae domitori aram poni consueſſe, cum in parte urbis Conso genio alioquin veteri religione dicata offenderetur. Quibus ille verbis innuere mihi videtur, *Conſum* a Neptuno equeſtri genium fuiſſe omnino diversum. Sed, neque temere me illi accedere identidem praefatus, Strabonis et Macrobii teſtimonium celebrabam, quorum hic circa Corinthiacum Iſthmum nobile Neptuni templum, ille in Delo aram fuiſſe, memoriae prodidiſſet: nisi aliquis ita occurreret, alium *Neptunum marinum* es-

parat, Neptuno Equeſtri sollemnes: Consualia vo-
7 cat. Indici deinde finitimis spectaculum jubet:
quantoque adparatu tum sciebant, aut poterant,
concelebrant; ut rem claram exspectatamque face-
8 rent. Multi mortales convenere, studio etiam vi-
dendae novae urbis; maxime proximi quique, Cae-

se, alium *equeſtrem.* quod Aristophanis carmen significare videatur, [in Nubib. v. 83.] *Νὴ τὸν Ποσειδῶ τυτονὶ τὸν ἵππιον. Per Neptunum hunc equeſtrem*, sive *equorum domitorem.* et rursus *τὸν θαλάσσιον Ποσειδῶ*, id eſt, *marinum Neptunum.* quo fieri poteſt, ut in Delo et Iſthmo alterius Neptuni fuerit hic ara, illic templum: sic ut propiora vero videri possint, quae Dionysius, quam quae Servius et Plutarchus tradidere. SABELLICUS. Vox poſterior non comparet in Fl. ut videatur scripsisse Livius: *Ludos ex induſtria parat, Neptuno equeſtri solenneis, Conſualia. Indici deinde.* Sic l. 30, 39. *Cerealia ludos dictator et magiſter equitum ex S. C. fecerunt.* ubi vide notas. Aurelius Victor [de vir. illuſtr. c. 2.] *Quibus negatis ludos Conſualia celebravit.* Plinius 36,27. (p. 50.) *Ob id Compitalia ludos Laribus primum inſtituiſſe.* Sic MS. Pintiani. Vulgo *et ludos.* Vetus versus apud Varronem [l. 1. de vit. Pop. Rom.] et Nonium [v. *Cernuus*] *Sibi paſtores ludos faciunt coriis Conſualia.* Quintilianus 1. Inſtit. 5. *Quaedam tamen et faciem soloeciſmi habent, et dici vitioſa non poſſunt: ut Tragoedia Thyeſtes, et ludi Floralia ac Megaleſia, quanquam haec sequenti tempore interciderunt, nunquam aliter a veteribus dicta.* Varro l. 3. de gente Pop. Romani apud Soſipatrum [p. 76. ed. Putsch.] *Ludos Olympia fecerat.* Pausanias l. 8. [c. 14.] *Θεῶν δὲ τιμῶσιν Ἑρμῆν Φευτάται μάλιϛα, καὶ ἀγῶνα ἄγυσιν Ἕρμαια.* J. FR. GRONOVIUS. Liv. infra 2, 21, 2. *His conſulibus aedes Saturno dedicata: Saturnalia inſtitutus dies feſtus.* Vide etiam Cel. Burmann. ad l. l. Quinctil. p. 65. Quum tamen omnes reliqui codices a viris doctis adhibiti, etiam noſtri, vulgatum servent, nisi quod solus Leid. pr. aberrante librarii manu habeat *vacat*, pro *vocat*, dubito, utrum unius codicis Florent. quamvis praeſtantissimi, auctoritati tantum tribuendum sit, ut scripturam, quae conſtanter adhuc obtinuit, mutemus; praesertim quum etiam altero loquendi genere interdum usus sit Liv. ut 29, 14, 14. *Populus frequens dona Deae in Palatium tulit, lectiſterniumque et ludi fuere, Megaleſia adpellata.* 36, 36, 4. *Ludique ob dedicationem ejus facti, quos primos scenicos fuiſſe Valerius Antias eſt auctor, Megaleſia adpellatos.* Ceterum Sabellicus admodum negligenter Dionys. Hal. conſuluiſſe debuit; non enim negat, usquam gentium Neptuno aram, sed *ἀφανῆ βωμόν occultam aram* poni conſueſſe. Vox etiam *Equeſtri* abeſt a Voſſ. 2. *equeſtris solemnis* praefert Leid. pr. quasi vellet, ludos equeſtres sollemnes. [*vocavit* Helm. 1. *solemnia conſualia* Veith.]

§. 7. *Ut rem claram spectatamque facerent*] Pal. tert. *exſpectatam.* Primus vero *ut rem claram expeditamque facerent.* GEBHARDUS. *expeditamque* etiam Lip-

ninenses, Cruftumini, Antemnates. Jam Sabino- 9
rum omnis multitudo, cum liberis ac conjugibus, venit. invitati hospitaliter per domos, quum situm moeniaque et frequentem tectis urbem vidissent, mirantur, tam brevi rem Romanam crevisse. Ubi 10
spectaculi tempus venit, deditaeque eo mentes cum

siens. *exfpectatamque* Voff. 1. Leid. ambo, Harlej. uterque, Portug. et Haverk. cum editionibus omnibus ante Modianam anni 1588. quae cum Gruteri prioribus *spectatamque*, quemadmodum etiam praefert Voff. 2. quod inter sollemnes librariorum errores referendum. vid. ad 30, 23, 7. In poftrema vero Gruterus *exfpectatamque* reftituit. Doujatius vel *exfpectatam* interpretatur finitimorum exspectatione dignam, vel conjiciebat legendum *spectatamque*. Sed nihil mutandum. vide Gronovium ad 28, 27, 9. Paullo ante *concelebrabant*, pro *concelebrant*, Portug. et Harl. 2. [Veith.] *cum celebrabant* Lipfiens. Infra 8, 7, 22. *Spoliisque contectum juvenis corpus, quantum militaribus ftudiis funus ullum concelebrari poteft, ftructo extra vallum rogo cremaretur.*

§. 8. *Ceninenfes, Cruftumini, Antennates*] Plinius 3, 5. ubi de oppidis in Latio deletis, *Cruftumerium*, *Caeninam*, ac *Antennam* ponit. Paullo ante autem, ubi de Tiberi, *Cruftuminum agrum* nominat. Dionysius l. 2. [p. 101.] *Cruftuminum*, alibi *Cruftumerium* vocat. Ita quidem apud me hoc nondum definitum, utrum melius dicatur. Hi autem, ut Sabini populi, in Latio fuerunt, non in Tufcia. GLAREANUS. Dionysius et Stephanus de Urbibus, urbem *Καινίνων* scribunt cum diphthongo. Ex quo apparet, *Caeninenfes* effe scribendum. SIGONIUS. *Coninenfes* Lipfiens. in margine vero manu sec. emendatum *Caeninenfes* legitur. *Ceninenfes* Voff. 2. [Helm 1.] *Cennenfes* Leid. 2. sed per diphthongum *Caeninenfes* scribendum effe, Sigonio adsentit Cluverius in Italia Ant. 2, 9. p. 663. Vide etiam Cel. Burmann. ad Nason. 2. Faft. v. 135. Quod vero Cluverius addat, Feftum grammaticum τὸ *Ceniaa* inter alias voces a *Ce* incipientes retulisse, non videtur meminiffe, recentiores demum editores vocabula a Fefto enarrata ad seriem alphabeti ordinaffe, cum longe alio ordine omnia digefta sint in Fefti codicibus scriptis et editionibus antiquioribus, ideoque ex loco, quem nunc unum quodque vocabulum obtinet, nihil effici poffe. Praeterea *Cruftimini* Portug. *Cruftumeni* Voff. 2. *Cruftuminii* Haverk. *Cruftumerii* Neapol. Latinii. Secundum Cluverium ibid. p. 657. oppidum dictum fuit *Cruftumerium*, vel *Cruftumeria*; oppidani *Cruftumini*. Tandem *Arcomiantes* Portug. *Artēnates* Lipfiens. pro quo in margine manus sec. *Antemnates* reposuit. *Antemnates* Voff. 1. *Antenates* Neapol. Latinii, *Antennates* Leid. sec. [*Antemnantes* Helm. 1.] Sed *Antemnates* veram nominis orthographiam esse ex Varrone, Servio ac Fefto, apud Cluver. ibid. p. 663. laudatis, patet, qui oppidum ita dictum putant, quod *ante amnem* eft conftitutum, sicut *Interamna*, quod *inter amnes*. *Maxume* Florent.

oculis erant, tum ex compoſito orta vis: signoque dato juventus Romana ad rapiendas virgines diſcur-
11 rit. magna pars forte, ut in quem quaeque inciderat, raptae; quasdam forma excellente, primoribus Patrum deſtinatas, ex plebe homines, quibus
12 datum negotium erat, domos deferebant. Unam, longe

§. 10. *Deditaeque eo mentes*] Quid, si legas? *deditaeque in eo mentes*, quomodo Catullus, Lucretius, alii loquuti. LIPSIUS. Lipſius *deditaeque in eo mentes*, contra omnes libros. GEBHARDUS. *de-* (p. 51.) *ditaeque mentes* media voce omiſſa Harlej. antiquior. [*ut spectaculi* Veith. *advenit* Helm. 1.]

Tum ex compoſito orta vis] *orta lis* scribendum eſſe, Latinius conjecit. Sed nihil muto. Juſtin. 28, 2. *Qui uxores cum propter originis dehoneſtamenta non invenirent, vi publica rapuerint. Ex compoſito* autem eſt, quemadmodum convenerat. Locutio Livio admodum frequens. 1, 40, 7. *Unus rem ex compoſito orditur.* c. 53, 5. *Sextus filius ejus, qui minimus ex tribus erat, transfugit ex compoſito Gabios.* 3, 16, 2. *Mox Sabinae Etruscaeque legiones ex compoſito adeſſent.* c. 63, 6. *Conſules ex compoſito eodem biduo ad urbem acceſſere.* 4, 60, 7. *Primores plebis, nobilium amici, ex compoſito conſerre incipiunt.* 25, 9, 10. *Editus ex compoſito ignis ab Hannibale eſt.* c. 19, 5. *Velut ex compoſito utrimque signum receptui datum.* c. 24, 3. *E muro ex compoſito tuba datum ſignum erat.* 27, 42. 11. *Numidae ex compoſito paulisper in portis ſe valloque oſtentavere.* 29, 34, 10. *Maſiniſſa ex compoſito nunc terrentis nunc timentis modo ipſis obequitabat portis.* 36, 25, 1. *Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex compoſito obpugnabat.* 38, 1, 9. *Ex compoſito quatuor ſimul locis praeſidia Macedonum expulſa.* c. 5, 8. *Ex compoſito repente opera eſt adgreſſus.* c. 6, 7. *Si ex compoſito acta res fuiſſet.* 40, 5, 7. *Ex compoſito ſermones ad ſpretionem Romanorum trahebant.* c. 48, 4. *Ex compoſito refugientium ſuorum agmen conſpexit.* et eo sensu *componi* dicuntur, de quibus convenit. 25, 9, 8. *Ceteri proditores ea, quae compoſita erant, exſpectabant.* c. 16, 9. *Dies compoſita gerendae rei eſt.* 26, 12, 16. *Indicat imperatori Romano, Numidas fraude compoſita tranſiiſſe.* Et ita saepe. *tunc ex compoſito* eſt in Leid. 2. vid. ad 2, 12, 15. [*cupiendas* Helm. 1.]

§. 11. *Ut in quem quaeque inciderat*] In solo tertio haec haesitat lectio, sed acutioris calami pictura intrusa. Pal. primus, *ut in q̄cūq; inciderat.* secundus vero *ut in quemque inciderant.* Cur diſcedam a vulgata, nihil cauſſae video. GEBHARDUS. Vocula *ut* deeſt ab Harlej. antiquiore, et Leid. primo [et Helm. 1.] *ut in quemquam inciderat* Harlej. 2. *ut in quem quaeque inciderant* Port. *ut in quemque inciderant* Haverk. *ut in quemcumque inciderat* Lipsiensis.

Quasdam forma excellentes] Flor. *forma excellente.* Cic. 2. de Invent. [c. 1.] *Ut excellentem muliebris formae pulchritudinem muta in ſeſe imago contineret.* 5. Tuscul. [c. 21.] *Ad menſam eximia forma pueros delectos juſſit conſiſtere.* J. FR.

longe ante alias specie ac pulchritudine insignem, a globo Talaffii cujusdam raptam ferunt. multisque scifcitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis violaret, Talassio ferri clamitatum. inde nuptialem hanc vocem factam. Turbato per metum 13
ludicro, moefti parentes virginum profugiunt, incusantes violati hofpitii foedus, Deumque invocan-

GRONOVIUS. Livius infra 4, 19, 1. *Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coffus, eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par.* 7, 9, 8. *Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus proceffit.* (* 26, 50, 1.) Ovid. Epift. 3. Her. v. 35.

Quodque fupervacuum, forma praeftante puellae.

Alterum tamen, quod vulgo ante Gronovium obtinuit, et omnes noftri servant, saepe Livio usurpatur. supra c. 7, 5. *Averfos boves, eximium quemque pulchritudine caudis in fpeluncam traxit.* 3, 44, 4. *Hanc virginem adultam, forma excellentem, Appius amore ardens pretio ac fpe pellicere adortus.* 4, 9, 4. *Virginem plebeji generis, maxime forma notam, petiere juvenes.* 7, 10, 7. *Corpus alteri magnitudine eximium.* Similiter dubia scriptura eft infra 2, 40, 4. *ob infignem moeftitiam*, et *infignem moeftitia*. ubi vide. et apud Cic. de Senect. 17. *Cyrum minorem, regem Perfarum, praeftantem ingenio atque imperii gloria.* Ita quindecim ex codicibus suis, quinque alios *praeftanti ingenio*, unum *praeftante ingenio* exhibere Ald. Manutius teftatus eft. Vide Cel. Burmann. ad Phaedri 3. Fab. 8. v. 3. Insuper *quaedam forma excellentes primoribus Patrum deftinatae, quas ex plebe homines* etc. *domos deferebant*, Haverk. *Quaedam forma excellente funt pr. P. deftinatae* Florent. [*forma excellentes* Veith. et Helm. 1.] Praeterea *datum erat negotium* Lipfiens. alio ordine. [*deferunt* Helm. 1.]

§. 12. *Ante alias specie ac pulchritudine infignem*] *inter alias* Leid. 2. *specie ante alias ac pulchritudine* Portug.

A globo Thalaffii cujusdam] Veteres libri *Talafii*. item Graeci Ταλάσιον. SIGONIUS. *Talaffius* melius geminato sigma scribitur, quam unico, ut *Talaffionem* geminato sibilo apud Martialem legimus. Nec Graecorum hic plus auctoritati ad veriloquia linguae suae et originem ifta referentium defero, quam Latinis hominibus et versibus credo. TURNEBUS 11. Advers. 17. Palat. tres *Talafii*, ut Sigonii liber. GEBHARDUS. *Talafii* Lipfiens. Portug. a manu 1. et Haverk. *Thalafii* Voff. 1. Leidens. 2. et Portug. a m. 2. *Talaffii* Voff. 2. et ambo Harlej. et ita quidem etiam Leidenf. pr. (p. 52.) hoc loco: poft tamen addita adspiratione habet *Thalaffio*. Mox *cuinam ferrent eam* Harlej. antiquior. [*Thalaffi* mox *Thalaffio* Helm. 1.]

Nuptialem hanc vocem factam] *factam ferunt* una voce auctior cod. Neap. Latinii. Male. pendet enim a praecedentibus, ubi jam *ferunt* praeceflerat.

§. 13. *Incufantes violati hofpitii foedus*] Cl. Perizonius pater ad marginem Livii legendum conjecit *violatum hofpitii foedus*. Si

tes, cujus ad sollemne ludosque, per fas ac fidem
14 decepti, veniſſent. Nec raptis aut spes de se melior, aut indignatio eſt minor: sed ipse Romulus circuibat, docebatque: *patrum id superbia factum, qui connubium finitimis negassent: illas tamen in matrimonio, in societate fortunarum omnium civitatisque,*

vulgatum displiceret, minori mutatione reponi poſſet *violari*. Sed potius nihil muto. *foedus violati hoſpitii* Livius dixit pro *foedus violatum hoſpitii*, quemadmodum *majora initia rerum* 1, 1, 4. pro *majorum rerum initia*. Mox *ad solennes ludos*, pro *ad ſollemne ludosque*, Haverk. supra h. cap. *Ludos ex induſtria parat Neptuno Equeſtri sollemnes.* sed *sollemne* pro ludis sollemnibus supra eſt c. 5, 2. *Evandrum sollemne adlatum ex Arcadia inſtituiſſe.* et poſtea eod. cap. *quum sollemne notum eſſet.*

Per fas ac fidem decepti veniſſent] *decepti* abeſt Vet. LIPSIUS. *Per fas ac fidem decepti* noſtri tres, ne quis forte Lipsiano accedat codici, cui vox *decepti* abeſt. Sic dixit Caesar 1. Bell. Gall. 46. *per fidem circumveniri.* Plautus Moſtell. 2, 2, 70. *per fidem sum deceptus.* Liv. 6, 29. *Adeſte Dii nobis, per veſtrum numen deceptis.* Quasi diceret, veſtrum numen hamus fuit, quo inuncaremur. idem 38, 25. *Major pars per fidem violati colloquii poenas morte luerunt.* Rursus 40, 25. *Duos equites ad Baebium Piſas mittit, ut obſeſſo ſibi per inducias quam primum ſubſidio veniret.* hoc eſt, interpositis induciis, sicut id interpretatur Valerius Maximus. Ita in oratione Philippi apud Salluſtium, ubi hodie adhuc habemus, *quos perfidia aut perjurio violaſti*, reponendum, fide codicis Vaticani, *quos per fidem aut perjuria viol.* hoc eſt, per fas aut nefas. Emendandus similiter C. Caesar 8. Bell. Gall. 48. *Cominus repente omnium suorum invocat fidem atque auxilium, ne sua vulnera perfidia interpoſita paterentur inulta.* revocandaeque editiones primae *per fidem interpoſitam*, quomodo et MSS. meliores. Adde Caeſaris 1. Gall. 46. Legimus quoque in Tullii Amerina c. 40. *Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem laeditur, cui se commiſit?* ubi inepte ad oram Lambinianarum edd. „forte, *cum per ejus perfidiam*, vel *per ejus fraudem.*" Seneca cap. 3. de Providentia. *Multa millia civium Romanorum uno loco poſt fidem, imo per ipſam fidem trucidata.* Auctor de Inventione 1, 39. *Qui saepe nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere non debemus.* GRUTERUS. Liv. 42, 47, 1. *Legationem in Capitolio ita renunciarunt, ut nulla re magis gloriarentur, quam decepto per inducias et ſpem pacis rege.* V. etiam Cl. Cortium ad l. l. Salluſtii p. 950. *per fas hanc fidem.* Lipſienſ. qui in margine am. sec. praefert *per fas et fidem.* Vocem *decepti* praeter cod. Leid. 2. qui olim Lipſii fuit, servant omnes reliqui, quibus uſus sum.

§. 14. *Aut indignatio minor*] Flor. Voſſ. uterque, Rott. Helm. *aut indignatio eſt minor.* suſtulit Gruterus. J. FR. GRONOVIUS. *aut indignatio eſt minor* etiam Harlej. 1. Leid. uterque, Portug. et Haverk. In contextum itaque recepi. Mox *dicebatque* Harlej. 2. etiam alibi obvio errore. V. ad 39, 47, 3.

et, quo nihil carius humano generi sit, liberûm fore. Mollirent modo iras; et, quibus fors corpora dedisset, darent animos. Saepe ex injuria postmodum gratiam ortam: eoque melioribus usuras viris, quod adnisurus pro se quisque sit, ut, quum suam vicem functus officio sit, parentum etiam patriaeque expleat desiderium.

Liberûm fore] *liberorum* Portug. a m. 2. et Haverk. Sed, Livium similibus contractionibus uti, infra ad 22, 22, 5. probandi locus erit.

§. 15. *Quibus fors corpora dedisset*] Pal. sec. ac tert. *fors.* et sic magis amant loqui veteres. GRUTERUS. Lege *fors*, ut habent Pall. sec. tert. Camp. GEBHARDUS. Frequens corruptio. Refice cum MSS. *quibus fors.* Fortuitus nempe raptus. placuitque Grutero. sic 22, 5. *Fors conglobat.* ubi vulgo *Sors conglobabat.* 31, 41. *Castra, quo fors tulisset loco, sine ullo discrimine aut cura muniendi posita.* J.FR.GRONOVIUS. *fors* est in Leid. pr. et Harl. ant. et idem se in Oxoniensibus reperisse Hearne profitetur. Ante Gruterum ita quoque ex conjectura reponendum monuit Merula ad Ennii Annal. p. 225. Frequenter autem librarios in his vocibus confundendis erraſſe supra dictum ad h. lib. 4, 4. quibus adde inferius dicenda ad 5, 11,1. c.20, 9. c.28, 3. c. 49, 1. 23, 23, 3. 28, 18, 2. 36, 9, 8. Schott. ad Aurel. Vict. de Vir. Illustr. c. 13. et quae notarunt viri docti ad Val. Max. 2, 4. ex. 5. *fors corpora dedissent* Florent.

(p. 53.) *Saepe ex injuria postmodum gratiam ortam*] Terent. Eun. act. 5. sc. 2. v. 34. *Saepe ex hujusmodi re quapiam et malo principio magna familiaritas conflata est.*

Adnixurus pro se quisque] *adnisurus* Voss. ambo et Leid. uterque. *annisurus* Florent. Harlej. ambo, et Portug. Vide, quae notavi ad Silii lib. 2. vers. 123. [*quisque pro se* Helm. 1.]

Quum sua vice functus officio sit] Iterum lege ex Pall. tribus, Campano, *ut cum suam vicem functus officio sit.* longe elegantius. GEBHARDUS. Septem MSS. Andreas, Becharius, *suam vicem.* Flor. *suam vim.* Quia non erat plebejum, mutari oportuit. l. 3. [36, 3.] *Et hoc insigne regium in orbem, suam cujusque vicem, iret.* [l. 28. [19, 17.] *Ab sollicitis vicem imperatoris militibus.* Iterumque [c. 43, 9.] *Ut meam quoque, non solum reipublicae et exercitus vicem videretur sollicitus.* l. 34. [32, 6.] *Remittimus hoc tibi, ne nostram vicem irascaris.* Ergo et hoc libro 1,25, 6. *exanimes vicem illius* lege, non *vice*, ut editur. J. FR. GRONOVIUS. *suam vicem* Voss. uterque, Leidens. uterque, Harlej. ambo, Lips. Portugall. Haverk. Neapol. Latinii, codices Oxonienses, quos Hearne consuluit, omnesque editiones ante Aldinam, nisi quod in nonnullis τὸ *suam* operarum culpa omissum sit. 8, 35, 1. *stupentes tribunos et suam jam vicem magis anxios liberavit onere.* 25, 38, 3. *Cogor vestram omnium vicem unus consulere.* Vide Gronov. ad 39, 14, 4. [*cum sua vice* Veith.]

Parentum etiam patriaeque expleat desiderium] *parencium* cod. antiquissimus Harlej. Videtur librarius voluiſſe *parentium.* quomodo inveni in Leid. pr. et Flo-

16 Accedebant blanditiae virorum, factum purgantium cupiditate atque amore: quae maxime ad muliebre ingenium efficaces preces sunt.

1 X. Jam admodum mitigati animi raptis erant. at raptarum parentes tum maxime sordida veste lacrimisque et querelis civitates concitabant. nec domi tantum indignationes continebant, sed congregabantur undique ad Titum Tatium, regem Sabinorum: et legationes eo, quod maximum Tatii

rent. Ita Horatium, et ex Charis. ac Priscian. Ciceronem locutos esse observat Voss. 2. Analog. 14. Plura alia vide ad 4, 33, 4. (* et ad 7, 30, 19.) Praeterea *parentum, etium patriae expleat* Harlej. 2. *parentum patrique expleat* Haverk. *parentum patriaeque expleat* Lipsiens. [*parentum etiam patriaeque* Veith.] Mox *purgantium a cupiditate*. Leid. 2. Perperam.

§. 1. *Parentes tum maxime sordida veste*] *cum maxime* Voss. 2. Leid. pr. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Veith. *et querelis lacrimisque* id.] Vide infra ad 27, 4, 2. Indicat Livius, eo maxime tempore parentes raptarum civitates concitasse. Adsentior itaque Cortio vulgatum praeferenti ad Plin. 9. Ep. 13, 4. Contra *cum maxime*, quod in optimo Flor. superest, probat Cl. Longol. ad Plin. 10. Ep. 58, 1.

Nec domi tantum indignationes continebant] *tantum indignationis* legendum suis ad me literis Heumann. conjiciebat. Vide ad 34, 27, 1. Vulgatam tamen lectionem satis commodam puto.

Et legationes eo conveniebant] *legationes ee* Harlej. antiq. *legati omnes eo* Leid. 2. Vulgatum praestat. [*et* abest in Helm. 1.] Mox *maximum Tatio nomen*, pro *Tatii*, Haverk. et post, ordine inverso, *erat in his regionibus* Voss. 1. et Leid. 2.

§. 2. *Caeninenses, Crustuminique et Antemnates*] Vet. lib. *Caeuinenses, Crustomini, et Autennates.* SIGONIUS. Vide ad cap. praec. §. 8. et ad 2, 31, 1. [*Ceuninenses* Helm. 1.]

Ipsi inter se tres populi] Primam vocem omiserant omnes, quas vidi, editiones ante Aldinam anni 1518. quae prima exhibuit, concinentibus scriptis nostris. [*ipsi* abest in Helm. 1. ante *agere his* idem.]

§. 3. *Nec Crustumini quidem*] *Ne Crustumini quidem* hic legendum esse, monuit Cel. Jac. Gronovius infra ad 2, 16, 9. et ita est in Leid. pr. et Harlej. 1. ut et in Oxoniensibus, quos Hearne vidit. Neque aliter se in vet. lib. invenisse, testatur Sigonius in prima scholiorum ed. Idem saepissime Livio eruditi interpretes reddiderunt. Vid. Sigon. ad 8, 38, 5. 21, 30, 8. 26, 49, 15. 28, 27, 3. J. Fr. Gronovium ad 4, 3, 11. 22, 59, 9. c. 60, 12. 28, 27, 3. 29, 12, 10. 31, 31, 10. Jac. Gronovium ad 2, 16, 9. 27, 18, 9. Idem error saepe in MSS. commissus est. Vide supra ad 1, 3, 4. 3, 14, 6. (* 8, 7, 19.) 25, 16, 21. 35, 42, 1. 40, 25, 6. Plura

nomen in his regionibus erat, conveniebant. Cae- 2
ninenses Cruſtuminique et Antemnates erant, ad
quos ejus injuriae pars pertinebat. Lente agere iis
Tatius Sabinique visi sunt. Ipsi inter se tres po-
puli communiter bellum parant. Ne Cruſtumini qui- 3
dem atque Antemnates, pro ardore iraque Caeni-
nensium, satis se inpigre movent. ita per se ip-
sum nomen Caeninum in agrum Romanum inpe-
tum facit. Sed effuſe vaſtantibus fit obvius cum 4

aliorum scriptorum loca, quae viri docti eodem peccato liberarunt, collegit Cl. Dukerus ad Flori 2, 5, 3. quibus adde Gronov. ad Cic. de Senect. 10. Latinium ad Val. Max. 2, 1. ex. 4. alios doctos interpretes ad 2, 8. ex. 2. et ad 3, 7. ex. ext. 1. et Cl. Cortium ad Plin. 2. Ep. 14. Sic emendandum ex optimo cod. Sangerman. apud Colum. 2, 18. *Propter quod ne pecora quidem oportet teneris adhuc et subsidentibus pratis inmittere.* 3, 10. *Ne generandi quidem data est facultas manibus aut plantis.* 7, 8. *Rustici ne patiuntur quidem sua sponte pigro humore defluere.* 9, 8. *Quamquam ne sic quidem velim nisi optimas possidere.* quibus locis vulgo adhuc *nec* editur. His ergo exemplis fretus eamdem lectio- (p. 54.) nem reſtituo Maroni 1. Georg. v. 390.

Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae
Nescivere hiemem.

et Val. Max. 3, 2. ex. 1. *Nam neque altitudine dejectus quassatusve, neque pondere armorum pressus, nec ullo vorticis circuitu actus, ne telis quidem, quae undique congerebantur, laesus, tutum natandi eventum habuit.* utroque loco vulgo *nec* proſiat. Parum intereſſe exiſtimat Torren. ad Val. Max. 3, 7. ex. 2. *ne quidem*, an *nec quidem*, legatur. [*Nec Cruſtumini quidem* Veith. et Helm. 1.]

Pro ardore iraque] *Pre ardore* Harlej. antiquior. Vide ad 9, 10, 7. [*Cenninensium* Helm. 1.]

Ita per se ipsum nomen Caeninum in agrum] *itaque per se ipsum* Voſſ. 1. et Leid. 2. [Veith.] vide ad 21, 53, 7. Tum *nomen Caeninium* Leid. 2. *nomen Caenicensium* Voſſ. 2. *nomen Caeninensium* Leid. 2. Haverk. Lipsiens. et a manu sec. Voſſ. 1. quod ex praecedenti *iraque Caeninensium* hic repetitum eſt. Et ea etiam cauſſa exſtitit, cur voces *satis se inpigre movent. ita per se ipsum nomen Caeninum* omiſſae fuerint in contextu Portug. cujus deinde margini adſcriptae sunt. Vulgatum *nomen Caeninum* rectum puto. Non modo enim *Caeninensis* sed et *Caeninus* in usu fuit. Propert. 4. El. 10. v. 7.

Tempore quo portas Caeninum Acronta petentem
Victor in eversum cuspide fundis equum.
Acron Herculeus Caenina victor ab arce,
Roma, tuis quondam finibus horror erat.

exercitu Romulus, levique certamine docet, vanam sine viribus iram esse: exercitum fundit fugatque: fusum persequitur: regem in proelio obtruncat et spoliat. duce hostium occiso, urbem primo inpetu capit. Inde exercitu victore reducto, ipse cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hostium caesi suspensa fabrica-

nomen Caeninum autem, ut *nomen Volscum* 3, 8, 10. ubi vide. [*Ceninum.* ante *movebant* Helm. 1.]

§. 4. *Vanam sine viribus iram esse*] Ultimam vocem omittunt Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. [Helm. 1.] *esse iram* alio ordine Portug. et Harlej. 2. Mox *fusum prosequitur* Lips. et Portug. pro *persequitur.* Vide ad 9, 10, 7.

§. 5. *Spolia ducis hostium caesi suspensa*] Excludit Pal. primus *τὸ caesi.* GEBHARDUS. Cur Acronis nomen omisit? an hinc exciderit fortean? TAN. FABER. *Tὸ caesi* abest etiam a Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. In verbis proxime praecedentibus *inde exercitu victore ducto*, pro *reducto*, Portug. et Haverk. a manu pr. sed primam syllabam *τῦ reducto* elisit ultima proximae vocis *victore. victorie ducto* Harlej. 2. Mox *tum factis vir magnificus, tum factorum ostentator*, pro *cum factis*, Voss. ambo, Leid. 2. et Haverk. Vide ad 6, 23, 3. Denique *non minor*, pro *haud minor*, Haverk.

Fabricato ad id apte ferculo gerens] Nicolaus Perottus [in Cornu copiae p. 33.] in verbo *Feretrius Jupiter* multis modis redarguit, qui hoc loco *ferculo* legunt, pro *pheretro:* reprehendens etymon quoque hujus verbi, cum a Plutarcho [in Rom. p. 27.] tum ab Festo Pompejo [v. *Feretrius*] memoriae proditum. Porro quam vere id faciat, non est hujus loci, ut pluribus prosequamur Dionysius l. 2. [p. 102.] putat tripbariam Graece hunc Pheretrium Jovem nominari posse, *τροπαιῦχον*, *σκυλοφόρον*, *ὑπερφερέτην*. GLAREANUS. Quid unius hominis audacia noceat libris, vel hic locus esse documento potest. Quippe cum Nicolaus Perottus hic inepte censuisset legendum *feretro*, illico eum secuti librarii, erasa genuina, lectionem *νοθεύσαν* substituerunt; quod factum doleo in Palatino secundo ac tertio. Obsecutus quoque illi Campanus est. GEBHARDUS. *fereto* Harlej. 2. *feretro* Haverk. Neapol. Latinii. et ex Oxon. quos Hearne consuluit, N. et C. [Veith.] Eamdem lectionem a Perotto probatam video; vix tamen verum esse potest, id quod Gebhardus scribit, demum in codices scriptos eam receptam esse, postquam Perottus ita scribendum docuisset. Plerique enim codices Perotto antiquiores esse videntur, siquidem anno 1480. obiisse dicatur. Eamdem conjecturam Perotti sibi displicere testatur Mart. Anton. Delrius in not. ad Senec. Herc. Oet. v. 110. Titius ad Gratium v. 488. malebat, *fabricata ad id apte fercula*; in quo sensum nullum video. Vellem itaque rationem conjecturae addidisset. Mox *in Capitolio conscendit* Voss. 1. et Leid. 2. *In Capitolium escendit* m. 1. *abscendit* m. 2. Florent. (* v. ad 2, 28, 6.)

to ad id apte ferculo gerens, in Capitolium adscendit: ibique ea quum ad quercum pastoribus sacram deposuisset, simul cum dono designavit templo Jovis fines, cognomenque addidit Deo: *Jupiter* 6
Feretri, inquit, *haec tibi victor Romulus rex regia arma fero, templumque iis regionibus, quas modo animo metatus sum, dedico, sedem opimis spoliis, quae,*

Simul cum domo designavit templo Jovis fines] Ante hoc bellum caruisse Romulum aedibus sive domo, quae suada me subiget, ut credam? Pall. tres, Camp. *cum dono.* Mox legit Modius e MS. codice: *Jovis Feretri, inquit, haec tibi victor Romulus rex regia arma fero.* GEBHARDUS. Illud *domo*, pro quo Gebhardus *dono* restituebat, per errorem operarum irrepserat in priores Gruteri editiones. Non tantum enim codd. Palatini et editio Campani, verum insuper quidquid est aliorum codicum et editionum, praeter illas Gruteri, huic lectioni adversantur, etiam ultima ipsius Gruteri. [*simul et dono* Veith.] Mox *cognomenque addit* Portug. Lipsiens. et a manu (p. 55.) sec. Voss. 1. *cognomen addidit* Haverk. [Veith.] Priorum error ex neglecta literarum repetitione deducendus. Vide infra ad 2, 24, 6. [*ea* omittit Helm. 1. *additit. do Jupiter Feretri* idem.]

§. 6. *Jupiter Feretri, inquit*] In membranis legitur *Jovis Feretri*; sed *Jupiter*, pro *Jovis*, ita demum bene se de Livio mereri existimantes, temere substituerunt. Et tamen hi sunt illi, si Diis placet, qui coelum terrae miscent; si quid nos, non pro nostra ludibine, sed ex librorum fide, in vulgatis jam auctoribus, et sexcentis locis, eodem modo ab iis male acceptis, loco moveamus, et pro spuriis legitima in suam possessionem reducamus. MODIUS Novant. Lect. Epist. 30. *Jovis*, pro *Jupiter*, antiquissimos Latinos usos fuisse docet Merula ad Enn. p. 225. quorum exemplo in nummis Othonis, Vespasiani, Titi et sequentium Imperatorum hodie *IOVIS CUSTOS, IOVIS PROPUGNATOR, IOVIS STATOR*, similesque tituli supersunt. Livium etiam in precationum aliisque antiquorum formulis referendis saepe ipsa verba tum usitata, quamvis postea usu abrogata, servasse infra videbimus ad 36, 2, 2. Uni tamen Modii codici tantum tribuere, ut adversus reliquorum omnium auctoritatem constantem recepta lectio inmutetur, periculosum esse judico. Certe omnes nostri pertinaciter *Jupiter* praeferunt. neque aliam ex suis lectionem ulli viri docti, praeter Modium, protulerunt. Ceterum emendationem hanc Modio sublegit, et sine nomine auctoris commentariis suis intexuit Dempster. ad Rosin. 2. Antiq. 3. (* iteravit etiam in Etrur. reg. 1, 14. p. 59.) Vox *Feretri* aberat a Leid. 2. pro ea *feret* habet Voss. sec. Mox *triumphumque pro templumque*, alia cogitans dedit librarius Leid. 2. [*his regionibus* Helm. 1.]

Quas modo animo metatus sum] *quas meo animo* Voss. sec. [Veith.] *quas animo metatus sum* Portug. Voces *modo animo metatus sum*,

regibus ducibusque hostium caesis, me auctorem sequen-
7 *tes, posteri ferent.* Haec templi est origo, quod
primum omnium Romae sacratum est. ita deinde
Diis visum, nec irritam conditoris templi vocem
esse, qua laturos ea spolia posteros nuncupavit:
nec, multitudine compotum ejus doni vulgari lau-
dem. bina postea, inter tot annos, tot bella,

dedico, sedem exsulant a Leid. sec. [*sedemque opimis spoliis regibus* Veith.]

Me auctorem sequentes posteri ferent] Hic per *posteros*, ut posteriora prioribus et ipsi Livio congruant, non alii sunt intelligendi, quam qui ex omni posteritate ad Regiam vel Imperatoriam in re militari dignitatem essent provecti, posteri ejusdem, quo ipse, ordinis et fastigii, successores ejus in summo imperio. Sic Plin. Paneg. 74. agens de Trajani humanitate et morum clementia erga senatum, et hujus vicissim laudationibus et acclamationibus ad Trajanum in curia factis: *Onerasti futuros Principes, sed et posteros nostros. Nam et hi a Principibus suis exigent, ut eadem audire mereantur: et illi, quod non audiant, indignabuntur.* ubi Lipsius breviter, sed verissime, *posteros nostros* interpretatur non alios, quam *senatores, qui post nos erunt.* PERIZONIUS Animadv. Histor. c. 7. p. 254. Haec Perizonii adnotatio opposita est illis, quae observat Rutgers. 4. Var. Lect. 7. ubi putat, hoc loco quoscumque posteros memorari, nulla imperii mentione facta. Ceterum pronomen *quae* deerat in Lipsiensi. *me auctore sequentes* a m. 2. Florent. [et Veith.]

§. 7. *Vocem esse, qua laturos ea spolia posteros*] *quae laturos* Voss. 1. Tum *laturos eo spolia* servant Voss. ambo, Leid. ambo; Portug. et Harlej. 2. [Helm. 1.] Neque multum abit Lipsiens. in quo est *laturos eos spolia*, in fine voculae *eos* repetita litera initiali vocis sequentis. Sed non in genere Romulus nuncupavit id templum sedem *spoliis*, sed distincte *opimis spoliis.* Rectum est ergo *ea spolia*, ut praeferunt Harl. 1. et Lips. Mox, *multitudine temporum* aberrans Voss. 2. librarius dedit. Praeterea *ejus doni vulgarem laudem* Leid. sec. Tandem paullo ante alio ordine *Haec templi origo est* Lipsiens. qui etiam *in id*, pro *irritam*, praefert. [*mult. compositam* Helm. 1.]

Bina postea intra tot annos] Haec praepositio est finitio temporis non ultra excurrentis: nam tres istae voces *intra, citra, ultra* certos locorum fines proprie demonstrant, ut recte Sulpicius Apollinaris. Liv. l. 9. [29, 10.] *Omnes intra annum cum stirpe exstinctos.* Itaque *intra tot annos* foret, priusquam tot anni finem acciperent: qui sermo hic est ineptus. Vult enim Livius, cum tot anni sint elapsi: quod *tot annos* Virgilius, *tot annis* dicit Cicero et passim Latini. Sed ille nonnumquam *inter tot annos.* Pro Quinctio [c. 14.] *Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium.* In Maniliana [c. 23.] *Qui inter annos tot unus inventus sit, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant.* Ubi frustra nodum putat vir eruditus. Titin-

opima parta sunt spolia. adeo rara ejus fortuna decoris fuit.

XI. Dum ea ibi Romani gerunt, Antemna- 1
tium exercitus per occasionem ac solitudinem hostiliter in fines Romanos incursionem facit. raptim et ad hos Romana legio ducta palatos in agris obpressit. Fusi igitur primo inpetu et clamo- 3

nius: [apud Nonium voce *Toga*] *quae inter decem annos nequisti unam togam detexere.* Plautus Sticho [act. 1. sc. 3. v. 61.] *Prandia, quae inter continuum perdidi triennium.* Agnoscis scripsisse Livium *inter tot annos.* Nec sane aliter Florent. Voss. ut. Rott. Gud. et vetustissimae editt. J. FR. GRONOVIUS. *inter tot annos* etiam Leid. uterque, Harlej. uterque, Lips. Portugall. et Haverk. neque aliter Oxonienses, quos (p. 56.) Hearne vidit, omnesque editiones, ante Modianam anni 1588. in qua prima *intra* mihi occurrit. sive Modius ita legendum censuerit, sive error sit operarum. Plaut. in Trucul. act. 2. sc. 6. v. 29.

Inter tot dies quidem hercle jam actum aliquid oportuit.

Cic. Act. 1. In Verr. c. 13. *Quae inter decem annos nefarie flagitioseque facta sunt.* ubi Hotomann. ita, pro *intra decem annos*, legendum monuit, et non modo utriusque locutionis discrimen pluribus adlatis exemplis inlustravit, verum hoc loco etiam ex Aldo et veteribus Mstis *inter tot annos* vindicavit. Saepissime etiam scribas librarios has voces confudisse infra videbimus ad 5, 27, 3. Mox pro *tot bella* Cl. Heumannus suis ad me literis *tot bellis* legendum conjecit.

Parta sunt spolia] Voces duae a fine abesse poterant sine incommodo sententiae. GRUTERUS. *parata sunt* Voss. 1. et margo Leid. 2. sollemni errore. Vide ad Liv. 5, 6, 1.

§. 1. *Incursionem facit*] *incursiones* Portug. Liv. infra hoc lib. 32, 3. *Quum incursionem in agrum Romanum fecissent, repetentibus res Romanis superbe responsum reddunt.* 3, 38, 3. *Sabini magna manu incursionem in agrum Romanum fecere.* Paullo ante *solicitudinem* Voss. sec. Leid. sec. Lipsiens. Haverk. a manu pr. et Voss. a manu sec. Alibi ita peccatum est in Mstis et editis. Vide (* ad Liv. 8, 13, 15.) Gronov. ad Senec. Consol. ad Marciam c. 24. [*raptim et hos* Helm. 1.]

Palantes in agris obpressit] MSS. *palatos*: idque frequenter reperio in Livio, et semper mutatum. LIPSIUS. Prima editio confirmat lectionem MS. Lipsiani *palatos*. Pall. tamen tres adhaerent alteri. GRUTERUS. Nostri MSS. *palantes*, vel *pallantes*. Lipsius tamen *palatos*. GEBHARDUS. Voss. 1, Rott. Helm. Gud. *palatos*, quo gaudet alibi quoque Livius. Sed et sic Andreas et omnes veteres editiones usque ad Moguntinos. Primus Aldus dedit *palantes*. J. FR. GRONOVIUS. *palatos* etiam Harlej. antiquior, et Leidens. ambo. in contextum itaque recepi, quum codicum praestantium auctoritate subnixus, tum more Liviano, qui ita passim loqui solet. Ita

re hostes: oppidum captum. duplicique victoria
ovantem Romulum Hersilia conjux, precibus rapta-
rum fatigata, orat, ut parentibus earum det ve-
niam, et in civitatem accipiat: ita rem coalescere
3 concordia posse. facile inpetratum. Inde contra
Crustuminos profectus, bellum inferentes. Ibi mi-

2, 50, 6. *Palatique passim vaga, ut fit pavore injecto, raperent pecora.* ubi etiam primae edd. eodem* errore *palantesque* praeterunt. 3, 5, 10. *In quos, palatos praedam agentes, Postumius aliquot locis, quibus opportuna inposuerat praesidia, inpetum dedit.* ubi iterum vetustiores excusi easdem turbas dederunt. (*4, 46, 7. c. 58, 3. 5, 28, 11. c. 45, 3. 7, 1, 3. ubi v. Gebh.) 8, 24, 10. *Contrahens suos ex fuga palatos pervenit ad amnem.* 9, 31, 15. *Easdemque latebras, quibus se paullo ante texerant, palati atque inermes fuga repetebant.* 22, 17, 5. *In quosdam boves palatos ab suis gregibus inciderunt.* c. 24, 2. *Ut inpetus aut in frumentatores palatos, aut in castra, relicta cum levi praesidio, fieret.* c. 32, 2. *Frumentatum exeunti Hannibali diversis locis opportune aderant, carpentes agmen, palatosque excipientes.* c. 52, 4. *Cum quatuor millia hominum et ducenti equites, alii agmine, alii palati passim per agros, Canusium perfugissent.* 23, 27, 3. *Cohortatus milites, ut palatos sine signis hostes adgrederentur.* quorum quinque posteriora loca, antequam medecinam ὁ πάνυ Gronov. ex MSS. optimis adtulisset, eodem morbo laborarunt. c. 42, 12. *Ei facile esse ducam obprimere populatores nostros vagos, sine signis, palatos.* 24, 20. 2. *Eos effuse palatos Hanno adortus.* ubi male etiam primae editiones *palantes.* 43, 23, 4. *In palatos populatores quum erupissent ab Antigonea armati.* 44, 44, 6. *Magnam eos caedem praedamque, palatis passim per agros Romanis, facturos.* Simili corruptela *inopinantes*, pro *inopinati*, librarii dederant infra 21, 52, 10. [*palantes* Veith.]

§. 2. *Fusi sunt igitur primo inpetu et clamore hostes: oppidum captum*] *sunt* deest Veter. LIPSIUS. Deest etiam ab omnibus nostris, Florent. utroque Voss. utroque Leid. utroque Harlej. Lipsiens. Portug. et Haverk. etiam ab editt. ante Aldum, qui primus addidit. a quo obtinuit vulgo usque ad Gruterum, qui Lipsio obsecutus iterum delevit. Praeterea vox *inpetu* deest in Leid. pr. τὸ *hostes* in Voss. 2. sed *impetu et clamore hostium* habet Harlej. 2.

Precibus raptarum fatigat, orat] Vet. libr. *precibus raptarum fatigata.* Perspicue verum. Sic loquitur alibi Livius. SIGONIUS. Non aliter omnes codices, etiam Florent. (nisi quod *erat*, pro *orat*, facili lapsu sit in Harlej. antiquiori et Leid. 2.) omnesque, quas vidi, editiones praeter solam Basil. anni 1555. in qua operae aberrantes *fatigat* dederunt. De locutione *precibus fatigare* dictum infra ad 27, 45, 10. [*captarum* Veith. ante *conjunx* Helm. 1.]

Coalescere concordia posse] Ultimam vocem nescit cod. Leid. sec.

§. 3. *Ibi minus etiam, quod alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit*] Vet. lib. *quod jam alienis cladibus ceciderant animi.*

nus etiam, quod alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit. Utroque coloniae missae. 4
plures inventi, qui propter ubertatem terrae in Crustuminum nomina darent. et Romam inde frequenter migratum est, a parentibus maxime ac
propinquis raptarum. Novissimum ab Sabinis bel- 5

SIGONIUS. Vox *animi* abest a Palatino primo. Non enim animi tantum, sed et vires in vi- (p. 57.) ctis sociis afflictae. GEBHARDUS. Vocem *jam* Sigonius interposuit. Sed abest a Voss. utr. Rott. Gud. Flor. Helm. J. FR. GRONOVIUS. *Ibi minus et, quod* Lipsiens. *Ubi minus, quod* Voss. prim. et Leid. 2. *ubi*, pro *ibi*, etiam codex Haverk. et, quas vidi, editiones Aldo priores. is enim primus *ibi* edidit, concinentibus ex nostris Voss. 2. Leid. 1. Portug. et utroque Harlej. V. ad 27, 5, 2. Praeterea vocem *jam*, quam Sigonius inseruit, non agnoscunt ambo Leid. Portug. et Haverk. eamdem etiam non invenit Hearne in Oxon. L. 2. et C. quare iterum expunxi. Denique probare nequeo, Gebhardum unius cod. auctoritate adversus consensum plerorumque reliquorum delere vocem *animi*, licet ea etiam deficiat in Lipsiensi. *Cadunt animi*, vel *cadunt animis*, qui animum despondent, quibus audacia minuitur. Liv. 2. cap. ult. *Quod jam inde ab infelici pugna castrisque amissis ceciderant animi*. Cic. de Amic. 7. *Amicitia bonam spem praelucet, nec debilitari animos, aut cadere patitur.* V. Manut. ad Cic. 6. ad Fam. Ep. 1. et viros doctos ad Grat. Cyneg. v. 450. *concidere animis* dixit Caes. 8. bell. Gall. 19. *Hostes concidunt animis, atque itineribus diversis fugam quaerunt.* etiam Oros. 7, 7. *Postquam Galbam in Hispania imperatorem creatum ab exercitu cognovit, totus animo ac spe concidit.* Animi itaque Crustuminorum ceciderant, quod socii victi forent, atque post devictos socios timerent, ne simili clade adficerentur. *Cadere* autem simpliciter dici de eo, cui et animi et vires adflictae sunt, nondum me observare memini.

§. 4. *In Crustuminium nomina darent*] Legendum *in Crustuminum*, ut subaudiatur agrum. SIGONIUS. Rectius Sigonius *Crustuminum*, assentantibus Pall. primo ac tertio. GEBHARDUS. *Crustuminum* etiam Florent. ambo Voss. ambo Harlej. ambo Leid. Lips. et Portug. Sed *Crustuminium* Haverk. *Crustumerinum* cod. Neapol. Latinii: quod non displiceret, si perpetuam inter *Crustuminus* et *Crustumerium* differentiam esse constaret, quam ex Cluverio supra notavimus ad c. 9, 8.

A parentibus maxime ac propinquis raptarum] Vocem *maxime*, quam constanter agnoscunt codices scripti, perperam omiserunt antiquissimae editiones usque ad Aldum, qui primus interposuit. Deinde *et propinquis* Leid. 2. Tum, *captarum* Harlej. 2. sollemni errore scribarum. V. ad 6, 23, 5.

§. 5. *Ab Sabinis bellum ortum*] *a Sabinis* Voss. 1. Leid. 2. et Harlej. 2. Hinc *bellum ortum est* Harlej. 2. *ortum est bellum* Voss. 1. et Leid. 2. [*bellum est ortum* Veith.]

lum ortum, multoque id maximum fuit. nihil e-
nim per iram aut cupiditatem actum eſt: nec o-
6 stenderunt bellum prius, quam intulerunt. Consi-
lio etiam additus dolus. Sp. Tarpejus Romanae
praeerat arci. Hujus filiam virginem auro conrum-
pit Tatius, ut armatos in arcem accipiat. aquam
forte ea tum sacris extra moenia petitum ierat.
7 Accepti obrutam armis necavere: seu ut vi capta
potius arx videretur, seu prodendi exempli caussa,

Mox *multoque maximum fuit*, omiſſa voċula *id*, Leid. 2.

Per iram aut cupiditatem] *aut per cupiditatem* Leid. 2. repetita praepositione, quae praeceſſerat: quod Livio familiare admodum fuiſſe infra videbimus ad 6, 28, 6. Uni tamen codici contra alios omnes fidem habere periculoſius eſt. Mox *intulerant*, pro *intulerunt*, Haverk.

§. 6. *Aquam forte ea tum sacris extra moenia petitum ierat*] *aquam forte eam tum* Haverk. a m. pr.; *aquam forte tum ea* Harlej. 2. [Veith.] An voċula *ea* delenda ex more Livii? nisi forſitan addita sit, ne imperitiori lectori dubium foret, utrum virgo, an Tatius, aquam petitum extra moenia ierat. Paullo ante *corrupit*, pro *corrumpit*, Harlej. sec. et Lipsienſis [Helm. 1.] Mox *petitum ierat extra moenia* Voſſ. 1. et Leid. sec.

§. 7. *Accepti obrutam armis necavere*] Palat. pr. *Acceptis obtritam armis*. Forte *accepti obtritam:* sed siccum non interduim, utram prehendas. GEBHARDUS. Noſtri nihil mutant, niſi quod vitiose aeque *acceptis* sit in Voſſ. 1. Leid. 2. et Lipsiens. qui et *obtutam*, pro *obrutam*, praefert. Deinde *nec caure*, pro *necavere*, habet Leid. sec. [*arx* abeſt in Helm. 1. ut *usquam*.]

§. 8. *Additur fabulae, quod vulgo Sabini*] Omnes in dandi casu legunt *fabulae:* quasi, quae praemiserit auctor de caede Tarpejae, fabulam videri velit. Itaque ego in nominandi caſu *fabula* legam, ut sequentia fabulam vocet, non praecedentia. Sane, quae sequuntur verba, obſcura sunt, cum ait: *eo scuta illi pro aureis donis congesta*. niſi *eo* exponas pro ideo. Deinde *ex pacto decreto*, vix intelligitur syntaxis. GLAREANUS. Probo suspicionem Glareani, qui legit *Additur fabula:* ut non ea, quae expoſita sunt, sed, quae exponenda sunt, *fabula* dicantur. Addo illud, Livium ita l. 5. (c. 21, 8.) eſſe locutum. *Inseritur huic loco fabula*. et l. 10. (c. 9, 13.) *Id credo, cognomen errorem in aedilibus fecisse, secutamque fabulam mistam ex aediliciis et consularibus comitiis convenientem errori*. SIGONIUS. Reſtitui lectionem omnium membranarum, omnium retro editionum *additur fabulae*. Nam Sigonius, dum auſcultat Glareano, invexerat *fabula:* male uterque: ac nobiscum facit pleraque pars hiſtoricorum; expli- (p. 58.) catque ambiguitatem ipsorum Valerius Maximus 9, 6. pr. GRUTERUS. *Additur fabulae* Pall. omnes, itemque olim editi. Glareanus tamen, suffra-

ne quid usquam fidum proditori effet. Additur fa- 8
bulae, quod vulgo Sabini aureas armillas magni
ponderis brachio laevo, gemmatosque magna spe-
cie annulos habuerint, pepigisse eam, quod in si-
niftris manibus haberent; eo scuta illi pro aureis
donis congefta. Sunt, qui eam ex pacto traden- 9
di, quod in siniftris manibus effet, directo arma
petiffe dicant: et fraude visam agere, sua ipsam
peremtam mercede.

gatore Sigonio, ex conjectura *Additur fabula.* 5, 21. *Inseritur huic loco fabula.* etc. Ibid. c. 23. *Inde fabulae adjectum est.* Mihi temerarium videtur, contra tot teftes mutare lectionem optimam. Argutias amborum nunc non discutio, non memorum, *fabulam* significare quoque hiftoriam. Infra 5, 21. *Sed in rebus*, ait ipfe Livius, *tam antiquis si, quae similia veri sint, pro veris accipiantur.* etc. GEBHARDUS. *fabulae* praeter Haverk. omnes noftri, (* Florent.) Voff. uterque, Harlej. uterq. Leid. uterque, Portug. et Lipfiens. et pariter omnes Oxon. quos Hearne excussit: ut non inmerito temerarium Gebhardo visum fuerit, adversus tot codices sola conjectura *fabula* in contextum recipere; praesertim cum *fabula*, ut addit, etiam notet veram historiam. ut apud Senec. 5. de Benef. 24. *Puto ob hoc iratus, quod se a cognitione media ad veterem fabulam adduceret.* V. Gronov. ad Senec. 3. Natur. Quaeft. 17. et Scheff. ad Phaedr. l. 1. in Prol. v. 7. Similiter tamen fere Mela 1, 5. *Addit fama nominis fabulam.* et Liv. 2, 7, 2. *Adjiciunt miracula huic pugnae.*

Gemmatosque magna specie annulos] *Gemmatosque manu dextra annulos* in codice Oxon. N. se reperiffe Hearne teftatur. Quae lectio fidei hiftoricae adversatur. Ex hiftoricis enim conftat, Sabinos armillas et annulos siniftra manu geftaffe. V. Val. Max. 9, 6. ex. 1. *geminatosque* perperam etiam Voff. 2. et Leid. 2. Pari errore voces *geminatus* et *gemmatus* confunduntur apud Stat. 1. Silv. 1, 1. ut ad eum locum viri docti monuerunt. V. etiam viros doctos ad Nason. 1. Am. El. 2, 41. Mox *habuerunt* Voff. 1. Leid. 2. Portug. Harlej. 2. et Lipsiens.

Eo scuta illi pro aureis donis congefta] *et scuta* Harlej. 1. *ea scuta* Voff. 1. et Leid. 2. Sed vulgatum servandum. *eo* eft, ideo. Infra 37, 23, 1. *Procul navium habet prospectum. eo maxime, ut in obvio classi hostium essent, electus locus est.* (* 4, 37, 8. vide ad 5, 16, 3.) et alibi saepe. Tum *illis*, pro *illi*, Leid. 2. et Haverk. a m. 1. In verbis praecedentibus *pepigisse eam, quod in sinistris manibus esset, haberet* praefert Harlej. 2. [Veith. et Helm. 1.]

§. 9. *Decreto arma petiisse dicant, et fraude visam agere*] Liber Buslidanus ad iftum modum legit: *quod in sinistris manibus esset, directo arma petiisse dicant, et fraude visam agere.* quam lectionem veram arbitror. Oppo-

1 XII. Tenuere tamen arcem Sabini: atque inde postero die, quum Romanus exercitus instructus,

nitur enim ambagiosae illi petitioni, qua vel arma vel armillas poscere videbatur, dum paciscitur, ut id sibi traderent, quod in sinistris manibus haberent. Nunc autem plane explicitis verbis arma petiit; quamobrem non avara, sed insidiosa est habita, tamquam quae illos nudos hosti objicere vellet. P. NANNIUS Miscell. 5, 5. Vet. *directo arma.* Ego, quid lateat, propemodum scio. LIPSIUS. Alii *directo.* Lego *dierecta.* MATTH. KLOCKIUS apud Burmann. in syntagm. Epistol. t. 1. p. 39c. Buslidianus liber cum vetere Lipsii *directo arma petisse dicant,* quam scripturam Nannius Miscell. 5. defendit, et interpretatur. Lipsius vero, quid lateat, propemodum se scire ait; sed nullus explicat. Veram scripturam puto *dierecto arma petisse dicant.* Festus me docuit, *dierectum* per ἀντίφρασιν dici, malum diem, quasi minime rectum. Unde Latinis (notavit Scaliger, et nostra laude, et seculo major) *dierectum intrare,* quod Graeci εἰσφθαρῆναι, et *dierecta abire,* quod ἐντεῦθεν ἀποφθαρῆναι, hoc est, abire in malam rem. Sensus itaque Livii erit: Virginem Tarpejam in perniciem suam, malo suo, Germanis *zu einer unglückhaften stundt,* arma petisse. adposite. quamvis nihil displiceat Matthaei Kloch *dierecta arma,* ut Plautus [Men. 2, 3, 87.] *lembum dierectum.* SCHEGKIUS Praemess. Ep. 13. Pall. primus, tertius *delecto,* secundus vero *de directo.* Campan. *directo.* Dudum monuerunt Lipsius, ac Schegkius, et ante hos Nannius. GEBHARD. *decreto* videtur posse defendi verbis Ciceronis 2. Agrar. 17. *Cur non aperte, ut antea? cur non item ut decreto et palam regionem illam petierunt?* Ubi non mutem cum Manutio. Sed Flor. *de recto.* Reg. et Chifl. *derecto.* Pall. duo *delecto.* tertius *de directo.* Oxon. Buslid. et Mur. et Voss. [prior] *directo.* quod probavit olim Nannius. Numquid aliud sub eo lateat, viderit Lipsius. nam *dierecto* et *dierecta* adolescentum, ut illa tempora ferebant, elegantium aetatibus condonanda sunt. Cicero in Partit. [c. 13.] *Alterum ad fidem directo spectat; alterum se inflectit ad motum.* et 2. Divin. 61. *Quid opus est circuitione et amfractu, ut sit utendum interpretibus somniorum potius, quam directo?* J. FR. GRONOV. *delecto arma petisse* Lipsiens. in cujus margine manu sec. emendatum *directo* exstat. *delecta arma petisse* Voss. 2. *delecto ac directo arma petisse* ex Oxoniensi L. 1. profert Hearne, duabus diversis lectionibus junctis, quod saepius verae lectionis ignaros scribas fecisse, dictum est ad 3, 44, 4. *directo arma petisse* Haverk. *derecto arma petisse* Leid. pr. *directo arma petisse* Harlej. uterque, Leid. 2. et Portug. Schegkii conjecturam (p. 59.) *dierecto arma petisse* refellit etiam Georg. Henr. Ursinus Observat. Philologicar. c. 3. p. 86. *directus* et *decretus* etiam alibi confunduntur. vid. ad 40, 30, 6. [*decreto* Helm. 1.] Mox, *fraudem agere visam, sua peremtam mercede* Leidens. sec. *perceptam,* pro *peremtam,* Lipsiens. qui error facile ex compendio *perēptam* nasci potuit. [*interemptam* Veith.]

§. 1. *Atque inde postera die*] Rott. Hel. Gud. Voss. 1. *postero.* J. FR. GRONOVIUS. *postero die* etiam Florent. Harlej. uterque, Leid. uterque, Portug. Haverk. et Lip-

quod inter Palatinum Capitolinumque collem campi est, compleſſet, non prius deſcenderunt in ae-

sienſ. (qui etiam trajectis vocibus *quum postero die* dedit) cum editionibus antiquioribus. Neque aliud voluit librarius Vossiani 2. qui tamen manu aberranti *postremo die* dedit. Primus Aldus *postera* edidit, ex quo per reliquas editiones eadem lectio propagata eſt. Vulgo quidem diſtinxerunt Grammatici, *dies* virilis generis eſſe, cum de certo die loquimur; muliebris autem, cum de tempore. V. etiam Manut. ad Cic. 1. ad fam. Ep. 2. Non multum tamen eorum dictatis tribuendum, et pro arbitrio licere *diem*, sive certum diem, sive tempus notet, utroque genere dicere, contendit Cel. Burmann. ad Nason. 4. Triſt. El. 6, 38. Hic tamen *poſtero die* in contextum recepi, tum propter codicum et editionum plurimarum consensum, tum etiam quod Livium, qui vel centum ac pluribus locis *postero die*, aut *in posterum diem* dixit, rarissime *postera die*, et *in posteram diem* usum obſervarim, et neſcio an pluribus, quam his quatuor locis. 2, 49, 2. *Fabii postera die arma capiunt.* 6, 22, 8. *Exercitu indicto ad portam Esquilinam in posteram diem.* 7, 8, 6. *Postera die deserta fuga castra Hernicorum.* et 9, 20. quorum tamen plerisque adhuc variant codices. Praeterea vox *inde* aberat a Voſſ. 1. et Leid. 2. pro qua *in* exhibet Portugall. quae scriptura hinc orta eſt, quod *inde* breviter *iñ* exarari soleat, et notam addere scriba omiserit. V. ad 10, 20, 6.

Inter Palatinum Capitolinumque collem campi est] *intra Palatinum* Voſſ. 2. solito scribarum errore. V. ad 5, 27, 3. Tum *Palantinum* Portug. Hinc *Capitolinumque* Leid. sec. et Haverk. a m. pr. Denique *Capitolinumque campi collem est* Portug.

Non prius descenderunt in aequum, quam ira et cupiditate recuperandae arcis stimulante animos in adversum Romani subiere] Videtur mihi legendum, *Non prius descendere in aequum, quam ira et cupiditate recuperandae arcis stimulante animos in adversum Romani subire:* quandoquidem expreſſe Palat. secundus *descendere*, et mox primus *subire*. 3, 30. ex Pall. triga reſtituo, *Id modo excipere, ne postea eosdem tribunos juberent.* Fatua vulgo lectio regnat *excepere*. Ita 3, 36. habet Palat. secund. *Quotidie coïre remotis arbitris.* Vulgo *coibant*. c. 43. *Haud inultum interficere.* ut habent Palat. duo meliores. 4, 8. quoque emendandum ex duobus Pall. *Et patres, quamquam rem parvam, tamen, quo plures patricii magistratus in rep. essent, laeti accipere.* Vulgo male *accepere*. Statim ibidem c. 9. ex melioribus iisdem codicibus lege, *Priores Volsci duce Aequo Cluilio in Ardeam venire, et moenibus hostium vallum obicere.* Nam qui primitus mutare ausi sunt, lolio, credo, tam vili tritico, victitasse mihi persuadeo. Eodem lib. c. 39. *Quod ubi est factum, interclusi equites: nec perrumpere eadem, qua transierant, posse.* 5, 49. *Sed Diique et homines prohibere redemtos vivere Romanos.* ut habent Pall. duo. vulgo *prohibuere*. GEBHARDUS. Noſtri codices nihil mutant: nisi quod *descenderent* a m. 1. *descendere* a m. 2. praeferat Portug. *descenderent* Haverk. a m. pr. *descenderunt* a manu sec. Tum *Romani principes*, una voce auctior, idem Haverk. a m. pr. quae tamen vox ex sequenti huc translata vide-

quum, quam, ira et cupiditate recuperandae arcis
stimulante animos, in adversum Romani subiere.
2 Principes utrimque pugnam ciebant; ab Sabinis
Mettus Curtius, ab Romanis Hostus Hostilius. hic
rem Romanam iniquo loco ad prima signa animo
3 atque audacia sustinebat. Ut Hostus cecidit, con-
festim

tur scribae errore. Denique *subigere*, pro *subiere*, sit in Harlej. 1. Livium saepissime orationibus infinitive propositis usum fuisse, easque frequenter ab indocta scribarum natione corruptas esse, multis locis viri docti observarunt. V. infra ad lib. hujus c. 50, 5. Hic tamen eamdem adhibitam fuisse, ut Gebhardus putabat, nondum mihi persuadere potui.

§. 2. *Metius Curtius*] Vet. *Mettius* semper, ut Graeci. LIPSIUS. *Mettius* Florent. (et ita §. 8. 9. 10.) Voss. 1. Portug. Leid. pr. et Haverh. [Helm. 1.] *Mectius* Leid. 2. *Metitus* Harlej. 1. *Mecius* Harl. 2. et Lipsiens. [Veith. et sic semper] *Caecius* Voss. 2. V. infra ad c. 23, 4. Praeterea *Crucius* Voss. 1. *Curius* Leid. 2.

Ab Romanis Hostius Hostilius] Dionysius [l. 2. p. 108.] Lucumonem Tuscum Romulo adjutorem adhibet. Unde et equitum una centuria nomen habet, ut auctor est M. Varro [l. 4. p. 16.] Livius Lucerum originem incertam ait [cap. seq.] Quidam Hetruscae historiae racematores Livium invidiae in nomen Tuscum insimulant, ideoque ab eo Hostilium pro Lucumone positum esse. Mihi autem videtur Livius hoc absque auctoribus non fecisse. at quibus, nescio. neque enim facile scitu est. GLAREANUS. Alio libro [nempe de Praenomin. Romanorum] ostendi ex auctoritate lapidum Capitolinorum, et Valerii, et Macrobii, esse praenomen tum in hoc rege, tum in (p. 60.) Hosto Lucretio consule, de quo infra dicam [ad 4, 30, 4.] non *Hostium*. SIGONIUS. *a Romanis*, et paullo ante *a Sabinis* Leid. sec. Praeterea *Hostius Hostilius* Voss. uterque, Leid. pr. Harlej. ut. Haverk. Portug. Lipsiens. et a m. 2. Leid. 2. cum a manu 1. corruptius adhuc scriptum fuisset *hostibus Hostilius*. Vocem *Hostius* non agnoscit Oxon. L. 1. ut Hearne notavit, et Neapol. Latinii, quemadmodum contra *Hostilius* omittit Harlej. 1. quod errore factum librariorum, qui tantum non easdem literas, repetere neglexerunt. Cur vero Sigonius Hostum Hostilium *regem* vocat? [*Hostius* Veith. *Hostus* Helm. 1.]

Animo atque audacia sustinebat] Palat. sec. *sustentabat*. GEBHARDUS. Nostri nihil mutant, nisi quod τὸ *atque* omiserit scriba Harlej. antiquioris. an forsitan voluit *animo audaci?* sed nihil muto. Paullo ante *rem Romanam aequo iniquo loco* Voss. 2. Sed peccatum puto librarii.

§. 3. *Ut Hostius cecidit*] Libri, quos supra allegavi, sic habent. *Ut Hostilius cecidit, confestim Romana inclinatur acies, fusaque ad veterem portam Palatii. At Romulus et ipse turba fugientium actus.* Videat diligens lector, num idem sit nomen *Hostius* et *Hosti-*

festim Romana inclinatur acies; fusaque est ad veterem portam Palatii. Romulus, et ipse turba fugientium actus, arma ad coelum tollens, *Jupiter*, 4
tuis, inquit, jussus avibus hic in Palatio prima urbi fundamenta jeci. arcem jam, scelere emtam, Sabini habent. inde huc armati, superata media valle, tendunt. At tu, pater Deûm hominumque, hinc saltem 5

lius, et aliquo modo ὑποκοριστικῶς deductum, ut *Quintilius* a *Quintio*, *Sextilius* a *Sexto*, *Petilius* a *Peto*, *Manlius* sive *Manilius* a *Manio*, *Lucilius* a *Lucio*, ea forma, qua Graeci dicunt βρεφύλλιον, εἰδύλλιον, μειρακίλλιον. Nam tametsi lambda in his dictionibus non geminetur, non mirum; quum veteres ἐπάλληλσιν earumdem consonantium valde exhorruerint. P. NANNIUS Miscell. 5, 5. *Ut Hostilius* etiam Latinius in Neapolit. et Hearne in Oxon. N. et C. invenerunt. Sed *Hostius* omnes nostri habuerunt. pro quo recte Sigonius ad §. 2. dedit *Hostus*. [*ut Hostilius* Helm. 1. *ut Hostius* Veith.] Mox *inclinatur* omittitur in Voss. 2. ut scribendum videri possit *Romana acies fusa est*. Sed nihil mutandum puto. τὸ *inclinatur* enim negligentia scribae excidisse verius est.

Romulus et ipse turba fugientium actus] Palatinus sec. *Romulus et ipse ex ipsa turba f. actus*, ceteri duo pro *ipse* habent *ipsa*. GEBHARDUS. *et ipsa* etiam perperam Voss. 2. et Leid. pr. Mox *turba actus fugientium* Portug. Tum, *adtollens* Harlej. 2. [*et Romulus et ipsa turba* Veith.]

§. 4. *Hic in Palatino prima urbi fundamenta jeci*] Vet. lib. *Palatio*, ut ante. SIGONIUS. Voces *in Palatino* aberant a Voss. 2. Sed *in Pallantino* Portug. *in Palatio* Florent. Voss. 1. Leid. uterque, et Harlej. 1. et ita ex codd. L. 2. et C. laudat Hearne. V. Gronov. supra ad c. 5, 1. et Sigon. ad c. 7, 1. Praeterea *prima urbis fundamenta* Harlej. 2. *prima fundamenta*, media voce omissa, Harlej. 1. utrumque male. *fundamenta urbi jacere*, ut *locum seditioni quaerere* 3, 46, 2. In praecedentibus nou idem ordo est verborum in omnibus membranis. nam *Jupiter, inquit, tuis jussus avibus* Voss. 1. et Leid. 2. [Helm. 1.] *Jupiter, inquit, jussus tuis avibus* Harlej. sec. *Jupiter, tuis, inquit, visis avibus* habet Lipsiens. in contextu, sed *jussus* in margine mutatum a m. sec.

Arcem jam scelere emtam Sabini habent] Palat. sec. *tenent*. 3, 17. *Arcem ab his iisdem Sabinis auro captam recepisti*. GEBHARDUS. *tenent* etiam Harlej. 2. et Haverk. Sed male. Vel enim repetitum ex principio hujus capitis *Tenuere tamen arcem Sabini*; vel id factum sollemni errore librariorum, qui has voces *tenere* et *habere* confundere soliti sunt. V. infra ad 2, 31, 6. Tacit. 1. Ann. 1. *Urbem Romam a principio reges habuere*. V. viros doctos ad Flor. 4, 2, 22. Praeterea male *scelere erntam* Leid. sec. Similitudo ductuum *m* et *rn* in scriptura Longobardica huic errori caussam dedit. (* vide ad 4, 21, 5.) *Hinc alte arce* Florent. [*saltim* Helm. 1.]

arce bostes: deme terrorem Romanis, fugamque foedam
6 *siste. Hic ego tibi templum Statori Jovi, quod monumentum sit posteris, tua praesenti ope servatam ur-*
7 *bem esse, voveo.* Haec precatus, veluti si sensisset auditas preces, *Hinc*, inquit, *Romani*, *Jupiter optimus maximus resistere atque iterare pugnam jubet.* Reſtitere Romani, tamquam coeleſti voce jussi.

§. 5. *Fugamque foedam siste*] Media vox aberat a Voſſ. 2. Paullo ante, *deinde terrorem*, pro *deme terrorem*, Lipsiens. et Harlej. 2. Malc. V. ad 2, 2, 7.

§. 6. *Hic ego tibi templum*] Melior collocatio in Pal. sec. *Hic tibi ego.* GEBHARDUS. Caussam, cur illa verborum collocatio praeferenda sit, nullam video. Omnes etiam noſtri in vulgatum conspirant. [*monimentum* Helm. 1.]

Tua praesenti ope servatam urbem esse] *tua praesertim ope* Portug. Eodem modo olim peccatum erat apud Salluſt. in Catil. 51, 19. ubi vide Cortium, qui docet, *praesentem diligentiam* eſſe adjuvantem, praeſtantem, certo intentam: quae etiam eſt significatio huic loco conveniens. Tum *servatam esse urbem* Voſſ. 1. et Leid. 2. *servatam urbem*, τῷ *eſſe* omiſſo, Haverk. *Tua praesentia perservatam* Florent. m. 2. [*reservatum* Helm. 1.]

§. 7. *Veluti sensiſſet auditas preces*] Iterum secund. *Veluti si sensisset.* GEBHARDUS. Rott. Gud. Voſſ. [uterque,] Flor. uterque, *Veluti si sensisset.* Id perinde Livium sonat, ac vulgata. Hoc libro c. 56. *Velut si prolapsus ce-* (p. 61.) *cidisset.* 21, 8. *Velut si pariter utrosque murus texisset.* 23, 9. *Velut si jam agendis interesset.* et saepe. JAC. GRONOVIUS. *veluti si sensiſſet* etiam Leid. uterque, Harlej. antiquior, Haverk. a m. sec. et omnes, quibus usus sum, editiones antiquiores. Primus Aldus particulam omisit, quam iterum recipiendam duxi. 21, 41, 10. *Veluti si servos videatis veſtros arma repente contra vos ferentes.* et mox, *Hic eſt obſtandum, milites, velut si ante Romana moenia pugnemus.* 23, 18, 14. *Velut si cum alio exercitu a Capua exiret.* 25, 38, 8. *Velut si adhortantes signumque dantes videatis eos, ita proelium inire.* 28, 32, 7. *Veluti si omnium communis agatur honos.* 29, 28, 9. *Veluti si urbem extemplo adgreſſurus Scipio foret.* Simili modo dictum *quasi si.* Vide N. Heins. ad Nason. Epiſt. 4. Her. v. 3. *tamquam si*, de quo vide ad 40, 9, 7. [*veluti sensiſſet* Veith.]

Hinc, inquit, Romani] *Heus, inquit, Romani* scribendum suis ad me literis conjiciebat Heumann. *Hic, inquit, Romani* Leid. pr. et Haverk. Easdem voces saepius commutari infra videbimus ad 26, 13, 13. *Hic Romanos*, media voce exsulante, Voſſ. 2. *inquit, hinc Romani*, mutato ordine vocabulorum, Portugall. Mox *resiſtere nos atque iterare*, vocula addita, idem Portug. a m. sec.

Reſtitere Romani, tamquam caeleſti voce jussi] Palatinus primus

ipſe ad primores Romulus provolat. Mettus Cur- 8
tius ab Sabinis princeps ab arce decucurrerat, et
effuſos egerat Romanos, toto quantum foro ſpa-
cium eſt. nec procul jam a porta Palatii erat,
clamitans, *Vicimus perfidos hoſpites, inbelles hoſtes.
Jam ſciunt, longe aliud eſſe virgines rapere, aliud* 9
pugnare cum viris. In eum, haec gloriantem, cum

reſiſtere R. tamquam caeleſti voce niſi. GEBHARDUS. *Reſiſtere Romani* etiam Voſſ. 2. Lipſiens. Leid. sec. et Haverk. v. ad 1, 50, 5. Sed hic nihil muto. Tum *quamquam caeleſti voce* Leid. pr. eadem scribae aberratione, qua etiam *tantum* et *quantum* commutantur. v. ad 24, 35, 4. (* v. ad 35, 48, 8.) Mox *pervolat* Harlej. 2.

§. 8. *Ab arce decurrerat*] Vet. lib. *decucurrerat.* Oſtendit porro Priscianus, bonos auctores compoſitum *cucurri* uſurpaſſe. ut Livius in 25. [c. 11, 3.] *Et si ferocius procucurriſſent.* Idem feciſſe Catonem, Plautum, et Terentium. SIGONIUS. *decucurrerat* etiam Florent. Voſſ. 1. et Harlej. uterque. *cucurrerat* Voſſ. 2. et Leid. pr. V. Gronov. infra ad 22, 4, 6. et 25, 17, 5. et Coler. ad Praef. Val. Max. ubi teſtatur, se ejusmodi praeterita numquam aliter inveniſſe in scripto cod. Danielis. Pariter emendandum apud Frontin. 2. Strateg. 2. ex. 4. *In ſubjectos hoſtes decucurrit.* Ita enim unus Hillensb. cujus excerpta penes me sunt, exhibet. Paſſim etiam codicem Suetonii Memmianum habuiſſe *accucurrerunt*, *transcucurriſſet*, *concucurriſſe*, *percucurrit*, *procucurriſſet* Cl. Jac. Gronov. praef. Suetonii editioni, quam anno 1698. emisit, praefixa teſtatur. Adde Cortium ad Plinii 2. Ep. 1. (* *percucurri* in Mſſ. Curtii 9, 1, 3.) Simili modo formatum praeteritum *excucurrerunt* ex codicibus reſtitutum eſt infra c. 15, 1. *praecucurrerant* 8, 30, 13. V. etiam Torren. ad Val. Max. 1, 8. ex. 10. et ad 3, 1. ex. 1. *concucurrerunt* v. Jac. Gronov. ad Liv. 29, 18, 10. (* et quae notavi ad 5, 38, 3.) *procucurri* v. infra ad 40, 30, 5. *incucurrerot* v. Jac. Gronov. ad 27, 18, 19. Hoc poſterius autem ex illis erat compoſitis, in quibus segeminationem nondum in praeterito reperirisse teſtatur Voſſ. 3. de Analog. 19. inter quae etiam enumerat *discucurri*, quo tamen utitur Sueton. in Calig. 32. *More victorum cum palma discucurrit.* Praeterea *a Sabinis*, pro *ab Sabinis*, eſt in Voſſ. pr. Leid. 2. et Harlej. sec. Denique *totum quanto foro ſpatium eſt* Lipſiens. Male. [verba *et effuſos — Palatii erat* plane desunt in Helm. 1.]

Perfidos hoſpites, inbelles hoſtes] *perfidos hoſtes, imbelles hoſpites* Portug. *perfidos hoſtes* etiam Voſſ. pr. Male. Proprium enim convicium in *hoſpites*, quod *perfidi* sint; in *hoſtes* autem, quod *inbelles.* Similiter dictator Rom. Fidenates et Volscos infra 4, 32. *perfidos ſocios, inbelles hoſtes* vocat. Et ita Ovid. de Paride 13. Her. 44.

Tam sis hoſtis iners, quam malus hoſpes eras.

Digitized by Google

globo ferociffimorum juvenum Romulus inpetum facit. Ex equo tum forte Mettus pugnabat: eo pelli facilius fuit: pulfum Romani perfequuntur. et alia Romana acies, audacia regis accenfa, fundit Sabinos. Mettus in paludem sefe, strepitu sequentium trepidante equo, conjecit: adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. Et ille quidem,

Mox *longe effe aliud virgines capere* Harlej. sec. v. ad 6, 23, 5.

§. 9. *Cum globo ferocissimorum juvenum*] *fortissimorum juvenum* Leidens. sec. et Haverk. (* ut 4, 29, 1.) quod ex gloffemate natum effe censendum eft. V. ad 28, 42, 4. In verbis praecedentibus unam vocem addebant Harlej. sec. et Haverk. hoc modo, *in eum jam haec gloriantem.*

Pulsum Romani persequuntur] *prosequuntur* Portug. V. infra ad 9, 10, 7. Paullo ante *forte pugnabat Mecius* Harlej. sec. [*fudit* Veith.]

§. 10. *Adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri*] Id eft, converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam male libris omnibus *averterat* scriptum alio senfu. LIPSIUS ad Tacit. 12. Ann. 51. Sic Pal. sec. a dextra emendatrice, quomodo emendandum censebat Lipfius ad Tac. 2. Ann. 17. Antea legebamus *averterat*, iguorantia hiftoricae dictionis. quamvis forte fuit initio *adverteratque etiam Sabinos tanti periculum viri:* nifi praeterea velimus *tanti periculo viri* adsutum a manu librarii. Sic et infra poft, *favore multorum addito animo*, deleri poterant e Livio, salva interim narratione. GRUTERUS. Palatinus primus *averterantque ea res etiam* etc. Forte legendum *averterantque ea re etiam Sabini*, noto dicendi genere; pro aversi erant. GERHARDUS. Recte viri docti *adverteratque* legendum monuerunt: quomodo a m. 2. praefert Portug. in quo cod. a m. 1. ut et in omnibus reliquis noftris, utroque Voff. utroque Harlej. utroque Leid. Haverk. et Lipsienf. [Helm. 1. et Veith.] erat *averteratque*. Verum non tantum ea res *averterat*, id eft, alio verterat Sabinos, verum etiam *adverterat*, id eft, ad se converterat. Plin. 1. Ep. 10. *Multa in Euphrate sic eminent atque elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant atque adficiant.* ubi Cl. Corte nos remittit ad ea, quae notaturus eft ad Lucani 8, 857. Eodem senfu hoc verbum Livio reftituendum exiftimabat Gronov. infra ad 5, 42, 4. V. etiam, quae notantur ad 6, 23, 8. 10, 21, 11. 26, 5, 9. 30, 8, 1. et 31, 40, 7. Simili modo *aversus* et *adversus* saepius in membranis antiquis commutantur. V. infra ad 2, 31, 6. De verbo *advertere* hac significatione agunt Acidal. ad Taciti 1. Annal. 41. et Gifanius in Observ. Ling. Lat. voce *Advertere*. Aliter tamen loqui videtur Livius 28, 6, 4. *Quum omnium animos oculosque id certamen avertiffet.* Ceterum unus e Regiis codd. apud Crevier. *advertitque.* Verum unum hunc teftem, adversantibus reliquis, non audiendum censeo. Verba sequentia *tanti peri-*

adnuentibus ac vocantibus suis, favore multorum addito animo, evadit. Romani Sabinique in media convalle duorum montium redintegrant proelium. sed res Romana erat superior.

XIII. Tum Sabinae mulieres, quarum ex in- 1
juria bellum ortum erat, crinibus passis scissaque veste, victo malis muliebri pavore, ausae se inter

culo viri pro glossemate habet Scheffer. in Miscell. Obs. Critic. T. 8. p. 298. Insuper *favore multorum*, quod proximum est, exponit multorum auxilio vel ope. Potius *favor* est vox, qua indicatur spectatorum in circis ac theatris benevolentia, non tamen tacita, sed quae voce ac gestu exprimitur. V. Casaub. ad Vopisc. Aurel. c. 48.

In media convalle duorum montium redintegrant proelium] Vet. *bellum.* LIPSIUS. *in media valle* Lipsiens. quem non audio invitis reliquis. Infra hoc lib. c. 38, 6. *Infima urbis loca circa forum aliasque interjectas collibus convalles, quia ex plunis locis haud facile evehebant aquas, cloacis e fastigio in Tiberim ductis siccat. redintegrant bellum* Voss. 1. Leid. 2. et Harlej. 2. Saepius librarios voces *bellum* et *proelium* commutasse infra dicam ad 3, 61, 2. Quo minus tamen hic et alibi temere eo sensu *bellum* recipiendum existimem, obstant, quae ibidem dicam. Praecedentia ita exhibebat Haverk. *Romani atque Sabini in media.*

§. 1. *Tum Sabinae mulieres*] Eleganter Palat. primus expungit *τὸ mulieres.* Sic infra mox. *Ex bello tam tristi laeta repente pax cariores Sabinas viris ac parentibus, et ante omnes Romulo ipsi fecit.* GEBHARDUS. Eadem vox abest etiam a Lipsiensi. Sed unius vel alterius fide eam expungere non sustineo.

Quarum ex injuria bellum ortum erat] Hunc locum imitatus esse Eutrop. videtur 1, 2. *Commotis bellis propter raptarum injuriam Caeninenses vicit.* Ubi vir Cl. qui proxime scriptorem hunc in lucem emisit, ex cod. Lugd. *raptorum* in contextum recepit, et intelligit injuriam, quam raptores intulere. Ita saepe active *injuria* sumi, adscripta ab eo auctorum loca ostendunt, idque non negamus. uni tamen cod. contra aliorum consensum palmam ibidem tribuendam non esse vel Livii locus, quem Eutropius imitatus est, evincere potest. (* v. Burmann. ad Phaedr. 2, 8, 2.)

Crinibus passis scissaque veste] Lego *sparsis.* LIPSIUS. Recentius editi *passis;* non carpo. Sed tamen, quum antiquiores praeferant *sparsis*, quod et in Lipsii libris et tribus Pall. mirum est, nisi originem suam debeat alterum illud Petro Justino Philelpho, qui praefuit editioni Mediolanensi anni 1480. In ea certe comparet, additumque, *ut amicis quibusdam suis morem gereret, quam diligentissime illam recognovisse.* At ego minime amare possum tam diligentem recognitionem. GRUTERUS. Pall. Camp. sicut Lipsii codex, *sparsis.* Diodorus l. 17. [p. 580.] de Persidibus, *Περιαιρούμεναι δὲ*

tela volantia inferre, ex transverso inpetu facto,
2 dirimere infeſtas acies, dirimere iras; hinc patres,

ταῖς Χερσὶ τρεμύσαις τὸν τῦ σώματος κόσμον καὶ τὰς κόμας ἀνειμέναι διὰ τόπων τραχέων ἔθεον. etc. 39, 13. *Matronas Baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim.* GEBHARDUS. *passis*, pro quo Lipsius et Gruterus *sparsis*, (quod perpetuo etiam apud Poëtas habere pejores observavi, ubicumque fere illud meliores libri) non eſt Philelphi iſtius Mediolanenſis, sed Flor. membranae, quae antiquissima eſt omnium hujus partis Livii adhuc visarum: nec aliter Vossianus [primus] a m. 1. J. FR. GRONOVIUS *ſparſis*, praeter Voſſ. pr. a manu interpolatrice, habent etiam Voſſ. 2. Leid. 2. Harlej. 2. Haverk. Portug. a m. pr. et Lipſienſis. [Veith.] Verum *passis* supereſt in Harlej. antiquiore, Leid. pr. et Portug. a m. 2. quod Gronovius membranas antiquissimas apud poëtas et alibi plerumque praeferre teſtatur, ubi recentiores *sparsos crines* exhibent. Id infra etiam repetit ad 26, 9, 7. Ita Terent. in Heaut. 2, 3, 49.

Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter.

Ubi nemo interpretum diſſenſum codicum notavit, praeter Pareum, qui ex Palat. 2. profert *capillus sparsus*, et nuper Celeb. Bentlejum, qui eamdem scripturam tres ex suis pro varia lectione, duos vero in ipso textu, servare monuit. In Phorm. 1, 2, 56.

Capillus paſſus, nudus pes, ipsa horrida.

Ubi, reliquis tacentibus, solus Pareus iterum ex MSS. Pall. *sparsus* laudavit. Ovid. Epiſt. 6. Her. v. 89.

Per tumulos errat, passis, discincta, capillis.

Liv. 7, 40, 11. *Exspectate, dum vobis singulis matres coujugesque crinibus passis obviae ab urbe veniant.* 26, 9, 7. *Uudique matronae in publicum effusae circa Deûm delubra discurrunt, crinibus passis aras verrentes.* (p. 63.) (* Ammian. Marcell. 30, 21.) Videndi sunt Nic. Heinſius ad Nason. 1. Faſtor. v. 646. et Weitz. ad Terent. Heaut. 2, 3, 49. Lambin. denique ad Horat. 1. sat. 8, 23. Quid vero sit *paſſus capillus*, Gellius docet, jam ab aliis ad partes vocatus, 15. Noct. Att. 15. *Capillo quoque eſſe mulier paſſo dicitur, quaſi porrecto et expanso.* Non tamen statuendum cum Cel. Graevio ad Juſtin. 24, 3. genus loquendi *crinibus sparſis* Latinis auribus placere non poſſe, quae *paſſos crines*, non *sparsos*, norunt. Certe *spargere crines* Latine dici docuit J. Fr. Gronovius ad Juſtin. 24, 8. V. etiam Bentlej. ad Terent. Heaut. 2, 3, 49. *sparſi capilli* memorantur quoque Nasoni Epiſt. 15. Her. v. 73.

Ecce jacent collo sparſi sine lege capilli.

Ubi Ill. Heinſius, qui Ovidium recensens ingentem codicum scriptorum copiam conſuluit, ex solo tantum Regio *passi capilli* profert: qui tamen non videntur ibi locum habere poſſe. *passi capilli* magis lugentibus ac supplicibus, ut *sparſi* vaticinantibus, furore divino correptis ac Bacchantibus convenire videntur. V. Cel. Burmann. ad Ovid. 3. Art. Amat. v. 709. Hinc *crinibus sparſis* legen-

hinc viros orantes, *ne se sanguine nefando soceri generique respergerent: ne parricidio macularent partus*

dum videri infra dicam ad 39, 13, 12. etiam apud Ovid. 15. Her. v. 73. Contra hic cum Gronovio et aliis malo *crinibus passis*, quod lugentes (ἐσθῆτας ἔχουσαι πενθίμους inquit Dionys. Halic. l. 3. p. 110.) ac supplices Sabinae ex urbe egressae sint; et quidem tanto magis, quod et codices Oxonienses hanc lectionem praeferre Hearne profiteatur.

Victo malis muliebri pavore]. Iterum in Palat. primo deficit τὸ *malis*. Lucanus 8, 817.

- - - Ille per umbras
Ausus ferre gradum victum pietate timorem
Compulit.

GEBHARDUS. Nostri omnes nihil mutant, nisi quod τὸ *malis* etiam desit in Lipsiensi. V. infra ad 2, 36, 3.

Ausae se inter tela volantia inferre, ex transverso] Palat. sec. *volitantia*. GEBHARDUS. *volitantia* etiam Harlej. 2. *volloncia* Lipf. Tum *ausae sunt inter tela volontia se inferre, et ex transverso* Voss. 1. *ausae inter tela volantia se inferre, et ex transverso* Leid. 2. *ausae se inter tela inferre volantia, ex transverso* Portug. [*volantia tela* Veith.]

Dirimere infestas acies, dirimere iras] Haud aliter scripti. Terent. in Hecyra [3, 1, 11.] *Rem cognosces, iram expedies*. Noster l. 28. [c. 21, 9.] *Quod ab tanta rabie dirimi nequirent*. Malim tamen fere *delenire iras*. Ut l. 2. [c. 45, 2.] *Diem tempusque forsitan ipsum leniturum iras*. l. 33. [c. 16, 7.] *Aut eo ipso lenire iras, aut pati, quod casus tulisset*. l. 39. [c. 13, 3.] *Simul iram lenire*. Plaut. in Asin. [2, 4, 28.] *Vah! delenire apparas*. Colum. 9, 3. *Sed tamen iracundia notae melioris apium facile delenitur*. J. FR. GRONOVIUS. Livius 40, 7, 5. *Quin commissatum, inquit, ad fratrem imus, et iram ejus, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilaritate nostra lenimus*. Senec. 1. de ira 1. *Exegisti a me, Novate, ut scriberem, quemadmodum posset ira leniri*. Ovid. Epist. 17. Her. v. 23.

Crimen erat nostrum, si delenita fuissem.

Pari modo *lenire seditionem* infra est 5, 24, 4. *Romae interim multiplex seditio erat: cujus leniendae caussa coloniam in Volscos deducendam censuerant*. 6, 16, 6. *Jam haud procul seditione res erat; cujus leniendae caussa, largitor voluntarius senatus repente factus*. 4, 51, 5. *Vindicatis seditionibus delenimentum animis Bolani agri divisionem objici*. 28, 26, 5. *Antea Sucronem ad leniendam seditionem ierant. lenire indignitatem* apud Liv. 38, 24, 4. *Ad leniendam indignitatem injuriae, spem reditus ad suos mulieri facit*. V. Cl. Cortium ad Sallust. Jugurth. 11. etiam *mitigare discordiam* non absimili ratione dixit Liv. 2, 57, 2. Vulgatum tamen damnare non audeo, quod etiam Donjatius tuetur, docens, ideo non male *dirimendi* voce usum esse Livium, quod non de unius, sed de duorum mutua ira flectenda hic agatur. Infra 39, 22, 9. *Legatum eum post damnationem et bona vendita missum in Asiam, ad dirimenda inter Antiochum et Eumenem reges certamina, Valerius Antias est auctor*. [*hinc viros, hinc patres* Helm. 1.]

§. 2. *Ne parricidio macularent*] Videtur necessario legendum *orbarent*. aliter sensus extricari nequitur, aut certe non placet.

3 *suos, nepotum illi, liberûm hi progeniem. Si adfinitatis inter vos, si connubii piget, in nos vertite iras: nos caussa belli, nos vulnerum ac caedium viris ac parentibus sumus. melius peribimus, quam sine alteris*
4 *vestrûm viduae aut orbae vivemus.* Movet res tum multitudinem, tum duces. Silentium et repentina

TAN. FABER. Eximie Livius se ipse explicat in perſona Virginii 3, 50. orantis, *ne, quod scelus Appii eſſet, sibi attribuerent, neu se ut parricidam liberûm averſarentur.* Similiter deprecantur hae Sabinae foedum dedecus, ne mutuis caedibus patres ac mariti efficerent, ut ſtirpi suae poſſet objici et exprobrari, eam a parricidis ortam eſſe, et patres simul avosque inquinatos et maculatos mutue cognato sanguine. Sic Manlius maculavit gentem suam parricidio filii 8, 7. Vides, nihil in his mutandum. JAC. GRONOVIUS. Nihil mutandum eſſe Doujatius etiam monuit, et verum senſum Livii vidit.

Nepotum illi, liberûm hi progeniem] Alio ordine *hi liberûm* Florent. Voſſ. 2. Leid. pr. Portug. et Lipſ. *hi liberorum* Voſſ. 1. Leid. 2. Haverk. et Harlej. ambo. [Helm. 1.] Sed amat has contractiones Livius, ut infra dicendum ad 22, 22, 5. Mox *affinitatis inter nos*, pro *inter vos*, Haverk. V. ad 34, 2, 2.

(p. 64.) §. 3. *Nos cauſſa belli, nos vulnerum ac caedium viris ac parentibus sumus*] *nos cauſſa belli, nos vulnerum ac caedium cauſſa* Portug. Deinde *vulnerum ac caedis* Harlej. 2. Tum *sumus viris ac parentibus* Voſſ. 1. et Leid. sec. Tandem *viduae ac orbae* Lips. Voculae hae passim turbantur in Mſtis. V. infra ad 21, 53, 3. Sed *τὸ aut* servandum conſtabit vel ex illis, quae notabo ad 10, 36, 17. [*viris ac propinquis parentibus* Helm. 1.]

§. 4. *Movet res tum multitudinem, tum duces*] *Movent res* ambo Voſſ. ambo Harlej. Leid. 2. et Portug. a m. 1. in quo a manu emendatrice repositum *Movit. Monet res* perperam eſt in Haverk. de quo errore in membranis vetuſtis saepissime obvio v. ad 9, 38, 12. Praeterea *cum multitudinem tum duces* Harlej. antiquior, Florent. et Leid. uterque. V. ad 6, 23, 3. [*movent res cum* Helm. 1.]

Inde ad foedus faciendum duces prodeunt] Palat. prim. *inde et ad foedus.* Vide tamen, an pro *faciendum* reponendum sit *sanciendum.* Fuit primo exaratum *saciendum.* GEBHARDUS. Vulgatum invitis omnibus membranis cum Gebhardo non mutarem. *facere foedus* enim ubique obvium. Infra h. lib. c. 24, 3. *Foedera alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepimus.* 9, 5, 1. *Negarunt, injuſſu populi foedus fieri poſſe.* Cic. pro Sext. 10. *Foedus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipſi vellent.* 2. de Finib. 26. *Posuiſti etiam, dicere alios, foedus quoddam inter se facere sapientes.* 2. de Invent. 30. *In eo foedere, quod factum eſt quondam cum Samnitibus, quidam adoleſcens nobilis porcam suſtinuit juſſu imperatoris.* Si forte Gebhardo displicuit *faciendum*, quod mox sequatur *faciunt*, satisfacere poterunt, quae notavi supra ad c. 3, 9.

fit quies. inde ad foedus faciendum duces prodeunt: nec pacem modo, sed et civitatem unam ex duabus faciunt: regnum consociant, imperium omne conferunt Romam. Ita geminata urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites a Curibus adpellati. monumentum ejus pugnae, ubi primum

Sed et civitatem unam ex duabus] Vocula *et* abest ab utroque Voss. utroque Leid. Portug. Harlej. 2. Lips. et Haverk. [Helm. 1.] V. ad 2, 6, 1. Mox *omne imperium conferunt* Voss. 1. et Leid. 2. Tum *Romani*, pro *Romam*, Haverk. [*aliquid tamen* Helm. 1.]

§. 5. *Ubi eques Curtius in vado statuit*] Ego lectorem admonui, videret, ne *Curtium* legendum sit potius: ut veteri voce usus Livius, quod et Maro et Ennius fecere, *eques* pro equus posuerit. *statuit* enim activo significatu hoc loco accipiat, necesse est. SABELLICUS. Lectio haec, *equum Curtius in vado statuit*, si quidem vetusta est, maxime placet. Sabellicus tamen, *eques Curtium*, pro *equus Curtium, in vado statuit* legendum putat. Ceterum ab hocne Metio Curtio, an ab M. Curtio, de quo l. 7. [c. 6.] postea Livius fabulam narrat, lacus nomen habeat, incertum est. GLAREANUS. Hanc lectionem, *equus Curtium in vado statuit*, laudat Glareanus injuste. †,,Glareanus legit *equum Curtius*, ,,de verbo *statuit* dicere, quan- ,,do omnes codices ita habebant, ,,supersedit. Sabellicus de ver- ,,bo *statuit* loquitur. At Sabel- ,,licum omittit, Glareanum car- ,,pit: cum Glareanus loquatur ,,ex Gellii auctoritate l. 18, 5. ,,Robortellus mire hic increpat ,,Sigonium de mutatione hujus ,,loci 2. Emendat. 51. horum ver- ,,borum hanc sententiam esse ,,scribens: Equum emersisse ex ,,palude illa, et statuisse Curtium ,,in vado, id est, in loco tuto ac ,,minime profundo. Ita ut le- ,,gendum sit *equus Curtium in va-* ,,*do statuit*. Et ita omnes vetu- ,,sti libri habent. Nec commo- ,,de Livii verba ad Plutarchi sen- ,,tentiam accommodari possunt, ,,cum uterque diversos fuerit ,,secutus auctores. Nam id, quod ,,narratur de eo, vario modo ,,prolatum est ab historicis. Dio- ,,nysius peditem illum pugnasse ,,ait.“ † Veteres enim libri habent *equum Curtium in vado statuit*. Ex quo intelligi potest legendum esse, *equum Curtius in vado destituit*. Nam Plutarchus hanc sententiam ita vertit [in Romul. p. 28.] *Καὶ ἐάσας τὸν ἵππον, ἑαυτὸν ἔσωσεν*. id est, *Destituto equo semet servavit*. Errori locum dederunt finitimae illae syllabae *do*, *de*. SIGONIUS. Plerique libri *equus Curtium*. quod verius. LIPSIUS. *in vado statuit* retinendum censeo. TURNEBUS 11. Advers. 17. *equum Curtius in vado statuit* Florent. Pal. sec. et a scalpello correctoris tert. in quo prius forte *equos Curtius*, quomodo diserte visitur in pr. Sigonius nobis finxit *vado destituit*, et praeter membranas, et non necessario. Nam et *statuere* idem notare posse colligamus ex Martialis 4. Epigr. 28.

Nudam te statuet tuus Lupercus.

Ex Symmachi 1. Ep. 52. *Quid tu?*

ex profunda emersus palude equus Curtium in va-
6 do statuit, Curtium lacum adpellarunt. Ex bello
tam trifti laeta repente pax cariores Sabinas viris
ac parentibus, et ante omnes Romulo ipfi, fecit.
Itaque, quum populum in curias triginta divideret,
7 nomina earum curiis inpofuit. Id non traditur,

libenter Atilio factum putas, quod fafcibus aratra mutavit, et in medio sementis opere anhelos boves statuit rufticus magiftratus? ubi (p. 65.) dudum eft, quod legendum putabam, *quid? en libente Atilio* etc. At rationem sic damus equo, inftat Sigonius. Ita eft; sed et alii dederunt; non animi quidem ac voluntatis, sed facti et eventus. Virgilius 10. Aeneïd. v. 593.

> - - *nulla tuos currus fuga segnis equorum*
> *Prodidit.*

Neque alia utitur imagine optimus quisque poëtarum. Unde et id vocis Martiali meo reddidi 9. Epig. 73. *proditor Helles*, suasu MS. Pal. antea legebatur *portitor.* male. Utique cum et *proditio* accommodetur vel inanimatis. Silius 15, 712.

> *Occubuit clipei transfixi proditus aere.*

Meminitque turris proditricis Aelian. 3. Var. 26. injufteque verbum id arcetur Plin. 29, 1. in fin. *illa perdidit imperii mores.* Reponatur auctoritate membranarum *prodidit.* Sed et nefcio, an jufte eam dictionem Silio excluserit Dausquius nofter 16, 621.

> - - *septem denudas proditor arces.*

Ita enim et editio princeps, et liber manu exaratus Oxoniae, quem mea cauffa ante plures annos compararunt cum vulgatis egregii juvenes Lingelshemius et Dorvilius. inepte pofterius editi *protinus.* Sed et, ubi hodie eft Ovidii 7. Metam. v. 600.

> *Fibra quoque aegra notas veri monitusque Deorum*
> *Perdiderat.*

reponatur potius fide MS. quarti Pal. *Prodiderat.* Imo ubi Paullo. J. C. attribuitur definitio *regulae* l. 1. π. De diverf. reg. jur. *Quaecumque in aliquo vitiata eft, perdit officium suum.* affentior desideratissimi Marquardi Freheri conjecturae *prodit*, qui consulatur libro altero Parerg. c. 13. Quare minus etiam recte aeque defideratus nobis Frid. Sylburgius reprehendit Politiani versionem l. 6. Herodiani c. 9. *Exercitum Romanum plane prodidit.* putatque refcribendum *perdidit.* Joannes quoque Leunclavius nofter fruftra fuit, dum Xylandri versionem emendat in Dione 38, 34. *Praefliterunt numquam sufcipere bellum, quam sufceptum prodere*, fubftituitque *deferere. Produnt* enim saepe non proditores, vel necessitate pressi, vel casu; ut videre eft apud Polybium 1, 62. GRUTERUS. Tragoedia hic Criticis acta eft. Parum opis ad tranquillandos tales subvehunt Palatini codices MSS. A secundo ac tertio Pall. ut et Campani editione vulgata lectio *equum Curtius in vado statuit* stabilitur. Pa-

quum haud dubie aliquantó numerus major hoc mulierum fuerit, aetate, an dignitatibus suis virorumve, an sorte lectae sint, quae nomina curiis darent. Eodem tempore et centuriae tres equitum 8
conſcriptae sunt, Ramnenſes ab Romulo, ab Tito Tatio Titienſes adpellati. Lucerum nominis et ori-

latinus vero primus *equos cur ejus in vado statuit.* Lipſius, ut ante eum dudum Sabellicus ac Glareanus ariolati sunt, *equus Curtium in vado statuit.* Quod si accurate examinetur Palat. primi cod. lectio, dicendum eſt, non longe deerrare hinc ejus veſtigia, siquidem vetuſta scriptura *equos* valet *equus.* Sigonius conjecit *equum Curtius in vado deſtituit:* quia Plutarchus vertit *Καὶ, ἐάσας τὸν ἵππον, ἑαυτὸν ἔσωσε.* Sed hujus emendationem arietavit Robortellus. GEBHARDUS. *equus Curtius in vado statuit* Voſſ. 1. Leid. pr. et Harlej. 1. *eques Curtius in vado statuit* Voſſ. 2. et nonnullae ex vetuſtissimis editionibus. *equos Curcius in vado statuit* Lips. *equum Curtius in vado statuit* Harlej. 2. Haverk. et Portug. *equus Curtium in vado statuit* Leid. 2. Quam cum Robortello et aliis veriorem lectionem existimo; licet adhuc poſtea Sigonius alia lectioni suae stabiliendae in medium adtulerit 1. Emendat. 46. et praeſertim codicem Mureti sibi adsentire. Utrum Robortello, an Sigonio codices Oxonienses congruant, ex Hearneo intelligi nequit: niſi quod tamen prius statuendum ex ordine verborum videatur. Mox *Curtium vadum*, pro *Curtium lacum*, Harlej. 2. et *appellavere*, pro *appellarunt*, Haverk. *appellaverunt* Harlej. sec. Sed Livium contractionibus in his verborum formis gaudere aliquoties infra dicendum erit. Quae Gruterus de verbo *prodere* ad h. l. diſputavit, pluribus refellere conatus eſt Gronov. 3. Observat. 20. [*equos Curtius* Helm. 1. *equum Curcius* Veith.]

§. 6. *Quum populum in curias triginta divideret*] *quum eum populum* Voſſ. sec. Tum *in triginta curias*, alio ordine, Haverk.

§. 7. *Aliquanto numerus major hoc*] Ultimam vocem delendam censebat suis ad me literis Cl. Heumannus. *numerus major hic* eſt in Harlej. 2. Haverk. et a m. 2. in Portugall. [*Id vero traditur* et *major hic mulierum* Veith.]

§. 8. *Centuriae tres equitum*] Velcurio cum docuiſſet, ex Asconio Ped. ad Cic. 1. in Verr. c. 5. conſtare, nomina Ramnenſium, Titienſium, ac Lucerum pertinere ad tres tribus, in quas Romulus universum populum Romanum diviſit, quae tamen hoc loco ad centurias equitum referuntur, tandem exiſtimavit, hic aliquid in Liviano exemplari deeſſe, aut variare saltem. Verum, quo sensu verba Liviana capienda sint, docuit Cel. Graevius ad Flor. 1, 5. unde patet, in Livio nihil deſiderari.

(p.66.) *Ab Tito Tatio Titienses adpellati*] Quamquam Feſtus a praenomine Tatii ait *Titienſes* eſſe dictos, tamen *Tatienſes* potius legendum puto a *Tatio.* Ita enim veteres libri, ita Varro [4. de Ling. Lat. p. 16.] ita Plutarchus [in Rom. p. 30.] *Ἀπὸ Τατίυ Τατιήνσης.* SIGONIUS. Noſtri nihil

ginis caussa incerta est. Inde non modo commune, sed concors etiam, regnum duobus regibus fuit.

1 XIV. Post aliquot annos propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulsant. quumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia suorum
2 et preces plus poterant. Igitur illorum poenam in se vertit. nam Lavinii, quum ad solemne sacrifi-

mutant, nisi quod *Tatienses* sit in solo Haverk. [et Veith.] quod etiam ex Oxoniensibus L. 2. B. et C. profert Hearne. Equitum tamen centuriam tertiam *Titienses*, non *Tatienses*, adpellandam esse, contendit Ill. Heinsius ad Nasonis 3. Fastor. v. 131. Praeterea *appellati sunt* Harlej. 2. *appellatae* Florent. Neapol. Latinii et Portug. quo modo locutus Varr. loc. laud. *Ager Romanus primum divisus in partes tres, a quo tribus adpellatae Tatiensium, Ramnium, Lucerum. Nominatae, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, ut ait Junius, a Lucumone.* Ceterum *Ramnenses* hic servant omnes mei, nisi quod *Ranenses* sit in Lips. et Harlej. sec. *Romenses* in Voss. 1. et Leid. 2. V. ad 10, 6, 7. [*a Tatio* omisso *Tito* Helm. 1. *adpellati* omittit Veith.]

Lucerum nominis et originis caussa incerta est] Iidem *Lucrenses* etiam a Festo et Plutarcho dicti sunt. Horum originem incertam esse ait Livius, non quia nulla tradita sit; sed quia aliam alii tradentes rem in dubium adduxerunt. Alii enim a *Luco*, alii a *Lucumone*, alii a *Lucero* Ardeae rege, nominatos voluerunt. Auctor Plutarchus, Festus, Pedianus. SIGONIUS. V. Johann. Scopam in Collect. c. 18. *Lucrum*, pro *Lucerum*, habet Leid. sec.

Sed concors etiam regnum] Palat. tert. *consors*. GEBHARDUS. *consors* etiam Leid. 2. quod ex sollemni librariorum errore natum censeri debet. Vide, quae notavi ad Silii 1, 100. *etiam concors* est in Haverk. Paullo ante alio ordine *non commune modo* Lips. Harlej. 2. et Portug. ut et mox *regibus duobus fuit* Voss. pr. et Leid. sec.

§. 1. *Legatos Laurentium pulsant*] *Laurentum* Leid. 2. et Haverk. Hac forma *societas consortiumque Laurentum* memoratur leg. 46. C. Theod. de cursu publ. Quod tamen an huc pertineat, dubitat Jac. Gothofr. Junoni Lavinati consecratorum sacerdotum collegium vocat Reines. Class. 6. Inscr. 90. V. etiam ad Class. 12. Inscr. 114. Verum altera forma placuit Symmacho l. 1. epist. 65. (quae aliis est 71.) *Caecilianum virum honestum, Laurentium Lavinatium defensorem, susceptum commendat officium.* Eadem forma etiam occurrit in lapidibus literatis antiquis. Ita apud Gruter. p. 256. num. 7.

CURANTIBUS. TI. JULIO. NEPOTIANO

ET. P. AEMILIO. EGNATIANO. PRAEF. DO

II. Q. Q. LAURENTIUM. LAVINATIUM.

cium eo veniſſet, concurſu facto, interficitur. Eam 3
rem minus aegre, quam dignum erat, tuliſſe Romulum ferunt. seu ob infidam societatem regni, seu quia haud injuria caeſum credebat. Itaque bello quidem abſtinuit: ut tamen expiarentur legatorum injuriae regisque caedes, foedus inter Romam Laviniumque urbes renovatum eſt. Et cum 4
his quidem inſperata pax erat: aliud multo propius,

apud eundem p. 398. n. 7. *M. Cornelius M. F. Pal. Valerianus Epagatianus* vocatur *DECURIO. LAURENTIUM. VICI. AVG.* Quem lapidem Nobiliſſ. Gudius de sodalitio Junonis Lavinatis intelligendum putavit. Ob haec igitur nihil apud Livium mutandum arbitror. (* v. etiam ad 5, 15, 2.) [*et* ante *preces* omittit Helm. 1.]

§. 2. *Nam Lavinii, quum ad sollemne sacrificium eo veniſſet*] *Lavini* Voſſ. uterque, Leid. uterque, Lipſienſ. et Harlej. antiquior. Si conjecturis indulgere liberet, legendum cenſerem, *nam, Lavinium quum ad sollemne sacrificium veniſſet, concurſu facto, interficitur.* Nunc tamen nihil muto. *Lavini* enim scriptum eſt pro *Lavinii*. V. supra ad c. 3, 3. Ita mox *Lavinum*, pro *Lavinium*, praefert Voſſ. sec. Insuper etiam *occurſu*, pro *concurſu*, vitiose idem Voſſ. sec. V. infra ad c. 25, 4. *ad solemne sacrificium conveniſſet* Flor. m. 2.

§. 3. *Itaque bello quidem abſtinuit*] Non viſitur in Palat. sec. *quidem*. GEBHARDUS. *Itaque quidem bello*, voce trajecta, Leid. sec. Paullo ante, *seu haud injuria*, deficiente voce *quia*, Leid. sec. *seu qui haud injuria* Voſſ. sec. et Leid. pr. Sed ultima litera τῦ *quia* intercepta eſt a proximae vocis initiali. Pro *haud* enim passim, omiſſa adspiratione, scribitur *aut*. [*eam rem cum minus aegre* Helm. 1.]

Ut tamen expiarentur legatorum injuriae] Conſiderandum lectori, quomodo legatorum injuriae regisque Tatii caedes expiata sint per foedus, inter Romam Laviniumque urbes renovatum. GLAREANUS. Si locus hic attente spectetur, facile, ut aït Glareanus, intelligitur aliquid deeſſe. Deeſt autem ratio, qua expiatio facta eſt. De qua Dionyſius ita [l. 2. p. 115.] *Τότε ἄγος ἀφοσιοῦται τὸ περὶ τοὺς πρέσβεις γενόμενον.* Et Plutarchus in Romulo [p. 32.] *Καὶ καθαρμοῖς ὁ Ῥωμύλος ἥγνισε τὰς πόλεις, οὓς ἔτι νῦν ἱστοροῦσιν ἐπὶ τῆς Φερεντίνης πύλης συντελεῖσθαι.* Aut igitur sacri mentio deeſt, aut voce illa *Foedus* continetur, atque expreſſa eſt. Ceterum renovatio foederis cum Laurentibus solennis erat. Libr. enim 8. [c. 11, 15.] aït: *Cum Laurentibus renovari foedus juſſum. renovaturque ex eo quot-* (p. 67.) *annis poſt diem decimam Latinarum.* † „Glareanus non „dicit, quicquam deeſſe: sed scire cupit, quomodo inter Ro„manos et Lavinium sit expia„tum scelus caedis." †. SIGONIUS. Glareanus conſiderare lectorem jubet, quomodo inter Romanos et Lavinienses injuriae legatorum regisque caedes expiata sint per foedus. Sigonius vult,

atque in ipsis prope portis, bellum ortum. Fidenates, nimis vicinas prope se convalescere opes rati, priusquam tantum roboris esset, quantum futurum adparebat, occupant bellum facere. juventute armata inmissa, vastatur agri, quod inter urbem ac Fidenas est. Inde ad laevam versi, quia dextra

si locus attente spectetur, aliquid deesse, nempe rationem, qua expiatio facta est: aut igitur sacri mentionem excidisse, aut voce illa *foedus* contineri et expressam esse. Non venit in mentem viris optimis, duplicem esse expiationem, superstitiosam et civilem: per illam Diis, per hanc hominibus satis fit laesis et alioquin ulturis. Illi utique a Livio requirunt superstitiosam: quae etsi haud dubie aliqua defunctoria interposita est, tamen eam suo jure, ut multa, noster praeterit. De civili loquitur hoc sensu: Ut satisfieret tamen Laurentibus pro pulsatis legatis, et vicissim ut satisfieret Romanis pro rege caeso, neuterque populus necessitatem hostilium haberet, colloquio habito placuit compensari injurias, et rediri in gratiam foedere renovato. V. ad M. Senecae l. 5. Controvers. praefationem. J. FR. GRONOVIUS. Vox *tamen* perperam aberat a Portug. Scriptum fuerat *Ut t ñ.* Hinc facili ac proclivi errore duae posteriores literae, priorum ductibus similes, licet ordine inverso positae, omitti potuerunt. Mox *intra Romam Lavinumque urbes* Voss. 2. *inter* et *intra* saepe in Mstis confunduntur. V. ad 5, 27, 3. *renovatum. Et cum his* Florent.

§. 4. *Nimis vicinas prope se convalescere opes*] Pene insana est haec repetitio vocis *prope*, licet diversis sensibus: et non immerito suspicer, *τὰ prope se* ab explicatione vocis *vicinas* profecta esse. Certe absoluta est oratio *vicinas opes nimis convalescere.* 5, 45. *Tuscorum, qui urbis jam prope quadringentesimum annum vicinae adeo nihil miserti sunt.* JAC. GRONOVIUS. Nihil mutant codices, quibus usus sum: nisi quod voculam *se* omiserint librarii Voss. 1. et Leid. sec. et *coalescere*, pro *convalescere*, sit in Haverk. a manu primigenia; *convascere* in Lipsiens. (* ita variatur in MS. Sangerm. Colum. 1, 24. pag. 149.) Quamvis itaque vocis *prope* repetitionem haud laudem, invitis libris tamen nihil mutare audeo, praesertim cum Livium tales repetitiones non nimis religiose vitasse pateat ex illis, quae supra notata sunt ad 1, 3, 9. Si tamen omnino hoc loco displiceat, vide num potius praecedentibus verbis vitium inhaereat, ibique cum cod. Leid. sec. scribendum sit *in ipsis pene portis.* quamvis, ut verum fatear, illud *pene* mihi potius verae lectionis interpretatio, olim margini adscripta, et deinde in contextum admissa, videatur. In Haverk. *in ipsis portis*, omissa voce *prope*, a m. 1. scriptum fuerat. Paullo ante *insperata erat pax*, ordine inverso, Voss. pr. et Leid. sec.

Priusquam tantum roboris esset, quantum futurum adparebat] Deleo ex Pal. primi auctoritate *τὸ esset.* GEBHARDUS. Caussam justam non video, cur uni huic codici adversus reliquos omnes favere debeamus. Certe prae-

Tiberis arcebat, cum magna trepidatione agrestium populantur: tumultusque repens, ex agris in urbem inlatus, pro nuncio fuit. Excitus Romulus (neque 6
enim dilationem pati tam vicinum bellum poterat) exercitum educit: castra a Fidenis mille passuum locat. ibi modico praesidio relicto, egressus omni- 7

ter Lipsiens. qui etiam *esset* omisit, omnes nostri eum vulgatis faciunt, et sensus etiam *τὸ esset* requirere videtur. *Occupabant* Florent.

Vastatur agri, quod inter urbem et Fidenas est] *vastatur ager, qui* codex Haverk. [et Veith.] *id vastatur agri, quod* Portug..a m. 2. cum m. 1. scriptum fuisset *vastantur agri, quod.* quomodo etiam praeferunt Voss. 1. et Leid. uterque. [et Helm. 1.] Id defendi posset, a plurali ad singularem numerum traducta oratione: quod Gratio familiare esse observat Cel. Burm. ad Cyneg. ejus v. 122. Tum autem *quod* positum erit pro quae pars agrorum. Simili fere modo sermo a singulari ad pluralem traducitur infra 33, 24, 6. *Cum Macedones, quaecumque senatus censuisset, id regem facturum esse dicerent.* ubi alia exempla videbimus. Malim tamen id hoc loco errantibus scribis tribuere, quibus *τὸ agri* inposuit. Insuper perperam iterum Voss. 2. *intra urbem.* Vide modo ad §. 3. [*inter urbes et Fidenas* Veith.]

§. 5. *Quia dextra Tiberis arcebat, cum magna trepidatione agrestium populantur*] *qua dextra* Florent. Leid. pr. *quia a dextra* Harlej. 2. et Portug. servantes duplicem lectionem *quia* et *qua* [*quia dexteram* Helm. 1.] Hinc *tum magna trepidatione* Harlej. antiquior, solito errore scribarum, qui voculas *tum* et *cum* infinitis locis commutarunt. V. infra ad Epit. Liv. l. 48. Tandem *populabantur* cod. Neap. Latinii.

§. 6. *Excitus Romulus*] *Exercitus Romulus* Leid. prior, dormitantis librarii culpa. V. infra ad 10, 33, 1. *Exitus Romulus* habet Lips. [*tantum vicinum* Helm. 1.]

§. 7. *Egressus cum omnibus copiis*] Praepositio *cum* abest a MSS. nostris. GEBHARDUS. Ab Sigonio particula est: omnes meliores libri ignorant. V. infra ad 25, 22, 8. J. FR. GRONOVIUS. Sigonius pr. ed. Scholiorum monuerat, in Vet. lib. esse *egressus cum omnibus copiis.* idque in contex. (p. 68.) tum recepit. Iterata postea edit. anni 1572. aliisque recentioribus haec quidem adnotatio ejus omissa, sed nihilominus *τὸ cum* in contextu Liviano servatum est, usque dum Gronov. iterum deleret. et recte. Abest enim etiam ab omnibus nostris, nisi quod uni Portug. a m. 2. adscripta fuerit. Saepissime ita Liv. locutus est. 2, 24, 1. *Latini equites cum tumultuoso advolant nuncio, Volscos infesto exercitu ad urbem obpugnandam venire.* ubi etiam unus cod. *cum infesto exercitu.* c. 26, 2. *Secutus cousul Servilius delecta peditum manu.* ita unus codex (* duo codd.) non *cum delecta.* ubi quaedam vide. 3, 23, 1. *Reliquo exercitu haud procul moenibus Tusculi confidunt.* c. 38, 3. *Sabini magna manu incursionem in agrum Romanum fecere.* (* 5, 53, 6.) 6, 15, 2. *Agmine ingenti ad tribunal venit.* 9, 44, 11. *Postu-*

bus copiis, partem militum locis circa densa obsi-

ta

minus integris legionibus defessam jam aciem hostium inprovisо invadit. (* c. 14, 10. ubi vide. 28, 38, 1. ubi multi codd. addunt *cum.* 31, 36. 4. ubi iterum unus addit.) 30, 11, 5. *Exercitu haud minore ire ad hostes pergit.* 34, 26, 11. *Jam ab Leucade L. Quinctius quadraginta navibus venerat.* Ita codices nostri. vulgo editur *cum quadraginta navibus.* vide, quae ibi notantur. c. 30, 4. *Ad imperatorem venit nullis aliis mandatis, quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceat.* Ita plerique MSS. sed in quibusdam *nullis aliis cum mandatis.* 35, 34, 9. *Luce prima tribus electis turmis, cetera multitudine equitum subsequi jussa, praecessit.* 36, 26, 4. *Non sinere Romanos omni cura vacuos, quum Aetolorum gentem sustulissent, omnibus copiis in Asiam trajicere.* 37, 11, 6. *Nicandro quodam Archipirata quinque navibus tectis Palinurum petere jusso.* ita plerique praeferunt codd. et edd. antiquiores. alii habent *cum quinque navibus.* 38, 2, 3. *Omnibus copiis simul in Athamaniam rediit.* Hoc modo itaque defendi potuisset scriptura cod. Neapol. Latinii 1, 5, 7. *Romulus non globo juvenum, sed aliis alio itinere jussis certo tempore ad regiam venire pastoribus, ad regem inpetum facit.* ubi nunc *non cum globo* editur. (*27, 40, 10.) Et scriptura cod. Voss. 35, 23, 10. *Nunciavit, Antiochum regem Hellespontum exercitu transisse.* ubi pariter nunc prostat *cum exercitu:* nisi aliud suaderet conspirans reliquorum consensus. Hac ratione jam etiam infra docebo, commode exponi posse, et nulla, nisi tantum levi distinctionis, emendatione indigere Livium loco, qui exstat 22, 9, 5. *Ubi satis quieti datum; praeda ac populationibus magis, quam otio aut requie, gaudentibus profectus.* ubi plura dicam. Similiter *castris*, pro *cum castris*, cum exercitu, capiendum viri docti docuerunt in vexatissimo loco Statii 1. Silv. 1, 30.

Et minor in leges iret gener et Cato castris.

Vide etiam Manut. ad Cic. 8. ad fam. Ep. 15. Vlit. ad Nemes. Cyneg. v. 158. et Cl. Corte ad Sallustii Catil. 57.

Locis circa densa obsita virgulta obscuris] Verba, *circa densa obsita virgulta*, velut in parenthesi posita, obscurum habent sensum, duramque compositionem, et duo adjectiva uni substantivo apposita videntur. GLAREANUS. Retinendum censeo *locis circa densa obsita virgulta obscuris.* Nam *densa* valet dense. ut apud Maron. Georg. 2. [v. 275.] *Densa sere.* Qui autem *ob sita* duobus vocabulis legunt, et praepostere collocatam praepositionem putant, fidem mihi nondum faciunt, cur ita legendum censeam. TURNEBUS 11. Advers. 17. Turnebo atque aliis videtur *locis circa densa obsita virgulta obscuris.* Mihi placeret rescribere, *locis circa, densa ob sita virgulta obscuris. locis circa*, more institutoque Livii, et crebra locutione in ejus scriptis; deinde *obscuris propter sita virgulta.* TITIUS ad Gratii Cyneg. v. 25. Sigonius *densa ob sita.* ut sit, ob circa densa sita virgulta. Quod rejecit Turnebus, et *densa* interpretatur dense. Vellem *partem militum locis circa denso obsitis virgulto obscuram* l. 21. [c. 54, 1.] *Rivus praealtis utrimque clausus ripis, et circa obsitus palustribus herbis, et, quibus inculta fere vestiuntur, virgultis vepribusque.* l. 28. [c. 2, 1.] *Confragosa loca et*

ta virgulta obfcuris fubfidere in infidiis jussit; cum parte majore atque omni equitatu profectus, id

obsita virgultis tenebant colles. J. FR. GRONOVIUS. *denfa ob sita virgulta* etiam Titius ad Gratii Cynegct. v. 25. In Turnebi interpretatione τῦ *denfa* quis sit sensus, non intelligo. Nam quid hoc eft, *in locis obfcuris circa virgulta denfe* locis illis *obfita?* ita enim haec videtur voluiffe accipi. Nic. Heinsius ad Vellejum 1, 17. conjicit, *denfo obfitis virgulto ac obfcuris.* Perizonius ad Sanctium l. 2, 8. citat, *denfo obfito virgulto,* in quo itidem supplendum relinquitur *locis illis.* Sed *loca* potius dicuntur *obferi virgultis,* quam *virgulta locis.* Varro 1. de Re ruft. 44. *In rudi terra seras, an in ea, quae quotannis obsita sit.* Curtius 6, 6. *Rupes multis arboribus obfita.* Livius 28, 2. in nota Gronovii, et alii saepe. Unde liquet, Gronovium et Heinsium recte emendare *obfitis.* DUKERUS. In codicibus scriptis vel editis vetuftis nihil opis eft. Omnes conspirant in vulgatam lectionem; nisi quod *loca,* pro *locis,* sit in Lipsiensi, et Voff. secundus, una voce auctior, praeferat *partem militum locis circa densa oppofita obfita virgulta obfcuris subfidere,* manifefta scriptoris librarii aberratione; qui etiam notis subjunctis insiticiam vocem *obpofita,* quae sequentis *obfita* glossa atque interpretatio marginalis esse videtur, delendam indicavit. Sigonius pr. edit. Scholiorum *ob sita* duas voces effe monuit, Liviumque praepositionem *ob* transposuisse, quod durum futurum effe putaret, *locis ob circa denfa sita virgulta obfcuris,* praepositione adverbio praeposita. Eam expositionem deinde refellit Turnebus in Advers. quare Sigonius totam adnotationem in repetita editione anni 1566. subpressit; quam postea tamen Titius, sed paullum mutatam, adoptavit: non enim *circa* ad *den-* (p. 69.) *sa sita virgulta,* ut Sigonius, sed ad praecedens *locis* retulit. Doctissimus amicus, cujus ingenio non minus, quam diligentiae et induftriae, multa jam debet respublica literaria, et in dies plura debebit, sed quem tum nomine adpellare gaudeo, ubi sententiae ejus subscribo, vulgatam scripturam defendi posse exiftimabat. *virgulta* enim sequioris generis, et *denfa virgulta* casus sextos effe putabat. Docet quidem, Lutatium vel Lactantium Narrat. Fabular. l. 4. Fab. 19. ea forma hac voce usum fuiffe: inde tamen id Livianum, aut ejus seculo dignum effe, nondum evincitur. Certe ipfe Livius non raro alibi *virgultum* genere neutro, quemadmodum omnes ejus aevo et diu poftea, adhibuit. Ita 29, 32, 9. *Duo reliqui equites cum eo inter virgulta ulterioris ripae emerferunt.* 42, 63, 9. *Transitus per diftracta fumantia virgulta patuit.* Ill. Nic. Heinsius curis secundis ad Vellej. Paterc. 1, 17. legendum conjiciebat, *locis circa denso obfitis virgulto ac obfcuris.* Ita enim voluisse videtur, non *oblitis,* ut operarum errore editur. Verum in hac conjectura omnino displicet *ac obfcuris.* Rationem infra vide ad 10, 36, 17. Ὁ πάνυ Gronovius priori editione notarum scribendum putavit *locis circa denfo obfito virgulto obscuris.* In hac emendatione facile ferrem, duo adjectiva *denfo obfito* jungi uni substantivo *virgulto;* saepissime enim Livius ita locutus eft. Infra hoc lib. c. 31, 8. *Quum ibi quaedam occulta sollemnia sacrificia Jovi Elicio facta inveniffet.* c. 57, 11. *Et tum quidem ab nocturno juvenili ludo in caftra redeunt.* 2, 53, 3. *Eadem-*

quod quaerebat, tumultuoso et minaci genere pugnae, adequitando ipsis prope portis, hostem excivit; fugae quoque, quae simulanda erat, eadem
8 equestris pugna caussam minus mirabilem dedit. et quum, velut inter pugnae fugaeque consilium trepidante equitatu, pedes quoque referret gradum,

que hora duo exercitus, duaeque potentissimae et maximae finitimae gentes superatae sunt. 7, 39, 8. *Incompositi itaque praedantes in agrum Albanum perveniunt.* 9, 2, 7. *Jacet inter eos satis patens clausus in medio campus herbidus aquosusque.* 28, 1, 8. *Haec stationibus, vigiliis, omni justa militari custodia tuta et firma esse.* 40, 56, 9. *Quum identidem species et umbrae insontis interemti filii agitarent.* 42, 50, 6, *Cervicibus eorum praepotentem finitimum regem inposuisse.* 43, 1, 9. *Exercitum novo periculoso itinere inter exteras gentes duceret.* 44, 5, 3. *Longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur.* c. 43, 3. *Pellam celerius, quam ipse Perseus, quia recta expedita via ierant, pervenerunt.* V. Sanctium in Minerv. l. 2, 8. qui ex omnis aevi scriptoribus ingentem exemplorum segetem colligens etiam duo Livii laudavit ex l. 1, 20, 2. *Insignique eum veste et curuli regia sella adornavit.* et ex 38, 52, 1. *Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni inluxit.* Id itaque facile ferrem, quamvis compositionem duram vocet Glareanus. At illud obstat, quod jam, aliorum conjecturas refellens, Cl. Dukerus opposuit, potius *loca obsita* dici *virgultis*, quam *virgulta locis*. Ita *homo*, vel ejus *vestis* dicitur *obsita squalore*, non autem *squalor obsitus homini*, vel *vesti*. 2, 23, 3. *Obsita erat squalore vestis, foediorque corporis habitus pallore ac macie peremti.* 29, 16, 6. *Legati Locrensium, obsiti squalore et sordibus, in comitio sedentibus consulibus velamenta supplicum, ramos oleae, porrigentes.* Et haec ratio etiam fuisse videtur, cur viro acerrimi judicii in iterata editione haec conjectura displicuerit, eique aliam substituerit, quae in praecedentibus videnda est. Et sane eam veriorem esse puto, nisi quis, vestigia Heinsiana legens, mallet *militem locis circa denso obsitis virgulto et obscuris subsidere.* Scheff. in Miscell. Obs. Crit. T. VIII. p. 298. legebat, *locis circa dense obsito virgulto obscuris.* In qua conjectura iterum displicet, quod in illis Turnebi et Perizonii notarat Cel. Duker. [*loco circa densa* Veith.]

Subsidere in insidiis jussit] Praepositione *in* carent Lipsiens. Portugal. et Haverk. Verum excidit ob primam syllabam vocis sequentis, quod in membranis antiquis saepissime usu venit. Plura exempla infra v. ad 8, 33, 6.

Minaci genere pugnae obequitando ipsis prope portis hostem excivit] Pall. Camp. *adequitando.* GEBHARDUS. Scriptura omnis vetus *adequitando.* ut l. 24. [c. 31, 10.] *Ut praetores inter tumultum pavidi adequitaverint Syracusas.* l. 35. [c. 35, 14.] *Nunc in dextrum cornu ad suos adequitandi.* J. FR. GRONOVIUS. Non quidem *obequitando* rejicitur, tamquam Livio indignum; ipse enim saepius eodem verbo alibi usus est: sed potius tamquam invectum contra codicum MSS. auctoritatem, qui

plenis repente portis effusi hostes inpulsa Romana acie, studio instandi sequendique trahuntur ad locum insidiarum. Inde subito exorti Romani trans- 9
versam invadunt hostium aciem. Addunt pavorem mota e castris signa eorum, qui in praesidio relicti fuerant. ita multiplici terrore perculsi Fide-

adequitando exhibent. Certe praeter Gronovium id de Oxoniensibus testatur Hearne. Neque aliter nostri omnes, nisi quod in Portug. *obequitando* pro varia lectione inter versus adscriptum sit; et Haverk. id in contextu praeferat; Lipsiens. autem, servans tamen verae lectionis vestigia, ostentet *adequinando*. Infra 9, 22, 6. *Samnitium imperator aegre patiens, quo tam ferociter adequitasset, inde se fundi fugarique.* 10, 34, 8. *Adequitant deinde sensim portis, urbemque ex tuto rectis itineribus perviam conspiciunt.* 22, 42, 5. *Ubi adequitavit portis.* c. 48, 2. *Quum ab suis parmas post terga habentes adequitassent.* 35, 11, 10. *Numidae adequitare, dein refugere, sed propius saltum paullatim evehi.* (* c. 35, 14.) Et ita forsitan restituendum apud auctorem Epit. Liv. l. 26. *Usque ad ipsam Capenam portam, ut urbis situm exploraret, adequitavit.* Ubi nunc scripti et editi *obequitavit* similiter exhibent. Praeterea *adequitando ipsis portis*, omisso τῷ *prope*, Portug. *Adequitando ipsis prope portis* Florent.

§. 8. *Pedes quoque referret gradum*] *pedites quoque referrent* Voss. 1. et ex Oxon. quos Hearne inspexit, N. *pedites referrent* Leid. 2. Indocti librarii elegantiam Livianam, quam minus intelligebant, quantum in ipsis erat, exstinctam voluerunt. *Pedes* sunt copiae pedestres, ut *miles* universus exercitus. Vide Gronov. ad Liv. 7, 35, 2. *Romanus* pro Romanis infra illustramus ad 3, 2, 11. τὸ *quoque* aberat etiam a Voss. 2.

(p. 70.) *Inpulsa Romana acie*] Perperam *Romana acies* Voss. 2. a m. 1. Harlej. 2. et Neapol. Latinii. Mox *persequendique* Harlej. 2. et, mutato ordine, *ad locum insidiarum trahuntur* Haverk.

§. 9. *Mota e castris signa*] Praepositio exsulat a Palat. secundo. GEBHARDUS. Eamdem etiam omisit Harlej. 2. et Florent. 25, 9, 7. *In cetera adeo nihil ob id intenta cura est, ut contra pro argumento fuerit illa procursatio Numidarum, Hannibalem exercitumque castris non movisse.* Ita *movere tribu, movere senatu* apud Livium frequenter usurpantur. Reliquorum tamen dissensus vulgatam scripturam veriorem esse indicat. Et quidem, unde factum sit, ut praepositio in quibusdam codd. deficiat, collegisse videor ex Leid. pr. qui inperite divisis vocabulis legit *motae castris.* quod cum in leges grammaticas peccaret, alii mutarunt substituendo *mota castris.*

Multiplici terrore perculsi Fidenates] *multiplici errore* Lipsiens. sollemni lapsu scriptorum librariorum. V. infra ad 24, 30, 6. *perculsi* Voss. 1. et Leid. 2. quomodo infinitis locis variant librarii in codd. antiquis. Vide, quae olim notavi ad Silii 2. v. 213. Sed in primis Cel. Burmannum ad Nason. 4. Metam. v. 138. Ex sen-

nates, prius pene quam Romulus, quique cum eo
equis ierant, circumagerent frenis equos, terga
10 vertunt: multoque effusius, (quippe vera fuga) qui
simulantes paullo ante secuti erant, oppidum repe-
11 tebant. non tamen eripuere se hosti: haerens in
terga Romanus, prius quam fores portarum obji-
cerentur, velut agmine uno inrumpit.

tentia autem, quam Vir Maximus eo loco defendit, *percussi* hic probandum videretur.

Quique cum eo equites erant] Vetusti libri, *quique cum eo equis ierant*. P. NANNIUS Miscell. 5, 6. Miror, in quos inciderit libros Nannius proferens, *quique cum eo equis ierant.* Nihil tale Pall. Camp. ceterique cusi: et, si interius consideretur, non videtur legitima. GEBHARDUS. Recte Nannius: *equis ierant.* idemque nos in Oxon. et Reg. et Voss. [pr.] invenimus. Flor. *quique cum eo cum equis abierant, visi erant circum.* Ubi vestigia priscae lectionis inter interpolatam animadvertere est. Nam Helm. *cum eo visi erant.* Quod scilicet restitit, postquam τὰ *EQ* praecedens *EO* absorpsisset. Horatius [1. Sat. 6, 104.] *curto licet ire mulo.* Liv. l. 28. [c. 17, 11.] *Carthagine Nova, quo pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat.* J. FR. GRONOVIUS. Corruptam lectionem *quique cum eo equites erant* Haverk. Portug. Lipsiens. et Harl. 2. servant. [*cum eo equites ierant* Veith.] Sed, voce *equites* omissa, *quique cum eo erant* Voss. 2. et ex Oxoniensibus Hearnii L. 1. 2. et B. *quique cum eo visi erant* Harlej. antiquior. *quique cum equis abierant visi erant* Leid. pr. similiter fere interpolatus, ac Gronovii optimus Florent. *quique cum eo equis ierant* Leid. 2. et cod. Oxoniensis N. quod recte Nannius et Gronovius probarunt. *super equos ire* dixit Justin. 41, 3. *Equis omni tempore vectantur, illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt; super illos ire, consistere, mercari, conloqui. plaustro ire* idem 11, 7. *Quem reversi primum in templum Jovis euntem plaustro reperissent.* (* ita ἐφ' ἵππου. v. Miscell. Obss. T. 11. p. 153.) *ire equis* vel *in equis*, non tantum de illis, qui equis, sed etiam qui currui insident, usurpari, docet Cel. Burm. ad Nason. 1. Art. Amat. v. 214. Ita Ovid. 3. ex Pont. Ep. 4, 99.

- - - *geminabit honorem*
Filius, et junctis, ut prius, ibit equis.

§. 10. *Fuga) qui simulantes*] Rectius putem scribi *multoque effusius (quippe vera fuga, quam simulantes paullo ante secuti erant) oppidum repetebant.* Intellige ex superiore Fidenates. *Effusius* autem comparatur cum illo: *plenis repente portis effusi hostes. Quam,* fugam: *simulantes*, Romanos. J. FR. GRONOVIUS. *quam simulantes*, ut Gronovius conjecit, praefert Voss. 2. Paullo ante *multo effusius*, sine voçula *que*, Leid. sec. Inversis etiam vocibus *vera fuga quippe* Haverk.

§. 11. *Non tamen eripuere se hosti*] Palat. primus *eripere.* GEB-

XV. Belli Fidenatis contagione irritati Vejen- 1
tium animi et consanguinitate, (nam Fidenates quo-
que Etrusci fuerunt) et quod ipsa propinquitas
loci, si Romana arma omnibus infesta finitimis es-
sent, stimulabat, in fines Romanos excucurrerunt,
populabundi magis, quam justi more belli. Itaque 2
non castris positis, non exspectato hostium exerci-

HARDUS. Omnes mei conspirant in id, quod editi servant.

Haerens in terga Romanus velut agmine .uno inrumpit] Manuscr. *tergo*. LIPSIUS. Lipsius *tergo*. Sic fuisse in Palat. secundo, emendatrix manus admonet. GEBHARDUS. *in tergo* etiam Florent. Voss. 1. Leid. uterque, Haverk. et Harlej. antiquior. Neque aliter ex ingenio emendabat Cl. Heumannus suis ad me literis. 27, 42, 6. *Equites in tergo haerebant*. Ita olim edebatur; pro quo tamen postea ex MSS. repositum *tergo inhaerebant*.

Velut agmine uno inrumpit] Coloniam factam Fidenas Dionysius [2. Antiq. p. 116.] scribit, Livius hoc loco omisit: in Tullo tamen Hostilio [hoc lib. c. 27, 2.] coloniam nominat, tum, ubi antea facta fuerit, dixisse oportuerit. GLAREANUS. *irrupit* Harlej. 2. *irrumpunt* Leid. sec. [*utut agmine uno irrupit* Veith. *uno agmine* Helm. 1.]

§. 1. *Belli Fidenatis contagione irritati*] Palat, primus *invitati*. Alterum existimo verius esse. GEB-(p.71.)HARDUS. Illud *invitati* adscribam titubanti librario, qui ita facile labi potuit propter similes ductus literarum *v* et *r*. Et alibi has voces confundi constat ex Nic. Heins. ad Nason. 2. Amor. El. 4, 9. et ad 2. Fastor. v. 649. ad Claudian. 2. in Eutrop. v. 236. et ex illis, quae infra notantur ad Livii 2, 42, 6. Omnes mei constanter vulgatum tuentur, nisi quod in contextu Lipsiensis aperto scribae lapsu sit *intati*. In qualem codicem forte inciderunt, qui primi *invitati* scripserunt. [*vehientium* Helm. 1.]

Et consanguinitate] Adde ex veteri vocem *sunt*. LIPSIUS. Addunt etiam Voss. 1. et Leid. 2. Non tamen necesse videtur, ut recipiamus. Oratio enim pendet ex verbo *excucurrerunt*. Videndum potius, an recte dicatur, *animi Vejentium irritati in fines Romanos excucurrerunt populabundi*.

Et quod ipsa propinquitas loci, si Romana arma omnibus infesta finitimis essent, stimulabat] Primam voculam ignorat Harlej. 2. Tum *si arma Romana* Haverk. Hinc *infesta finitimis erant* Harlej. 2. quod et in margine est Portug. Tandem *simulat*, pro *stimulabat*, Leid. pr. a m. pr., *simulabat* a manu sec. *stimulabant* Harlej. ant. quae omnia librariorum peccata habenda sunt.

In fines Romanos excurrerunt] Pal. tert. *excucurrerunt*. Probo. ita supra c. 12. *Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decucurrerat*. 3, 38. puto legendum, *Nec ipsi solum desponderant animos*. quod cum secund. cod. Pal. non intellexisset, supposuit *deposuerant*. Vide A. Gellium et Antiquas nostras. GEBHARDUS. *excucurrerunt* etiam Leid. pr. Lip-

tu, raptam ex agris praedam portantes, Vejos red-
iere: Romanus contra, poſtquam hoſtem in agris
non invenit, dimicationi ultimae inſtructus inten-
3 tusque, Tiberim transit. quem poſtquam caſtra
ponere, et ad urbem acceſſurum Vejentes audivere;
obviam egreſſi, ut potius acie decernerent, quam
4 incluſi de tectis moenibusque dimicarent. Ibi, vi-
ribus nulla arte adjutis, tantum veterani robore
exercitus rex Romanus vicit: perſecutusque fuſos ad
moenia hoſtes, urbe valida muris ac situ ipſo mu-

siens. et ambo Harlej. atque ita Gronov. anno 1665. edi jussit. *excurrunt* Florent. a m. 1. *excucurrerant* Voſſ. 2. *excurrerant* Portug. a m. 1. V. supra ad c. 12, 8. et infra ad 2, 17, 2. *in fines Romae* male eſt in Portug. Mox *populabundique magis*, addito τῷ *que*, Harlej. sec.

§. 2. *Non exſpectato hoſtium exercitu* etc. *Vejos rediere*] *hoſtium incurſu* Oxonienſis N. teſte Hearn. Tum *redire* Portug. *portantes. Hos Romanus contra* Florent. [*rapta ex agris* Helm. 1.]

§. 3. *Vejentes audivere*] *venientes* Haverk. alibi etiam obvio errore. V. ad 2, 46, 4. *audiere* Lipſienſ. Voſſ. 1. et Leid. 2. supra c. 1. *Poſtquam audierit, multitudinem Trojanos eſſe.* Mox etiam *decertarent*, pro *decernerent*, Leid. sec. quod ex gloſſa vel interpretatione marginali natum puto. Infra 2, 14, 6. *Tantum spei fecere, ut acie decernere auderent. ferro decernere* infra eſt 39, 15, 14. et alibi saepe. Nep. in Milt. 4. *Utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hoſtibus, acieque decernerent.* Ita ed. Ultraj. integerrima: aliae partim *decertarent*, partim *contenderent*, praeferunt, quae itidem ex glossatoris interpretatione orta sunt. in Hann. 10. *Claſſe paucis diebus erant decreturi.* Ita et hoc loco eadem edit. pro *decertaturi.* utroque loco ita scribendum etiam ex cod. suo evicit Giſan. Collect. in Lucret. voc. *Reviſere ad aliquem*, et *Tractus corporis.* Mox *incluſi detectis moenibus dimicarent* Lips. et Haverk. errore librarii. supra c. 9, 9. *Quum situm moeniaque et frequentem tectis urbem vidiſſent.* 9, 4, 12. *Quid habent, quod morte sua servent? Tecta urbis, dicat aliquis, et moenia.* (* 5, 18, 12.)

§. 4. *Ibi viribus nulla parte adjutis*] Quamquam nullum suffragium corrogare possum ex vetustis codicibus, ausim tamen dejerare, ad hunc modum legendum eſſe, *Ibi viribus nulla arte adjutis.* Ut intelligas, Romulum aperta vi sine ullo strategemate hoſtem viciſſe. In tam affinibus vocibus *parte* et *arte* facilis lapsus fuit. P. NANNIUS 5. Miſcell. 6. Scribo *arte.* LIPSIUS. *nulla arte* placuit Petro Nannio, eratque in MS. Theodori Morelli. Exemplaria tamen scripta omnia propugnant illud *parte.* Giſanius inde fingebat *ab arte.* dextere. GRUTERUS. Visa eſt non acuta solum, sed etiam vera, Criticis

nita abstinuit: agros rediens vastat, ulciscendi ma-
gis, quam praedae, studio. Eaque clade, haud 5
minus quam adversa pugna, subacti Vejentes pa-
cem petitum oratores Romam mittunt. Agri parte
multatis in centum annos induciae datae. Haec 6
ferme, Romulo regnante, domi militiaeque gesta:
quorum nihil absonum fidei divinae originis divi-
nitatisque post mortem creditae fuit; non animus
in regno avito recuperando, non condendae urbis
consilium, non bello ac pace firmandae. ab illo 7

nostris haec Nannii emendatio. Trahit quippe illam ad se Lipsius. Codices Palatini duo, *Ibi viribus nulla parte adjutis.* Tertius autem ac Camp. vitiose, *Ibi viribus nulla parte adjutus.* GEBHARDUS. Nostri tantum non omnes, ambo Voss. ambo Harlej. ambo Leid. Portug. et Haverk. [Veith. Helm. 1.] stant pro vulgata scriptura; solus Lipsiensis habet *nulla arte*, quod etiam ex uno tantum codice Oxon. B. Hearne laudavit. Cui lectioni stabiliendae ad marginem Livii Cl. Jac. Perizonius adscripserat duo haec Livii loca ex 3, 62, 7. *Consilio etiam Sabini vires adjuvere.* et 6, 23, 1. *Occasionem juvandarum ratione virium trahendo bello quaerebat.* *Ars* autem hic erit dolus, strategema. 2, 51, 5. *Capti deinde eadem arte sunt, qua ceperant Fabios.* 7, 14, 6. *Dictator omnia circumspicere atque agitare coepit, ut arte aliqua terrorem hostibus incuteret.* et saepe alibi. Facilis autem librariorum lapsus est vo- (p. 72.) ces *ars* et *pars* inter se commutantium, quem saepius commiserunt. Exemplum habuimus supra in praefatione §. 9. et alia infra habebimus 2, 47, 12. et 10, 3, 7. Gruterus quidem docet, Gifanium *nulla ab arte* legisse, is tamen in Obs. Ling. Lat. v. *Partibus*, vulgatum *nulla parte* praefert. Ceterum *adjutos* etiam Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. *adjutus* Haverk. a manu emendatrice, cum primigenia *adjutis* dederit. Mox *jam veterani, tantum veterani robore exercitus* Leidens. pr. cujus scriptor duplicem lectionem junxisse censeri potest. V. ad 3, 44, 4. [*tamen veterani* mox *vincit* Helm. 1.]

§. 5. *Agri parte multatis in centum annos induciae datae*] *multati sunt: in centum annos* cod. Neapol. Latinii, adstipulantibus antiquioribus editionibus, quae Aldo priores sunt. Is enim recte *multatis in centum annos* primus reposuit: cum quo etiam faciunt omnes nostri codices. V. ad 32, 1, 1. Ceterum *multatis* edidi, pro *mulctatis*. Et ita praefert Leid. pr. V. infra ad 3, 67, 5. *datae* deficiebat in Lipsiensi.

§. 7. *Ab illo enim profectu viribus datis tantum valuit*] Vet. *profecto.* latet aliud. LIPSIUS. Conjiciebam, *a bello enim pro exercitus viribus statis* etc. sed a scriptura longius exerrat. Itaque, quod hunc locum emendare non possum,

enim profectu viribus datis tantum valuit, ut in quadraginta deinde annos tutam pacem haberet.
8 multitudini tamen gratior fuit, quam Patribus; longe ante alios acceptiſſimus militum animis. trecentosque armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres

> *. . . mihi eſt senium multo acerrimum.*

niſi verum eſt, *profato viribus ſtatis* etc. Vides, quam facile *τὸ a εἰς τα et*, id eſt, *et* antiquae scripturae degeneret; rursus quam leviter *τὰ et εἰς τὸ a* coalescant. ſi perſuaderemus deeſſe vocem, rem haberemus factam, et leg. eſſet, *a bello enim protectus exercitus viribus ſtatis* etc. Sed crediderim scribendum, *a bello enim* (vel *ab illo enim*) *protectus viribus ſtatis tantum valuit* etc. Sic Virg. Culice [v. 319.]

> *. . . Ille ut Vulcania ferro*
> *Vulnera protectus depellere navibus inſtet.*

ſtatas vero *vires* Livius dixit, ut idem Virg. 2. Divini operis [v. 638.]

> *. . . vos o, quibus integer aevi*
> *Sanguis, ait, solidaeque suo ſtant robore vires,*
> *Vos agitate fugam.*

MATTH. KLOCKIUS Syntagm. Epiſt. quas edidit Cel. Burmann. t. 1. p. 390. Omnes libri *profecto*. GEBHARDUS. *profecto* etiam ex noſtris Florent. ambo Voſſ. ambo Harlej. ambo Leid. Portug. et Haverk. [Helm. 1. Veith.] cum omnibus, quas vidi, editionibus antiquioribus; quod primus Vascosanus in *profectu* mutavit in editione Basil. anni 1542. Propterea tamen non, ut Lipsio visum fuit, aliud hic latere suspicor; nisi unum hoc, vel ipsum Livium, vel potius ejus librarios, casum sextum nominis, quod ad quartam declinationem pertinebat, eodem modo formasse, quasi secundae declinationis foret. Ita *trajecto*, pro *trajectu*, ipse Lipsius supra in MSS. invenerat c. 3, 8. *mercato*, pro *mercatu*, c. 30, 5. *delecto*, pro *delectu*, unus codex infra exhibet 2, 27, 10. *senato*, pro *senatu*, ex cod. Colon. legebat Gruter. 3, 36, 5. *tribunato*, pro *tribunatu*, plures codices 3, 54, 14. *apparato*, pro *apparatu*, 4, 12, 5. (* 7, 17, 5. *tumultos* 5, 37, 8. *ducto* 6, 24, 6. *interito* 6, 36, 4. *fracto* 8, 3, 7. *conato* 8, 7, 7. *occurſo* 5, 41, 5.) *anfractos*, pro *anfractus*, 29, 32, 5. *convento*, pro *conventu*, 34, 48, 3. *adito*, pro *aditu*, unus cod. 38, 2, 13. Alia videri poſſunt apud Voſſ. 2. de Analog. 17. et 18. Niſi potius *profecto* hic particulam confirmandi capere velis.

§. 8. *Multitudini tamen gratior fuit*] Pauſan. 4. [c. 3.] *Διοικύμενον δὲ ἀυτὸν τὰ πολλὰ ἐς Χάριν τῦ δήμυ μᾶλλον, οἱ τὰ Χρήματα ἔχοντες ἀυτόιτε Κρεσφόντην ἐπαναςάντες καὶ τὺς ὑιὺς ἀποκτείνυσι.* J. FR. GRONOVIUS. *gratior in pace fuit* Voſſ. 1. et Leid. 2.

Trecentosque armatos ad cuſtodiam corporis] *tercentosque* Harlej. 2. Praeterea *armatos ad corporis tutelam* Oxonienſis L. 1. apud Hearn. Sed *armatos ad cuſtodiam corporis sui* una voce auctior Haverk.

Quos Celeres adpellavit] Rationem affert nominis Plutarchus. [in Rom. p. 34.] *ἀπὸ τῆς περὶ*

adpellavit, non in bello solum, sed etiam in pace, habuit.

XVI. His inmortalibus editis operibus, quum 1
ad exercitum recensendum concionem in campo ad Caprae paludem haberet, subito coorta tempestas

τὰς ὑπερȝίας ὀξύτητος. SIGONIUS. V. Voss. Etymol. ling. Lat. in voc. *Tribus.* et in voc. *Celer.*

Non in bello solum, sed etiam in pace] *Tò etiam* aberat a Leid. pr. postea tamen adscriptum. V. ad 2, 6, 1.

§. 1. *Ad Capreae paludem*] Quidam emendarunt *ad Caprae paludem.* quod quam bene fecerint, nihil definio: quippe qui de hoc nomine nihil me legisse sciam. (p.73.) GLAREANUS. Suspectum se habere hoc nomen ait Glareanus, neque alibi se legisse. At Plutarchus tamen in Romulo [p. 36.] ita ait: *Ἡ γὰρ ἡμέρα, ᾗ μετήλλαξεν, ὄχλου φυγὴ καλεῖται, καὶ νόνναι Καπρατῖναι, διὰ τὸ θύειν εἰς τὸ τῆς αἰγὸς ἕλος ἐκ πόλεως κατιόντας· τὴν γὰρ αἶγα κάπραν ὀνομάζουσιν.* Et Festus l. 3. *Caprilia appellatur ager, qui vulgo ad Caprae paludem dicitur.* † „Glareanus admonet duntaxat, nihil definit, „ut aliis cogitandi ansam praeberet: quod cum laudabile erat, non erat in contumeliam „trahendum.“ †. SIGONIUS. *Capreae* Voss. 2. Harlej. 2. et Haverk. *Capr* Portug. Reliqui Voss. 1. Leid. ambo, Lips. et Harl. 1. *Caprae.* V. Viros doctos ad Flor. 1, 1. Paulo ante *His mortalibus editis operibus*, pro *inmortalibus*, legendum conjicit Scheff. in Miscell. Obs. Crit. T. 8. pag. 299. Similiter enim Livium de Aenea locutum 1, 2. Quum tamen in vulgatam lectionem consentiant omnes scripti et editi, atque ipse agnoscat, illud *inmortalibus* intelligi posse de aeternitate urbis, de fama gloriaque aeterna rerum gestarum, nihil inmutandum censeo.

Subito coorta tempestas] Primus *subicto exorta.* GEBHARDUS. Supra c. 14, 9. *Inde subito exorti Romani transversam invadunt hostium aciem.* Nostri tamen, solo excepto Lipsiensi, qui etiam *exorta* praefert, nihil mutant. 40, 2, 1. *Medio ferme die atrox cum vento tempestas coorta multis sacris profanisque locis stragem fecit.* c. 45, 2. *Latinas mox subito coorta et intolerabilis tempestas in monte turbavit.* Julius Obseq. de Prodig. quae saepe verbis Livianis recensere solet, c. 124. *Quum etiam coorta tempestas signifero signum arreptum mersisset gurgiti.* Mox *τὸ magno*, deest in Haverk. Tum *tonitrubusque* praefert Voss. pr. Denique *tam densa* Haverk. a m. pr. quasi referendum sit ad praecedens *tempestas.* Sed recte altera manu emendatum *tam denso.* Ceterum, qui tenebras hoc tempore ortas ecclipsi solis tribuerunt, errare existimat Dodwell. in adpar. ad Chronol. Dionys. §. 16. et 17. [*subita exorta* Helm. 1.]

§. 2. *Postquam ex tam turbido die serena et tranquilla lux rediit*] *ex tam turbido motu dies serena et tranquilla lux rediit* Voss. 1. et Leid. sec.

Proximi steterant, sublimem raptum procella] *Proxumi* Florent. *steterant, fulminis raptum procella* Oxon. C. apud Hearne. Verum infra est h. c. *Haec, inquit,*

cum magno fragore tonitribusque tam denso regem operuit nimbo, ut conspectum ejus concioni abstu-
2 lerit. nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes, sedato tandem pavore, postquam ex tam turbido die serena et tranquilla lux rediit, ubi vacuam sedem regiam vidit, etsi satis credebat Patribus, qui proximi steterant, sublimem raptum procella; tamen, velut orbitatis metu icta, moestum
3 aliquamdiu silentium obtinuit. Deinde, a paucis initio facto, Deum Deo natum, regem, parentem-

locutus sublimis abiit. et c. 34, 8. *Velut ministerio divinitus missa capiti apte reponit. Inde sublimis abiit.* [*velut tamen* Helm. 1. mox *metu victa* idem.]

Moestum aliquamdiu silentium obtinuit] Vel. *tenuit.* LIPSIUS. Ita etiam Voss. 1. et Leid. sec. nisi quod in posteriori etiam deest vox *silentium* negligentia librariorum. *tenere silentium* etiam infra est 1, 28, 8. *Albana pubes, inermis ab armatis septa, in variis voluntatibus, communi tamen metu cogente, silentium tenuit.* (* 5, 9, 4.)

§. 3. *Deinde a paucis initio facto*] *Deinde paucis* sine praepositione Leid. pr. V. infra ad 6, 11, 4.

Deum Deo natum, regem, parentemque urbis Romanae] Infra h. l. c. 40, 3. *Romulus, Deo prognatus, Deus ipse.* 4, 15, 7. *Romuli conditoris, ab Diis orti, recepti ad Deos insignia atque imperium habentem.*

Pacem precibus exposcunt] Media vox abest a Neapol. Latinii, et plerisque antiquiorum editionum. *pacemque exposcunt* edidit Ascensius anno 1513. Sed Aldus tandem reposuit *pacem precibus exposcunt:* quod omnes nostri praeferunt. infra 2, 35, 5. *Precibus plebem exposcentes, unum sibi civem, unum senatorem, si innocentem absolvere nollent, pro nocente donarent.* ita *precibus petere* mox h. c. *Quum perfusus horrore venerabundusque adstitissem, petens precibus, ut contra intueri fas esset.* 9, 16, 3. *Quum legatis missis ad pacem cum precibus petendam triste responsum ab consule redditum esset.* 43, 4, 2. *Erant, qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam censerent.* multis precibus orare 2, 2, 8. *Dicere deinde incipientem primores civitatis circumsistunt, eadem multis precibus orant.*

Propitius suam semper sospitet progeniem] Vet. *urbem vel progeniem:* ut appareat, ambiguae sedis utramque vocem esse. LIPSIUS. Vox *suam* deest in Leid. sec. Deinde *sospitent* Harlej. 2. Tandem *sospitet urbem vel progeniem* Voss. 1. et Leid. sec. quae scriptura orta videtur ex duplici lectione, quam utramque librarius, verioris ignarus, in contextum recepit. V. infra ad 3, 44, 4.

§. 4. *Discerptum regem Patrum manibus taciti arguerent*] Vocem *taciti* non agnoscit Neapolit. Latinii. *manibus Patrum*, trajectis

que urbis Romanae salvere univerſi Romulum ju-
bent. pacem precibus expoſcunt, uti volens propi-
tius suam semper ſoſpitet progeniem. Fuiſſe credo 4
tum quoque aliquos, qui diſcerptum regem Patrum
manibus taciti arguerent: manavit enim haec quo-
que, sed perobſcura, fama. Illam alteram admi-
ratio viri et pavor praeſens nobilitavit. Conſilio 5
etiam unius hominis addita rei dicitur fides. nam-
que Proculus Julius, sollicita civitate desiderio re-
gis, et infenſa Patribus, gravis, ut traditur, quam-

vocibus, Voſſ. pr. et Leid. sec. [*fuisse creditum quoque* Veith.]

Manavit enim haec quoque, sed perobscura] Quam obscura haec sil opinio, nescio: cerle veram esse eam pulo; et mulli eximii viri, ut Dionysius, Valerius Maximus, atque alii, ila credidere. In hac autem fabulosa historia de Proculi astutia bene longus (p. 74.) eſt Livius. GLAREANUS. *Tò enim* deeſt in Haverk. [*subobscura* pro *sed perobscura* Helm. 1.]

§.5. *Consilio etiam unius hominis addita rei dicitur fides*] Vox *dicitur* auferri poterat ceu supervacanea. non reperiri in Pal. sec. id teſtor. GRUTERUS. Reclius meo animo eal in furcam verbum *dicitur*, ut vult Palal. sec. GEBHARDUS. Polius *addita ei*, scilicet famae, de qua loquilur. JAC. GRONOVIUS. *Et consilio etiam*, vocula ab initio addila, Florent. Harlej. anliquior, et a manu pr. Voſſ. prior. [Helm. 1.] Tum verbum *dicitur* cliam ab Oxon. L. 2. abeſſe testatur Hearne, quod et scriba codicis Haverk. omisit. Ego neutiquam delendum exiſtimo. Livius enim hic nihil adfirmal, sed aliorum periculo, quod sequitur, refert.

Namque Proculus Julius] Pall. pr. ac tert. *Julius Proculus*. GEBHARDUS. Ila eliam Flor. 1, 1. *Cui mox Julius Proculus fidem fecit.* Plut. in Rom. p. 35. similiter *Ἰύλιον Πρόκλον* vocal. Huic lectioni ex meis concinil solus Lips. Si autem is ordo verborum admillendus forel, eadem ralione posilum exiſtimari deberel, qua *Fabius Quintus*, *Menenius Agrippa*, el similia, de quibus actum ad 3, 1, 1. *Proculus* enim eſt praenomen, quod etiam in genlibus Gegania et Virginia in usu fuit. Ceterum *Proculus Julus* Voſſ. 2. el Harlej. 2. sed conslanler ab aliis *Julius* *Ἰύλιος* dicitur.

Gravis, ut traditur, quamvis magnae rei auctor] *gratu*, pro *gravis*, Voſſ. 2. *gratius* Leid. prior. (* v. ad 30, 10, 20.) Deinde *actor* pro *auctor*, Voſſ. sec. quomodo et alibi varianl librarii. Vide infra ad h. l. c. 26, 5. Sed nihil mutandum. Sunl, qui in his verbis haeſitant: quum lamen intelleclu facillima sint. Quamvis Proculus Julius rem magnam, et quae vix fidem inventura videbatur, nunciarel, erat tamen *auctor gravis*, id eſt, nuncius multae auctoritatis, cui populus nuncianti credebat. Infra 33, 45, 1. *Haec cum*

6 vis magnae rei auctor, in concionem prodit. *Romulus*, inquit, *Quirites*, *parens urbis hujus*, *prima*
hodierna luce coelo repente delapsus, *se mihi obvium*
dedit. quum, *perfusus horrore venerabundusque*, *adsti-*
7 *tissem*, *petens precibus*, *ut contra intueri fas esset*; *abi*,

jam ab gravibus auctoribus, *tum qui omnia per se ipsos explorata referrent*, *audirent majores.* Plin. 5. H. N. 1. *Haud alio fidei proniore lapsu*, *quam ubi falsae rei gravis auctor existit.* ut contra *levis auctor* Liv. 5, 15, 12. *Auctorem levem*, *nec satis fidum super tanta re Patres rati.* 6, 24, 8. *Ad quam rem leviorem auctorem eum culpae societas fecerat.* 7, 9, 5. *Quaesita ea propriae familiae laus leviorem auctorem Licinium facit.* 23, 13, 6. *Simultas cum familia Barcina leviorem auctorem faciebat.* Sueton. in Claud. 37. *Nulla adeo suspicio*, *nullus auctor tam levis exstitit*, *a quo non mediocri scrupulo injecto ad cavendum ulciscendumque compelleretur. levis auctoritas* Liv. 21, 10, 11. *Scio meam levem esse in eo auctoritatem propter paternas inimicitias.* 26, 22, 15. *Centuriam juniorum seniores consulere voluisse*, *quibus imperium suffragio mandaret*, *vix ut verosimile sit*, *parentum quoque hoc seculo vilis levisque apud liberos auctoritas fecit.*

In concionem prodit] *in concione prodiit* Haverk. In MSS. ita et alibi peccatur. V. infra ad 2, 24, 4. ut et in aliis vocibus ejusdem formae. V. ad 36, 20, 3. (* 27, 2, 9.)

§. 6. *Romulus*, *inquit*, *Quirites*] Magis pathetice Pal. pr. *o Quirites.* GEBHARDUS. *o Quirites* etiam Portug. et Haverk. [Veith.] Putem tamen ab interprete adscriptum esse. Mox *parens hujus urbis*, transpositis dictionibus, Lips. Denique *se mihi obviam dedit* Voss. 1. et Leid. 2. Sed vide ad 26, 25, 15. [*se mi obviam* Helm. 1.]

Quum perfusus horrore venerabundusque adstitissem] Lege *obstitissem.* Vide Festum in *Obstitum.* MATTH. BLOCKIUS Syllog. Ep. quas edidit Cel. Burmann. t. 1. p. 391. Aptius mihi olim visum in suscipionum libellis *abstitissem.* Movebar loco Senecae Epist. 115. *Veluti numinis occursu obstupefactus resistat*, *et*, *ut fas sit vidisse*, *tacitus precatur.* Et vero *abstitissem* initio fuisse in Pal. tertio, liquet adhuc ex litura. Sane pro infausto habitum occurrere numini, utique nolenti, scimus ex libro Judicum c. 13, 22. ex Callimachi Pallade v. 100. Alludit Ovidius 4. Fastor. v. 749. 759. Plutarchus in vita Alexandri c. 13. m. Sic intelligo Virgiliana 2. Aen. v. 606. GRUTERUS. *cumque perfusus horrore* Haverk. addita copula; at mox, eadem omissa, *venerabundus adstitissem* Florent. Leid. 2. et Harlej. 2. [Veith.] *exstitissem* Haverk. sed nihil muto. infra 3, 22, 8. *Quum ad id spectator pugnae adstitisset. restitissem* legendum censuit Cel. Burm. in Jove Fulgur. c. 1. p. 232. novae edit. Denique *precibus petens* Harlej. sec.

Ut contra intueri fas esset] V. Lipsium ad Senecae Epist. 115. et Erasmum in Proverb. *Ne respexeris.* Merula ad Enn. p. 225. ex Ennio et Accio ostendit, vetustum sermonem esse *contra tueri*, ejusque ignaros hic *intueri*, pro *tueri*, substituisse existimat. Hoc recipi posset, si a libris scriptis confirmaretur: quibus tacentibus non certum est, Livium antiquum genus loquendi secu-

Digitized by Google

nuncia, inquit, Romanis, Coelestes ita velle, ut mea Roma caput orbis terrarum sit: proinde rem militarem colant: sciantque, et ita posteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis resistere posse. haec, inquit, *locutus, sublimis abiit.* Mirum, quantum illi viro, 8

tum fuisse. *Contra intueri* non minus Latinum eſt, quam *contra aspicere* apud Plautum in Casin. 5, 3, 2. et Moſtellar. 5, 1, 56. et *contra tollere* et *attollere oculos* apud alios in notis Clar. Bentleji (p. 75.) ad Horat. 1. carm. 3, 18. DUKERUS. *ut contra se intueri* Neapol. Latinii, quod ex imperitia librarii natum, qui *contra* casu non adjuncto perperam dictum putabat. Praeterea *ut contra tueri* scribi jubet Merula ad Ennii Annal. p. 225. Sed nihil mutandum eſſe ipse evincat Livius, qui similiter locutus est 9, 6, 8. *Ne ut oculos quidem adtollerent, aut consolantes amicos contra intuerentur, efficere poterant. contra contueri* dixit Plaut. in Persa 2, 2, 26. *Feminam scelestam te astans contra contuor.* (* ita *contra conferre lumina* Silius 6, 368. v. ad 3, 60, 9.)

§. 7. *Abi, nuncia, inquit, Romanis*, et *proinde rem militarem colant*] Haec sic vertit Plutarchus [in Rom. p. 35.] *Χαῖρε, καὶ φράζε Ῥωμαίοις, ὅτι σωφροσύνην μετ' ἀνδρείας ἀσκοῦντες, ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρωπίνης ἀφίξονται δυνάμεως.* SIGONIUS. Prima voce omissa *Anuncia*, vel *Annuncia, inquit, Romanis* Voſſ. 2. Lipsiens. Harlej. 2. Portug. et Haverk. [Veith.] Mox *ita velle coelestes* Voſſ. 1. et Leid. sec.

§. 8. *Mirum, quantum illi viro nuncianti haec fides fuerit*] Lego *fidei*. Juſtinus l. 8. [c. 2.] *Incredibile quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriae dedit.* J. FR. GRONOVIUS. *Mirum quantum illi viro nuncianti haec fides fuerit* sine controversia soloecismum esse pronunciat Clericus. Aliter scripsisse puto viros doctissimos, qui crediderunt, recte dici *parum fidem, satis otium, satis tempus habere.* V. Guilielm. Quaeſt. Plaut. in Bacchid. c. 3. Acidal. in Plauti Pseudol. c. 4. Colvium ad Apulej. 1. Metam. p. 22. et Florid. p. 189. Schulting. ad Senec. l. 1. Controv. 2. p. 91. qui his exemplis hic tuetur *fides*, et Burm. ad Ovid. 3. Metam. v. 149. Adde tamen Voſſ. de Construct. c. 64. DUKERUS. Ita etiam Flor. 4, 2, 74. *Plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum.* Similiter Scheff. in Misc. Observ. Crit. T. 8. p. 300. licet concedat, *quantum* adverbialiter accipi poſſe pro quoad, quousque, commodius tamen sibi videri testatur, si pro *fides* scribatur *fidei*. Merito tamen temeritatis accusari poteſt vir Clarissimus, qui nuperrime Livium edidit, quod Gronovii conjecturam, nullius codicis auctoritate firmatam, in contextum receperit, quum ipse vir summus facere id non sustinuerit. Ut enim demus, vulgatam orationem soloecam esse, (quod tamen falsi arguunt, quae Cl. Dukerus ad hunc locum notavit) et praeterea elegantissimum loquendi genus esse *mirum quantum*, (quod non diffiteor) neque modo optimis scriptoribus, sed ipsi etiam Livio usurpatum 2, 1, 11. *Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis jungendosque Patribus plebis animos.* vide viros doctos

nunciantí haec, fidei fuerit; quamque desiderium Romuli apud plebem exercitumque, facta fide immortalitatis, lenitum sit.

1 XVII. Patrum interim animos certamen regni ac cupido versabat. nec dum a singulis, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, perve-

a Cel. Dukero ad loc. Flori laudatos: quis tamen praestabit? ita, ut Gronovius conjecit, nunc potius locutum esse Livium, quam, quemadmodum minima etiam emendatione refingi poterat, *Mirum, quanta illi viro nuncianti haec fides fuerit.* praesertim quum in Voss. 1. pro *quantum*, sit *quanto*. Certe utrumque genus locutionis *mirum quantum fidei* et *mirum quanta fides* in usu Latinis fuisse docet Voss. lib. de Construct. c. 19. Quin et in mentem defendendae vulgatae lectioni venire posset, *quantum* hic positum esse pro in quantum. Vide Vorst. ad Valer. Max. 3, 7. in princ. Haec non ideo dicta velim, quod Gronovii conjectura displiceat; sed ut constet, non temere conjecturas in contextum recipiendas esse. Ipse nihilominus lectionem Gronovii in contextu servavi; non tamen, nisi postquam ita in cod. Leid. pr. invenerim. Et ita quoque in utroque Harlej. fuit, modo vir doctus, qui meo nomine cos excussit, diligenter officio functus sit. Contulit enim cum nupera editione, quae *fidei fuerit* in contextum recepit; et tamen ad illa verba nullam lectionis diversitatem adscripsit. Ceterum ordine mutato *Mirum quantum illi viro nuncianti fides fuerit haec* Lipsiens. [*fides fuerit* Helm. 1. Veith.]

§. 1. *Patrum interim animos*] *Patrum igitur animos* Neapol. Latinii et editi antiquiores. Vulgatae lectionis Aldus auctor exstitit: eamque habent omnes codd. nostri.

Necdum a singulis etc. *pervenerant factiones. inter ordines certabatur*] Vet. scribit, et distinguit, *pervenerat. factionibus.* LIPSIUS. Lipsius scribi volebat, *pervenerat factionibus.* Sed eum haec scriberet, mentem ipsi sanam constitisse nego. GEBHARDUS. Lipsius e libro notat *pervenerat factionibus.* et sic Vossianus [prior] et Helm. et optimi quique codices. Itaque valde placet ingeniosa conjectura doctissimi Joh. Georgii Graevii nostri, *necdum ad singulos, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, pervenerat. factionibus inter ordines certabatur.* Sic scripsit, opinor, Livius. *Pervenerat*, intellige certamen et cupido regni. Tacit. Annal. 12. [c. 60.] *Sed tunc ordinum diversa studia, et qui vicerunt, publice valebant.* Infra [c. seq.] *neque se quisquam, neque suae factionis alium.* J. FR. GRONOVIUS. *pervenerat. factionibus inter ordines* etiam Florent. Harlej. antiquior et Leid. sec. quare cum Gronovio inprimis Cel. Graevii conjecturam probo. Joh. Doujatius objicit, si haec sententia probetur, nihil vetare, quominus retineatur pluralis numerus *pervenerant*, scilicet certamen et cupido regni. Verum quam maxime id vetat consensus optimorum codicum, qui constanter tuentur *pervenerat*. Ipse

nerant factiones: inter ordines certabatur. oriun- 2
di ab Sabinis, ne, quia post Tatii mortem ab sua
parte non erat regnatum, in societate aequa pos-
sessionem imperii amitterent, sui corporis creari
regem volebant. Romani veteres peregrinum re-
gem adspernabantur. In variis voluntatibus regna- 3

vero conjicit *necdum a singulis* etc. *provenerant factiones. inter ordines.* Idem etiam Cl. Trillero in mentem venit 1. Obs. Crit. 10. Cl. Clericus malebat *nec dum a singulis* etc. *praevaluerant factiones. inter ordines:* vel *pervaluerant*, nisi exemplum vocis, ceteroquin analogicae, defuisset. In vulgatissimo quidem Fabri thesauro illud laudatum videre potest ex Lucret. 6, 918.

Usque adeo permanenter vis pervalet ejus.

nihilominus tamen viro doctissimo adsentiri nequeo, tum quod optimi codices nimium ab hac lectione abeant, tum quod ita plura, quam ferri posset, vocabula interjicerentur inter voces *a singulis* et *factiones*, quae tamen conjungi in hac locutione deberent, ut *factiones a singulis* forent factiones singulorum. Unus Haverk. voculam addit *pervenerant factiones. Sed inter ordines.* Male. V. ad 6, 32, 8.

Nemo magnopere eminebat] *magno opere* Voss. uterque, et Lipsiens. V. infra ad 28, 18, 4.

§. 2. *Ne, quia post Tatii mortem ab sua parte non erat regnatum in societate aequa, possessionem imperii amitterent*] Haec est quidem Sigonii distinctio. mallem tamen *erat regnatum, in societate aequa possessionem imperii amitterent.* longe alio sensu, quam qui resultet e priore. GRUTERUS. Eadem haec, quae Grutero placuit, distinctio in antiquioribus fuit editionibus, ita ut quaedam etiam uncinulis parentheseos incluserint verba haec (*quia post Tatii mortem ab sua parte non erat regnatum.*) Primus id mutarat Aldus: quem reliqui editores secuti sunt. Grutero obsecutus pristinam distinctionem restitui.

Sui corporis creari regem] In secundo superscriptum est, *sanguinis.* non probo. GEBHARDUS. Livius 4, 9, 4. *Alter virgini genere par, tutoribus fretus, qui et ipsi ejusdem corporis erant.* 6, 34, 5. *M. Fabii Ambusti potentis viri, quum inter sui corporis homines, tum etiam ad plebem, filiae duae nuptae, C. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni erat.* Justinus 18, 3. *Servisque de statu reip. deliberantibus placuisset, regem ex suo corpore creari.* 14, 2. *Orat, ut non tam ducem se, quam commilitonem, recipiant, unumque ex corpore suo esse velint.* τὸ *sanguinis* ab interprete adscriptum puto.

Romani veteres peregrinum regem adspernabantur] Pall. tres. *aspernabant.* V. Nonium. Sic infra 3, 5. *vagabant* in MS. GEBHARDUS. Nostri nihil mutant, nisi quod *aspernebantur* sit in Voss. 1. *aspernabant* in Lips. et *regem peregrinum* praefert Harlej. sec. Illud *aspernabant* errantibus librariis adscribendum videtur. V. infra h. c. §. 6. Deponentia, ut vulgo vocari solent, significatione quidem passiva interdum Livio adhibentur. V. ad

ri tamen omnes volebant, libertatis dulcedine non-
4 dum. experta. Timor deinde Patres incessit, ne civitatem sine imperio, exercitum sine duce, multarum

24, 8, 14. Sed forma activa ipsi aut numquam aut rarissime usurpantur. (* v. ad 7, 36, 10. 38, 9. 10, 27, 5. 8, 38, 13. 22, 60, 26.)

§. 3. *Regem tamen omnes volebant*] Libri MSS. *regnare tamen.* Scripserat Livius, *regnari.* LIPSIUS. Adnotatum ad Palat. sec. alias legi *regnare tamen:* quomodo item erat in MSS. Lipsii. ex quo nullo negotio fiat *regnari.* GRUTERUS. In secundo superscriptum *regnare.* Ita Lipsii liber. probat tamen idem *regnari.* GEBHARDUS. Flor. quoque et Voss. [pr.] et Helm. et in margine Pal. *regnare:* quod in pluribus inventum mutabat Lipsius in *regnari.* Recte: idque e suo quodam annotavit Muretus. Sive, ut Livius in fine hujus libri, *Regnatum Romae ab condita urbe ad libertatam annos CCXLIV.* Sive, ut Tacitus 13. Annal. 54. *Qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur.* Quod frustra convellere laborat Cluverus Germ. 13, 17. 1. Hist. [c. 16.] *Ut in ceteris gentibus, quae regnantur.* Silius [1, 293.]

Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.

J. FR. GRONOVIUS. Vulgatam lectionem *regem tamen,* quam servant editiones, etiam antiquissimae, et codex Haverk. insuper ex Oxon. B. et N. profert Hearne: at *regnare* ex L. 2. et C. quibus adstipulantur Leid. uterque, Portugall. et Harlej. pr. *regemre* Harlej. 2. duabus tamen posterioribus literis notae subjectae sunt, quibus eas delendas librarius indicavit. Denique *regnari,* ut viri docti conjecerunt, Voss. 2. Lipsiens. et Oxoniensis L. 1. teste Hearnio. Ex his facile responderi poterit Doujatio roganti, quid adtinuerit subjicere minus usitatam phrasin *regnari volebant,* loco notissimae *regem volebant,* quae eamdem omnino vim habet? Nempe id factum fuisse auctoritate codicum, partim hanc lectionem praeferentium, partim manifestis vestigiis eo ducentium. Adde, non adeo eam inusitatam locutionem esse, quin eadem Livius et alii scriptores saepius usi fuerint; ut docent exempla a Gronovio laudata. quibus adde Liv. h. cap. supra. *Quia post Tatii mortem ab sua parte non erat regnatum.* Melam 2, 2. *Tum Rheso regnata quondam pars Thraciae et Bysanthe Samiorum.* Silium Italic. 14, 7.

Vel Tyriae quondam regnata mapalia genti.

et v. 71.

Quid referam Aeolio regnatas nomine terras?

Tacit. de Morib. German. 43. *Trans Lygios Gothones regnantur.* Illud idem, quod minus usitata (p. 77.) sit locutio, docet, non sponte indoctos librarios in eam incidisse, sed praeeuntes codices secutos esse. Adde denique mox praecessisse *sui corporis creari REGEM VOLEBANT. Romani veteres peregrinum REGEM adspernabantur.* quibus nunc non recte subjungitur *REGEM tamen omnes VOLEBANT.* Licet enim easdem voces a Livio passim ite-

tarum circa civitatium irritatis animis, vis aliqua externa adoriretur. et esse igitur aliquod caput placebat; et nemo alteri concedere in animum inducebat. Ita rem inter se centum Patres, decem

rari supra dictum sit ad c. 3, 9. additum tamen ibidem est, eas repetitiones inter virtutes orationis non semper referendas, adeoque non admittendas esse, nisi ubi codd. in eas conspirant. [*regem t. o. volebat* Veith. *nondum dulcedine* Helm. 1.]

§. 4. *Multarum circa civitatum irritatis animis*] *multarum circa civitatium* Florent. Leid. pr. [Helm. 1]et editionum antiquiorum quaedam. Certe id vidi in Mediolanensi anni 1480. et Tarvisina anni 1482. at, quae Tarvisii triennio post prodiit, jam *civitatum* exhibet. V. infra ad 33, 20, 11. et ad 41, 22, 7. *multarum circa civitatem* Lips. cujus scriba non intellexit, *τὸ circa* hic sine casu poni. quod Livio frequens est. Vide Cl. Duker. supra ad c. 4, 6. et quae infra dicam ad 9, 2, 7.

Et esse igitur aliquod caput] Media vox exsulat a Vossiano sec. In verbis praecedentibus *vis externa aliqua* praefert Leid. sec. [*externa oriretur. Esse igitur* Veith.]

Nemo alteri concedere in animum inducebat] Abest a tribus Pall. *τὸ in.* elegantius. GEBHARDUS. Abest etiam a Voss. sec. Harlej. sec. Portug. Lipsiens. et Haverk. [Veith.] Elegantem autem locutionem esse *inducere animum*, adfirmanti Gebhardo non adversabor; quin et Terentio, Ciceroni, aliisque optimis scriptoribus in frequenti usu fuisse ultro confiteor. Elegantiorem tamen esse, quam alteram illam *inducere in animum*, unde probaturus sit, non video. Iidem enim aliique scriptores eodem modo locuti sunt, et quidem, ut hoc loco Livius, addito verbo infinito. Sallust. Catil. 54. *Postremo Caesar in animum induxerat laborare, vigilare.* Ubi Cl. Cortius in notis duo alia exempla ex Terentio laudavit. Quibus adde illud ex Prolog. Heaut. v. 49.

Et eum esse quaestum in animum
induxi maximum,
Quam maxime servire vestris
commodis.

Qui duo versus repetuntur etiam in Prologo altero Hecyr. v. 42. et ex Heaut. 5, 4, 5.

Obsecro, mi gnate, ne istuc in
animum inducas tuum,
Alienum esse te:

Cicero pro Cluent. 15. *Neque enim legare ejusmodi matri poterat in animum inducere, neque testamento nomen omnino praetermittere parentis.* Pro Sulla 30. *Adeone vobis alienus a sanitate, adeo oblitus constantiae, adeo inmemor rerum a me gestarum esse videor, ut, quum consul bellum gesserim cum conjuratis, nunc eorum ducem servare cupiam, et in animum inducam, cujus nuper ferrum retuderim, flammamque restinxerim, ejusdem nunc caussam vitamque defendere?* Valerius Max. 4, 2. ex. 5. *In animum induxit, et judicem et praetorem et Vestae aedem intuens, amicum Lentulo agere.* Haec, spero, exempla probabunt, utramque locutionem probam esse, neque alteram altera elegantiorem dici posse. Jam vero contendo, vulgatum hoc loco servandum esse duplicem ob caussam. Primo quia ea lectio con-

decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summae rerum praeessent, consociant. decem imperitabant, unus cum insignibus imperii
6 et lictoribus erat: quinque dierum spatio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuumque intervallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnum adpella-

stanter superest et in pluribus et in fide dignioribus ac melioris notae codicibus. Ita enim ostentant Voss. pr. Leid. uterque, et Harlej. antiq. Neque aliter Hearne in Oxoniensibus, omnesque reliqui, praeter Gebhardum, editores in membranis suis invenisse videntur, quod nullam ex iis scripturae varietatem proferant. Altera caussa est consuetudo Livii, quem alibi *animum inducere* dixisse nondum observavi, licet tamen saepius *in animum inducere* usurparit. Ita 2, 5, 7. *Illos eo potissimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem, consulatum ortum ex domo Junia, Patres, plebem, quidquid Deorum hominumque Romanorum esset, induxisse in animum, ut Superbo, quondam regi, tum infesto exsuli, proderent.* c. 15, 3. *Ita induxisse in animum, hostibus potius, quam regibus, portas patefacere.* ubi iterum videndus Gebhard. c. 18, 11. *Si, quod inpensae factum in bellum erat, praestare Sabini (id enim postulatum erat) in animum induxissent.* c. 54, 5. *Jam nunc ita in animum inducant, consulatum captum et obpressum ab tribunicia potestate esse.* 3, 71, 8. *Non potuisse se tamen inducere in animum, quin, quem agrum miles pro virili parte manu cepisset, eum senex quoque voce, qua una posset, vindicaret.* (* 8, 5, 4.) 27, 9, 9. *Eos ausos consulibus dicere, ajebant, quod consules, ut in senatu pronunciarent, in animum inducere non possent.* 28, 18, 4. *Illud magno opere tendente rege, ut in animum induceret, ad easdem venire epulas, haud abnuit.* 39, 12, 3. *Si vera dicere inducere in animum posset, negat perturbari debere.* (* 40, 34, 9.) 44, 23, 1. *Inchoatum perficere, quia inpensa pecuniae facienda erat, non inducebat in animum.*

§. 5. *Itaque rem inter se centum Patres*] Pall. primus ac tert. *Ita rem.* bene. GEBHARDUS. *Ita rem* etiam Florent. Voss. uterque, Leid. uterque, Harlej. pr. Lipsiens. Portug. et Haverk. neque aliter vetustiores excusi usque ad Aldum, qui primus *Itaque rem* substituit. Ea autem lectio in Harlej. sec. solo fuisse videtur. (p. 78.) Alibi saepe in confundendis voculis *ita* et *itaque* librarii turbas dederunt. V. infra ad 21, 53, 7.

Decem decuriis factis] *decem curiis factis* Leid. pr. et Harlej. sec. Male. Nam etiam Dionys. Halic. 2. Antiq. p. 119. pariter senatores *εἰς δεκάδας* divisos fuisse tradit. Praeterquam quod in verbis sequentibus et iidem illi, et alii omnes codices constanter *in singulas decurias* servent. [*singulis* omisso *que* Veith.]

§. 6. *Quinque dierum spatio finiebatur imperium*] *quicumque*, pro *quinque*, librarii sphalmate, Lip-

tum. Fremere deinde plebs; multiplicatam servi- 7
tutem, centum pro uno dominos factos: nec ultra
nisi regem, et ab ipsis creatum, videbantur passuri.
Quum sensissent ea moveri Patres, obferendum ul- 8
tro rati, quod amissuri erant, ita gratiam ineunt,
summa potestate populo permissa, ut non plus da-
rent juris, quam detinerent. decreverunt enim, 9

siens. Tum *finiebat* Leid. sec. Quod eodem modo dictum videri potest, quo apud Tacit. occurit 6. Annal. 50. *Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo aetatis anno.* Ita, Livium saepius *abolere ὑδετέρως* sive absolute usurpasse, infra videhimus h. lib. ad c. 23, 3. *vertere* ad 2, 62, 2. *mutare* ad 3, 10, 6. *inclinare* ad 3, 61, 4. (* *movere* ad 7, 14, 8. *dejicere* ad 28, 6, 10.) *praecipitare* ad 25, 11, 6. Ita alii adhibent verbum *augere*. Vide, quae infra notantur ad 3, 6, 2. etiam *convertere*. v. Cl. Cortium ad Sallustii Jugurth. 20. De variis aliis verbis id testantur Barthius ad Gratii Cyneg. v. 9. Vechner. in Hellenol. lib. 1. part. 1. cap. 6. et 1, 2, 3, 5. et idem Cortius ad Sallust. Jugurth. in Excursu 6. Quum tamen hoc loco reliqui codd. in vulgatum conspirent, *τὸ finiebant* potius adscribam erranti librario, quemadmodum *aspernabant*, pro *aspernabantur*, h. c. §. 2. et contrario errore *ibatur*, pro *ibat*, verbis continue sequentibus. V. ad 10, 10, 1.

Per omnes in orbem ibat: annuumque intervallum regni fuit] *ibatur* Haverk. male. V. hoc §. ad verba praeced. *annique intervallum* Leid. sec. *annuum quoque intervallum* Harlej. sec. non recte. V. ad verba seq. hoc §. Denique *intervallum regni fuerat* Leid. sec. [*Interregnum est adp.* Veith.]

Quod nunc quoque tenet nomen] Belle Palat. primus ac sec. *quod nuncque tenet nomen.* GEBHARDUS. Videtur Gebhardus existimasse, illud *nuncque* eodem modo dictum esse, quo *hodieque*, de quo infra ad 5, 27, 1. Quum tamen nullus meorum codicum a vulgato in diversum abeat, illud *nuncque* referendum puto inter scribarum aberrationes, qui passim primam syllabam *τῦ quoque* pro arbitrio omittere, ubi requirebatur, vel addere, ubi necessaria non erat, soliti fuerunt. Vide, quae ad d. l. notata sunt.

§. 7. *Fremere deinde plebs*] *plebes* Leid. uterque, et a m. pr. Voss. pr. Vide infra h. lib. c. 20, 6. Deinde *nunc ultra*, pro *nec ultra*, Lipsiens. *nec ultra regem* Florent. m. 1. [*regem ab ipsis* Veith.]

§. 8. *Obferendum ultro rati, quod amissuri erant*] Una voce interposita, *quod vi amissuri erant* Portug. a m. sec. Paullo ante *amoveri*, pro *ea moveri*, Harlej. prior. [*cum censuissent et amoveri patres* Helm. 1.]

Summa potestate populo permissa] Dionysius non uno tantum loco aït, senatum Romanum omnium rerum potestatem habuisse, praeterquam creandorum magistratuum, sanciendarum legum, inferendique belli, aut dissolvendi, si fortassis coeptum erat. Haec enim tria in potestate sua populum habuisse. Li.

ut, cum populus regem juſſiſſet, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent: hodieque in legi-

vius nusquam, quod sciam, haec simul commemorat, rem oppido neceſſariam. GLAREANUS. [*quod amissuri erant* omittit Helm. 1.]

Non plus darent juris, quam retinerent] Ita primus edidit J. Fr. Gronovius. Sed, qua auctoritate, non monuit. Non modo editiones priores, verum etiam tantum non codd. quibus usus sum, omnes conſtanter servant *detinerent*. Ex solo Voſſ. pr. et Harlej. sec. in excerptis nihil adnotatur, licet commissi fuerint cum editione, quae Gronovianam secuta etiam *retinerent* exhibet. Neque aliquid addit Hearne de suis codd. licet et ipse *retinerent* ediderit. Priſtinam itaque lectionem in sedem reduxi, donec de altera melius conſtet. (* V. infra ad Epit. l. 3.) Praeterea *regem populus* alio ordine Lipsiens.

§. 9. *Hodieque in legibus magistratibusque*] *hodie quoque* Lipſiens. Voſſ. ambo, Leid. ambo, Harlej. ambo, Portug. et Haverk. [Veith.] V. infra ad 5, 27, 1. Praeterea particulam connectentem *que* ultimo loco male omisit Harlej. sec. Paulo ante *id si gratum esset* Florent. [*ratum esse* Helm. 1.]

Usurpatur. id enim jus, vi ademta] Quidam emendarunt *idem jus vi ademtum*, et ad *usurpatur* verbum conjungunt, quod placet. et *vi ademtum* fortassis ad Julium Caesarem retulit: quem tamen propter Auguſtum nominare non audebat: nisi quis malit ad ejus seculi seditiones referre, quae Caesarem praecesserunt. GLAREANUS. Difficilis et lubricus locus hic eſt. In veteribus libris eſt *vi adempta*, non *vi ademptum*. quam lectionem aliorum ingenio partam probat Glareanus his verbis: Quidam emendarunt etc. Haec ille. †. „Glareanus ingenue fatetur, hoc ab „aliis erutum, nec sibi adscri„bit.“ †. Mihi vero neque haec lectio, neque haec sententia probatur: neque enim hoc jus vi aut a Caesare ademptum eſt, aut ante Caesarem ab alio. De Caesare teſtis eſt Suetonius, qui scribit de eo [c. 41.] *Comitia cum populo partitus est, ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur, pro parte altera, quos ipse dedisset, et edebat per libellos circum tribum missos scriptura brevi. CAESAR DICTATOR ILLI TRIBUI. Commendo vobis il-* (p. 79.) *lum, et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* †. „Haec Suetonii verba satis de„clarant, comitiorum rationem „mutatam, etsi non omnino ab„rogatam; non igitur sine caus„sa dubitavit Glareanus.“ †. De aliis auctor eſt Livius, qui saepius hoc institutum relatum esse, et lege sancitum nova, cum quasi vetuſtate obſoleviſſet, scribit. Ut l. 6. [c. 42, 10.] *Quia patricii se auctores futuros negabant, prope ad seceſſionem plebis res venit.* Item. *S. C. factum est, ut duos viros aediles ex Patribus dictator populum rogaret, Patres auctores omnibus ejus anni comitiis fierent.* et l. 8. [c. 12, 15.] *Lata lex est, ut legum, quae centuriatis comitiis ferrentur, ante initum suffragium Patres auctores fierent.* Praeterea hunc eundem morem, temporis vetuſtate obliteratum, a L. Sulla renovatum fuisse scribit Appianus l. 1. [B. Civ. p. 386.] his verbis: *Ἐισηγῦντό τε μηδὲν ἔτι ἀπροβȣ́λευτον ἐις τὸν δῆμον ἐσφέρεσθαι, νενομισμένον μὲν ὕτω καὶ πάλαι, παραλελυμένον δὲ καὶ ἐκ πολλȣ̃.* Accedit, quod

bus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus, vi ademta. priusquam populus suffragium ineat,

Cicero in oratione pro Plancio, quam post Sullae mortem ante Caesaris dictaturam dixit, ne hoc quidem observatum fuisse significat, cum aït [c. 3.] *Apud majores nostros magistratum non gerebat is, qui ceperat, si Patres auctores non erant facti.* Quae cum ita sint, probo magis veterem lectionem, *Vi ademta*; ut sit sensus. Hodie quoque usurpatur idem jus, ut Patres comitiorum sint auctores, nisi fortasse vis aliqua fiat a tribuno plebis aliquo, qui sine auctoritate senatus cum populo agat. Quod saepissime ante Caesarem factum esse, omnia Romanorum monumenta loquuntur. Quod autem inquit, *vi ademta*, Cicero dixit ad Lentulum [1. ad fam. Ep. 4.] *vi excepta. Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratuum, praestare nihil possum: vi excepta, possum confirmare, te, et senatus et populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturam.* SIGONIUS. Quod scribit Livius, hanc habet, opinor, sententiam, olim solitum fuisse, Patres auctores fieri post populi comitia, ut et Cic. scribit pro Plancio [c. 3.] *Tum enim magistratum non gerebat is, qui suffragio populi ceperat, si Patres auctores non erant facti.* At vero postea usurpatio quaedam retenta est hujus rei, non ut comitiis factis Patres probarent vel improbarent; sed ut ante comitia, in incertum tamen eventum, auctores fierent. Neque enim plerumque, quod censuerant, populus decernebat; interdum etiam, vi facta, ne auctores quidem fiebant. TURNEBUS 11. Advers. 17. Meus codex, *id enim jus vi ademta.* LIPSIUS. Quum Livius *vi adeptum* scripsisset, qui participium *adeptum* passiva interdum significatione poni ignorabant, in *ademptum* mutaverunt. At in postremis editionibus, crescente paullatim mutandi audacia, pro *vi adeptum*, scriptum fuit *vi adempta.* Facta est cuidam Cic. loco in eadem voce injuria in Catone Majore [c. 2.] *Quo in genere inprimis est senectus, quam ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adepti.* Ille *adeptam* scripserat. Jam pridem enim in veteri exemplari hanc lectionem inveni, cui postea omnia, quae Parisiensi editioni adhibita fuerunt, assentiri comperi. Hoc enim annotationes illi subjunctae testantur. Sed qui sibi in illa editione ex conjectura (proh facinus) innovare permiserunt, hac in re tot veterum librorum auctoritatem sequi ausi non fuerunt. Adeo suspecta illis haec Latinitas fuit, *eandem accusant adeptam*, passiva significatione. Quidam tamen Nasonis locus, quoniam ejus, quod ad sensum attinebat, difficilis mutatio erat, sacrilegas talium correctorum manus effugit. STEPHANUS 1. Schediasm. 24. Trajectione juverim locum. *Inde legibus magistratibusque rogandis usurpatum, ut, priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiant. Hodie quoque idem jus, vi adempta. Tum interrex* etc. Id est, usurpatur hoc quidem jus etiam hodie, sed dicis caussa, quam ut ulla vis subsit, lapsa disciplina et legum potestate senescente. Scio, quid Sigonio, Turnebo, Stephano viris Clar. hic dictum sit. Sed ego iis cras credam. MATT. KLOCKIUS Syllog. Ep. quas edidit Cel. Burmann. t. 1. p. 391. Legendum, *hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur INDE jus, vi ADEPTUM: priusquam popu-*

in incertum comitiorum eventum Patres auctores
10 fiant. Tum interrex, concione advocata; *Quod bonum, faustum, felixque sit*, inquit, *Quirites*, regem

lus suffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiunt. Quibus verbis Livius ad legem Maeniam, ut opinor, respiciens significat, suo quoque tempore in comitiis jus quoddam vi adeptum, hac lege Maenia scilicet, usurpari, ex primo illo Patrum jure proveniens, ut, priusquam populus ineat suffragia, Patres auctores fiant. Haec igitur genuina Livii sententia, atque lectio recta, sic ut scripsi, manebit, si locum curiosius examinare velis. Nec mirum videatur, quod exemplarium vulgatorum fidem non sequar: nam macula insignis, contextum verborum omnem tenebris profundis involvens, literis paucis mutatis, eluenda fuit. In antiquis enim libris ita legitur, *id enim jus vi adempta:* in aliis nuper editis, quos noſtri temporis viri doctissimi quidam correxere, *idem jus vi ademptum* habetur. In quibus verbis, quae nihil succi, nil verae lucis afferunt Livianae (p. 80.) sententiae, nil aliud mutavi, quam illud *id enim*, vel *idem*, decisis et transpositis literis pauculis, in *inde*, et *ademptum*, ablata una litera, in *adeptum*. Et haec quidem pusilla mutatio quantum lucis afferat, demonstrat ipsa hiſtoria legis Maeniae; eaque facit, ut aliarum correctionum adductas rationes probare nequeam. PIGHIUS Annal. Rom. ad ann. U. C. CDLXVI. p. 410. *usurpatur idem jus, vi adempta* legitur in editione Campani; neque abscedit Andreae, quam quod ea, *id enim visui adempta.* Pall. tres habent *usurpatur: id enim jus vi adempta. priusquam.* Poſteriores induxerunt *vi ademptum.* id in *adeptum* mutat Henr. Stephanus. at Steph. Pighius emendat *usurpatur inde jus vi adeptum.* GRUTERUS. Pal. primus, *usurpatur. id enim jus vi adempta.* Neque aliter secundus ac tertius. GEBHARDUS. Sensus: et noſtro aevo in comitiis legum et magiſtratuum, si res ordine geratur, non fertur ad populum, nisi ex auctoritate senatus, nisi Patres fiant auctores: ita tamen, ut, si jubeat aliud populus, quam senatui visum sit, non possit irritum reddere, quod actum eſt, auctoritatem negando, quemadmodum olim. Caeterum de hoc loco latius diſtinctiusque, quam ante hac, agemus σὺν Θεῷ, ubi minus erimus in arctum compulsi. J. FR. GRONOVIUS. Cum codices noſtri ceterique fere omnes *vi adempta* retineant, nihil mutandum censeo; ita tamen ut cum P. Fabro Comm. in libros Academicos Cic. [ad 1, 3.] pro potestate atque effectu juris ipsius *vis* hoc loco intelligatur. quo sensu etiam apud alios auctores, praecipue Tullium, saepe accipi exploratum eſt. Sic enim ille in Epiſt. ad M. Crassum [5. ad fam. Ep. 8.] *Has literas velim existimes foederis vim habituras esse, non epistolae.* et 2. de Divinat. [c. 20.] *quarumdam radicum vim et effectum* conjuncte dixit. HEARNE. Hic locus, in quo emendando et exponendo certatim viri docti desudarunt, jam satis expeditus est post illa, quae Magnus Gronovius olim in priori editione notarum huc adtulerat, sed in repetitis curis expunxerat, quod latius deducere decrevisset, quemadmodum postea etiam praeſtitit l. 1. Obs. c. ult. quo omnino respiciendum.

create; ita Patribus visum est. Patres deinde, si dignum, qui secundus ab Romulo numeretur, creavitis, auctores fient. Adeo id gratum plebi fuit, ut, ne 11

Post tam claram verbis Livianis lucem adfusam inexspectatum accidit, Cl. Clericum *τὰ vi ademta* ita exponere. „Quamvis *nunc* senatui sit vis adempta, cum nihil ab eo fiat, nisi *nutu Principis.*" Satis enim superque vir eximius docuit, vim auctoritati senatus in legibus magistratibusque rogandis ademtam esse per leges Publiliam ac Maeniam, quibus Patres in comitiis legum ferendarum ac magistratuum rogandorum centuriatis jubebantur ante inita suffragia auctores fieri: adeoque pristini juris atque auctoritatis tantum imaginem quamdam et inanem speciem relictam fuisse. Non opus itaque in animum inducere, Livium ad sua atque Augustaea tempora respexisse. Ceterum omnes nostri damnatae lectioni *id enim jus vi adémta* adhaerent, nisi quod *idem enim jus* sit in Florent. et Lipsiens. *id enim visui* in Harlej. antiquiori, et quod Haverk. praeferat a m. sec. *usurpatur id jus. vi enim adempta*, quum a m. pr. etiam fuisse videatur *usurpatur. Id enim jus vi adempta.* [*usurpatur. Id enim jus vi adempta priusquam.* Helm. 1.]

In incertum comitiorum eventum] Prima vocula praeteritur in Voss. pr. Leid. 2. et Portug. a m. pr. quam vocis sequentis prima syllaba elisit. Id infinitis locis in Mstis observare est. quaedam exempla contuli ad 8, 33, 6.

§. 10. *Quod bonum, faustum, felixque sit*] *faustumque felixque* Voss. 1. et Leid. 2. Tum vocem *sit* excludunt idem Leid. 2. et Harlej. 2. Verum usitata sunt formulae quam maxime sollemnis verba, in quibus nihil mutandum. V. Brisson. 1. de Formul. p. 66. Mox *reges create* Lipsiens. Tum *et ita Patribus visum est*, addita prima vocula, Haverk. quae tamen vel ex praecedenti vel ex sequenti nata videtur.

Qui secundus ab Romulo numeretur] Palat. sec. Camp. *dinumeretur.* GEBHARDUS. *dinumeretur* Florent. *dominaretur* Harlej. 2. a m. sec. Paullo ante, *qui sedem ab Romulo* Voss. 2. *qui secundus a Romulo* Leid. 2. et Harverk. et post *creaveritis* Voss. uterque, et Leid. 2. sed Livium contractiones potius amare, saepe infra videbimus. Tum vocem *auctores* male omisit Neapol. Latinii. Tandem *plebi gratum fuit*, inverso ordine, Harlej. 2. *gratum fuit plebi* Voss. pr. et Leid. sec.

§. 11. *Juberentque, ut senatus decerneret*] Flor. ille optimus, *juberentque, quod senatus decerneret.* Utramque particulam, tum *quod*, tum *ut*, alienas puto. J. FR. GRONOVIUS. Nescio, quid Gronovium permoverit, ut particulam *ut* delendam censeret, quam omnes codices servant, praeter unum Florent. qui tamen ejus loco aliam substituit: nisi si forte caussa extiterit, quod eadem modo praecesserit. Sane eo casu interdum Livius alterutro loco illam cogitationi lectoris supplendam reliquit, ut infra 3, 54, 1. *Facerent, ut vellent, permittentibus cunctis.* 8, 23, 12. *Actum cum tribunis est, ad populum ferrent, ut, quum Publilius Philo consulatu abisset, pro consule rem gereret.* 21, 21, 6. *Primo vere, edico, adsitis, ut, Diis bene juvantibus, bellum ingentis gloriae praedaeque futurum incipiamus.* 39, 27, 2.

victi beneficio viderentur, id modo sciscerent juberentque, ut senatus decerneret, qui Romae regnaret.

Nihil sui pudoris esse ultra dicere, quam ut admoneant, re non verbo eos liberos relinquant. ubi etiam olim haec particula addita legebatur altero loco, sed ex fide integerrimi codicis deleta est. 45, 35, 4. *Mandatumque Q. Cassio praetori, cum tribunis plebis ex auctoritate Patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium esset.* ubi bis omissa est. Quare, ubi libri non adversantur, id etiam observandum censeo. Hinc praeferenda est lectio Gronoviana prae Sigoniana infra 24, 16, 1. Verum, invitis codicibus id ubique Livio obtrudendum, minime existimo. Non pauca enim supersunt loca, ubi hunc morem manifeste ipse Livius neglexit. Infra h. lib. c. 26, 12. *Itaque, ut caedes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica.* Ita enim legendum, ex MSS. et edd. antiquis eo loco docebo. 4, 1, 2. *Eo processit deinde, ut rogationem novem tribuni promulgarent, ut populo potestas esset.* (* c. 11, 3.) c. 59, 11. *Additum, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve decerneret senatus, ut stipendium miles de publico acciperet.* (* 5, 30, 8.) 9, 30, 6. *Legatosque Tibur miserunt, ut darent operam, ut hi homines Romam restituerentur.* ubi prius *ut* Gronovio forte superfluum visum est. 21, 19, 6. *In Hispaniam, ut adirent civitates, ut in societatem pellicerent, aut averterent a Poenis, trajecerunt.* ubi id iterum contra codicum auctoritatem Gronov. mutare tentavit. 23, 25, 2. *In tanto pavore fuisset civitas, ut senatus aedilibus negotium daret, ut urbem circumirent.* c. 30, 14. *Senatus decrevit, ut Ti. Sempronius consul designatus ad populum ferret, ut Q. Fabium duumvirum esse juberent.* 26, 15, 6. *Imperavit, uti duobus millibus equitum delectis denunciarent, ut ad tertiam buccinam praesto essent.* lib. 27, 27, 2. *Signum dedit, ut ad locum miles esset paratus, ut, si collis, in quem speculatum irent, placuisset, vasa colligerent.* ubi v. Cel. Jac. Gronov. 29, 24, 8. *Mittit, ut, si ei videretur, Lilybaeum veniret, ut communiter consulerent.* 30, 41, 4. *Uti consules cum tribunis agerent, si eis videretur, ut plebem rogarent, cui juberent in Hispania imperium esse.* c. 43, 8. *Senatusconsultum factum est, ut legati Romani ducentos ex captivis ad P. Cornelium Scipionem in Africam deportarent, nunciarentque ei, ut sine pretio eos Karthaginiensibus redderet.* Et mox, *Senatusconsultum in haec verba factum est: ut privos lapides silices privasque verbenas secum ferrent: uti praetor Romanus his imperaret, ut foedus ferirent.* 36, 16, 8. *Nuncium Heracleam ad Aetolos mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello praestarent, ut vertices circa montium occuparent.* ubi tamen ambigua est scriptura, codicibus manu exaratis praeter Moguntinum omnibus τὸ *ut* loco posteriori delentibus. c. 26, 2. *Mandata erant, ut ab rege peterent primum, ut ipse in Graeciam trajiceret.* 39, 19, 4. *Senatusconsultum factum est, UTI consul cum tribunis plebis ageret, UT ad plebem primo quoque tempore ferrent, UT P. Aebutio emerita stipendia essent.* c. 28, 6. *Mei autem regni, tantum aberat, ut ulla pars in discrimine fuerit, ut tria millia talentûm et quinquaginta tectas*

XVIII. Inclita justitia religioque ea tempestate Numae Pompilii erat. Curibus Sabinis habitabat, consultissimus vir, ut in illa quisquam aetate esse 1

naves, et omnes Graeciae civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim adspernatus. 40, 13, 7. *Utrum, ut placarem te, danda opera fuit, ut aliam quaererem occasionem.* c. 21, 11. *Dat ei mandata, ut per omne obsequium insinuaret se in quam maxime familiarem usum, ut elicere omnia arcana specularique abditos ejus sensus posset.* 41, 10, 11. *Scripsit, ut militum novorum ei parti, quae scripta in Istriam provinciam esset, ediceret, Aquilejam ut convenirent.* c. 19, 6. *Moneri eum tantummodo jussit, ut etiam atque etiam curaret, ut sanctum haberet foedus.* 42, 13, 12. *Quid ultra facere possum, quam uti Deos Deasque precer, ut vos et vestrae reipublicae, et nobis sociis atque amicis consulatis.* c. 47, 12. *P. Lentulo trecenti milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in potestate Boeotia esset.* c. 60, 3. *Eumenes suadere, ut trans Peneum transferret castra, ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent.* 43, 21, 2. *Legatos in Macedoniam M. Fulvium Flaccum et M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta, quae agerentur, referrent: et ut A. Hostilius consul comitia consulibus subrogandis ita ediceret, uti mense Januario comitia haberi possent, et ut primo quoque tempore in urbem rediret.* 41, 5, 6. *Simul decretum, ut Ti. Claudius praetor militibus legionis quartae, Pisas ut convenirent, ediceret.* 42, 28, 7. *Imperavit senatus, ut hostiis majoribus rite mactatis precarentur, ut, quod bellum populus Romanus in animo haberet gerere, ut id prospere eveniret.* Hinc etiam hoc loco *τὸ ut* servandum arbitror.

§. 1. *Ut in illa quisquam aetate esse poterat*] Nescio, an non deceat suspicari, scriptum Livio tantum *ut in illa aetate*, resectis ceteris. GRUTERUS. Palat. sec. alio ordine, *ut in illa esse quisquam aetate poterat.* GEBHARDUS. *ut in illa quisquam esse aetate poterat* Voss. ambo, Lipsiens. Harlej. antiquior, uterque Leid. Portug. et Haverk. *ut in illa quisquam esse poterat aetate* Harlej. 2. Ceterum si conjecturae Gruteri ulli codd. faverent, ab ea probanda non abhorrerem. Nam, ita breviter Livium interdum locutum esse, docent exempla, quae adscripsi 10, 43, 15. et 32, 33, 9. Nunc tamen, quum omnes voces, licet alio alioque ordine, in scriptis supersint, earum tres resecare temerarium judico; praesertim quum Liv. fere simili modo loquatur 10, 46, 2. *Triumphavit in magistratu, insigni, ut illorum temporum habitus erat, triumpho.*

(p. 82.) *Omnis divini atque humani juris*] Non male abest vocula *omnis* Pal. tertio. GRUTERUS. In omnibus nostris illa constanter superest. Deest ea apud Vellej. Paterc. 2, 26. *Scaevolam etiam pontificem maximum, et divini humanique juris auctorem, trucidavit.* Sed addidit Tacit. 6. Annal. 26. *Coccejus Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlaeso, moriendi consilium cepit.* Quare non video caussam, ob quam eam deleri praestet.

§. 2. *Falso Samium Pythagoran edunt*] Variae veterum sententiae de aetate Pythagorae videri possunt apud Florid. Sabin. 1.

2 poterat, omnis divini atque humani juris. Auctorem doctrinae ejus, quia non exſtat alius, falso Samium Pythagoran edunt: quem, Servio Tullio regnante Romae, centum amplius poſt annos, in ultima Italiae ora, circa Metapontum Heracleam-

Subseciv. Lect. 13. De eadem nuper acerrime contenderunt M. Britanniae viri doctissimi, hinc Guliel. Lloyd et Richard. Bentlejus, qui ipsum natum censuerunt anno 3/4 Olympiadis 43. Sive anno U. C. Varroniano 149. inde Henr. Dodwellus, qui annum ejus natalem confert in annum 3/4 Olympiadis 52. sive annum U. C. Varronianum 185. Moriente itaque Servio Tullio, qui Romae annos 44. regnum obtinuit, Pythagoras ex illorum sententia natus fuisset annos 72. ex hujus autem, annos 36. qui cum idem Pythagoran demum anno aetatis 40. in Italiam venisse statuat, etiam adventum ejus in tempora Tarquinii Superbi differt. Ceterum *creduut*, pro *eduut*, Leid. sec. Similis scripturae varietas infra eſt h. l. c. 46, 4. Verum nihil mutandum. infra 39, 43, 1. *Ut qui nec Catonis orationem legisset, et fabulae tantum sine auctore editae credidisset. Edere* hoc sensu saepe occurrit. V. ad 25, 12, 4. 42, 2, 3. et 43, 13, 7. Praeterea *Pictagorem* Leid. sec. *Pythagorae* Leid. pr. *Pythagorā* Haverk. *Pythagoram* Harl. 2.

Quem Servio Tullo regnante Romae ceutum amplius post annos] *Tullio* plerique habent libri. Aldinus codex *Tullo* presserat. sed male. *Tullus* enim tertius Romanorum rex dictus, *Tullius* autem sextus. Deinde legendum *centum post annos et amplius:* quod idem Aldinus codex invertit, et secuti quidam alii. GLAREANUS. *Servio Tullio* perspicue. SIGONIUS. *quem Servio Tullio regnante ferme centum amplius annos post* perperam Harlej. 2. *centum amplius post annos*, quod Glareano displicuit, reliqui omnes noſtri. Non videtur concoquere potuisse locutionem *amplius centum anuos*. Sed v. ad 21, 29, 3. [*post annos* omittit Helm. 1.]

Heracleamque et Crotonam] *Crotona* legendum puto, accusativum Graecum, non *Crotonam*. Mirum autem hoc Livio visum est, si ex his urbibus quispiam ad Sabinos pervenire potuerit, aut contra; cum sit iter quinque fortasse dierum. Consimilis ratio de Ciminia silva libro postea nono [c. 36.] GLAREANUS. Assentior Glareano legendum *Crotona*. nam Pall. et Camp. *Crotouam*. GEBHARDUS. Quum et scripti et editi veteres consensu habeant *Crotouam*, adsentimur lubentes Glareano, Graecam terminationem, *Crotona*, placuisse Livio. Nec minus Juſtino 24, 4. *Crotona veuit*. et, *Crotone egisset*. ut, *Carthagiue*. Sic apud Valerium Maximum 2, 6, 4. *Areiospagos*. 4, 7, 4. *Loquatur uunc Graecia Thesea*. 5, 3. circa fin. *Themistoclea victorem* in MSS. reperitur. Sic *Timagoran*, *Mantiuean*. Ejusmodi cum multa passim, tum in ultimis quinque libris ex prima editione, reſtituimus. J. FR. GRONOVIUS. *Crotonam* hic fortassis dari poteſt consensui MSSorum, e quibus id tuetur Davisius ad Cic. 1. Tuscul. 46. et alia hujus generis ex aliis adfert. Adde Tanaq. Fabrum ad Juſtin. 20, 4. Perizon. ad Valer. Max. 8, 14. Ext. 1. Torren. ad eumdem 5, 3.

que et Crotona, juvenum aemulantium studia coe-
tus habuisse constat. Ex quibus locis, etsi ejus- 3
dem aetatis fuisset, quae fama in Sabinos, aut quo
linguae commercio, quemquam ad cupiditatem
discendi excivisset? quove praesidio unus per tot

Ext. 3. et quae ad Florum 4, 11, 4. adnotata sunt. DUKERUS. *Crotonam* etiam omnes nostri. At infra semper Livius Latina terminatione profert *Crotonem*. Vide 23, 30, 6. 24, 2, 2. 29, 36, 9. et 34, 45, 5. et ita hic etiam ediderat Frobenius anno 1535. quod posteriores adoptarunt usque ad Gronovium. Ita apud Frontin. 3, 6. ex. 4. ubi bis in vulgatis editionibus est *Crotonam*, unus Hillenb. MS. quo Tennul. usus est, cujusque excerpta penes me sunt, *Crotona* utroque loco exhibet, et *Crotonienses*, pro *Crotonenses*. Cluvero quidem auctore in Ital. Ant. 4, 15. p. 1310. urbs Latinis dicebatur *Croto*, et *Croton*, et *Crotona*. postremae tamen terminationis in locis scriptorum subjectis nullum exemplum occurrit, ut ipsum his Livii, Frontini, Justini, similibusque aliorum corruptis locis in eam sententiam inductum fuisse verosimile sit. V. Doct. Oudendorp. ad Frontini 2. Strateg. 3, 6.

Juvenum aemulantium studia coetus habuisse] Sic Cicero [pro Muren. 29.] *Zeno cujus inventorum aemuli Stoïci nominantur*. Id est, sectatores. Tacit. 3. Hist. [c. 81.] *Studium Philosophiae et placita Stoicorum aemulatus*. Hinc et capiendus Phaedrus [Epilogo l. 2.] ubi, quia Aesopus occuparit, et primus fuerit in fabulis scribendis, se, quod superarat, studuisse ait, ne solus ille foret, *Nec haec invidia*, pergit, *verum est aemulatio*. J. FR. GRONOVIUS. V. Cel. Graev. ad Cic. Orat. pro Murena 29. (* Liv. 1, 48, 8. Cic. 12. ad Fam. 13. Terent. in Prol. Andr. 20.)

§. 3. *Ex quibus locis etsi ejusdem aetatis fuisset*] Caussas, ob quas Numa, licet Pythagorae aequalis fuisset, tamen ex Livii sententia ejus discipulus esse non potuisset, examinat, ac minimi ponderis esse pronunciat Florid. Sabin. 1. Subseciv. Lect. 13. V. etiam Baudelot de Dairval in libro Francico *L'Utilité des Voyages* p. 35. Et sane argumentum, ex dissono sermone petitum, minus stringit, cum non diu post reges ejectos Romani non in Volscos modo, sed Cumas, etiam Graecam urbem, legatos ad frumentum comparandum miserint, teste ipso Liv. 2, 9, 6. et non longe post frumentum in Sicilia quaesiverint, teste eodem 2, 34. immo Tarquinius Superbus, adhuc rex, filios miserit Delphos, ut oraculum Apollinis consulerent, narrante iterum Liv. 1, 56. Ex quibus simul patet, non tanto opus fuisse praesidio, ut quis per has gentes, quamvis dissonas sermone moribusque, in Graeciam, in Siciliam, multo minus in ultimas Italiae oras perveniret.

Quae fama in Sabinos] Vet. lib. *Qua fama*. SIGONIUS. Abruptum illud, *in Sabinos*, nisi intelligas, *nomen ejus pervenisset*. Quod quidem durum mihi videtur. Potius dele praepositionem, aut scribe, *Qua fama tum Sabinos*. Vix erat ea aetate commercium mediae Italiae incolis cum maritimis: quomodo igitur Sabinos aut quemquam alterius orae ex-

gentes, dissonas sermone moribusque, pervenisset?
4 Suopte igitur ingenio temperatum animum virtuti-
bus fuisse opinor magis; instructumque non tam
peregrinis artibus, quam disciplina tetrica ac tristi
veterum Sabinorum. quo genere nullum quondam
5 incorruptius fuit. Audito nomine Numae, Patres
Romani, quamquam inclinari opes ad Sabinos,
rege inde sumto, videbantur, tamen, neque se

civisset? Neque enim transponere voles, *Qua fama, in Sabinos, quove praesidio unus per tot gentes dissonas sermone moribusque pervenisset? aut quo linguae commercio quemquam ad cupiditatem discendi excivisset?* J. FR. GRONOVIUS. Ab Sigonio est *Qua fama in Sabinos.* Nam in MSS. omnibus et vett. edd. reperio *quae fama.* Et videtur loqui hac parte contra eos, qui vellent, Pythagoran ab Numa in Sabinos accitum. Quae tanta tum temporis alicui poterat contingere nominis fama, inter populos dissociabiles et proxima quaeque ignorantes, ut ob eam vocaretur ex magna Graecia in Sabinos ad discendi cupidum? et si contigisset fama, quo eadem sermonis commercio, cum nullum esset, id effecisset? *Famam* eleganter dicit *excire eum*, qui ob famam evocatur. Altera interrogatio etsi possit ad utrumque referri, tamen ad Numam potius videtur pertinere, ut utrumque evicerit, nec Pythagoran ad Numam, nec Numam ad Pythagoran ire potuisse. J. FR. GRONOVIUS. *quae fama* Harlej. antiquior, Leid. uterque, Voss. 2. Haverk. et Port. Atque ita etiam ex Oxoniensi B. Hearne laudat. Mox *quoque praesidio inter tot gentes* Haverk. a m. pr. *quove praesidio unus inter tot gentes* a m. sec. Tum *inter tot gentes diserto sermone* Lipsiens. Cl. Heumannus transpositione hoc modo succurrere loco male adfecto conabatur: *Qua fama, aut quo linguae commercio quemquam ad cupiditatem discendi excivisset? quove praesidio unus per tot gentes, dissonas sermone moribusque, in Sabinos pervenisset?* Ego pristinam lectionem, quae ante Sigonium exstabat, reduxi. Prior J. Fr. Gronovii conjectura displicuit Scheff. in Misc. Obs. Crit. T. 8. p. 300. qua rejecta vulgatum servat, et *fama in Sabinos* exponit, quae in ipsorum usque pervenit regionem, ac subintelligit *perlata.* Inlustrat autem loco Taciti 11. Ann. 6. qui eodem modo dixit *fama in posteros.*

§. 4. *Suopte igitur ingenio*] *sumpto igitur ingenio* Lipsiens. *suopte igitur tunc ingenio* vocula interposita Haverk. *suo tegitur ingenio*, duabus literis elisis, et reliquis inperite in sua vocabula divisis, cod. Leid. pr. *suo apte igitur ingenio* Voss. 1. cujus scriba ad vocem minus in Livio obviam offendit. *suapte igitur ingenio* Voss. 2. et Leid. 2. V. Cortium ad Sall. Fragm. p. 998.

Instructumque non tam peregrinis artibus] Copulam *que* ignorat Leid. sec. Ejus loco pronomen *quae* exstat in Leid. pr. [*tristi vetere Sabinorum* Veith. *Sabinorum veterum* Helm. 1.]

quisquam, nec factionis suae alium, nec denique Patrum aut civium quemquam praeferre illi viro ausi, ad unum omnes Numae Pompilio regnum deferendum decernunt. Adcitus, sicut Romulus 6
augurato urbe condenda regnum adeptus est, de se quoque Deos consuli jussit. inde ab augure (cui deinde, honoris ergo, publicum id perpetuumque sacerdotium fuit) deductus in arcem, in

§. 5. *Neque se quisquam, nec factionis suae alium*] *neque factionis* Harlej. 2. An scriba existimavit, post τὸ *neque* non *nec*, sed iterum *neque*, inferendum esse? Verum vel ita sequitur adhuc *nec denique Patrum aut civium quemquam*. Sed v. infra ad 9, 9, 14. Praeterea *ac civium* Portug. et Lips. pro *aut*. v. ad 21, 53, 3. Denique alia vocum positura *quemquam illi viro praeferre*.

§. 6. *Augurato urbe condenda*] Haud aliter Pall. tres, nisi quod duo *augurio*: quomodo item editionum prima. Aldina primum maluit *augurato in urbe condenda*. GRUTERUS. *augurio in urbe condenda* Harlej. 2. quod ex Oxoniensi B. laudat Hearne; idem autem ex L. 2. et C. profert *augurato in urbe condenda*; et ita inveni in Haverk. [Veith.] neque aliter ab Aldo ad Gruterum editum fuerat. *augurio urbe condenda* Neapol. Latinii et editio Campani. Grutero adsentiunt Voss. ambo, Leidens. ambo, Harlej. antiquior, Lipsiens. et Portug.

De se quoque Deos consuli jussit] De se quoque, ut de Romulo Dii consulti fuerant. quod tamen Livius nusquam antea dixit. Dionysius certe non neglexit, l. 2. prope ab initio. GLAREANUS. (p. 84.) Immo quodammodo de Romulo rege Deos consultos fuisse Livius supra retulit c. 6. *Ut Dii, quorum tutelae ea loca essent, auguriis legerent, qui nomen novae urbi daret, qui conditam imperio regeret.* Dionysius autem bis de Romulo Deos adhibitos narrat, primo in certamine cum fratre Remo, uter coloniae nomen daret, eique imperio praeesset, 1. Antiq. p. 73. Iterum post Remum interfectum, quum, urbe jam condita, a populo delatum regnum recipere recusaret, nisi Dii laetis auspiciis honorem ratum jussissent, l. 2. p. 80. Ceterum voces *de se* desiderantur in Portug.

Cui deinde, honoris gratia, publicum] Flor. et Helm. *honor erga publicum*. Rott. *honoris erga*. Legendum, ut annotavit ex suo Muretus, et nos notavimus in Voss. Gud. *honoris ergo, publicum*. J. FR. GRONOVIUS. *honoris ergo* Leid. ambo, Harlej. antiquior, et a m. 1. Vossianus alter. Vulgatum ex interpretatione enarratoris natum erat. Simili modo variatum est infra 37, 47, 4. [*honoris erga* Helm. 1. teste Wernsdorf. non ut Gronov. vult, *honor erga*.]

Deductus in arcem in lapide consedit] *in lapidem* Florent. Leid. ambo, Voss. 2. Haverk. Portug. et Voss. 1. a m. 1. [Helm. 1.] *in arcem lapidem consedit* Harlej. 1.

7 lapide ad meridiem versus consedit. Augur ad laevam ejus, capite velato, sedem cepit, dextra manu baculum sine nodo aduncum tenens, quem lituum adpellaverunt. inde ubi, prospectu in urbem agrumque capto, Deos precatus, regiones ab oriente ad occasum determinavit; dextras ad me-

§. 7. *Augur ad laevam, ejus capite velato, sedem cepit*] Hunc in modum distinguendum esse hunc locum, Rhodigino placuit, Plutarchi auctoritate adducto, qui scribit in Numa [p. 64.] *Ἐνταῦθα τῶν μαντέων ὁ προτεύων τὸν μεν εἰς μεσημβρίαν τρέψας ἐγκεκαλυμμένον, ἀυτὸς δὲ παραστὰς ἐξόπισθεν* etc. Videtur enim Plutarchus, si modo recte est apud illum vox illa *ἐγκεκαλυμμένον*, caput regis velatum fuisse, non auguris, significare. Me autem juvat eorum esse sententiae, qui *ad laevam ejus* scribunt, et *caput velatum* auguris intelligunt. quod infra dicat [c. 36, 5.] *Statua Attii capite velato in Comitio fuit.* Et l. 10. [c. 7, 10.] *Si augur capite velato victimam caedat, auguriumve ex arce capiat.* SIGONIUS. *ad laevam ejus*, scilicet regis, ex Plutarcho in Numa, et ex Dionys. Halicarn. Virgilii Bucolico E. 5. p. 37. FRANC. SANCTIUS. Robort. 2. Emend. 56. in loco Plutarch. a Sigonio laudato legendum et interpungendum existimat *τρέψας, ἐγκεκαλυμμένος ἀυτὸς, καὶ παραστὰς ἐξόπισθεν.* Ut Plutarchus similiter augurem, non Numam, velatum fuisse dicat. Mox *quem lituum appellarunt*, pro *appellaverunt*, Voss. 1. et Leid. sec. [Helm. 1.]

Dexteras ad meridiem partes] Hoc de augure intelligitur, qui orientem spectabat, auctore Dionysio [l. 2. p. 80.] rex autem versus meridiem, ut hic aït auctor. Cetera facile intelliguntur. GLAREANUS.

Laevasque ad septentrionem] Flor. Voss. [uterque,] Helm. Rott. Gud. *laevas ad Septentrionem.* J. FR. GRONOVIUS. *laevas* etiam Leid. ambo, Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk.

§. 8. *Signum contra, quod longissime*] Flor. et Mur. et Oxon. ut etiam conjeceramus, et Tar. Ven. Asc. Mog. ediderunt, *Signum contra, quo longissime.* Ex adverso id, quo longissime prospectus datur. J. FR. GRONOVIUS. *quo longissime* Leid. sec. et ita Hearne notavit ex Oxon. L. 1. B. et C. *quod* primus ediderat Aldus. Praeterea *Signum vero, quod cetera longissime* Harlej. 2. Mox *ferebant oculi* Voss. 1. *conferebant oculi* Leid. sec. [*signum vero contra quod* Veith. *quod* Helm. 1.]

Dextra in capite Numae imposita] Sic ab Andrea publicati libri. at a Campano *dextra in caput Numae posita.* Cui accedunt Pall. tres: et malim. GRUTERUS. Omnes libri, tam scripti, quam impressi, *dextra in caput Numae posita.* GEBHARDUS. Flor. Voss. [uterque,] Rott. et Gud. *dextra in caput Numae.* J. FR. GRONOVIUS. *dextra in caput Numae imposita* quoque legi in Florent. S. Marci. et haud dubie Livianum. Festus in *Stroppus. Quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponitur.* Noster 5, 41. *Scipione eburneo in caput incusso.* JAC-

ridiem partes, laevas ad septentrionem esse dixit. Signum contra, quo longissime conspectum oculi 8
ferebant, animo finivit. Tum, lituo in laevam manum translato, dextra in caput Numae inposita, precatus est ita: *Jupiter pater, si est fas, hunc Nu-* 9
mam Pompilium, cujus ego caput teneo, regem Romae

GRONOVIUS. Usitatius sane est *in caput*. Sed in dissensu librorum veterum non adfirmari potest, hanc *haud dubie* esse scripturam Livii. Nam alterum illud non minus Latine dici videtur. 8, 23. *Coloniamque in Samnitium agro inposuerit.* 36, 12. *Praesidio Medione inposito et in quibusdam aliis Acarnaniae oppidis.* Sallust. Jugurth. 61. *In his urbibus, quae ab se defecerant, praesidium inponit.* ubi v. Cortium. DUKERUS. *in caput Numae posita* Leid. pr. Harlej. 2. [Veith.] et Haverk. *in cap̄ Numae posita* Portug. *in capite Numae posita* Lips. *in caput Numae imposita* Harlej. 1. et Leid. 2. *caput* etiam in Oxon. L. 2. B. N. et C. invenit Hearne. 2, 64, 10. *Cornicines tubicinesque in equos inpositos canere ante vallum jubet.* Ita eo loco ante Sigonium edebatur, qui ex vet. lib. *in equis* reposuit. Vide ibidem notata. 23, 10, 9. *Extemploque inpositus in navim et Karthaginem missus.* 26, 51, 2. *Magone et quindecim fere senatoribus, qui simul cum eo capti erant, in navem inpositis.* ubi plura vide. 37, 25, 9. *Masinissam se in Syphacis, a quo ante expulsus fuisset, regnum inposuisse.* Cic. 5. Tusc. 5. *Chorus virtutum in eculeum inpositus.* 1. Tusc. 35. *Metellum multi filii in rogum inposuerunt.* Terent. in Andr. 1, 1, 101. *Ad sepulcrum venimus, in ignem inposita est.* ubi v. Georg. Fabricium et Richard. Bentlejum. V. etiam Doctiss. Oudendorpium ad Lucani 6, 233. *in Rostra ponere* quidam codices praeferunt (p. 85.) infra in Epit. l. 80. Simili modo *deponere in aram.* v. infra ad 23, 11, 6. *reponere in thesauros.* v. ad 29, 19, 7. ubi etiam consulendus Gronov. Vulgatam lectionem *imponere in capite* Latine loquendi rationi non adversari docuit quidem Joh. Davisius ad Cic. 1. de Nat. Deor. 20. hic tamen codices scriptos secutus *in caput inposita* recepi. Mox *precatus est itaque* Voss. 2. *precatus ita est* Harlej. prior. [Helm. 1.]

§. 9. *Regem Romae esse*] *regem Romanum esse* Harlej. sec. Pari modo in scriptis saepissime *urbs Roma* et *urbs Romana* promiscue occurrunt. V. infra ad Epit. l. 49.

Uti tua signa nobis certa ac clara sint] Desideratur verbum *precor*, vel quid simile. Nisi quis deesse contendat. Sed hoc leviculum. GLAREANUS. Hic locus cum videatur satis integer, facit tamen scriptura membranarum, et codicis impressi, de quo jam antea dixi, quae est, *uti tu signa nobis certa ac clara sis*, restituendum ut existimem, *uti tu signa nobis certa acclarassis.* Quod verbum mire convenit antiquae huic formulae, et ab aliis interpolatum videtur, qui similia non intelligunt, et Livium nihil, nisi vulgo tritum, uti in libris suis amasse existimant. Verbo *Clarare* certe, pro clarum et conspicuum facere, usi multi, et iu multis Lucretius

esse, uti tu signa nobis certa adclarassis inter eos fines, quos feci. Tum peregit verbis auspicia, quae

mitti

l. 3. [v. 36.] Horatius 4. Carmin. Od. 3. Ausonius: citatque ipse Cic. de Divinat. [1, 12.] versum suum huc omnino facientem.

Juppiter excelsa clarabat sceptra columna.

Ad ejus enim exemplum hic locutus Livius videtur. MODIUS Novant. Lect. Epist. 30. Pall. *uti tu.* Ceterum secundus inter illos quoque, pro *sint*, praefert *des.* Sed Modius, quoniam in membranis reperit *ac claras sis*, restituendum existimat *uti tu signa nobis certa acclarassis.* GEBHARDUS. Haerebam ambiguus in Sigonii *acclarassent*, Modii *uti tu acclarassis*, donec e Flor. notatum vidi *uti tu signa nobis certa adclarissis:* et idem, quod voluit Modius, prorsus e suis notasse Muretum. Vossianus [prim.] *uti tu signa nobis certa acclaras sint.* Helm. *uti tu signa nobis certa ac clara sis.* Chisl. *uti tu signa nobis certa adclarassis.* Rott. *uti tu signa nobis certa adclara sis.* sic ut satis appareat, fuisse *adclarassis*, et priorem *s* erasam. Gud. *uti tu signa certa acclarasis.* Nihil igitur dubitandum ultra. nam sic quoque retulit duo verba jungi solita. Horat. 2. Sat. 6. [v. 27.]

---- Quod mi obsit, clare certumque locuto.

Livius l. 22. [c. 39, 22.] *Omnia non properanti clara certaque erunt.* Cicero 7. Famil. 23. *Cui plane res certas mandaram.* Suetonius Tiberio [c. 59.] *Deinde vera plane certaque esse ipse fecit fidem.* Legendum vero *at tu signa.* J. FR. GRONOVIUS. *uti tu signa nobis certa ac clara des* Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] quod et Hearne in Oxon. L. 2. B. et C. invenit. *uti tu signa nobis certa ac clara sint* Leid. 2. Lipsiens. et Neapol. Latinii. *uti vi signa nobis certa ac clara si* Voss. 2. *uti*, vel m. 2. *ut signa nobis certa ac clara siut* Portug. Quae ipsae lectionum varietates satis clamant, Livium vocabulo usum fuisse, quod indocti librarii non intellexerunt, ideoque varie pro captu mutarunt. Sigonius in priori editione notarum (in sequentibus enim haec nota omissa est) se audire notarat, vet. libr. quemdam habere *ut tua signa nobis certa acclarassint;* idque vetustum et sollemni precationi conveniens verbum dixerat. Eam lectionem carpsit postea Robort. 2. Emend. 56. testatus, omnes codices praeferre, ut in vulgatis editionibus eo tempore legebatur. Sed recte Sigonium 1. Emend. 51. reposuisse, Robortellum non omnes codices evolvisse, docent variantes ad hunc locum conlatae. Ex illis haud male viri docti collegerunt Livium scripsisse, *uti tu signa nobis certa adclarassis:* quomodo et Leid. prior, et antiquior Harlejanus exhibent, nisi quod eorum posterior, pro *uti*, legat *ut;* prior autem *certe*, pro *certa*, habeat. *adclarassis* verbum forma antiqua pro *adclaraveris.* Quemadmodum *curamque levasso*, pro *levavero*, dixit Ennius apud Cic. de Senect. 1. V. infra ad 3, 55, 5. Solitum autem fuisse Livium in formulis his vetustis, quarum subinde meminit, antiquitatis caussa nonnulla illorum vocabulorum, quibus olim conceptae fuerunt, ad verbum re-

mitti vellet. quibus missis, declaratus rex Numa de templo descendit.

XIX. Qui, regno ita potitus, urbem novam, 1

ferre, inferius docebimus ad 36, 2, 2. Fortassis etiam non male Gronov. pro *uti tu signa*, scribendum opinatur *at tu signa*; cui conjecturae favent codd. qui *ut*, pro *uti*, retinent. *ut* enim et *at* propter ductuum similitudinem facile commutari possunt. (* v. 3, 56, 12. 5, 4, 8.) Ita ingeniosus Markl. ad Stat. Silv. p. 2. in Ovidii 8. Met. v. 60. *At, puto, vincemur*, legendum conjicit, pro *Ut puto*, licet alio sensu. Illud *at tu* pariter infra occurrit h. lib. c. 28, 9. *Nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, at tu tuo supplicio doce humanum genus, ea sancta credere, quae a te violata sunt.* Idem adhuc duobus locis restituendum videtur infra h. lib. ut c. 24, 8. *Si prior defexit publico consilio dolo malo; at tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hic hodie feriam.* et c. 32, 7. *Si ego injuste inpieque illos homines illasque res dedier nuncio populi Romani mihi exposco, at tu patriae compotem me numquam siris esse.* et forte (p. 86.) tasse etiam 22, 53, 11. *Si sciens fallo, at tu me, Jupiter Optime Maxime, domum familiam remque meam pessimo leto adficias.* In his formulis vocula *At* idem notat ac *tum*, ut docet J. Fr. Gronov. ad 24, 37, 11. ubi pluribus inlustravit. V. etiam, quae notantur infra ad 3, 56, 12.

§. 10. *Tum peregit auspicia, quae mitti vellet*] *Tunc peragit auspicia, quae mitti vellent* perperam cod. Haverk.

§. 1. *Regno ita potitus, urbem novam, conditam vi et armis, jure eam* etc. *condere parat*] Doujatius verba *regno potitus novam urbem* juncta sine interpunctione accipit hoc sensu, ut Numa regni titulo regiaque potestate Romam urbem novam obtinens, eam legibus velut denuo condere statuerit. Alioquin, addit, redundabit inepte pronomen *eam*, quod et apud Becharium deest. Non urgebo nunc, nondum me notasse, Livium verbo *potiri*, quod vel cum secundo, vel cum sexto casu construere solitus est, alibi casum quartum junxisse, licet id jure meritoque facere possem. Verum nae saepius Doujatio displicebunt Livius et alii plerique scriptores, si pronomen ita abundans inter inepta loquendi genera referendum sit. Quantopere hic regiorum Professorum Primicerius lectione Liviana animum imbutus ad editionem gravissimi historici accesserit, hinc aestimes, quod formulas loquendi, quas Livius et optimi scriptores in deliciis habuerunt, inter ineptias referre non dubitaverit. Plura exempla hujus locutionis infra congesta videbis ad 25, 27, 1. Voculam *eam*, quam in editione Becharii deesse monet, omiserunt omnes, quibus usus sum, vetustiores impressi. Primus Aldus interposuit; cui adsentiunt omnes codices nostri. Deinde *urbem novam, vi et armis conditam, jure eam, legibus, ac moribus* Harlej. sec. trajectis in alium ordinem vocibus, et omisso τῷ *que*. Male. V. ad 2, 31, 1. [*novam vi et armis conditam jure etiam legibusque* Veith.]

§. 2. *Quippe efferatis militia animis*] Hic quoque, quod conjectura deprehenderamus, postea

conditam vi et armis, jure eam legibusque ac mo-
2 ribus de integro condere parat. quibus quum in-
ter bella adſueſcere videret non poſſe, quippe ef-
feratos militia, animos; mitigandum ferocem po-
pulum armorum deſuetudine ratus, Janum ad in-
fimum Argiletum, indicem pacis bellique, fecit:
apertus ut in armis eſſe civitatem; clauſus pacatos
3 circa omnes populos significaret. Bis deinde poſt
Numae regnum clausus fuit: semel T. Manlio con-
sule, poſt Punicum primum perfectum bellum: ite-
rum, quod noſtrae aetati Dii dederunt, ut videre-
mus, poſt bellum Actiacum, ab Imperatore Caeſa-
4 re Auguſto, pace terra marique parta. Clauſo eo,

vidimus requirere veteres codices. Flor. *efferari militia animos.* Mur. Helm. Rott. Gud. Andreas, Tarv. *efferos militia animos.* Scribe, *Quibus cum inter bella assuescere non videret posse, quippe efferatos militia animos, mitigandum ferocem.*] J. FR. GRONOVIUS. Damnatae a Gronovio lectioni adhaerent ex noſtris Voſſ. uterque, Portug. Lips. et Haverk. ex Oxoniensibus autem, quos Hearne consuluit, L. 1. N. C. et B. [Veith.] Prima denique editionum, quae eamdem praefert, eſt Veneta anni 1498. Non multum abeunt Leid. sec. qui habet *esseratis militia animis*, et Harlej. sec. in quo exſtat *efficatis militia animis.* Sed *efferari militia animos* Harlej. antiquior, Florentino assentiens, quod praeferendum puto. *Quibus quum inter bella adsuescere*, nempe urbem, vel populum, *videret non posse, quippe efferari militia animos, mitigandum ferocem.* Proxime accedit Leid. pr. exhibens *efferre militia animos.* [*argi letum* Helm. 1. *ut armis* idem.]

§. 3. *Iterum, quod noſtrae aetati Dii dederunt* etc.] His verbis Livius indicare videtur, Auguſtum semel tantum Jani templum clauſiſſe. Adversantur itaque ei, quod refert Sueton. in Aug. 22. *Janum Quirinum, semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio terra marique pace parta ter clausit.* Ea ut conciliaret, Lipsius 1. Elect. 20. exiſtimavit, primam partem operis Liviani editam fuisse, priusquam Auguſtus poſt devictos Cantabros Janum iterum clauderet. Cujus sententiam plures viri docti probarunt. Verum ea displicuit Viro Doct. Joh. Maſſon, qui in Jani templo Chriſto nasc. reser. sect. 2. c. 2. poſt adductas difficultates, ob quas Lipsii sententiam probare non poſſet, aliam viam instituit, atque opinatus eſt, Livio propositum non fuisse, ut enumeraret, quoties, sed per quos, Janus clausus fuerit. Cui opinioni obſtare videntur verba praecedentia, *Bis deinde poſt Numae regnum clausus*

quum omnium circa finitimorum societate ac foe-
deribus junxisset animos, positis externorum peri-
culorum curis, ne luxuriarentur otio animi, quos
metus hostium disciplinaque militaris continuerat;
omnium primum, rem ad multitudinem inperitam,
et illis seculis rudem, efficacissimam, Deorum me-
tum injiciendum ratus est. qui quum descendere 5
ad animos sine aliquo commento miraculi non pos-
set, simulat sibi cum Dea Egeria congressus no-
cturnos esse: ejus se monitu, quae acceptissima
Diis essent, sacra instituere; sacerdotes suos cui-
que Deorum praeficere. Atque omnium primum, 6
ad cursum lunae, in duodecim menses describit

fuit. Longe aliter enim ea concipienda erant, si Livii consilium foret, eos tantum, qui Janum clauserunt, memorare. Ceterum *iterumque nostrae aetati*, pro *iterum quod*, Leid. sec. V. infra ad 2, 41, 8. [*T. Mallio* Helm. 1.]

Pace terra marique parta] *parata* Voss. 1. et Leid. 2. Male. Suet. in Aug. 22. *Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit.* De errore hoc librariorum frequenti v. infra ad 5, 6, 1.

§. 4. *Ne luxuriarent otio animi*] Vel. *luxuriarentur*. Bene. LIPSIUS. Ita etiam Voss. ambo, Leid. (p. 87.) ambo, Harlej. 2. Lips. Portug. et Haverk. a m. pr. Verum *luxuriarent* Harlej. antiquior, et idem Haverk. a m. sec. qua forma usus est Liv. 2, 48, 3. *Questi quoque quidam, luxuriare et evanescere vividum quondam illud Caesonis ingenium.* 3, 33, 2. *Laeta enim principia magistratus ejus nimis luxuriavere.* 23, 12, 12. *Vereor, ne haec quoque laetitia luxuriet nobis, ac vana evadat.* Mox *metus disciplinave* Harlej. 2. Lips. Portug. et Haverk. *efficacissimum* Florent. m. 2.

§. 5. *Cum Dea Aegeria*] Vet. lib. *Egeria*. Probo. Dionysius enim [l. 2. p. 122.] et Plutarchus [in Numa p. 62.] Ἠγερίαν dicunt, aut Ἐγερίαν. Festus ab *Egerendo* dictam esse scribit. SIGONIUS. *EGERIA MARCELLA* memoratur in Lapide apud Gruter. p. 392. n. 2. At *JUPITER AEGERIUS* ibid. p. 72. n. 5. *Egeria* Florent. Paullo ante *commento aliquo* Voss. pr. et Leid. sec. [*ejusque monitu* Veith.]

Sacerdotes suos cuique Deorum praeficere] *Sacerdotes Deorum*, ut Jovis, Apollinis, Martis, recte dicuntur. *Sacerdotes Diis praeficere* an apud alios inveniatur, non scio. Si hoc ostendi non possit, suspicer legendum esse *eorum*, nempe sacrorum. DUKERUS.

§. 6. *Atque omnium primum ad cursum Lunae etc.*] Buslidianus codex hunc ad modum habet: *Atque o. pr. ad cursus Lunae in*

annum. quem (quia tricenos dies singulis mensibus luna non explet, desuntque dies solido anno, qui solstitiali circumagitur orbe) intercalaribus

d. m. d. a. q. (*quia tr. d. s. m. l. n. e. desuntque dies solido, qui s. c. orbe*) *intercalares mensibus interponendos ita dispensavit, ut vigesimo quoque anno ad metam* etc. Non adscripsissem diversam lectionem, nisi inter Macrobium (qui hunc locum quasi ex professo interpretatur) [1. Saturn. 13.] et M. Ciceronem in 4. Verr. Act. [c. 52.] ingens esset discordia. Videturque scripti Cod. Busl. lectio Ciceronis caussam, vulgata Macrobii sustinere. P. NANNIUS 5. Miscell. 7. *cursus lunae* etiam Voss. 1. Leid. ambo, Harlej. ambo, Lips. et Portug. [Veith.] Et hoc voluit librarius Voss. 2. scribens *versus Lunae.* Tum *descripsit annum* Voss. 1. Leid. sec. et Lips. [*distribuit* Helm. 1.]

Desuntque dies solido anno] Annus apud Hipparchum (ut auctor est Ptolemaeus l. 3. *περὶ τῆς μεγάλης πραγματείας*) dies habet 365. et quadrantem, hoc est sex horas. Hunc secuti sunt Romani Christianique a temporibus C. Julii Caesaris. Sub Romulo autem annus decem habebat menses, sex quidem tricenis, quatuor vero tricenis singulis diebus, qui efficiebant dies 300. ac 4. et a Martio initium habebat. Verum cum is numerus neque Solis cursui, neque Lunae rationibus conveniret, atque saepe usu veniret, ut hiems praecipitaret aestatem, et contra aestas hiems occuparet tempora; tantum dierum sine ullo mensis nomine intercalabant, quantum sat erat ad pristinum coeli habitum. Hoc Numa considerans, ad decem jam dictos menses, quinquaginta addidit dies: retractisque sex diebus de Romuli mensibus, qui tricenûm erant dierum, duos novos effecit menses vicenûm octonûm dierum, Januarium ac Februarium. Ita annus factus est 354. dierum, quot etiam apud Graecos aliquamdiu fuit: sed Graecorum ordinem Numa turbavit, uno adjecto die Januario, ut omnes menses praeter Februarium impari constarent numero. Et Graecorum supputationi ab solido Hipparchi anno deficiebant dies undecim ac quadrans. Verum quod difficile erat quotannis intercalare cum reliquis diebus quadrantem, mensisque ratio potius expetebatur, hunc numerum octies multiplicatum, hoc est nonaginta dies, qui nascuntur, si quadrans cum undecim diebus octies componatur, octavo quoque anno interserebant per tres tricenûm dierum distributum menses. Hos dies *ὑπερβαίνοντας*, (nostri *concurrentes*) menses vero *ἐμβολίσμοι* vocabant. Hunc igitur Graecorum modum intercalandi cum etiam Numa observaret, invenit quotannis die claudicantem, nimirum eo, quem ipse adjecerat. Quare tertio quoque octennio ita intercalandos dispensavit dies, ut non nonaginta, sed 66. intercalaret, compensatis 24. diebus pro illis, qui per totidem annos supra Graecorum numerum creverant. Haec ex Macrobio pleraque 1. Saturnal. 13. Quare in Livio hoc loco paullo post legendum, *ut vicesimo quarto quoque anno ad metam eandem solis* etc. quod in Aldino codice neglectum vidimus, judicione an temere, scire non possum. Est autem visum nobis operae precium, ut hanc rem paullo diffusius tractaremus,

mensibus interponendis, ita dispensavit, ut quarto et vigesimo anno ad metam eamdem Solis, unde orsi essent, plenis annorum omnium spatiis dies

quamquam necessitas propositi nostri non urgebat. Reliqua qui latius scire voluerit, videat ipsum Macrobium. GLAREANUS.

Solstitiali circumagitur orbe] Id est, solari. Etsi enim *solstitialis* a solstitio deducitur, tamen in eo saepenumero solis (p. 88.) tantum significatio attenditur, ut solaris sit. Solinus c. 28. [25.] *Qua solstitiali plagae obvia est.* id est, solari plagae et meridiei. TURNEBUS 24. Advers. 38.

Intercalares mensibus interponendo] Scribendum *intercalaribus mensibus interponendis ita dispensavit, ut quarto et vicesimo quoque anno* etc. de quibus alibi. Scaliger [2. de Emend. Temp. p. 181.] viginti duorum annorum eum cyclum facit, Sigonius et Petitus [5. Eclog. Chronol. 1.] viginti, diversis rationibus. Sed falluntur. J. FR. GRONOVIUS. Vulgatam lectionem servant Portugall. a m. 2. et Haverk. a m. 1. eamdemque Hearne invenerat in Oxoniensibus L. 2. B. N. et C. *intercalares mensibus interponendis* Florent. *intercalares mensis interponendo* Haverk. a manu sec. *intercalares mensibus interponendos* Voss. 1. Harlej. 2. Leid. sec. Lips. et Portug. a m. 1. [Veith.] *intercalares mensibus interponendis* Leid. pr. Harlej. pr. et Voss. 2. [Helm. 1.] *intercalaribus mensibus interponendis*, ut Gronov. legebat, Hearne in Oxoniensi L. 1. exstare testatur. Vide infra ad hujus lib. c. 53,3. Plenius ac latius de hoc loco egit J. Fr. Gronovius 2. Obs. 18. V. etiam Cornel. Vitellium in Georg. Merulam pag. 637.

Ut vicesimo anno ad metam eamdem solis] Graeci, quos Numa haud dubie imitatus est, octavo quoque anno tres menses intercalaudos constituerunt, hoc est, nonaginta dies, qui ex numero 11. dierum et quadrantis octies multiplicato superabant. Nam cum annum illi ex 12. Lunae cursibus statuendum putassent, superessentque ad solstitialem annum dies 11. et sex horae, quarta scilicet diei pars, eum dierum numerum octavo quoque (ut dixi) anno placuit intercalari. Quare Graecos Numa imitatus videri non potest. Quin illud vide potius, quod subtilissima Macrobius dissertatione demonstrat, ne non *vicesimo* Livius scripserit, sed *vicesimo quarto quoque anno;* idque ex Numae constitutione comparatum. Nam cum ad eum numerum dierum, quem ad Lunae cursum Graeci constituerant (erant enim trecenti 54.) unum in honorem imparis numeri diem Numa adjecisset, Romanis, simpliciter Graecorum intercalationem secutis, ob diem unum, cujus obliti erant, non ea, quae et Graecis, constare potuit intercalandi ratio. quo postea errore cognito, Numane adhuc regnante parum compertum habeo, satis constat, hujusmodi emendationem inductam, ut in tertio quoque octennio, id est, quarto et vicesimo quoque anno, non nonaginta, sed sex et sexaginta dies intercalarentur. Siquidem nonagenarium numerum explebant quatuor illi et 20. dies, qui quotannis singuli in honorem imparis numeri adjiciebantur. Etenim ille dies, ut dixi, neque lunari rationi adscribi potuit, neque Graecorum intercalationi erat insertus, sed supervacuus, nec intellectus aliquam-

7 congruerent. Idem nefaftos dies faftosque fecit, quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat.

1 XX. Tum sacerdotibus creandis animum adjecit, quamquam ipfe plurima sacra obibat, ea ma-

diu Romanis fluxerat. Erit igitur, ni fallor, vera Livii emendataque lectio *vicesimo quarto anno*. Nec obftat, quod Livius intercalationis illius Numam auctorem dixerit, cum Macrobius emendationem illam quandam fuisse innuat. Siquidem talis intercalandi ratio ab eo profecta eft; sed sive Numa, sive alii poftea emendarint, jure id totum auctori referas acceptum. SABELLICUS. M. Antonius Sabellicus hujus loci obscuritatem primus, ut opinor, et sensit, et, ut ipse sibi visus eft, sustulit. Cujus viri auctoritas tantum valuit, ut poft eum Glareanus et ceteri, qui hunc locum attigerunt, eundem ita, ut ille oftenderat, exposuerint. †. „Glareanus Macrobii traditionem explicavit, non suam; in illum igitur clames, oportet, non Glareanum.“ †. Quorum interpretationem cur hoc demum tempore unus ipse repudiem, paucis, ut inftitui, explicabo. Sic igitur exponit Sabellicus. Cum lunarem annum Numa 12. mensium, et 355. dierum primus inftituiffet, quia cum solari eum anno non convenire reperiebat, qui diebus 365. et quadrante conficitur, dies, qui quotannis ad solaris anni rationem deerant, quorum summa vigesimo quoque quarto anno erat 264. ita dispensavisse, ut octavo quoque anno 90. interponeret, tertio autem octennio, id eft, vicefimo quarto quoque anno, non 90. sed 60. qui superabant: atque ita effecisse, ut eo demum anno dies lunaris et solaris anni, a quo orsi effent, congruerent. Hunc autem sensum ut eliceret, contra omnium librorum auctoritatem legit *vicesimo quoque quarto anno*, cum ubique *vicesimo* legatur. Ego autem ita sentio, lunarem annum Numam inftituiffe non 355. sed 354. dierum. Cum autem solaris lunarem superaret quotannis 11. diebus et quadrante, invenit vicefimo anno lunarem a solari victum effe diebus omnino 225. ut ergo illo demum anno solaris cum lunari congrueret, atque ad eandem metam solis, unde orfi effent, dies convenirent, hos dies ita dispensavit, ut non octavo, sed secundo quoque anno alternatim modo dies 22. modo 23. interponeret. Qua ratione fiebat, ut, cum pervenisset ad annum 20. lunaris annus a solari nec vinceretur, nec eum vinceret. Quod unusquisque intelligit, qui summam annorum hoc modo concipiet. nam cum quarto quoque anno 45. dies intercalentur, si (p. 89.) quinquies quadraginta quinque sumseris, eos 225. reddideris. Hanc autem sententiam, quamquam obscurius, edit Plutarchus in Numa [p. 71.] ita. *Τῆς δὲ γινομένης ἀνωμαλίας περὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον ἔννοιαν οὐκ ἔχοντες, ἀλλ' ἓν μὲν φυλάττοντες μόνον, ὅπως ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἡμερῶν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται. Νουμᾶς δὲ τὸ παράλλαγμα τῆς ἀνωμολίας ἡμερῶν ἕνδεκα γίνεσθαι λογιζόμενος, ὡς τοῦ μὲν σεληνιακοῦ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡ-*

xime, quae nunc ad Dialem flaminem pertinent. Sed, quia in civitate bellicosa plures Romuli, 2
quam Numae, similes reges putabat fore, iturosque ipsos ad bella, ne sacra regiae vicis desererentur, flaminem Jovi adsiduum sacerdotem crea-

μέρας ἔχοντος, τοῦ δὲ ἡλιακοῦ τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε, τὰς ἕνδεκα ταύτας ἡμέρας διπλασιάζων ἐπήγαγε παρ' ἐνιαυτὸν ἐπὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τὸν ἐμβόλιμον εἴκοσι καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὄντα. Et Censorinus ita [c. 20.] *Cum intercalario mensi 22. dies, vel 23. alternis annis addi placuisset, ut civilis annus ad naturalem exaequaretur, in mense potissimum Februario inter Terminalia et Regifugium intercalatum est.* Hoc tantum inter hos interest, quod Plutarchus quadrantis diei rationem non habet. Itaque secundo quoque anno 22. dies interpositos esse censet. Censorinus autem habet. Itaque modo 22. modo 23. intercalatos esse aït, ut quinquo dierum, qui ex quadrante diei vicies sumto oriuntur, ratio haberetur. Haec cum summorum scriptorum auctoritate firmentur, neminem non probaturum, illa altera non omnino repudiaturum esse confido. †. „Improbat hanc Sigonii „sententiam Robortellus in dis„putatione de ratione corrigen„di, quod adversetur Macrobio „et Censorino, qui imparis nu„meri habitam rationem a Numa „docent in anno instituendo.“ †. SIGONIUS. Sabellicum secuti editores jam ab annis centum addiderant binas adhuc voces *vicesimo quarto quoque anno.* Eas expunxi, tum suasu Pall. librorum, tum auctoritate Sigonii. GRUTERUS. *ut vigesimo*, vel *vicesimo anno*, quemadmodum (* Aldus edidit, et) Sigonius legendum censuit, omnes nostri, Florent. ambo Voss. ambo Harlej. ambo Leid. Portug. Lips. [Veith. Helm. 1.] et Haverk. a manu pr. qui praefert a manu sec. *ut vigesimo quarto quoque anno.* Adversus Robortellum obloquentem sententiam suam defendit Sigonius 1. Em. 2. p. 143.

Plenis annorum omnium spatiis] *omnium annorum* constanter nostri codices omnes, modo enumerati. [Helm. 1. Veith. *orti* pro *orsi* Veith.]

§. 7. *Idem nefastos dies fastosque*] Mallem cum Pal. tert. *Inde nefastos.* Nam, et sic quoque aliquando lectum fuisse aliis, patet ex Pal. sec. in quo *Inde vel idem nefastos.* GRUTERUS. *Id est nefastos* Voss. 2. Reliqui nihil mutant. Quod autem Gruterus *Inde nefastos* in Palat. tertio invenerit, ortum esse potuit ex compendiaria scribendi ratione utriusque vocabuli *idē*, id est, *idem*, et *Ide*, id est, *inde.* unde patet, facile inter se commutari potuisse. Alia exempla v. infra h. lib. c. 27, 8. et 32, 7. ad 2, 45, 14. 3, 59, 1. 6, 11, 8. (* 31, 38, 9.) 34, 13, 2. 35, 3, 2. et c. 27, 11. 37, 36, 9. 38, 2, 4. et alibi. *Inde vel idem nefastos*, quod Palat. sec. praefert, inde profluxit, quod librarius duplicem lectionem jungere voluerit. de quo v. ad 3, 44, 4.

§. 1. *Ea maxime, quae nunc ad Dialem flaminem pertinent*] *et maxime*, pro *ea maxime*, Haverk. Tum *flaminum* Harlej. antiquior. An voluit librarius *ad Diale flaminium?*

vit, inſignique eum veſte et curuli regia sella adornavit. huic duos flamines adjecit: Marti unum,
3 alterum Quirino. Virginesque Veſtae legit, Alba oriundum sacerdotium, et genti conditoris haud alienum. his, ut adsiduae templi antiſtites eſſent, stipendium de publico statuit: virginitate aliisque
4 ceremoniis venerabiles ac sanctas fecit. Salios item

§. 2. *Ne sacra regiae vicis desererentur*] *regiae vices* Leid. pr. quasi per adpositionem capiendum foret, *sacra vices regiae*. Quum tamen reliqui nihil mutent, eum audiendum non esse arbitror. Deinde *deserentur* Leid. sec. obvio passim errore. V. ad 2, 56, 7.

Insignique eum Vestae] Exemplar primae Decadis manuscriptum sane quam eleganter, quod nobis communicavit non gente solum, sed et literis clarus ille Vormaciensis Ecclesiae Decanus Do. Reinhardus a Rietpur, desumtum illic ex Bibliotheca publica, primis duobus ternionibus carebat, quos nebulo quispiam desecuerat, dum liber alicubi incuſtoditus jacet. Idem scelus et in fine voluminis commiſſum. Quare coacti sumus hic aliquot paginas tranſilire. Ceterum exemplaria quaedam excusa habent *Vestae*, quum sit scribendum *veste*, absque diphthongo. Non enim de Dea Veſta, sed de veſtimento loquitur. RHENANUS. [*cum veſte* Helm. 1.]

Huic duos flamines adjecit] Cl. Heumannus malebat *hinc*; quod praefert Lips. in contextu. Sed ejus margini adscripta eſt vulgata lectio. Ita librarios saepe peccasse propter ductuum similitudinem, infra notamus ad 25, 40, 2. Paullo ante Scheffer. in Misc. Obs. Crit. T. 8. p. 300. legendum conjicit *curuli regia adornavit*, omissa media voce *sella*. Absolute enim *curulem* pro curuli sella crebrum esse apud antiquos. Verum omnes codd. constanter hanc vocem servant, et Livius, saepe hoc magiſtratuum et sacerdotum insigne memorant, semper sellam curulem vocavit. Ita 9, 46. 25, 5. 26, 36. 30, 15. 31, 11. 40, 45. 42, 14. et alibi.

§. 3. *Genti conditoris haud alienum*] Palat. primus *gentis conductori*. Et ita fuisse in tertio liquet. Quod non capio. GEBHARDUS. Nihil aliud voluisse hi librarii videntur, quam *gentis conditori*. Verum codices noſtri nihil mutant, niſi quod *gentis creditori* sit in Lips. Paullo ante *Virgines quoque Vestae*, pro *Virginesque Vestae*, habebat Haverk. V. ad 5, 27, 1. Mox *is*, pro *his*, perperam omissa adspiratione, Leid. pr. et Harlej. pr. Deinde *essent templis antistites assiduae* Voſſ. pr. et Leid. sec. In quorum (p. 90.) poſteriori etiam deficit vox *stipendium*. [*assidue* Helm. 1.]

§. 4. *Tunicaeque pictae insigne dedit*] Observa, hic memorari *tunicam pictam*; quum alioqui *Toga picta*, *Tunica* vero *palmata* apud Romanos celebrentur. Vide Cl. Dukerum ad Flori 1, 5. Verbis praecedentibus *alios*, pro *Salios*, habent Voſſ. sec. Leid. ambo, Lips. et Voſſ. pr. a m. sec. [Helm. 1.]

duodecim Marti Gradivo legit, tunicaeque pictae insigne dedit, et super tunicam aeneum pectori tegumem: coelestiaque arma, quae ancilia adpellantur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltatu jussit. Pontificem deinde Numam Marcium, Marci filium, ex Patribus legit, eique sacra omnia exscripta exsignataque ad-

Coelestiaque arma, quae ancilia adpellantur, ferre] Si libri, qui tamen ita concorditer exhibent, non adversarentur, mallem *Coelestiaque arma, ancilia adpellantur, ferre.* V. ad 22, 46, 9. Eadem conjectura etiam Cel. Dukero in mentem venit; qui monuit, pronomina *is* et *qui* saepe ab imperitis inculcata esse, J. Fr. Gronovium docuisse ad 1, 1, 11. et ad 34, 56, 1. Ceterum *vocantur*, pro *adpellantur*, Haverk. (vid. mox ad c. 30, 2.) ac *saltu*, pro *saltatu*. quod posterius etiam superest in Harlej. sec. [*sollepni* Helm. 1. *sollennique saltu* Veith.]

§. 5. *Pontificem deinde Numa Martium Marci filium ex Patribus legit*] Non integrum videtur, Marci filium *Martium*, non *Marcum*, appellari, quum nomina patrum in filiis iterari gentilitii juris sit. Auget suspicionem, quod mira istic est in scriptis libris discrepantia. Alii habent *Marcum Flavium*, alii *M. Fulvium*, nonnulli *M. Furium*. Quid melius sit, in medio disceptandum relinquimus. P. NANNIUS 5. Miscell. 7. Nemo animadvertit, hunc locum esse mendosum, cum sit tamen. Nominativus enim *Numa* vacat, cum tota oratio altius repetenda sit, et suum habeat nominativum, quem spectet. Inquit enim; Declaratus rex Numa Janum indicem pacis bellique fecit, annum descripsit, Flaminem Jovi assiduum creavit, Virgines Vestae legit, Salios legit, *Pontificem deinde Numa Marcium, Marci F. legit.* Hic ego dico, non esse necesse, nominativum *Numa* iterare: placere autem *Numam Marcium* legi. Fuit enim *Numa* praenomen Sabinum. Itaque Pompilii et Marcii id tulerunt. Marcus autem Marcius is est, credo, qui, Numam Pompilium ad regnum Romae accipiendum, ut ait Plutarchus [in Numa p. 74.] hortatus, cum eo Romam ex Sabinis commigravit. Hic cum ab eodem rege in patriciorum numerum relatus esset, post ejus obitum cum Tullo Hostilio de regno contendit, ab eoque victus sibi mortem conscivit. Hujus filius Pompiliam, Numae Pompilii regis filiam, in matrimonio habuit, et ex ea Ancum Marcium regem suscepit, quem tulisse *Numae* praenomen apparet l. 6. Taciti [c. 11.] ubi ait *Numam Marcium* praepositum urbi fuisse a Tullo Hostilio rege. Quod autem ratione confirmavi, id etiam in quibusdam manuscriptis libris inveni,

M. Marcius Sabinus,
a Numa rege in Senatum lectus,
a Tullo Hostilio victus sibi mortem conscivit.
Numa Marcius,
Numae regis gener, primus Pont. Max, ab eo factus,
a Tullo rege urbi praefectus.
Ancus Marcius rex IV.
Numae regis ex filia nepos.

tribuit; quibus hostiis, quibus diebus, ad quae templa sacra fierent, atque unde in eos sumtus pe-
6 cunia erogaretur. Cetera quoque omnia publica privataque sacra Pontificis scitis subjecit: ut esset, quo consultum plebes veniret; ne quid divini juris, negligendo patrios ritus, peregrinosque adsciscen-
7 do, turbaretur. Nec coelestes modo ceremonias,

Plut. in Numa [p. 74.] SIGONIUS. Scripturam, quae ante Sigonium obtinebat, unus servat Voss. 2. Sed *deinde Numam, Marci filium*, media voce omissa, Portug. *deinde Nūma Mar F. M.* Haverk. *deinde Numam Marcius Marius Fluvius* Lipsiens. corruptissime, ut et *deinde Numa Marcum Fulvium legit* Latinii Neapol. *deinde Numam Marcum Marci filium* Voss. 1. et Leid. sec. *deinde Numam Marcium Marci filium*, ut Sigonius emendabat, Leid. pr. et Harlejani ambo. Sigonii emendationem egregie firmaret hoc marmor, quod ex schedis Servii edidit Reinesius class. 5. insc. 1.

NUMAE. MARCIO. M. F.
PRINC. JUVEN.
PRAEF. URB.
I. PONT. M.

nisi id multas ob caussas νοθείας suspectissimum foret. Miror Reinesium, monente insuper Ruperto, fucum non deprehendisse. Mox *elegit*, pro *legit*, Lips. [*Nume Marcium* Helm. 1.]

Scripta exsignataque] Vet. *exscripta*. LIPSIUS. Non aliter omnes nostri, omnesque editi priores. In Parisina anni 1573. *scripta* reperi. sed *signataque* Haverk. *exsignata* Portug. a m. pr.

Ad quae templa sacra fierent] Dictio *sacra* supervacua est; neque compareat in Pal. tert. GRUTERUS. Eamdem omnes nostri servant; quae forte Grutero displicuit, quod modo praecesserit. Sed v. ad 1, 3, 9. Praeterea, *quibus hostiis, ad quae templa sacra fierent*, reliquis omissis, Harlej. pr. *quibus hostiis, quibus diebus, quaeve ad templa* Haverk. et Harlej. sec. *quibus hostiis, quibus diebus, ad quaeve templa sacra fierent* Portug. a m. 2. [Veith.] Mox alio ordine, *atque in eos sumtus unde pecunia* Leid. sec.

(p. 91.) §. 6. *Cetera quaeque omnia publica*] Vetus lectio *caetera quoque omnia*. et sic legi debet. RHENANUS. Primus ita ediderat Aldus: quod et praefert Voss. 2. et Haverk. Priores editiones dederant *ceteraque omnia*. Sed, quemadmodum Rhenanus restituit, etiam Voss. 1. Leid. uterque, Harlej. uterque, Lips. et Portug. In verbis sequentibus *pontifici scito* habet Voss. sec. *pontificibus suis* Lips. in contextu, sed pro varia lectione *pontificibus sitis* in margine.

Quo consultum plebs veniret] Pall. *plebes*. recte. Sic Modius 1, 1. eruit *Brevi stirpes quoque virilis ex novo matrimonio fuit.* GEBHARDUS. Similiter Florentin. Voss. ambo, Leidens. ambo, Haverk. Lips. et Harlej. 1. Atque ita jam Gronovius edidit. V. supra ad hujus libr. c. 17, 7. 2, 24, 2. c. 55, 2. 3, 11, 8. c. 14, 4. c. 18, 11. c. 19, 3. c. 29, 8. c. 37, 5. c. 52, 8. c. 55, 14. 4, 1, 6. c. 5, 5.

sed justa quoque funebria placandosque Manes, ut idem Pontifex edoceret; quaeque prodigia, fulminibus aliove quo visu missa, susciperentur atque curarentur: ad ea elicienda ex mentibus divinis, Jovi Elicio aram in Aventino dicavit, Deumque consuluit auguriis, quae suscipienda essent.

XXI. Ad haec consultanda procurandaque, mul- 1

e. 6, 3. (*5, 12, 1. 6, 14, 9. c. 15, 3. c. 18, 13. c. 30, 2. c. 32, 2. c. 36, 9. c. 37, 2. 7, 1, 2. c. 5, 7.) 31, 44, 4. et alibi [*plebis venirent* Veith.]

Peregrinosque adsciscendo] Copulam *que* ignorant Leid. sec. et Haverk. Paulo ante *neglegendo* Florent. [*turbarentur* Helm. 1.] Tum vox *modo* exsulat a Leid. sec. Denique *manes itidem pontifex edoceret* Voss. sec.

§. 7. *Aliove quo viso missa susciperentur*] Palat. primus *aliove quovis usu missa.* Secundus *fulminibus ne quo visu missa.* Tertius vero ab manu corruptrice *alioque quovis modo.* nequiter. Pejus Camp. *aliove quomodo.* Extricent ingeniosiores. GEBHARDUS. *aliove quovis modo missa* Haverk. et Neapol. Latinii cum priscis editionibus usque ad Aldum, qui restituit *aliove quo visu missa*, sine dubio libros secutus; certe eamdem scripturam servant Voss. ambo, Leid. pr. et Portug. Eodem etiam ducunt ambo Harlej. praeferentes *aliove quo jussu missa:* et Leid. sec. exhibens *aliusve quo visu.* quare *visu* in contextum recepi, pro *viso*, quod inter editiones, quas adhibui, prima exhibet Paris. anni 1573.

Susciperentur, atque curarentur] Lib. 43. [c. 13, 2.] *Quae illi prudentissimi viri publice suscipienda censuerint.* Et mox, *Duo non suscepta prodigia sunt; alterum, quod in loco sacro factum esset; alterum, quod in peregrino.* Prodigiorum autem *procurationes* millies legi: *curationes*, quod meminerim, nunquam. Itaque videndum, ne scripserit *procurarentur.* J. FR. GRONOVIUS. Locutionem *procurare prodigia* illustravit Vorstius ad Val. Max. 1, 1. ex. 1. ubi tamen *curare* etiam non videtur rejicere. An itaque ei adstruendae facere posset locus infra c. 31, 8. *Sed non rite initum aut curatum id sacrum esse.* Differentiam tamen utriusque locutionis probe video. (* v. ad 5, 15, 6.) Doujatius *curarentur* exponit, non negligerentur. Tandem *procurarentur*, ut Gronovius conjecit, praefert Harlej. 2. Ejus tamen unius auctoritatem sequi ausus non sum. Mox *ad aelicienda* Florent.

Consuluit auguriis, quae suscipienda essent] Cl. Ant. Perizonius ad marginem Livii legendum conjecit *consuluit, auguria quae suscipienda essent.* Male. agitur enim de prodigiis suscipiendis. *dicavit, denique consuluit in auguriis* Haverk. corrupte exhibet.

§. 1. *Multitudine omni a vi et armis conversa*] In primo haec vitiosa sunt: quippe continet, *multitudine omnia vim.* Secundus vero melius, *omni multitudine ab vi et armis conversa.* GEBHARDUS. Tò *a* in Florent. Voss. 2.

titudine omni a vi et armis conversa, et animi aliquid agendo occupati erant, et Deorum adsidua insidens cura, quum interesse rebus humanis coeleste Numen videretur, ea pietate omnium pectora

et Portug. a m. pr. omittitur. *atque armis* habet Harlej. sec.

Animi aliquid agendo occupati erant] Palat. sec. omiserat τὸ *erant*, rescriptum tamen inter lineas. 34, 43. *Cum spectaculo eorum occupati animi omnium essent.* GEBHARDUS.

Propulso legum ac poenarum metu] Archetypum Vormaciense habet, *proximo legum ac poenarum metu.* RHENANUS. Alia exemplaria habent *propulso legum.* Quod tametsi inquinatius videtur, affinius tamen veritati, quam illud superius. Omnino mihi persuadeo legendum esse, *pro ipso legum et poenarum metu.* ut *pro ipso* corruptum sit in *propulso.* Nimirum religionem successisse in vicem metus legum ac poenarum. Sed ut mihi hoc persuadeo, ita aliis necessitatem credendi afferre non velim. Sequor enim meam divinationem, non testimonia codicum. Habet autem Fabius Pictor similem sententiam l. 1. *Nullo tunc vindice aut metu, sed sua sponte, retinebant fidem et rectum.* P. NANNIUS. 5. Miscell. 8. Antiqui libri, *proximo legum.* Quid suspicer, dicam. LIPSIUS. Revocandam putavi lectionem authenticam, quae et in Rhenani, in Lipsii, in Pall. libris, imo et in Edd. Vett. Aldina prioribus. Ea namque invexerat textui *propulso legum* etc. minus recte. Idem enim heic dicit, quod Ovid. 1. Fast. v. 251.

Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat,
Nullus erat justis reddere jura labor.

Sic de iisdem Sallustius Catil. 9. *Jus bonumque apud eos non legibus magis, quam natura, valebat.* Quod et idem de suo aevo affirmat Polybius 6. Histor. 44. *Apud Romanos* (p. 92.) *qui publicam pecuniam tractant, propter unicam jurisjurandi religionem servant fidem* etc. Vult igitur hic Livius, fidem ac jusjurandum non minus coërcuisse populum Romanum, quam leges, quam supplicia. GRUTERUS. Nostri libri *proximo legum ac poenarum metu.* alii *propulso*, valde impolite: ut et Nannius, rescribens *pro ipso.* GEBHARDUS. Legerim, *proxime legum ac poenarum metum.* Sallustius et alibi Livius. TAN. FABER. *proximo legum* Andreas et MSS. in quo tamen cum sit aliquid vitii, supposuerunt *propulso legum.* Nannius *pro ipso legum.* Conjeci *pro summo legum.* Ea particula nonnunquam comparationis: *Pro nihilo putare, pro sepulcris, pro alienigenis sperni.* Ovidius Epist. Briseïdos [v. 98.]

At mea pro nullo pondere verba cadunt.

Quod nec Latinum, nec supplere sensum caussatus Gruterus corrigit *proh nullo.* Quasi non 3. Met. [v. 333.]

- - - - gravius Saturnia justo,
Nec pro materia fertur doluisse.

10. [v. 133.]

- - ut leviter pro materiaque doleret.

Ad sensum illud 1. Fastor. [v. 251.]

inbuerat, ut fides ac jusjurandum, proximo legum ac poenarum metu, civitatem regerent. et quum 2 ipsi se homines in regis, velut unici exempli, mores formarent; tum finitimi etiam populi, qui ante,

Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat.

Plato *Πολιτεία τ' ἦν παλαιὰ καὶ ἐκ τιμημάτων ἀρχαί τινες τεττάρων. καὶ δεσπότις ἐνῆν τις αἰδώς, δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς νόμοις ζῆν ἠθέλομεν.* Nec spreverim tamen conjecturam Mureti: *proxime legum ac poenarum metum.* Imo veram puto. V. ad 25 48. J. FR. GRONOVIUS. *propulso legum ac poenarum metu* Harlej. recentior, Portug. et Haverk. quibus adstipulari Oxonienses B. et C. Hearne monuit. [*propulso legem* Veith.] *proximo legum ac poenarum metu* Florent. Voss. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. et Harl. 1. ut et apud Hearnium Codex N. Conjecturam *pro summo legum ac poenarum metu* jam Gronovius in Epistola ad Nic. Heinsium perscripta proposuit, quam edidit Cel. Burmann. in Syllog. Epistol. t. 3. p. 106. Rectius tamen postea Mureti conjecturam *proxime legum ac poenarum metum* probavit, quam et in contextum recepit. Ego vero optimorum codicum scripturam reducendam existimavi, licet eadem Mureti conjectura mihi quoque inprimis placeat, et vera esse videatur, praesertim quoniam Livius aliique scriptores ita saepissime loqui soliti fuerint. Infra 23, 15, 1. *Ad mare proxime Neapolim descendit.* 24, 48, 11. *Ordinatosque proxime morem Romanum instruendo et decurrendo signa sequi, et servare ordines docuit.* 28, 13, 7. *Promtissimum quemque et proxime vallum atque in ipsos munitores primum invectum vix. dum proelio inito fuderunt.* Colum. 4, 15. *Praeciditur proxime palmam.* Vide J. Fr. Gronov. ad Liv. 2, 48, 5. 8, 32, 12. et 25, 14, 4. Munker. ad Lactantii Placidi Narrat. Fabular. l. 14. fab. 18. Cel. Burm. ad Nason. 1. Art. Amat. v. 139. Cl. Cortium ad Sallust. Jugurth. 18. et quae notavi ad Silii l. 1. v. 13. Doujatius *proximo legum ac poenarum metu* defendit, cujus hunc sensum esse contendit, fidem et jusjurandum rexisse civitatem, quod, propter religionem animis hominum penitus infixam, proximus et quasi praesens cuique esset legum divinarum, et poenarum a Diis statim infligendarum peccantibus metus. (* Ita hic statuenda esset ellipsis τοῦ *existens*, de quo alibi. Sed an jam tum leges de perjurio latae sunt?)

§. 2. *In regis velut unici exempli mores formarent*] Hanc sententiam inferius aliis verbis exprimit idem, sc. *Multitudo fere semper regenti est similis.* Vide 5, 28. Cic. 1. Famil. Ep. 9. dixit, *Quales in republica principes sunt, tales reliqui solent esse cives.* Xenophon *Κύρ. Π.* 8. p. 239. *Ὁποῖοί τινες γάρ ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνονται.* Isocrat. ad Nicoclem: *Τὸ τῆς πόλεως ὅλης ἦθος ὁμοιοῦται τοῖς ἄρχουσι.* Dionys. Halic. l. 5. p. 331. in Appii Claudii orat. *Ὁποῖα ἄττα ᾖ τὰ κοινὰ τῶν πόλεων ἐπιτηδεύματα, τοιούτους γίνεσθαι τοὺς τῶν ἰδιωτῶν βίους.* Herodian. 1, 3. *Φιλεῖ γάρ πως ἀεὶ τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν.* Apud Laërtium l. 7. Segm. 7. Antigonus in Epistola ad Ze-

castra, non urbem positam in medio ad sollicitandam omnium pacem, crediderant, in eam verecundiam adducti sunt, ut civitatem, totam in cultum
3 versam Deorum, violari ducerent nefas. Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua: quo quia se persaepe Numa sine ar-

nonem: *Οἷος γὰρ ἂν ὁ ἡγούμενος ᾖ, τοιούτους εἰκὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεσθαι καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους.* LAMB. BOSSIUS. spec. Animadv. ad script. Lat. p. 3.

Finitimi etiam populi] *finitumi* Leid. pr. et Florent. V. infra ad 4, 3, 4. Praeterea *et*, pro *etiam*, Voss. sec. De quo errore dicam ad 22, 47, 9. *antea* Florent.

Castra, non urbem positam in medio] Doujatius scribendum conjicit *castra, non urbem, posita in medio*. Sed nihil mutandum. Non modo enim omnes codices, quos viri docti adhibuerunt, in vulgatum *positam* conspirant, verum etiam Livius ita saepissime loqui amat. 3, 7, 1. *Deserta omnia sine capite, sine viribus Dii praesides ac Fortuna urbis tutata est.* c. 66, 2. *Et tribunis et plebe incitata in Patres.* 9, 11, 2. *Samniti populo omnes, quos in potestate habuit, aut pro eis pax debetur.*

Totam in cultum versam Deorum] Primam vocem omiserunt omnes antiquiores editiones. Eam primus adjecit Aldus, cui adsentiunt codices scripti. Mox *ducere*, (p. 93.) pro *ducerent*, Lipsiensis. [*violare* Helm. 1.]

§. 3. *Quem medium ex opaco specu fons*] *quam medius*, quemadmodum se in scriptis codicibus invenisse Nannius ad verba sequentia profitetur, superest apud me in uno Leid. sec. et Florent. a m. 2. Sed *medium*, hunc locum laudans, habet Priscian. lib. 6. Gramm. p. 713. Mox *quo quia persaepe Numa sine arbitris, velut ad congressum Deae, se inferebat*, voce transposita, Voss. sec. *quo quia persaepe Numa sine arbitris, velut ad congressum Deae, inferebat*, eadem voce omissa, Portug. *quo quia persa pe se Numa sine arbitris, velut ad congressum Deae, se inferebat*, eadem et transposita et iterata, Haverk. *quo quia qui saepe Numa sine arbitris, velut ad congressum Deae, inferebat* Lipsiens. [*velut* omittit Veith.]

Quod earum sibi concilia, vel *Quod Dearum sibi consilia cum conjuge*] Scripti codices per omnia cum vulgatis consentiunt, nisi quod paullo superius, pro *quem medium*, *quem medius* legant. Mihi illud *sibi* non arridet, arbitrorque mutandum in *ibi*, et ob id lucum illum Musis esse dicatum, quod ibi colloquia uxori ejus cum Deabus essent. Sub nomine autem *Dearum* Musas intelligit, quas Theocritus perpetuo Nymphas appellat. Habet id quoque magnificentiam, cum genus pro specie subjicitur. P. NANNIUS 5. Miscell. 9. Palat. prim. *qui earum*. tertius *quo Dearum*, ex ingenio ac manu prurigine laborante corrumpendi omnia. Nannius pro *sibi* emendare se putat *ibi*. Sed corrumpit. GEBHARDUS. *quod Dearum sibi concilia* primae editiones usque ad Aldum, qui dedit *quod earum sibi concilia*, adprobante Leid. pr. utroque Harlej. [Helm. 1.]

bitris, velut ad congressum Deae, inferebat, Ca-
menis eum lucum sacravit; quod earum ibi conci-
lia cum conjuge sua Egeria essent. Et soli Fidei 4
sollemne instituit. ad id sacrarium flamines bigis,
curru arcuato, vehi jussit, manuque ad digitos us-
que involuta rem divinam facere: significantes fi-

et, quemadmodum Hearne testatur, Oxoniensibus L. 1. et C. *quod earum sibi consilia* Florent. et Haverk. [Veith.] *qui earum sibi concilia* Lipsiens. *quod eo sibi consilia* Portug. *quod Dearum ibi consilia* malebat Latinius. *quod earum ibi concilia* Voss. uterque, et Leid. sec. Quod ceteris praetuli, quamvis non tantum Gebhardus, sed et Doujatius, Nannio *ibi* emendanti adversentur; cui tanto aequiores fuissent, si emendationem hanc codicibus firmari vidissent. Nisi enim *ibi* legamus, caussam non dedisset Livius, cur hunc lucum potius, quam alium quemvis locum, Numa Camenis dedicaverit. *ibi* et *sibi* etiam infra commutantur 1, 55, 4. *Dearum* vero rejeci, licet id Nannio placeret, quoniam nullius MS. auctoritate probatur. In antiquioribus editionibus litera *D* ad initium vocis *earum* adhaeserat ex cauda praecedentis *quod*. Ceteroquin *ea* et *Dea* etiam alibi confunduntur inter se. V. alia exempla ad 29, 11, 6. Ceterum lucum hunc Camenis dicatum fuisse indicat etiam Sulpicia Sat. v. 67. ubi Calliope una Musarum inquit:

Nam Laureta Numae fontesque habitamus eosdem,
Et comite Egeria ridemus inania coepta.

ubi v. doctiss. Commentatores. v. etiam Cluver. 3. Ital. Antiq. 4. p. 932.

§. 4. *Et soli Fidei sollemne instituit*] Vox, *soli*, habet sine controversia mendum. Dionysius [l. 2. p. 134.] δημοσίαν *Πίστιν* vocat, id est, *publicam Fidem*. Si autem in quibusdam manuscriptis est, ut audio, *Et simul Fidei*, non improbo. †. „At „improbat Robortellus 2. Emen„dat. 56. et *soli* legendum affir„mat, quia non instituerat aliis „Diis solenne sacrum, id est, „anniversarium, ut vocat Varro „in libro de Lingua Lat. et Virg. „l. 3. [Aen. v. 301.] ubi aït, *So„lennes tum forte dapes*. et Liv. l. 1, „[5.] *Solenne notum erat*. Et l. 5. „[52, 3.] *Solenne gentis*, de anni„versariis sacris loquens, quae „semel quotannis fiebant statis „diebus.“ †. SIGONIUS. *soli Fidei solemne* quid ni probemus? ut ei non cum alio Deo commune sacrum institutum fuisse, communemque rem divinam, sed soli seorsum intelligamus. TURNEBUS 11. Advers. 17. Haud aliter MSS. nostri. recte. respicit enim ad praecedentia. Novem Musis junctim anniversarium fecit, consecrando eis lucum: sed et peculiarlter soli Fidei sacrum instituit. Itaque facessant Criticorum expositiones, emendationesque. Facit huc Diogenianus 2. Centuriae Adagio 80. *Attica Fides. De probabilibus, fide dignis, minimeque perjuris. Attici enim Fidei fanum erexerunt.* GRUTERUS. Non ausculto Sigonio, emendanti *Et simul Fidei solenne instituit:* ut nec illis,

dem tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sa-
5 cratam esse. Multa alia sacrificia locaque sacris
faciendis, quae Argeos pontifices vocant, dedica-
vit. Omnium tamen maximum ejus operum fuit tu-
tela, per omne regni tempus, haud minor pacis,
6 quam regni. Ita duo deinceps reges, alius alia via,
ille bello, hic pace, civitatem auxerunt. Romulus
septem

qui novas verbis significationes adfigunt. Mihi certum est, locum non esse integrum, eo magis, quod Palat. sec. *Sed Soli Fidei,* ex quo liquet, aliud quidpiam praecessisse. GEBHARDUS. Sigonius *Et simul Fidei.* Robortellus et Turnebus explicant: ille *soli* et non aliis Diis solenne, id est, anniversarium: hic non cum alio Deo commune. Rycquius [de Capit. c. 42.] τὸ *soli* delet, quasi male natum ἐκ τοῦ *solenne.* Muretus notat e veteri *poli*, et conjicit, *populi Fidei.* Nam δημοσίαν Πίστιν vocat Dionysius. J. FR. GRONOVIUS. Adversus Robortellum sententiam suam tuetur, aut certe ejus expositionem refellit, Sigonius 1. Emend. 51. Ego vulgatum retineo, quod servant omnes codices, nisi quod vocula *et* exsulet a cod. Haverk. Doujatius ejus hunc sensum existimabat: „ut „nempe, Numa licet pluribus Diis „solennia sacra instituerit, sola „tamen sit Fides, cujus novo nu„mini, hactenus Romanis igno„to, hunc detulerit cultum; cum (p. 94.) „alii jam apud ipsos co„lerentur sacrificiis, etsi eorum „sacrorum rationem nondum de„scriptam haberent; quod a Nu„ma illis nunc praestitum.“ Eruditioribus examinandum obfero, utrum ad loci hujus intellectum faciant verba Plut. in Numa p. 65. *Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν μαντευμάτων εἰς Μούσας ἀνῆγε. καὶ μίαν Μοῦσαν ἰδίως καὶ διαφερόντως ἐδίδαξε σέβεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, Τακίταν προσαγορεύσας. Pleraque enim divinationes suas contulit in Musas; et unam Musam peculiariter et eximie venerari Romanos docuit, Tacitam vocans.* Utrum nempe per illam Musam, quam Numa *Tacitam* vocavit, Fides sit intelligenda? Tum enim sensus foret, omnibus quidem reliquis Musis lucum dedicatum, sed soli Fidei sacrum sollemne institutum a Numa fuisse. Alio tamen adhuc loco, p. 70. sacrarii, quod Numa Fidei exstruxit, Plutarchum mentionem fecisse video; unde a Musa, *Tacita* dicta, diversa fuisse videtur. Vocula *et* abest ab Haverk. *ad digitos usque adinvoluta* Florent.

Sedemque ejus etiam in dextris sacratam esse] *sedemque et jus etiam* Leid. pr. qui etiam *in dexteris* eum Haverk. praefert. Tum ordine trajecto *esse sacratam* Lipsiens. et Harlej. sec. [*tutandamque sedem* Veith.]

§. 5. *Sacrificia, locaque sacris faciendis. quae Argeos pontifices vocant*] Ridicula est eorum interpretatio, qui putant, *Argeos* scirpeos hic esse homines, qui cum facibus de ponte dejiciebantur ex instituto Herculis. Nam ipsa sacra et loca, ubi sacris operam dabant, a pontificibus *Argei* dicebantur. Sacra ob antiquita-

septem et triginta regnavit annos: Numa tres et quadraginta. Tum valida, tum temperata et belli et pacis artibus, erat civitas.

XXII. Numae morte ad interregnum res rediit. 1
Inde Tullum Hostilium, nepotem Hostilii, cujus in
infima arce clara pugna adversus Sabinos fuerat,
regem populus jussit. Patres auctores facti. Hic 2
non solum proximo regi dissimilis, sed ferocior et-

tem cum suis ritibus jam pridem abolita sunt. Loca multa Romae Argeorum nomen retinent, ut videre est apud Varron. l. 4. de Ling. Lat. ubi nunc quintum, nunc sextum Argeorum sacrarium citatur, montesque certis finibus distinguuntur ex Argeorum libris ritualibus. Fabius Pictor universum campum, septem collibus subsidentem, usque ad Tyberim duplici nomine *Lybissum* et *Argeum* vocat. P. NANNIUS 5. Miscell. 10. *quae agros pontifices vocant* Voss. sec. [*Argeas* Helm. 1.] Deinde *ejus maximum operum fuit* alio ordine Voss. pr. et Leid. sec.

§. 6. *Romulus septem et triginta regnavit annos*] *septem et viginti* Oxoniensis L. 1. ut Hearne testatur. Sed male. Vox *regnavit* errore scribae non comparet in Lipsiens. Paullo ante trajectis vocibus *duo reges deinceps* Harlej. sec. Lipsiens. et Portug. Praeterea *Itaque*, pro *Ita*, et *auxere*, pro *auxerunt*, priscae edd. invitis scriptis.

Numa tres et quadraginta] Palat. sec. amplius *Numa Pompilius.* GEBHARDUS. Eamdem vocem interponit Haverk. [et Veith.]

Tum valida, tum temperata et belli et pacis artibus erat civitas] In omnibus editionibus antiquioribus aberant haec verba; quae primus Aldus addidit. Eadem etiam servant codices nostri, nisi quod *cum valida, tum temperata* sit in Harlej. utroque, et Leid. pr. [Helm. 1.] V. mox c. seq. §. 2.

§. 1. *Cujus in infima arce clara pugna adversus Sabinos fuerat*] Palatinus primo secundus *acie*, pro *arce*. Deinde primus ac tertius alio ordine *clara adversus Sabinos fuerat pugna.* GEBHARDUS. *cujus infima arce* Leid. sec. et Haverk. omisso τῷ *in* propter Initium vocis sequentis. V. ad 8, 33, 6. *cujus in summa arce* Voss. 2. sed *summam arcem* tum Sabini tenebant. Vide c. 12. *cujus in infima acie* Harlej. 2. *clara adversus Sabinos fuerat pugna* idem cod. Harlej. sec. ut et Lips. et Portug.

§. 2. *Sed ferocior etiam Romulo fuit*] Vocula *fuit* videtur ascititia. unde primae editiones servant *etiam, quam Romulus fuit.* GRUTERUS. Quod sibi hodie, id et olim sibi permiserunt correctores. Nam Joannes Campanus edidit, nescio tamen, an ex libris, *ferocior etiam, quam Romulus fuit.* Libri contra nostri omnes, *sed ferocior Romulo etiam fuit.* GEBHARDUS. *sed ferocior etiam, quam Romulus fuit* Florent. Voss. 1. Leid. sec. et Harlej. antiq. [Helm. 1.] cum omnibus editionibus Aldina prioribus, in

iam Romulo fuit. tum aetas viresque, tum avita
quoque gloria animum stimulabat. Senescere igi-
tur civitatem otio ratus, undique materiam exci-
3 tandi belli quaerebat. Forte evenit, ut agrestes Ro-
mani ex Albano agro, Albani ex Romano praedas
4 in vicem agerent. Imperitabat tum C. Cluilius Al-

qua primum *etiam Romulo fuit* exhibetur. Unde, Campanum lectionem suam ex MS. hausisse, dubium non est. *sed ferocior Romulo etiam fuit* Portug. et Lipsiens.

Tum aetas viresque, tum avita quoque gloria] *cum aetas viresque* Florent. Harlej. antiq. et Lipsiens. [Helm. 1.] V. ad 6, 23, 3. Et ita variabatur c. 21. §. ult. [*stimulabant* Helm 1.]

§. 3. *Praedas in vicem agerent*] Medias voces omittunt Voss. 1. et Leid. sec. quas tamen reliqui omnes constanter tuentur.

§. 4. *Imperitabat tum Gajus Civilius Albae*] Hic apud Dionys. l. 3. ab initio *Caecius*, sive *Coelius*, dicitur; sed codicum errore, ut in eum annotavimus. *Cluilius* vero legendum est, ex quo nomine postea *Chloelium* fecere. Et *Cluilius* trisyllabon intelligi (p. 95.) potest, prima syllaba Gallica diphthongo. Id nominis apud eundem Dionys. l. 8. [p. 506.] recte legitur, ubi de Cluilia fossa. Et facile est, ex *l* fieri *i*. GLAREANUS. Legendum est *C. Cloelius*. Quod hac ratione confirmo. Nominat hoc in loco Livius C. Cluilium Albae dictatorem, et [cap. seq.] fossam Cluiliam ab ipso C. Cluilio procul ab urbe 5. millia passuum factam. Dionysius l. 3. [p. 137.] hunc ducem Κοίλιον, et [p. 139.] fossam Κοιλίαν vocat. At l. 8. [p. 496.] itemque Plutarchus in Coriolano [p. 227.] Κλοιλίαν. Ex quo intelligi potest, apud Livium et Dionysium l. 3. legendum esse *Cloelium* et *Cloeliam*. Praesertim vero cum Festus scribat, *Cloelias fossas a Cloelio Albanorum rege* esse dictas. Fuit autem *Cloelia* gens Albana, post a Tullo Hostilio Alba eversa Romam translata. Dionysius [l. 3. p. 170.] auctor, itemque Livius [h. l. c. 30, 2.] SIGONIUS. *Gajus Clulius* Florent. *Gajus Civilius* Voss. ambo, Harlej. ambo, Lipsiens. et Portug. *Cajus Civibus* Leid. pr. *C. Civilius* Haverk. [Veith. et sic semper. *q. Publius* Helm. 1.] *Gajus Clulius* Leid. sec. Glareano, *C. Cluilio* reponenti, adsentit Doctiss. Hearne. Sed *Cluilius* et *Cloelius* ejusdem gentis nomina esse videntur: quam etiam Cl. Perizonii sententiam fuisse in Differt. de Praetorio §. 10. observat Cl. Dukerus. et prius quidem posteriori antiquius fuisse puto. Qui 3, 25, 5. in antiquioribus editionibus et MSS. *Gracchus Cloelius*, vel *Chloelius* dicitur, in recentioribus edd. *Gracchus Cluilius* dictus erat. Ubi Sigonius, eumque secutus Gronovius iterum priorem scripturam revocarunt.

Ne quid cum Albano praeter mandata agerent] Alii, *ne quid prius, quam mandata* legunt: quod placet; si modo *prius*, et *quam*, disjuncte legantur. GLAREANUS. Exsulat a Palatinis primo ac tertio *cum Albano*, et, quia statim sequitur, satis intelligitur. GEBHARDUS. Flor. Voss. [uterque, } Helm. duo Palat. Rott. Gud. i-

bae. utrimque legati fere sub idem tempus ad res repetendas missi. Tullus praeceperat suis, ne quid prius, quam mandata, agerent. satis sciebat, negaturum Albanum; ita pie bellum indici posse. Ab Albanis socordius res acta: excepti hospitio ab Tullo blande ac benigne, comiter regis convivium

gnorant τὰ *cum Albano:* ut et omnes editi ante Sigonium. Cujus suspectus liber non est tanti, ut eo solo auctore inseramus, quod, etiamsi additum non sit, satis intelligimus. J. FR. GRONOVIUS. Sigonius prima editione Scholiorum ex Vet. lib. probabat, *ne quid cum Albano prius, quam mandata, agerent.* Similis lectio etiam in quibusdam meis superest. *nequid prius cum Albanis, quam mandata, agerent* habet unus Harlej. recentior. et ita etiam Hearne in cod. N. invenit. *ne quid cum Albanis sumerent prius, quam mandata agerent* Haverk. praefert. [*ne quid prius cum albanis sumerent prinsquam mandata* Veith.] Reliqui omnes nostri voces *cum Albano*, vel *cum Albanis*, recte ignorant. Sigonius autem, qui in curis secundis hoc Scholium inducendo codicis Vet. lectionem damnasse videtur, debuerat etiam lectionem ejus, quam in contextum receperat, similiter inmutasse. *ne quid prius, quam agerent mandata* habet Voss. pr. ordine vocabulorum mutato. Praeterea Neapolit. Latinii *ne quid praeter mandata agerent.* Quod recte Glarean. rejecit. [*ne quid prius mandata agerent* Helm. 1.]

§. 5. *Ab Albanis socordius res acta*] Restituo e Palat. tert. *socordius.* GEBHARDUS. *secordius* etiam Haverk. a m. sec. et tantum non omnes editt. vetustae ante Aldum, qui *socordius* reposuit. Vide Dausqueji Orthogr. part. 2. h. v. Prima autem vocula *ab* non comparet in Leid. pr. quam primas literas vocis sequentis intercepisse puto. *res actae* Florent.

Excepti hospitio ab Tullo] Placet mihi a Palat. primo exturbari τὸ *hospitio.* GEBHARDUS. Saepe quidem hanc vocem scriptores omittunt. infra c. 57, 10. *Adveniens vir Tarquiniique excepti benigne.* c. 58, 2. *Collatiam venit, ubi exceptus benigne ab ignaris consilii.* 2, 14, 8. *Ibi benigne excepti, divisique in hospitia.* Cic. pro L. Manil. 9. *Mithridatem in timore et fuga Tigranes excepit.* 2. de Legib. 2. *Nos et eam patriam ducimus, ubi nati; et illam, qua excepti sumus.* Justin. 21, 2. *Exsul a Locrensibus sociis exceptus arcem occupat.* 27, 3. *Ad socerum suum provehitur, a quo cum benigne exceptus esset.* Flor. 2, 18. *Segidenses, socios et consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperunt.* Verum et alterum non minus frequens. Liv. 26, 11, 6. *Ut eam, qui vir optimus Romae esset, hospitio exciperet.* ubi alia vide. Quare quum in reliquis codicibus praeter unum illum Palat. prim. ut et Lipsiensem, ei saepissime concinentem, qui tamen hoc loco margini pro varia lectione adscriptum ostentat, *excepti hic hospitio.* quum ergo in reliquis codicibus vox *hospitio* constanter supersit, iis invitis eam Gebhardus ejicere non debuerat. Emendationem Gebhar-

celebrant. tantisper Romani et res repetiverant priores, et neganti Albano bellum in trigesimum
6 diem indixerant. haec renunciant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi potestatem, quid petentes venerint, facit. illi, omnium ignari, primum purgando terunt tempus: *Se invitos quidquam, quod minus placeat Tullo, dicturos; sed imperio subigi: res repetitum se venisse. Ni reddantur, bellum indicere*
7 *jussos.* Ad haec Tullus: *Nunciate,* inquit, *regi ve-*

di sibi etiam displicere testatus est Cel. Burmann. ad Nason. Epist. Heroïd. 12. v. 29. Deinde *a Tullo* Haverk.

Blande ac benigne, comiter regis convivium celebrant] In tribus Pa- (p. 96.) latinis et editione Campani exprimitur lectio talis, *blande ac benigne, comi fronte, comiter.* nisi quod in secundo ad marginem allitum diversae lectionis notandae caussa, pro *comi, communi.* Si quis me roget, quid sentiam? ei respondeam, duas istas voculas *comi fronte* esse irreptitias glossas. GEBHARDUS. *blande ac benigne, comi fronte, comiter* Voss. ambo, Leid. sec. Haverk. Portug. et Lips. [Veith.] *blande ac benigne cum fronte communi*, omissa voce *comiter*, Leid. pr. *blande ac benigne, communi fronte, comiter* Harlej. 2. Solus Harlej. antiquior verba *comi* vel *communi fronte*, quae recte Gebhardus pro glossemate habuit, omisit. *concomi* Florent. m. 1. *concomiter* m. 2. *fraterniterque* m. recent. Infra c. 57, 10. h. l. *Victor maritus comiter invitat regios juvenes.* (* 9, 36, 8.) 25, 12, 9. *Apollini vovendos censeo ludos, qui quotannis comiter Apollini fiant.* ubi vide, quae notantur. 29, 22, 2. *Quo die venerunt, hospitio comiter acceptis postero die terrestrem navalemque exercitus ostendit.* [*comites* Helm. 1.] Mox *et tantisper Romani*, vocula ab initio addita, Leid. sec.

Bellum in trigesimum diem indixerunt] *trigesimum tertium* legendum ex eo, quod infra scriptum est [c. 32, 9.] *Si non deduntur, quos exposcit, diebus tribus et triginta, tot enim solennes sunt, peractis bellum ita indicit.* SIGONIUS. Ita et Servius ad Virg. 9. Aen. v. 53. *Post tertium et tricesimum diem, cum res repetissent ab hostibus, Feciales hastam mittebant.* Verum cum Livio facit Dion. Halic. l. 2. p. 132. Διελθυσῶν δὲ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, ἐι μὴ παρεῖχεν ἀυτῷ δίκαια ἡ πόλις, ἐπικαλεσάμενος τύςτε ὐρανίυς καὶ καταχθονίυς θεὺς ἄπεισι. *Elapsis autem triginta diebus, nisi tribuat illi, quae justa sunt, ea civitas, testatus superos et inferos Deos abit.* Novi, quid viri docti ad locum Dionys. respondeant: cum forte usum numero historico vel rotundo. Cur itaque non eodem modo hic receptam Livii scripturam servamus? praesertim quum ab ea non abeant codices scripti vel editi. Alia ratio infra est c. 32. ubi dedita opera belli indicendi rationem diligentius enarrat. Mox *hoc renunciant* Lipsiens.

stro, regem Romanum Deos facere testes, uter prius populus res repetentes legatos adspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant hujusce clades belli.

**XXIII. Haec nunciant domum Albani. Et bel- 1
lum utrimque summa ope parabatur, civili simillimum bello, prope inter parentes natosque; Trojanam utramque prolem, quum Lavinium ab Troja, ab Lavinio Alba, ab Albanorum stirpe regum oriundi Romani essent. Eventus tamen belli minus 2**

§. 6. *Quid petentes venerint, facit*] Triga verborum priorum videtur adsuta a librariis. si absit, non requiras. GRUTERUS. Temerarium est, omnia, quae abesse possunt, invitis codicibus recidere: praesertim in Livio, cujus *lacteam ubertatem Sallustianae brevitati* obposuit Quinctil. 10. Instit. Orat. 1. p. 886. Ed. Burm. Similis Gruteri audaciae exempla videbimus infra ad 23, 34, 15. *fecit* Florent. Mox *illi omnium primum purgando*, voce una neglecta, Lipsiens. *illi, omnium ignari, primum omnium purgando*, voce perperam addita, Leid. sec. *primo*, pro *primum*, habet Haverk. [*se imperio* Veith.]

§. 7. *Res repetentes legatos adspernatus dimiserit*] Huic lectioni quidem subscribit vulgus editorum. at Palat. noster primus et tertius ab initio *legatos adspernatos dimiserit*. Et ita scripsisse Livium imbibi. Vide, quid supra notarim. GEBHARDUS. Quamvis codicum Palatinorum scripturam *adspernabant*, pro *adspernabantur*, a Gebhardo probatam, rejecerim supra h. l. c. 17, 2. hic tamen *adspernatos* recipi posset, quod participia, ut vocantur, deponentium saepe passive adhibeantur apud optimi aevi scriptores. Et quidem ipsum illud *adspernatus* eo sensu Livio ex scriptis et editis libris infra vindicabimus ad 34, 40, 2. ubi alia vide. Verum, quum omnes, quos excussi, codices stent pro vulgato *adspernatus*, eorum consensui unum alterumve codicem praeferre insolentius puto. [*aspernatos* Helm. 1.] Praeterea *dimisit* Leid. sec. solito errore, ex neglecta nota orto. V. ad 40, 14, 11.

In eum omnes expetant hujusce clades belli] *expectant* Harlej. sec. Lipsiens. et Haverk, quod errantibus librariis adscribendum est, qui passim has voces commutarunt. V. infra ad 10, 7, 12. Tum *hujuscemodi clades belli* Voss. ambo, Leid. sec, et Haverk. V. cap. seq. §. 7.

§. 1. *Nunciant domum Albani*] *domi* Portug. Non sequor. Infra 3, 2, 7. *Quae ubi Romam sunt nunciata.* 5, 36, 4. *Ut nunciare domum possent, quantum Galli virtute ceteros mortales praestent.* 9, 6, 5. *Quod ubi est Capuam nunciatum.* 38, 18, 2. *Precantibusque, ut domum renunciarent, potestas facta.* V. plura infra ad 25, 22, 1. Mox alio vocabulorum ordine *simillimum civili bello* Voss. pr. et Leid. sec.

§. 2. *Et tectis modo dirutis*] *set tectis* Portug. qui error in Msstis

miſerabilem dimicationem fecit: quod nec acie certatum eſt; et, tectis modo dirutis alterius urbis,
3 duo populi in unum confuſi sunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum Romanum inpetum fecere. caſtra ab urbe haud plus quinque millia pas-

frequens eſt. V. ad 21, 26, 6. Tum *dirrupis* Haverk. *diruptis* Harlej. 2. et Lipsiens. qui etiam sollemnis librariorum error eſt. V. ad 9, 45, 17. Mox vocem *Romanum* omisit Harlej. 1.

§. 3. *In agrum Romanum inpetum fecere*] *facere* Voſſ. pr. Tum *quin.* (p. 97.) *que milia*, pro *millia*, Voſſ. ambo, Leid, ambo, et Portug. [Helm. 1.] de qua ejus vocis orthographia inferius c. 33, 5. et alibi videbimus. Mox inferius *fossaque circumdant* Portug. a m. sec.

Fossa Cluilia ab nomine ducis per aliquot secula adpellata est] Vox poſtrema bene abeſt tribus Pall. poteratque praeterea etiam extrudi prima, ut omnia penderent a periodo una. GRUTERUS. Bene abeſt a tribus Pall. *τὸ est*. GEBHARDUS. Eamdem vocem omittunt etiam Harlej. 2. Portug. et Haverk. [Veith.] Praeterea *fossa Civilia* Voſſ. uterque, Lipsiens. Harlej. sec. et Haverk. *fossa Clulli* Florent. *fossa civili* Leid. pr. et Harlej. pr. *fossa civillia* Leid. sec. *foſſa Civilii* [Helm. 1.] V. ad c. praec. §. 4. Denique *a nomine ducis* Leid. sec.

Donec cum re nomen quoque vetustate abolevit] Campani editio *vetuſtas*. Et ita correctum in Pal. tert. in quo prius *cum vetustate*, quod item comparet in pr. et sec. GRUTERUS. Pall. duo *cum vetustate*, ut exſtiterat in tertio, pro quo interpolatum *nomen quoque vetustas abolevit*, ut edidit Campanus. GEBHARDUS. *vetustate abolevit*, pro *vetustas abolevit*, aït Schottus ad Aurel. Victor. de Viris Illuſt. c. 16. Non recte. Nam *nomen* primus casus eſt, non quartus. *abolere* pro interire, exstingui, etiam aliis locis dicit Livius. Gellius 20, 1. *Si non illa etiam ex XII. tabulis de testimoniis falsis poena abolevisset*. V. Perizon. ad Sanct. 4, 14, 23. DUKERUS. *cum vetustate* etiam Florent. Leid. ambo, Haverk. et Harlej. uterque [Veith. *quoque nomen cum vetustate obolevit* Helm. 1.] Sed *vetustas abolevit* Voſſ. 2. Nihil muto. *nomen abolevit* ὑστέρως pro abolitum eſt. 3, 55, 6. *Cujus rei prope jam memoria aboleverat*. 8, 11, 1. *Etsi omnis divini humanique moris memoria abolevit*. 9, 36, 1. *Cladis Caudinae nondum memoria aboleverat*. Alia verba similiter saepissime Livium adhibuiſſe supra dictum ad c. 17, 6.

§. 4. *Cluilius Albanus rex*] Pal. prim. *Cuilius*. GEBHARDUS. *Civilius* Voſſ. uterque, Leid. pr. Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. [Helm. 1.] *Civillius* Leid. sec. Vide modo ad §. praec. Praeterea *his castris*, omisso τοῦ *in*, Harlej. ant.

Albani Metium Suffetium creant, Lege *Fufetium*. Nam Dionysius habet *Φυφέτιος*. Et Plutarchus in lib. *Τῶν Παραλλήλων* [p. 307.] *Μέτιον Φυβέντιον* appellat. Eodem modo *Q. Fufius Calenus*, non *Fusius*, ut vulgo, vocandus eſt. Quod ex Capitolino ejus consulatu et Graeco Dion. libro intelligi poteſt. †. „Glareanus credit, „Graecos Latina nomina saepe „scriptura corrupisse; aut poſt„ea a librariis male descripta,

suum locant, fossa circumdant: fossa Cluilia ab
nomine ducis per aliquot secula adpellata est, do-
nec cum re nomen quoque vetustate abolevit. In 4
his castris Cluilius Albanus rex moritur; dictato-
rem Albani Mettum Fuffetium creant. Interim Tul-

„quod hic in duobus nominibus „satis claret, *Κοίλιος*, *Κλοίλιος*, „*Φυφέτιος*, *καὶ* *Φυβέτιος*. Ro„bortellus hoc loco magnifice ri„det Sigonium 2. Emend. 52." †. SIGONIUS. *Mettium* Florentin. [Helm. 1.] *Metium*, non *Mettium*, scribendum esse praeter Robort. l. l. docet etiam Sigon. 1. Emend. 47. Neque aliter Voss. ambo, Leid. prim. Haverk. et Portug. *Mectium* Leid. sec. [*Mecium* Veith.] Vir Cel. Jac. Gronovius in erratis monuit, in Epit. l. 1. *Metti*, pro *Mettii*, et 1, 12, 2. *Mettus Curtius*, pro *Mettius*, legendum esse. Quod quum Amstelaed. nupera editio locis illis receperit, similiter etiam hic et alibi, ubi id nomen occurrit, ita scribere debuerat. Virgilius dictatorem hunc Albanum voce bisyllaba *Metum*, vel *Mettum*, adpellavit 8. Aen. v. 642. quod Servius metri caussa factum existimat. Verum apud Latinos scriptores frequentius in libris membranaceis *Metum* vel *Mettum*, quam *Metium*, reperiri testatur Salmas. ad Flor. 1, 3, 8. Atque ita etiam plures codices Gellii exhibere monuit Jac. Gronov. ad Gell. 20, 1. p. 873. *Metieo Suffetieo* ex Ennio laudat quidem Quinctil. 1. Instit. 5. p. 54. ita tamen, ut in eo vitia ab ipso commissa agnoscat, quae poëtico jure defenduntur. Fuerit itaque *Mettus* praenomen antiquum, quale *Attus*. Vide Gronov. ad Liv. 1, 36, 3. pro quo Romanos *Appius* dixisse docet Val. Max. Epit. l. 10. et *Status* apud eumdem. Nolim tamen, ubicumque hoc nomen occurrit, semper *Mettus* scribi. alia enim ratio est, ubi pro nomine gentis ponitur. 10, 41, 5. *Octavius Metius* memoratur. nomen ibi prius praenomen esse *Octavius Mamilius*, cujus c. 49, 9. mentio fit, docet. Ita *Statius Metius* 24, 19, 2. Ubi male Sigonius ex suo cod. reponit *Statius Minius*. Similiter *Stenius Metius*, vel *Mettius*, est apud Fest. v. *Mamertini*. Ejusdem gentis *Mettiae*, vel *Metiae*, fuerunt, quos ex inscriptionibus memorat Pierius ad Virg. 8. Aen. v. 642. quibus plures alii, ex Grutero, Reinesio, et reliquis, qui inscriptiones collegerunt, addi possunt. Neque mirum videri debet *Mettus* praenominibus, *Mettius* nominibus gentium adnumerari. Eadem enim ratio (p. 98.) est in vocabulis *Tullus* et *Tullius*; *Attus* et *Attius* vel *Atius*; *Status* et *Statius*; *Decimus* et *Decimius*. Quin etiam *Octavius* modo praenomen, modo nomen gentis est. In altero dictatoris Albani nomine mire variant codices. *Sufectum* habet Leid. sec. *Sufetium* Voss. 2. et Haverk. *Sufecium* Lipsiens. *Suffetium* Harl. 2. *Fustetium* Voss. pr. *Fufetium* Florent. Leid. prim. et Portug. *Fuffetium* Harlej. antiq. [*Suffetium* Helm. 1. *Suffecium* Veith.] Certe vel *Fufetium* cum Sigonio, vel *Fuffetium* cum aliis praeferendum. V. Sigonium 1. Emend. 47. ubi Robortello respondit, Pierium ad Maron. 8. Aen. v. 642. Column. ad Enn. Annal. p. 49. Philandr. ad Quinctil. 1, 5. p. 54. et Cl. Dukerum ad Flori 1, 3. [*Interim rex Tullus* Helm. 1.]

lus ferox, praecipue morte regis, magnumque Deorum numen, ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturum poenas ob bellum inpium dictitans, nocte, praeteritis hoſtium caſtris, infeſto exercitu in agrum Albanum pergit. Ea res

Ferox, praecipue morte regis] Palat. primus *mortis regis*. Sapit hellenismum. GEBHARDUS. Immo potius sapit manifeſtum librariorum errorem: ut et, quod mox *magnumque Deorum omen*, pro *numen*, praeferat Haverk.

In omne nomen Albanum expetiturum poenas] Vacat *poenas*, ab aliquo sciolo additum, qui modum loquendi ignoravit, qualis eſt ille supra poſitus [c. 22, 7.] *Ut in eum omnes expetant hujusce clades belli.* Nam *expetere poenas in aliquem* inauditum eſt, sed *ab aliquo*. FRANC. SANCTIUS. Neque ego locutionem *expetere poenas in aliquem* alibi notavi. Non tamen ideo vocem *poenas* cum Sanctio delendam censeo. Quid si legamus? *magnum Deorum numen ab ipso capite orsum; in omne nomen Albanum expetituras poenas.* Sed integriores codices exspectandi sunt. v. viros doctos ad Val. Max. 5, 1. in princ. *Tò in* omittit Haverk. quod excidit propter literam *m*, qua proxima vox finiebatur. V. infra ad 10, 13, 3.

Nocte praeteritis hostium castris] Palat. sec. *noctu*, GEBHARDUS. (* v. ad 29, 18, 16.)

Infeſto exercitu in agrum Albanum pergit] Antiquiores edd. omittunt duas priores voces, et deinde legunt *in Albanum agrum*. Sed invitis omnibus MSS. quibus primus obsecutus eſt Aldus,

§. 5. *Excivit Mettium. Is ducit exercitum, quam proxime ad hostem potest*] Non dubito, quin Livius scripserit, quemadmodum eſt in volumine Vormaciensi, *Ea res ab stativis excivit Metium. Ducit, quam proxime ad hostem potest.* Absolute enim verbum *duco* subinde Livius usurpat, et auctores ceteri. RHENANUS. Vet. lib. *is ducit, quam proxime.* SIGONIUS. Pronomen *is* invexit Sigonius, quod pariter in Wormaciensi, teſto Rhenano, pariterque in Pall. deſit. Verissima lectio. *Ea res ab stativis excivit* (Palat. primus *accivit*) *Mettium. ducit, quam proxime ad hostem potest.* Et ita ferme per omnia Campanus: mutat, dum edidit, *ducitque*. GEBHARDUS. *Tò is* delendum eſſe diximus. *Quam proxime* poteſt tolerari, si intelligas proxime Romanos caſtra posuisse Mettium. Sed de ipso itinere potius dixit, *qua proxime*. l. 9. [c. 41, 10.] *Qua duci proxime potest, expeditas legiones ad collegam ducit.* 10, 34. *Consul ad eam partem urbis, qua adierant equites, circumducit agmen.* et c. 35. *Sed via una, et ea ipsa praeter hoſtes erat: qua ingressi.* sic utrobique Thuan. et Pall. Vulgo *quam*. l. 40. [c. 21, 7.] *Quum in conspectu consultaret, qua proxime itinera ad hoſtem ducerent.* Mox Fl. *In medium duces prodeunt, procedunt.* Idemque et Voſſ. et Rott. *repetitae sint*, non *sunt*. J. FR. GRONOVIUS. Vocula *is*, quam, a Rhenano ejectam, Sigonius vet. lib. auctoritate male reducere conabatur, abeſt ab octo noſtris Voſſ. utroque, Leid. utroque, Harlej. utroque, Lipſienſ. et Portug. Unus tantum agnoscit Haverk. [et Veith.] Vide Gronov, supra ad 1, 1, 11. et Cel. Burm,

ab ſtativis excivit Mettum. ducit, quam proxime ad hoſtem poteſt; inde legatum praemiſſum nunciare Tullo jubet, priusquam dimicent, opus eſſe conloquio: si secum congreſſus sit, satis scire, ea se adlaturum, quae nihilo minus ad rem Roma-

ad Phaedr. 1. Fab. 8. v. 4. Tum *ducitque*, ut Campanus ediderat, etiam male Voſſ. 2. exhibet. Praeterea *ducit exercitum* perperam Harlej. 2. et Haverk. Optime Rhenanus monuit, *τὸ ducere* absolute, pro ducere exercitum, Livio in deliciis fuiſſe. Infra h. lib. c. 27, 4. *Tullus, Metto exercituque ejus ab Alba excito, contra hoſtes ducit.* 5, 28, 9. *Poscentes, ut confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret.* 7, 39, 15. *Ad urbem ducere jubent.* 9, 35, 1. *Consuli Fabio imis montibus ducenti ad ferendam opem sociis acies hostium obcurrit.* 21, 58, 2. *Profectus ex hibernis in Etruriam ducit.* 22, 12, 2. *Itineribus summa cum cura exploratis ad hostem ducit.* c. 52, 1. *Hannibal ad minora ducit castra obpugnanda.* 23, 18, 13. *Quod non ex Cannensi acie protinus ad urbem Romanam duxisset.* ubi adhuc alia videbimus ex Livio exempla. Si libri suaderent, omnino etiam recipiendum censerem *qua proxime*, quod Gronovio placebat. Infra 22, 15, 12. *Castra in viam deferunt, qua Hannibal ducturus erat.* 27, 43, 10. *Praemissi per agrum Larinatem, Marrucinum, Frentanum, Praetutianum, qua exercitum ducturus erat.* Similem errorem Rhenanus infra emendat c. 38, 6. Nunc, invitis libris, *quam proxime ad hostem poteſt* mutare non suſtineo. 44, 12, 6. *Ipsi, obscura nocte, simplici ordine, quam poterant proxime litus tenentes, intrarunt oppidum.* Et solet saepe *quam* superlativis apud Livium jungi. V. ad 37, 20, 10. *proxume* Florent. Donique *ad hoſtes* Harlej. sec. [*duci qua proxime* Helm. 1.]

Opus esse colloquio] Palat. primus *tempus esse colloquio.* GEBHARDUS. Ita quoque Lipsiens. qui etiam verbis praecedentibus *permissum* habet, pro *praemissum*, et *dimicaret*, pro *dimicent*, at *dimicent* in margine. *colloquia* Florent.

Ea se adlaturum, quae nihilo minus] *ea allaturum* Voſſ. 1. et Leid. (p. 99.) sec. Saepiſſime Livius hoc pronomen omittere solitus eſt. Infra c. 58, 4. *Addit ad metum dedecus: cum mortua jugulatum servum nudum positurum, ait.* 2, 1, 9. *Avidum novae libertatis populum jurejurando adegit, neminem Romae passuros regnare.* c. 45, 8. *Edicunt inde, ut abstineant pugna. Si quis injussu pugnaverit, ut in hostem animadversuros.* 3, 24, 7. *In mora tribuni erant, qui comitia quaeſtores habere de reo, nisi prius habita de lege essent, passuros negabant.* 5, 36, 4. *Responsum coram Romanis accipere velle.* 6, 17, 6. *Jam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur, refracturosque carcerem minabantur.* c. 38, 8. *Addidit minas, si pergerent, sacramento omnes juniores adacturum.* (* 7, 21, 11.) 21, 12, 4. *Alcon, insciis Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus.* c. 25, 7. *Negantibus Gallis, nisi obsides sibi redderentur, eos dimissuros.* 23, 34, 4. *Ubi celeritate vinci senserunt, tradunt se Romanis.* ita enim ibi optimi codd. 25, 26, 2. *Achradinam inde, trinis castris per idonea dispositis loca, spe ad inopiam omnium re-*

6 nam, quam ad Albanam, pertineant. Haud ad-
spernatus Tullus, tametſi vana adſerebantur, in a-
ciem educit. Exeunt contra et Albani. Poſtquam
inſtructi utrimque stabant, cum paucis procerum
7 in medium duces procedunt. Ibi inſit Albanus:

rum inclusos redacturum, circumsedit. non aliter etiam hic integerrimi libri. 28, 23, 6. *Perfugae a Gadibus venerunt, pollicentes, urbem Punicumque praesidium, quod in ea urbe esset, et imperatorem praesidii cum classe prodituros esse.* c. 26, 14. *Nihil aeque eos terruit, quam praeter spem robur et color imperatoris, quem adfectum visuros crediderant.* c. 45, 14. *Etruriae primum populi pro suis quisque facultatibus consulem adjuturos polliciti.* Vide, quae notantur ad 2, 45, 13. 4, 10, 1. c. 57, 3. 6, 25, 1. 10, 24, 7. et c. 26, 2. (* 21, 27, 7.) 23, 22, 5. 24, 13, 2. et 20, 14. 25, 26, 2. 26, 39, 10. 27, 19, 9. et 10. 30, 22, 5. 31, 28, 2. 37, 27, 6. 40, 42, 2. 42, 10, 15. et passim. V. insuper Cortium ad Sall. Catil. 31, 7. et ad Plin. 1. Ep. 19. Hinc, si plures codices accederent, hic etiam non displiceret.

Ad rem Romanam, quam ad Albanam] *quam Albanam*, omissa praepositione, Voſſ. 1. et Leid. sec. contra morem Livii, qui saepissime praepositiones repetere solet. V. infra ad 6, 28, 6.

§. 6. *Tametſi vana adſerebantur*] Coloniensis anni 1525. praefert, *tamen, ac si vana afferrentur, suos* etc. praeter MSS. quidem, sed nihilominus conjectura ingeniosa Jacobi Sobii. GRUTERUS. Unde sciebat vana afferri? suspicabar legendum, *tametsi vana afferri rebatur.* TAN. FABER. *Tametsi vana afferebantur* dictum hoc loco, ut 25, 33. *Ne metus quidem ab Romanis erat, quippe tam paucis, si vi retinerent.* 34, 1. *Pro lege, quae abrogabatur, ita disseruit.* Ubi videsis paterna: et adde 23, 19. JAC. GRONOVIUS. In his, quae huc adfert Jac. Gronovius, inperfectorum alius, quam hic, usus eſt. nam *retinerent* eſt *retinere vellent*, vel *conarentur*; quae *abrogabatur*, quam *abrogari volebant*. Et sic fere omnibus locis in Notis patris illius ad 34, 1, 7. Nec inperfectis solum, verum etiam aliis temporibus, ita utuntur Latini. Vide, quae ad Florum 1, 18, 12. dicta sunt. Non adspernanda videtur conjectura Fabri. DUKERUS. Fabro etiam favet Doujatius. Vox autem *rebatur* Livio in deliciis eſt, eaque non raro a scribis fuit corrupta. V. infra ad 27, 25, 11. Vir Cel. Jac. Perizonius ad marginem Livii scribendum conjecit *tamen ut si vana afferebantur.* Praeterea *efferebantur* Voſſ. 2. *offerebantur* Harlej. 2. et Haverk. a m. pr. *adſerebantur* Florent.

Suos in aciem educit] Vox *suos* non eſt in ullo Palatino, aut editione antiquiore. GRUTERUS. Prima vox abeſt ab Pall. omnibus. GEBHARDUS. Et hic interpolavit Aldus. Octo membranae, quas partim ob oculos, partim in excerptis habemus, et omnes editi ante illum resecant *τὸ suos.* Sic l. 4. [c. 17, 12.] *Dictator Romanus haud procul inde ad confluentes consedit in utriusque ripis amnis, qua sequi munimento poterat, vallo interposito. postero die in aciem eduxit.* V. ad 40, 25. J. FR. GRONOVIUS. *Τὸ suos*

Injurias et non redditas res ex foedere, quae repetitae sint, et ego regem nostrum Cluilium, caussam hujusce esse belli, audisse videor: nec te dubito, Tulle, eadem prae te ferre. sed, si vera potius, quam dictu speciosa, dicenda sunt, cupido imperii duos cognatos vicinos-

omittunt ex nostris Florent. Voss. 2. Harlej. ambo, Leid. ambo, Haverk. a m. pr. Lipsiens. et Portug. eamdemque vocem Hearne non invenit in Oxon. L. 2. et B. Sic infra 3, 42, 5. *Quod bene vertat, gesturum se illis morem, posteroque die in aciem educturum.* ita Gronovius legendum conjicit; pro *deducturum.* 7, 13, 9. *Si quis det signum, in aciem educat, ut viris ac Romanis dignum sit, pugnaturos.* 8, 9, 1. *Romani consules, priusquam educerent in aciem, inmolaverunt.* 40, 25, 10. *Aemilius, quum et venturos scisset, et educere in aciem potuisset, intra vallum suos continuit.* ubi alia vide. Ita absolute etiam τὸ *ducere* supra h. cap. habuimus §. praec. Male *educat* habet Lipsiens. [*suos in aciem educit* Veith.]

Postquam instructi utrimque stabant] Pall. primus ac tertius, et Campani editio *Postquam structi*, GEBHARDUS. *Postquam structi* etiam Florent. Voss. ambo, Leid. sec. Harlej. antiquior, Haverk. et Portug. [Helm. 1.] *Struere aciem* pro instruere, et *structi milites* pro instructi Livio usitatum esse infra videbimus ad 42, 51, 3. Hic tamen verius puto, ultimam literam vocis praecedentis *m* propter ductuum similitudinem absorpsisse duas priores vocis sequentis *instructi*. V. infra ad 10, (p. 100.) 13, 3. et supra etiam h. c. §. 4.

In medium duces procedunt] Pall. omnesque vetusti editi *prodeunt*. GEBHARDUS. *prodeunt* etiam Voss. 2. Leid. pr. Lipsiens. et Haverk. a m. pr. Neque aliter Hearne invenit in Oxon. L. 1. 2. et N. Reliqui nostri stant cum vulgata lectione; similiter etiam omnes, quibus usus sum, editiones antiquae. Vereor enim, ne Gebhardus erraverit, ex omnibus vetustis editis *prodeunt* laudans. 3, 62, 6. *Et ipsi jam pridem avidi certaminis procedunt.* 6, 23, 2. *Nec jam pro castris tantum suis explicare aciem, sed procedere in medium campi.* 7, 26, 2. *Prius sciscitatus consulis voluntatem in medium armatus processit.* 40, 28, 1. *Ex castris primis diebus sole orto pariter omnes compositi et instructi procedebant.* (* v. ad 5, 48, 7.) Verba eadem infra etiam inter se commutantur. V. ad h. libr. c. 41, 6. *produnt* Florent.

§. 7. *Regem nostrum Cluilium audisse videor*] Perizonius c. 7. Animadv. Histor. p. 271. supplet *dicentem*. Mihi videtur e sequentibus huc retrahi posse *prae se ferre*. Livius non raro in priore membro orationis omittit, quod e posteriore supplendum est. 1, 56. *Quum primores civitatis, in quibus fratrem suum ab avunculo interfectum audisset.* 2, 33. *In his Sicinium fuisse seditionis auctorem, de duobus, qui fuerint, minus convenit.* 30, 30. *Quem jam prope scandentem moenia Romae, hic cernis.* ubi contra MSS. post *Romae* inferserant *videras*. et 34, 47. *Quae imperio consulis noluerant, suo terrore ac pavore castra repetunt.* Adde Gronovium 4. Observ. 2. Saepe quoque ita Thucydides. Exempla dabit index in *Ellipsis participiorum vel verbo-*

8 *que populos ad arma stimulat. Neque, recte, an per-*
peram, interpretor: fuerit ista ejus deliberatio, qui
bellum suscepit. me Albani gerendo bello ducem crea-
vere. Illud te, Tulle, monitum velim: Etrusca res,
quanta circa nos teque maxime sit, quo propiores vos,
hoc magis scis. multum illi terra, plurimum mari
9 *pollent. Memor esto, jam, quum signum pugnae da-*
bis, has duas acies spectaculo fore; ut fessos confectos-
que, simul victorem ac victum, adgrediantur. Itaque,
si nos Dii amant, quoniam, non contenti libertate cer-

rum. DUKERUS. Cel. Dukeri sententiam veriorem puto. Alibi tamen ellipsis illa, ad quam Cel. Perizonius l. l. etiam hunc locum pertinere arbitratus eſt, Livio non infrequens eſt. Vide, quae notantur infra ad 4, 20, 7. Paullo ante *Ibi misit Albanus*, pro *Ibi infit*, perperam Neapol. Latinii. Tum *repetitae sunt*, pro *sint*, Haverk. Hinc vocula *et* non exſtat in Voſſ. sec. Deinde *caussam hujuscemodi esse belli* habent Voſſ. uterque, Leid. sec. et Haverk. V. ad cap. praec. §. 7. et c. 23, 12. Denique verbis sequentibus *nec dubito*, medio pronomine omisso, quod in reliquis omnibus conſtanter supereſt, Lipsiens. [*redditas ex federe res* Helm. 1.]

§. 8. *Neque, recte, an perperam, interpretor: fuerit ista ejus deliberatio, qui bellum*] Hoc eſt, utrum id recte an perperam fiat, de eo deliberet, ac videat ille, qui etc. Ita locum exponit Cl. Perizon. Anim. Hiſt. c. 7, p. 281. ubi plura vide. *dubitatio*, pro *deliberatio*, eſt in Haverk. a m. pr.; in quo mox *suscepit*, id eſt, *susceperit*, pro *suscepit*, librarius exaravit. V. ad 40, 15, 7. [*fuerit enim ista ejus* Veith.]

Quo propior Volscis, hoc magis scis] Nannius teſtis eſt, in Buslid. libro perpetuo esse, *Vulsci*, *Vulscorum*, *Vulscis*, *Vulscos*. Expediam igitur nodum hunc, quem librarius vitio calami nectebat, et, abjecta prima litera, divisim scribam, *quo propior uls cis*, *hoc magis scis*. *Propior uls cis*, deeſt *Tiberim*. oratorie, non vere. Id temporis enim *Romani* Ciſtiberes, Etrusci Ultiſtiberes. KLOCKIUS in Syntagm. Epiſt. quas edidit Cel. Burm. t. 1. p. 391, Campanus edidit *Quo propior es Etruscis*, *hoc magis scis*. Sed Pall. omnes concorditer *Quo propior es Volscis*. GEBHARDUS. Antiquiores editiones partim *quo propior Volscis*, partim *quo propior es Volscis* praetulerunt; donec Basileae Frobenius anno 1531. ederet *quo propiores vos*, *hoc magis scis*: quam lectionem inde omnes editores servarunt. Sed quum dixerit, *quo propiores vos*, non recte inferri puto *hoc magis scis*. Scio equidem, interdum Livium numeros commutare solitum fuiſſe; simile tamen exemplum adhuc requiro: praesertim quum Livius in praecedentibus dixerit etiam *circa nos teque*. Videamus itaque codices. *quo propior Vulscis* Florent. *es proprior Vulscis* Voſſ.

ta, in dubiam imperii servitiique aleam imus, ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi, decerni possit. Haud difplicet res Tullo, quamquam, tum 10
indole animi, tum spe victoriae, ferocior erat. Quaerentibus utrimque ratio initur, cui et fortuna ipfa praebuit materiam.

XXIV. Forte in duobus tum exercitibus erant 1
trigemini fratres, nec aetate, nec viribus difpares. Horatios Curiatiosque fuiffe, satis conftat; nec

1. *es propior Vulscis.* Leid. sec. *quo proprior est Vulscis* Voff. 2. *quo proprio res Vulscis* Leid. pr. omissis vocibus sequentibus *hoc magis scis. quo propior es Vulscis* Harlej. 1. et Portug. *quo propior es Volscis* Haverk. [Veith.] *quo propior es Etruscis* Harlej. 2. et Lipsiens. sed *Volsis*, pro *Etruscis*, in margine habet eorum prior. *quo propior Volscis* Neapol. Latinii. [Helm. 1.] Mire etiam turbant reliqui codices, quos viri docti adhibuerunt. Ita tamen, ut omnes indicent, latere hic nomen gentis vel urbis, cui Tullium, quam se, propiorem effe (p. 101.) Albanus dicit. Et quidem iidem subindicant, excidisse Volscorum nomen. Verum quum Volsci fuerint Latini, non Etrusci, quales tamen requiri videntur, verosimiliter admodum Vir Cel. Jac. Gronov. in Differt. Epift. ad Livii loca quaed. Geogr. Ep. 1. p. 6. legendum arbitratur *quo propior es Vejis, hoc magis scis.* Vejentes enim Etrufci fuerunt. Merito vero non adtendimus, quae Gronovianae sententiae deftruendae reposuerit Fabrett. Apologem. p. 9. (* similis locus 31, 31, 17.)

§. 9. *Quoniam non contenti*] *qui non contenti* Neapol. Latinii, et priscae editt. usque ad Aldum, qui *quoniam* primus ei fubftituit, concinentibus omnibus meis scriptis. *quoniam contenti*, omissa negatione, Leid. sec. in quo versu praecedenti deerant etiam voces *ac victum.* Praeterea *si nos Dii ament*, pro *amant*, eft in Haverk.

In dubiam imperii servitiique aleam] *servitutisque* Voff. 1. et Leid. sec. [*utris* omittit Helm. 1. *quae sine magna clade* Veith.]

§. 10. *Tum indole animi, tum spe victoriae*] *cum indole* Florent. Harlej. 1. et Leid. uterque. V. ad 6, 23, 3.

Quaerentibus utrimque ratio initur] *utrisque* Voff. 2. Mox *forma*, pro *fortuna*, Voff. sec. sollemni errore. V. infra ad 41, 20, 1. Denique *τὸ ipsa* deeft in Haverk.

§. 1. *Forte in duobus tum exercitibus*] Vocula *in* deficiebat a m. pr. in Haverk. *Forte tum in duobus*, dictionibus transpositis, habet Lipfienfis.

Horatios Curiatiosque fuisse] *Curatiosque* Harlej. sec. et Portug. a m. pr. Saepissime hoc modo variant scribae, et passim nunc *Curiatios*, nunc *Curatios* memorarunt. Ita mox hoc §. *Curatii* habent Voff. pr. et Portug. *Cu-*

ferme res antiqua alia est nobilior. tamen in re tam clara nominum error manet; utrius populi Horatii, utrius Curiatii fuerint. Auctores utroque trahunt: plures tamen invenio, qui Romanos Horatios vocent. hos ut sequar, inclinat animus.

2 Cum trigeminis agunt reges, ut pro sua quisque patria dimicent ferro. ibi imperium fore, unde victoria fuerit. nihil recusatur: tempus et locus

racii Leid. sec. et Lipsiens. cap. seq. §. 6. *Curatii* Leid. sec. et Portug. *Curacii* Lipsiens. §. 9. *Curaciis* idem Lipsiens. §. 10. *Curatium* Leid. sec. *Curacium* Lipsiens. c. 26, 2. *Curatiis* Voss. sec. et Leid. sec. *Curaciis* Lipsiens. §. 10. *Curatiorum* iidem tres libri. §. 11. *Curatiorum* Portug. *Curaciorum* Lipsiens. c. 30, 2. *Curatios* Portug. et Haverk. *Curacios* Lipsiens. V. infra ad 3, 32, 1.

Nec ferme res antiqua alia est nobilior] Hoc est, notior; ut suprascriptum in Palat. sec. ne quis diversam lectionem existimet. GEBHARD. Eo sensu *nobilissimae inimicitiae* infra est 39, 4, 8. *Quum sint nobilissimae sibi cum consule inimicitiae*. Ita Gronovius, pro *notissimae*, edidit: ubi plura dicentur. Praeterea *nec fere antiqua res alia*, in diversum ordinem digestis vocabulis, et una etiam voce mutata, editi ante Aldum; qui primus lectionem, quae hodie passim circumfertur, recepit. Cum Aldo autem stant omnes scripti mei. Ubique *τὸ fere* et *ferme* inter se culpa librariorum commutantur. V. infra ad 37, 38, 5.

Utrius populi Horatii] Palat. pr. *utriusque*. et forte resolvendum *et utrius populi*. GEBHARDUS. *utriusque populi* etiam ex meis Lipsiens. et Haverk. Sed nihil muto.

Utrius Curiatii fuerint] *utriusque* Voss. pr. et Leid. sec. quod hoc loco commodius in *et utrius* resolveretur, quam paullo ante *utriusque populi Horatii*, ubi Gebhardus id volebat. V. infra ad 3, 30, 7. Verum nihil etiam hic mutandum puto. Livius enim locutus est ἀσυνδέτως, ut saepissime alibi loqui solitus est.

Plures tamen invenio, qui Romanos Horatios vocent] *vocant* Voss. pr. et Leid. sec. Deinde *Horatios Romanos vocent*, trajectis vocibus, Haverk.

Hos ut sequar, inclinat animus] Quos etiam infra Livius secutus est, inter gentes, quae ab Tullo Hostilio Alba Romam traductae sunt, Curiatiam referens, c. 30, 2.

§. 2. *Ut pro sua quisque patria dimicent ferro*] *dimicet ferro* Leid. sec. [Veith.] Male. V. infra ad 2, 22, 7.

Ibi imperium fore, unde victoria fuerit] *ubi victoria fuerit* Hearne se in Oxon. L. 1. et C. invenisse professus est; quod mihi in nullo meorum obvium fuit. Hi enim omnes in vulgatum conspirant. Et recte. *unde*, est a qua parte victoria fuerit. V. Cortium ad Sallust. Jugurth. 14, 22. Praeterea *tempus et locus conveniunt*, pro *convenit*, vetustiores typis impressi, quos videre mihi contigit; quam formam loquendi Livio familiarem esse infra videbimus ad c. 31. hujus lib. §. 7. Primus deinde Aldus *convenit* vul-

convenit. Priusquam dimicarent, foedus ictum in- 3
ter Romanos et Albanos eſt his legibus, ut, cu-
jusque populi cives eo certamine viciſſent, is alte-
ri populo cum bona pace imperitaret. Foedera
alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia, fi-
unt. Tum ita factum accepimus, nec ullius vetu- 4
stior foederis memoria eſt. Fecialis regem Tullum
ita rogavit: *Jubesne me, Rex, cum patre patrato po-*

gavit; quomodo etiam habent omnes calamo exarati. Id et ipsum Livianum esse constabit ex illis, quae dicentur inferius ad (p. 102.) 37, 29, 6.

§. 3. *Priusquam dimicarent, foedus ictum inter Romanos et Albanos eſt*] Ultimum verbum deficit in Palat. sec. GEBHARDUS. Idem verbum omnes mei, et scripti, et excusi, constanter servant. At contra *dimicaretur*, pro *dimicarent*, habet Haverk. De quo librariorum errore infra v. ad 2, 26, 4.

Ut cujus populi cives] Vet. *cujusque populi*. Ita vulgo dicebant, ut *cujusce*, *hujusce*. LIPSIUS. Pall. primus, tertius, quemadmodum et Lipsii liber, *ut cujusce populi*, pro cujuscumque. GEBHARDUS. Septem MSS. nec non Florent. *ut cujusque pop.* Redolet vetuſtum sermonem in formulis servatum. Cicero 2. de Leg. [c. 8.] *Quae quoique Divo decorae grataeque sint hostiae, exhibento.* Rursum: *Quaeque augur infesta, nefaſta, vitiosa, dirave deixerit, irrita, infectaque sunto. Quique non paruerit, capital esto.* Livius hoc lib. c. 31. *Ut quandoque idem prodigium nunciaretur, feriae per novem dies agerentur.* c. 32. *Cujusque gentis sunt, nominat.* 9, 10. *Quandoque heice homines injussu pop. Romani Quiritium foedus ictum iri spoponderunt.* 29, 10. *Quandoque hoſtis alienigena terrae Italiae bellum intulisset.* Sic omnibus his locis ex MSS. reſtituimus. Curtius 7, 10. *Vitam, quam acciperent, pignori futuram esse dixerunt: reddituros, quandoque repeteret.* ubi male subjiciunt, *quandocunque*. Horatius [art. poët. v. 359.]

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.

Seneca ad Helviam [c. 11.] *Animus levis et exsertus, et, quandoque emissus fuerit, ad suprema emicaturus.* J. FR. GRONOVIUS. *cujusque populi cives* etiam Voſſ. ambo, uterque Harlej. Leid. uterque, Lipsiens. et Portug. Pariter etiam tres ex suis codicibus habere Hearne monet. 3, 18, 10. *Suae fortunae a quoque sumtum supplicium est.* ubi etiam codices turbant. Plura v. apud J. Fr. Gronovium ad 1, 31, 4. ad 9, 10, 9. ad 39, 24, 1. ad Senec. 3. Nat. Quaeſt. 28. Jac. Gronov. ad Liv. 23, 20, 8. J. G. Graevium ad Sueton. Claud. 1. Victorium ad Colum. l. 2. p. 67. Anton. Auguſtin. 3. Emend. 7. (* Burmann. ad Suet. Caes. 26.) et Cortium ad Sall. Catil. 39. Mox vocula *is* abeſt a Leid. sec. [*cujus populi* Veith.]

§. 4. *Foecialis*] *Fetialis* scribendum arbitror sine diphthongo. Ita enim lib. veteres; ita Graeci,

puli Albani foedus ferire? jubente rege, *Sagmina*, inquit,

φητιάλεις καὶ φετιάλεις; ita demum nominis ratio postulat. *Feciales* enim *a feriendo dictos esse* scribit Festus, *quod pacis faciendae essent auctores.* SIGONIUS. Sigonii sententiae subscribit Voss. in Etym. ling. Lat. Negligenter vero Sigonium consuluisse debet Dausquej. in Orthogr. part. sec. hac voc. scribens, eam illi mentem sedisse, ut τὸ *fecialis* per literam *c* scribendum crederet.

Regem Tullum ita rogavit] Nomen proprium *Tullum* exterit Pal. primus. GEBHARDUS. Non agnoscit etiam eamdem vocem Lipsiens. In reliquis meis superest. Paullo post vox *rege* non comparet in Voss. sec.

Sagmina, inquit, te, rex, posco] Herbam fuisse sacram et puram, quo caput patris patrati fecialis tangeret, vel circundaret, ex Livii verbis clare patet. Sed illud difficultatem facit, quod primum inquit, *Fecialis ex arce graminis herbam tulit:* mox vero subdit, *Verbena caput capillosque tangens.* Aliam autem esse herbam *gramen*, aliam vero *verbenam* nemo ignorat. Hujuscemodi objectioni sic occurrendum puto: *gramen* non solum accipi specifice pro herba singulari, ita appellata; sed et generice pro herba cujuscumque generis. Virgil. 6. Aeneïd. [v. 642.]

Pars in gramineis exercet membra palaestris.

Id est, palaestras exercebant in loco aperto et herboso. Ita *gramineum campum* 3. Fast. [v. 519.] dixit Ovid. hoc est, herbidum. Minime itaque mirum, si *verbenam graminis* voce comprehendit Livius: quod clare ex hisce Plinii dictis 22, 2. colligitur: *Non aliunde sagmina in remediis publicis fuere et in sacris legationibusque verbenae. Certe utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra evulsum.* Hactenus Plinius. Eo autem, quod ex sacro loco, Capitolio scilicet, colligeretur, dicebantur *sagmina*, quasi sancta. Festus l. 17. [voce *Sagmina*] scribit: sagmina esse verbenas, hoc est, herbas puras, quia ex loco sancto sumebantur. Servius ad illud Virgilii 12. Aen. [v. 120.]

- - - - et verbena tempora vincti.

Verbena, aït, *proprie est herba sacra, sumpta de loco sacro Capitolii, qua coronabantur feciales et pater patratus, foedera facturi, vel bella indicturi.* Abusive tamen etiam *verbenas* appellamus omnes herbas sacras, ut sunt laurus, oliva, vel myrtus. Ut Terentius in Andria act. 4. scen. 4. *Ex ara hinc verbenas sume:* quem locum explicans Donatus inquit, *Verbenae dixit, quasi herbenae, et sunt omnes herbae frondesque festae, ex aliquo puro loco decerptae ad aras coronandas.* Citatque Menandrum, qui myrtum fuisse testatur, a quo Terentius transtulit. Unde et illud Virgilii Ecl. (p. 103.) octava [v. 65.] *Verbenas adole pingues.* Ita et Suet. in Caligula 27. scriptum reliquit: *Alterum, qui se periturum ea de caussa voverat, cunctantem pueris tradidit verbenatum infulatumque, qui votum reposcentes per vicos agerent, quoad praecipitaretur ex aggere. Verbenatum* enim, non *verberatum*, ut alii, legendum peritiores decrevere. *sagmina*, inquit Marcianus in l. 8. §. 1. *ff.* de divis. rer. *sunt quaedam herbae, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret.* Quo in loco adnotavit Bu-

inquit, *te*, *Rex*, *posco*. Rex ait, *Puram tollito*. Fecialis ex arce graminis herbam puram adtulit. post-

daeus, perperam legi *sanctum* dictum *a sanguinibus*. Nam legendum *a sagminibus*. quod etiam ex posterioribus Catellianus Cotta, memorabilium libro in dictione *sanctum*, confirmat. Nec minus reprehendendi, qui apud Modest. l. penult. D. de lege Pomp. de parric. *sagmineis virgis* caedi parricidas legunt. Non enim verisimile est, Romanos, religioni quam maxime addictos, permisisse, sacram frondem parricidarum corpore contaminari. Quare reponendum non dubito *sanguineis*, hoc est, quae sanguinem ictibus eliderent; vel quae ex frutice illo pararentur, qui *sanguen* appellatur: cujus meminit Plinius 16, 37. *sanguineos frutices* vocans: et de sanguineis virgis 20, 10. Inquiens: *Sunt, qui sanguineis virgis tangunt ea, quae nolunt his obnoxia esse*. et l. 24. [c. 10.] *Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex ejus interior cicatrices, quae praesanavere, aperit*. Sanguineas autem virgas infaustas fuisse ex hisce patet. Sed ad rem nostram revertentes addimus, dubio procul *sagmina* fuisse verbenam ex loco sacro decerptam, de qua Plinius 25, 9. ita scribit. *Nulla tamen Romanae nobilitatis plus habet, quam Hierabotane: aliqui Peristereon, nostri verbenam vocant. Haec est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus, hac Jovis mensa verritur, domus purgantur, lustranturque*. et l. 22. [c. 2.] docet, *verbenarium* dictum, qui verbenas in sacris gestabat: quod pariter testatum reliquit Livius l. 30. circa finem [c. 43.] ubi de verbena et sagminibus plura. *ἱεροβοτάνην* verbenam Graeci dixere, hoc est, sacram herbam. MARC. DONATUS. *gramina*, pro *sagmina*, Voss. sec. quod ex alicujus interpretis expositione marginali in contextum inrepsisse censeri debet. Is vero expositionem adripuerat ex verbis sequentibus *fecialis ex arce graminis herbam puram adtulit*. Tum *a te, rex, posco* Portug. [Veith.] neque aliter Hearne in Oxoniensi B. reperit. *ter exposco* Florent. *a te posco*, *τῷ rex* exsulante, Haverk. Sed nihil muto. Infra 35, 33, 9. *Quum id ipsum decretum posceret eum Quinctius*. (* 7, 32, 4. ubi v.) Virgil. 11. Aeneid. v. 362.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Rex ait, Puram tollito] Vet. lib. *Pura*. ut ad *sagmina* referatur. SIGONIUS. Retinui scripturam, avorum seculo comprobatam, firmatamque auctoritate trium Pall. Sobius invexit *pura*: neque aliter publicavit Sigonius. quem tamen contra MSS. meos sequi non audeo, expertus librum, quem laudat, non esse fidei nimium bonae. GRUTERUS. *Pura* etiam ex Oxoniensi L. 2. profert Hearne. Neque aliter a m. sec. est in Haverk.

§. 5. *Postea regem ita rogavit*] *regem interrogavit* Neapol. Latinii, et vetustae editt. usque ad Aldum; a quo primo restitutum est, quod nunc vulgo exstat. Cum Aldo autem faciunt omnes scripti mei.

Facisne me tu regium nuncium populique Romani Quiritium] Scribendum *Populi Rom. Quiritium*, absque particula *que*. RHENANUS. Eandem particulam ignorant omnes nostri. Verum Cl. Jac. Gronov. ad c. 38, 2. eam servandam judicavit, qui videndus. Praeterea *Quiritum* Leid. sec. et priscae edd. quae ita et verbis

ea regem ita rogavit: *Rex, facisne me tu regium nuncium populi Romani Quiritium? vasa, comitesque meos?* Rex respondit: *Quod sine fraude mea populi-*

seqq. praeferunt. Verum contra non modo mox idem Leid. sec. habet *Quiritium*, verum etiam utroque loco ita exstat in reliquis Mstis, nisi quod manifesto errore descriptoris bis *Quintium* reperiatur in Lipsiensi. V. infra ad 3, 20, 7. et hoc lib. c. 32, 13. [*Quiritium causa* pro *vasa* Helm. 1. *vasa comitumque meorum* Veith.]

Vasa comitesque meos] Nomine *vasa* supellex Livio intelligitur. *Vasa* enim omne instrumentum significant, ut venatorum quoque apud Gratium [v. 218.]

- - - - *nec tibi turbam*
Contraxit comitem, nec vasa tenentia longe.

TURNEBUS 10. Advers. 26.

Quod sine fraude mea] Hoc est, salvo meo, aliorumque jure. BUDAEUS. Ad utilitatem rudiorum adjiciendum, *fraudem* hic appellari malitiosam foederis interpretationem, quum, sententia violata, verbis satisfacimus: ut ille, qui, cum certos dies induciis adscripserat, noctu hostilia fecit, quasi de noctibus nihil omnino cautum esset. Pulchre admodum haec distinguit Paulus JCtus [leg. 29.] π. de Legib. et SCtis. *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem vero legis, qui, salvis verbis legis, sententiam ejus circumvenit.* NANNIUS 5. Miscell. 11. Verba *quod sine fraude mea populique Romani Quiritium* perperam desunt in Voss. sec. [*Romani et Quiritum fiat* Veith.]

§. 6. *Patrem patratum Sp. Fusium*] Adjice pronomen *is. Is Patrem patratum Sp. Fusium fecit.* Sic enim in manuscripto (p. 104.) libro legitur. RHENANUS. Pronomen *is* immisit Rhenanus invitis omnibus Pall. GEBHARDUS. Rhenano *is* adjicienti adversatur J. Fr. Gronovius ad 1, 1, 11. Certe pronomen hoc ab omnibus nostris constanter abest. *ad jusjurandum P. atrono um* Florent.

Verbena caput capillosque tangens] Habet Buslid. codex non *tangens*, sed *tegens*. In sacris Deorum caput operiri et tegi solet. Et apud Plutarch. in vita Numae [p. 64.] Numa capite operto sedet, cum de eo in regem creando auguria captantur. Quid tamen rectius, non ausim definire. NANNIUS 5. Miscell. 11. Posset aliquis suspicari ex versu Virgilii, qui habetur 12. Aeneïd. [v. 120.]

Velati lino, et verbena tempora vincti.

posse et apud Livium legi *tegens*, pro eo quod vulgo legitur *tangens*. Nos tamen non improbamus receptam lectionem, quae fortasse obscuro aliquo antiquitatis testimonio confirmatur. URSINUS. *capillosque tangens* quidem Pall. tertius, verum pr. ac sec. *tegens*. GRUTERUS. Liber Buslidianus, et Pall. duo *tegens*. GEBHARDUS. *tegens* etiam Lipsiens. et Haverk. quod similiter ex Oxoniensi B. profert Hearne. Ita etiam legendum conjecit Latinius, adscripto loco Virgilii, quem Ursinus etiam laudavit. Nostri reliqui nihil hic mutant.

Tangens (pater patratus ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit) foedus, multisque] Qui feriendo foederi praeerat,

que Romani Quiritium fiat, facio. Fecialis erat M. 6
Valerius. patrem patratum Sp. Fusium fecit, verbena caput capillosque tangens. Pater patratus

Latinis *pater patratus* dicebatur. Hic juramento foederis pacta firmabat, quod Plutarchus in problematibus [p. 279.] scriptum reliquit. Licetque sacerdotibus fecialibus, qui foederibus sanciendis praeerant, pater patratus praeficeretur, nihilominus a feciali creabatur, quod hoc in loco clare Livius docet. Cur vero *pater patratus* appellaretur, ex recentioribus quidam, Calepini auctoritate innixi, inquiunt ita vocatum, quod pater patratus esse non posset, qui patrem et filios non haberet. Nam respectu filiorum *pater* dicebatur, respectu vero patris, *patratus* nuncupabatur. At haec nuncupationis ratio mihi imaginaria penitus videtur, nec ulli auctoritati innixa. Rationi magis consonum arbitror, patrem patratum appellatum ea de caussa, quod sicuti pater filiorum curam gerit, et in illos plenam habet potestatem; ita sacerdos hujusmodi tamquam pater totius populi Romani, illius vice et nomine jusjurandum peragebat. Eadem de caussa Romanos senatores *Patres* vocatos observamus a curae similitudine, eo quod ita populi Romani utilitati ac bono invigilarent, quemadmodum patres filiorum student beneficio, ut docuit Sallustius in conjuratione Catilinae [c. 6.] *Patratus* vero insimul dictus, ut idemmet Livius aperit, eo quod crearetur ad ferienda foedera, et juramenta patranda. MARC. DONATUS. Ridiculae, vel monstrosae potius, sunt in exhibenda hac perioche editionum aberrationes, quas operae erit recensere. Tarvisina sic distinguit. *sanciendum fit. foedus: multisque.* Veneta, *patrandum: id est sanciendum fit: foedus.* Moguntina demum interjicit parenthesin hoc modo: *tangens pater patratus (ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit) foedus.* Mox Basileenses eam ampliarunt, prout jam vulgo legitur. et hoc exinde sequuntur alii, nisi quod Bechariana (nam et hanc mihi pater reliquit, etsi tum, quum Livium nuper ederet, non adfuisse eam sibi testetur) *tangens pater patratus ad jusjur. patr. id est, sanciendum est. fit foedus multisque,* quomodo etiam excerpta codicis Chifletiani et Aldina ejusdem formae, cui Asulanus praefatur, nisi quod *tangens. pater,* quomodo et Florentini Juntae. Hic quum cunctarer, et pene cum Manutio (qui in notis ad epistolas ad Attic. 13, 41. hunc locum advocat omissis iis, quae vulgo parenthesi includuntur) illam patris patrati interpretationem abolerem, tempori occurrit florens illud vegetumque eruditissimi Jacobi Perizonii ingenium, qui me admonuit, servandam esse distinctionem, simplicitatemque primae editionis et Badianae, Parisinaeque, quam prorsus expressit quoque scriba codicis Rottendorfiani. Sed en tibi ejus verba. Deleo sine ulla dubitatione ineptae parentheseos notas, atque ita distinguo: *tangens. Pater patratus ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit foedus, multisque.* Non enim *jusjurandum* dicitur *sanciri*, sed *foedus jurejurando* atque execrationibus in violatores. Virgilius de Jove 12. Aeneïd. 200.

Audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit.

ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit
foedus; multisque id verbis, quae longo effata car-
7 mine non operae est referre, peragit. Legibus
deinde recitatis: *Audi*, inquit, *Jupiter; audi, pater
patrate populi Albani; audi tu, populus Albanus; ut*

h. e. *confirmat, sancta esse facit*, ut aït Servius. Cicero post red. ad Quir. 5. *Cum omnia omnium foedera meo sanguine sancirentur.* Silius l. 11. [v. 322.]

- - - hic erit ille
Qui polluta dolis jam foedera sanciet ensis.

Ipse Livius supra c. 1. *Dextera data fidem futurae amicitiae sanxisse.* Caesar 1. B. Civ. 9. *Haec jurejurando sanciantur.* Ut *muri sancti* apud Justinianum. Sic *foedera sancta* et *sacrosancta* saepissime dicuntur propter poenam transgressoribus denunciatam in jurisjurandi formula, quae mox sequitur, quaeque referenda est non ad foecialem, ut fit in vulgata lectione contra manifestam ipsius Livii sententiam, sed ad patrem patratum, qui utique praestare debuit id, ad quod patrandum fiebat. Praeterea lapsu typorum male in ultimis editionibus invasit *Sp. Fufium*, pro *Sp. Fusium*, quod restat in aliis omnibus exemplaribus. Nec aliter citatur hic locus in notis paternis 1, 1. Nam, ut idem vir doctissimus recte addebat, Fusia gens nova ac plebeja multis post (p. 105.) seculis Romae audita. Foeciales autem jam tum ex nobilissimis capiebantur familiis, teste Dionysio Halic. l. 2. [p. 131.] Hic autem fuit ex gente Furia, quae antiquitus Fusia, et praenomen *Spurius* in hac gente frequens fuit, ut Cos. A. V. C. 289. Sp. Furius Fusus, et primus praetor Sp. Furius Camillus. JAC. GRONOVIUS. *patratis est fit foedus* Voss. sec. *patrandum id est sanciendum est. fit foedus* Leid. pr. Harlej. sec. et Haverk. *patrandum est, sanciendum fit foedus* Harlej. pr. *patrandum id est, sanctiendum est sit, sit foedus* Lipsiens. [*patrandum idem sanciendum est. Fit foedus* Veith.] Reliqui in lectionem vulgatam consentiunt, quam recte exposuit Cl. Perizonius. Habent tamen *sanctiendum* Leid. sec. et Portug. *faciendum* edit. Mediolan. anni 1480. unde firmari posset conjectura Gebhardi supra c. 13, 4. Verum, ut dixi eo loco, omnes ibi codices receptam scripturam servant, quibus invitis nihil videtur mutandum.

Quae longo effata carmine non operae est referre] *quo longo* Leid. sec. a m. 2. Tum *affari* idem; *effati* Voss. 2. *effatus* Neapol. Latinii. Deinde *non opus est* Harlej. 2. Haverk. et a m. 2. Portug. in quo plane prioris lectionis vestigia abolita erant. Sed vulgatum *non operae est* praeferendum puto. Id autem accipio pro non vacat, ut infra 4, 8, 3. *Neque differri census poterat, neque consulibus, quum tot populorum bella imminerent, operae erat id negotium agere.* ubi vide, quae notantur.

§. 7. *Ut illa palam prima postremaque*] Habet exemplar vetus, *ut illa palam prima postrema ex illis tab.* Nihil autem ambigo, particulam *que* postea additam. RHENANUS. *prima postremum* Florent. Harlej. 1. Voss.

illa palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit publico consilio, dolo 8
malo; tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic fe-

1. et Leid. uterque. [Helm. 1.] *prima postremaque* [ut est in Veith.] in Oxoniensibus L. 1. 2. et C. se invenisse testatur Hearne; quod primus ex editoribus recepit Frobenius anno 1531. Antiquiores enim inpressi, quibus usus sum, exhibent *prima postremave.* [*Jupiter, audi* omittit Helm. 1. *intellecta sub illis legibus pater prior* Veith.]

§. 8. *Si prior defecerit*] Legendum *Si prior defexit.* nam sic continet scriptura vetus. Dixerunt autem antiqui *defexit*, pro *defecerit.* RHENANUS. Damnatae lectioni adhaerent plerique nostri, nisi quod in Lipsiens. sit *decessit*; et in Leid. pr. *deficiet* a m. pr. *deficit* a m. sec. Unus Harlej. prior habet *defexit.* In formula autem antiqua antiquatum *defexit* praefero. V. ad 36, 2, 2. [*defecerit* Veith.]

Tu illo die, Juppiter, populum Rom.] Hic multum laboris mihi exhibuit, et diu me distraxit, quum depravata, tum variata lectio libri manuscripti, in quo legitur, *tum ille dies Juppiter.* et quidam supra adjecerat, *vel Diespiter.* In margine notatum erat, *Diesjuppiter.* Deprehendi vero tandem scribendum esse, *tum die Juppiter.* Nam prisci *dium* Deum dixerunt, ut *Dium Fidium*, item *divum.* Scribam veterem decepit *Die*, sic fortasse scriptum *dIe*, ut posset facile verti in *ille*, diversa videlicet lectione, quae saepe notata seorsim a parum attentis scribis, dum nihil omittere volunt, in contextum recipitur. Et *Die*, quod ipse esse putabat à vocabulo *dies diei*, mutatum est in *dies*, ut quadraret oratio *ille dies.* Habebunt mihi docti, sat scio, magnam gratiam, pro hoc loco restituto. Porro *tum* adverbium satis significantiae temporalis in se habet, ut nihil addere fuerit opus *illo die.* RHENANUS. Vet. lib. plerique *tum ille dies Jupiter.* Ex quo conjicio legendum *tum ille Diespiter.* Verba enim solennia sunt, eaque antiquissima, ut ait Festus l. 10. his verbis, [v. *Lapidem.*] *Silicem tenebant juraturi per Jovem, haec verba dicentes, si sciens fallo, tum me Diespiter, salva urbe arceque, bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem.* Est autem apud Livium *dolo malo* idem, quod *si sciens fallo. Diespiter* autem Jupiter dictus est, quasi *diei pater.* Varro [l. 4. de ling. Lat. p. 19.] SIGONIUS. Cum in antiquis monumentis legatur *tum ille dies Jupiter*, crediderim legendum *tum ille Diespiter. ille* enim per amplificationem dicebant, et simul oculos in coelum attollebant, ut apud Plautum in Amphitr. [act. 1. sc. 1. v. 305.] *Quod ille faciat Jupiter.* TURNEBUS 11. Advers. 17. *tu illo die Jupiter* Pall. nostri. At Rhenani scriptus *tum ille dies Jupiter*, unde fecit Sigonius *tum ille Diespiter:* nescio quam bene, cum sequatur *ferito.* Maluissem, *tum me Diespiter populum Romanum.* ut pater patratus se vocet populum Romanum, quod personam ejus tunc sustineret. Sic infra c. 32. ubi vulgo legitur, *ob eam rem ego populusque Romanus populis priscorum Latinorum;*

rito, ut ego hunc porcum hic hodie feriam: tantoque

reperi in Pal. pr. *ego populus Romanus.* et tale fuisse in authenticis codd. inde patet, quod Pall. sec. motus insolentia sermonis scripserit, *ego nuncius populi Rom.* ita et c. 38. ubi habemus, *Deditisne vos, populum Collatinum* etc. haud aliter id interpretandum, ac si dixisset, *vos, id est, populum Collatinum*, per appositionem. Aliter quidem placuit Sigonio, bene is tamen delevit encliticam *que*, qua alioqui destituitur Pall. sec. hacque de caussa, si per libros liceret, cuperem legi quoque in praecedentibus; *ut vos populum Collatinum dederetis.* GRUTERUS. *tu illo die Juppiter*, in Pall. omnibus, litera mutat Campan, *tum illo.* quare non debeo gratiam substitutum eunti lectionem nihili: *tum die Juppiter*, neque alteri Veneto: *tum Diespiter.* Satis priora jam clara sunt, GEBHARDUS. Pro *tu* in plerisque libris esse *tum* adnotarunt Sigonius et Hearne. Sic quoque legit Turnebus 11. Advers. 17. et videtur esse ex formula. Festus in voce *Lapidem* apud Sigonium ad h. l. Plautus in Amphitr. act. 3. sc. 2. v. 52. *Si fallo, tum te, summe Jupiter*, (p. 106.) *quaeso*, et Aulul. act. 4. sc. 10. v. 46.

EV. Quid si fallis? LYC. Tum me faciat, quod volt, magnus Jupiter.

Livius 1, 32. *Si ego injuste* etc. *tum patria compotem me numquam sinas esse.* et 22, 53. *Si sciens fallo, tum me Jupiter optimus maximus* etc. Nec persuadet vir Cl. Jac. Gronovius omnibus his locis Livii legendum esse *tu.* Porro Sigonius e conjectura *tum me Diespiter.* Non video, quomodo conjungi possint *me populum Romanum.* Turnebus l. d. *tum ille Diespiter*, quod verum esse puto. *Ille* saepe addi nomini Jovis ostendunt idem 16. Advers. 10. Nic. Heinsius ad Ovidii Epist. Hypsip. v. 151. et Broekhusius ad Tibulli 1. Eleg. 4, 19. DUKERUS. Vulgatum *tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito* servant quatuor ex meis codd. Voss. sec. Harlej. sec. Portug. et Haverk. Sed sunt minoris auctoritatis. *tum illo die Jupiter* Florent. *at tu ille dies Jupiter precamur sic ferito* habet Voss. 1. *tum illo die Jupiter precamur sic ferito* Leid. sec. et Lipsiens. *tu ille dies Jupiter populum Romanum sic verito* Harlej. prior. *tum ille dies Jupiter populum Romanum sic ferito* Leid. pr. Praeterea Hearne *tum illo die Jupiter populum Romanum sic ferito* in N. et *tum illo die Jupiter pater populum Romanum sic ferito* in L. 2. invenit. Liv. infra 36, 2, 4. *Tum tibi Jupiter populus Romanus ludos magnos dies decem continuos faciet.* Sigonius prioribus edd. legendum conjecit *tum me Diespiter.* At quum postea Turnebus se malle *tum ille Diespiter* indicasset, vel ipse Sigonius, vel, qui ultimam ejus editionem interpolavit, alius quispiam eamdem emendationem priori subposuit. Si tamen per libros liceret, mallem, *at tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito.* Eo ducunt vestigia cod. Mureti *tum tu illo die.* in his formulis enim *at* valet *tum.* V. supra ad c. 18, 9. ut adeo *tum*, in cod. Mur. ex glossemato marginali, pro *at*, in contextum receptum fuisse existimari deberet. *illo die*, quod nonnullis displicuit, necessarium est propter ἀντίϑεσιν sequentis *hodie.* [*tum illo die* Veith, *illa die* Helm. 1.]

Ut ego hunc porcum hodie feriam] Exosculor emendationem modestissimi Gutherii *hunc porcum*,

magis ferito, quanto magis potes pollesque. Id ubi 9

qui videatur l. 4. de Vet. Jure Pontificio [c. 18.] Eo enim scripto ab inferis quasi revocavit dignitatem morientis Criticae. GRUTERUS. Pall. secundus ac tertius *hunc porcum hic hodie feriam.* non illepide. Sic paullo ante: *Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Et dudum sic restituit Campanus. GEBHARDUS. Flor. Voss. Oxon. *ut ego hunc porcum hic hodie feriam.* Sed et Flor. *tum illo.* Mureti codex *tum tu illo.* Voss. [prior.] *tum ille dies Jupiter.* Ex qua scriptura conjicit Turnebus, *tum ille Diespiter.* V. ipsum 11, 17. Advers. J. FR. GRONOVIUS. *ut ego hunc porcum hic hodie feriam* Voss. ambo, Leid. ambo, Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. *Porcus* in foedere sanciendo infra inmolatur 9, 5, 3. *Ut eum ita Jupiter feriat, quemadmodum a fecialibus porcus feriatur. porca* vero apud Cic. 2. de Invent. 30. *In eo foedere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcam sustiunit jussu imperatoris.* In simili re *agni*, non *agnae*, meminit Livius 21, 45, 8. *Eaque ut rata scirent fore, agnum laeva manu, dextera silicem retinens, si falleret, Jovem ceterosque precatus Deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, secundum precationem caput pecudis saxo elisit.* V. Donatum ad verba Livii sequentia, et Cel. Burmannum ad Quinctil. 8. Instit. 3. p. 684. Praeterea *potes, polles* sine copula Haverk. [*ut hunc ego porcum hic feriam hodie* Veith.]

§. 9. *Porcum saxo silice percussit*] Pluribus Deis fabulosa antiquitas porcum mactavit. Silvano porcum caesum docet Juvenalis Satyr. sexta [v. 447.]

Caedere Silvano porcum.

Et Cereri Eleusinae quoque immolatum legimus apud Varronem 2. de re rust. 4. quod pariter confirmat Tibullus 1. Eleg. 11. [v. 26.]

Hostiaque e plena rustica porcus hara.

Nam *mystica*, non *rustica*, ut alii, legendum docuere Turnebus et Muretus. Et Laribus Diis sacrificabant porcum, teste Horat. 2. Satyr. 3. [v. 164.]

. . . immolet aequis
Hic porcum Laribus.

Nonnumquam et Veneri mactari solitum scribit Callimachus. In funere defuncti et caesam porcam Marius Victorinus in haec verba scriptum reliquit. *Qui justa defuncto non fecerunt, aut in faciendo peccaverunt, iis porca contrahitur, quae omnibus annis immolari oporteat.* Hinc Cicero 2. de legibus [c. 22.] *Sunt jura, quae in porca contracta.* Postremo et in feriendo foedere porcus silice occidebatur. quod ex Livio hoc in loco et libro etiam 9. [c. 5.] elicimus: et Quinctilianus libro 8. [c. 3.] confirmat, inquiens, caedi solere porcum in feriendo foedere. At Suetonius non *porcum*, sed *porcam* mactari solitam tradit in Claudio c. 25. per haec verba, *Cum regibus foedus in foro icit porca caesa.* Virgil. 8. Aeneid. [v. 641.]

. . . caesa jungebant foedera porca,

Idem pariter sentit Festus [voce *Porci effigies*] scribens, porci effigiem inter militaria signa locum obtinuisse, quia, confecto bello, inter quos pax fieret, caesa porca foedus firmari solebat; quod pariter Varro confirmat.

dixit, porcum saxo silice percussit. Sua item carmina Albani suumque jusjurandum per suum dictatorem suosque sacerdotes peregerunt.

(p.107.) Conciliamus Livium cum aliorum dictis, quod, sicuti appellatione *hominis* comprehenditur et masculus et foemina, ita et nomine *porci* veniunt et mas et foemina. Vere tamen porca foemina in sacris mactabatur, quod Cic. l. 2. de legibus [c. 22.] docet, dum aït. *E porco foemina piaculum pati.* Sic Livii et Quinctiliani dicta interpretanda. Sic Virgilianum illud l. 12. ubi de foedere loquens aït [v. 169.]

- - - puraque in veste sacerdos
Setigerae foetum suis intonsamque bidentem
Attulit.

Male itaque Servius explanans illud 8. Aeneïd. [v. 164.] inquit: *Falso dixit porca, nam ad hoc genus sacrificii porcus adhibebatur.* Cum potius porcam accipi solitam ex praedictis pateat, idque omnes auctores confirment, si eorum verba recte perpendantur: tum etiam, quia in omnibus fere sacris foeminini generis victimae immolarentur, et, si quando per marem litaretur, succidanea dabatur foemina; si autem per foeminam litasset, succidanea non admittebatur. Porci autem, qui in sacris caedebantur, seu sacris faciendis destinabantur, *sacres* appellabantur. Plautus in Menaechmis [act. 2. sc. 2, 15.] *Quibus hic pretiis porci veneunt sacres?* et in Rudente [act. 4. sc. 6, 2.]

- ut rem divinam faciam, cum intro advenero,
Laribus familiaribus: cum auxerunt nostram familiam,
Sunt domi agni et porci sacres.

Quod idem est his, quos Tibullus loco supra citato *mysticos* dixit, quosque Aristophanes modo μυστηρικάς, modo μυςικάς vocavit. De modo feriendi foederis et mactanda porca plura Cic. lib. de Invent. Nec illud hoc loco praetereundum, elegantissime Livium *saxo silice* dixisse. Nam sicut *silex* lapidis duritiem, qualis ex quo ignis excutitur, significat, ita *saxum* magnitudinem demonstrat. Nam proprie saxum lapidis magnitudinem notabilem prae se fert, ita ut quandoque hac voce scopuli et montes describantur. Virg. l. 1. Aeneïd. [v. 537.]

Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit.

Ovid. l. 3. Metam. [v. 226.]

Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa.

Plautus in Mostell. [act. 3. sc. 1, 146.] *Jam ad unum saxum me fluctus efferunt.* Virgil. l. 2. Aeneïd. [v. 307.]

- - stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

et l. 2. Georg. [v. 522.]

Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

et rursus [v. 156.]

Tot congesta manu praeruptis oppida saxis.

MARC. DONATUS. [*id dixit ubi* Helm. 1.]

XXV. Foedere icto, trigemini, sicut convenerat, arma capiunt. Quum sui utrosque adhortarentur, *Deos patrios, patriam ac parentes, quidquid ci-* 1

§. 1. *Foedere icto*] Palat. prim. *inito*. GEBHARDUS. Illud *inito*, quod in uno tantum Lipsiensi, plerumque in lectiones Palat. primi jurante, inveni, ex glossemate interpretis marginali in contextum verborum inrepsisse mihi persuadeo. Reliqui enim codices in vulgatum *icto* conspirant. Supra c. praec. *Foedus ictum inter Romanos et Albanos est.* Infra c. seq. *Roganti Metto, ex foedere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti juventutem in armis habeat.* c. 32, 3. *Latini, cum quibus Tullo regnante ictum foedus erat, sustinuerant animos.* 2, 15, 6. *Agrum Vejentem, foedere ad Janiculum icto ademtum, restituit.* c. 33, 4. *His consulibus cum Latinis populis ictum foedus.* eodem postea cap. §. 9. *Nisi foedus cum Latinis, columna aenea insculptum, monumento esset, ab Sp. Cassio uno, quia collega afuerat, ictum.* c. 41, 1. *Cum Hernicis foedus ictum.* 3, 25, 5. *Rupto foedere, quod ictum erat priore anno.* c. 36, 9. *Foedus clandestinum inter ipsos jurejurando ictum.* 21, 18, 8. *Nobis vobiscum foedus est a Lutatio consule ictum.* quae locutio eodem cap. aliquoties Livio adhibita est. 40, 8, 9. *Etiam hostes armis positis foedus icisse.* 42, 25, 4. *Suae orationis summam fuisse, foedus, cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum.* Mox eodem cap. §. 10. *Foedus cum patre ictum, ad se nihil pertinere.* c. 30, 10. *Adversus foedus cum patre Philippo ictum.* 44, 16, 5. *Pater ejus Philippus institutum usque ad ultimum vitae diem servabat, quotidie bis in die foederis icti cum Romanis perlegendi.* In Epit. l. 93. *Mithridates, foedere cum Sertorio icto, populo Romano bellum intulit*, ubi etiam unus codex praefert *inito*. (* v. etiam ad 22, 34, 7.) Tot igitur exemplis, et quae plura huc conferri possent, constat, locutionem hanc Livio familiarissimam esse, unumque aut alterum codicem dissentientem non esse audiendum. V. etiam Gudium ad Phaedri 1. fab. 31, 7.

> *Quare sollicitum potius aevum ducitis,*
> *Quam regem me creatis icto foedere?*

Mox male *sicut convenerant* praeferunt Harlej. sec. Haverk. et a m. pr. Portug. [Veith. *arma capiunt armati*. Helm. 1.]

Deos patrios, patriam, ac parentes] *Deos patrios, parentes*, duabus reliquis vocibus omissis, unus Oxoniensium B. apud Hearn. *atque parentes* est in edd. prioribus; quod Aldus primus mutavit, a quo stant omnes codices reliqui. Mox *domi* abest ab Harlej. antiquiore. Sed perperam.

Quidquid in exercitu sit] Primo Palatinus pr. abjiicit praepositionem *in*. Deinde Palat. sec. locupletius *quicquid in exercitu captum sit*. Absque dubio ex glossa. GEBHARDUS. Praepositio *in* abest etiam in Leid. pr. et, qui perpetuus adsecla Palatini pr. esse solet, Lipsiens.

Illorum tunc arma, illorum intueri manus] Latinius legendum (p. 108.) conjicit *illorum intueri arma, illorum intueri manus.* ut eadem ferme locutionis forma foret, qualis supra est c. 13, 1. *Ex transverso impetu facto dirimere infestas acies, dirimere iras.* et 2, 5, 1. *Vetuere reddi, vetuere in publicum redigi.* Quamvis autem ex ultima litera τῦ *illorum* et vo-

vium domi, quidquid in exercitu sit, illorum tunc arma, illorum intueri manus: feroces et suopte ingenio, et pleni adhortantium vocibus, in medium
2 inter duas acies procedunt. Consederant utrimque pro castris duo exercitus, periculi magis praesentis, quam curae, expertes. quippe imperium agebatur, in tam paucorum virtute atque fortuna positum. itaque ergo erecti suspensique in minime

ce *tunc* parva mutatione formari possit *intueri*, libris tamen nihil mutantibus a vulgata lectione minime recedendum existimo. In solo tantum Haverk. [et Helm. 1.] *illorum tunc arma* librarius oscitanter omisit; cui negligentiae sine dubio originem dedit τῦ *illorum* repetitio.

In medium inter duas acies procedunt] *prodeunt* Harlej. 2. in margine pro varia lectione. Sed v. infra ad h. libri c. 41, 6. Paullo ante τὸ *et* post vocem *feroces* non est in vetustioribus excusis. Aldo vero, qui primus addidit, consentiunt omnes scripti mei. [mox *praesentis magis periculi* Helm. 1.]

§. 2. *Itaque ergo erecti suspensique*] *itaque erecti*, altera voce exsulante, Neapolit. Latinii codex, et pluros ex vetustis edd. ante Aldum, qui eam revocavit. Et recte. Nam eamdem etiam agnoscunt omnes codices nostri. Et ita saepius Livius loqui solitus est. Infra 3, 31, 5. *Itaque ergo ut magistratu abiere, dies dicta est.* ubi v. J. Fr. Gronov. 39, 25, 11. *Itaque ergo in tantum metum omnes Thessalos conjectos, ut non in civitatibus suis quisquam hiscere audeat.* Eodem modo *ita sic*, *jam nunc* Livio junctim efferuntur. V. infra ad 2, 10, 11.

In minime gratum spectaculum animo intenduntur] Vetus lectio *animo incenduntur.* RHENANUS. Pall. sec. ac tertius, ut et Campan. *incenduntur.* pro quo valdius probarem *intenduntur*, nisi offerret Palat. pr. *animo accenduntur.* GEBHARDUS. Praepositionem *in* abjiciunt Harlej. 2. et Leid. sec. quae facile excidere potuit ob literam primam *m* vocis sequentis. V. infra ad 37, 1, 2. Praeterea *animo accenduntur* habet Lipsiens. at *animo incenduntur* Voss. ambo, Harlej. sec. Leid. ambo, Neapol. Latinii, Haverk. et Portug. [Helm. 1.] Neque aliter edd. Mediolan. anni 1480. Tarvis. utraque, aliaeque ejus aetatis. Similiter fere infra 22, 12, 5. *Tacita cura animum incensus, quod cum duce haud quaquam Flaminio Semprronioque simili futura sibi res esset.* Malim tamen *animo intenduntur*, quod firmat Harlej. antiquior. Livius in praefat. *Ad illa mihi pro se quisque acriter animum intendat.* 7, 19, 6. *In bellum Etruscum intentam civitatem.* V. Cortium ad Sall. Jugurth. 20, 1. Similiter et alibi confundunt haec verba librarii. (* v. ad 24, 37, 3.) V. Cl. Cortium ad Plin. 2. Ep. 11, 15. et Cel. Burmann. ad Nason. 6. Metam. v. 5. ubi etiam locutionem inlustrat, ac docet, *intendere* nonnumquam simpliciter poni pro intendere animum.

§. 3. *Terni juvenes* etc. *concurrunt*] *terni et terni juvenes* in Oxoniensi N. Hearne reperit: quasi

gratum spectaculum animo intenduntur. Datur si- 3
gnum. infestisque armis, velut acies, terni juve-
nes, magnorum exercituum animos gerentes, con-
currunt: nec his, nec illis periculum suum; publi-
cum imperium servitiumque obversatur animo, fu-
turaque ea deinde patriae fortuna, quam ipsi fe-
cissent. Ut primo statim concursu increpuere ar- 4
ma, micantesque fulsere gladii, horror ingens spe-

vero *terni* non per se indicaret ab utraque parte tres juvenes concurrisse. Librarii itaque ignorantiae tribuendum puto. [*animos gerentes magnorum exercituum* Helm. 1.]

Nec his, nec illis periculum suum; sed publicum imperium servitiumque obversatur animo] Vetus lectio *publicum imperium servitiumque observatur animo*, sine conjunctione *sed*. qui sermo miram elegantiam habet. RHENANUS. *nec his, nec illis periculum suum: publicum imperium* habent vetustiores codices. Et sane Livius atque alii vetusti auctores saepe intelligunt *sed*. at quidam hoc in loco post *suum* adjecerunt *sed*: quod quam probem, nescio. Oportebat certe et aliis locis adjici. quid igitur auctores omitterent? GLAREANUS. Illud *sed*, quod in Aldina mihi primum occurrit, non modo abest a prioribus editionibus, verum etiam ab omnibus, quibus usus sum, membranis, etiam Florent. quod etiam saepissime Livius et optimi quique scriptores omittere soliti sunt. Infra (* 2, 2, 3. v. ad 6, 32, 8.) 3, 14, 6. *Ne voce quidem incommoda, nedum ut ulla vis fieret, paullatim permulcendo tractandoque mansuefecerant plebem.* pro *sed paullatim.* ubi forte id non intellectum vel animadversum caussa fuit, cur locus perperam interpunctus sit. 22, 58, 3. *Non internecivum sibi esse cum Romanis bellum: de dignitate atque imperio certare.* V. J. Fr. Gronov. ad 3, 71, 6. 22, 25, 7. 28, 39, 11. 36, 19, 10. 39, 8, 3. ad Senec. de Tranquill. anim. c. 12. ad l. 7. de Benef. c. 4. ad Epist. 24. et 58. ad l. 4. Nat. Quaest. in princ. Jac. Gronov. ad Liv. 22, 27, 9. et Cortium ad Sallust. Jugurth. 10. et 21. Et ita forte defendi potest locus Livii 40, 54, 6. *Eique ea fides nequaquam amicum Persea, inimicissimum fecerat.* ubi Gronov. malebat *neque antea amicum Persea.* Quaedam infra dicam ad 6, 34, 3. Insuper *observant* Voss. 2. *observatur* Voss. 1. Haverk. Leid. ambo, Lipsiens. et Portug. sollemni librariorum errore. V. ad l. 6, 17, 4.

§. 4. *Ut primo statim concursu increpuere arma*] *primo statim* (p. 109.) *congressu* Haverk. invitis reliquis, qui vulgatum defendunt. Notissimum est, *concursum* et *concurrere* passim de certamine pugnantium usurpari: ex cujus interpretatione altera lectio, genuina ejecta, in contextum perperam migravit, ut alibi saepe factum est. V. Cel. Burmann. ad Nason. 11. Metam. v. 436. et Cortium ad Sallust. Jugurth. 74, 3. Mox *micantes fulsere gladii* sine copula Portug. Deinde *fulxere*, pro *fulsere*, Harlej. sec. et Haverk. Sed indocti scribae ubi-

ctantes perſtringit: et, neutro inclinata spe, tor-
5 pebat vox spiritusque. Confertis deinde manibus, quum jam non motus tantum corporum, agitatioque anceps telorum armorumque, sed vulnera quoque et sanguis spectaculo eſſent; duo Romani, super alium alius, vulneratis tribus Albanis, ex-
6 spirantes conruerunt. ad quorum caſum quum conclamaſſet gaudio Albanus exercitus, Romanas

que literas *s* et *x* commutare soliti sunt. V. infra ad 26, 19, 4.

Horror ingens spectantes perſtringit: et neutro inclinata spe torpebat vox] Palat. pr. *spei.* nescio quamobrem. sicut et illud, quod Palat. sec. alia longe scriptura propaget talem lectionem, *horror ingens spectantium perſtringit oculos: ut neutro inclinata spe torporent vox spiritusque.* Credo, e prolubio omnia manasse correctorum. Flaccus l. 4. Argonaut. v. 257.

Hinc illinc dubiis intenta silentia votis.

GEBHARDUS. Nihil mutant in prima parte hujus pericopes Voſſ. ambo, Harlej. uterque, et Leid. uterque. At *spectantium perſtringit oculos* Haverk. quae vero primaeva fuerit scriptura cod. Portug. adsequi non potui. ei cum omnibus veſtigiis erasae poſtea a m. sec. subſtitutum eſt *spectantium oculos perſtringit.* In parte poſteriori *neutro inclinata torpebat vox* Haverk. *neutro inclita spe torpebat vox* praeferunt Leid. sec. et Lipsiens. Verum nullo loco aliquid mutandum puto.

§. 5. *Quum jam non motus tantum corporum*] *quum jam non modo vis tantum corporum* Leid. sec. Quae scriptura ex obscure notata litera *t* in voce *motus* nata eſt; unde factum fuit, ut eam in duas diviserit librarius, et dederit *mó vis*, id eſt, *modo vis.* Deinde *fatum*, pro *tãtum*, sive *tantum*, habet Lipsiens. Paullo poſt vox *exspirantes* non eſt in Leid. pr. et alio ordine *corruerunt exspirantes* habet Lipsiens.

§. 6. *Quum clamasset gaudio Albanus exercitus.* Vetus lectio *quum conclamasset gaudio Albanus exercitus.* RHENANUS. *conclamasset* etiam Voſſ. 1. Harlej. antiquior, Leid. sec. et Portugall. *quum clamassent gaudio Albanus exercitus* Leid. pr. V. infra ad 3, 28, 2. Tum *exercitus Albanus* alio ordine Harlej. sec. Ceterum verba Rhenani ex prima et proximis editionibus emendavi. Corrupta enim exſtant in Francof. anni 1578. aliisque recentioribus hoc modo: *gaudio Albanus res*, pro *gaudio Albanus ex.* id eſt Albanus exercitus. Unde in errorem inductus eſt Freinsh. et insuper ipse erravit ad Flori 2, 17, 11. monens, Rhenanum ad h. l. notasse, *Rex* pro *Rom. exerc.* in libris Livii exſtare. [*quum clamasset* Veith.]

Jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat] Jam desperabant Romani, cauſſam suam superiorem fore; nondum tamen oculos atque animum a certamine avertere poterant, solliciti atque anxii de salute Horatii, quem unum jam tres Curiatii invasuri erant. In his nihil video difficul-

legiones jam spes tota, nondum tamen cura, de-
seruerat, exanimes vice unius, quem tres Curiatii
circumsteterant. Forte is integer fuit, ut univer- 7
sis solus nequaquam par, sic adversus singulos fe-
rox. ergo, ut segregaret pugnam eorum, capessit
fugam, ita ratus secuturos, ut quemque vulnere
adfectum corpus sineret. Jam aliquantum spatii 8
ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat, quum

tatis, quamvis Doujatius, primo praefatus, ut de inpossibilibus nemo sanus deliberat, quia inutilis omnis de illis consultatio, ita rerum omnino desperatarum curam penitus abjici solere ac debere; deinde subjungat, lubens se propterea vocabulum *tota* deleturum, nisi forte *cura* non pro studio ac diligentia; sed pro angore animi accipiatur: verum sic quoque redundaturum adverbium *nondum*, quandoquidem hic dolor ex certa servitute apud Romanos augendus potius fuisse videtur, quam eximendus tempore, nisi admodum longo. Vox *tamen* decrat in vetustis edd. Addidit deinde Aldus, eui consentiunt omnes scripti.

Exanimes vice unius] Sola haec lectio extiterat in unico Palat. tertio, sed interpolatitia. Neque variavit Campanus. At ceteri Pall. duo *exanimes vitae unius*. Quid probem, eloqui differo. GEBHARDUS. Jam dixi [supra ad c. 9, 15.] legendum: *vicem unius*. l. 2. [c. 31, 11.] *Apparuit caussa plebi, suam vicem indignantem magistratu abisse*. l. 8, [35, 1.] *Suam vicem magis anxios, quam ejus, cui auxilium ab se petebatur*. l. 40. [c. 23, 1.] *Indignandoque et ipse vicem ejus*. l. 44. [c. 3, 5.] *Sollicito consuli et eorum vicem, quos paucos praemiserat*. J. FR. GRONOVIUS. 3, 36, 3. *Et hoc insigne regium in orbem, suam cujusque vicem per omnes iret*. V. eundem Gronov. ad 39, 14, 4. Et huc videtur pertinere illud Terentii in Heaut. act. 4. sc. 5, 1. *Menedemi vicem miseret me*. Vulgatum tuetur Doujat. Et sane, quamvis *exanimes vicem* recte dicatur, id genus loquendi tamen ubique invitis codicibus scriptis obtrudendum non videtur. Vetus scriptura in cod. Haverk. a manu emendatrice penitus erat erasa, eique substitutum est, ut nunc legitur, *exanimes vice unius*. sed *exanimes vices* habet Leid. pr. vox deinde *unius* a m. sec. adscripta est. *exanimos* praefert Lipsiens. Ita *corpora exanima* hac forma infra dixit Liv. 25, 26, 10. *Ut non modo lacrimis justoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrent quidem aut sepelirent, jacerentque strata exanima corpora*. 26, 13, 18. *Parati erunt, qui magno rogo in propatulo aedium accenso corpora exanima injiciant*. Sed v. infra ad 7, 21, 5. Ceterum *exanimes vicem*, quod Gronovius conjecit, in nullo mihi codiee obvium fuit.

(p. 110.) §. 8. *Jam aliquantum*] *Tum jam aliquantum* Florent.

Videt magnis intervallis sequentes] *vidit* Voss. 1. Leid. sec. et editi, quibus Aldo antiquioribus usus sum. Tum alio ordine verborum *magnis intervallis videt sequentes* Harlej. 2. *magis*, pro *magnis*, habet Haverk. qui in

respiciens videt magnis intervallis sequentes: unum haud procul ab sese abesse. in eum magno inpetu
9 rediit. Et, dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, uti opem ferant fratri, jam Horatius, caeso hoste victor, secundam pugnam petebat. tum clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adjuvant militem suum: et ille defungi proelio
10 festinat. Prius itaque, quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset, et alterum Curiatium

praecedentibus vocem *spatii* omisit.

Haud procul ab sese abesse] *ab se abesse* Voss. ambo, Leid. sec. Lipsiens. et Portug. *ab se esse* Harlej. 2. [Veith. Helm. 1.]

In eum magno inpetu redit] *rediit* Voss. uterque, Harlej. ambo, Leid. ambo, Portug. et Haverk. etiam omnes editiones ante Modii Francofurtanam, quod propterea in contextum revocavi. V. ad 36, 35, 2.

§. 9. *Ut opem ferant fratri*] *uti opem ferant* Voss. 1. Harlej. ambo, Leid. ambo, Haverk. et omnes edd. usque ad ultimam Gruteri. Et hic etiam libris prioribus obsecutus sum. Mox *caeso hosti* praefert Cl. Jac. Gronovii editio anni 1679. aperto errore typographorum, ut inde mihi constat, quod minor editio, quae anno praecedenti prodiit, *τὸ hoste* servat. Et tamen Cl. Clericus errorem typographicum fideliter expressit. Nimirum Gronovius sphalma hoc adnotare omiserat in syllabo, in quem reliqua conjecerat. Paulo ante *Curiatios* Florent.

Qualis ex insperato paventium solet] Magnum hic mendum exemplaria Liviana occupavit. Nam, pro *paventium*, scribendum est *faventium*. Vehemens autem de prospero rei prope desperatae successu gaudium. RHENANUS. Vet. *faventium*. recte. Ego scio id verbum Circi proprium et Amphitheatri. Et ideo transfert istuc Livius quasi ad spectaculum ludicrum. LIPSIUS. Tunc enim major clamor. Martialis 9. Epigr. 70.

Vincenti parmae quum sua turba favet.

FRANC. SANCTIUS. Fuit haec lectio [*faventium*] posita in tertio initio: jam extrita primore litera suppositum est *paventium*, ut in primo tertioque. Flaccus l. 4. v. 228.

Nec sonat Oebalius caveae favor.

Quicquid non intelligebant, mutabatur. At velim scire, quam valida voce sint paventes. Infra 4, 37. de pavido exercitu: *Clamor indicium primum fuit, quo res inclinatura esset, excitatior crebriorque ab hoste sublatus; ab Romanis dissonus, impar, segnis, saepe iteratus, incerto clamore prodidit pavorem animorum.* GEBHARDUS. *paventium* Neapol. Latinii, Voss. 2. Leid. pr. Harlej. sec. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Veith.] De *pavore* plura notat Ill. Nic. Heinsius ad Silii 16, 432.

conficit. Jamque, aequato Marte, singuli supere- 11
rant; sed nec spe, nec viribus pares. alterum, intactum ferro corpus et geminata victoria, ferocem in certamen tertium dabant: alter, fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus, victusque fratrum ante se strage, victori objicitur hosti. nec
illud proelium fuit. Romanus exsultans, *Duos*, in- 12
quit, *fratrum Manibus dedi: tertium caussae belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo.* Male su-

Hic tamen praefero *faventium*, quod servat Harlej. antiquior, Voss. 1. et Leid. sec. Saepius autem hanc vocem de adclamatione circensi usurpari dixi ad Silii 16, 315. Praeterea solitos fuisse librarios *τὰ pavere* et *favere* inter se confundere, monui ad ejusdem Silii 3, 690. Paullo ante *tunc clamore*, pro *tum*, erat in Harlej. utroque, Leid. pr. Voss. 2. [Helm. 1.] et editionibus, quas vidi, ante Parisinam anni 1573. V. ad 2, 12, 15.

§. 11. *Jamque aequato Marte singuli supererant*] *singuli supe'rant* Voss. 2. Quamvis autem *superare* pro superesse poni infra probaturus sim ad 22, 49, 5. hic tamen id inperitiae librarii tribuo, qui compendium scribendi *superant*, aut *super'ant*, vel ex festinatione non vidit, vel non adsecutus est. Tale exemplum jam supra habuimus 1, 6, 3. (* 6, 4, 2.) Plura v. infra ad 21, 28, 5. et ad 25, 7, 4. [*dabat* Helm. 1.]

Fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus] Voces *fessum cursu* in Oxoniensi L. 2. deesse, Hearne monuit; quod negligentiae librarii, cui repetitio *τῦ fessum* caussam dedit, adscribendum. Similia exempla v. ad 9, 11, 11.

Victusque fratrum ante se strage] Copulam *que* abjicit Voss. 2. Vir doctissimus suis ad me literis conjiciebat *vidensque fratrum ante se stragem.* Verum nihil mutari necesse. Victus erat, aut jam victum se putabat ob fratrum ante se interfectorum caedem.

Nec illud proelium fuit] Nihil heic deest: subintelligitur, *sed caedes.* proelium enim ac certamen inter pares. Tacitus 3. Annal. 39. *Nec aciem aut proelium dici decuerit, in quo semiermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.* Allusit Juvenalis Sat. 3, 289.

- - - - miserae cognosce prooemia rixae:
Si rixa est, ubi tu pulses, ego vapulo tantum.

GRUTERUS.

§. 12. *Tertium caussam belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo*] Facie alia, sed a correctoribus forte personata fictitiaque, Palat. secundus, *tertiam caussam belli te hujusce.* Non dicendum erat forte: non enim dubito, aut credo esse falsum; sed satisdare paratus. GEBHARDUS. Qui tertius ille *caussa belli?* Sabinae (p. 111.) vociferantur superius [c. 13, 3.] *Nos caussa belli, nos vulnerum ac caedium, viris ac parentibus sumus.* l. 9. [c. 15, 3.] *Ut receptis equitibus, qui caussa belli*

stinenti arma gladium superne jugulo defigit: ja-
13 centem spoliat. Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt; eo majore cum gaudio, quo prope

essent, absisteret obsidione. propter quos bellum erat conflatum. At non propter Curiatium bellabant Romani et Albani. Tum quid sermonis, *tertium caussam belli dabo?* Corrige omnino *tertium caussae belli hujusce.* Priores, inquit, singulorum fratrum Manibus inferias cecidi, tertium impendam in caussam belli, quae est, uter populus imperet: tertius caesus caussam faciet obtinere Romanos. Lib. 4. [c. 19, 3.] Cossus: *Jam ego hanc mactatam victimam legatorum manibus dabo.* l. 22. [c. 6, 4.] Ducarius Gallus: *Jam ego hanc victimam manibus peremtorum foede civium dabo.* Tacitus 2. Annal. [c. 13.] *Simul perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos.* J. FR. GRONOVIUS. V. eumdem Epist. 91. ad Nic. Heinsium, quam edidit Cel. Burmannus Syllog. Epist. t. 3. p. 106. Conjecturam ejus ab codicibus Oxon. L. 1. et N. firmari 'Hearne monuit. Nostri omnes stant a scriptura vulgata, nisi quod *hujusmodi* habeant Voss. 1. et Leid. sec. *hujuscemodi* Voss. 2. et Haverk. V. ad 1, 23, 7. [*causam belli* Helm. 1.]

Male sustinenti arma] Scalig. ad Manilium p. 43. ed. Arg. προβαλλομένῳ. Quasi Livius dicat, vix potuisse objicere scutum. Ita Ovidius 12. Metam. v. 376.

Defensatque humeros, praetentaque sustinet arma.

Sed hic *male sustinenti arma* videtur esse, vix armorum tenendorum potenti, ut loquitur Livius 21, 54. *Rigere omnibus corpora, ut vix armorum tenendorum potentia essent.* 23, 45. *Vix arma membraque sustinentes pugnare.* Sallustius 3. Histor. *Sustinere corpora plerique nequeuntes.* Curtius 6, 1. *Laconum acies languescere, lubrica arma vix sustinens.* Idem 8, 4. *Forte Macedo gregarius miles, seque et arma sustentans, tandem in castra pervenerat.* Ubi haud dubie ex edit. Barth. Merulae in var. lect. Freinshemii legendum est *vix seque et arma.* Ovidius Epist. Briseïd. v. 119.

Quam manibus clipeos et acutae cuspidis hastam
Et galeam pressa sustinuisse coma.

DUKERUS. Recte τὸ *sustinere* exponit Cl. Dukerus. Liv. 22, 60, 23. *Quum omnia subsidia vitae abessent, adfectisque fame viribus arma jam sustinere nequirent.*

§. 13. *Eo majore cum gaudio, quo prope metum res fuerat*] Vet. lib. *quo propius metum.* placet. SIGONIUS. Vet. *prope metum.* Genus loquendi crebrum historiae. LIPSIUS. Quod alii Sigonii codici uni tribuerunt, id nostris omnibus temere nolim: quippe inventam hanc in novello libro scriptam lectionem in omnibus editionibus propagarunt; contra quod omnes nostri, et Lipsii quoque MS. *quo prope metum res fuerat.* GEBHARDUS. Ab uno Sigonii est non optimae notae libro. Lipsianus, tres Pall. Oxon. Flor. Voss. [uterque,] Helm. cum priscis edd. *prope metum.* Quod verum est. utque intelligas, divide *majore* in *magis magno*, ut subaudire *magis* ad *prope* possis. Ut apud Senecam de Constant. Sap. c. 11. *Ut quisque contemtis-*

prope metum res fuerat. Ad sepulturam inde suorum nequaquam paribus animis vertuntur; quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienae facti. Sepulcra exstant, quo quisque loco cecidit. duo 14

simus et ludibrio est, ita solutissimae linguae est. Ubi duas ejecimus voces *ut maxime,* quae in nullis MSS. bonae notae comparent, et exquisitum loquendi compendium vitiant. Vis praecedentis tertiae collationis prorogatur ad proximum *ludibrio:* ut perinde sit, ac si dixisset: *ut quisque maxime contemtus et ludibrio est.* Tacitus Ann. 6. [c. 45.] *Tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus,* id est, magis tanto acceptum, quanto ille modicus. In vita Agricolae [c. 4.] *Speciem excelsae magnaeque gloriae vehementius, quam caute, appetebat.* Magis vehementer, quam caute. Plinius 19, 6. *Grandescunt, quo saepius sarriunt.* Sed et illa, *quam, quo, quanto* passim occurrunt pleniori significatione, qua τὸ *magis* intellectum trahunt. J. FR. GRONOVIUS. Adde Perizonium ad Sanctii 4, 7, 4. et ad Valer. Max. Praefat. I. 1. DUKERUS. Uni codici Sigonii, eique saepissime interpolato, fidem habere maluit Doujatius, quam tot aliis longe integrioribus, quibus Lipsius, Gebhardus et Gronovius usi sunt, atque edd. primis, idque duas in primis ob caussas, tum quod Livio non semper convenit in forma loquendi cum Tacito et Seneca, quorum similia exempla Gronovius laudarat, tum quod codicis Sigoniani lectio planior sit. Ego tamen reliquis omnino adsentio, non modo quod omnes nostri etiam *prope metum* praeferant, verum etiam quod praeter alios scriptores ita ipse quoque Livius ferme locutus sit 34, 4, 3. *Haec ego, quo melior laetiorque indies fortuna reipublicae est, imperiumque crescit, eo plus horreo.* Ubi etiam genus idem loquendi ferre non potuerunt quidam librarii, ideoque dederunt, *quo* (p. 112.) *magis imperium crescit;* quod recte iterum Gronovio displicuit. Alia exempla ibi videri possunt. Neque aliter locutus est Colum. 6, 27. *Ut quaeque est praestantior, ita ubere campo pascitur.* Quo doctior est vulgata scriptura, quam illa codicis Sigoniani, eo minus ab indoctis librariis profecta videtur. Ceterum, praepositione *cum* omissa, *eo majore gaudio* Voss. 1. et Leid. ambo. At praepositionem servo. *accipiunt eo majore cum gaudio,* pro accipiunt eo magis gaudentes. Ita infra 36, 36, 7. *Eo omnia cum majore religione facta, quod novum cum Antiocho instabat bellum.* 38, 12, 5. *Laeti cum frequenti adsensu consulem audiverunt.* 44, 34, 7. *Non sermonibus tantum his, cum quanto adsensu audissent verba consulis, ostenderunt.* 45, 10, 12. *Cum magno adsensu auditus est.* Sallust. in Jugurth. 14, 15. *Clausi in tenebris cum moerore et luctu morte graviorem vitam exigunt.* Ubi v. Cl. Cortium. V. etiam ad (* 4, 24, 7.) 43, 23, 1. Tum *quod prope metum* Leid. sec. Sed sensus requirit *quo,* ut est in reliquis codd. Alibi error idem frequenter occurrit. V. ad 36, 33, 3. [*res erat* Helm. 1. mox *utuntur* pro *vertuntur* Veith.]

§. 14. *Quo quisque loco cecidit*] Palat. tertio abest *loco.* secundo ostenditur *quo quisque loco concidit.* GEBHARDUS. *ceciderit* Leid. sec.

Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam versus; sed distantia locis, et ut pugnatum est.

1 XXVI. Priusquam inde digrederentur, roganti Metto, ex foedere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti juventutem in armis habeat: usurum se eorum opera, si bellum cum Vejentibus foret.
2 ita exercitus inde domos abducti. Princeps Hora-

Sed distantia locis, et ut pugnatum est] Non erat opus hic particulas istas transponere. Recte enim exemplar scriptum habet, *sed distantia locis, ut et pugnatum est.* RHENANUS. Non video ex aliis MSS. quidquam annotatum hic esse. scias tamen oportet, usque ad annum 1518. hoc loco lectum fuisse *ut pugnatum est.* Isto autem anno Aldina minoris formae dedit, *et ut pugnatum est*, id quod modo 17. annos obtinere potuit, solis Juntis, Parisinis, ac Basileensibus anni 1531. sequentibus. Nam qui hanc curam exceperunt Basileenses anno 1535. mutaverunt in eum modum, qui huc usque traditus est [*ut et pugnatum est*,] idque exstat in Rottendorfiano. Verum tamen est, quod praeter istas quatuor editiones mihi obvenit in Florentino S. Marci *et ut pugnatum est*: vacua enim est altera admonitio, et nullus, qui priora Livii legit, nescire potest, distantibus locis pugnatum esse. Nec mireris, has particulas ita temere inversas; ecce 2, 52. itidem in duabus saltem postremis editionibus invenies, *ut non Menenius*, quum omnino requiratur, *non ut Menenius*; quomodo transposuimus. JAC. GRONOVIUS. *et ut pugnatum* etiam Voss. 2. Harlej. 2. Leidens. pr. Lipsiens. Portug. et Haverk. quod praeter editiones a Cl. Jac. Gronovio memoratas exstat etiam in Colon. anni 1525. et Ascensiana anni 1530. et quam excudit Cervicornus. *ut pugnatum est*, altera particula omissa, in Oxoniensi L. 2. invenit Hearne. *pugnae*, pro *pugnatum est*, habet Harlej. pr. [*ut et pugn.* Helm. 1.] Paullo ante *Albana tria Romam versus*, vocibus trajectis, Haverk.

§. 1. *Priusquam inde digrederentur*] Palat. pr. ejicit τὸ *inde.* GEBHARDUS. Eamdem vocem ejiciunt etiam Lipsiens. et Portug. Sequitur autem mox, *ita exercitus inde domos abducti.* Praeferendus tamen est aliorum consensus. Mox *usurum se eorum corpora* Leid. sec. *usurum se eorum copia* Lipsiens. *usurum se ipsorum opera* vetustiores typis excusi. [*digrederetur* Veith.]

Ita exercitus inde domos abducti] Duo Pall. *adducti.* GEBHARDUS. *adducti* etiam ultima Gruteri, Heinsiana, et Gronovii priores; qui tamen in posterioribus verius *abducti* restituit: quam scripturam servant praeter Haverk. et Lipsiens. omnes nostri, et recte Gronovius idem vindicavit infra ad 27, 29, 1.

§. 2. *Tergemina spolia prae se gerens*] Supra Horatios Curiatiosque recte *trigeminos* vocaverat, ut dictum ad Epit. l. 1. Quare nunc etiam spolia eorum *trige-*

tius ibat, trigemina spolia prae se gerens: cui so-
ror virgo, quae desponsa uni ex Curiatiis fuerat,
obvia ante portam Capenam fuit: cognitoque su-
per humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa
confecerat, solvit crines, et flebiliter nomine spon-
sum mortuum adpellat. Movet feroci juveni ani- 3
mum comploratio sororis in victoria sua tantoque
gaudio publico. Stricto itaque gladio, simul ver-

mina vocanda erant, quasi trigeminorum spolia. Et ita exhibent etiam Florent. Voss. 1. Harlej. ambo, Leid. ambo, Portug. et Haverk. Praeterea *gerens prae se* Portug. *prae se ferens* Oxon. C. apud Hearne. Saepius verba *ferre* et *gerere* commutarunt scribae librarii. Ita apud Silium Ital. 3, 365. ubi olim edebatur *bella ferens*, codex Oxon. exhibet *gerens*, licet ibi Nic. Heinsius *serens* legendum conjecerit. V. Viros doctos ad Curt. 3, 2, 3. Ceterum *tò princeps* non erat in editionibus antiquioribus, quas vidi. Primus addidit Aldus. et recte. Habent enim omnes scripti.

Quae desponsata uni ex Curiatiis fuerat] Exemplar scriptum habet, *quae desponsa uni*, non *desponsata*. RHENANUS. *desponsa* quidem Rhenanus ex Wormatiensi. Sed Palatt. tres nihilominus et Camp. *desponsata*. GEBHARDUS. Pariter Rhenanus infra emendabat 26, 50, 2. ubi v. Gronovium. *desponsata*, ut antea edebatur, est in Florent. m. 2. Leid. sec. Haverk. Lipsiens. et Portug. ut et Voss. 1. a m. sec. (Veith.) Atque ita in Oxon. N. et C. Hearne reperit. Pariter variant codices antiqui 38, 57, 8. Similes alios librariorum errores v. ad 10, 37, 2.

Obviam ante portam Capenam fuit] Exemplar scriptum habet *obvia ante portam Capenam fuit*, non *obviam*. RHENANUS. Pall. pr. et tert. et Camp. *obviam*. (p. 113.) GEBHARDUS. *obvia* etiam Voss. 1. ambo Harlej. Leid. sec. et Lipsiens. Vide Sigonium ad 26, 25, 15. J. Fr. Gronovium ad 21, 31, 2. et Cl. Cortium ad Sallust. Jugurth. 46, 5. Praeterea alio ordine *ante portam Capenam obvia fuit* Leid. sec. Tum *appellabat* Harlej. sec.

§. 3. *Simul verbis increpans*] In secundo nostro superscriptum *increpitans*. vide 5, 11. GEBHARDUS. Nostri quidem omnes hic nihil a vulgato recedunt: at paullo ante trajectis vocibus *Movet feroci animum juveni* Voss. pr. et Leid. sec. et *in sua victoria* Harlej. sec. et mox infra *transigit*, pro *transfigit* Voss. sec. Quod positum esse videri posset pro *transicit*, vel *transjicit*. Ita enim alibi librarios peccare solitos fuisse olim monui ad Silii Ital. 1, 642. Sed nihil muto ob consensum aliorum. Infra 2, 6, 9. *Contrario ictu per parmam uterque transfixus*. c. 20, 3. *Valerium ex transverso quidam adortus transfigit*. c. 46, 4. *Tuscus incautum gladio per pectus transfigit*. 3, 48, 5. *Pectus deinde puellae transfigit*. 5, 36, 7. *Ducem Gallorum per latus transfixum hasta occidit*. 22, 6, 4. *Consulem lancea transfixit*. et saepe alibi.

4 bis increpans, transfigit puellam. *Abi hinc cum im-*
maturo amore ad sponsum, inquit, *oblita fratrum*
mortuorum vivique, oblita patriae. Sic eat, quaecum-
5 *que Romana lugebit hostem.* Atrox visum id facinus
Patribus plebique: sed recens meritum facto ob-

§. 4. *Cum immaturato amore*] Tu scribe, *cum immaturo amore*. RHENANUS. Illud *immaturato*, quod primum in editionis Aldinae contextu visitur, et per nonnullas alias propagatum recte iterum a Rhenano ejectum est, retulissem inter errores typographorum, nisi etiam exstaret in edit. Mediolan. anni 1480. et pro varia lectione in margine Ascensianarum anni 1513. et anni 1516. Mox verba *ad sponsum* desunt in prioribus typis descriptis. In prima inveni Moguntina, a qua stant etiam omnes codices scripti.

Sic eat, quaecumque Romana] Nota sunt illa, *i nunc*, et *eat nunc*. Neque tamen hic desiderarem *eat*, si scripti abesse paterentur. Nam sermo abruptus convenire videtur irato et minanti. Supra c. 7. *Sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea.* DUKERUS. Scripti τὸ *eat* constanter agnoscunt, nisi quod ejus loco *sic erat* librariorum errore praeferat Haverk. a m. pr.

Quaecumque Romanum lugebit hostem] Tu scribe *quaecumque Romana lugebit hostem.* Sic enim in archetypo Vormaciensi legitur. RHENANUS. Vet. libri, *quaecumque Romanum lugebit hostem.* placet. SIGONIUS. Haec est emendatio Rhenani [*Romana*], si consideres intentius, non vera. Non enim hostem, sed sponsum, luxit. Itaque melius editiones priscae, Pall. MSS. et Sigonii codex, *quaecumque Romanum lugebit hostem.* In secundo tamen, ne tergiverser, alia serie, *quaecumque lugebit hostem Romanum.* Ex quibus vides, ubique excludi Rhenani lectionem. GEBHARDUS. Recte Borbetomagensis, Voss. [prior,] Chiflet. Mureti codices *Romana*; meritoque probat Rhenanus. non modo quia expressius est graviusque, sed etiam quia alterum, licet Sigonio placeat, vix Latinum est. *Romanus hostis* cum dicitur, non intelligimus aliquem populo Romano infestum, sed ipsos Romanos, alii nationi vel homini hostes. Uti nec *hostem Poenum*, aut *Atheniensem hostem*, pro Poenorum vel Atheniensium hoste dicimus. Quae autem exempla sermonem istum probare videbantur, omnia corrupta sunt. Veluti 22, 21. *Agrum pacatum Romanorum sociorum*: nam liber optimus habet, *socios Romanorum*. 23, 18. *Socii Romani propugnacula adversus vineas statuere.* idem cum pluribus melioribus *Romanorum*. Eodem libro c. 23. *Qui spolia ex hoste Romano fixa domi haberent.* Idem τῷ *Romano* nihil agnoscit. 24, 30. *Capti ad Trasimenum inter Romana auxilia.* Omnes scripti *Romanorum*. nam *Romana auxilia* essent Latine, quae Romani mitterent aliis; non copiae alienigenae, quibus Romani utebantur. Apud Latinum tamen Pacatum legitur Paneg. c. 32. *Ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus.* Sed aut legendum *hostis aliquando Romanis*; aut aevo isti condonandum. Nam cum Clodius Ciceronem vocavit *hostem Capitolinum*, ut est in Orat. pro Domo [c. 3.] non quasi Capitolii hostem no-

stabat. tamen raptus in jus ad regem. Rex, ne ipse tam tristis ingratique ad vulgus judicii, aut, secundum judicium, supplicii auctor esset, concilio populi advocato, *Duumviros*, inquit, *qui Horatio perduellionem judicent, secundum legem facio.* Lex 6

tare voluit, sed ex vetere invidia, quasi qui occupato et armis praesidioque equitum Romanorum firmato Capitolio, inde quasi ex arce saevierit, hostemque se gesserit erga cives indemnatos. Ita enim interpretabatur nebulo ille fortissimi Consulis in patricidas patriae justissimam vindictam. J. FR. GRONOVIUS. Utrum *Romana*, an *Romanum*, legendum sit, inter se digladiantur Robortell. de rat. corrig. antiq. libros p. 26. et Sigon. 1. Emend. 2. p. 142. Quamvis vero *Romanum*, quod Sigonius praefert, habeant etiam Voss. 2. Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. Haverk. et Neapolitan. Latinii, atque ita in Oxoniensibus L. 1. 2. et C. repererit Hearne, adsentior tamen Gronovio, cui vineta sua caedenti, et τὸ *Romanum lugebit hostem*, quod in priori notarum editione probarat, refellenti placet *Romana*. Neque aliter est in cod. Leid. utroque. V. eumdem Gronovium ad 23, 23, 6.

(p. 114.) §. 5. *Atrox visum id facinus Patribus plebique*] *Atrox id visum facinus* alio ordine Haverk. *Atrox visum hoc facinus* Voss. pr. et Leid. sec. Deinde *Patribusque plebique* Haverk. Mox *meritum facto obstat* Voss. sec. *meritum obstabat facto* Harlej. pr. [*raptus intus ad regem* Helm. 1.]

Ne ipse tam tristis ingratique ad vulgus judicii] *ne ipse tū* (id est, *tamen*) *tristis* Lipsiens. solito librariorum errore. V. infra ad 22, 59, 13. Tum aliter ordinatis vocibus *judicii ad vulgus* Voss. pr. et Leid. sec.

Aut secundum judicium supplicii auctor foret] Antiqua lectio *ad secundum judicium supp.* Scribendum *ac secundum judicium supplicii auctor esset.* RHENANUS. Revocavi scripturam Pall. omnium, immo editionum ante Rhenanum. is persuasit Criticis, reponerent *ac*, quoniam in MS. suo invenisset *ad*. Nescio, quam recte. Hoc scio, aliud esse auctorem judicii, aliud auctorem supplicii. GRUTERUS. *ad secundum supplicium* Leid. pr. et Harlej. antiquior. [*ad sec̃m jud.* Helm. 1.] Deinde *supplicii actor* Voss. 1. et Leid. sec. sollemni librariorum errore, qui saepius has voces inter se commutarunt. V. Cortium ad Sallust. Catil. 3. Jug. 22. Torren. ad Valer. Max. 2, 4, 4. et quae notavi ad Silii Italici 17, 490. Alia etiam exempla videri possunt supra h. lib. c. 16, 5. infra c. 51, 4. 2, 21, 4. c. 31, 9. c. 32, 2. c. 54, 7. c. 56, 6. c. 58, 1. 3, 15, 9. c. 20, 1. c. 54, 2. 4, 13, 9. (* 5, 4, 14. 6, 23, 12. 7, 2, 8. 12. 9, 8, 11. 10, 18, 1. 21, 45, 9.) 40, 11, 2. et passim. Pari modo *actus* et *auctus* commutari videbimus ad 21, 61, 4.

Concilio populi advocato, Duumviros, inquit] *consilio* Voss. sec. Perperam. V. Gronov. ad 44, 2, 5. Deinde *duumvirum* Voss. sec. et Lipsiens. quorum prior etiam mox habet *judicet*.

Qui Horatio perduellionem judicent secundum legem, facio] Vir Maximus J. Fr. Gronovius dubitat, an non hoc loco et verbis

horrendi carminis erat: *Duumviri perduellionem judicent. Si a duumviris provocarit, provocatione cer-*

sequentibus *perduellionis judicent*, paullo postea autem *perduellionis judico*, legendum sit: quoniam pari ratione *capitis*, vel *pecuniae alicui judicare* aliis locis Livii in optimis codicibus reperiatur. Vide, quae notavit ad 23, 14, 3. Praeterea locus hic dubiae interpunctionis est. In recentioribus editionibus ita distinguitur, *judicent secundum legem*, *facio*. Verum in antiquioribus nonnullis hoc modo interpunctum video, *judicent*, *secundum legem facio*. Et ita etiam verba cepit Pighius in Annal. Rom. t. 1. p. 35. Eodem modo etiam Sigonium Livii verba distinguenda existimasse ex eo constat, quod l. 3. de Judiciis c. 4. eadem inverso ordine laudet, *facio secundum legem*. Si priorem interpungendi rationem recipimus, sequitur tantum, ante institutum hoc judicium de crimine illo legem latam fuisse; sed si posteriorem, effici potest, non solum de crimine, sed etiam de creandis duumviris, qui crimen judicent, jam antea lege cautum fuisse. Existimant autem viri docti, Romulum primo legem tulisse de homicidio seu parricidio, aliamque de perduellione: deinde ambas has leges a Numa relatas fuisse, eumque constituisse, ut de utroque crimine duumviri judicarent, cjusque poena capitalis foret: tandem utraque lege reum fuisse Horatium; parricidii, quia sororem interfecit; perduellionis, quia caedem in conspectu regis ac populi Romani perpetravit. Vide Pighium loco laudato. Priorum editionum distinctionem, quam Aldus postea mutasse videtur, restituendam judicavi. *[qui Oracium perduellionem jud.* Veith.]

§. 6. *Lex horrendi criminis erat*] Sunt velut minores in alto scopuli, qui eo navigantibus habentur infestiores, quo minus provideri possunt. Sic et offensacula haud parum crebra, similitudine quadam verborum in Liviana lectione latitantia, pro sinceris et emaculatis recepta, incautius currentem, tam saepe, quam turpiter, fallunt; ut illud hoc loco *lex horrendi criminis erat*. Verum *carminis*, non *criminis*, Livium scripsisse, cum pleraque alia, tum inprimis Ciceronis verba plane arguunt, [orat. pro Rabirio perduell. reo c. 4.] *Tarquinii*, inquit, *superbissimi atque crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina*, *Caput obnubito*, *arbori infelici suspendito*. Mitto reliqua. SABELLICUS. Lex erat, (ut auctor est Dionys. l. 3. [p. 159.] in Tullo) quae necari indemnatum aliquem vetaret, Deorumque omnium iras precaretur adversus eas civitates, quae non in pollutos vindicassent. Haec ille. Hanc ego a Romulo latam existimo. Livius legis nomen non ponit: legis verba ita recitat, ut tamen haec sequentia nihilominus lectorem turbent. *Hac lege duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege, ne innoxium quidem, posse, cum condemnassent.* GLAREANUS. Vet. lib. *horrendi carminis erat.* Vere. *Carmen* enim appellat verba legis, quae sequuntur. *Duumviri perduellionem* etc. Sic l. 3. [c. 64, 10.] *Recitabatque rogationis carmen. Si quis tribunos plebis decem* etc. †. „Hoc ante multos „annos Sabellicus notavit; qua„re sua laude privandus non fu„isset." †. SIGONIUS. *horrendi criminis* Neapol. Latinil. Sed recte Sabell. et Sigon, *carminis* legendum monuerunt: quod etiam vidit Rediglu. 10. Antiq. Lect. 7. atque ita etiam ambo Voss. u-

tato: si vincent, caput obnulito: infelici arbori reste suspendito: verberato vel intra pomoerium, vel extra

terque Harlej. uterque Leidensis, (p. 115.) Hav. Portug. et Lipsiens. Supra c. 24, 6. *Multisque id verbis, quae longo effata carmine non operae est referre, peragit.* Mox eod. cap. §. 9. *Sua item carmina Albani, suumque item jusjurandum per suum dictatorem suosque sacerdotes peregerunt.* infra c. 32, 8. *Paucis verbis carminis concipiendique jurisjurandi mutatis.* Cic. d. Senect. 17. *Apex autem senectutis est auctoritas. Quanta fuit in L. Caecilio Metello? quanta in Atilio Calatino? in quem illud elogium unicum: plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum. Notum est carmen, incisum in sepulcro.* V. ad Silii 9, 266. et infra ad Liv. 39, 18, 3. Commutando autem perperam vocabula *carmen* et *crimen* alibi saepe librarii peccarunt. V. Scalig. ad Severi Aetn. p. 89. et Broekhus. ad Propert. 3. Eleg. 9, 3. (* v. ad Liv. 6, 2, 4.)

Duumviri perduellionem judicent] De hoc loco agentem consule Raevard. ad LL. XII. Tab. c. 27.

Si a duumviris provocarit] *provocant* Voss. 1. et Leid. 2. literis *ri* in *n* coalescentibus. V. ad 3, 30, 3. *provocaverit* Harlej. 2. et Lipsiens. *provocarit* Leid. pr. Mox, *si vincerent*, pro *si vincent*, idem Leid. pr. V. ad 2, 56, 7. [*si vicerit* Helm. 1. *provocabitur provocationem certato si vicerit caput* Veith.]

Infelici arbori suspendito] Quae sint *infelices arbores* e Macrob. 2. Saturn. c. ult. et Plinio 16, 26. et 24, 9. est notum. Cum tamen a Livio hoc loco, et Cic. pro Rabir. Post. [c. 4.] scribitur, *infelici arbori suspendito*, per *infelicem arborem* intelligo stipitem et furcam, de qua sontes suspenduntur, ac sic explicandum reor. Neque enim ulla arbor aut ullum lignum infelicius est. Itaque *arbor* hic lignum est. Neque vero ferendum est, quod a nonnullis tentari video, ut *arbor* tollatur, *restis* inducatur: legunt enim *infelici reste suspendito*. Ipsi suo arbitratu loquantur: antiquis auctoribus ne praeeant, praescribantque, quid loquantur. TURNEBUS 4. Advers. 3. quem et, iam v. 15. Advers. 1. Per virum doctum, qui *infelici reste*, pro *infelici arbori*, legendum existimavit, Turnebus indicasse videtur Raevardum, qui ad LL. XII. Tabul. c. 27. hunc locum ita laudavit, *infelici reste suspendito*. ita tamen, ut, locum eo modo refingendum esse, ne verbo quidem moneat. Quare potius vel ipsius Raevardi festinationi, vel typographorum ejus errori tribuendum, quod vox *arbori* omissa sit; quemadmodum Turnebus omisit hoc loco vocem *reste*, quae in omnibus codicibus superest, quamvis eam Cic. loco, quem Turnebus laudavit, neglexerit. Opiniones veterum de arbore infelici collegit Coelius Rhodigin. 10. Antiq. Lect. 7. V. etiam doctos Interpr. ad Grat. Cyn. v. 442. Verba *infelici arbori reste suspendito* deerant in Harlej. antiquiori. Praeterea alia verborum serie *vel intra pomoerium, vel extra pomoerium verberato* praefert Haverk. *infelici arbore* erat in edit. Mediolan. anni 1480. Sed adversantur omnes scripti. *vel intra pomoerium vel extra. Ac lege* Florent.

§. 7. *Hac lege duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege, ne innoxium quidem, posse, cum condemnassent*] Lego, (abjectis tamen glossulis, quas, qui volet, recipiat: pugnanti non repugnabo) a vulgata transver-

7 *pomoerium.* Hac lege duumviri creati, qui se ab-
solvere non rebantur ea lege, ne innoxium qui-
dem, posse, quum condemnassent; tum alter ex
his, *P. Horati*, *tibi perduellionem judico*, inquit. *I*,
8 *lictor*, *colliga manus.* Accesserat lictor, injiciebat-
que laqueum. tum Horatius, auctore Tullo, cle-
mente legis interprete, *Provoco*, inquit. ita de

sum unguem tantum, a sententia vero multis millibus: *Hac lege duumviri creati, qua se absolvere non rebantur nequitem posse. In noxiam cum condemnassent* etc. Si Livio *Nequiris* pictus fictus esset, observassent Grammatici. *Nequitem*, pro *Nequiritem*, scripsi. *Nequiris* est Quiritium numero exemtus. Ad mentem Raevard. praeclare convenit, aut da melius. Nosti autem Sallustii *nefure*; Plauti *nerecte*; Catulli *neamicta*, *nefunera*; Ovidii *nemunera*; Ciceronis *nevoluptatem*; Festi *nepurum*, *nehominem*; Scauri *nefrendes* porcos; *nesapum* etc. JCtorum *necmancupi*. *In noxiam* autem *condemnare* dictum, ut *ad noxam*, *in noxam dedere*, cap. 19. D. de nox. act. cap. 1. D. si quadrup. Mecum vides, quam itum sit in hanc corruptellam. *Nequiritem*, vel *Nequitem*, et *in noxiam condemnare* boni nostri patres nulli intelligebant. Ergo demendo, mutando, interpolando aliquid, paulatim voces probae, sua sede extorres, in alia vitii verba aberrarunt cum fraude hujus egregii loci magna. Volui olim, *Hac lege duumviri creati, qui absolvere rebantur ea lege nequitum. In noxiam cum condemnassent* etc. KLOCKIUS in epistola, quam edidit Cel. Burmann. t. 1. Syntagm. Epist. p. 391. Quaerat Klockius, quibus conjecturam hanc veram esse persuadere poterit. Me ex eorum numero non fore, jam nunc profiteor.

Qui se absolvere non rebantur] *non verebantur* Neapolit. Latinii. Perperam. Verbum *rentur* ac *rebantur* Livio plurimum adamatum, et non raro a librariis indoctis, tamquam minus notum, in quaevis notiora mutatum esse, infra videbimus ad 27, 25, 11. et 40, 5, 13.

Ea lege ne innoxium quidem] Turbarunt ista Glareanum. Neque adhuc in aliquem incidi, qui interpretaretur. Arbitror autem, Livium respicere ad supradicti carminis verba et voces, hoc est, ipsammet formulam, qua jubebantur damnare reum confessum convictumque parricidii, nulla admissa distinctione, jure ne id fecisset, an injuria. Plane si duumviri isti formulae certae adstringebantur, nulla poterant (p. 116.) ratione absolvere Horatium. Interrogatus enim, *num sororem ferro interemisset*; si responderet, ut decebat, *Ita*; nihil ultra ipsi fuerat eloquendum defendendi sui caussa; sed statim abripiebatur a lictore. Eum morem exemplis aliquot palam feci ad Livium nostrum 8, 32. *Ad haec, quae interrogatus es, responde: extra, cave vocem mittas.* GRUTERUS. Suspicari possis, abundare τὰ *ea lege*. J. FR. GRONOVIUS. Ita vir maximus suspicatus fuisse videtur, quia modo praecessit *hac lege*. Verum Livio familiare esse, voces, quae modo praecesserunt, iterum repetere, dictum est supra ad c. 3,

provocatione certatum ad populum eſt. Moti ho- 9
mines sunt in eo judicio, maxime P. Horatio pa-
tre proclamante, se filiam jure caeſam judicare.
ni ita eſſet, patrio jure in filium animadverſurum
fuiſſe. Orabat deinde, ne se, quem paullo ante
cum egregia stirpe conſpexiſſent, orbum liberis fa-
cerent. Inter haec senex, juvenem amplexus, spo- 10

9. Et sane nihil hic mutant codices scripti vel editi, nisi quod voces illae absint ab uno Lipsiensi. Abest etiam mox vocula *cum* a Leid. sec. quae intercepta eſt a sequentis vocabuli *condemnassent* prima syllaba. (* v. infra h. l. c. 51, 5.)

I, lictor, colliga manus] Priorem vocem omittunt Voſſ. ambo, Harlej. uterque, Leid. uterque, Haverk. Portugall. et Lipsiens. (Helm. 1.) Similiter etiam omnes ante Modii Francofurtanam anni 1588. editiones. Sed eam addendam esse, interim ex conjectura monuit Latinius. Ita mox hoc cap. *I, lictor, colliga manus, quae paullo ante armatae imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis hujus.* ubi tamen etiam illud *i*, ante *caput*, similiter abeſt in Voſſ. 2. et Leid. sec. 3, 48, 3. *I, inquit, lictor, submove turbam.* ubi etiam τὸ *I* deficit in multis codicibus. (* 8, 7, 19. ubi v. Gebh. et notas meas.) Cic. pro C. Rabir. perduell. reo c. 4. *Namque haec tua, quae te hominem clementem popularemque delectant, i, lictor, colliga manus.* quae verba laudans Gellius 12, 3. τὸ *i* omisit.

§. 8. *Injiciebatque laqueum*] *iniciebat laqueum* Leid. sec. *incipiebatque laqueum* Lipsiens. *iniciebas quod laqueum* Voſſ. sec.

Ita de provocatione certatum] Vet. *ita demum provocatione.* LIPSIUS. Vet. *ita demum provocatione.* FR. SANCTIUS. Multa ad hunc spectantia locum invenies apud Guilielm. Ranchinum 1, 8. Variarum lectionum. GRUTERUS. Foedum mendum: non enim dicebant *de provocatione certare*, (alioqui sensus longe alius foret) sed *provocatione certare:* ut paullo ante: *si a duumviris provocarit, provocatione certato.* Quare legendum non *ita de*, sed *itaque.* TAN. FABER. *ita demum provocatione* Leid. sec. Insuper alio ordine vocabulorum *ad populum certatum* Haverk. et Lipsiens.

§. 9. *Moti homines sunt in eo judicio*] *Moti omnes sunt* Oxon. B. ut monet Hearne. Sed sollemnis hic error eſt librariorum, de quo v. ad 3, 54, 6. Τὸ *sunt* non comparet in excusis vetuſtioribus. Primus addidit Aldus concinentibus omnibus meis manu exaratis. *P. Orati patre* Florent. m. 1. *Oratii* m. 2.

Patrio jure in filium animadversurum fuisse] Editio secunda *filiam.* quae lectio ne videri queat ab ingenio Campani, teſtor extare in Pall. tribus. Haud ausim tamen approbare. GRUTERUS. Primo *patrie jure* Lipsiens. Deinde *in filiam* etiam Florent. Voſſ. ambo, Harlej. 2. Leid. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. Ut sensus sit, se filiam secundum jus, quod sibi tamquam patri in eam competebat, supplicio adfecturum fuisse, nisi caesa esset. *patre proclamante,*

lia Curiatiorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia adpellatur, oftentans, *Hunccine*, ajebat, *quem modo decoratum ovantemque victoria incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum inter verbera et cruciatus videre potestis? quod vix Albanorum oculi*
11 *tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quae paullo ante armatae imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis hujus: arbori infelici suspende: verbera, vel intra*

se filiam animadversurum fuisse Harlej. antiquior, reliquis omissis culpa librarii, cujus plura exempla v. ad 9, 11, 11. Ego nihil mutandum puto, Denique *animadversum*, pro *animadversurum*, aberrante librarii calamo, Lipsiens.

§. 10. *Hunccine, ajebat, quem modo*] *Huccine* Leid. sec. *Huncne* Voff. 2. Tum *agebat*, pro *ajebat*, eft in Voff. 1. et Leid. sec. Quem errorem librariis frequenter commissum esse infra videbimus ad 8, 33, 23. Vocem contra *ajebat* non agnoscunt primae editiones usque ad Aldinam. Et saepe eam similesve omitti infra videbimus ad 23, 45, 6. Hic tamen invitis codicibus nihil muto. Praeterea vocula *quem* deficit in Voff. sec.

Eum sub furca vinctum] *eundem* Haverk. V. ad 10, 10, 6. Tum *vicium* Voff. pr. et Lipsiens. solito lapsu. V. infra ad 30, 12, 7. [*Quirites heu sub* Veith.]

§. 11. *I, caput obnube liberatoris hujus urbis*] Imperativum *I* recentior manus adscripsorat in codice Vormaciensi: in quo non caret elegantia, quod scriptum eft *urbis hujus*. RHENANUS. Palat. pr. τὸ *I* omittit, quod habent ceteri duo. deinde scribit *caput obnubito liberatori urbis hujus* secuodus quoque *liberatori*. GEBHARDUS. Verbum *I* abeft etiam a Voff. 2. Lipsiens. et Leid. sec. Sed *Ii caput* Harlej. antiquior. et Leid. pr. [*obnubito* Helm. 1. paulo ante *p. r. imperium* idem.] Deinde *liberatoris urbis hujus* (p. 117.) Voff. 2. Leidens. pr. Haverk. et Harlej. pr. quod Frobeniana editio anni 1535. et reliquae poftea secutae receperunt. *liberatori urbis hujus* Portug. et Lipsiens. Certe *liberatori* praeferendum videtur ex Livii more, qui saepissime *augere animos hosti* potius, quam *hostis*, ac similia alia dixit. V. infra ad 7, 7, 4. Ejus generis et illud eft 39, 42, 12. *Loquenti Gallo caput primum percussisse, deinde fugienti, fidemque populi Romani atque eorum, qui aderant, inploranti, latus transfodisse.* non *loquentis Galli*, aut *fugientis* et *inplorantis*.

Arbori infelici suspende] *arbore* Leid. sec. et Harlej. antiquior. [Helm. 1.] utrumque ferri poteft. Vulgatum defendit locus supra hoc cap. *Infelici arbori recte suspendito.* et apud Cic. pro Rabir. perduell. reo c. 4. *Caput obnubito, arbori infelici suspendito.* Alterum vero Silius, perpetuus Livii imitator, 1, 165.

Quem postquam diro suspensum robore vidit
Deformem leti famulus.

pomoerium, modo inter illa pila et spolia hostium; vel
extra pomoerium, modo intra sepulcra Curiatiorum.
Quo enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua
decora eum a tanta foeditate supplicii vindicent? Non 12
tulit populus nec patris lacrimas, nec ipfius parem
in omni periculo animum: abfolveruntque admira-
tione magis virtutis, quam jure cauffae. Itaque,
ut caedes manifefta aliquo tamen piaculo lueretur,
imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publi-

Modo inter illa pila et spolia hostium] Corrigendum *intra illam pilam*. Intelligit columellam, quam Dionys. [l. 3. Antiq. Rom. p. 160.] ϛηλίδα dixit, spoliis Curiatiorum insignem. *Horatia pila* apud Propertium [3. El. 2, 7.] tela ipsa sunt, ne quis eo me refutet. LIPSIUS ad Tacit. 14. Ann. 8. *modo intra illam pilam*, ut Lipsius corrigit, praeferunt Voff. 2. et, quem Hearne vidit, Oxon. L. 2. Voces *inter* et *intra* saepius in MSStis permisceri infra dicetur ad 5, 27, 3. *modo inter illa spolia hostium*, duobus vocabulis omissis, Harlej. 2. Omnia haec *modo inter illa pila et spolia hostium: vel extra pomoerium* desunt in Leid. sec. cujus librarius repetitione vocis *pomoerium*, quae praecessit, deceptus intermedia haec omnia perperam omisit. Quem errorem frequentem esse notamus ad 9, 11, 11.

Modo intra sepulcra Curiatiorum] Vett. *inter sepulchra*. LIPSIUS. *inter sepulcra* etiam Voff. 2. Harlej. 2. Leid. sec. Haverk. et Port. Quod probandum puto.

Ducere hunc juvenem potestis] *hunc juvenem ducere*, inmutata serie verborum, Leid. sec. et Harlej. 2. *juvenem hunc ducem potestis* Lipsiens. Tum *poteritis* Harlej. sec. Insuper, *ubi eum non sua decora a tanta* Lipsiens. Denique admodum corrupte *a tanta infeditate supplicum vindicentur* Haverk. a m. pr. [*non decora* sine *sua* Helm. 1.]

§. 12. *Absolveruntque magis admiratione virtutis, quam jure caussae*] Non caret elegantia, quod eft in codice Vormaciensi, *admiratione magis virtutis, quam jure causae*. RHENANUS. Eodem ordine verba haec sunt in omnibus noftris. et ita jam receptum in edit. Frobeniana anni 1535. et omnibus pofterioribus. Sed praeterea *animumque absolvit admiratione magis* eft in Leid. sec. Credo librario indocto displicuisse genus loquendi *Non tulit populus, absolveruntque*. Sed. v. ad 10, 13, 11. *absolvereque* habet Voff. sec. [*populus patris lacrimas* Veith. *anmiratione* Helm. 1.]

Itaque ut caedes manifesta] Abeft a Palat. pr. *manifesta*. GEBHARDUS. Abeft etiam eadem vox a Lipsiens. Praeterea *Ita*, pro *Itaque*, eft in Voff. sec. V. ad 21, 53, 7.

Imperatum patri, filium expiaret] *imperatur patri* Portug. Deinde *patri, ut filium expiaret* Voff. 1. Leid. uterque, Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. cum omnibus editionibus, usque ad ultimam Gruterianam, quae prima particulam *ut* omisit. Eam

13 ca. Is, quibusdam piacularibus sacrificiis factis,
quae deinde genti Horatiae tradita sunt, transmis-
so per viam tigillo, capite adoperto, velut sub ju-
gum misit juvenem. Id hodie quoque publice sem-
per refectum manet. Sororium tigillum vocant.
14 Horatiae sepulcrum, quo loco conruerat icta, con-
structum est saxo quadrato.

1 XXVII. Nec diu pax Albana mansit. invidia
vulgi, quod tribus militibus fortuna publica com-
missa fuerit, vanum ingenium dictatoris conrupit;
et, quoniam recta consilia haud bene evenerant,
2 pravis reconciliare popularium animos coepit. Igi-
tur, ut prius in bello pacem, sic in pace bellum

vero temere recentiores omnes secutae sunt. Nos veterem lectionem revocavimus.

§. 13. *Velut sub jugum misit juvenem*] *sub jugo* omnes, quas vidi, vetustiores inpressi. Aeque autem *sub jugo*, ac *sub jugum*, *mittere* in usu esse, infra dicam ad 3, 28, 11. Quum tamen Aldus *sub jugum* ediderit, eamdemque lectionem amplectantur omnes scripti, illam quoque hoc loco veriorem esse credo.

Id hodie publice quoque semper refectum manet] Non caret elegantia, quod scriptum est in codice Vormaciensi *Id hodie quoque publice*. Miror, quid libuerit quibusdam, dictiones hic et superius hoc cap. transponere contra fidem exemplaris scripti. RHENANUS. Scribo *Id hodieque*. ut supra [c. 17, 9.] *Hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus*. J. FR. GRONOVIUS. Ordinem verborum, quem ex Rhenani praescripto receperunt Basil. editio anni 1535. et reliquae omnes posteriores, agnoscunt etiam codices nostri Voss. ambo, Leid. ambo, Harlej. ambo, Lipsiens. Portug. et Haverk. De conjectura Gronovii *hodieque*, pro *hodie quoque*, v. infra ad 5. 27, 1.

§. 14. *Quo loco conruerat icta, constructum est saxo quadrato*] Palat. pr. item *perierat*, et statim, assentiente tertio, *constru-* (p. 118.) *ctumque est ibi*. At secundus *constructum est ibi saxo quadrato*. GEBHARDUS. *perierat* etiam Lipsiens. quod ex verae lectionis expositione marginali natum arbitror. Supra cap. praec. *Super alium alius, vulneratis tribus Albanis, exspirantes conruerunt. constructumque ibi est saxo* Harlej. 2. *constructumque est ibi saxo* Voss. 1. a m. sec. Leid. pr. et Lipsiens. *constructum est ibi saxo* Haverk. et Portug. [Veith.] *constitutumque est ibi saxo* Leid. sec. *constructumque ibi saxo manet quadrato* Voss. 2. cujus tamen librarius τὸ *manet* additis notis delendum indicavit.

§. 1. *Vanum ingenium dictatoris conrupit*] *corrumpit* Voss. 1. Lei-

quaerens, quia suae civitati animorum plus, quam
virium, cernebat esse, ad bellum palam atque ex
edicto gerundum alios concitat populos: suis per
speciem societatis proditionem reservat. Fidena- 3
tes, colonia Romana, Vejentibus sociis consilii ad-
sumtis, pacto transitionis Albanorum ad bellum
atque arma incitantur. Quum Fidenae aperte de- 4
scissent, Tullus Metto, exercituque ejus ab Alba
adcito, contra hostes ducit. ubi Anienem transiit,
ad confluentes conlocat castra. Inter eum locum
et Fidenas Vejentium exercitus Tiberim transierat.
Hi et in acie prope flumen tenuere dextrum cor- 5
nu: in sinistro Fidenates propius montes consistunt.

dens. sec. Lipsiens. et Portug. cum editionibus, quibus usus sum, ante Aldum. (*v. ad 1, 56, 12.)

Recta consilia haud bene evenerant, pravis reconciliare] *evenerant, prius reconciliare* Neapol. Latinii. Male. Eleganter enim et ad propriam significationem indicandam *pravus* hic opponitur τῷ *rectus*. V. ad 4, 26, 6. Tum *popularum animos* Haverk.

§. 2. *Ad bellum palam atque ex edicto gerendum*] Pall. *gerundum*. GEBHARDUS. Hoc potest esse, ita ut expeditio edicatur exercitui, quod 25, 28. dicit. Sic alibi *ex praeparato*, *ex edicto*. Praeferam tamen, si scripti alicujus auctoritas accederet, *ex indicto*, id est, ut bellum ante ex more indiceretur. DUKERUS. *palam ex edicto* Voss. pr. et Leid. sec. sine addita particula connectente. *ex indicto* vero Doujatius etiam scribendum conjicit, ad ritum sollemniter bellum indicendi respici credens. Deinde *gerundum* etiam Gronov. anno 1665. edidit. Et idem servant codices nostri, etiam Florentin. praeter Voss. pr. Leidens. utrumque, et Haverk. (Helm. 1.) in quibus est *gerendum*. Paullo ante autem alio ordine *pacem in bello* praeferunt Voss. pr. et Leid. sec.

Suis per speciem societatis proditionem reservat] *reservans* Hearne in Oxon. B. reperit. *reservat proditionem* praeferunt vett. edd. usque ad Aldum, qui voces primus trajecit, faventibus incepto ejus Mstis meis omnibus.

§. 3. *Ad bellum atque arma incitantur*] *concitantur* Voss. pr. et Leid. sec. Verum modo praecessit *alios concitat populos*.

§. 4. *Quum Fidenae aperte descissent*] *destitissent* Voss. sec. *desissent* Lipsiens. V. ad 24, 45, 2. Paullo post *contra hostem duxit*, pro *ducit*, Harlej. antiq. Deinde *transit*, pro *transiit*, Voss. pr. Leid. uterque, et Haverk. Saepius ita librarii peccarunt. V. infra ad Epit. l. 103. Mox *transiverat* Haverk. *transierat Tiberim*, transpositis vocabulis, Harlej. sec. [*Tyb. transit* Helm. 1.]

§. 5. *Hi et in acie prope flumen*

Tullus adversus Vejentem hoſtem dirigit suos: Albanos contra legionem Fidenatium conlocat. Albano non plus animi erat, quam fidei. nec manere ergo, nec transire aperte auſus, senſim ad
6 montes succedit. Inde, ubi satis subiſſe ſeſe ratus eſt, erigit totam aciem: fluctuansque animo; ut tereret tempus, ordines explicat. Conſilium erat, qua fortuna rem daret, ea inclinare vires.

tenuere dextrum cornu] *Hic et in acie* Leid. pr. et Portug. *Hi in acie* Haverk. *Hi etiam acie* Lipſienſ. *Hi etiam in aciem*, et mox *in sinistrum*, pro *in sinistro*, praefert Harlej. sec. *proprius* etiam, pro *propius*, Leid. pr. Malc. V. infra ad 4, 17, 5.

Adversus Vejentem hostem dirigit suos: Albanos contra legionem Fidenatium conlocat] Tò *hostem* non agnoscit Leid. pr. Deinde *dirigit Albanos: suos contra* Voſſ. sec. Tum *contra legiones* Harlej. sec. Praeterea *Fidenatum* Voss. pr. Leid. sec. et Haverk. Sed altera forma passim, etiam in plerisque et optimis Mſtis, infra occurrit. ut mox hoc cap. *Ut Fidenatium nuda terga invadant.* Et paullo inferius *Magna pars Fidenatium.* Et iterum *Fusoque Fidenatium cornu.* quibus tribus locis tantum unus, isque minimae auctoritatis, codex *Fidenatum.* 4, 17, 4. *Interventu Fidenatium novorum sociorum.* Et poſt, *Obſtringi Fidenatium populum.* c. 19, 6. *Fidenatium plurimi effugere in montes.* (* c. 30, 5. ubi v.) c. 31, 7. *Uni Fidenatium populo rebellare placuit.* ubi tamen unus etiam cod. *Fidenatum.* c. 32, 5. *Caedem in pace Fidenatium colonorum.* At tota vox *Fidenatium* exsulabat a Voſſ. sec.

Albano non plus animi erat, quam fidei] Probo hanc lectionem, conspicuam in solo tertio ac Campana. Nam primus Pal. *Albano non plus animi, quam fidei, fuerat.* Secundus, *Albano non plus animi erat, quam fidei fuerat.* GEBHARDUS. Noſtri nihil mutant, nisi quod Lipsiens. Palatino pr. consentiat; et *amplius*, pro *plus*, sit in solo Leid. sec. Mox *successit*, pro *succedit*, praefert Harlej. sec.

§. 6. *Ubi satis subisse sese ratus est*] *satis ubi* Voſſ. pr. *satis subisse ubi raptus est*, τῷ *sese* exsulante, Leid. sec.

Qua fortuna rem daret, ea inclinare vires] Bene ita excusum eſt. Interim Pall. Campanus, *eo inclinare.* GEBHARDUS. *quo* et *eo* habent Harlej. 2. Haverk. et Portug. *eo* etiam eſt in Leid. pr. [et Helm. 1.] Praeterea *inclinare vices* Voſſ. 1. et Leid. sec. [*quo fortuna et eo inclin.* Veitb.]

§. 7. *Duodecim vovit Salios, fanaque Pallori ac Pavori*] Verba haec Livii male cepisse videtur (p. 119.) Servius ad Virgil. 8. Aeneïd. v. 285. quasi Tullus Pallori et Pavori non tantum fana, sed etiam Salios, inde *Pavorios* et *Pallorios* dictos, vovisset. Scribit enim, *Duo sunt genera Saliorum, sicut in Saliaribus carminibus invenitur, Collini et Quirinales, a Numa instituti, ab Hostilio vero Pavorii et Pallorii instituti.* Verum verba Livii ita sunt acci-

Miraculo primo esse Romanis, qui proximi stete- 7
rant, ut nudari latera sua sociorum digressu sen-
serunt: inde eques citato equo nunciat regi, abire
Albanos. Tullus in re trepida duodecim vovit Sa-
lios, fanaque Pallori ac Pavori. *equitem*, clara in- 8
crepans voce, ut hostes exaudirent, *redire in proe-
lium* jubet: *nihil trepidatione opus esse: suo jussu cir-
cumduci Albanum exercitum, ut Fidenatium nuda ter-*

pienda, ut dicat, Tullum duodecim Salios vovisse, eumdem etiam fana vovisse Pallori ac Pavori. Hos Salios autem *Agonales* et *Collinos* dictos fuisse, a Numa vero institutos *Palatinos*, refert Dionys. Halic. l. 2. p. 129. qui Saliorum a Tullo votorum etiam meminit l. 3. p. 173. V. etiam Excerpta Dionis Peiresciana p. 569. et quae ad eum locum notat Vales. Ceterum *Favori*, pro *Pallori*, male Harlej. antiquior. *Pallori* enim jam Servium legisse *Salii Pallorii* satis indicant. V. etiam Lactant. 1. Divin. Inst. 20. *Pavori ac Pallori*, inmutato vocum ordine, habet Portugall. Sed reliqui, manu et typis exarati, adversantur.

§. 8. *Equitem clara increpans voce*] Distinctio ponenda est post *equitem*: nam conjungenda sunt *equitem redire jubet. increpans voce*, ut supra c. 26. *Simul verbis increpans*. 3, 3. *Victos timeri increpans hostes*. 6, 37. *Haec quum apud timentes sibimet ipsos increpuissent*. DUKERUS. Perperam equidem, pro *equitem*, Lipsiens. Cl. Dukeri distinctionem recepi.

Suo jussu circumduci Albanorum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat: idem imperat, ut hastas equites erigere jubeat] In volumine Vormaciensi legitur *Albanum exercitum*. Quae sequuntur, concordant cum vulgatis editionibus. At ego sic arbitror scripsisse Livium, hoc modo distinguenda oratione: *suo jussu circumduci Albanum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat idem* (subaudi Albanus exercitus,) *imperat: hastas equites erigere jubet*. Porro mirum Tulli regis consilium fuit, etiam desciscentes Albanos in speciem adhortantis, quo Fidenates hostes terreret. RHENANUS. Vere fateor, me non capere, quomodo ista oratio, ita interpuncta, possit facere ad mentem Beati: qui (ut apparet ex his, quae subjecit) Albanis a Tullo in ipsa etiam defectione imperitatum existimat. Et sane ita tum haec distinguenda erant, *suo jussu circumduci Albanum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat idem* (Tullus sc. nisi malimus *eidem* legere, ut ad Albanum exercitum referatur) *imperat: hastas equites erigere jubet*. Sed nihil est aut hac, aut illa interpunctione opus. Qui enim potuit imperare Albanis Tullus; a quibus, et procul constitutis, et abeuntibus, exaudiri non poterat? Nam, ut artificium hoc fuisse Tulli dicamus ad terrendum hostem, nihil est. Moveri magis potuit, ut revera motum Livius statim post testatur, vocibus Tulli, confidenter Albanos suo jussu circumduci, ut Fidenatium terga invadant, clamantis. Ut omittam, ineptum esse,

ga invadant. idem imperat, ut hastas equites eri-
9 gere jubeat. Id factum magnae parti peditum Romanorum conspectum abeuntis Albani exercitus inter-

dicere, suo jussu circumduci Albanos, et postea tamquam ignaris, cur id fieret, quid facto opus esset, imperare. Legemus igitur nos, ut ex scidis Coloniensibus legendum eum locum didicimus, hoc modo, *suo jussu circumduci Albanum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat. Idem imperat, ut hastas equites erigerent.* qua scriptura nihil verius esse, sequentia ostendunt. Verbum *jubet*, sive *jubeat*, quod paullo ante praecedit, hic repetitum vitii caussa fuit. Facit autem huc, quod ait Vegetius [3, 22.] *Propterea plerique ante pedites equites posuerunt, ut discurrentes adversarios videre non sinerent, quando pedites abscedebant.* Nam, ut ibi hostium caussa equites peditibus praetexuntur, ita hic prudenti consilio Tullus eosdem erectis lanceis pediti suo conspectum eripere jubet, trepidationis et consternationis vitandae. MODIUS. Novant. Lect. Epist. 30. Magnis se difficultatibus implicat Rhenanus sine caussa. Tullus enim non imperavit Albanis, qui jam ad montes successerant, aciemque explicuerant, ut hastas equites erigerent: sed imperat equiti, qui sibi nunciaverat, abiisse Albanos, ut jubeat, equites Romanos hastas erigere, qui conspectum pediti Romano intersepirent. Vana exinde ejus correctio *hastas equites erigere jubet.* Nec placet mihi conatus Modii corrigentis: *suo jussu circumduci Albanum exercitum; ut Fidenatium nuda terga invadat idem* (vel *eidem*) *imperat; hastas equites erigere jubet.* Cui tamen damnatae protinus aliam substituit: *suo jussu circumduci Albanum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat. Idem imperat, ut hastas equites erigerent*, ejecto verbo *jubeat;* quod aït hic repetitum vitio ansam dedisse. Palat. prim. miram inicit lectionem, *ut astas sequentes erigere studeat.* GEBHARD. Flor. (p. 120.) *invadant.* Multo melius. Nec aliter editi veteres omnes ante Frobenianam: cujus curatores cum hoc offenderet, mirum cur etiam fecerint *Albanorum.* Sed hoc mox increpuit Rhenanus. Statim lege: *inde imperat:* vel *eidem imperat.* Equiti nimirum. Frustra laborant Rhenanus et Modius. J. FR. GRONOVIUS. *Albanum exercitum*, quod Rhenanus reposuit, servant omnes nostri codices, ut et illi, quibus Hearne Oxonii usus est, item editiones omnes ante Aldinam; quae, non vero Frobeniana, prima *Albanorum* dedit. Praeterea, *invadant*, quod Gronovius ex Florent. probat, exhibent Lipsiens. et Harlej. 2. et ex Oxoniensibus Hearnii L. 1. C. et N. tum etiam editiones usque ad Aldinam. De his Livianis deliciis dictum est infra ad 3, 28, 2. [*invadat* Veith.] Deinde *Fidenatum*, pro *Fidenatium*, Haverk. V. supra h. cap. §. 5. Mox alterutra Gronovii conjectura, vel *inde*, quam probat eod. Haverk. vel *eidem imperat*, vulgato praeferenda. *idem* et *inde* facile inter se commutata fuisse exemplis supra demonstratum est ad 19, 7. *id udeo imperat* in Oxoniensibus L. 2. et C. se reperisse Hearne testatus est. [*id ideo imperat* Veith.] Hine *ut astas sequentes erigere studeat*, quod Gebhardus in Pal. pr. reperit, ser-

tersepsit. qui viderant, id, quod ab rege auditum erat, rati, eo acrius pugnant. Terror ad hostes transit: et audiverant clara voce dictum, et magna pars Fidenatium, ut qui coloni additi Romanis es-

vat etiam Lipsiens. *ut hastas sequentes erigere studeat* Portug. qui tamen loco τῦ *studeat* pro varia lectione in margine *jubeat* praefert. *ut arta sequentes erigere jubet* Leid. pr. *ut hastas equites erigere studeant* Leid. sec. *ut astas equites erigere studeant* Voss. pr. *ut hastas equites erigere jubet* Voss. sec. [*equites erigerent* Helm. 1.] Ceterum quod Modius queratur, se non capere, quomodo interpunctio, quam Rhenanus repositam volebat, ad ejus mentem facere possit, inde factum est. quod in editionem notarum ejus minus emendatam inciderit. Cum enim Rhenanus in ea, quam ipse curavit, (quod etiam in paucis sequentibus obtinuit) ita distingui jusserit, ut in adnotatione ejus praecedenti conspicitur; postea in editione Lugdunensi anni 1553. et omnibus recentioribus, quibus adnotationes ejus adjectae sunt, interpunctio illa hoc modo exhibetur, *circumduci Albanum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat: idem imperat: hastas equites erigere jubet.* Quae omnino corrupta est, et menti Rhenani non respondet. Recte tamen idem Modius et alii Rhenani interpunctionem rejecerunt. *imperat, ut jubeat,* dictum est, ut infra 3, 28, 1. *Tribunis militum imperavit, ut sarcinas in unum conjici jubeant, militem cum armis valloque redire in ordines suos.*

§. 9. *Conspectum abeuntis Albani exercitus intersepsit*] Vocem *Albani* omittunt Voss. 1. et Leid. sec. Deinde *qui videbant*, pro *viderant*, Lipsiens.

Id quod ab rege auditum erat, rati] Viliose, ut puto, Palat. sec. *id ut ab rege auditum erat, ita rati.* ut et mox *ad oppidum terga vertunt.* GEBHARDUS. Recte Gebhardus Palat. sec. scripturam damnat. τὰ *id quod* infra inlustrantur ad 23, 5, 9. Tum *auditum erat, irati* Voss. ambo, Leid. ambo, et a m. pr. Portug. in quo m. 2. emendatum *auditum erat, ita rati.* quod habet etiam Haverk. Mox *et audiverunt voce clara dictum* Harlej. 2.

Et magna pars Fidenatium, ut qui coloni] Mirum videri qui potuit, cum Fidenates in Latio habitarent, eos Latine scire? quos ego quidem puto nullam aliam scisse linguam, a Roma XL. distantes stadiis, ut auctor est Dionys. [l. 2. p. 116. et alibi.] Non sum nescius, quosdam Fidenates origine Tuscos dicere, ideoque nescisse Latine: sed hoc tempore colonia fuerat Romana aliquot jam aetatibus. Quare nihil hi probant. GLAREANUS. *Fidenatum* Haverk. V. supra h. cap. §. 5.

Ut qui coloni additi Romanis essent] Sensus et historiae fides legi postulant, *ut queis coloni additi Romani essent.* TAN. FABER. Videtur haec mutatio et aliis placuisse. Sed injuste. Non enim Fidenae tantum constabant ex colonis Romanis, sed etiam ex reliquiis veterum civium; ut omnes pene urbes, quo colonias duxerunt Romani. Et satis se Livius defendit ex l. 8, 14. *Antium nova colonia missa, cum eo, ut Antiatibus permitteretur, si et ipsi adscribi coloni vellent.* Similiter 3, 1. de colonia Antio: *Adeo pauci nomina dedere, ut ad explendum*

10 sent, Latine sciebant. Itaque, ne subito ex collibus decursu Albanorum intercluderentur ab oppido, terga vertunt. Instat Tullus, fusoque Fidenatium cornu, in Vejentem, alieno pavore perculsum, ferocior redit. Nec illi tulere inpetum: sed ab effusa fuga flumen objectum a tergo arcebat.
11 Quo postquam fuga inclinavit; alii, arma foede jactantes, in aquam caeci ruebant; alii, dum cunctantur in ripis, inter fugae pugnaeque consilium obpressi. Non alia ante Romana pugna atrocior fuit.

numerum coloni Volsci adderentur. Adde 4, 11. JAC. GRONOVIUS. Fabri conjecturam suis ad me literis probabat Cl. Heumannus. Doujatius veriorem scripturam putabat, *ut qui coloni additi e Romanis essent*, idque exponit, quorum plerique erant coloni Fidenas deducti e numero civium Romanorum. *et qui coloni additi Romani essent* Voss. 1. a m. sec. Lipsiens. Leid. uterque, et Portug. quorum posterior *et qui coloni additi a Romanis essent* a m. sec. praefert: ut legendum conjici posset *ut qui colonis additi a Romanis essent*. Sed nihil mu (p. 121.) tandum Cel. Jac. Gronovius recte docuit. [*et qui coloni* Veith.]

§. 10. *Fusoque Fidenatium cornu*] *Fidenatum cornu* Haverk. V. supra h. cap. ad §. 5.

Alieno pavore perculsum] Mss. *percussum*. LIPSIUS. *percussum* etiam Voss. 1. et Leid. sec. Quod praeferendum ex sententia Cel. Burmanni ad Nason. 4. Metam. v. 138. docentis, in vehementioribus animi adfectibus ideo *percussus*, quam *perculsus*, praestare, quia aperta est translatio a vulnere corporis ad mentem: quum *percellere* notet in terram dare, evertere, sternere. Saepius has voces inter se commutari inperitia librariorum, monui olim ad Silii 2, 213. V. etiam infra ad Liv. 34, 15, 2. Praeterea *alio pavore* Harlej. sec.

Ferociter redit] Legendum est *ferocior redit*. RHENAN. Ita etiam omnes nostri, nisi quod *ferocior* desit in Voss. 2. et *reddiit* praeferat Harlej. sec. *rediit* Leid. pr. [Veith.] V. infra ad 36, 35, 2. Mox *abjectum ab tergo* Harlej. antiquior. *abjectum a tergo* Haverk. *ab tergo* etiam Florent. Leid. pr. Lipsiens. et Portug. [Helm. 1.] Tum transpositis literis, *acerbat*, pro *arcebat*, Harlej. sec.

§. 11. *Quo postquam fuga inclinavit*] *fugam inclinavit* Lipsiens. Sed ultima litera τȣ *fugam* perperam repetita est ex prima syllaba vocis sequentis. V. ad 3, 48, 5. *fuga inclinavit* absolute, ut *fortuna belli inclinet* infra 3, 61, 4. Mox *cunctarentur*, pro *cunctantur*, Voss. pr. et Leid. sec. errore librariorum. [*pugnae fugaeque* Helm. 1.]

Non alia ante Romana pugna a-

XXVIII. Tum Albanus exercitus, spectator 1
certaminis, deductus in campos. Mettus Tullo
devictos hostes gratulatur: contra Tullus Mettum
benigne adloquitur. Quod bene vertat, castra Al-
banos Romanis castris jungere jubet: sacrificium
lustrale in diem posterum parat. Ubi inluxit, pa- 2
ratis omnibus, ut adsolet, vocari ad concionem
utrumque exercitum jubet. Praecones, ab extre-
mo orsi, primos excivere Albanos. hi, novitate
etiam rei moti, ut regem Romanum concionantem
audirent, proximi constitere. Ex composito armata 3

trocior fuit] Pal. pr. *ante alia*, ut secundus quoque. Ita mox cap. seq. idem omiserat τὸ *ante* in illis verbis, *Si umquam ante alias ullo in bello fuit*. GEBHARD. *Non ante alia* etiam Harlej. 2. et Lipsiens.

§. 1. *Devictos hostes gratulatur*] Ita malim, quam, quod exstat in Pal. primo, *gratulatus*. Rotundior enim currit oratio, et quia sequitur *alloquitur*. Pessime autem Campani editio *gratulantur*. GEBHARD. *ob devictos hostes gratulatur* Haverk. sed *gratulatur* est in omnibus meis. [*Tum Albanum exercitum spectator certaminis deducens in* Veith.]

In diem posterum parat] Pall. *posteram*. GEBHARD. *posteram* etiam Harlej. sec. Haverk. a m. pr. Lipsiens. et Portug. V. supra ad 1, 12, 1. Paullo ante *castra Albana*, pro *castra Albanos*, est in Harlej. sec. Verum ita legendum foret *jungi*, pro *jungere*. V. tamen ad 42, 24, 5. Sed nihil mutandum puto.

§. 2. *Vocari ad concionem utrumque exercitum jubet*] *ad conditionem* Voss. sec. saepe obvio errore operarum. V. infra ad 4, 12, 7. *in concionem* Haverk. in quo mox etiam *primo excivere*, pro *primos*, perperam exaratum vidi. [*ut advocari solet ad* Veith.]

Ut regem Romanum concionantem audirent, proximi constitere] Pal. pr. *consistere*. V. superiora. GEBHARD. De locutione illa infinita, saepius a librariis corrupta, egerat Gebhardus supra h. l. c. 12, 1. Gronovius etiam in prima ed. notarum Livii ad 1, 50, 5. Postea enim emissis editionibus ea ibi expunxit, et cum insigni auctario transtulit in l. 2. Observat. c. 15. Verum hoc loco omnes nostri constanter *constitere*. Praeterea *regem Romanorum* edit. Veneta anni 1498. et tum *proxime*, pro *proximi*, omnes excusi Aldo priores: is vero *proximi* dedit, consentientibus ei lectioni scriptis. Supra c. 16, 2. *Etsi satis credebant Patribus, qui proximi steterant, sublimem raptum procella*. Eodem cap. *Quum perfusus horrore venerabundusque adstitissem*. cap. praec. *Miraculo primo esse Romanis, qui proximi steterant, ut nudari latera sua sociorum digressu senserunt*. Infra 37, 42, 1. *Auxilia enim subsidiaria, quae proxima*

circumdatur Romana legio. centurionibus datum
negotium erat, ut sine mora imperia exsequerentur.
4 Tum ita Tullus infit: *Romani, si umquam ante alias*
ullo in bello fuit, quod primum Diis immortalibus gra-
tias ageretis, deinde vestrae ipsorum virtuti, hesternum
id proelium fuit. Dimicatum est enim non magis cum
hostibus, quam, quae dimicatio major atque periculosior
5 *est, cum proditione ac perfidia sociorum. Nam, ne vos*
falsa opinio teneat, injussu meo Albani subiere ad mon-
tes: nec imperium illud meum, sed consilium et imperii

locata erant, pavore et consternatione quadrigarum et ipsa in fugam versa. ubi etiam quidam codd. *proxime locata erant.* V. plura infra ad 22, 12, 7. (* Cic. 2. in Rull. c. 5.)

§. 3. *Armata circumdatur Romana legio*] *arma circumdat Romana legio* editiones vetustae, dissentientibus scriptis omnibus, qui in vulgatum conspirant. Qui primi Livium in lucem protraxerunt, typisque descripserunt, ita dedisse videntur, quod inciderint in codicem, in quo exaratum erat *armata circumdat Romana legio:* quem errorem in Mstis frequentem esse infra videbimus ad 10, 10, 1. Et ita etiam interpolator quidam in cod. Haverk. emendare voluit, ultimis duabus literis τῦ *circumdatur* lineola subjecta, qua eam delendam esse innuebat. Ex vitiosa autem tali scriptura deinde, non consultis integrioribus membranis, sensus caussa factum *arma circumdat Romana legio.* Praeterea vox *Romana* exsulat a Leid. sec. Denique *negotium datum erat* alio vocabulorum ordine Harlej. sec. [*ex opposito armata* Veith.]

§. 4. *Tum ita Tullus infit*] *Tum illa Tullus* pro varia lectione adscriptum est margini Lipsiens. Deinde *inquit* praeferunt Voss. (p. 122.) sec. et Haverk. sollemni librariorum errore. V. Inlustr. Nic. Heinsium ad Nason. 4. Metam. v. 475. supra h. lib. c. 23, 7. *Ibi infit Albanus.* 3, 71, 5. *Dedere cupidae audiendi plebi, ut, quae vellet, Scaptius diceret. Ibi infit.* ubi etiam quidam codices perperam *inquit* praeferunt. Mox vocula *ante* omittitur in Harlej. sec. et Lipsiensi: quam etiam in uno Palatinorum deesse Gebhardus monuit ad cap. praec. §. 11. Denique *primum* deest in edd. principibus, quod primus addidit Aldus. *Dis* Florent.

Hesternum id proelium fuit] *externum* Leid. pr. Voss. sec. Harl. 1. Portug. et Lips. qui error in membranis antiquis, ubi promiscue adspiratio vel addi, vel demi solet, et literae *s* et *x* saepissime confunduntur, frequens est. V. infra ad 40, 14, 2. Insuper pronomen *id* deest in Leid. sec. Mox *dimicatio major et periculosior* Haverk. *dimicatio major atque periculosior* Voss. uterque, Harlej. uterque, Leid. uterque, Portug. et Lipsiens. Denique *cum proditione atque perfidia* Leid. sec.

§. 5. *Injussu meo Albani subiere ad montes*] *jussu meo* a m. pr. Ha-

simulatio fuit: ut nec, vobis ignorantibus deseri vos,
averteretur a certamine animus; et hostibus, circumve-
niri se a tergo ratis, terror ac fuga injiceretur. Nec 6
ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum est. du-
cem secuti sunt: ut et vos, si quo ego inde agmen decli-
nare voluissem, fecissetis. Mettus ille est ductor itine-
ris hujus, Mettus idem hujus machinator belli, Mettus
foederis Romani Albanique ruptor. Audeat deinde ta-
lia alius, nisi in hunc insigne jam documentum morta-
libus dedero. Centuriones armati Mettum circumsi- 7

verk. qui mox habet *subire.* Sed *subicere*, una litera male interposita, Harlej. pr. *subierant* Florent. Tum *imperium istud*, pro *illud*, idem Haverk.

Vobis ignorantibus deseri vos, averteretur a certamine animus] *ignorantibus vobis* Harlej. sec. Lipsiens. et Portug. Tum *vos* deficit in Voss. pr. et Leid. sec. Tandem *adverteret a certamine animus* Voss. sec.

Circumveniri se a tergo ratis terror ac fuga injiceretur] *circumvenire* Florent. Harlej. antiq. Voss. pr. Leid. uterque, et Lipsiens. Tum *ab tergo* Florent. Voss. sec. Leid. pr. Lipsiens. Portug. Haverk. [Helm. 1.] omnesque edd. usque ad illam Curionis, quae *a tergo* dedit, quibusdam meorum concinentibus. Hinc *terror aut fuga* Lipsiens. et Portug. *terror et fuga* Haverk. Denique *iniceretur* Voss. pr. Leid. ambo, Harlej. ambo, Lipsiens. et Portug. quod more sollemni scriptum pro *injiceretur*. V. infra h. lib. ad c. 30, 3. *inicerentur* Voss. sec. quoniam *terror ac fuga* praecesserunt. Livio autem frequens est, ut duobus nominibus numeri singularis subjiciat verbum numero multitudinis. V. infra ad hujus lib. c. 31, 7.

§. 6. *Ut et vos, si quo ego inde agmen declinare*] Vocula *et* non comparet in Voss. sec. Tum *declinare inde agmen*, trajectis dictionibus, Voss. pr. et Leid. sec. *Metus ille est* Florent. *Mettus idem* Florent. et mox hoc §. [*Mettius*, ut semper, Helm. 1.]

Nisi in hunc insigne jam documentum mortalibus dedero] *nisi hunc insigne in documentum* Haverk. *nisi hunc insigne jam documentum* sine praepositione Leid. pr. Voss. sec. Harlej. sec. Portug. et vetustae editiones: ut oratio concipiatur pari modo, atque Sigonius infra emendandum censuit 24, 8, 20. *Lacus Trasimenus et Cannae tristia ad recordationem exempla, sed ad praecavendum simile utilia documenta sunt.* ubi alia vide. Potius tamen credo, praepositionem *in* sive *I* interceptam esse a praecedentis vocis litera finali. V. infra ad 35, 8, 9. et 37, 41, 8. [*nisi nunc insigne jam* Veith. *talia alius deinde, ni* Helm. 1.]

§. 7. *Centuriones armati circumsistunt*] MSS. omnes *centuriones armati Mettium circumsistunt.* Quod non debuit negligi. Is enim erat imperii ordo, ut, Albano exercitu in concionem progresso, ip-

stunt. rex cetera, ut orsus erat, peragit. *Quod bonum, faustum, felixque sit populo Romano ac mihi, vobisque, Albani; populum omnem Albanum Romam traducere in animo est; civitatem dare plebi; primores in Patres legere; unam urbem, unam rempublicam facere. Ut ex uno quondam in duos populos divisa Albana*
8 *res est, sic nunc in unum redeat.* Ad haec Albana pubes, inermis ab armatis septa, in variis voluntatibus, communi tamen metu cogente, silentium
9 tenet. Tum Tullus: *Mette Fuffeti*, inquit, *si ipse discere posses fidem ac foedera servare, vivo tibi ea*

si soli centuriones Romani, sive tamquam vitem tenentes et supplicii exactores, sive per speciem honoris, Mettium observarent, circumdarentque; ne, ut in magna multitudine, maxime ubi audiret criminis sui poenam, elaberetur. Deinde, cum sententiam de urbe Alba peregisset Tullus, ne ad horrorem ejus aliquid moverent Albani, omnes Romani armati eos circumsteterunt. 2, 2. *Dicere incipientem primores civitatis circumsistunt.* JAC. GRONOV. Mediam vocem *Mettum* non modo agnoscunt omnes, quibus usus sum, codices, Florent. Voss. ambo, Harlej. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. Portug. et Haverk. atque ex Oxonn. L. 2. et B. teste Hearnio; verum etiam omnes omnino edd. usque ad postremam Gruteri, quae prima perperam eam ejecit. Quare eamdem loco, unde mota erat, restituendam existimavi.

Quod bonum faustum felixque sit] *Quod bonum faustumque sit*, altera voce omissa, Haverk. Male. v. Brisson, de Formul. l. 1, pag. 66. ubi ejusdem formulae etiam ex Livio plura exempla conlegit.

Ac mihi vobisque, Albani] *Albanis* Harlej. 2. qui idem cum Voss. 2. mox *plebeis* praefert, pro *plebi*. Tum *primos in patres*, pro (p. 123.) *primores*, Haverk. *primores impres patres* Lipsiens.

Ut ex uno quondam in duos populos divisa Albana res est, sic nunc in unum redeat] *ex uno modo in duos* Harlej. 2. qui insuper voces *est* et *nunc* omittit.

§. 8. *Ad haec Albana pubes*] *Ad hoc* Voss. 2. V. infra ad 21, 52, 10. Hic tamen nihil muto unius codicis auctoritate. [*septa variis voluntatibus* Velth.] Mox perperam etiam Haverk. *communi tum metu.* De lapsu hoc librariorum infra v. ad 22, 17, 5.

§. 9. *Meti Suffeti*] Vett. *Metti Fufeti*, quomodo appellat Dionysius. LIPS. *Metti* Florent. V. supra ad c. 23, 4.

Fidem ac foedera servare] *fidem foedere servare* Voss. 2. Verbis autem praecedentibus *dicere*, pro *discere*, Voss. pr. et Leid. sec. V. ad 30, 34, 6. [*tuum ingenium insanabile* Helm. 1.]

Tu tuo supplicio doce] Pal. pr. *ni tuo.* Scriptum erat *ne tuo sup-*

disciplina a me adhibita esset. Nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, at tu tuo supplicio doce humanum genus ea sancta credere, quae a te violata sunt. Ut igitur paullo ante animum inter Fidenatem Romanamque rem ancipitem gessisti, ita jam corpus passim
distrahendum dabis. Exinde, duabus admotis qua- 10
drigis, in currus earum distentum inligat Mettum.
deinde in diversum iter equi concitati, lacerum in
utroque curru corpus, qua inhaeserant vinculis
membra, portantes. Avertere omnes a tanta foe- 11
ditate spectaculi oculos. Primum ultimumque illud

plicio doce. GEBHARD. Scribe cum Flor. Voss. [pr.] Helm. Rott. Gud. Mureti libris, Andrea et Tarvis. *Nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, at tu tuo supplicio doce.* Non ceperunt elegantiam hanc. V. ad 24, 37. J. FR. GRONOV. *at tuo supplicio* Leid. pr. omissa vocula *tu*, quam intercepit prima syllaba vocis sequentis. Verum recte *at tu tuo supplicio* etiam Harlej. antiquior. Quam lectionem se in Oxonn. L. 2. B. et C. reperisse Hearne testatus est. Neque aliter primae edd. Sed voculam *at* jam omissam vidi in ed. Ven. anni 1495. V. supra ad c. 18, 9. Particula *at* codici Voss. 1. adscripta quidem m. pr. erat, librarius tamen, ne quid dissimulem, eam additis notis delendam indicavit. [*at* omittit Veith. mox *remque Romanam* Helm. 1.]

Ita jam corpus distrahendum dabis] *jam ita* Voss. pr. et Leid. sec. Praeterea *distrahendum paucis dabis*, voce interjecta, Lipsiens.

§. 10. *In currus earum distentum inligat Mettum*] *in currus duarum* Voss. sec. Tum *alligat* Leidens. sec. et a m. sec. Portug. V. ad 5, 27, 9. *Mettum* Florent. Mox *deinde diversum iter* Leid. sec. pro *in diversum*.

Qua inhaeserant vinculis membra] Pall. duo *inhaeserat*. GEBHARD. *inhaeserat* etiam Voss. 2. et Lipsiens. [Veith.] Sed omnino librariorum errore. unde etiam in posteriori Msto a m. sec. pro varia lectione margini adscriptum est *inhaeserant*. Praeterea male etiam *quia inhaeserant* Haverk. a m. 1. V. infra ad 40, 29, 8.

§. 11. *Avertere omnes a tanta foeditate oculos*] Varia hic lectio habetur. Quidam distinguunt ante *avertere*, et supplent verbum *sunt* post *concitati*. Alii continuate legunt, ut *omneis* sit accusativi casus, et nominativus *concitati* ad *avertere* referatur. At sic ego *omnium* legere malim, non *omnes*. GLAREAN. *tanta foeditate*, praepositione neglecta, Voss. 2. *omnes aptanda foeditate* Leid. pr. ut voluisse videatur *ab tanta foeditate*. [ut est in Helm. 1.] Si ultima, quam Glareanus memorat, interpunctio placet, etiam, si *oculos* deleatur, nihil ad sensum defuturum Doujatius testatur. Priorem tamen, quam editores passim receperunt, praefero.

supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuit. in aliis gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse poenas.

1 XXIX. Inter haec jam praemissi Albam erant equites, qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductae ad diruendam urbem. Quae
2 ubi intravere portas, non quidem fuit tumultus illo, nec pavor, qualis captarum esse urbium solet;

Exempli parum memoris legum humanarum fuit] Cogitandum, num scribi possit, *legum Romanarum fuit*. Nam sequitur, *in aliis gloriari licet* etc. RHENAN. Emendat Beatus Rhenanus *Romanarum*, pro *humanarum*, quod non placet. nam et a vet. lib. dissidet, et a Varrone, qui ita scribit l. 1. de vita populi Rom. ut est apud Nonium [v. *Distrahere*] *Metium Fufetium propter perfidiam interfecit pene imperiosius, quam humanius*. SIGON. *legum humanarum* etiam MSS. nostri; ne quis forte accedat conjecturae Rhenani, *Romanarum*. Quam certe omisisset, si ei fuissent in memoria isthaec Silii 1. Punicorum v. 152.

Antiqua de stirpe Tagum, Superûmque hominumque
Immemor, erecto suffixum robore moestis
Ostendebat ovans populis sine funere regem.

occurrissentve, quae de legibus XII. Tabularum scribit Gellius 20. Noct. Attic. 1. ubi notandum, quod dicit, *Acerbitas plerumque ulciscendi maleficii bene aut caute vivendi disciplina est*. GRUTER. Robortellus de arte corrig. ant. libros p. 26. *legum Romanarum* adversus Sigonium defendit; et in loco Varr. a Sigonio laudati *immanius*, pro *humanius*, legendum (p. 124.) dum censet. Verum sententiam suam vindicavit Sigonius 1. Emend. 2. p. 142. Cui etiam favent omnes codices, quos consului.

§. 1. *Jam praemissi Albani erant equites*] Cl. Clericus in Arte Crit. t. 2. p. 67. *praemissi Albam erant equites* scribendum conjecit. Verum in nupera Livii editione τὸ *Albani* operarum errori tribuendum esse recte vidit. Non tamen hic error in solis Gronovianis posterioribus, quarum tantum eo loco meminit, commissus est, sed et in multis prioribus, Mediolanensi anni 1480. Tarvis. utraque, Venetis pluribus, Ascensiana prima, Moguntina, et aliis; immo etiam in codicibus Leid. sec. Portug. [Helm. 1.] et a m. pr. Haverk. in quo manu altera margini adscriptum erat *Romani*. Insuper Hearne ex solo Oxoniensi L. 2. *Albam* laudans reliquos quatuor, quos adhibuit, pariter *Albani* habuisse tacitus agnoscere videtur. Simili errori tribuendum, quod mox *Romani*, pro *Romam*, reperiatur in Voss. 2. Ceterum τὸ *erant* exsulat a Leid. pr. quod transponunt priores edd. *erant Albam*, vel *Albani*. Aldus primus dedit *Albam erant*, quem ordinem servant omnes reliqui scripti. Denique vox *equites* non comparet in Portug.

Ad diruendam urbem] Pall. pr.

quum, effractis portis, stratisve ariete muris, aut arce vi capta, clamor hostilis et cursus per urbem armatorum omnia ferro flammaque miscet: sed si- 3
lentium triste ac tacita moestitia ita defixit omnium animos, ut, prae metu obliti, quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, rogitantesque alii alios, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas, ultimum illud visuri, perva-

ac tert. *dirimendum.* ut mox iterum primus, *jam fragor tectorum, quae dirimebantur.* GEBHARD. *dirimendam* Lipsiens. et Portug. *uniendam* Voss. sec. *irruendam* Haverk. a m. pr. *dirruendam* a m. sec. Praeterea *Legiones deinde ductae sub̄ s̄ ad dirimdā* Leid. pr. Quibus vocibus ac notis quid librarius indicare voluerit, me adsequi non posse, ingenue profiteor. Nisi forte dicendum sit, τὰ sub̄ s̄ ex margine in contextum inrepsisse, iisque librarium indicare voluisse: *subintellige sunt.*

§. 2. *Qualis captarum esse urbium solet*] *urbium esse solet* alio ordine dictionum Lipsiens. et Haverk. Sed τὸ *esse* omittit Harlej. sec. Tum *fractisve ariete muris*, pro *stratisve*, Leid. sec. et Portug. Sed *effractis portis* proxime praecesserat. Hinc *arce jam capta*, pro *arce vi capta*, Harlej. sec.

Et cursus per urbem armatorum omnia ferro flammaque miscet] *et incursus* Voss. pr. a m. pr. *et concursus* Haverk. [Veith.] Tum *miscēt*, id est, *misceret*, Portug. V. infra ad 39, 52, 6. [*miscere* Helm. 1.]

§. 3. *Ita defixit omnium animos, ut prae metu obliti*] Atqui paullo ante dixit, non fuisse *pavorem*, sed silentium ac *moestitiam*. An ergo hic quoque scripsit *prae moerore obliti?* DUKER. Alio ordine *omnium ita defixit animos* Haverk. Cel. Dukeri conjecturam adstruit locus simillimus Justini 8, 5, 9. *Non quidem* pavor *ille hostilis*, *nec* discursus *per urbem militum erat*, *non* tumultus *armorum*, *non bonorum atque hominum rapina; sed tacitus MOEROR et luctus.*

Rogitantesque alii alios] Particula *que* exsulat a Leid. sec. Mox *in itineribus starent*, pro *in liminibus*, Lipsiens.

Ultimum illas visuri] Cujus sit, ignoro: sed admodum recens est. Nam et Sigoniana prior *ultimum illud visuri.* Ubi video adscriptum Mureto: *illas* in veteribus, et melius. Qui sint veteres isti, ipse viderit. Ego nec in scripto ullo, nec impresso ab Andrea ad Sigonium inveni aliter, quam *ultimum illud.* Et sine dubio dictum est, ut *hoc tertium* apud Curtium [l. 4, 11.] *extremum hoc* apud Valerium Flaccum [l. 4, 253.] De quibus 2. Observ. 8. Cicero 13. ad Attic. 46. *Meo autem Lanuvino, quod Lepido tradidi, exeo hoc primum.* J. FR. GRONOV. *ultimum illud* uno ore probant etiam nostri omnes, Voss. ambo, uterque Harlej. uterque Leid. Haverk. Lipsiens. et Portug. Eamdem lectionem ex libris, quos apud Oxonienses vidit, L. 2. B. et C. laudat Hearne. Vulgatum *ultimum*

4 garentur. Ut vero jam equitum clamor exire jubentium instabat, jam fragor tectorum, quae diruebantur, ultimis urbis partibus audiebatur, pulvisque, ex distantibus locis ortus, velut nube inducta omnia impleverat; raptim, quibus quisque poterat, elatis, quum larem ac penates tectaque, in quibus natus quisque educatusque esset, relin-
5 quentes exirent: jam continens agmen migrantium impleverat vias: et conspectus aliorum mutua mi-

illas, quod cujus esset Cel. J. Fr. Gronovius ignorabat, demum vidi in Modii Francofurtana anni 1588. Pristinam itaque lectionem revocare non dubitavi.

§. 4. *Ultimis urbis partibus audiebatur*] *in ultimis* Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] Praeterea alio ordine *partibus urbis* Lipsiens.

In quibus natus quisque educatusque esset] *iratus*, pro *natus*, Voss. 2. errore orto ex similitudine ductuum literarum *ir* et *n*. Id tamen aperte falsum videns librarius, quum forte opus absolutum relegeret, ex ingenio margini adscripsit *creatus*. (* v. ad 7, 26, 1.)

§. 5. *Conspectus aliorum mutua miseratione*] Pal. pr. *mutita miseratione*. GEBHARD. Et hoc erranti librario adscribere nullus dubito. Simili lapsu *uerare*, pro *iterare*, scripserat librarius apud Horat. 1. Epist. 18, 11. recte id inprobante Cl. Bentlejo.

Vocesque etiam miserabiles exaudiebantur] Τὸ *etiam* non adparet in Lipsiens. Leid. sec. et Portug. (p. 125) *vocesque et miserabiles* Harlej. 2. Alibi saepe τὸ *et* cum voce *etiam* commutatur. v. ad 22, 47, 9. *praecipuae* Florent. [*aut velut* Helm. 1. ante *obsessa armatis* Veith.]

§. 6. *Egressis urbem Albanis*] *urbe* Leid. sec. et a m. sec. Haverk. Non sequor. Vide, quae infra dicentur ad 29, 6, 4. *Egressisque urbem* Leid. pr. [Veith.]

Omnia tecta adaequat solo] *adaequabat solo* Voss. 2. *solo adaequat* Voss. 1. et Leid. sec.

Unaque hora quadringentorum annorum opus] Ex Dionysio [l. 3. p. 172.] colligitur, Albam stetisse annis quadringentis octoginta septem. Sed haec non rotunde numerat Livius. GLAREAN. Errat. dicere debuit *quingentorum*. Sed Virgilium sequitur [1. Aeneïd. v. 272.] *Illic ter centum*. intelligis, quid velim. A condita Alba ad Romulum annos trecentos statuit Virgilius: Livius sub Tullo quadringentos. Quare Virgilium sequitur. TAN. FABER. Lege Dodwellum de Cyclis Dissert. 10. in fine. DUKER. Cl. Clericus, praefatus parvam fuisse urbem, si *una hora* dirui potuit, hyperbolen in his agnoscit. Verum Latinis et Graecis frequens, ut *hora* vel *una hora* fieri dicant, quod parvo tempore fit. ita *μια ὥρα* plerumque capitur in Apocal. Johann. c. 18, 10. *Οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, Βαβυλὼν, ἡ πόλις ἡ ἰσχυρὰ, ὅτι ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου.* ubi videndus Pricaeus. Et ita *hora* in genere pro tempore

seratione integrabat lacrimas. vocesque etiam mi-
serabiles exaudiebantur; mulierum praecipue, quum
obſeſſa ab armatis templa auguſta praeterirent, ac
velut captos relinquerent Deos. Egreſſis urbem 6
Albanis, Romanus paſſim publica privataque omnia
tecta adaequat solo, unaque hora quadringento-
rum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio
ac ruinis dedit. Templis tamen Deûm (ita enim
edictum ab rege fuerat) temperatum eſt.

ponitur. apud Terent. Eun. 2, 3, 49. *Dum haec dicit, abiit hora.* Propert. 1. Eleg. 6, 11.

His ego non horam possum durare querelis.

Et eo sensu *momentum horae* (* infra 5, 7, 3. *horaeque momento simul aggerem ac vineas in endium hausit;*) apud Phaedr. Praefat. l. 3, 5.

Momentum ut horae pereat officiis meis.

ubi videndus Cel. Burmannus. Ut ergo *hora* in genere tempus notat, ita *una hora* eſt tempus exiguum. Ceterum *quadringentorum annorum tempus*, pro *opus*, perperam Lipsiens.

Templis tamen Deûm temperatum eſt] Non infrequens verbum Livio. Sic *temperare manibus*, 2, 23. abſtinere se a vi facienda. *caedibus*, 2, 16. *proditionibus*, 24, 39. *neci mulierum*, Tacitus 14, Annal. [c. 37.] At aliter noſter, ubi apponit res vel personas, cum quibus moderatius vel minus actum eſt. Praepositionem enim interponit. l. 6. [c. 17, 8.] *In quo ab sociis temperaverant.* l. 7. [c. 20, 9.] *Ab oppugnatione urbium temperatum* l. 24. [c. 31, 11.] *Nec ab ullo temperatum foret.* l. 39. [c. 10, 9.] *Ab his sacris se temperaturum.* Num quid igitur hic quoque fuit: *A templis?* Sed Cicero quoque 1. Verr. [c. 59.] *Te putet quisquam sociis temperasse.* Et secunda [c. 6.] *Si cuiquam ulla in re umquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis.* J. FR. GRONOV. Ego nihil in verbis praescriptis mutandum exiſtimo. In vulgatam enim lectionem consentiunt omnes libri scripti et editi, nisi quod series mutetur in Harlej. sec. hoc modo: *Tamen templis Deûm;* et editiones ante Aldinam, quas vidi, praeferant *Templis tantum Deûm:* quas voces etiam alibi librarii commutarunt. V. ad 3, 46, 1. Praeterea non semper Livius eam, quam Gronovius putabat, differentiam utriusque conſtructionis observavit. Nam quemadmodum *temperare caedibus* loco ab eo laudato dixit, ita etiam *temperare a caede* 25, 25, 9. *Cum omnia terrore ac tumultu streperent, a caedibus tamen temperatum eſt.* Et eodem modo quo *temperare lacrimis* dixit Liv. 30, 20, 1. *temperare a lacrimis* eſt apud Maron. 2. Aen. v. 8. quo loco *temperare ab injuria et maleficio* ex Caesar. 1. Bell. Gall. c. 7. laudat Emmeneſſ. Contra quemadmodum *ab obpugnationibus urbium temperare* Livio in usu fuisse exemplum a

1 XXX. Roma interim crefcit Albae ruinis. duplicatur civium numerus. Coelius additur urbi mons; et, quo frequentius habitaretur, eam sedem

Gronovio productum evincit, ita eumdem *urbibus obpugnandis temperare* adhibuisse conftat ex 10, 12, 8. *Urbibus obpugnandis temperatum eft, in quas timor Etruscos compulerat.* Hac forma *amicis temperare* occurrit apud Cic. pro Balb. c. 27. *Noftras inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis noftrorum inimicorum temperemus.* et *privignis temperare* apud Horat. 3. Od. 24, 17.

Illic matre carentibus
Privignis mulier temperet innocens.

Quae exempla evincere videntur, has similesque locutiones, tum apud Livium, tum apud alios scriptores, sine discrimine usurpari.

Ita enim edictum ab rege fuerat] *a rege edictum* Leid. sec. Lipsiens. et Portug. *edictum a rege* Voff. pr. et Haverk.

(p. 126.) §. 1. *Eamdem sedem Tullus regiae capit, ibique habitavit*] Auctoritatem sequuti scripti codicis sic legemus, *Eam sedem Tullus regiae capit, ibique deinde habitavit.* RHENAN. *ibique deinde habitavit* editus a Campano. Ceteri excludunt *deinde.* recte. Neque enim in ullo visitur Pall. Imo, si quid sentio, abjiciendae praeterea duae reliquae voces *ibique habitavit.* Haereas etiam, an non pretium conftituendum lectioni Pal. pr. *ea sede Tullus regiam capit.* Nam certe in Pall. ceteris exftat illud *regiam.* GRUTER. Triumphat de hac producta lectione Rhenanus: at ego aliam ei obduco ex Palatino primo, forte meliorem, *et, quo frequentius habitaretur, eadem sede Tullius regiam capit, ibique habitavit.* ejecto quoque τῷ *deinde,* quod et reliqui duo abdicant. Ceterum Pall. duo, ut et Camp. *eam sedem Tullus regiam capit.* GEBHARD. Rott. Helm. Gud. Voff. uterque *ibique habitavit,* sine voce media. J. FR. GRONOV. *eandem sedem Tullus regiae capit* Haverk. *eadem sedem Tullus regiam capit* Lipsiens. *eam sedem Tullus regiam capit* Harlej. 2. Verum τὸ *deinde* omnes libri manu exarati, quibus usus sum, Voff. ambo, Harlej. uterque, Leidens. uterque, Lipsiens. Portug. Haverk. et Fragm. Hav. ignorant. Quod Hearne etiam non invenit in Oxonn. L. 2. B. et C. Tot itaque codicum teftimoniis confossam vocem, quam Rhenanus unius Wormaciensis auctoritate addiderat, ex contextu ejeci. [*mons additur urbi* Helm. 1.]

§. 2. *Principes Albanorum in patres* etc. *legit Tullios, Servilios*] Inter celebres et illuftres familias, quae ex diruta Alba Tulli Hoftilii regis temporibus Romam commigrarunt, apud Livium *Tullios* relatos reperio. Dionysius [l. 3. p. 170.] in earum relatione non *Tullios*, sed *Julios*, memorat: cujus lectio eo mihi verior videtur, quo magis conftat, *Juliam* gentem, non *Tulliam*, longa Alba fuisse oriundam. SABELL. Pro *Tullios*, Sabellicus *Julios* legendum censet ex Dionysio. Ego propemodum adducor, ut utrumque legendum putem. Nam et Tulliorum et Juliorum apud priscos Romanos insignis mentio, etiam in magiftratibus: quamquam nomina principum familiarum utrobique non prorsus conveniant. Vide etiam, quid sibi hoc *templum* velit, quod mox

Tullus regiae capit, ibique habitavit. Principes 2
Albanorum in Patres, ut ea quoque pars reipublicae creſceret, legit Tullios, Servilios, Quinctios,

subjungit. GLAREAN. Mendose *Tullia* gens inter Albanas Romam a Tullo Hoſtilio translatas numeratur, pro *Julia*. Id indicat Dionysius, qui, eodem ordine commemorans has gentes, inquit, *Ἰυλίυς, Σερυϊλίυς.* Adde, quod gens *Tullia* non Albana fuit, sed Corniculana, et quod *Tullus* et *Tullius*, pro *Julo* et *Julio* saepissime eſt mendose. †. „Et hoc „quoque notavit Sabellicus." †. SIGON. Pall. pr. *Tullos.* tert. *Tulios:* ut admodum probabile sit, quod conjecerat Sabellicus, et non improbat Sigonius, *Julios.* GRUTER. In Pal. tertio ancipiti litera *†ulios* scriptum eſt, ut nullo possis legere negotio *Julios.* Quod verissimum esse, dudum perdocuit Sigonius. GEBHARD. Damnatam lectionem *Tullios* praeferunt Florent. Voſſ. ambo, Harlej. uterque, Leid. uterque, Portug. Haverk. et Fragm. Hav. *Tullos* Lipsiens. Ex Oxonn. etiam apud Hearne *Tullios* habent L. 2. B. et C. Sed ab eodem inspecti L. 1. et N. *Julios* legunt. Quam scripturam probavit quoque Lud. Dorleans ad Tacit. 11. Annal. p. 594. Alia exempla; ubi *Tullus*, pro *Julus*, et *Tullius*, pro *Julius*, olim mendose legebantur, vide infra ad 2, 43, 1. 4, 35, 4. c. 56, 2. c. 61, 1. 5, 10, 1. c. 16, 1. 6, 4, 8. et alibi saepe. Nescio tamen, an tot codicum et principum editionum auctoritate ae consensu firmata vox ex Liviano contextu, id quod Gronov. anno 1665. fecit, ejici, et alia ei ſubſtitui debuerit. Praesertim quum secundum Livium aliosque jam Juliam gentem Romae ante Albam dirutam fuiſſe evincat Proculus Julius, cui Romulus, coelo repente delapsus, se obvium dedit. V. supra 1, 16, 5. Florum 1, 1. et quos eo loco laudat Freinshem. Ex his Dionysio vocatur l. 2. p. 124. *Ἰύλιος ὄνομα, τῶν ἀπ' Ἀσκανίυ, γεωργικὸς ἀνὴρ, καὶ τὸν βίον ἀνεπίληπτος.* Hinc *Tullios* loco reſtitui; ex quo si quis vocem illam certioribus argumentis ejiciendam probaverit, ei lubens cedam. [*pars publice cresceret* Veith.]

Quintios, Geganios] *Quinctum, Quinctium, Quinctilium,* et *Quinctilianum* scribendum esse, facile omnes intelligent, qui Capitolinorum lapidum scripturam observaverint. Eadem scriptura servatur etiam in quibusdam libris manuscriptis Diodori Siculi, quos mihi commodavit vir omni et virtutis et laudis genere praeſtantissimus, Ludovicus Beccatellus, tum cum Venetiis Pontificiae legationis munus obiret. Qui libri cum hactenus impressi non sint, plurimum mihi, ut poſt idoneo loco oſtendam, ad Livianam hiſtoriam emendandam saepissime profuerunt. In iis ergo eſt *Κοίνκτος*, et *Κοίνκτιος* Itemque eſt cum in aliis lapidibus, tum in quodam pervetuſto, qui in agro Regiensi eſt, apud ornatissimum juvenem Horatium Malegutium, ejusmodi.

QUINCTAE. NONIAE
RUFAE. ET
NONIAE. Q. F. QUINCTULAE.

(p. 127.) Quid plura? in ipsis etiam Livianis libris manuscriptis ita demum saepe esse, quamquam inconſtanter, comperi. SIGON. V. eundem Sigonium ad Livii 4, 17, 9. et Colomes. ad Quinctil. Inſtitut. Orat. in princ. Huic scribendi rationi adverſatur Tur-

Geganios, Curiatios, Cloelios: templumque ordini ab se aucto curiam fecit, quae Hostilia usque ad
3 patrum nostrorum aetatem adpellata est. et, ut omnium ordinum viribus aliquid ex novo populo adjiceretur, equitum decem turmas ex Albanis legit. Legiones et veteres eodem supplemento ex-

nob. 3o. Advers. 28. cum alia caussatus, tum etiam marmorarios lapidumque scalptores bonos grammaticos non fuisse, sed operarios, manu, quam mente, doctiores, eosque in vulgo, non in doctis, numerari; quos propterea in his similibusque peccasse existimat. Quod ut locum habere potest in ignotorum et ex vulgo procreatorum hominum monumentis, ita non facile in illis, quae vel publica auctoritate, vel a viris honoratis dedicata sunt, admissum fuisse credo, ubi quaeque ad praescriptum exprimenda erant, ad quod deinde opus absolutum etiam exigebatur. Certe id non videtur statuendum de marmoribus Capitolinis, in quibus non semel vel aliquoties, sed constanter haec orthographia obtinet. Huc accedunt nummi antiqui, eamdem scribendi rationem adprobantes. Certe Patin. in Gente Quinctia duos vulgavit, quibus epigraphe est *T. QUINCTIUS. CRISPINUS. A. A. A. F. F.* et *T. QUINCTIUS. CRISPIN. SULPIC. III. VIR. A. A. A. F. F.* alium in gente Nonia, cujus inscriptio *SEX. NONIUS. QUINCTILIAN. III. VIR. A. A. A. F. F.* Vaillant. in Numism. Colon. part. 1. p. 56. quartum, in quo memoratur *P. QUINCTIL. VAR. II. VIR.* His auctoritatibus permotus passim eamdem scripturam secutus sum, quae saepe occurrit in optimo meorum Leid. pr. et etiam obtinuisse videtur in antiquissimo Msto, ex quo initium l. 33. Livii editum est; ubi non modo editiones principes praeeuntem codicem secutae sunt, sed et recentissimae, quae alibi semper aliam scribendi rationem receperunt. V. etiam Gebhardum infra ad Livii 3, 20, 3. In adpellativo vero *quintus* a communi orthographia recedendum non judicavi. V. Cl. Cortium ad Sallust. Jugurth. 24. [*Quintios* Helm. 1.] Praeterea *Gegamas* Harlej. pr. *Greganios* Leid. sec. et Haverk. V. ad 4, 17, 7. Tum *Curatios* Florent. Portug. et Haverk. *Curacios* Lipsiens. V. supra hoc libro ad c. 24, 1. Denique *Celios*, pro *Cloelios*, Voss. pr. et Leid. sec. [*Curiacios Clodios* Veith.]

Templumque ordini ab se aucto curiam fecit] Eminentissimus Norisius Dissert. 1. ad Cenotaph. Pis. c. 4. p. 53. e Cicerone aliisque, nec non ex hoc loco Livii, et ex l. 37, 52. et 53. ostendit, senatum saepe in templa coactum fuisse. Potuisset omittere testimonia Livii. Nam quum senatus in templum vocatus dicitur, semper additur nomen numinis, cujus id templum esset, ut Jovis, Apollinis, Bellonae. Sed Livius curiam *templum* vocat, quia inaugurato consecrata erat, ut senatus ibi auspicato haberi posset. V. Varron. l. 6. de ling. Lat. p. 67. ed. Dordr. Servium in Virgil. 1. Aeneïd. v. 446. l. 7, 153. et 174. et Manutium ad Ciceronis 4. ad famil. Epist. 6. Et sic Rostra *templum* vocant Cice-

plevit, et novas scripsit. Hac fiducia virium Tul- 4
lus Sabinis bellum indicit, genti ea tempestate secundum Etruscos opulentissimae viris armisque. Utrimque injuriae factae, ac res nequidquam erant
repetitae. Tullus ad Feroniae fanum mercatu fre- 5
quenti negotiatores Romanos comprehensos que-

ro in Vatin. c. 10. et Livius l. 8, 14. et 35. DUKER.

Ad patrum nostrorum aetatem adpellata est] *ad patrum nrm aetatem* Leid. pr. *ad patrum nostrum aetatem* Leid. sec. *ad patrem nostrum aetatem* Harlej. ant. *ad patrum usque nostrorum aetatem*, transpositis in alium ordinem dictionibus, Haverk. Tum *vocata est* Hearnii Oxoniensis L. 2. quod alterius illius glossema habendum videtur. V. ad c. 20, 4. supra.

§. 3. *Aliquid ex novo populo adjiceretur*] Palat. prim. *aliquid novo populo addiceretur*. Et ultimum quoque verbum retentat tertius prae vulgato *adjiceretur*. GEBHARD. *addiceretur* etiam Leid. sec. Lipsiens. et Fragm. Hav. Quod errantibus librariis tribuendum est, qui *adicere*, pro *adjicere*, scribere soliti fuerunt: quemadmodum etiam hic scribitur in Leid. pr. Voss. utroque et Portug. Qua ratione *iniceretur*, pro *injiceretur*, habuimus supra h. lib. c. 28, 5. V. infra ad 2, 10, 9. et 4, 8, 5. (* *addictus* et *adjectus* commutantur infra l. 6, 14, 10.)

Legiones etiam veteres] Vetus et sincerior lectio *Legiones et veteres eodem supplemento explevit, et novas scripsit*. RHENAN. *Legiones etiam veteres* primus edidit Aldus, quum priores dedissent, media voce exsulante, *Legiones veteres*. Sed cum Rhenano faciunt omnes codices, quos consului, praeter solum Haverk. in quo *Legiones etiã veteres* reperi. V. infra ad 2, 44, 3. Voculas *et* atque *etiam* commutari infra videbimus ad 22, 47, 9. et infra hoc cap. §. 6. *et* omittit Florent. [Veith.]

§. 4. *Res nequidquam erant repetitae*] *nequiquam* Leid. pr. nec non Florent. et sic semper. V. infra ad 40, 47, 9. Paullo ante *bellum inducit*, pro *indicit*, Voss. sec. V. ad 38, 43, 1.

§. 5. *Ad Feroniae fanum comprehensos a Sabinis*] His Livii verbis haud dubie apparet, in Sabinorum potestate Feroniae fanum ea tempestate fuisse. Nec desunt, qui scribant, circa Soracte montem, et urbem *Feroniam* et Deae templum religiosissimum fuisse: ipsamque a ferendis arboribus ita appellatam. Sed Dionysius [l. 2. p. 113.] in Latio haud procul (p. 128.) Circejis in Pomtinis campis *Feroniae templum* a Spartanis conditum tradit: nomenque datum genio ab aequorea latione. Maroque vetustatis peritissimus [7. Aeneïd. v. 799.]

Circejumque jugum, queis Juppiter Anxurus arvis
Praesidet, et viridi gaudens Feronia luco.

Vide igitur, ne utrobique Deae templum fuisse dicendum sit. Cui opinioni si quis gravate accedat, perbelle fateatur necesse est, al-

rebatur. Sabini suos prius in lucum confugiſſe ac
6 Romae retentos. hae cauſſae belli ferebantur. Sabini, haud parum memores, et suarum virium partem Romae ab Tatio locatam, et Romanam rem nuper etiam adjectione populi Albani auctam, circumſpi-

teram opinionem esse falsam. Accedit et his tertia quaedam, quod Ptolemaeus [l. 3, 1.] inter Lucam et Pistoriam *Feroniae lucum* in Etruria retulit. De quo nunc loco an intelligi possit, viderint alii. SABELL. Neque intelligitur hoc loco lucus Feroniae, Ptolemaeo memoratus, de quo agit Cluver. 2. Ital. Antiq. 2. p. 460. neque etiam Feroniae lucus, fons, et templum in campis Pometinis, memoratum Dionys. l. 2. de quo v. Cluver. 3. Ital. Antiq. 7. p. 1013. Sed potius aliud Feroniae templum in agro Capenate sub montem Soracte, unde non longe siti erant Sabini, qui Romanos mercatores comprehenderant, et Etruscorum Vejentes, qui Sabinis opem tulerunt, ut Livius refert. De eo consulendus Cluver. 2. Ital. Antiq. 3. p. 547. Haud mirum autem, eo negotiatores Romanos profectos esse, cum fanum illud communiter a Sabinis et Latinis coleretur. V. Dionys. l. 3. Antiq. p. 173.

Mercatu frequenti] Vet. *mercato.* notavi supra simile. LIPS. Pall. tres idem praeferunt, quod codex Lipsii, nempe *mercato*, antiquo scribendi ritu. Verum haec talia minutiora censeo, quam ut debeam indicare lectori: praesertim qui norit, aetatem fere unamquamque peculiarem sibi finxisse orthographiam; ne inusitata iſthaec omnia referamus ad antiquitatem exoletam: sed et occupatior sum, quam ut liceat libeatve descendere ad has Criticorum naenias inanes. GRUTER. Pall. tres, Lipsii cod. *mercato.* sic l. 3, 17. Palat. tertius *Appii Herdonii ducto et auspicio.* non *ductu.* l. 4, 27. ut habent MSS. duo Pall. *Inter nocturnos tumultus moderato difficilem.* ubi male edidit Camp. *moderatus difficiles.* GEBHARD. *mercato* etiam Voſſ. uterque, Leidens. sec. Lipsiens. Fragm. Hav. et a m. pr. cod. Haverk. id quod probat etiam Ger. Vossius ad Vellej. Paterc. 1, 8. p. 54. Sed v. supra ad 1, 15, 7.

Ac Romae retentos] *detentos* Fragm. Haverk. [Veith.] V. ad Epit. Liv. l. 3. *et Romae retentos* Haverk.

Hae caussae belli ferebantur] *parabantur* Neapol. Latinii, unde *putabantur* legendum esse ipse Latinius conjecit. Verum nihil mutant reliqui codices, nisi quod *haec caussae* sit in Florent. Lipsiens. Fragm. Hav. a m. pr. et Portug. a m. pr. atque *hae enim caussae belli* in Haverk. Paullo poſt *memores suarum virium*, τῷ *et* omisso, Voſſ. 2. V. infra ad 2, 44, 5.

§. 6. *Nuper etiam adjectione populi Albani*] *et*, pro *etiam*, Voſſ. sec. Eadem varietas in Mſtis frequens eſt. V. ad 22, 47, 9. et supra hoc cap. §. 3. Tum vocem *Albani* non agnoscit Leid. sec. Hinc *circuminspicere* Lipsiens. Harlej. antiquior, Haverk. et Fragm. Hav. Florent. [Helm. 1.]

§. 7. *Proximi Etruscorum Vejentes*] Cl. Fontaninus l. 1. de Anti-

cumſpicere et ipſi externa auxilia. Etruria erat vi- 7
cina, proximi Etruſcorum Vejentes. Inde, ob residuas bellorum iras maxime sollicitatis ad defectionem animis, voluntarios traxere. et apud vagos quosdam ex inopi plebe etiam merces valuit. Publico auxilio nullo adjuti sunt. valuitque apud Ve-

quit. Hortae c. 1. Vejentes e numero duodecim populorum Etruriae expungit, idque teſtimonio hujus loci confirmat, in quo Livium Vejentes in ipsa Etruria non agnoscere dicit. Hoc ita videtur colligere, quod proximi Etruſcorum ipsi Etruſci non sunt. Credo, plerosque verba Livii ita accepturos, ex omni numero vel ex omnibus populis Etruscorum Vejentes *proximos regione*, ut l. 5, 8. loquitur, fuisse Sabinis. Liv. 2, 50. *Vejos Etruscam civitatem*; l. 5, 22. *urbem Etrusci nominis* vocat, et Vejentes saepe Etruscis connumerat, ac sine discrimine eosdem modo *Vejentes*, modo *Tuscos* et *Etruscos* dicit. l. 1, 15. *Belli Fidenatis contagione irritati Vejentium animi et consanguinitate* (*nam Fidenates quoque Etrusci fuerunt.*) l. 2, 46. l. 4, 17. c. 18. c. 21. et seqq. et l. 5, 15. Florus l. 1, 12. *Anniversarii hostes ab Etruria fuere Vejentes.* DUKER. (* Vejorum urbs *πρόσχημα τῆς Τυῤῥηνίας* Plut. in Camill. p. 129.) Verbis praecedentibus *Etruriaque erat vicina*, addita vocula *que*, praeferunt Voſſ. pr. et Leid. sec. [Helm. 1.]

Publico auxilio nullo adjuti sunt] *nullo auxilio*, Voſſ. pr. et Leid. sec. *auxilio nullus* Voſſ. 2. An voluit librarius *nullius*? Sed vulgatum praeſtat. Paullo ante *merces etiam valuit* Voſſ. pr. et Leid. sec. *et merces valuit*, Voſſ. sec. *etiam merces fuit* Florent.

Valuitque apud Vejentes pacta cum Romulo induciarum fides] Induciae factae erant sub Romulo in centum annos, sed sub Tullo Hoſtilio ruptae. quippe Vejentes cornu dextro adversus Tullum steterant pugnaverantque. Fruſtra igitur hic servatae, quae antea ruptae erant. Atqui ego memoria lapsum puto Livium. GLAREAN. Atqui jam ante contra Tullum, rupta illa induciarum cum Romulo fide, bellum gesserant, una cum Fidenatibus. Supra c. 28. *Tullus adversus Vejentem hostem dirigit suos: Albanos contra legionem Fidenatium collocat.* Vide et Dionys. Halic. l. 3, 6. et Feſtum v. *Septimontio.* qui etiam urbem Vejentium a Tullo oppugnatam aït. Nullae ergo tunc amplius erant induciae cum Romulo pactae, pactae quidem in centum annos, sed geſto noviſſime bello violatae jam, ruptae, (p. 129.) et abolitae. Glareanus Livium memoria lapsum putat. Sigonius, qui Glareani censuras diligenter ubique examinat, et, si poteſt, refutat, hic tamen, quasi acquiescat, et nihil habeat, quo Livium excuset, tacet. Sed profecto nimis foret ille memoriae lapsus, nimia, ac Livio prorsus indigna incogitantia, rei tam modo memoratae statim fuisse oblitum. Tertio enim ab hinc capite de iſto Tulli contra Fidénates et Vejentes bello egit, immo hoc ipso etiam in loco a Sabinis scribit sollicitatos ad defectionem a Romanis Vejentium animos *ob residuas bellorum iras, sed valuisse apud Vejentes pactam* novissime, ut censeo, *induciarum fidem.* Exiſtimo autem, quoniam

jentes (nam de ceteris minus mirum eſt) pacta
8 cum Romulo induciarum fides. Quum bellum utrimque summa ope pararent, vertique in eo res videretur, utri prius arma inferrent, occupat Tullus

Livius in superioribus nihil prorsus de exitu iſtius belli, aut pace inter Vejentes et Romanos poſt horum victoriam reſtitutam tradidit, abductus, ut videtur, narratione novi et inusitati supplicii, quo perfidiam Albani ducis vindicavit Romanus; exiſtimo ergo Vejentes, composito tunc bello, Romanis seu eorum regi Tullo Hoſtilio obligaſſe iterum suam fidem, pactis denuo in centum annis induciis: idque Livium hoc demum loco per occasionem significare, scribendo *valuitque apud Vejentes pacta cum Tullo induciarum fides.* Sciolos vero, quia nihil ante de induciis *cum Tullo* pactis legerant, temere satis, sed more suo, *Romuli* nomen hunc in locum intulisse, quippe a quo Vejentibus *agri parte mulctatis in centum annos inducias datas* (supra c. 15.) meminerant. Atque ita plane Livius l. 4, 30. induciarum ad finiendum prius bellum cum iisdem Vejentibus pactarum meminit demum initio alterius belli: *Cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum et Fidenas fuerat, induciaeque inde, non pax facta, quarum et dies exierat, et ante diem rebellaverant.* De bello a Romanis contra Fidenates et Vejentes geſto, pugnaque ad Nomentum et Fidenas pugnata, captisque ipsis Fidenis, ac Vejentibus metu similis excidii exterritis, et nequidquam sollicitantibus ad commune bellum duodecim Etruriae populos supra c. 21. 22. 23. egerat, at de induciis, vel quocumque modo compositum fuerit bellum, ibi ne γρῦ quidem. Multum me etiam in hac emendatione confirmat, quod c. 42. lib. 1. auctor aït, *Peropportune ad praesentis quietem status bellum cum Vejentibus (jam enim induciae exierant) aliisque Etruscis sumtum*, scil. a Servio. Quibus verbis si ad aliquem, non ad alium certe, quam hunc respexit, tentatum a me locum; nec alias intelligere poteſt inducias, quarum quidem in superioribus meminerit, nisi has a Vejentibus cum Romanis et Tullo in centum rursus annos ex mea sententia renovatas. Nam quas Romulus antea in centum annos iis concesserat, si maxime valuissent semper, tamen jam diu ante Servii imperium, immo jam ante Tarquinii Prisci exiisse debuerunt. At induciae cum Tullo in totidem annos, quocumque ejus imperii anno, pactae necessario sub Servio demum suum decucurrerunt tempus. Nam Tullus regnavit annos 32. Ancus 24. Tarq. Priscus 38. Servius denique 44. Ex quo manifestum, quocumque Tulli anno initium centum annorum ponas, desinere illos in Serviano imperio. PERIZON. Animadv. Hiſtor. c. 4. p. 170. Perizonius bene ostendit, *Romulo* hic non posse locum habere, et pro eo ex hiſtoria substituit *Tullo*. Propius ad scripturam librorum accedit *Romano*, vel *Romanis*. E compendio scribendi *Rom.* facile fieri potuit *Romulo*. DUKER.

§. 8. *Quum bellum utrimque summa ope pararetur, vertique in eo res videretur*] Pal. pr. *utrimque summa operarent.* alludit ad lectionem reſitantem in tertio ac Campani edit. *Cum bellum utrimque*

Digitized by Google

in agrum Sabinum transire. Pugna atrox ad sil- 9
vam Malitiosam fuit. ubi et peditum quidem ro-
bore, ceterum equitatu aucto nuper, plurimum
Romana acies valuit. Ab equitibus repente inve- 10

summa ope pararent. quam duco esse legitimam. GEBHARD. MSS. omnes *pararent*. Omnino eadem mutatio placuit auctori 2, 54. *Ut etiam insontes fecisse videri vellent, palamque ferretur*. JAC. GRONOV. Maximam partem MSS. *pararent* legere, Cl. Gronovio concedam, non tamen omnes. Ex nostris enim ita soli Leid. uterque, Harlej. pr. Haverk. et Lipsiens. Similiter ex Oxonn. solos tantum L. 1. et C. lectioni Gronovianae faventes laudat Hearne; ne quid de Palatinis Gebhardi, quorum secundus vulgatum servasse videtur, dicam. Verum praeter plerosque scriptos τὸ *pararent* etiam superest in omnibus, quas vidi, edd. antiquioribus, quum contra *pararetur* demum obvium fuerit in Sigoniana anni 1555. ubi Sigonius testatus est, se ita in Mstis invenisse. Postea Scholion hoc omisit, nec tamen lectionem, quam olim receperat, simul expunxit. Unde, eo rejecto, alterum recipiendum putavi. De mutatione autem locutionis, quae hic Livio placuit, ut verbo activo subjungat passivum, infra dicendum erit ad 8, 34, 9. et ad 4, 2, 7. Insuper editiones ante Aldum *Cum bellum utrique summa ope pararent*, quomodo *utraeque manus* inlustratur Gronovio ad 36, 16, 6. Sed, quum *utri* mox sequatur, et, praeter Leidens. sec. etiam *utrique* obferentem, ab alia parte stent omnes codices scripti, nihil mutans *utrimque* praetuli. Voces *summa ope pararent, vertique* negligentia librarii omissae sunt in Fragm. Hav.

Utri prius arma inferrent] Manuscr. *uter prius arma inferret*. LIPS. Ita et Voss. prior, et Leid. sec. *ut prius arma* Lipsiens. Quae scriptura orta videtur ex compendio scribendi *ut'*, pro *uter*.

§. 9. *Pugna atrox ad silvam Malicusam fuit*] Hanc alii *Malitiam*, alii *Malicusam*, alii *Malitiosam* (p. 130.) vocant. In Dionysii codice vero [l. 3. p. 174.] legitur *Malefica*. Quod in eum quoque auctorem annotavimus. GLAREAN. Cum vetusti libri omnes habeant *ad sylvam Malitiosam*, satis mirari non possum, cur isti emendatores *Malycusam* malint, quam *Malitiosam*. quam germanam esse hujus loci lectionem probatur ex Dionysio, qui hanc sylvam appellat τὴν ὕλην καλουμένην κακοῦργον. Est autem κακοῦργος *malitiosus*. SIGON. Vett. *Malitiosam*. LIPS. Retinuit editio Modiana seculi superioris lectionem *Malicusam*; nam Aldina exhibet *Malitiam*. Nostrum illud *Malitiosam* restat in Pall. tribus. Neque aliter Graece vertit Halicarnassaeus l. 3. GRUTER. *Malitiosam* etiam invenerunt Latinius in Neapol. et Vatican. atque Hearne in Oxoniensibus, quos adhibuit. Neque aliter est in nostris, Florent. Voss. ambobus, utroque Harlej. Leid. utroque, Lipsiens. Portug. Haverk. et Fragm. Hav. Eamdem lectionem probat etiam Cluverius in Ital. Antiq. 2, 9. p. 669. Mox *ubi peditum robore*, vocula *et* ejecta, Voss. 1. et Leidens. sec. [*equitato* Helm. 1.]

§. 10. *Ab equitibus repente invectis turbati ordines sunt*] *injectis*

Digitized by Google

ctis turbati ordines sunt Sabinorum: nec pugna deinde illis constare, nec fuga explicari sine magna caede potuit.

1 XXXI. Devictis Sabinis, quum in magna gloria magnisque opibus regnum Tulli ac tota res Romana esset, nunciatum regi Patribusque est, in
2 monte Albano lapidibus pluisse. Quod quum cre-

turbati sunt ordines Voss. pr. et Leid. sec. *sunt ordines* etiam habet Lipsiens. *invecti* et *injecti* etiam alibi in Mstis confunduntur. V. infra ad 9, 40, 14.

Nec pugna deinde illa constare] Vet. libr. *Nec pugna deinde illis constare.* Vere. SIGON. Recte Sigonius *illis* restituit. Neque aliter Florent. Voss. 1. Harlej. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. Haverk. Fragm. Hav. et Portug. editiones denique Hervagiana anno 1539. antiquiores. in cod. Voss. 2. tota ea vox deerat. Infra 8, 19, 6. *Vitruvio, nec ut vallo se teneret, sana constare mens.* Suet. Tib. 2. *Si sibi pudicitia constaret.* in Ner. 30. *Sordidos ac depareos esse, quibus ratio inpensarum constaret.*

§. 1. *Quum in magna gloria magnisque opibus regnum Tulli esset*] *in* deest in Vet. LIPS. Voculam *in* omittunt etiam Voss. pr. Leid. sec. et Fragm. Hav. Utrumque loquendi genus, *esse magna gloria*, et *esse in magna gloria*, probum est. Hic tamen, quum optimi codd. vulgatum servent, verosimilius videtur, voculam *in* inter duas voces, alteram litera *m* finientem, alteram ab eadem incipientem, excidisse. Saepe vero alterutra caussa eam voculam elisit. Exempla habes 10, 13, 3. et 37, 1, 2. De locutione *esse in magna gloria* v. ad 2, 22, 6.

Nunciatum regi Patribusque est] *annunciatum* Voss. 2.

In monte Albano lapidibus pluisse] Secundus *pluvisse.* ἀρχαϊκῶς. GEBHARD. Nostri codices hoc loco nihil mutant: qui tamen saepissime alibi apud Livium *pluvit* et *pluvisse* praeferunt. Exempla v. ad l. 7, 28, 7. l. 10, 31, 8. l. 24, 10, 7. l. 26, 23, 5. l. 27, 11, 5. l. 34, 45, 8. l. 35, 21, 3. l. 36, 37, 3. (* l. 37, 3, 3.) l. 38, 36, 4. l. 39, 22, 3. c. 56, 6. l. 40, 29, 2. l. 42, 20, 5. l. 43, 13, 5. et alibi. Nihilominus tamen *pluvisse* etiam hoc loco a Livio profectum credo auctoritate Prisciani, qui de praeterito verborum in *uo* desinentium agens illa *o* in *i* mutare docet, et tum addit l. 10. Gramm. p. 881. *Excipiuntur struo, struxi; fluo, fluxi; pluo, pluvi. Livius in 2. ab urbe condita et in 21. et in 22. lapidibus pluvisse. et in 23. sanguine pluvit.* ubi, pro *in 11. ab urbe condita*, legendum *in 1. ab urbe condita.* In libr. enim 2. Livii locutionem illam occurrere non memini. Postea animadverti, idem etiam visum fuisse Hieron. Columnae ad Ennii l. 2. Ann. p. 54. Dissensum inter veteres Grammaticos et nostras Livii editiones notavit etiam Turneb. l. 16. Advers. c. 6. Praeterea *lapides pluisse* praefert Lipsiens. V. ad 3, 10, 6.

§. 2. *Quod quum credi vix posset*] *Quod quum vix credi potuisset* Voss. pr. et Leid. sec.

di vix poſſet, miſſis ad id viſendum prodigium, in conſpectu, haud aliter quam quum grandinem venti glomeratam in terras agunt, crebri cecidere coelo lapides. Viſi etiam audire vocem ingentem ex 3
summi cacuminis luco, ut patrio ritu sacra Albani facerent, quae, velut Diis quoque simul cum patria relictis, oblivioni dederant: et aut Romana

Missis ad id visendum prodigium] *videndum* Harlej. sec. et Lipsiens. *viscendum* Portug. Nihil muto. Alibi saepe *visere* pro primitivo *videre* apud Livium usurpatur. Infra 3, 68, 2. *Ex muris visite agros vestros ferro ignique vastatos.* ubi in quibusdam codd. pariter peccatur. 23, 7, 10. *Trepidante tota civitate ad excipiendum Poenum visendumque.* Et mox, *Visenda urbe magnam partem diei consumsit.* 25, 40, 3. *Visebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata a Marcello templa.* 45, 27, 5. *Circumeundam Graeciam, visendaque, quae nobilitata fama magis auribus accepta sunt, quam oculis noscuntur, ut statuit.* c. 33, 5. *Praeda Macedonica omnis, ut viseretur, exposita.* et saepe alibi. [*missis ad visendum* Veith.]

Glomeratam in terras agunt] Pal. pr. ac tertius *in terris.* nam variant hos casus auctores. GEBHARD. *in terris* etiam Voſſ. pr. (p. 131.) Leid. sec. et Lipsiens. Verum non placet; ut nec, quod paullo ante *in conspectū*, pro *in conspectu*, habeat Leid. pr. Passim in eo cod. nota, quae literae *m* vice fungitur, in fine vocum pro lubitu librarii vel additur, vel demitur.

§. 3. *Visi etiam audire vocem, ut patrio ritu sacra facerent*] *vocem*, nempe jubentem, monentem. V. infra ad 4, 20, 7. Praeterea *Visi audire et vocem* Fragm. Hav. Tum *summo cacuminis loloco* Haverk. a m. pr. in quo deinceps *luco* emendatum m. altera. *summi cacuminis loco* Voſſ. sec. Portug. et Fragm. Hav. [Veith.] Saepe ita alibi scribae lapsi sunt. V. infra ad 21, 48, 4.

Ut patrio ritu sacra Albani facerent] *ritu Albani sacrificarent* Haverk. a m. pr. in quo manus sec. pro *sacri*, emendavit *sacra.*

Quae, velut Diis quoque simul cum patria relictis] Pall. iidem, *quae, velut quoque simul Diis.* Secundus vero, *quae, velut quoque Diis.* GEBHARD. *quae, velut quoque simul Diis cum patria relictis* Lipsiens. *quae, velut Diis simul quoque cum patria relictis* Haverk. *quae, velut Diis quoque simul patria relictis* Harlej. pr. *simul patria*, de quo vide viros doctos ad Nemes. Cyneg. v. 158. et quae olim notavi ad Silii Ital. 8, 395. Neque id hoc loco displiceret, si plures codices suffragarentur, et Livium alibi ita locutum esse conſtaret. Lipsius quidem infra hoc genus loquendi ipsi reſtituere conatus eſt 45, 7, 4. *Pullo amictus illo Perseus ingressus castra.* ubi scribendum conjicit, *Pullo amictu simul filio Perseus.* Verum neque ipse aliud ex Livio exemplum laudavit. Vocem tamen ejusdem significationis *pariter* eadem constructione adhibet infra 38, 16, 10. *Ut, quas adissent, quasque non adissent, pariter ultimae propinquis, imperio parerent.* ubi, quod notandum contra Cel. Bentlejum ad Cicer.

sacra susceperant, aut, fortunae, ut fit, obirati,
4 cultum reliquerant Deûm. Romanis quoque ab
eodem prodigio novemdiale sacrum publice susce-
ptum est: seu voce coelesti ex Albano monte mis-
sa, (nam id quoque traditur) seu aruspicum moni-
tu. mansit certe sollemne, ut, quandoque idem
prodigium nunciaretur, feriae per novem dies age-
5 rentur. Haud ita multo post pestilentia laboratum
est. unde quum pigritia militandi oriretur; nulla
tamen ab armis quies dabatur ab bellicoso rege,
salubriora etiam credente militiae, quam domi,

3. Tuscul. 18. quem Cel. Burmann. ad l. l. Nemesiani laudavit, τὸ *pariter* alia voce interveniente ita construitur. Vocem *relictis* perperam omittit Fragm. Hav.

Et aut Romana sacra susceperant, aut fortunae, ut fit, obirati] *quia aut Romana sacra* Lipsiens. Praeterea Cl. Ant. Perizonius in margine cod. quo uti solebat, scribendum sibi videri adnotavit *subirati*. Verum cui bono? De voce *obiratus* v. Gronov. infra ad 42, 10, 15. Ubi verosimili conjectura Livio restituit, *Consules obirati senatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in provinciam abituros se denunciarunt*. antea legebatur *ob ea irati*. [*aut fortasse, ut fit, obliti cultum* Veith.]

§. 4. *Seu voce coelesti ex Albano monte missa*] *ab Albano monte missa* Voss. pr. et Leid. sec. Vulgatum firmat locus infra 3, 56, 6. *Audita vox una vindex libertatis ex eo missa ore*. Paullo ante *ab eo prodigio*, pro *ab eodem prodigio*, Harlej. sec. et mox infra *mansit quoque sollemne*, pro *mansit certe sollemne*, Voss. sec. et Lipsiens. Male.

Quandocumque idem prodigium nunciaretur] Gud. *quandoquidem*. Flor. Helm. Rott. et a m. pr. Vossianus [prior] *quandoque*. Plinius 29, 1. *Quandoque ista gens suas literas tradet, omnia corrumpet*. Ut praeter MS. Chifletianum habet Vossianus. et 30, 1. *Quandoque sola artium tres alias in unam se redegit*. V. supra ad c. 24, 3. J. FR. GRONOV. *quando id quidem prodigium* edd. antiquiores usque ad Aldinam, quae prima *quandocumque idem prodigium* exhibuit. Sed recte, pro *quandocumque*, magnus Gronovius *quandoque* restituit ex auctoritate suorum codicum, quibuscum consentiunt Harlej. uterque, Leid. uterque, Portug. et Fragm. Hav. a m. pr. sed codex Haverk. a m. pr. *quandocumque* exhibebat, *quando* a manu interpolatrice. *quandocumque* etiam est in Voss. sec. et Lipsiens. [Veith.] Hearne vulgatum *quandocumque* ex uno Oxon. B. profert; de aliis nihil monet: ut in illis *quandoque* repertum esse verosimile fiat. Idem error superest apud Columell. 2, 10. *Quae repleta cum confestim gypsata sint, quandoque in usus promserimus, integram lentem reperiemus*. 4, 24. in princ. *Quandoque igitur vini*.

juvenum corpora esse: donec ipse quoque longin-
quo morbo est implicitus. Tunc adeo fracti simul 6
cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut, qui ni-
hil ante ratus esset minus regium, quam sacris de-
dere animum, repente omnibus magnis parvisque
superstitionibus obnoxius degeret, religionibusque
etiam populum impleret. vulgo jam homines, cum 7
statum rerum, qui sub Numa rege fuerat, requi-
rentes, unam opem aegris corporibus relictam, si
pax veniaque ab Diis impetrata esset, credebant.
Ipsum regem, tradunt, volventem commentarios 8

tor hoc opus obibit, tria praecipue custodiat. Ita utroque loco integerrimus ac praestantissimus codex Sangermanensis, quum vulgo edatur *quandocumque.* Plura v. apud eumdem Gronov. ad Liv. 8, 7, 14. 9, 10, 9. et 39, 24, 1. quibus locis similiter in libris vulgatis partim *quandoquidem*, partim *quandocumque* edebatur. V. etiam Jac. Gronov. ad Liv. 23, 20, 8. et J. G. Graev. ad Sueton. Claud. 1. Jurisconsultos quoque ea voce saepissime hoc sensu usos esse, sed passim etiam librarios ac recentiores editores errasse, docuit Anton. Augustin. 3. Emend. 7.

§. 5. *Post pestilentia laboratum est*] *Tò est* ignorat Voss. 2. Tum (p. 132.) *pigritia militandi inireturl*, pro *oriretur*, Portug.

Ab armis quies dabatur ab bellicoso rege] *quies ab armis dabatur* Leid. sec. *ab armis dabatur quies* Voss. 1. [Helm. 1.] Tum *a bellicoso rege* Voss. uterque, Harlej. 2. Leid. uterque, Haverk. Lipsiens. Portug. et Fragm. Hav. [Helm. 1.] Sed praepositio *ab* deerat in Harlej. antiquiore.

Longinquo morbo est inplicitus] *longaevo* Voss. 1. et Leid. sec. Male. *longinquus* pro longus ponitur, idque Livio est frequentissimum. V. infra ad 7, 29, 1. *in longinquo morbo est implicitus* Fragm. Hav. (* v. ad 7, 23, 2.)

§. 6. *Adeo fracti simul cum corpore*] *adeo simul fracti* Voss. 1. et Leid. sec. Tum *spiritus illius feroces*, pro *illi*, Neapolit. Latinii.

Qui nihil ante ratus esset] Primus, secundus *qui nihil ratus esset ante.* GEBHARD. Eadem lectio etiam superest in Lipsiens.

Magnis parvisque superstitionibus] *magnisque parvisque* Voss. 1. et Leid. sec. Tum verbis proximis *religionibus etiam*, omissa copula *que*, Voss. 2. Haverk. Lipsiens. et Portug. [Veith.] *regionibus etiam* Harlej. 2. *religionibus et* Fragm. Hav. Tandem *impelleret*, pro *impleret*, Voss. 2. [*obnoxiis* Veith.]

§. 7. *Aegris corporibus relictam*] *relictam esse*, addita voce, Haverk.

Si pax veniaque ab Diis impetrata esset] *impetrata essent* Voss. pr. et Leid. sec. Quod, si plures libri firmarent, non displiceret. Ita enim Liv. saepissime loqui so-

Numae, quum ibi quaedam occulta sollemnia sacrificia Jovi Elicio facta inveniſſet, operatum his

let. Supra 1, 28, 5. cod. Voſſ. 2. habebat, *Ut hostibus circumveniri se a tergo ratis terror ac fuga injicerentur.* c. 25, 11. *Alterum intactum ferro corpus et geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant.* c. 21, 1. *Ea pietate omnium pectora inbuerat, ut fides ac jusjurandum civitatem regerent.* infra c. 58, 12. *Conclamant vir paterque.* 2, 27, 9. *Metus omnis et periculum libertatis in creditores a debitoribus verterant.* ut ibi legendum cum viris doctis doceo. c. 57, 2. *Quum timor atque ira invicem sententias variassent.* 5, 8, 13. *Ut quosque studium privatim aut gratia occupaverunt.* ubi male vetus cod. Sigon. *occupaverat.* (* vide, quae ibi notantur.) 6, 42, 8. *Quod passim eos simul pavor terrorque distulerant.* (* 9, 17, 3.) 30, 32, 5. *Auceps igitur spes et metus miscebant animos.* 39, 51, 1. *Quem suspectum Romanis et receptus poſt fugam Antiochi Hannibal, et bellum adversus Eumenem motum faciebant.* Ita cod. Voſſ. non *faciebat*, ut vulgo editur. 43, 18, 2. *Quum a Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione a Romanis praestarent.* ubi perperam etiam recentiores vulgarunt *praeſtaret.* 44, 13, 8. *Circumvecti tamen moenia sunt praetor et rex.* 45, 41, 12. *Duos enim, tamquam ex magna progenie liberorum, in adoptionem datos Cornelia et Fabia gens habent.* Epit. l. 112. *Trepidatio victarum partium in diversas orbis terrarum partes et fuga referuntur.* V. J. Fr. Gronovium ad Liv. 34, 19, 8. Sigonium ad 24, 39, 6. et quae notavi ad 3, 10, 7. 25, 18, 14. 28, 8, 12. c. 15, 4. c. 18, 8. et ad 33, 29, 10. Si autem legas *impetrata essent*, illud *impetrata* capiendum genere neutro. Nam ita etiam duobus pluribusve subſtantivis singularibus alterius generis adjectivum neutrum plurale addere Livius solitus eſt. Infra 5, 4, 4. *Labor voluptasque dissimillima natura societate quadam inter se naturali sunt juncta.* 35, 21, 4. *Formiis portam murumque de coelo tacta.* c. 25, 10. *Tempus et ratio administrandi ejus libera praetori permissa sunt.* 37, 32, 13. *Poſtquam ira et avaritia imperio potentiora erant.* (* v. ad 8, 35, 4.) V. Jac. Gronov. ad 23, 12, 5. et quae dixi ad 27, 37, 2. ad 32, 9, 2. et 38, 8, 5. etiam Cl. Cortium ad Salluſt. Jug. 38. Reliqui omnes vulgatum servant: quod et ipsum probum ac Livio frequens eſt. v. ad 37, 29, 6.

§. 8. *Ipsum regem, tradunt, volventem commentarios Numae* etc.] *traditur* Voſſ. sec. Quod genus loquendi ad imitationem Graecorum formatum Livio insolitum non eſt, et non raro alibi, partim in vulgatis editionibus, partim in Mſtis, apud eum occurrit. Ita infra 2, 5, 4. *Creditur additas moles, manuque adjutum.* ita unus codex. vulgo eſt *credo.* 5, 33, 2. *Eam gentem traditur fama, dulcedine frugum, maximeque vini, nova tum voluptate, captam, Alpes transisse.* (c. 35, 1. ex uno Msto.) 6, 27, 10. *Profectos hostes in agro Sabino consedisse nunciabatur.* 7, 6, 3. *Tum M. Curtium, juvenem bello egregium, castigasse fertur dubitantes.* ita unus codex, pro *ferunt.* 8, 24, 1. *Eodem anno Alexandriam in Aegypto proditur conditam.* Ea etiam hoc loco unius cod. lectio eſt loco τῦ *proditum.* (* 10, 1, 4. c. 19, 13. Epit. l. 23.) 40, 29, 8. *Creditur, Pythagorae auditorem fuisse Numam.* Auctor Epit. Liv. l. 23. *Quos excessisse modii mensuram traditur.* in Epit. l. 68. *Ancilia cum stre-*

sacris se abdidisse: sed non rite initum aut curatum id sacrum esse; nec solum nullam ei oblatam

pitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, refertur. Et hic unus codex eam scripturam obfert, pro *referuntur.* Pariter Ovidius 2. Amor. Eleg. 17, 17.

Creditur aequoream Phthio Nereïda regi,
Egeriam justo concubuisse Numae.

(p. 133.) Mela 3, 10. *Exustis insulae adpositae sunt, quas Hesperidas tenuisse memoratur.* Plin. 11. H. N. 20. *Alveos numquam ultra decem annos durasse proditur.* Tacit. de Morib. Germ. 33. *Juxta Tencteros Bructeri olim decurrebant: nunc Chamavos et Angrivarios inmigrasse narratur.* Frontin. 4. Strateg. 3, 9. *Aemilianum Scipionem traditur in itinere cum amicis ambulantem accepto pane vesci solitum.* Videndi J. Fr. Gronovius ad Gellii 1, 5. in princ. Jac. Gronovius ad Arrian. 1. de Exped. Alex. M. 1. et eruditi commentatores ad Nason. 4. Fastor. v. 507. Unius tamen, et quidem istius, codicis auctoritas levior est, quam ut, invitis reliquis, vulgatam lectionem mutemus.

Quum ibi quaedam occulta sollemnia sacrificia Jovi Elicio facta invenisset] solennia sacra et *sacrificia* recte dici constat ex iis, quae ad c. 7. adnotavit J. Fr. Gronovius. Nec insolens est, uni substantivo plura adjectiva jungi. Tamen hic nonnihil suspectum est *sacrificia*, tamquam ex interpretatione ortum. Nam et ex eo, quod mox dicit *operatum his sacris*, facile intelligi poterat, quae *solennia* desiderarentur. Et *solenne* ac *solennia* plerumque a Livio suppressis substantivis dicuntur. Supra c. 5. *Solenne adlatum ex Arcadia.* c. 7. *Ne extis solennium vescerentur.* l. 9, 34. *Antiquissimum solenne, et solum ab ipso, cui fit, institutum Deo.* l. 23, 24. *Idque sacrum vas iis erat, quo solennibus libarent.* l. 26, 2. *Solenne auspicatorum comitiorum.* l. 33, 49. *Solenne ludorum ad Daphnen celebrantem.* Adde Virgilium 5. Aen. v. 605. l. 6, 380. et l. 8, 185. Justinum 38, 8. et Sueton. in Ner. c. 2. c. 28. (ubi non dubito, quin legendum sit *per solenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se*, quamquam repugnante Cl. Graevio) et c. 34. Sed et aliquid ingratum auribus habere videntur tria illa eadem terminatione *occulta solennia sacrificia.* DUKER. *ibi multa occulta solennia sacrificia* Haverk. Quod vel aurium judicium rejiciendum esse docet.

Operatum his sacris se abdidisse] Antiqua scriptura Pal. prim. *abdedisse.* GEBHARD. *operaturum*, pro *operatum*, rescribendum putat Cl. Bentlej. ad Horat. 3. od. 14, 6. Verum nihil muto. *abdidisse operatum* est, abdidisse, ut operaretur. quo sensu *trajicere praedatum* infra dixit 2, 11, 2. *Ut praedatum milites trans flumen per occasiones aliis atque aliis locis trajiceret.* V. infra ad 22, 21, 3. Perperam autem *addidisse*, pro *abdidisse*, habent Voss. sec. et Harlej. sec. a m. pr. nam *adidisse* est a m. sec. V. ad 2, 45, 7. Mox *factum*, pro *sacrum*, negligentia librarii Haverk. *curatum esse id sacrum*, alio ordine, editi usque ad Aldum; sed invitis omnibus Mstis meis.

Ira Jovis, sollicitati prava religione] Pall. *prava jam religione.* Elegans ὑφὲν *jam-religione.* Campanus amplius, *sed ira etiam Jovis, sollicitati prava jam religione.* Miror, quis tam elegantem excluserit particulam. GEBHAR.

coeleſtium speciem, sed ira Jovis, sollicitati prava religione, fulmine ictum cum domo conflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnavit annos duos et triginta.

1 XXXII. Mortuo Tullo, res, ut inſtitutum jam inde ab initio erat, ad Patres redierat: hique in-

DUS. *sollicitati prava jam religione* etiam Voſſ. 2. Harlej. 2. Fragm. Hav. Portug. et Haverk. [Veith.] *sollicitata prava jam religione* Lipsiens. *sollicitati pravi religione* Leid. pr. *sollicitati pravi a religione*, utramque lectionem *pravi* et *prava* exprimens, Harlej. pr. de quo vide ad 3, 44, 4. *sollicitati parva religione* Leid. sec. literis male transpositis, quod in hac voce etiam alibi in Mſtis a librariis peccatum eſt. V. ad 29, 37, 16. et cap. seq. §. 2. *Tò jam* non placet.

Fulmine ipsum cum domo conflagrasse] In omnibus vet. lib. eſt: *fulmine ictum cum domo conflagrasse*, quod probo. Sic Cic. l. 3. de Off. [c. 25.] *Phaëthontem ictu fulminis conflagrasse.* Et Liv. l. 36, [37, 3.] *Duas naves fulmine ictas conflagrasse.* Et Lactantius l. 3, [17.] *Capitolium saepius fulmine ictum conflagrasse.* SIGON. *fulmine tunc cum domo* Voſſ. 2. Sed recte Sigonius *ictum*, pro *ipsum*, emendandum docuit. Neque aliter praeferunt Florent. Voſſ. 1. Harl. uterque, Leid. uterque, Lipſiens. Portug. Haverk. et Fragm. Hav. ut et codices Oxonn. quibus Hearne usus eſt; praeterea edd. antiquiores, quotquot videre contigit, ante Frobenianam anni 1535. in qua demum *ipsum* primo vidi. Adi, quae olim notavi ad Silii Italici 5, 73. Sigonii emendationem probat etiam Schott. ad Aur. Victor. de Vir. Inlustr. c. 4. Praeterea *flagrasse* Voſſ. 2. omnesque excusi principes ante Aldum, qui recte *conflagrasse* restituit. Nam et reliqui codd. id servant, et Livius saepe eo, tum propria, tum translata significatione, usus eſt. Infra 30, 7, 9. *Obtestans ne patrem suum patriamque proderet, iisdemque flammis Karthaginem, quibus castra conflagrassent, absumi sineret.* 7, 30, 12. *Quum videremus finitimum populum nefario latrocinio Samnitium peti, et ubi conflagrassent Sidicini, ad nos trajecturum illud incendium esse.* 40, 15, 9. *Si innocens sum, ne invidia conflagrem, quum crimine non possim, deprecor.*

Magna gloria belli regnavit annos duos et triginta] *Tò belli* exsulat ab Harlej. 2. Deinde *annos duo et triginta* Leid. sec. V. infra (p. 134.) ad 35, 21, 5.

§. 1. *Hique interregem nominaverant*] *nominaverunt* Harlej. 2. et Haverk. qui poſterior etiam *hi quoque*, sollemni librariorum errore, de quo v. infra ad 5, 27, 1. [*res et inſtitutum* Helm. 1.]

Numae Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat] Hic locus oſtendit, vitiose legi apud Plutarchum in principio Coriolani [p. 213.] cum aït, *Ὧν καὶ Μάρκιος ἦν Γάϊος ὄνομα θυγατριδοῦς, καὶ μετὰ Τύλλιον Ὁστίλιον βασιλεὺς γενόμενος.* Legendum autem esse, *Ὧν καὶ Μάρκιος ἦν Ἄγκος, ὁ Νομᾶ θυγατριδοῦς.* id eſt, *Ex qua gente fuit etiam Marcius Ancus, Numae ex filia nepos.* SIGON. Quod si de alio diceretur simpliciter, *nepotem* fuisse, reliquis missis,

terregem nominaverant. quo comitia habente, Ancum Marcium regem populus creavit: Patres fuere auctores. Numae Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat. qui, ut regnare coepit, et 2
avitae gloriae memor, et quia proximum regnum, cetera egregium, ab una parte haud satis profpe-

dubitari posset, an ex filio filiave ortus esset. Jam cum dicit Livius, filia ortum, quis adeo Marrucinus, ut nesciat nepotem exiftere. Quare jufte omittit Palat. *τὸ nepos*, hoc modo concinnans sententiam. *Numae Pompilii regis filia ortus Ancus Marcius erat.* GEBHARD. *Τὸ regis* deeft in Fragm. Hav. et in edd. antiquis ante Aldum, qui addidit. Et superest etiam illud vocabulum in reliquis Mftis noftris. V. Infra ad c. 46, 4. hujus libri. Praeterea omnes, quibus usus sum, codices servant sequentem vocem *nepos*, quam unius Pal. auctoritate inducebat Gebhardus, speciosa magis, quam vera, ratione motus. Non enim continuo verum eft, qui alicujus *filia ortus* eft, ejusdem *nepotem* effe; cum et ulteriori gradu *pronepos*, vel *abnepos*, esse possit. Quare vocem *nepos* servandam puto.

Ancus Martius erat] *Marciae* gentis nomen scribi debere literа *c*, non *t*, quod imperitorum consuetudo invexerat, docent Capitolina marmora, Graecorum libri, et manuscripti Latini, et ipsius denique nominis ratio: aut enim a *Marco*, aut, quod quidam tradiderunt, a *Mamerco* manavit. Etenim scribit Plutarchus in Numa [p. 73.] placuisse quibusdam, a *Mamerco Marcios* effe appellatos, qui Numae regis filius fuit, eosque propterea cognomine *Regis* esse usos. Nam *Marciorum Regum* familia Romae fuit, quam tamen non a *Mamerco* Numae filio, sed ab Anco *Marcio* rege originem traxisse, intelligi a Suetonio in Caesare [c. 6.] poteft. Apud Plutarchum autem mendose legitur *Ἀπὸ δὲ τῦ Μαμέρκυ Μαμερκίυς*, pro *Μαρκίυς*. Nam Mamerciae gentis nulla usquam mentio fit. SIGON. Argumentis, quibus evincit Sigonius, *Marciae* gentis nomen non per *t*, sed per *c*, scribendum esse, aliud adde ex nummis petitum, in quibus conftanter ita exaratum occurrit. V. nummos editos a Patin. in Famil. Rom. in gente *Marcia*, et Spanhem. de us. et praeft. numism. t. 2. dissert. 10. p. 19. V. etiam, quae notavi ad Silii Italici 6, 403. et 13, 700. Ceterum *Ancus erat Marcius* Voff. pr. et Leid. sec.

§. 2. *Et quia proximum regnum, caeteris egregium*] Repone *caetera egregium*. Sic enim Livius loqui solet, et auctores alii. Ita habes infra [c. 35, 6.] *Ergo virum caetera egregium sequuta*. RHENAN. *caeteris* prima habuit Aldi editio, quum priores *ob caetera* praeferrent. Sed recte *cetera* legendum monuit Rhenanus, adsentientibus Voff. utroque, Harlej. utroque, Leid. sec. Portug. Haverk. Fragm. Hav. etiam Oxoniensibus, quibus Hearne usus eft. V. Jac. Gronov. ad 37, 7, 15. *ceterū egregium* erat in Leid. pr. *per cetera egregium* in Lipsiens. Mox *satis profectum*, pro *satis prosperum*, praefert Voff. sec.

rum fuerat, aut neglectis religionibus, aut prave cultis; longe antiquissimum ratus, sacra publica,

Aut neglectis religionibus, aut prave cultis] Praefero, quod est in Pal. primo, *aut relictis religionibus.* GEBHARD. *sacris aut neglectis aut prave cultis*, praeferunt h. l. Neapolit. Latinii, et editiones ante Aldum, qui primus vulgatam lectionem recepit. Et eam defendunt omnes nostri codices, nisi quod *aut relictis religionibus* sit in Lipsiens. et *aut satis neglectis religionibus*, voce ex praecedenti periodo repetita, habeant Voss. 1. et Leidens. sec. Hinc uni Pal. primo, cui non nisi unus meorum, qui passim cum eo facere solet, concinit, tantam fidem habendam non existimo, ut cum Gebhardo reliquis invitis receptam lectionem mutemus; quamvis ejus scripturae favere videatur locus Livii cap. praec. *Aut Romana sacra susceperunt, aut fortunae, ut fit, obirati, cultum reliquerant Deûm.* praeterquam quod etiam earumdem literarum repetitarum sonus *relictis religionibus* auribus ingratior accidere videatur. Praeterea *parve cultis* Leid. sec. pro *prave*, literis trajectis. V. modo cap. praec. §. 8. *prave incultis* Florent.

Longeque antiquissimum ratus] Ut haec verba cadunt, tres habuisse caussas Ancum patet, cur sacra exsignata in publico proposuerit: exemplum avi, casum decessoris, et quod ipse praecipue hoc sibi negotii dari crederet. Sed si bene inspexeris, apparebit, hoc tertium non pro caussa narrari; sed pro ipsa re gesta, ad quam duabus caussis fuerit impulsus: publicationem autem sacrorum adferri tamquam modum agendi exsequendique destinata. Quia vidit avum suum institutione atque observatione religionum beatum regnum et sibi et civibus praestitisse; Hostilio, in magnis licet virtutibus, neglectum earumdem privatim publiceque. calamitosum fuisse; ideo existimavit, nullam priorem sibi curam esse debere, quam revocandorum avitorum institu- (p. 135.) torum: et hunc sensum suum declaravit praescribendo, quidquid ad caerimonias pertineret. Sic voluit Livius, scripsitque, *longe antiquissimum ratus*, non *longeque*. Et, ut conjeceramus, Buslid. et Chiflet. Nota elegantia τοῦ *antiquus*. Cicero 12. ad Att. [Ep. 21.] *Officium sit nobis antiquissimum.* Columella 6, 36. *Antiquissimum est, diligenter exquirere, et explorare parentem futurae prolis.* l. 8, [4.] *Antiquissimum est autem, cum in omnibus pecoribus, tum in hoc, fides pastoris.* Apud Sallustium in fragmentis [l. 6. Histor.] *Tantum antiquitatis curaeque majoribus pro Italica gente fuisse.* Offenduntur vocabulo Douza et Aus. Popma, substituuntque *tantum anxietatis.* At Servius isto modo legit, qui ad 2. Georg. v. 161. *Antiquasque domos avium*, aut *revera antiquas* explicat, *aut charas:* et in posterioris interpretationis fidem adhibet verba Sallustii. Figura est, quam ἓν διὰ δυοῖν vocant; nam *tantum antiquitatis curaeque* est, tantum antiquae et primae curae, vel adeo antiquissimam curam. Ut apud Justinum vel Trogum l. 2, [2.] de Scythis, *Lanae iis ac vestium usus ignotus.* et Virgilio [2. Georg. v. 192.] *pateris libamus et auro*, pro pateris aureis. Acceperunt a Graecis. Herodotus Terpsichora [c. 63.] Τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιεῦντο ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν. Aelianus 5. Var. 17. Πρεσβύτερα τούτων ἀμφοτέρων τὰ τοῦ θεοῦ ποιησάμενοι.

ut ab Numa instituta erant, facere; omnia ea ex commentariis regis pontificem, in album relata,

Sallustium imitatur Symmachus 1. Ep. 79. *Compertum tenes, quanta sit mihi tuae laudis antiquitas.* J. FR. GRONOV. Copulam *que* omisit etiam Leid. sec. et a m. pr. Portug. Ex contextu itaque, cujus sensum turbat, ejeci. Ceterum *longeque* Florent. [Veith. *longeque antiqua* Helm. 1.] Vox *antiquus* ea significatione aliquoties apud Livium reperitur. 3, 10, 2. *Dilata res est, tribuno de lege agente. Id antiquius consuli fuit.* 6, 40, 3. *Claudiae genti jam inde ab initio nihil antiquius in republica Patrum majestate fuisse.* 7, 31, 1. *Tamen tanta utilitate fides antiquior fuit.* 9, 31, 3. *Nihil antiquius obsidione Cluviana ratus, quo die adgressus est moenia, vi cepit.* Etiam saepissime apud Columell. ut 1, 1. *Qui studium agricolationi dederit, antiquissima sciat haec sibi advocanda, prudentiam rei, facultatem inpendendi, voluntatem agendi.* 3, 6. *Dum tamen antiquissimum sit considerare, ne vitis, ex qua is sumitur, ancipitem floris habeat eventum.* c. 11. *Illud antiquissimum censemus, rudem potius eligendum agrum, si sit facultas, quam ubi fuerit seges, aut arbustum.* 4, 29. *Antiquissimum est, et ante haec ablaqueari vitem, radicesque summas, vel soboles amputari, et post haec adobrui truncum.* 6, 36. *In educando genere mularum antiquissimum est, diligenter exquirere atque explorare parentem futurae prolis feminam et marem.* 8, 4. *Antiquissima est autem, cum in omnibus, tum in hoc, fides pastoris.* c. 6. *Antiquissimum est autem, maximam quamque avem lautioribus epulis destinare.* c. 17. *Sitque nobis antiquissimum meminisse etiam in fluviatili negotio, quod in terreno praecipitur.* Hinc restituendum eidem videtur l. 2, 2. auctoritate integerrimi codicis Sangermanensis, qui ita exhibet: *Quare antiquissimum est, formam hujus operis conscribere.* ubi nunc editur, *Quare antiquissimi fere omnes formam hujus operis conscripsert.* (* v. Corte ad Plin. 5. Ep. 7, 2.)

Ex commentariis regis pontificem maximum in album elata proponere] Si quis Macrobium et alios plerosque respiciat, *relata* Livium potius, quam *elata*, scripsisse dixerit. SABELL. In libro scripto tantum est *Pontificem in album*, sicut supra [c. 20.] *Pontificem deinde Numa Marcium M. F. ex Patribus legit.* RHENAN. Pall. prim. tertius, Campanus, *regis Pontificem in altum elata proponere.* At sec. *regis Pontificem M. in album elata proponere.* GEBHARD. Ad horum marginem annotavit Pater: (deest τὸ *Maximum* in Rott. Helm. Voss. utroque, Gud. Flor. deest etiam in Rom. In editionibus non est ante Aldinam, Pal. 2. *Pontificem M. in album*) Certe et Florentinum S. Marci eo carere quoque scio. Et cur tam praepropere inculcari patimur? quum et c. 20. hujus libri dicat: *Pontificem deinde Numam Marcium ex Patribus legit.* iterumque, *Cetera sacra scitis pontificis subjecit.* 2, 2. *Id sacerdotium Pontifici subjecere.* et c. 27. *Sollemnia pro pontifice jussit suscipere.* libro demum 3, 54. adjicere Livius incepit. JAC. GRONOV. Cum MSS. Gronovianis conspirant tres Anglicani apud Hearne. V. adnotata ad Florum 1, 13, 9. et 16. Festus *Ignis Vestae si quando interstinctus esset, Virgines verberibus adficiebantur a Pontifice.* Ubi non utimur liberalitate illius, qui in vegrandi Lexico Antiquitatum voc. *Ignis Vestae* ad Festi verba, nescio de suo, an de alieno, nobis admensus

proponere in publico jubet. inde et civibus otii
cupidis, et finitimis civitatibus facta spes, in avi
3 mores atque instituta regem abiturum. Igitur La-
tini, cum quibus, Tullo regnante, ictum foedus
erat, sustulerant animos: et, quum incursionem in
agrum Romanum fecissent, repetentibus res Roma-
nis superbe responsum reddunt; desidem Romanum
regem inter sacella et aras acturum esse regnum
4 rati. Medium erat in Anco ingenium, et Numae,

est vocem *Maximo.* DUKER. Vox *maximus* abest etiam ab utroque Harlej. utroque Leidens. Haverk. Fragm. Hav. Lipsiens. et Portug. Neque eam Hearne in Oxonu. L. 2. B. et C. invenit. Neapolit. Latinii habet, *ex commentariis regiis pontificum manu elata proponere.* Recte itaque Cl. Jac. Gronovius *τὸ maximum* delendum monuit. Cujus judicium secutus ex contextu amovi. Et ita alii etiam simpliciter *Pontificem* vocarunt, qui erat Pontifex maximus. Livius 3, 54, 11. narrat, post abrogatos decemviros, *Pontifice maximo comitia habente,* tribunos plebis creatos esse; quod ita exprimit Cic. in fragm. Orat. pro C. Cornelio majestatis reo apud Ascon. Pedian. *Decem tribunos plebis per Pontificem, quod* (p. 136.) *magistratus nullus erat, creaverunt.* Quae verba exponens Ascon. p. 139. inquit, *Pontifex maximus fuit M. Papirius.* V. etiam ad 28, 11, 6. Quamvis autem *relata,* quod Sabellicus conjecit, probandum videatur, attamen *in album elata* Harlej. uterque, [Helm. 1.] Portug. et Haverk. a m. pr. in quo posteriore *relata* est a m. altera. *in altum elata* habent Voss. uterque, Leid. sec. Lipsiens. [Veith. qui et *regiis*] et Fragm. Hav. a m. pr. in quo *in album elata* est a m. sec. *in auum elata* praefert Leid. pr. *ex commentariis regiis Pontificem in album elata* Florent. [*Unde et civibus* Veith.]

In avi mores atque instituta regem abiturum] Pal. pr. *habiturum.* Posset aliquis suspicari, sic dictum esse, pro, *in avi moribus atque institutis regem habitaturum.* Sed archaïca scriptura illa est. *abire* autem *in mores patris* sive *avi,* est immigrare, atque eosdem imitari, et quod Graeci dicunt *ἐλθεῖν ἐις τρόπους.* Euripides Helena v. 947.

Δὸς τὴν Χάριν μοι τήνδε, καὶ μιμοῦ πατρὸς
Τρόπους δικαίους. Παιδὶ γὰρ κλέος τόδε
Κάλλιστον, ὅστις ἐκ πατρὸς Χρηστοῦ γεγὼς
Εἰς ταυτὸν ἦλθε τοῖς τεκοῦσι τοὺς τρόπους.

Plautus dixit Asinaria [1, 1, 58.] *persequi mores patris.* Seneca Hippolyto [v. 907.]

- - - - - redit ad auctores genus,
Stirpemque primam degener sanguis refert.

Justinus 19, 8. *Qui per vestigia paternae virtutis decurrentes sicuti generi, ita et magnitudini patris successerunt.* Inde monitum Basilii

et Romuli memor: et, praeterquam quod avi regno magis neceſſariam fuiſſe pacem credebat, quum in novo, tum feroci populo; etiam, quod illi contigiſſet otium, sine injuria id se haud facile habiturum: tentari patientiam, et tentatam contemni: temporaque eſſe Tullo regi aptiora, quam Numae. Ut tamen, quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet, a se bellicae ceremoniae proderentur; nec gererentur solum, sed etiam indicerentur bella ali-

Imperatoris: *Ἔχε κατὰ νῦν τὺς γονικὺς σὺ τρόπυς διηνεκῶς, καὶ τύτοις τὸν βίον ἐπιμελῶς καταρτιζε.* Isocrates [ad Demonic.] *Ὅπως ἐφάμιλλος γενήσῃ τοῖς τῦ πατρὸς ἐπιτηδεύμασι.* GEBHARDUS. *habiturum* etiam Voſſ. 1. Leid. uterque, Harlej. antiq. Lipsiens. et Fragm. Hav. a m. pr. Et ita alibi errare solitos fuisse librarios infra dicendum ad 22, 59, 19. Praeterea *finitimis civitatibus ignavi mores facta spes atque instituta* Voſſ. pr. et Leid. sec.

§. 3. *Sustulerant animos*] *sustulerunt animos* Voſſ. 2. Harlej. 2. Haverk. Fragm. Hav. Lipsiens. et Portug.

Repetentibus res Romanis superbe responsum reddiderunt] Magis placet antiqua lectio *reddunt*. RHENAN. Illud *reddiderunt*, quod Rhenano displicuit, ex Aldi editione in paucas sequentes promanarat: antiquiores autem cum omnibus codd. noſtris legunt *reddunt*. nisi quod *redunt* habeat Portug. *rediit* Lipsiens. *responsum addunt* priores Gronovianae, incertum, an ità volente viro maximo, an tantum operarum lapsu, exhibuerunt: quod non modo Doujatius sequutus eſt, sed et vulgatam interpunctionem ita perperam mutavit, *superbe responsum; addunt desidem Romanum regem: inter sacella et aras acturum esse regnum rati.* Sed *reddunt* revocavit editio Cl. Jac. Gronovii. Praeterea *repentibus*, pro *repetentibus*, Lipsiens. Vox etiam *res* aberat a Leid. sec. Paullo poſt *desidem regem esse*, addita ultima voce, Lipsiens. qui etiam *aucturum* habet, pro *acturum*. V. ad 21, 61, 4. *actum* Voſſ. sec. et *intra sacella*, pro *inter*. V. ad 5, 27, 3.

§. 4. *Et, praeterquam quod avi regno*] *qui, praeterquam quod avi regno* Portug. Mox *tum feroce populo*, pro *feroci*, Voſſ. pr. et Leid. sec. Deinde *τὸ etiam* non eſt in vetuſtis editt. deinceps ab Aldo additum, nisi quod pro eo *et* conspiciatur in Voſſ. sec. et Fragm. Hav. V. ad 22, 47, 9.

Habiturum: tentari patientiam suam] *habiturum ratus: tentari* Harlej. 2. Haverk. et Portug. in margine. *habiturum: ratus tentari* Oxon. L. 2. et B. quos Hearne consuluit. Verum neutrum necesse eſt. Pendet enim omnis oratio ex praecedenti *credebat*. Tum *patriam*, pro *patientiam*, Lipsiens. et Voſſ. sec. (* infra h. lib. c. 50, 4.)

Temporaque esse Tullo regi aptiora] *tempora censebat esse* Harl. 2. *temporaque esse censebat* Portug.

quo ritu; jus ab antiqua gente Aequicolis, quod
nunc feciales habent, defcripfit, quo res repetun-
6 tur. Legatus, ubi ad fines eorum venit, unde res
repetuntur, capite velato filo (lanae velamen eft)
Audi, Jupiter; inquit, *audite, fines;* (cujuscumque
gentis

in margine. Neque hoc necessarium ob rationem modo datam. Praeterea *regi* deeft in Leid. sec. [*Temporaque Tullo esse regi* Veith.]

§. 5. *A se bellicae ceremoniae proderentur*] *caerimoniae non proderentur* codex Neapolit. Latinii. Mox *indicerent bella*, pro *indicerentur*, Harlej. 2. V. ad 10, 10, 1.

Jus ab antiqua gente Aequicolis, quod nunc fetiales habent, descripsit] Hinc Valerius in Epitome de praenominibus: *Ab Aequicolis Sertorem Resium, qui primus jus fetiale instituit.* SIGON. *Aequiculis* Florent. Voff. 2. Leid. pr. Harl. 2. Haverk. Fragm. Hav. et Portug. [Helm. 1.] Tota ea vox aberat a Leidens. sec. *Aequiculis* semper scribendum exiftimat Cluver. 2. Ital. Ant. 16. p. 774. Mox *repetentur*, pro *repetuntur*, Harlej. 2. Paullo pofterius voces, *unde res repetuntur*, omittuntur in Leidens. sec. *quo res petuntur* Florent.

§. 6. *Filum lanae velamen est*] Scriptus codex *filo lanae velatum est.* LIPS. *filo lanae velamen est* Pall. et Campani editio. GEBHARD. MSS. et principes edd. *filo lanae velamen eft.* Nec video, cur mutare debeam. Juvenalis [Sat. 7, 134.]

- - - Tyrio stlataria purpura filo.

(p. 137.) Nisi forte diftinguendum: *capite velato filo (lanae velamen est.)* l. 24, [16, 18.] *Pileati aut lana alba velatis capitibus volones epulati sunt.* Tibullus 1. Eleg. 5.

Ipse ego velatus filo, tunicisque solutis.

F[illegible]lus, *Flamen Dialis dictus, quod assidue veletur filo.* Hoc verius. J. FR. GRONOV. Omnes etiam codices noftri conftanter *filo lanae velamen est*, nisi quod Voff. 2. habeat *capite velato filo lanae, Audi, Jupiter, inquit*, duabus vocibus *velamen est* omissis; et *lanae id velamen est*, una voce addita, Haverk. a m. sec. *filum lanae velamen eft* demum inveni in Frobeniana anni 1531. Priores omnes cum MSS. consentiunt. Earum etiam Moguntina plane, ut Gronovius distinguit, *capite velato filo, lanae velamen est, audi, Juppiter, inquit.* quod in contextum admisi. In Lipsii nota male ex Mfto adductum puto *filo lanae velatum est.* Nam in Leid. sec. qui olim Lipsii fuit, *filo lanae velamen est*, inveni. [*Legatus ibi* Helm. 1.]

Cujuscumque gentis sunt] Ut supra, ita hic Pal. pr. *cujusque.* GEBHARD. Voff. *Cujus gentis.* Sed Pal. recte: *cujusque gentis.* V. supra ad c. 24. J. FR. GRONOV. Plerique noftri in vulgatum conspirant, nisi quod ex Voff. 1. in excerpta relatum videam *cujuscum gentis. cujusque gentis* tamen verum puto: quod eft etiam in Fragm. Hav. (* v. ad 4, 56, 7.) *quandocumque*, pro

gentis sunt, nominat) *audiat fas. Ego sum publicus nuncius populi Romani, juste pieque legatus venio, verbisque meis fides sit.* Peragit deinde postulata. In- 7
de Jovem testem facit: *Si ego injuste inpieque illos homines illasque res dedier nuncio populi Romani mihi exposco, tum patriae compotem me numquam siris esse.*

quandoque, eodem errore datum fuisse supra vidimus cap. praec. §. 4.

Nominat) audiat fas] Pall. Camp. *numina audiant fas.* vereor, ut perperam. GEBHARD. Pariter exstat in Voss. utroque, Leid. utroque, Lipsiens. Haverk. a m. pr. Fragm. Hav. Portug. et Neapolit. Latinii. [Veith.] *audiant* etiam Harlej. posterior. [*nuncius* deest Helm. 1.] Paullo post *fides* male deficit in Fragm. Hav.

§. 7. *Inde Jovem testem facit*] *Idem Jovem testem facit* Harlej. 2. V. supra ad c. 19, 7.

Illasque res dedier nuncio populi Romani mihi exposco] Suspicor tres istas dictiones, *nuncio populi Romani*, postea additas ab exponente dativum *mihi*. in exemplari Vormaciensi recentiore manu suprascriptum erat inter *res* et *dedier*, *Po. Ro.* RHENAN. *illas res* sine vocula *que*, Lipsiens. Tum *redier*, id est, reddier, Portug. Hinc *nuncio* exsulat a Voss. utroque, Lipsiens. Harlej. sec. et Portug. *dedero Po. R. mihi exposco* Leid. pr. *dedier populo Romano mihi exposco* Leid. sec. *reddi P.R. mihi exposco* Fragm. Hav. *dedier P. R. mihi exposco* Haverk. a m. pr. qui *mihique* a m. sec. praefert. *dedier exposco* Florent. *dedier populo Romano mihique exposco* Hearne laudat ex Oxon. B. Neque aliter legunt edd. principes usque ad Aldum, qui primus substituit, quod nunc vulgo circumfertur. Si codices addicerent, haud displiceret *dedier mihi populoque Romano exposco*, tum propter illa, quae notat Cel. Jac. Gronovius infra ad c. 38, 2. tum propter Gellium, qui fecialem Romanum, hostibus bellum indicentem, inter plura alia his verbis usum fuisse scribit 16. Noct. Attic. 4. *Ob eam rem EGO POPULUSQUE ROMANUS populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico facioque.* et propter Livium, qui simili modo belli indicendi formulam concipit infra hoc cap. *Ob eam rem EGO POPULUSQUE ROMANUS populis priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque.* [*dedier P. R. mi* Helm. 1. *res reddi nuncio* Veith.]

Tum patriae compotem me numquam sinas esse] Lectio vetus, *siris esse.* Scribo, *sieris esse.* RHENAN. Diserte meus liber *siris esse.* Priscum verbum, notum iis, qui viderunt Plautum. LIPSIUS. Inepte Rhenanus *sieris.* Ceterum in Pall. primo ac tertio *sinatis*, in secundo et Camp. *sinas.* Vellem tamen ex vestigiis secundi *tu patriae compotem numquam me siris esse.* Referenda enim ista compellatio ἀπὸ κοινοῦ ad Jovem. Infra 4, 2. *Ne id Juppiter optimus maximus sineret.* quia non constant sibi Pall. quorum sec. *sinat*, forte reponendum *sirit.* 28, 28. *Ne istuc Juppiter Opt. Max. sirit.* ubi Pall. duo *sinat*, tertius *scierit.* legendum, ut scripsi. Infra 34, 24. *Ne istuc, inquit, Juppiter Opt. Max. sirit, Junoque Regina.* Nam Pall. *Siria.*

8 Haec, quum fines suprascandit, haec, quicumque ei primus vir obvius fuerit, haec, portam ingrediens, haec, forum ingressus, paucis verbis carminis concipiendique jurisjurandi mutatis, peragit.
9 si non deduntur, quos exposcit, diebus tribus et triginta (tot enim sollemnes sunt) peractis, bellum

antiqua editio *sinat*. GEBHARD. Verum vetus *nunquam siris esse*. quod frustra tentat Rhenanus. Plautus Epid. [3, 3, 19.] *Cave, siris cum filia mea copulari hanc*. Mercat. [3, 4, 28.] *Ne Dii sirint*. Noster 28, 28. *Ne isthuc Jupiter optimus maximus sirit*. Sic plane Putean. nam recentiores vitiati. Neque aliter scribendum 34, 24. *Ne istuc, inquit, Jupiter optimus maximus sirit, Junoque Regina*. J. FR. GRONOV. *tu patriae compotem*, pro *tum patriae*, ut Gebhardus conjecit, etiam Jac. Gronovius legendum monuit ad 22, 53, 11. Neque aliud inveni in Harlej. 2. Leid. sec. et Portug. *tu pater compotem* Haverk. a m. pr. et Fragm. Hav. Quid, si scribatur *At tu patriae numquam?* V. supra ad c. 18, 9. Praeterea *patriae compotem meae*, pro *compotem me*, Leid. sec. Denique *numquam sinatis esse* Lipsiens. *numquam suis esse* Leid. sec. (p. 138.) cujus margini pro varia lectione adscriptum *sines*. Sed *numquam siris esse*, quod recte viri docti vindicarunt, Florent. Harlej. pr. Leid. pr. et Voss. pr. Ita fragmentum Corneliae Gracchorum, quod Cornelio Nepoti vulgo subjungitur, et hoc modo laudat Gronov. infra ad 22, 38, 13. *Ne ille sirit Jupiter, te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum*. quum vulgo etiam edatur *sinat*. Cato de re rustica c. 142. *Utique tu fruges, frumenta, vineta, virgultaque, grandire, beneque evenire siris*. Videndi Nic. Heinsius ad Curtii 10, 6, 20. et Jac. Gronovius ad Liv. 4. 24, 2. Livium autem in referendis formulis vetustis etiam ipsarum antiquarum formularum voces, licet ejus tempore ex usu abiissent, adhibuisse infra videbimus ad 36, 2, 2. [*me unquam siveris* Helm. 1. *nunquam sinas esse* Veith.]

§. 8. *Haec, quum fines suprascandit*] *Haec cum finiit, suprascandit* Harlej. 2. *Haec cum finit, suprascandit* Voss. 1. Fragm. Hav. Lipsiens. et Portug. *Haec cum finit, superscandit* Leid. sec. *Haec cum fine suprascandit* Leid. pr. ultima litera τῦ *fines* elisa a prima vocis sequentis. V. ad §. 9. et infra ad 37, 29, 5. [*Haec quum finit supra id scandit* Veith.] Mox τὸ *ei* deficit in Lipsiensi.

Carminis concipiendique jurisjurandi mutatis] *concipiendique jusjurandi* Voss. 1. Leid. sec. et Portug. *concipiendique jusjurandis mutatis* Harlej. 2. Eodem modo optimus codex Salmasii exhibet apud Sueton. in Tiber. 35. *Equiti Romano jusjurandi gratiam fecit, ut *uxorem in stupro generi compertam dimitteret*. (* v. ad 32, 21, 5.) Caesarem ac Tacitum similiter locutos esse, diu est, quod Lexicographi observarint.

§. 9. *Si non deduntur, quos exposcit*] Paullo ante, *illos homines illasque res dedier*. itaque potuit uti masculino *quos*, ut digniore. Sed quia longe frequentius dicuntur *res* repeti, quo nomine,

ita indicit: *Audi, Jupiter, et tu, Juno, Quirine, Diique omnes coelestes, vosque terrestres, vosque inferni audite. Ego vos testor, populum illum* (quicumque est, nominat) *injustum esse, neque jus persolvere. Sed de istis rebus in patria majores natu consulemus, quo pacto jus nostrum adipiscamur.* Cum his nun-

auctore Servio ad Virgil. 10. Aen. v. 14. etiam homines continentur, cogitabam scribi posse, *quae exposeit.* DUKER. *si nunc deduntur ab eis* Harlej. sec. *sino deduntur* Leid. pr. perperam continuatis duobus vocibus, et omissa suprascripta nota literae *n.* Verbis sequentibus *solennesunt*, iterum Leid. pr. duas voces continuans, et prioris literam finalem omittens ob primam vocis sequentis. V. modo ad §. praeced. Praeterea *ita bellum indicit* alio ordine verborum Haverk.

Audi Jupiter, et tu, Juno, Quirine, Diique omnes] Vir Cl. Jac. Perizon. ad marginem Livii scribendum conjecit *et tu, Jane Quirine.* Macrob. 1. Saturn. 9. *In sacris quoque invocamus Janum Geminum, Janum Patrem, Janum Junonium, Janum Consivum, Janum Quirinum, Janum Patulcium et Clusivium.* etc. *Quirinum quasi bellorum potentem, ab hasta, quam Sabini Curim vocant.* Sueton. in Aug. 22. *Janum Quirinum, semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clausit.* Praeterea vocem *omnis*, quae aberat ab edd. antiquioribus, sed postea ab Aldo addita est, agnoscunt etiam omnes scripti nostri.

Vosque terrestres, vosque inferni audite] *terrestres omnes, vosque* Leid. sec. Praeterea *inferi audite* Voss. 2. ut infra 8, 10, 7. *Quorum alter omnes minas periculaque ab Diis superis inferisque in se unum vertit.* 10, 28, 16. *Prae se agere se formidinem ac fugam, eaedemque ac eruorem, coelestium, inferorum iras.* 28, 22, 9. *Illos se per Deos superos inferosque orare.* 31, 31, 3. *In Deos superos inferosque nefanda atque inhumana scelera ejus referendo.* 32, 21, 21. *Nihil ad nos pertineant, quae in terra Attica scelera in superos inferosque Deos sunt admissa.* Verum alterum etiam, Dii *inferni*, quod reliqui codices servant, infra est 24, 38, 8. *Vos, Ceres mater, ac Proserpina, precor, ceteri superi infernique Dii.* 31, 30, 4. *Ut priore populatione cum infernis Diis, secunda cum superis bellum nefarium gesserit.* Ultimo hoc loco Voss. iterum *inferis Diis* praefert.

§. 10. *Quicumque est, nominat*] Pal. pr. *nominatur*, ut supra. GEBHARD. V. ad 39, 22, 3. (* lege: 10, 10, 1.) Paullo post, *nec jus persolvere*, Haverk. Tum *natu majores* alio ordine Voss. pr. et Leid. sec.

Cum his nuncius Romam ad consulendum redit] *Cum is nuncius* Haverk. [Helm. 1. *venit* Veith.] *Cum is nuncius* etc. *venit* Fragm. Haverk. Sed nihil muto. Saepe enim, adspiratio in antiquis libris a scribis perperam vel addita vel omissa est. Simili modo peccabatur infra 2, 14, 9. ubi vide. *venit* autem et *redit* saepe commutantur. V. ad 37, 50, 6. Dein *nuncius populi Ro. ad consulendum* Lipsiens. Mox *res ex his* Leid. pr. Harlej. antiquior, Voss.

11 cius Romam ad consulendum redit. Confestim rex his ferme verbis Patres consulebat: *Quarum rerum, litium, caussarum condixit pater patratus populi Ro-*

sec. Lipsiens. Portug. Fragment. Hav. et Haverk. [Helm. 1.] *rex ex hiis* Voss. 1. *rex ex istis his* Harlej. sec. Sed illud *ex* natum ex ultimis literis voculae praecedentis *rex*.

§. 11. *Quarum rerum, litium, caussarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato priscorum Latinorum*] Ita intelligendum arbitror, ut vel *nomine* subaudiatur, vel potius *clarigationem* et *repetitionem* subticeri credamus; et *condixit*, denunciavit repetitionem, intelligamus. Quam in sententiam potius inclinat animus, praesertim cum ea res *clarigatio* sollemni (p. 139.) nomine diceretur. TURNEBUS 30. Advers. 29. Subaudiendum ἕνεκα annotavit Muretus. (* v. etiam Periz. ad Sanct. Min. 4, 4, 21.) Turnebus ac l. 3. de Pacis et belli jure [c. 3, 7.] Hugo Grotius, viri longe eminentissimi, has Livii voces de clarigatione accipiunt; sic ut Turnebus quidem interpretetur, *condixit* et *denunciavit* repetitionem rerum raptarum; Grotius vero id notet esse idem, quod Polybius vocat ῥύσια καταγγέλλειν. Id quod ego (praefiscine sit dictum) longe a vero alienissimum opinor. Primo enim nusquam hic apud Livium pater patratus populi Romani denunciavit clarigationem patri patrato populi Latini. Sed nec apud alium ullum auctorem, qui propiora reip. tempora attigit. Itaque quomodo id poterunt ostendere? Deinde palam Livius verbis expressissimis 1, 24. patris patrati omnem operam usumque solummodo dixit fuisse in jurejurando patrando, et foederis legibus recitandis. Et in hoc solo munere adhibitum fuisse patrem patratum novimus. At rerum repetitio omnis spectabat feciales. 4, 30. *Missi tamen feciales; nec eorum, quum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.* et 58. *Quia tempus induciarum cum Vejente populo exierat, per legatos fecialesque res repeti coeptae.* 10, 45. *Acuit curam Patribus, ut feciales mittendos ad res repetendas censerent; quibus non redditis, ex auctoritate Patrum, jussu populi bellum Faliscis indictum est.* Denique omnia, quae ad justi et sollemnis belli paratum requirebantur, fecialibus incumbebant. Hinc 9, 10. post foedus Caudinum, Postumium aliosque ejus sponsores per feciales Samnitibus restitui ac dedi videas. Adde 3, 25. ubi tres feciales questum injurias eunt. Plane similiter ita distingui videas a Servio ad 12. Aen. 120. *Feciales et pater patratus, per quos bella vel foedera confirmabantur.* Ibidemque: *Verbena coronabantur feciales et pater patratus, foedera facturi vel bella indicturi.* (* v. Spanhem. de Us. et Praest. Num. diss. 10. p. 201.) Scilicet res bellica ad feciales, foedera ad patrem patratum spectabant. Alia Servii loca nunc omittimus. Sed et modus agendi in clarigatione id pati non potest. Quomodo enim ea peragebatur? nimirum, ut paullo ante dixit, legatus capite velato obtestatus Jovem, fines, fas, fatebatur, quis esset; tum res repetebat, ac clarigabat primum in ipso limite, tum cuicumque primo obvio, tum portam urbis ingrediens, denique forum ingressus, hoc est, ad senatum, qui illic fere habebatur. In illa urbe manens triginta trea

mani Quiritium patri patrato priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis, quas res dari, fieri, solvi oportuit, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec sol-

dies, quos ad consultandum dabat, si res non dedi, et injurias non demi populus ifte decerneret, injuftitiam ejus populi exsecratus abibat. Haec sunt sollemnia clarigationis. Hic finis, hoc principium. Nulla illic pars data fuit patri patrato. Quin etiam ipsa vox *condicere* eam interpretationem refutat; quae nonnisi de duobus in rem certam vel locum consentientibus usurpari solet. At fi pater patratus Romanus repetisset res a patre patrato Latino, non statim sequitur, hos in eadem consentire, neque, quae alter exposcit ac flagitat, continuo alter jufta esse exiftimat, eaque condicit. παρεγγυᾶν Graecis. Si videtur operae, de verbo *condicere* inspice librum 1. Observationum paternarum [c. 1.] Itaque respicit hoc loco Livius non clarigationem, sed foedus novissime inter Romanos et Latinos compositum. in id erant relatae leges ex utriusque partis consensu, id percussum erat inter patres patratos tam Romanum quam Latinum. illic ifti duo sibi invicem condixerant nomine populi sui certas res fieri, dari, solvi invicem oportere; tune pro iis capitibus, quae inter ipsos convenerant, spoponderunt mutue sine dolo malo, utique ea tunc rectissime fuerunt intellecta, praeftatum iri, ut colligimus ex c. 24. hujus libri. Nam alias evenit, ut patres ifti patrati sibi ceterarum rerum leges condicerent. JAC. GRONOV. *Quarum rerum, litium caussam condixit* Neapolit. Latinii. Tum *condixerit* Voff. 2. *conduxit* Lipsiens. solito errore. V. ad 38, 43, 1. *cum dixit* Portug. Et hic error in Mftis frequens eft. V. ad 4, 24, 7. Tandem *populi Romani Quiritium patri patrato* Harlej. 1. V. ad 3, 20, 7. *populi Romani, Quiricio patri patrato* Voff. prior et Leid. pr. *populi Romani, Quinto patri patrato* Leid. sec. et Lipsiens.

Hominibusque priscis Latinis] Ex veteri volumine sic apparet legendum esse *patri patrato priscorum Latinorum, hominibusque* (subaudi, *priscorum Latinorum*) *priscisve Latinis.* Et paullo post *hominesve prisci Latini*, non *hominesque.* RHENAN. Verba haec *hominibusque priscis Latinis* deficiunt in Lipsiens. Sed *omnibusque priscis Latinis* habent Harlej. 2. et Haverk. *omnibusque priscis vel Latinis* Fragm. Hav. Leid. pr. et Portug. [Veith.] V. infra ad finem §. 13. hoc cap. *hominibusque priscis vel lateris* Voff. 2. *hominibusque priscis vel Latinis*, quam proxime ad lectionem Rhenano probatam, Voff. 1. et Harlej. antiquior. [Helm. 1.] Nihil tamen mutandum esse videtur indicare locus Gellii 16, 4. a Sigonio infra hoc cap. laudatus, *Quod populus Hermundulus hominesque populi Hermunduli adversus populum Romanum bellum fecere, deliqueruntque, quodque populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit, ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico* (p. 140.) *facioque.*

Quas res dari, fieri, solvi oportuit; quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec solverunt] Ordinem horum verborum perverterant recentissimae editiones, secutae Campanum. Reduxi eum, qui exftabat in tribus MSS. Pall. a-

verunt, dic, inquit ei, quem primum sententiam
12 rogabat, *quid censes?* Tum ille: *Puro pioque duello quaerendas censeo, itaque consentio, consciscoque.* Inde ordine alii rogabantur: quandoque pars major eorum, qui aderant, in eamdem sententiam ibat, bel-

liisque antiquitus cusis. GRUTER. Nempe ab Aldo usque ad Gruterum editum fuerat hoc ordine, *quas res nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, solvi, fieri oportuit.* quod exstat etiam in Harlej. antiquiori, et ferme in Haverk. ac Fragm. Hav. nisi quod in posteriori sit *quas res non dederunt*, et *quas dari, fieri, solvi.* [et Veith. nisi quod habet *perfecerunt* et *fieri, solvi*] In prioribus ante Aldum edd. plerisque eadem serie verba legebantur, atque Gruterus restituit; nisi quod servarent *nec solverunt, nec fecerunt.* Et hunc ordinem non modo tenent Voss. ambo, Harlej. antiq. Leid. ambo, Lipsiens. et Portug. sed etiam primam partem ita exhibent Harlej. 2. et Voss. 2. *quas res dari, solvi, fieri oportuit.* Voss. 1. et Leid. sec. *quas fieri res, dari, solvi oportuit.* [*quas* ante *res nec dederunt* omittit Helm. 1. deinde *Quas res dic inquit. et quem primum* idem.]

§. 12. *Censeo; itaque consentio, consciscoque. Inde*] *censeo, itaque consentioque. Inde* Voss. 1, et Leid. sec. *censeo, tam consentio, consentiscoque. Inde* Voss. 2. *censeo, itaque consentio, consistoque. Inde* Neapol. Latinii. Mox *alii ordine* verbis trajectis Voss. pr. et Leid. sec. Tum *quandocumque pars* Voss. 2. *quando pars* Fragm. Hav. Sed *quandoque* est quandocumque. V. supra ad c. 31, 4. Deinde *pars majorum, qui aderant* Leid. sec. Hinc *in eandem sententiam ibant* Haverk. *pars fugerent* inlustratur ad 5, 38, 5. Hic tamen codicis istius non satis gravis auctoritas videtur, ut, solo eo volente, reliquis dissentientibus, vulgatum mutetur. Paullo ante *puro pio duello* Leid. pr. sine copulante particula. *puro pioque bello* Leid. sec. Quam lectionem ex alterius glossa atque interpretatione natam puto. V. ad 36, 2, 2.

Bellum erat consensu fieri solitum; ut fecialis] Distinctione juvandum: *bellum erat consensu.* hoc est, perinde habebatur, atque si omnes consensissent: decretum erat bellum, et id, quod pluribus placuisset, accipiebatur pro consensu plurimorum. Sequitur nova periodo: *Fieri solitum, ut fecialis.* Hoc quidem abruptum aut male nexum videtur: sed non visum Livio, qui sic solet. l. 3, 54. post verba Appii aeque praecisum habes: *Factum senatusconsultum.* ἀντὶ τοῦ *tum factum*, vel *Inde factum.* l. 26, 4. *Inde equitatu quoque superior Romana res fuit. Institutum, ut velites in legione essent.* Flor. tamen *consensum*, ut suspicari possis, illud *M* factum ex *IN*; quod, cum virgula positum, esset *inde*: ut fuerit *inde fieri solitum.* J. FR. GRONOV. Idem Gronovius in prima editione notarum ad Livii 24, 38. locum ita legendum censebat *bellum erat consensum. inde fieri solitum.*

Ut fecialis hastam ferratam, sanguineam, aut praeustam] Lege ex vet. lib. *aut sanguineam praeustam.* SIGON. *Hastae sanguineae* sunt, quae factae sunt e sanguineo frutice, vel e sanguinea ar-

lum erat confenfu. Fieri solitum, ut fecialis haftam ferratam aut sanguineam praeuftam ad fines eorum ferret, et, non minus tribus puberibus praesentibus, diceret: *Quod populi priscorum Latinorum* 13
hominesque prisci Latini adversus populum Romanum

bore, ut multi censent; quae quod coloris erat cruenti, ideo et iis ad bellum indicendum feciales utebantur. Nollem huc *sagmineam* homines, mutandorum verborum magis cupidi, quam polypi colorum, induxiffent. Nam etsi pura et sine ferro ea hasta erat; tamen quod sanguinei erat coloris, etsi non ferro praepilata, belli cruenti significationem habebat. Sed crediderim eam hastam, cujuscumque ligni hastile haberet, sanguine cruentatam fuisse, ut cruentum atroxque bellum minaretur. Id alio etiam loco recordor me jam attigisse. TURNEBUS 11. Advers. 17. quem etiam vide 8. Advers. 23. Inter eos, qui *sagmineam* substituere conati sunt, etiam numerandus eft Caspar Bonifacius in epiftola inedita ad Eliam Putschium die 10. Februarii anno 1603. data, quam servat bibliotheca Ampliss. Wilckens patricii Hamburgensis. Is autem se ita in veteri suo Mfto invenisse testatur; sed dubitabat, utrum sagminis herba tanta fuerit, ut inde hafta fieri potuerit. Verum lectio illa in nullo noftro mihi obvia fuit. *perustam* Leid. sec. sollemni librariorum lapsu, qui passim in compendiis scribendi, quibus voculae *per*, *prae*, et *pro* a *ταχυγράφοις* notari solebant, aberrarunt. V. infra ad 9, 10, 7. Praeterea Piërius ad Maron. 7. Aen. v. 624. teftatur, se in vetusto codice invenisse *hastam ferratam, aut sudem praeustam*. Cl. Triller. 2. Observ. Crit. 17. legendum conjicit *aut saligneam praeustam*. Verum *hastam sanguineam* tuetur locus Amm. Marc. 19, 2. *Hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more conjecerat fecialis. aut sanguineam sudem praeustam* Haverk. utramque lectionem exhibens. Insuper *τὸ ferret*, quod sensui necessarium eft, exsulat ab Lipsiens. Tandem omnes non modo codices, quibus usus sum, sed et omnes edd. quas evolvi, servant ordinem verborum, quem Sigonius ex vet. lib. profert.

§. 13. *Hominesve prisci Latini*] Lege *hominesque*; quia haud ita multo poft ait, *populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis*. Et Gell. l. 16. [c. 4.] *Quod populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli*. ubi eadem verba, quae hic, usurpantur. SIGON. *hominesve* emendarat Rhenanus in nota superius hoc cap. §. 11. ad verba *hominibusque priscis Latinis* adposita. *omnesque prisci Latini* Haverk. *omnes ut prisci Latini* Lips. *omnes* (p. 141.) *prisci Latini* Voff. 2. *omnesve prisci Latini* Leid. ambo, et Portug. ut et Voff. 1. a m. sec. qui a m. pr. habet *hominesve prisci Latini*. quod praeferunt etiam Harlej. pr. et Fragm. Hav. [*hominesve prisci* Helm. 1.]

Adversus populum Romanum Quiritium] In his similibusque formulis, quae frequenter, tum apud Livium, tum apud alios scriptores, occurrunt, semper legendum esse *populum Romanum Quirites*, vel *populum Romanum Quiritesque*, exiftimat Brisson. l.

Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum priscis Latinis jussit esse, senatusque populi Romani Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum priscis Latinis fieret; ob eam rem ego populusque Romanus populis priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque. id ubi dixisset, hastam in fines eorum emit-
14 tebat. Hoc tum modo ab Latinis repetitae res,

1. de Formul. p. 61. ad id inductus tum locis Livii 8, 6, 13. et Paulli, qui Festum in epitomen contraxit, voc. *Dici mos erat.* in quibus est *populo Romano Quiritibusque.* ut et duobus Gellii 1, 12. et 10, 24. in quibus est *populo Romano Quiritibus.* tum origine verborum. *Quiritium* enim nomen *populo Romano* adjungi coepisse, postquam in urbem Romanam Sabini commigrarunt, Curibus venientes: verba itaque *populus Romanus Quirites* communionem et societatem utriusque populi Romani et Sabini, factam post foedus inter Romulum et Tatium, indicare. Et ita formula haec *populus Romanus Quirites* *ἀσυνδέτως* posita inlustrari posset simili formula *Patres conscripti*, quum proprie *qui patres, quique conscripti* vocandi essent. V. Liv. 2, 1, 11. Eo modo itaque emendanda censebat Brisson. omnia loca Livii nostri, in quibus *populus Romanus Quiritium* memoratur, eodemque modo emendandos tum alios, tum Plinium 16, 32. ubi legebatur *factum populi Romani Quiritibus ostentum.* A quo dissentit Harduin. ad d. loc. Plinii, vulgatam scripturam defendens auctoritate MSS. et *populi Romani Quirites* exponens non quemlibet e populo Romano, (toto enim orbe Romano sparsum populum Romanum fuisse) sed eos, qui in ipsa urbe regia, *ἐν τῇ κυρίᾳ πόλει*, domicilium haberent. Sed omnino videndus est J. Fr. Gronovius 4. Observ. 14. hic et alibi scripturam receptam *populum Romanum Quiritium* adserens, ac docens, eadem ratione, qua *populus Romanus Quirites* esset populus Romanus, qui iidem Quirites, etiam *populus Romanus Quiritium* esse populus Romanus, qui idem populus Quiritium. Consulenda, quae ibi pluribus leguntur. Ceterum *Quintium*, pro *Quiritium*, praefert Lipsiens. literis *ri* in literam *n* coalescentibus. V. infra ad 3, 30, 3. et supra ad c. 24, 5.

Bellum cum priscis Latinis jussit esse, senatusque populi Romani Quiritium] Haec verba non recte deerant in Leid. sec. et Fragm. Hav. Cui errori occasionem dedit repetitio vocis *Quiritium*, quae proxime praecesserat. V. ad 9, 11, 11. At sola vox *Latinis* deficit in Voss. sec.

Senatusque populi Romani Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum priscis Latinis fieret] Omnia haec verba negligentia supina librarii omittuntur in Haverk. a m. pr. et a recentissima deinde in margine addita sunt. Sed quatuor tantum priora *senatusque populi Romani Quiritium* exsulant a Voss. sec. *senatus populi Romani* habent Lipsiens. et Portug. *senatusve populi Romani* Voss. pr. Leid. pr. Harlej. pr.

ac bellum indictum: moremque eum poſteri acceperunt.

XXXIII. Ancus, demandata cura sacrorum flaminibus sacerdotibusque aliis, exercitu novo conscripto profectus, Politorium, urbem Latinorum, vi cepit; secutusque morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant hoſtibus in civitatem accipiendis, multitudinem omnem Romam traduxit. 1

et vetuſtae editt. usque ad Frobenium, qui jam anno 1531. *senatusque populi Romani* dedit. Praeterea *censuit, et consensit, conscivit* Voſſ. pr. et Leid. sec. *censuit, consensit, constituit* Voſſ. sec. Quae poſterior lectio ex interpretatione ejus, quae vulgo exſtat, nata eſſe censeri debet. nam *consciscere* dicuntur, qui junctis consentientibus suffragiis, qui cum aliis sciscunt, decernunt, conſtituunt. Modo supra hoc cap. *Puro pioque duello quaerendas censeo, itaque consentio, consciscoque.* 10, 18, 2. *Tusci fere omnes conſciverant bellum.* Denique *cum* ${}^{i}_{p}$ *senatus priscis Latinis* Voſſ. sec. [*iussit esse --- priscis Latinis* omittit Helm. 1.]

Ego populusque Romanus populis priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis bellum indico] *ego populus Romanus populis priscorum Latinorum* Voſſ. sec. et Lipsiens. quod se quoque in Pal. pr. invenisse teſtatur Gruterus supra ad c. 24, 8. *ego nuncius populi Romani populis priscorum Latinorum* Harlej. sec. *ego nuncius populi Romani priscorum Latinorum* Haverk. *populo priscorum Latinorum* edd. principes ante Aldum, qui *populis* recte substituit. *populi* enim *priscorum Latinorum* supra hoc cap. memorantur. Praeterea *hominibus priscis Latinis* Voſſ. sec. *omnibusque priscis Latinis* Leid. pr. Harlej. sec. Lipsiens. Portugall. et Haverk. [Veith.] Τὰ *omnes* et *homines* saepe invicem commutantur. Supra non modo hoc cap. §. 11. verum etiam hoc ipso §. exempla ejus rei occurrunt. Alia vero videri possunt ad 3, 54, 6. Denique *indico bellum* Leid. sec.

§. 14. *Hastam in fines eorum emittebat*] *omittebat* Lipsiens. *mittebat* Leid. pr. a m. 1. *immittebat* Haverk. Sed vulgatum praefero. *in fines eorum EMITTEBAT*, scil. ex manu. Ita *emittere equitatum in hostem*, scilicet ex aciei ordine, infra 4, 18, 7. *Q. ıd ubi conspexit, primos equites clamore sublato in hoſtem emisit.* (* 24, 34, 8. *in eas naves saxa emittebat.*) 28, 14, 10. *Equitatum omnem extemplo in equites emittit.* ubi vide, quae notantur. Non alio modo dicta sunt *educere in aciem, in castra*, et similia, de quibus v. ad 3, 62, 5. Mox *repetita res* Leid. pr. et Fragm. Hav. [Veith.] Tum *bellum inditum*, pro *indictum*, sollemni errore. V. infra ad 3, 65, 4. Denique *morem eum poſteris* (p. 142.) *acceperunt* Voſſ. sec. Quasi vellet Livius, Romanos eo tempore viventes hunc morem ea lege accepisse, ut etiam poſteri observarent. Sed vulgatum verius esse quisque videt.

§. 1. *Multitudinem omnem Romam traduxit*] Pal. sec. *omnium.* ceteri tres *traducit.* GEBHARD. *tra-*

2 et, quum circa Palatium, sedem veterum Roma-
norum, Sabini Capitolium atque arcem, Coelium
montem Albani inplessent; Aventinum novae mul-
titudini datum. additi eodem haud ita multo post,
3 Tellenis Ficanaque captis, novi cives. Politorium

ducit etiam Lipsiens. et Portug. [Veith.] Paullo ante *urbem Latinorum vi capit*, pro *cepit*, erat in Haverk. *Latinorum urbem vi cepit* Lipsiens. [*rem Romanorum* Helm. 1.]

§. 2. *Quum circa Palatium sedem veteres Romani*] Recte habet antiqua lectio, *sedem veterem Romanorum;* ut intelligas, Sabinos Capitolium atque arcem implesse circa Palatium, quae sedes erat veterum Romanorum. RHENAN. Pall. *sedem veterem Romanorum.* Indicavit ex Wormaciensi Rhenanus quoque. GEBHARD. Alia omnia ad hunc locum agebat Doujatius, qui ideo vulgarem lectionem *veteres Romani* probabat, quod, Rhenani emendatione recepta, nullum verbum foret, a quo accusativus *sedem* regeretur: quasi non sufficeret, *circa Palatium sedem* per adpositionem dici, ac necesse foret, ut a verbo regeretur. *Palatium sedes veteres Romani* Haverk. *Palatium sedem veteres Romanorum* Voss. 2. et edd. priores, pro quo Moguntini et Aldus dederunt *veteres Romani.* Quae lectio mihi in nullo codice, aut scripto, aut edito antiquo, occurrit. Sed *Palatium sedem veterem Romanorum* Leid. pr. et Lipsiens. [Veith.] *Palatium sedem veterum Romanorum* Florent. Voss. 1. Harlej. antiquior, Leid. sec. et Portug. quod probandum, atque in contextum recipiendum putavi. Sabini inpleverant Capitolium atque arcem, Albani Coelium montem, quae loca erant circa Palatium sedem veterum Romanorum, sive illorum, qui cum Romulo urbem condiderant. Potest tamen et *veterem Romanorum* ferri. Palatium erat sedes vetus Romanorum, in quo monte primum Romulus Romam condidit, antequam T. Tatio in consortium imperii adsumto Sabini, qui eum secuti Romam migrarunt, Capitolium et arcem occupaverant. Gronovius in priori editione notarum, monens veteres Romanos non circa Palatium, sed in ipso maxime Palatio, sedem cepisse, ideoque vulgatum ferri non posse, tentabat *citra Palatium sedem veterum Romanorum*, et *citra*, ut interdum alibi solet, idem esse putabat, quod praeter. Sed vir eximius, ipse sua vincta caedens, secundis curis tacitus conjecturam damnavit, eamque recte expunxit.

Aventinum novae multitudini datum] *Aventinum* bis hoc loco genere neutro usurpavit, quod nescio, an quisquam alius; sed saepe alibi Livius. GLAREAN. Nescio, cur Glareanus miretur, *Aventinum* neutro genere a Livio esse dictum; cum Dionysius passim *τὸ Ἀβεντῖνον, τὸν Ἀβεντῖνον λόφον* dicat. †. „Glareanus „dubitat, ut solet; in quo lau„dem quaerit. Fecere hoc ho„mines docti ante eum, quorum „negligentiam mavult imitari, „quam invidiosam aliorum in„dustriam.“ †. SIGON. Infra 3, 67, 11. *Adversus nos Aventinum capitur, adversus nos sacer occupatur mons.* ubi vide.

inde rursus bello repetitum, quod vacuum occupaverant prisci Latini. eaque cauffa diruendae urbis ejus fuit Romanis, ne hoftium semper receptaculum esset. Poftremo, omni bello Latino Medulli- 4
am compulso, aliquamdiu ibi marte incerto, va-

Addit eidem haud ita multo poft, Tellenis Ficanaque captis. novi cives] Delituit elementum. Ideo lego, sublato puncto, ex tribus Pall. *additi eidem haud ita multo post, Tellenis Ficanaque captis, novi cives.* GEBHARD. Legendum cum Flor. *eodem:* id eft, in eum collem. Sic Ovidius 1. Met. [v. 8.]

- - - congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.

Livius 2, [5, 4.] *Et aliis, quae fert temere flumen, eodem invectis.* J. FR. GRONOV. Ob oculos habuit Gebhardus, cum notas componeret, aliquam ex prioribus editt. Gruteri, quae errore operarum *addit* habet, pro *additi*. Nam *additi* servant omnes reliquae, ut et omnesque libri scripti; nisi quod, neglecta τȣ̃ *d* geminatione, *aditi* sit in Portug. Praeterea *eodem* etiam Voff. prior, Lipsiens. et Harlej. antiquior. Hearne contra monuit Oxoniensem C. et alios *eidem* praeferre. quod etiam in ceteris noftris supereft. Sed *eodem* cum Gronovio malo. Cic. de Amicit. 18. *Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur, aut credat oblatis.* Liv. (* 4, 33, 11. ubi tamen optimi codd. malunt *eadem*. 27, 22, 9. v. ad 7, 30, 15.) 45, 29, 8. *Edessa quoque et Beroea eodem concesserunt.* Denique voces *haud ita* desunt in Leid. primo, τὸ *ita* in Harlej. sec. qui lapsus librariorum censendi sunt. Infra 2, 16, 5. *Haud ita multo post in principum dignationem pervenit.* c. 22, 3. *Nec ita multo post Volscis levatis metu suum rediit ingenium.* c. 36, 2. *Haud ita multo post Ti. Atinio de plebe homini somnium fuit.* et saepe alibi. [*haud* omittit Helm. 1. *Additi eidem* Veith.]

Tellenis Ficanaque captis] Dionysius [l. 3. p. 179.] Τελλήνην et Φηδηναίων πόλιν vocat libri vitio, pro Φηκηναίων. Nam paullo (p. 143.) poft addit de defectione Fidenatium. SIGON. *Tellena Ficanaque* in Oxon. L. 2. invenit Hearne. Sed utroque modo hoc nomen profertur. *Tellena*, vel *Tellene*, eft Plinio 3. H. N. 5. et Τελλήνη apud Dion. Halic. At Τελλῆναι apud Strabon. l. 5. p. 231. V. Cluverii Ital. Antiq. 3, 4. p. 940. *Telenis Sicanaque* eft in Haverk. *Cilenis Ficanaque* in Harlej. 2. [*Celenis Ficanaque* Veith.]

§. 3. *Occupaverant prisci Latini*] *occupaverunt* Lipsiens. Tum alio ordine *ejus urbis* Voff. pr. Leid. sec. Lipsiens. et Haverk. Deinde *receptaculum foret*, pro *esset*, Harlej. sec.

§. 4. *Omni bello Latino Medulliam compulso*] *Latino in Eduliam compulso* Harlej. 2. Lipsiens. Neapolit. Latinii, [Veith.] et omnes editt. ante Moguntinam.

Aliquamdiu ibi marte incerto, varia victoria pugnatum] Τὸ *ibi* deeft in Voff. 2. Tum *vana victoria* Leid. sec. sollemni errore scribarum librariorum. V. ad 22, 7, 4.

ria victoria, pugnatum eſt: nam et urbs tuta munitionibus, praesidioque firmata valido erat, et, caſtris in aperto poſitis, aliquoties exercitus Latinus cominus cum Romanis signa contulerat. Ad ultimum, omnibus copiis connisus, Ancus acie primum vincit: inde, ingenti praeda potitus, Romam redit, tum quoque multis millibus Latinorum in

§. 5. *Omnibus copiis connixus Ancus*] *copiis victor connixus* Voſſ. pr. Sed addendo notas vocem *victor* delendam esse librarius indicavit. *conisus* Florent. Leid. pr. et Harlej. pr. *cohnisus* Voſſ. sec. et Lipsiens. quae verior ejus vocis eſt orthographia. V. infra ad 2, 50, 9. Mox *vicit*, pro *vincit*, Lipsiens. Haverk. et a m. 1. Leid. pr.

Inde ingenti praeda potitus Romam redit. tum quoque] Exemplar scriptum habet *potens*. Opinor legendum *potiens*. RHENAN. Pal. pr. ac tert. *potens*. Rhenanus conjiciebat *potiens*. Mallem *potens*, ut resipiscat antiquitatem. Sic mox c. 34. *divitiis potens*. GEBHARD. MSS. omnes; *inde ingenti praeda potens domum rediit*. Nec videtur valde discedere ab aliis, *potens armis*, *ferro*, *dextra*, *classe*, *opibus*, *divitiis*, quae passim leguntur. J. FR. GRONOV. In Luiſini 2. Parerg. 3. eſt diſtinctio minima poſt *redit*. Non male. Maxima vix retineri poteſt, nisi sublato *quibus*. DUKER. Cl. Dukeri conjecturam recepi, quam quaedam editt. priores expresserunt, vel dederunt *redit: tum quoque*. Majorem distinctionem primus admisit Dan. Heinsius apud Elzevir. Praeterea, *ingenti praeda potens Romam rediit* etiam Oxonienses, quibus usus eſt Hearne. ex noſtris ita Voſſ. ambo, Leid. ambo, et Lipsiens. *potens* etiam Florent. Harlej. antiq. [Helm. 1.] *rediit*, pro *redit*, habet quoque Haverk. [Veith.] V. ad 36, 35, 2.

Ut jungeretur Palatio Aventinum] *Aventinus* Voſſ. 2. [Veith.] Et ita Oxonn. L. 2. et C. ut Hearne notavit. Sed male. V. supra hoc cap. §. 2. Paullo ante *multis Latinorum militibus* Lipsiens. *multis militibus Latinorum* Voſſ. 2. Harlej. 2. et Portug. [Helm. 1. Veith.] qui error et alibi saepe occurrit. V. infra ad 23, 41, 10. Tanto autem facilius librarii ita errarunt, quod olim, pro *millibus*, scriptum sit *milibus*, quomodo hic etiam praefert Leid. pr. V. supra ad c. 23, 3.

Ad Murtiae datae sedes] Videbam ex Livianae hiſtoriae studiosis sollicite quosdam requirere, quae esset *Murtia Dea*, ad cujus aedem priscis Latinis Romam traductis sedes ab Anco rege datas Livius tradidisset. Horum curiosae indagini Pliniana opitulatur auctoritas. *Ara*, inquit ille [15, 29.] *fuit Veneris Myrteae, nunc Murtiam vocant.* Quibus verbis nemo non plane colligit, ea appellatione, quae a myrto facta eſſet, Venerem in parte urbis quandoque cultam. Sed res omnino notior, quam ut de ea prolixior habeatur sermo. Idcirco quae de Murtia alii tradidere, consulto missa facimus. SABELL. *Murciae* videtur scribendum ex Feſto, qui aït. *Murciae Deae sacellum erat sub monte Aventino, qui ante Murcus vocabatur*. Et Plutarch. in libr. τῶν

civitatem acceptis; quibus, ut jungeretur Palatio
Aventinum, ad Murciae datae sedes. Janiculum 6
quoque adjectum; non inopia loci, sed ne quando ea arx' hostium esset. id non muro solum, sed etiam, ob commoditatem itineris, ponte sublicio, tum primum in Tiberi facto, conjungi urbi placuit.
Quiritium quoque fossa, haud parvum munimentum 7

κεφαλαίων [p. 268.] *Ἦν νῦν Μυρκίαν Ἀφροδίτην καλῦσιν, Μυρτίαν τοπάλαιον, ὡς ἔοικεν, ὠνόμαζον.* SIGON. *ad Mauritiae* male cod. Neapolit. Latinii. *Amurtiae datae sedes* Leid. pr. Vocula *ad* deerat etiam in Haverk. *dare sedes* est in Leid. sec. De *Murcia* v. Beroaldi Observ. p. 221. et Luisini Parerg. 2, 3.

§. 6. *Non inopia loci*] Mira Pal. pr. *incopia* novitate vocabuli. GEBHARD. Miram vocabuli novitatem cespitantibus librariis tribuendam judico: quomodo etiam erravit scriba Lipsiens. *inpia*, litera neglecta, Leid. pr. (* Similiter erravit librarius Colum. in cod. Sangerm. l. 2, 9. in fin.)

Ne quando ea arx hostium esset] *ne quando ea arva hostium essent* Pall. concordi scriptura. GEBHARD. Ita etiam Lipsiens. Voss. 2. Harlej. 2. Haverk. et Portug. [Veith.] Ex qua tamen lectione sensus commodus non efficitur. *arva* quidem Leid. pr. sed *esset* tamen retinet.

Id non muro solum etc. *sed etiam ponte* etc. *conjungi urbi placuit*] Non constat, Janiculum Romae muro conjunctum fuisse, ut Piraeeum Athenis. Si nihil excidit, referendum est ad illud genus ellipseos, quum pluribus nominibus (p. 144.) tantum unum verbum adponitur, altero suppresso. *muro cingi* scilicet, vel *muniri*, *ponte conjungi*. V. Graevium ad Florum 3, 21, 26. DUKER.

Sed etiam, ob commoditatem itineris, ponte sublicio, tum primum in Tiberi facto] Vet. lib. *in Tiberim*. Itemque in Epitome, *pontem sublicium in Tiberim fecit. Sublicium* porro *pontem* *ξυλίνην γέφυραν* Graeci vocant, id est, *ligneum*. SIGON. Pall. ut Sigonius, *in Tiberim*. GEBHARDUS. Veteri lib. Sigonii et Palatinis Gebhardi nullus nostrum adsentit, nisi Florent. et Lipsiens. qui Palatini pr. adsecla esse solet, et Haverk. a m. sec. *in Tyberim* etiam praeferunt edd. Aldo priores, qui *in Tyberi* substituit. Ex suis etiam Hearne, codicis Sigoniani lectionem in contextum recipiens, nihil monuit. Utrumque ferri potest. Caesar 1. Bell. Gall. 13. *Pontem in Arare faciendum curat.* Nepos in Miltiade 3. *Pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret.* At Liv. 40, 51, 4. *M. Fulvius plura et majoris locavit usus. Portum et pilas pontis in Tiberim.* Ceterum *τὸ etiam* abest ab editt. principibus, quod constanter agnoscunt codd. scripti; eorum fidem secutus videtur Aldus, qui primus eam vocem adjecit. [*sulpicio* Helm. 1.]

§. 7. *Quiritium quoque fossa*] Festus. *Quiritium fossae, quibus Ancus Marcius urbem circumdedit.* SIGON. *Quiritum* Leid. sec. et Lipsiens. V. ad 3, 20, 7.

Haud parvum munimentum a planioribus additum locis] Qui hunc locum castigare nisus est, quum

8 a planioribus aditu locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, quum in tanta multitudine hominum, diſcrimine recte an perperam facti confuſo, facinora clandeſtina fierent, carcer ad terrorem increſcentis audaciae media urbe, inminens foro, aedificatur. Nec urbs tantum hoc

recte haberent verba, depravavit. Nam *aditu* supinum vertit in *additum* participium: sed perperam. Significat enim Livius, fossam Quiritium non parvum munimentum fuisse ab ea parte, qua erant loca planiora ac faciliora aditu. RHENAN. *additum* demum inveni in edd. Mogunt. et Ald. Pleraeque enim priorum cum Harlej. 2. *aditum*; niſi quod Ascensianae anni 1510. 1513. et 1516. rectè receperint *aditu*, quod etiam est in Florent. Voſſ. utroque, Harlej. 1. Leid. utroque, Neapolit. Latinii, et Haverk. a m. sec. qui a m. pr. exhibet *addita*. Portug. *aditur*. Lipsiens. [et Veith.] *additum*; qui etiam *monimentum* habet, pro *munimentum*. Eodem modo et alibi in membranis vetustis peccatur. V. infra ad 2, 59, 2. [*munimentum planioribus* Helm. 1.]

§. 8. *Confuso, facinora clandestina fierent, carcer ad terrorem increscentis audaciae*] *cum fuso* Lipsiens. De quo lapsu scribarum v. ad 4, 24, 7. *clandestine* eſt in Leid. sec. Tum *in terrorem* Haverk. Hinc *ut crescentis*, pro *increscentis*, Lipsiens. *Increscere* a Livio non raro adhibetur. Ut 10, 14, 17. *Nec sustinere frons prima tam longum certamen increscentemque fiducia sui vim potuisset.* 44, 36, 5. *Quantum incresceret aestus, et vultus minus vigentes, et voces segniores erant.*

§. 9. *Silva Maesia Vejentibus ademta*] *Silva Mesi advenientibus ademta* Voſſ. pr. a m. pr. *Messia* Haverk. *Malesia* Portug. *Meβ*, et inter lineas *Meo*, Leid. 2. De silva Maesia v. Cluver. 2. Ital. 3. p. 537. Tum *a Vejentibus adepta* Leid. sec. Alibi *adeptus* et *ademptus* commutantur. V. infra ad 2, 15, 6. Mox *ad mare prolatum*, voce *imperium* omissa, Voſſ. 2. *ad mare imperium est prolatum*, voce addita, Harlej. 2.

Et in ora Tiberis Hostia urbs condita] Legendum eſt *et in ore Tiberis Hostia urbs condita.* hoc eſt, in exitu, ubi in mare effunditur. Alioqui Roma quoque *in ora Tiberis* sita. Sic *in ora* Elli fluvii, quam et Alsam vocant, Argentuaria ac Elcebus sive Sletstadium jacent, *in ore* ejusdem, hoc eſt, apud Confluentes, Argentoratum. RHENANUS. *Ostia* scribendum. Nam Dionysius [l. 3. p. 183.] dictam esse aït quasi *Θύραν*, id eſt, *ostium*. SIGON. *in ore Tiberis* eſt correctio Rhenani. quicquid ille dicat, Pall. pr. ac tertius *in hora*. sec. *in ora*. GEBHARD. *in ora Tiberis* Leid. sec. Haverk. Harlej. 2. et a m. ser. Harlej. 1. *in hora* Lipsiens. sed *in ore* Leid. pr. Voſſ. ambo, Portug. et Harlej. 1. a m. pr. quod recte Rhenanus probavit. Alterum errori scribarum tribuendum, quos alibi etiam voces illas confudisse olim notavimus ad Silii 4, 292. Ex *ora* vero, addita adspiratione, facile deinde librarii effinxerunt *hora*. De quo errore v. Nic. Heinsium ad Na-

rege crevit, sed etiam ager finesque. Silva Maesia 9
Vejentibus ademta, usque ad mare imperium prolatum, et in ore Tiberis Ostia urbs condita: salinae circa factae, egregieque rebus bello gestis, aedis Jovis Feretrii amplificata.

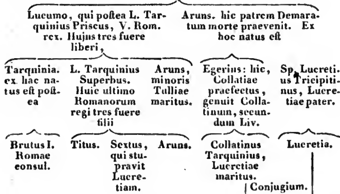
XXXIV. Anco regnante, Lucumo, vir inpiger 1

son. 14. Metam. v. 851. Praeterea ex sententia Sigonii *Ostia* in contextum Livii recepi, quomodo, praeterquam hoc loco, alibi semper editores scripserunt apud Livium. V. Dausquej. in Orthogr. part. 2. voce *Ostia*. [*in ora Tiberis Hostia* Veith.]

Aedes Jovis Feretrii amplificata] *aedis Jovis* Leid. pr. et Harl. pr. V. infra ad 4, 25, 3. *aedis Jovis Feretri* Florent. [*ac aedes* Veith.]

§. 1. *Anco regnante Lucumo vir inpiger*] De Tarquiniorum origine quaedam variat a Livio Dionysius: quae ut facilius intelligantur, Livii opinionem huc in typum sub oculos conjecimus lectori. Molesta sane genealogiarum ratio, et quae etiam exercitatos saepe turbat.

(p. 145.) Demaratus Corinthius. Huic duo fuere filii,

Dionysius [lib. 3. pag. 187.] Egerium ait *Aruntem* quoque, ut parentem, dictum; sed a Romanis, ut cum patruo in urbem venit, *Egerium* a paupertate cognominatum: Collatinum autem non Egerii filium: sed nepotem fuisse [l. 4. p. 261.] Item L. Tarquinium ac Aruntem non filios, sed nepotes Prisci Tarquinii, multis id ac dignissimis adstruens argumentis [l. 4. p. 211.] Unde Laurentius Valla ea collegisse videtur in Epistola ad Alphonsum utriusque Hesperiae regem, quamquam non citato auctore, quod facere non solet. Nisi quis Dionysium ab eo non lectum, atque eum suopte

ac divitiis potens, Romam commigravit, cupidine
maxime ac spe magni honoris, cujus adipiscendi
Tarquiniis (nam ibi quoque peregrina stirpe oriun-
2 dus erat) facultas non fuerat. Damarati Corinthii
filius erat; qui, ob seditiones domo profugus, quum
Tarquiniis forte consedisset, uxore ibi ducta, duos
filios genuit. Nomina his Lucumo atque Aruns
fuerunt. Lucumo superfuit patri, bonorum omni-

um

hoc ingenio expiscatum contendat, quod ipse fatetur in priore defensione adversus Benedictum Morandum quendam. Nam ut de Valla aliud suspicer, cjus candor obstat. Libere enim ac ingenue ubique fateri solet, per quos profecerit, et unde habuerit, quae scripserit: secus certe atque Perottus in suo cornu, aut in suis operibus Politianus, gloriolae et popularis aurae captatores, ut mihi quidem visum est, etsi bonae literae eis multum debent. GLAREAN. Epistolam sive disputationem Vallae, cujus Glareanus hic meminit, ad finem operis Liviani rejecimus. Tarquinius Priscus autem, praeter tres liberos, Glareano enumeratos, insuper adhuc filiam habuit, Serv. Tullio successori suo nuptam, quam Livius memorat hoc libr. c. 39, 4. Ceterum *regente*, pro *regnante*, praefert Voss. pr.

§. 2. *Demarati Corinthii filius*] Ita libri omnes Latini, Graeci *Δημάρατος*: at Capitolina monumenta *Damarati* edunt. qua ratione l. 38, [5, 7.] *Nicodamus*, et [c. 8, 1.] *Damoteles*, et [l. 31, 32, 1. et] alibi *Damocritus* dixit, cum tamen Graece litera *η* scribantur. †. „Dorum lingua pro „*η* usurpat *α*, ut *τὰν μῶσαν*, pro „*τὴν μῶσαν*. Ita in hoc loco, „quod tamen non advertit Sigo„nius.“ †. SIGON. *Demarati* Pal. pr. At sec. *Demarathi*. ut et l. 4, 3. tertius *Demaracti*. Nullus *Damarati*. GEBHARD. *Demarati* Portug. Leidens. pr. et Haverk. [Veith.] Neque aliter Hearne in Oxonn. L. 2. B. et C. fuisse notat. *Demarathi* Voss. 1. [Helm. 1.] *Demarathii* Leid. sec. *Demaracti* Lipsiens. *Demorati* Harlej. 2. *Devibrari* Voss. 2. *Damarati* solus tantum Harlej. antiquior; quomodo etiam Latinius scribendum existimavit, sed nulla conjecturae caussa addita. Pariter Sigonius infra emendavit ad 4, 3, 11. ubi plures ex codd. nostris huic lectioni favere videbimus. (* similiter in optimis Cic. Mstis invenit Davis. ad 5. Tusc. Q. 37.) Ita Hieronis filia, Andranodori uxor, *Damarata*, pro *Demarata*, in multis MSS. vocatur 24, 22, 8. *Damocritus* praetor Aetolorum, non *Democritus*, 31, 32, 1. et 36, 24, 12. quamvis etiam utroque illo loco codices varient. *Archidamus* dux Aetolorum 32, 4, 2. *Damiurgos*, quod nomen erat magistratus Achaeorum, pro *Demiurgos*, codex Voss. 32, 22, 2. *Nasos*, pars urbis Syracusarum, 25, 24, 8. ubi videndus Glareanus, qui iterum caussam mutationis docet. Ceterum vocem *filius* ignorat Harlej. 2.

um haeres: Aruns prior, quam pater, moritur,
uxore gravida relicta. Nec diu manet superstes 3
filio pater: qui quum, ignorans nurum ventrem
ferre, inmemor in testando nepotis decessisset, puero, post avi mortem in nullam sortem bonorum
nato, ab inopia Egerio inditum nomen. Lucumo- 4
ni contra, omnium haeredi bonorum, quum divitiae jam animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, summo loco nata, et quae haud

Nomina his Lucumo atque Aruns fuerunt] Semper meus *Lucomo* et *Arruns*. LIPS. *Lucomo* semper Leid. sec. qui olim Lipsii fuit. *Luconio* Voss. 1. Tum *Arruns* omnes nostri [etiam Helm. 1. et sic in seqq.] praeter Haverk. et Lipsiens. *Ἀῤῥοῦντα* et *Λοκόμωνα* utrumque Damarati filium in cod. Vatic. Dionysii Halic. vocari ad l. 3. p. 184. Sylburg. monuit, pro *Ἄροντα* et *Λυκόμωνα*, ut vulgo circumfertur. V. etiam infra ad Liv. 2, 6, 7. et c. 14, 5. (* 5, 33, 3.)

(p. 146.) *Aruns prior, quam pater, moritur*] *prius, quam pater* Harlej. 2. Haverk. et Neapol. Latinii. *prior fuit, quam pater* Leid. sec. Paullo ante *patri omnium bonorum haeres*, pro *bonorum omnium*, Leid. sec. V. ad §. seq. *omnium bonorum* Voss. 1.

§. 3. *Inmemor in testando nepotis decessisset*] Pal. tertius *discessisset*. Probo, quod est in Pal. pr. *occidisset*. GEBHARD. Hoc ad antiquitatem et jus testamentorum pertinet. Sed quod de nepote ab avo praeterito dicit, de eo postea jure Romano aliter constitutum est: de quo agunt JCti ad Institut. de Exhered. liberor. et ad Ulpiani Fragm. Tit. 22. DUKER. Omnes nostri vulgatum servant, nisi quod *decessit* sit in Leid. sec. *incessisset* in Leid. pr. *cecidisset* in Lipsiens. Unius itaque codicis fide lectionem receptam inmutari displicet, nisi ratio sana aliud jubeat. Paullo ante *ignorans nurum in ventre ferre*, pro *ventrem ferre*, male Haverk. a m. pr.

In nullam sortem bonorum nato ab inopia Egerio inditum nomen] *partem bonorum* Harlej. 2. *sortem honorum* Leid. sec. V. modo §. praec. Tum *ob inopiam* Voss. 2. cum prioribus edd. pro quo Aldus demum *ab inopia* recte restituit, ex cujus interpretatione *ob inopiam* natum videtur. V. ad 24, 30, 1. Deinde *Egeno inditum nomen* Leid. sec. Verum *Ἠγέριος* vocatur Dionys. Halic. l. 3. p. 187. Facili lapsu ob ductumm similitudinem literae *ri* in literam *n*, vel contra, abire potuerunt. V. infra ad 3, 30, 3. Denique *inditum est nomen*, vocula inserta, Haverk. Paullo ante voces *post avi mortem* non visuntur in Lipsiensi.

§. 4. *Lucumoni contra omnium haeredi bonorum*] Pal. pr. omittit *τὸ contra*. Sec. autem *Lucumoni omnium contra*. GEBHARD. *Τὸ contra* etiam omittitur in Lipsiensi.

Tanaquil summo loco nata, et quae haud facile iis, in quibus nata erat] *Tanaquil summo loco nata erat*, reliquis omissis, Harlej. pr. Lipsiens. et Voss. sec. *Tanaquil*

facile iis, in quibus nata erat, humiliora sineret ea, quae innupsisset. Spernentibus Etruscis Lucumonem, exsule advena ortum, ferre indignitatem non potuit; oblitaque ingenitae erga patriam cari-

summo loco nata deerat Leid. pr. Huic errori occasionem praebuit vox *nata*, quae brevi hoc ambitu verborum repetitur. V. ad 9, 11, 11. *Tanaquil, quae summo loco nata erat, et quae* Leid. sec. *Tanaquil summo loco nata erat, et quae* Voss. pr. a m. sec. Tum *iis, in quibus locis nata erat* Haverk. [*his* pro *iis* Helm. 1.]

Humiliora sineret. Ea cum illi nupsisset] Hic priscum verbum foede depravavit temeraria castigatoris manus. Nam pro *innupsisset* scripsit *illi nupsisset*. Sic autem habet lectio vetus: *Ea quum innupsisset*. Porro mulier *innubit* proprie, quum in mariti domum transit. Unde factum, ut *innubere* veteres pro transire usurparint, teste Nonio [v. *innubere*,] qui Lucilium citat, ita hoc usum verbo. Sensus igitur est: *Ea quum innupsisset*, hoc est, jam ad domum mariti transisset. Nam *nupsisse* dicitur puella, etiamnum apud parentes domum manens: *innupsisse*, nisi quae cum viro jam habitare coepit, non dicitur. RHENAN. Integrum hoc prima specie videtur, et approbatur omnium codicum consensu. Mihi tamen istic ulcus subesse persuadeo. Credo enim illud *sineret* in *sentiret* mutandum, ut idem sit cum τῷ φρονεῖν. Nimirum eam pares animos suis natalibus et opibus habere. Sino tamen, ut suum *sineret* retineant, qui alterius opinionis sunt. Ceterum id pro auctario adjiciendum, *Lucumones* dici solitos reges Etruscorum, qui duodecim erant secundum duodecim populos. Qui autem istis omnibus imperitabat, *Lartem* appellabant; unde adhuc Angli Satrapas suos *Lordas* appellant. NANNIUS 5. Miscell. 12. *Innubere* aliud esse videtur, quam *enubere*. Nam *enubit* ea, quae extra gentem et conditionem suam nubit; ut si libertina ab ingenuo ducatur, aut eo, qui non sit libertinae gentis patronus. Sic Feceniae Hispalae legimus apud Livium 39, [19, 5.] datam *enuptionem gentis*. At *innubere* esse videtur infra suum ordinem nubere, et collocari inferiori. Alii, in urbe nupsisset, esse credunt. TURNEBUS 30. Adversar. 29. Secundus a manu emendatrice *sentiret*, ut voluerat Nannius. Sed hoc a Livio alienum est. GEBHARD. Laus debetur Rhenano, qui *innupsisset* reposuit, pro *illi nupsisset*. Cum ne sic quidem essent omnia sana, Nannius loco *sineret* rescribebat *sentiret*. Praestamus conjecturam extra aleam: *ab inopia Egerio inditum nomen. Lucumoni contra, omnium haeredi bonorum, quum divitiae jam animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, summo loco nata, et quae haud facile iis, in quibus nata erat, humiliora sineret ea, quae innupsisset. Spernentibus Etruscis Lucumonem. Iis*, id est, ea domo et gente. *ea* vicissim domum illam gentemque, quam *innupsisset*. Partem sententiae illustrat illud Taciti in vita Agricolae [c. 6.] *Idque matrimonium ad majora nitenti decus ac robur fuit.* partem illud Statii l. 3. Theb. [v. 704.]

- - - Nescis, pater optime, nescis,
Quantus amor caussae misero nupsisse marito.

tatis, dummodo virum honoratum videret, consi- 6
lium migrandi ab Tarquiniis cepit. Roma est ad id potissimum visa. in novo populo, ubi omnis repentina atque ex virtute nobilitas sit, futurum

Florent. *sineret, cum innupsisset*, deleto τῷ *ea*. Non male, si non melius. Mureti liber, pro *sineret*, *ferret*, nihil differente sensu, sive scribas, *humiliora ferret*, sive *humiliora sineret*, *quae innupsisset*. Fortassis etiam scripsit auctor; *quos divitiae jam* (p. 147.) *animos fecerant*. J. FR. GRONOVIUS. Lectio, quae ante Rhenanum passim edebatur, superest in omnibus fere codicibus, ut Voss. utroque, Harlej. 2. Leid. sec. Haverk. Lipsiens. et Portug. Eamdem invenerunt etiam Hearne in Oxonn. L. 2. B. et C. et Latinius in Neapolit. nisi quod posterior ille *sentiret* praefert, pro *sineret*. Portug. autem *sinere*. Soli Leid. pr. et Harlej. antiquior exhibent *ea cum innupsisset*. Gronovii conjectura, quam etiam proposuit in Epistola ad Nic. Heinsium, edita a Cel. Burm. in Syllog. Epist. t. 3. p. 106. ea igitur non displicet; nisi quis mallet *humiliora sineret*, *in quae innupsisset*, vel *quibus innupsisset*. V. Cel. Burmann. ad Quinctil. Declam. 338. Cl. Heumannus suis ad me literis malebat *et quae haud facile iis*, *in quibus nata erat*, *humiliora ferret*. *Ea cum nupsisset*, *spernentibus*. Doujatius ex cod. Florentino praefert *humiliora sineret*, *cum innupsisset*. *Spernentibus*; atque *cum innupsisset* exponit per *ubi nupsisset*. At Florent. *sineret*. *haec cum innupsisset*. [*sineret*. *Ea cum innupsisset spernentibus*. Helm. 1.]

§. 5. *Lucumonem*, *exule advena ortum*, *ferre indignitatem non potuit*] *Lucumonem exsulem*, *advena ortum*, *ferre* Harlej. pr. Haverk. [Helm. 1. Veith.] et edd. Aldina priores, in qua demum recepta lectio obvia fuit. *Lucumonem exsulem*, *advenam ortum*, *ferre* Harlej. 2. Leid. pr. Voss. 2. Portug. et a m. pr. Voss. 1. *Lucumonem exsulem*, *advenam*, *ferre* Voss. 1. a manu 2. Lipsiens. et Leid. sec. Verum contra rei veritatem. Lucumonis enim pater, ut Livius modo narravit, Tarquiniis uxorem duxerat, ac duos filios genuerat, qui propterea Tarquiniis neque exsules, neque advenae, erant. Praeterea *ortum*, *omnino ferre* codex Oxon. B. apud Hearn.

§. 6. *Roma est ad id potissimum visa*] Scribe *Roma est ad id potissima visa*. id est, commodissima ad eam spem persequendam. l. 21, [48, 7.] *Locum*, *qui prope flumen stativis tutissimus est visus*. Gruterus vellet deleri verbum *est*. Non video, quid sic magnopere accedat orationis ponderi. J. FR. GRONOV. *aptissima* suis ad me literis scribendum conjiciebat Cl. Heumannus. Doujatius contra nihil mutabat, et *visa* exponebat, inspecta, spectata. Ego Gronovio adhaereo.

Ubi omnis repentina atque ex virtute nobilitas sit] Vox ultima *sit* nescio an veniat ab auctore. Suavius procederent omnia ea abjecta. Idem dictum velim supra, *Roma est ad id potissimum visa*. Mallem, inquam, abesse voculam *est*. GRUTER. *ex virtute nobilitas sit* Harlej. ambo, et Haverk. Praeterea *ubi omnis vis repentina atque ex virtute* Voss. 2. Denique *arcessitum in regnum Numa Curibus* Leid. pr. Sed cum

locum forti ac strenuo viro: regnasse Tatium Sabinum: arcessitum in regnum Numam a Curibus:

forte exaratum fuisset *Numā a Curibus*, postea virgula suprascripta evanuit, et praepositio *a* per ultimam literam vocis praecedentis intercepta est. [*accessitum* Helm. 1.]

Ancum Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Numae esse] Inter reges Romanos Ancus Marcius semper, avi sui materni nomine repetito, *Numae nepos* dicitur. Ita Livius, Florus, Victor, Dionysius, Plutarchus, et ceteri omnes, qui nunquam, quo patre fuerit ortus, ejus nomini addunt; sed qua vel matre, vel avo, quia inde omnis ejus nobilitas. Hinc Seneca Epist. 108. *Duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur. Anci pater nullus; Numae nepos dicitur.* Nullum Anci patrem dicit, non quod revera patrem inter homines non habuerit, sed quod ignobilem, si cum matre compares, ideoque ab historicis non memoratum, et ex eo plerisque postea ignotum. Sic de Servio Liv. 4, 3. *Ser. Tullium post hunc captiva Corniculana, patre nullo, matre serva, ingenio et virtute regnum tenuisse.* Posses itaque de Anco fere dicere, quod Virgil. de Drance 11. Aen. [v. 340.]

> *- - - genus huic materna superbum*
> *Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.*

Quia pater privatus, ignobilis, et peregrinus; mater regis Romani filia. Unde Livius hoc loco, *Ancum Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Numae esse.* Per unum Numam, maternum avum, nobilis erat, ideoque et ejus nepos semper vocabatur, ut diximus. At cur igitur Sabinam illi objicit matrem? Lege omnino ex jam dictis *Sabino patre.* Idque volunt evidenter etiam antecedentia, in quibus narrat auctor, quomodo Tanaquil, quum videret, Lucumonem virum suum sperni ab Etruscis, ut exsule, advena ortum, consilium migrandi alio ab Tarquiniis, patria sua, ceperit, Romamque ad id elegerit. Sed qua causa eam potissimum? Non alia, quam quod *in novo populo, ubi omnis repentina atque ex virtute nobilitas sit, locus erat futurus forti ac strenuo viro, quamvis peregrino. Regnasse* enim ibi *Tatium Sabinum, arcessitum in regnum Numam a Curibus, et Ancum, Sabino patre ortum, nobilemque una* tantum *imagine Numae esse.* Fuisse itaque, inter quatuor vel quinque Reges, duos peregre natos, et aliunde in regnum civitatemque adscitos, et unum, quamvis ipsum quidem Romanum, peregrino tamen patre ortum, et a materno solum avo nobilem. Quis credere potuit? Livium vel Tanaquilem Anci ignobilitatem posuisse in ejus matre, per quam (p. 148.) ipse utique eum nobilem fuisse, materna scilicet avi imagine, continuo addit; non contra in patre, in quo tamen maxime nobilitas alicujus vel ignobilitas spectari solet, et de quo multo amplior hanc in rem contra Ancum dicendi erat materia, quippe qui ex Sabinis cum rege Numa et patre suo M. Marcio, Anci avo, Romam advenit, nullam, secundum ipsum Livium, imaginem, quae honoris et nobilitatis signum, filio suo Anco reliquit, et quamvis filii regno illustratus videri possit, adeo tamen nominis sui famam et omnem fere memoriam, nimium quan-

et Ancum Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Numae esse. Facile persuadet, ut cupido 7

tum praefulgente uxoris Pompiliae genere et splendore, amisit, ut a Seneca *Anci pater nullus* fuisse dicatur. Ex vulgata lectione existimes, paternum Anco genus fuisse Romae nobilissimum, certe, quod tamen falsissimum, longe nobilius materuo, quia Livius, qui ex persona Tanaquilis omnia ejusmodi in regibus Romanis conquirit, quae hominem peregrinum et advenam in spem honorum, immo et ipsius regni in ea civitate consequendi, adducere queant, silentio illud plane praeteriret, tamquam si in eo nihil reperiret, quod ejusmodi spem novo civi facere posset; et contra in matre Anci, licet regis Romani filia, Sabinam originem memoraret, quasi non omnes fere Romani eo tempore et paullo ante matre externa per raptum Sabinarum aliarumque virginum fuerint nati. Nec tamen in iis ipsis Ancum numeraverim, qui patrem quidem habuit Numam Marcium ex Sabinis oriundum, sed matrem haud dubie Romae natam. Etenim Plutarchus in Numa duas de ea opiniones fuisse tradit, quarum altera quidem ex Tatia T. Tatii regis filia susceptam eam, antequam Numa ad imperandum Romam arcesseretur, adfirmet; altera autem ex Lucretia, quam Numa, jam ad regnum accitus, Romae in matrimonio habuerit, genitam statuat. Posterior multo mihi verosimilior videtur, quippe quum Numa moriens, postquam Romae tres et quadraginta annos regnasset, teste Livio, filiam suam in ea reliquerit aetate, ut parvulum haberet filium, hunc ipsum Ancum, vix quinque tunc annos natum, et tamen, ut videtur, etiam omnium, si quos praeterea habuit, primum et maximum. Corruperunt haud dubie Livium scioli, quia nihil in eo de patre Anci legerant; matrem vero in superioribus nominari, et Numae filiam dici, ipsumque Numam Sabinum fuisse non ignorabant. JAC. PERIZON. in Animadv. Histor. c. 3. p. 157. Cel. Perizonius non contemnendis rationibus disputat, legendum esse *Sabino patre*. Quo minus adhuc ei adsentiar, eo prohibeor, quod non video, cur Anci pater omnino Sabinus dici debeat, quem ex sententia Sigonii ad Livii 1, 20. Reinesii ad Inscript. class. 5. num. 1. et Jac. Gronovii ad Taciti 6. Ann. 2. Livius a Numa Pontificem, Tacitus a Tullo Praefectum urbi factum, et Plutarchus in fine Numae, patre quidem Sabino, sed cum Numa Romam profecto, et ab eo in senatum adlecto, natum scribunt. Nec patrem Anci in Sabinis natum fuisse, et cum patre suo Romam venisse, ullo certo argumento ostendi potest. Quod autem nonnulli tradiderunt, Anci matrem non fuisse Sabinam, sed Romanam, quam Numa ex uxore Romae ducta susceperit, id non tantam vim habet in re, quam in controversia positam fuisse tradit Plutarchus, ut cum Perizonio, qui sibi hanc sententiam probabiliorem videri dicit, adfirmari possit, eam *haud dubie Romae natam* fuisse. Si verum est, quod proditum scribit Plutarchus, Ancum, Numa morientе, quinquennem puerum fuisse, ratio temporis non repugnat, quo minus Numae filia, in Sabinis nata, XXXVII. anno regni illius Ancum parere potuerit. DUKER. De conjectura, quam in Animadv. Histor. publice exposuit, olim etiam egerat Perizon. cum Ill.

honorum, et cui Tarquinii materna tantum patria esset. Sublatis itaque rebus commigrant Romam.
8 Ad Janiculum forte ventum erat. ibi ei, carpento sedenti cum uxore, aquila, suspensis demissa leniter alis, pileum aufert: superque carpentum cum magno clangore volitans, rursus, velut ministerio divinitus missa, capiti apte reponit. inde sublimis
9 abiit. Accepisse id augurium laeta dicitur Tana-

Nic. Heinsio in Epistola, quam Cel. Burmann. edidit in Syllog. Epist. t. 4. p. 803. Heinsium tamen sententiam rogatum nihil reposuisse, ex subjuncto responso patet. Ceterum *nobilemque una imagine Numa esse* habet Portug. a m. pr. ut verba per adpositionem capiantur. *nobilemque in imagine Numae esse* Lipsiens. Sed vulgatum non muto. [*nobilem eam unam imaginem* Veith.]

§. 7. *Facile viro persuadet*] *viro* dativum quispiam addidit inter enarrandum. Non reperimus in cod. Vormaciensi, nec est necessarius. praecessit autem *Forti ac strenuo viro*. RHENAN. Illud *viro* contextui verborum addiderat Aldus, quo tamen non modo edd. priores, sed et codices, quos vidi, carent. Sequentia verba ita emendanda Cl. Heumannus existimabat *et cupido honorum, et quod Tarquinii materna tantum patria esset*. Prior pars emendationis *et cupido honorum* etiam adscripta fuit a viro docto in margine edit. Mediol. anni 1480.

Commigrant Romam] Exemplar antiquum habet *amigrant Romam*. subaudi *Tarquiniis*. Non aliter dictum est infra [c. 57, 8.] *Avolant Romam*. Porro quid vetat dici *Amigro* pro *Abmigro*, sive *Ammigro* pro *Admigro*, sicut dicimus *Immigro* et *Demigro*? RHENAN. Vet. *migrant* novius paullo verbum. LIPS. Pal. pr. *amigrant*. sec. *admigrant*. Emendo quoque 5, 53. *Quod si non Galli hoc, sed veteres hostes vestri Aequi Volscive* (p. 149.) *faciant, ut commigrent Romam?* Scriptum fuerat initio *amigrent*. Quod non percipiens Campanus edidit, *ut migrent Romam*. GEBHARD. *amigrant* etiam Florent. Harlej. antiq. Leid. ambo, Voss. pr. et Lipsiens. *ámigrant*, id est, *ammigrant*, Portug. *admigrant* Harlej. 2. *commigrat* Voss. 2. et editi ante Aldum. Mihi verbum minus cognitum non admodum placet. Ut enim lectionem, quae in Mstis superest, probam esse pronunciemus, non sufficit, vocem, quam praeferunt, analogice formatam esse, sed, etiam veteribus in usu fuisse, simul demonstrari debet. At *commigrare Romam* non modo Livius usus est loco, quem similiter tentat Gebhardus, sed etiam infra 41, 8, 7. *Cives suos, Romae censos, plerosque Romam commigrasse*.

§. 8. *Ibi ei carpento sedenti*] *ibi eo carpento* Voss. 2. et Haverk. a m. pr. *ubi carpento* cod. Oxon. C. ut Hearne notat. *ibi carpento* quaedam ex priscis edd. [*cum aquila* Helm. 1.]

Suspensis demissa leniter alis] Cl. Clericus hic sibi poëtae cujuspiam verba olfacere visus est,

quil, perita, ut vulgo Etrufci, coeleftium prodigiorum mulier. Excelfa et alta sperare complexa virum jubet. eam alitem ea regione coeli et ejus Dei nunciam venifse. circa summum culmen hominis aufpicium fecifse. levafse humano superpofitum capiti decus, ut divinitus eidem redderet. Has spes cogitationesque secum portantes, urbem ingrefsi sunt; domicilioque ibi comparato, L. Tar-

quae hoc modo in metrum redigebat:

- - - - Jovis ales
Coelo suspensis demissa est leniter alis.
Aufert illa apicem volitans, apteque reponit.
Tum sublimis abit.

Illud *apicem* pro *pileum* accepisse videtur ex Cic. 1. de Leg. 1. *Ab aquila Tarquinio apicem inpositum putent.* Verum hac ratione, addendo, demendo, mutando integer Livius in numeros poëticos cogi posset. Cum autem addat, verba Liviana poëtam magis, quam hiftoricum, decere, vellem diftinctius indicasset, quae verba historico Livio indigna censeat. Pro *leniter* autem *leviter* habent Florent. Voff. ambo, Leid. ambo, Harlej. pr. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Helm. 1.] Quod librariis errantibus adscribo. Sueton. in Aug. 94. *Ex inproviso aquila panem ei e manu rapuit: et, cum altissime volasset, rursus ex inproviso leniter delapsa reddidit.* Etiam alibi saepe ita peccatur in Mftis vetuftis. V. infra ad 36, 31, 8. *pilleum* deinde, pro *pileum*, plerique iidem codd. quod et ipsum corruptae superiorum temporum orthographiae acceptum referendum, cui tamen vocis etymon adversatur. V. Vossii Etymol. Ling. Lat. et Dausq. Orthograph. part. 2. h. voce. [*pelleum* Helm. 1.] Denique vir doctus ad marginem ed. Mediol. anni 1480. adscripsit, pro *superque carpentum*, sibi legendum videri *supraque*. Saepe haec vocabula in Mftis commiscentur. V. infra ad 23, 36, 6. Hic tamen nihil mutantibus scriptis vulgatum servo.

Capiti apte reponit. Inde sublimis abiit] Lege, ut eft in sec. *capite apte reponit.* GEBHARD. *capite* etiam Leid. sec. et Portug. Verum, quum utrumque ferri possit, nihil mutandum puto, quod a vulgata lectione sicut plures et optimi codices, utque vitetur ingratum ὁμοιοτέλευτον *capite apte.* Praeterea *aperte* cod. Leid. sec. quod adscribo librariorum errori, qualem notavit Cel. Burmann. ad Quinctil. Prooem. inftit. Orat. p. 8. et ad 1, 2. p. 32. ubi etiam videndus Gibson. et quae infra notamus ad 31, 22, 8. Tandem *abit* Portug. V. infra ad 2, 4, 2.

§. 9. *Circa summum culmen hominis auspicium fecisse*] *homini* Harlej. ant. Non sequor. Tum *summum hominis culmen* Leid. sec. Paullo poft *divinitus ei redderet*, pro *eidem*, Leid. sec. Supra autem *alta et excelsa sperare* alio ordine Leid. sec. et *religione*, pro *regione*, Lipsiens. duabus literis male omissis. [*superpositam* Helm.

11 quinium Priscum edidere nomen. Romanis conspicuum cum novitas divitiaeque faciebant: et ipse fortunam benigno adloquio, comitate invitandi, beneficiisque, quos poterat, sibi conciliando, ad-

1. idem post *prodigiorum* interstinguit: tum *Mulier excelsa* etc.]

§. 10. *L. Tarquinium Priscum edidere nomen*] Puto vocem *Priscum* inducendam esse. Neque enim *Prisci* cognomen tulit, nisi postquam L. Tarquinius Superbus florere coepit. Nam (ut ait Dionysius [l. 4. p. 244.]) *Priscus* est appellatus, quia major natu erat, quam Superbus. Non est autem verosimile, ab ipso L. Tarquinio *Prisci* cognomen editum esse: verum multis post annis, florente jam Superbo, illud vulgo invenisse. Comprobat hanc meam conjecturam, quod in veteribus libris luxatae hae voces sunt, *L. Tarquinium edidere Priscum*, ut glossema alicujus esse videatur in verba auctoris ex margine libri, ut fit, temere a librario translatum. SIGON. Pal. pr. ac tertius ablegant *τὸ nomen*, praeque ferunt, *Nam et Romanis*. sec. ac Camp. *Lucumonem Tarquinium edidere Priscum. Nam et Romanis.* GEBHARD. *Τὸ nomen* (quod habet Floront.) deest etiam Leid. pr. Port. Voss. 2. et Haverk. [Veith.] Hearne autem vocem *Priscum*, quam Sigonius delebat, quamque codex Haverk. omisit, exhibens *Lucumonem Tarquinum edidere*, in Oxon. B. desiderari testatur. Verum tantum vel conjecturae vel unius aut alterius Mstis auctoritati tribui non placet, ut hinc vocem *Priscum* ex serie contextus ejiciamus. Potuit enim Livius Tarquinio *Prisci* cognomen per prolepsin tribuisse; qua ratione etiam Fabio adhuc aedili curuli cognomen *Maximi* tribuit 8, 18, 4. quod demum postea in censura accepit, ut ipse testatur l. 9. cap. ult. et Scipio Aemilianus tantum tribunus militum tamen *Africanus* vocatur apud Auctor. Epit. Liv. l. 48. et 49. ubi audacius viri docti vocabulum *Africanus* utroque loco delendum censent. V. infra ad c. 44, 1.

§. 11. *Jam et Romanis conspicuum cum*] In volumine scripto (p. 150.) tantum legitur, *edidere nomen. Romanis conspicuum.* Adjecit fortassis aliquis duas illas particulas, connectere volens orationem, quae sibi hiare videbatur. Mihi non videntur necessariae. RHENAN. Absunt voces *Jam et* a scripto. LIPSIUS. Rom. Tarvis. Asçens. ignorant a fronte duas particulas, et in proximo membro *τὸ quoque*. Mediolani primum fecerunt *Jam Romanis conspicuum cum novitas divitiaeque faciebant, et ipse fortunam.* haec sic duae Venetae, Bechar. Mogunt. Aldus liberalior. *Nam et Romanis conspicuum cum novitas divitiaeque faciebant, et ipse quoque fortunam.* Ubi *τὸ Jam* restituit, reliquum retinuit Frobenius; deinde omnes. At tu simul *jam et* simul *quoque* jube abire *ἐς κόρακας.* Sunt enim futilium hominum, qui Livium docere voluerunt commodius orationem connectere. Sex membranae, haud quaquam spernendae, et tres vetustae, quas diximus, editiones: *edidere nomen. Romanis conspicuum cum novitas divitiaeque faciebant, et ipse fortunam.* Qui quaerit alia his, malum videtur quaerere. J. FR.

juvabat; donec in regiam quoque de eo fama perlata est: notitiamque eam brevi, apud regem libe- 12
raliter dextreque obeundo officia; in familiaris amicitiae adduxerat jura, ut publicis pariter ac pri-

GRONOV. *Nam et Romanis* Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Haverk. et Portug. [Veith.] eoque ferunt vestigia Leid. pr. in quo *Numae Romanis* inveni. Sed duae priores voces *Jam et* desunt in Voss. 1. Harlej. antiq. et Leid. sec. similiter quoque in editione Tarvis. priori anni 1482. et Veneta anni 1495. Quare easdem etiam induxi.

Et ipse quoque fortunam] Abest ab omnibus *τὸ quoque*. GEBHARD. Eamdem voculam ignorant omnes novem codd. quibus utor, et, ut Gronovius priori adnotatione monuit, edd. omnes ante Aldinam. Et hanc propterea delevi. *et ipse fortunam* etiam Florent. Mox *colloquio*, pro *alloquio*, praefert Lipsiens.

Comitate invitandi, beneficiisque, quos poterat, sibi conciliando] In Portug. primigeniae lectionis vestigia plane erant abolita, ejusque loco m. sec. scriptum *comiter invitando*. Ejusdem scripturae partem praefert Haverk. et Florent. m. 2. legens *comitate invitando*. Praeterea Portug. a m. pr. exhibebat, *beneficiisque, quis poterat, ibi conciliando*. Sed manus emendatrix postea adjunxit, quod nunc vulgo circumfertur. *ibi conciliando* etiam Harlej. prior, Leid. prior, et Lipsiens. [*invitando beneficiis quos* Veith.]

§. 12. *Notitiaque eum brevi apud regem*] Hunc locum sciolus aliquis adulteravit. Legendum vero, quemadmodum archetypum Vormaciense continet, *notitiamque eam brevi apud regem liberaliter dextreque obeundo officia in familiaris amicitiae adduxerat jura.* ut intelligas, ipsum Lucumonem adduxisse eam notitiam in jura amicitiae familiaris. RHENAN. Eamdem, quam codex Wormaciensis, lectionem habent Voss. ambo, Harlej. 1. Leid. uterque, Lipsiens. Portug. a m. pr. et Haverk. itidem a m. pr. Sed *notitiaque ea* est in Harlej. 2. et Portug. a m. sec. *notitiaque eum* in Haverk. a m. sec.

Liberaliter dextreque obeundo officia] Suspicabar *officio*. Qualia multa Livio, cum ex scriptis, tum ex satis probabili conjectura, restituimus. Inveni deinde id ipsum non modo in schedis Gudianis, verum etiam in prima omnium per Jo. Andream facta editione. Sed Mediolani jam mutatum est. J. FR. GRONOV. V. eumdem ad 8, 17. 2. et quae notavi ad 1, 53, 3. *dextereque* Leid. uterque, Lipsiens. et Haverk. Deinde *officia, et familiaris amicitiae adduxerat virum* male Harlej. sec.

Ut publicis pariter ac privatis conciliis bello domique interesset] Pal. pr. *ut publicis ac privatis pariter consciliis*. tertius quoque, *consiliis*. Praefero, quod est in Pal. sec. *ut publicis pariter ac privatis consiliis belli domique interesset*. *Belli* autem forma adverbii. Sic infra c. 36. *Ut nihil belli domique nisi auspicato gereretur.* GEBHARD. Velim, *ut publicis pariter ac privatis consiliis belli domique interesset*. J. FR. GRONOV. Gronovium maluisse *belli* adnotat Hearne. Sic 1, 36. 2, 50. et alibi apud Livium aliosque infinitis locis. Etiam in Cicerone 2. Offic. 5. *bello* in locum *belli* venit. V. ibi Fabricium et Graevium. DUKER. *conciliis* primum

vatis consiliis bello domique interesset: et, per omnia expertus, postremo tutor etiam liberis regis testamento instituerctur.

1 XXXV. Regnavit Ancus annos quatuor et viginti, cuilibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloria par. Jam filii prope puberem

exhibuit ed. Lugdunensis anni 1553. unde id in nonnullis recentioribus repetitum est. Sed priores omnes una cum codd. scriptis *consiliis:* quomodo hic legendum esse etiam Gronov. monuit infra ad 44, 2, 5. Ita h. lib. c. 49, 4. *Cognitiones capitalium rerum sine consiliis per se solus exercebat.* et mox, *Domesticis consiliis rempublicam administravit. belli domique* autem, quomodo sibi etiam reponendum videri Heumannus monuit, ut 2, 50, 11. *Dubiis rebus populi Romani saepe domi bellique vel maximum futurum auxilium.* 3, 19, 5. *Cum Kaesone filio suo virtutem, constantiam, omnia juventutis belli domique decora pulsa ex urbe Romana et fugata esse.* c. 43, 1. *Ad clades ab hostibus acceptas duo nefanda facinora decemviri belli domique adjiciunt.* 9, 34, 9. *Mam. Aemilium, principem aetatis suae belli domique, aerarium fecerunt.* et ita Portug. praefert eodem lib. c. 26, 21. *Post res tot domi bellique gestas caussam dixit, absolutusque est.* ubi nunc *domi belloque* editur. Pari modo *militiae domique* 1, 31, 5. *Salubriora etiam credente militiae, quam domi, juvenum corpora* (p. 151.) *esse.* c. 35, 5. *Domi militiaeque sub haud poenitendo magistro, ipso Anco rege, Romana se jura, Romanos ritus didicisse.* c. 38, 5. *Ut non quietior populus domi esset, quam militiae fuisset.* 2, 8, 9. *Haec post exactos reges domi militiaeque gesta primo anno.* 3, 41, 9. *Virum egregium olim domi militiaeque decemviratus collegaeque ita mutaverant.* c. 42, 1. *Nihilo militiae, quam domi, melius respublica administrata est.* c. 44, 2. *Vir exempli recti domi militiaeque.* c. 56, 9. *Majorum merita in rempublicam domi militiaeque commemorabat.* (* 5, 10, 1.) 7, 19, 5. *Non eadem domi, quae militiae, fortuna erat plebi Romanae.* c. 32, 16. *Semper ego plebem Romanam militiae domique colo, atque colui.* 10, 8, 9. *Vos solos gentem habere, vos solos justum imperium et auspicium domi militiaeque.* V. Jac. Gronov. ad 3, 64, 7. Utramque vero locutionem illustrat Nic. Heinsius ad Nason. 12. Metam. v. 185. Praeterea vox *pariter* exsulat a cod. Leid. sec. *publicis ac privatis pariter* praefert Lipsiens. Postea *ac per omnia* Voss. sec. Tum *etiam tutor* alio ordine Haverk.

§. 1. *Regnavit Ancus annos quatuor et viginti*] *quatuor annos et viginti* Harlej. 2. *quatuor et viginti annos* edd. principes usque ad Moguntinam, quae praefert *Regnavit Ancus is quatuor et viginti annos.* Aldus demum ita edidit, ut nunc vulgo exstat: cum quo faciunt reliqui codd. nisi quod mendose *anno quarto et viginti* praeferat Leid. sec. *annos* x. *et viginti* Florent.

Pacisque et artibus et gloria par] *Tò et* priori loco non agnoscit Haverk. codex. V. ad 2, 44, 3. [abest *Ancus* Helm. 1. *par erat* Veith.]

Aetatem erant. Eo magis Tarquinius instare] *erant, cum eo magis Tarquinius instaret* Leid. pr.

aetatem erant. eo magis Tarquinius inſtare, ut
quam primum comitia regi creando fierent. Qui- 2
bus indictis, sub tempus pueros venatum ablega-
vit. isque primus et petiſſe ambitioſe regnum, et
orationem dicitur habuiſſe ad conciliandos plebis
animos compoſitam: *quum, se non rem novam pete-* 3

Quae lectio interpolata est a librario, qui locutionem infinitive enunciatam ferre non poterat. V. ad 1, 50, 5. *instasse* Leid. sec. et Voſſ. pr. a m. sec. quum a prima datum esset *instrasse.* [*erant prope puberem* omisso *aetatem* Helm. 1. *Ergo magis* Veith. *regis creandi* idem.]

§. 2. *Sub tempus pueros venatum ablegavit*] Hoc satis inusitatum videtur, pro *sub id tempus*, vel *sub tempus eorum*, nempe comitiorum. DUKER. *sub id tempus* Haverk. cui fidem habere non audeo. Nam ita *ad tempus* infra eſt 3, 64, 4. ubi vide, quae notantur. *sub tempore* Leidensis sec. Sed v. infra ad 2, 55, 1. Denique *allegavit*, pro *ablegavit*, Voſſ. sec. V. ad 40, 55, 5. De verbo *ablegare* ejusque vi respice J. Fr. Gronov. ad Juſtini 1, 5, 8. et Hadrian. Cardin. de Serm. Latin. p. 55. et 56.

Isque primus et petisse ambitiose regnum] Pal. pr. *petisse ambitiose.* GEBHARD. *isque proximus et petisse* Leid. sec. V. ad 5, 47, 5. *isque primum competisse* Voſſ. 2. *isque primus expetisse* Haverk. [Veith.] *ambitiose* autem omnes mei servant.

Ad conciliandos plebis animos compositam] Vox *compositam* non visitur in Pal. sec. nisi a manu aliena. Neque admodum requiritur. GRUTER. Abeſt a Pal. secundo, utinam voto meo ab omnibus libris, τὸ *compositam.* GEBHARD. Omnes nostri τὸ *compositam* conſtanter servant. Nescio, quid tantopere voci *compositam* infeſti sint Gruterus et Gebhardus, ut eam unius, et quidem passim interpolati, codicis fide expunctam velint. *oratio ad conciliandos plebis animos composita* eodem modo dicitur, quo (* *oratio ad mitigandam iram composita* 36, 28, 1.) *oratio in magnificentiam composita* apud Tacit. 3. Hiſt. 37. *Senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus exquisitis Patrum adulationibus adtollitur.* Vel *oratio ad conciliandos plebis animos composita* eſt, quae iis conciliandis idonea, apta eſt; ut *compositus ad carmen* apud Quinctil. 2, 8. *Namque erit alius historiae magis idoneus, alius compositus ad carmen.* ubi v. Cel. Burmann. Praeterea *ad conciliandum plebis animos* Voſſ. 2. V. ad 40, 49, 1. Reliqui vulgatum tuentur.

§. 3. *Quum se non rem novam petere*] Pall. duo alia paullulum collocatione, *cum se rem non novam.* GEBHARD. Pendet oratio. Si hic nihil eſt vitii, supplendum eſt *diceret*, vel aliud loco conveniens. Sed mihi suspectum eſt *quum.* Nam cur hic magis ponatur, quam alibi in principio infinitae orationis? Infra c. 47. *Non sibi defuisse, cui nupta diceretur.* et, *Servum, servaque natum.* Et alibi sexcenties. In medio oratio infinita admittit *quum* abundans. V. J. Fr. Gronovium ad 4, 51, 4. DUKER. Cl. etiam Heumannus suis ad me literis voculam *quum* delendam censebat, pro qua *tum* praefert Lipsiens.

re: quippe qui non primus, quod quisquam indignari mirarive posset, sed tertius Romae peregrinus regnum adfectet: et Tatium non ex peregrino solum, sed etiam ex hoste, regem factum: et Numam, ignarum urbis,
4 *non petentem, in regnum ultro adcitum. Se, ex quo sui potens fuerit, Romam cum conjuge ac fortunis omnibus commigrasse: majorem partem aetatis ejus, qua civilibus officiis fungantur homines, Romae se, quam*
5 *in vetere patria, vixisse. domi militiaeque sub haud poenitendo magistro, ipso Anco rege, Romana se jura, Romanos ritus didicisse. Obsequio et observantia in regem cum omnibus, benignitate erga alios cum rege*
6 *ipso certasse.* Haec eum haud falſa memorantem

Ceterum idem Lipsiens. Pall. duobus Gebh. consentiens, habet *rem non novam.* Sed alio adhuc ordine *non novam rem* Voſſ. pr. et Leid. sec. Tum *quisque indignari* idem Leid. sec. et denique *admirarive*, pro *mirarive*, Haverk.

Romae peregrinus regnum adfectet] *regnum peregrinus affectet* Harlej. 2. *affectaret* Leid. sec. [*adfectaret* Veith.] Poſt *ultro in regnum accitum*, verborum serie inmutata, Harlej. 2. Hinc vocula *etiam* deficit in edd. principibus, quum tamen in omnibus supersit codd. Recte igitur Aldus eam interposuit, licet saepe omittatur. V. ad 2, 6, 1. Tum *potentem*, pro *petentem*, Haverk.

(p. 152.) §. 4. *Qua civilibus officiis fungantur homines*] *quam* Harlej. antiquior, Lipsiens. Leid. pr. et Portug. Paullo ante *Sed ex quo sui potens* Portug. *Se, ex quo potens sui*, alio ordine, Haverk.

Romae se, quam in vetere patria, vixisse] *Romae se potius, quam* Hearne se in Oxonn. L. 2. et C. inveniſſe teſtatur. Atque ita praefert Haverk. Sed nihil mutandum puto. Deinde *in patria vetere* Lipsiens. [*Romae potius quam in vetere* Veith.]

§. 5. *Sub haud poenitendo magistro, ipso Anco rege*] Ultimam vocem non agnoscit Leid. sec. Sed quum in reliquis omnibus supersit, servandam etiam puto. V. ad 38, 48, 5. [*domi se militiaeque* Veith.]

Romana se jura, Romanos ritus didicisse] Lepidius *Romanos se ritus* Pal. pr. GEBHARD. Eadem etiam lectio eſt in Lipsiens. *se Romana jura, Romanos ritus didicisse* Voſſ. 2. Verum, quid lepidi in alterutra lectione prae vulgata reperiri possit, nondum intelligo.

Benignitate erga alios] *bonitate erga alios* omnes, quas vidi, edd. ante Aldum. Sed scripti vulgatum servant: ex cujus glossa alterum natum esse videtur. In verbis praecedentibus ordinem

ingenti confenfu populus Romanus regnare juffit.
Ergo virum, cetera egregium, secuta, quam in
petendo habuerat, etiam regnantem ambitio eft.
nec minus regni sui firmandi, quam augendae rei-
publicae, memor, centum in Patres legit; qui de-
inde minorum gentium sunt adpellati. factio haud
dubia regis, cujus beneficio in curiam venerant.
Bellum primum cum Latinis gessit, et oppidum ibi 7
Apiolas vi cepit: praedaque inde majore, quam
quanta belli fama fuerat, revecta, ludos opulen-
tius inftructiusque, quam priores reges, fecit. Tum 8
primum circo, qui nunc maximus dicitur, defigna-
tus locus eft. loca divifa Patribus equitibusque,

mutantes Voff. pr. et Leid. sec. habent *Observantia et obsequio.*

§. 6. *Haec eum haud falsa memorantem*] *Haec tum haud falsa memorantem* Lipsiens.

Centum in Patres legit] Tribus Pall. abeft praepositio *in*. GEBHARD. *centum Patres elegit* Voff. 2. [Veith.] quod et Hearne ex Oxonn. L. 2. et B. profert. *centum Patres legit* Florent. m. 2. Voff. 1. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. *centum Patres creat* Leid. sec. Sed nihil mutandum. Infra 2, 1, 11. *In senatum vocarentur, qui Patres, quique Conscripti essent. Conscriptos, videlicet, in novum senatum adpellabant lectos.* Ubi etiam male codices variant. Mox *in curiam venerat*, pro *venerant*, Portug.

§. 7. *Et oppidum ibi Appiolas*] Voculam *et* omittit Haverk. *Appiolas* Leid. sec. et Voff. pr. *Apiolas* Lipsiens. et Haverk. Ἀπιολᾶνοι incolae vocantur Dion. Halic. l. 3. p. 186. Meminit etiam Stephan. d. Urbib. Ἀπίολα, πόλις Ἰταλίας· τὸ ἐθνικὸν Ἀπιολανός. ubi numero singulari effertur, et, quod etiam Dionys. fecit, unica tantum litera π. Neque aliter occurrit apud Strab. l. 5. p. 231. Πόλις Ἀπίολα, ἣν κατέσκαψε Ταρκύνιος Πρίσκος. et apud Plinium 3. Hist. N. 5. *Praeterea auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cujus praeda Capitolium is inchoaverit.* ubi eodem numero adhibet, quo Livius. Horum itaque testimonio firmatam duorum codd. scripturam recepi, et alterum *p* expunxi. [*Appiolas* Helm. 1.]

§. 8. *Designatus locus est*] Ita primus Aldus. Omnes priores edd. cum codd. Lipsiens. Portug. et Haverk. alio verborum ordine *designatus est locus.*

Loca divisa Patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent] Dion. Hal. l. 3. p. 200. de hac eadem re. Κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων Ταρκύνιος τὸν μεταξὺ τῦτε Ἀυεντίνυ καὶ τῦ Παλατίυ κειμε-

ubi spectacula sibi quisque facerent; fori adpellati.
9 Spectavere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes. Ludicrum fuit equi pugilesque, ex Etruria maxime adciti. sollemnes deinde annui mansere ludi, Romani Magnique varie adpellati.
10 Ab eodem rege et circa forum privatis aedificanda divisa sunt loca; porticus tabernaeque factae.

1 XXXVI. Muro quoque lapideo circumdare urbem parabat, quum Sabinum bellum coeptis intervenit. Adeoque ea subita res fuit, ut prius Anie-

νον, πρῶτον ὑποςέγυς περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας. Τέως γὰρ ἑςῶτες ἐθεώρυν ἐπ' ἰκρίων, δοράτων ξυλίναις σκηναῖς ἐπικειμένων, καὶ διελὼν τὺς τόπυς εἰς λ' φράτρας, ἑκάςῃ φράτρᾳ μοῖραν ἀπέδωκε μίαν. Ausonius in prologo de ludo septem sapientum. *Spectacula* quid hoc loco sint, docet Fronto. *Spectacula loca sunt, unde spectamus.* HENR. VALES. *Patribus equitibus quae urbi* Florent. m. 1. *Patribus et equitibus quae urbi* m. 2. *divisa Patribus equitibusque urbis, spectacula ubi sibi* Leid. sec. et Voss. pr. a m. sec. qui a m. pr. vocem *ubi* non agnoscit. *divisa Patribus equitibusque urbis spectacula, quae sibi* Voss. 2. *loca divisa Patribus equitibusque urbi spectacula sibi* Leid. pr. *divisa Patribus equitibusque, loca urbi spectacula sibi* Harlej. pr. *divisa Patribus equitibusque loca, ubi spectacula sibi* Harlej. 2. et Portug. a m. sec. in quo vox *loca* a m. pr. omissa erat; quae etiam deficit in Lipsiens. Praeterea *sibi quisque faceret* Voss. 2. et Harlej. 2. Male. V. infra ad 2, 22, 7. Recte autem Valesius *spectacula* exponit loca, unde spectarent. Infra 45, 1, 2. *Murmur repente populi tota spectacula pervasit.* V. Cel. Graevium ad Cic. Orat. pro (p. 153.) Muren. 34. et Cel. Burmann. ad Calp. Ecl. 7, 49.

§. 9. *Spectavere furcis*] *Spectaverunt* Voss. 2. et mox *manserunt*, pro *mansere*, Harlej. 2. et Haverk. [*Spectavere foris* Helm. 1.] Praeterea *Romani, Magni*, sine copula *que*, Voss. 2.

§. 1. *Muro quoque lapideo*] *lapideo* abest ab scripto. LIPS. *Muro quoque lapideo* Pall. nostri. nisi quod pr. *Muroque lapideo.* Et non videtur abesse posse illud *lapideo.* Certe omnino repetitur c. 38. GRUTER. Pall. prim. *Muroque lapideo.* GEBHARD. *Muroque lapideo* etiam Lipsiens. Portug. et Haverk. De sollemni hoc errore librariorum v. ad 5, 27, 1. Utrum vero ex hoc loco, et c. 38, 6. quibus Livius, Tarquinium *muro lapideo* circumdare urbem parasse, scribit, efficiendum sit, ante ejus tempora eam neque a Romulo neque ab aliis regibus muro cinctam fuisse, v. ad 1, 7, 2.

Adeoque ea subita res fuit] Voculam *ea* primus Aldus addidit, quam omiserunt edd. priores.

nem transirent hoftes, quam obviam ire ac prohibere exercitus Romanus poffet. Itaque trepidatum 2
Romae eft. et primo dubia victoria magna utrimque caede pugnatum eft. Reductis deinde in castra hoftium copiis, datoque spatio Romanis, ad comparandum de integro bellum, Tarquinius, equitem maxime suis deeffe viribus ratus, ad Ramnes, Titienses, Luceres, quas centurias Romulus scripferat, addere alias conftituit, suoque insignes relinquere nomine. Id quia inaugurato Romulus 3
fecerat, negare Attus Navius, inclitus ea tempefta-

Sed eamdem servant omnes, quos adhibui, codices, nisi quod ordine inverso *adeoque res ea subita fuit* sit in Harlej. 2. Mox *transierint hostes* eaedem edd. invitis iterum codd.

§. 2. *Primo dubia victoria magna utrimque caede pugnatum est*] *magna deinde utrimque caede* Portug. a m. sec. Tum *τὸ est* non conspicitur in Haverk. Praeterea mox *Reductis itaque in castra hostium copiis* Leid. sec. ac tandem *maxime suis decessisse viribus*, pro *deesse*, idem Leid. sec. *suis maxime deesse viribus* Haverk. [*trepidatum est Romae* Helm. 1. *reductis inde in* Veith.]

Ad Ramnenses, Titienses, Luceres] MSS. *Ramnis*, vel *Ramnes*. V. ad 10, 6. J. FR. GRONOV. *ad Ramnis* Florent. Harlej. 1. *atramnis* Leid. pr. Reliqui codices noftri, ut et Oxonn. B. L. 1. 2. et C. quos Hearne inspexit, favent alteri lectioni. Varro, praeterquam locis a Gronov. ad 10, 6, 7. laudatis, ita etiam loquitur l. 4. de L. L. p. 24. *Ter deni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnium, et Lucerum fiebant*. Qui idem tamen etiam altero utitur l. 4. de L. Lat. p. 16. *Ager Romanus primum divisus in partes tres, a quo tribus adpellatae Tatiensium, Ramnium, Lucerum. nominatae, ut aït Ennius, Tatienses a Tatio; Ramnenses a Romulo; Luceres, ut aït Junius, a Lucumone.* Feft. voce *Sex Vestae. Civitas Romana in sex est distributa partis, in primos secundosque Titienses, Ramnes, Luceres.* Horat. in arte Poët. v. 342.

Celsi praetereunt austera poëmata Ramnes.

Tum *Tatienses, Luceresque* Haverk. V. supra ad c. 13, 8. [*Tacienses Luceresque* Veith.] Et mox *Romulus appellavit vel scripserat* Voff. pr. Sed duabus mediis vocibus subjectae sunt notae, indicantes, eas delendas effe.

§. 3. *Negare Actius Navius*] Mirum est, quam varient auguris hujus nomen auctores. Valerius enim Max. 1, 4. de auspiciis *Decium Accium Navium* appellat, si codices non fallunt. At Plinius 34, 5. *Accium Navium* vocat, ut hoc loco Livius. Dionysius autem l. 3. [p. 202.] nomen ejus aït *Naevius*, cognomen *Accius* fuisse. Et *Naevius* quidam cum diphthon.

te augur, neque mutari, neque novum constitui,
4 nisi aves addixissent, posse. Ex eo ira regi mota, eludensque artem, (ut ferunt) *Agedum*, inquit, *divine*

go scribunt. Variatio itaque est in *Navius*, *Nevius*, ac *Naevius*. Item in *Accius* et *Actius*. Deinde in nominum commutatione. Alibi enim *Decius* praenomen, alibi *Naevius* nomen, alibi *Actius*. At res non est tanti. GLAREAN. Flor. Voss. [pr.] Helm. Rott. Gud. *Attus Navius*; qui et dein *Atti* vel *Acti*, pro *Accii*. In Valerii quoque Maximi MSS. membranis 1, 4. *Atto Navio*, deinde, *qua Actus allata*, reperi. Apud Plinium 15, 18. codex Thuan. *Atto Navigio*, teste Salmasio Sol. p. 1137. [800.] Apud eumdem 34, 5. membranae Vossii *Atinavi*. ut suspicari possis, idem in hoc accidisse, quod in gentis Claudiae principe. Sed Dionysius Ἄττιος. J. FR. GRONOV. *Actius Q. Navius* Voss. 2. *Actius Nevius* Haverk. *Actus Navius* Harlej. 1. Leid. sec. [Veith.] et Portug. a m. 1. in quo emendatum *Actius* a m. 2. *Atius Navius* Leid. pr. (* v. Nic. Heins. ad Virg. Aen. 5, 568.) *Actus Narvus* Lipsiens. Veram orthographiam vocis posterioris esse *Navius*, constat ex nummo Antonini Pii, edito ab Harduino ad Plinii 15, 18. qui cotem novacula discindentis Navii effigiem refert, addita hac epigraphe, *NAVIUS*. (p. 154.) Non moramur enim expositionem Harduini ipsius, qui, contendens, ut passim alibi facere solitus est, literas hujus vocis totidem aliarum fere vocum initiales esse, eas ita exponit *Narbonenses AUgures Imperatorem Venerabundi Salutarunt*. Ex hoc itaque nummo refellitur sententia Sigonii, in prima scholiorum ed. proposita, sed postea omissa. quam memorat Sylburgius ad ad Dionys. l. 3. p. 202. legendum scilicet, *Actius Naeus*; ac *Naeus* idem esse quod *Cnaeus* vel *Gnaeus*, teste Valer. Maxim. in fragm. l. 10. *Actius Naeus* itaque dici eodem modo, quo *Fabius Quintus* 3, 1, 1. Mihi contra, si a sententia Dionysii discedere placet, praecipue probatur *Attus Navius*. Certe *Attus* inter praenomina Sabina fuisse supra dictum ad c. 23, 4. V. Gronov. ad Liv. 2, 16, 4. et ad Plin. 34, 5. et Harduinum ad Plin. 15, 18. Mox *ea tempestate inclitus*, et paullo ante *fecerat Romulus*, utroque loco trajectis vocibus, Harlej. sec.

Neque mutari, neque novum constitui.] *nec mutari, neque novum* Voss. 2. V. ad 9, 9, 14. Unius tamen cod. auctoritas levior est, quam ut ejus fide vulgatum mutetur. Praeterea una voce auctius *novum constitui quicquam* Portug. a m. sec. Contra vox *novum* deficit in Leid. pr. Verbis proximis *nisi aves adisset* Voss. sec. Adparet, indoctum librarium ita dedisse, quod vim verbi *addixissent* non intelligeret, quo tamen Livius etiam infra usus est 27, 16, 15. *Fabio auspicanti, priusquam egrederetur ab Tarento, aves semel atque iterum non addixerunt*. Ubi vide.

§. 4. *Ex eo ira regi mota, eludensque artem*] Legendum puto, *Ex eo regi ira mota, ludensque artem*, ut habetur in Pall. primo ac tertio. neque aliter fuit in Pal. sec. Unus tamen *ludensque arte*. GEBHARD. *ira regis mota* Harlej. 2. et Haverk. a m. pr. *regi ira mota* Lipsiens. Tum *ludensque apte* Voss. 2. *ludensque artem*

vine tu, inaugura, fierine possit, quod nunc ego mente concipio. Quum ille, in augurio rem expertus, profecto futuram dixisset; *Atqui hoc animo agitavi,* inquit, *te novacula cotem discissurum. cape haec, et*

Lipsiens. Haverk. et Portugall. [Helm. 1.] *ex eo ira regi motae, ludensque artem*, inperite divisis vocibus, olim unica serie scriptis, Leid. pr. Et hinc nata videtur lectio, quam Gebhard. probavit, τῷ *motae*, quod aperte vitiosum erat, in *mota* mutato. Vulgatum itaque servo. *eludens* autem est illudens. Infra 2, 45, 6. *Tandem superant externa, adeo superbe insolenterque hostis eludebat.* Ubi plura vide. *artem, jubensque, ut ferunt* Florent.

Agedum, inquit, divine tu, inaugura] Hic locus corruptus est in Pall. codicibus MSS. ex quibus primus *divine tu augur*, ut et Campan. nisi quod pro *tu* repraesentet *tum.* at tertius a manu ac scalpello corruptoris *divina tu inaugurato.* GEBHARD. Lectio, quae huic notae praescripta est, primum adparuit in Aldina. Priores tantum non omnes, quas inspexi, *divina inaugurato.* Sed *divina tu inaugurato,* habet Haverk. a m. sec. *divine tu inauguria* Leid. pr. *divine tu augur* Lipsiens. *divine tu augura* / *i* Florent. *divine tū augura* Voss. 1. *divine cū auguria* Leid. sec. *divina tu inaugura* Oxon. L. 2. apud Hearnium. τὸ *divine tu* desunt in Harlej. 2. Doujatius forte non male in veteri ed. legi putat *divine inaugurato.* Ego Aldi scripturam probo. Eam enim ex nostris servant Harlej. 1. Voss. 2. Haverk. a m. pr. et Portug. Reliquorum vero vestigia eo aperte ducunt. *divinus* est vates, futurorum peritus. V. Cel. Graevium ad Cic. 10. ad Attic. Ep. 4. et doctos interpretes ad Petron. Satyr. 7. *inaugurare* pro augurium capere supra Livius dixit c. 6, 4. *Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt.* Sed *inaugurare locum* pro augurio eligere locum rei aptum infra 3, 20, 6. *Augures jussos adesse ad Regillum lacum fama exierat, locumque inaugurari, ubi auspicato cum populo agi posset.* Hic vero *inaugurare* est per augurium divinare, quidnam verius sit. Mox *quod nunc mente concipio* Harlej. 2. omissa vocula *ego.*

Quum ille in augurio rem expertus] Ex Floro et Latinitatis ratione lege, *ille augurio*, deleto *in.* TAN. FABER. Florus [1, 5.] maluit, *Ille rem expertus augurio.* Sed utrumque potest ferri. J. FR. GRONOV. Doujatius ex veteri ed. probat unica voce *inaugurio*, id est, actu inaugurandi. Sed vocis hujus inusitatae aliud exemplum requiro. Novi plura *ἅπαξ λεγόμενα* apud scriptores occurrere; ea tamen haud facile unius cod. vel ed. antiquae auctoritate fingi debent. Ceterum τὸ *rem* deest in Harlej. antiquiore.

Atqui haec animo agitavi] Haec lectio ex ultima morientis Gruteri ed. per recentiores propagata est. Omnes enim priores simul cum omnibus, qui mihi adfuerunt, codd. [etiam Veith.] constanter legunt *hoc.* Quod propterea revocavi. Tum *scissurum*, pro *discissurum*, Harlej. sec. Et denique *cape hoc*, non *haec*, Voss. 2. Leid. sec. Haverk. et Portug. cum nonnullis edd. antiquioribus. Cl. Perizon. in margine Livii conjecerat, *cape hanc.* Sed

perage, quod aves tuae fieri posse portendunt. tum illum haud cunctanter discidiſſe cotem ferunt. Statua Atti capite velato, quo in loco res acta eſt, in comitio, in gradibus ipſis ad laevam curiae fuit: cotem quoque eodem loco sitam fuiſſe memorant, ut eſſet ad poſteros miraculi ejus monu-

praestat libros scriptos duces sequi. *cape haec*, cotem et novaculam. Praeterea una voce auctior *cape hoc ergo* Haverk. Tandem *porteudaut*, pro *portendunt*, Harlej. sec.

Tum illum haud cunctanter discidisse cotem ferunt] Ita solus Pal. tertius. Primus vero, *haud cunctauter ibi discississe.* secundus, *haud cunctanter discississe* (p. 155.) *feruut cotem.* Campanus quoque inserit *τὸ ibi.* GEBHARD. Nostri codices in vulgatum conspirant; nisi quod *cunctā*, pro *cunctanter*, sit in Haverk. a m. pr. et *iudiscisse*, pro *discidisse*, in Lipsiens. pr.

§. 5. *Statua Accii capite velato*] Vet. lib. *Statua Attii posita capite velato.* Sic libro secundo [c. 13, 11.] de statua Cloeliae: *In summa sacra via fuit posita, virgo insidens equô.* SIGON. Restituit hunc locum ita dudum ante Sigonium natum Campanus. Sed tamen abeunt libri noſtri. Primus, *statua addita capite velato.* Sec. *Statua posita Accii velato capite.* Tert. *Statua Accii capite velato.* GEBHARD. Voſſ. [uterque,] Flor. Rott. Gud. ignorant *τὸ posita.* J. FR. GRONOV. Salmasius ad Solin. p. 800. locum hunc laudans, itidem omittit *posita*, ut quidam libri Gronovii. DUKER. *Statua addita capite velato* Lipsiens. Sed vocem *posita* ignorant quoque Harlej. ambo, Leid. ambo, Haverk. et Portug. Ut praeter Pal. sec. qui tamen codex passim interpolatus eſt, et saepe deteriorem lectionem exhibet, nullus illud *posita* agnoscat, quam Sigonii vet. lib. ejusque solius fide in contextum receptum sit. quare iterum ejeci. Mox *gradibus ipsis*, pro *in gradibus ipsis*, Leid. sec. *Statua Atti capite velato* Florent.

Ad posteros miraculi ejus monumentum] *monimentum* Leid. sec. Lipsiens. et Portug. *munimentum* Voſſ. sec. V. infra ad 4, 10, 6.

§. 6. *Auguriis certe sacerdotioque augurum*] *auguriis quoque* Voſſ. 1. et Leid. sec.

Concilia populi, exercitus vocati, summa rerum dirimerentur] Sic videtur explicandum: Comitia curiata, tributa, centuriata, haec atque his similia rerum maxima, res summae et maximi momenti, non addicentibus avibus differrentur, in tempus aliud rejicerentur. Cicero 1. de Divin. [c. 39.] *Cur pulmo incisus etiam in bonis extis dirimat tempus, et proferat diem.* 2. de Legib. [c. 12.] *Quid est gravius, quam rem susceptam dirimi, si unus augur, Alio die, dixerit.* J. FR. GRONOV. Idem vir summus existimarat in prima ed. notarum, locum corruptum circumferri. Quid est enim, rogabat, *summam rerum dirimi?* aut quis concilium consultantium, ipsamve consultationem dixit *summam rerum?* Scribebat itaque *exercitus vocati de summa rerum.* et *populum exercitum vocatum* per adpositionem capiebat, iisque verbis comitia

mentum. Auguriis certe sacerdotioque augurum 6
tantus honos acceſſit, ut nihil belli domique poſtea, niſi auſpicato, gereretur: concilia populi, exercitus vocati, summa rerum, ubi aves non admiſiſſent, dirimerentur. Neque tum Tarquinius de 7
equitum centuriis quidquam mutavit: numero alte-

centuriata circumscribi putabat. Quae omnia recte, meo judicio, induxit, substitutis, quae nunc circumferuntur. Ceterum *concilia populi* Voſſ. uterque, et Leid. sec. Sed male, ut constat ex illis, quae diligenter de usu et significatione utriusque vocabuli notavit J. Fr. Gronovius ad 44, 2, 5. Deinde *exercitusque vocati* Voſſ. sec. Sed particulam connectentem reliqui omnes recte respuunt. [*amisissent* male Helm. 1.]

§. 7. *Numero tantum alterum adjecit*] Atrebat. cod. habet *numero tantum alteram adjecit*. Buslid. *numero tamen alterum adjecit*. Sed vulgata lectio probatior est. Indicat enim, numerum in centuriis equitum duplicatum esse. Hac forma loquendi Cic. de Orat. perfecto [c. 56.] usus est. *Pes, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria; ut necesse sit, partem pedis aut aequalem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui majorem esse, ita fit aequalis Dactylus, duplus Jambus, sesqui Paeon. Alterum tantum* dicimus, quum tantumdem adhuc semel eſt, quantum antea in numero aut magnitudine fuit. Sumta autem est ea forma loquendi a Demoſthene contra Midiam, ubi inquit [p. 632.] *Ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Σμικρῶνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ Σκίτωνι τοσαύτων ἑτέρων.* NANNIUS 5. Miscell. 13. Alias *alteram adjecit*. Repugnat historia. Scribe transpositis verbis *alterum tantum*, phrasi, qua Cicero et Plautus usi sunt. LIPS. Pal. pr. *numero tamen alteram adjecit*. sec. et tert. *numero tantum alteram adjecit*, sed sec. a manu emendatrice; fueratque prius *alterum*: quomodo etiam edd. vett. nisi quod Campani, voce ita omissa, *numero tantum adjecit, ut mille* etc. quod habebit, qui propugnent. nam mihi fere allubescit. GRUTER. Hoc accipe per defectum adversativae *sed*. Quicquid hic variant librarii, acceptum referendum non intellecto ab illis τῷ *alterum tantum*, quod nunc satis notum eſt, et ipse Livius vindicat sibi l. 8, [8, 14.] *Alterum tantum ex Latino delectu adjiciebatur.* 10, [46, 15.] *Alterum tantum centurionibus atque equitibus.* 45, [40, 2.] *Alterum tantum aut in bellum proximum absumtum, aut in fuga dissipatum.* Quare me quidem propugnantem non habebit illud Campani *numero tantum adjecit*, Neque enim Tarquinius auxit modo centurias, ut tot haberent capita, quot mox finiuntur, sed plane eas auxit *alterum tantum*. Aurelius Victor [de Vir. Illuſtr. 6.] *Equitum centurias numero duplicavit*. J. FR. GRONOV. Recte Gronovius monuit, hoc accipiendum esse per defectum adversativae *sed*: de quo plura v. ad 1, 25, 3. Recte etiam inluſtravit locutionem *alterum tantum*, qua etiam utitur Plautus in Bacchid. 5, 2, 66.

Quadringentis Philippis filius me et Chrysalus circumduxerunt;

rum tantum adjecit, ut mille et octingenti equites
8 in tribus centuriis essent. Posteriores modo sub iisdem nominibus, qui additi erant, adpellati sunt:

Quem quidem ego ut non excruciem,
Alterum tantum auri non meream.

(p. 156.) Ceterum *numero tantum adjecit alteram* Voss. 1. et Leid. sec. *numero tantum alterum adjecit* Leid. pr. Harlej. ambo, Haverk. et Portug. [Helm. 1.] *numero tantum alteram adjecit* Voss. 2. [Veith.] *numero tamen alteram adjecit* Lips. Quae omnia scribarum, locutionem *alterum tantum* non intelligentium, somnia existimanda sunt. Paullo ante *neque tamen Tarquinius* Lipsiens. *atque tū Tarquinius* Leid. sec. Unde patet, inde errorem ortum esse, quod librarius perperam confuderit *tū*, sive *tum*, et *tñ*, sive *tamen*. V. infra ad 22, 17, 5.

Ut mille et trecenti equites in tribus centuriis essent] Antiqua lectio *ut mille et DCCC. equites*. Hoc pacto in singulis centuriis fuerunt sexcenti equites. RHENAN. Locus est obscurus atque amphibolus: nescias enim, alterum tantum equitatum dicere velit, an simpliciter alterum tantum, quantum equitum prius erat. In codicibus quibusdam legitur *mille DCCC.* ut in singulas centurias DC. intelligamus, ait Beatus Rhenanus. Porro de numero, quomodo sub duplum intelligemus mille ac trecentorum equitum pro tribus centuriis? Num equites sexcentos ac quinquaginta, ut centurias ducenûm ac senûm denûm equitum accipiamus, et reliqui sint duo? Ego sane legendum suspicor hoc in loco Livii *mille ac ducenti equites*. Nam primum fuerunt tres centuriae centenûm equitum: eas duplicatas vel sub Romulo puto, quippe sub quo peditatus decuplo prope creverit, et equitatus propemodum triplo, ut auctor est Dionysius in Romulo; vel sub Tullo, qui decem turmas equitum ex Albanis legit, ut paullo ante dixit Livius [c. 30, 3.] atque ita ducenûm equitum centurias intelligimus, quae hoc loco rursus a Tarquinio duplicatae efficient equites mille ac ducentos, ut tres centurias quadringenûm equitum accipiamus. Dionysii interpres hoc loco non *centurias*, sed *tribus*, vertit. Quid vero in Graecis invenerit, scire non possum. Minus autem conjectare licebat, quod in classium enumeratione haec nomina *tribus*, *centuria*, *classis*, mirum quam confuderit idem interpres, ut in eum quoque auctorem annotavimus. Quamquam, quod ad hunc attinet locum, lectio vulgaris aliquo pacto defendi potest. Si enim turma tricenûm binûm equitum est, ut tradit Vegetius l. 2. [c. 14.] et Tullus rex adjecit decem turmas ad priores tres centurias, erant in universum duplicato numero equites mille ducenti quadraginta, quod cum Livius rotundo numero dicere vellet, ait mille et trecentos. GLAREAN. *ut mille et trecenti equites* omnes edd. et Pall. tres. Rhenanus in libro suo invenit *ut mille et octingenti equites*. quod in editionem suam recepit Sigonius. GRUTER. De numero non satis constat. Glareanus mavult *mille ducenti*. quod et placuit Salmasio [de re milit. c. 20.] Borbet. *mille et octingenti*, subscribente Rhenano et Sigonio. Sic et Flor. idque verum esse ostendemus prolixe in Observationibus [l. 3, 25.] quae jam iterum

quas nunc, quia geminatae sunt, sex vocant centurias.

XXXVII. Hac parte copiarum aucta, iterum 1

praela exercent. J. FR. GRONOV. *ut M. et CCC. equites*, vel ut *MCCC. equites*, vel *ut mille et trecenti*, vel denique *ut mille et triceuti* codices scripti, quibus usus sum, praeferunt, Leid. ambo, Voss. ambo, Harlej. ambo, Lipsiens. Portugall. et Haverk. [Helm. 1. et Veith.] Similiter etiam, quos Hearne consuluit, Oxonn. L. 1. 2. B. et C. Eam scripturam hac ratione defendit Manutius de Comit. c. 4. Romulus urbem condens scripsit tres centurias centenûm equitum. Sed aucta civium multitudine etiam equitum numerus auctus est, ut Romulo moriente mille admodum fuerint. Nunc equitum numero alterum tantum adjecisse Tarquinium Livius dicit, respiciens, non ad mille, quot erant Romulo moriente, sed ad primos trecentos, quos scripserat, quum Romam conderet. Ea itaque ratione fuerunt mille trecenti. Ab hac sententia ipse Manutius diversus abiit in libro de Civit. Rom. p. 9. et, pro *mille et trecenti equites*, alteram scripturam *mille et octingenti equites* recipiens, docuit, Romulum primo trecentos equites scripsisse; deinde, receptis in civitatem Sabinis, eorum numerum duplicasse, ut sexcenti forent. Postea regem Tullum Hostilium, additis decem Albanorum turmis, nongentos fecisse: quibus tandem Tarquinius alterum tantum adjecit, ut mille et octingenti essent. Denique Servium Tullium, qui equitum Romanorum numerum plurimum auxit, tres antiquas centurias, quae ex nominibus tribuum Ramnes, Luceres, et Titienses dicebantur, in sex divisisse, Ramnes, Luceres, Titienses primos et secundos; iisque duodecim novas centurias addidisse: atque hinc esse, quod Livius subjungat, *nunc, quia geminatae sunt, sex vocari centurias.* quod ultimum etiam Sigonius infra amplectitur ad c. 43, 8. Cum Manutio etiam facit Gronovius 3. Obs. 25. in uno tantum ab eo et Sigonio dissentiens, quod Ramnes, Luceres, et Titienses in primos ac secundos distinctos velit, mox postquam Tarquinius equitum numerum duplicarit, licet Ramnes primi et secundi unam tantum centuriam efficerent, donec revera etiam a Servio Tullio in sex centurias dividerentur. Id probat ex hoc loco Livii, tradentis equites, qui additi erant, sub iisdem nominibus, nempe Ramnium, Lucerum, Titiensium adpellatos esse *posteriores*; nimirum Ramnes posteriores, Luceres posteriores, Titienses posteriores: quos Festus voce *Sex* (p. 157.) *Vestae* adpellavit *secundos*. Numerus itaque hoc modo notis perscriptus fuerit, ∞ *IↃ CCC. equites*, vel ∞ *et IↃ CCC equites*, unde librariorum vel negligentia vel inscitia excidit nota *IↃ*, qua *quingenti* indicantur. Ita ∞ *et CC*, pro ∞ *IↃCC*, vel ∞ *et IↃCC* librarii dederunt infra 37, 40, 11. Tandem interpres Latinus Dionysii, de quo hic dubitat Glareanus, nihil commisit, in hac historia *tribuum* mentionem faciendo, nam ipse Dionys. l. 3. p. 203. φυλὰς vocavit. Qua ratione vero Dionysio φυλαί, et Floro *tribus* dici possint, quae hic et alibi *centuriae equitum* adpellantur, expedivit Cl. Graevius ad Flori 1, 5, 2.

§. 8. *Posteriore modo sub iisdem*

cum Sabinis confligitur. Sed, praeterquam quod viribus creverat Romanus exercitus, ex occulto etiam additur dolus, missis, qui magnam vim lignorum, in Anienis ripa jacentem, ardentem in flumen conjicerent: ventoque juvante accensa ligna,

nominibus] Vet. lib. *Posteriores*. Recte. Ut sit *posteriores* equites, *qui additi erant, appellati sunt sub iisdem nominibus*, id est, idem nomen, atque priores, tenuerunt, ut post apertius dicam. SIGON. Illud *Posteriore modo* primum obvium est in ed. Basil. anni 1531. sed natum, ut videtur, ex operarum errore, qui tamen per multas sequentes propagatus est, donec Sigonius iterum *Posteriores modo* revocaret. Et recte. Non modo enim ita omnes priores edd. sed etiam codd. scripti, quos consulere contigit. Eamdem lectionem probat etiam Gronov. 3. Obs. 25. Sed paullo alio sensu. Nam τὸ *Posteriores* cognomen esse censet equitum a Tarquinio additorum, quo ab antiquis, qui ante fuerant, distinguebantur, ut ad verba praecedentia dictum est. Paullo post *qua geminatae sunt*, pro *quia geminatae sunt*, Harlej. pr. V. ad 40, 29, 8.

§. 1. *Hac parte copiarum aucta*] *Ac parte copiarum*, omissa adspiratione, quae passim in Mstis pro arbitrio librariorum vel addi, vel detrahi, solet, Leid. pr. In hac voce ita saepe peccari infra dicendum ad 35, 26, 7. Tum *acta*, sollemni scribarum errore, Voss. 1. et Leid. sec. V. ad 21, 61, 4. Mox *iterum tibi Sabinis confligitur* Voss. 2. pro *iterum cum Sabinis*. Et postea *creverat viribus*, transpositis vocibus, Voss. 1. et Leid. 2.

Ventoque juvante accensa ligna] Copulam *que* si non haberent MSS. nemo requireret. Sed ea et alibi abesse poterat, de quo infra agetur. DUKER. Ita edidit primus Aldus. Neque aliter in scriptis obvium fuit. Aldo priores excusi *ventoque adjuvante* praeferunt. V. Nic. Heinsium ad Silii Ital. 7, 354. et ad 14, 423. Sed a manuscriptis discedendi caussam non video.

Pleraque in ratibus impacta sublicis quum haererent] In Pal. pr. restat *haberent*. ut erat quoque in tert. Aliquid latet ὕπυλον. GEBHARD. Utcumque toleres *ligna in ratibus*, pro lignis in rates contextis: sed quae *rates subliciae?* jam Aleriensem hoc offendit: itaque fecit *sublicium*, et conjunxit hoc cum sequenti *pontem*. Sed non fuit ille pons universus ita paratus, ut sublicius dici posset. Scribendum existimo: *et pleraque ratibus impacta sublicisque cum haererent, pontem succendunt*. Intellige rates sublicasque ipsius pontis, qui, ut adsolet, parte aliqua adactis in flumen sublicis, parte contextis ratibus constabat, ad quas utrasque ardentia illa ligna secundo amne missa impacta haesere. l. 23, [37, 2.] *Quia muro satis per se alto subjectis validis sublicis pro solo usus erat*. J. FR. GRONOV. *impacta subpliciis* Voss. 1. Leid. sec. et Harlej. uterque. *impacta sublitiis* Portug. *impacta subliciis* Voss. 2. Leid. pr. Lipsiens. Haverk. et Oxonn. quos Hearne vidit. B. et L. 2. *impacta sublicium* Neapolit. Latinii. Sed Gronovii emendatio praeferenda videtur. *haberent* autem, quod Gebhardus in

et pleraque, in ratibus inpacta, sublicis quum hae-
rerent, pontem incendunt. Ea quoque res in pu- 2
gna terrorem adtulit Sabinis. Effusis eadem fugam
inpediit: multique mortales, quum hostem effugis-
sent, in flumine ipso periere: quorum fluitantia

uno vel altero Palatino invenit, errori operarum tribuo, qui *habere* et *haerere* alibi etiam inter se commutarunt. V. infra ad 29, 4, 8. *Sublicis cum haererent* Florent. [*cum inhaererent* Helm. 1. *Subliciis cum haererent, pontem incidunt* Veith.]

Pontem incendunt] Vet. lib. *succendunt*, aptius. nam, inquit, accensa ligna in flumen esse conjecta, quibus pons conflagravit. SIGON. Plerique nostri, Voss. uterque, ambo Harlej. Leid. ambo, et Portug. adhaerent vulgatae ante Sigonium lectioni. Et ita etiam Hearne reperit in Oxonn. L. 2. et C. Unus Haverk. utramque lectionem exhibens, praefert *subincendunt*. Quod librariis sollemne fuisse, quum, utra lectio praeferenda foret, haererent, infra videbimus ad 3, 44, 4.

§. 2. *Effusis eadem fugam inpediit*] Sic quidem MSS. omnes. Sed quum nusquam voce *effusus* pro simplici utatur, semperque ea vel exercitus (quem prius concussum et a gradu motum retulit) in fuga festinationem, vel victoris cum ardenti impetu instantiam significet Livius, omnino crediderim scripsisse, *Ea quoque res in pugna terrorem attulit Sabinis, et fusis eadem fugam impediit.* Vides 7, 33. ita *effluere* factum, pro *et fluere*. Et ab hoc ipso corruptelae modo memini me aliquando patri ostendisse damnum Senecae in Hercule Fur. 237.

Utrimque montes solvit, ac rupto objice
Latam ruenti fecit oceano viam.

Vulgatur *abrupto*: et secundae editioni operantem video admisisse. JAC. GRONOV. Simili modo saepius librarios peccasse olim pluribus exemplis docui ad Silii 3, 57. Ita *et fractus* atque *effractus* commutantur infra 36, 24, 10. *et promere* atque *expromere* 39, 12, 4. V. alia ad 38, 49, 4. Praeterea *fugam impedit* Florent. Voss. ambo, Harlej. uterque, Leid. uterque, Lipsiens. et Haverk. (* v. 2, 44, 1.) V. ad 36, 20, (p. 158.) 3. *impedivit* editiones Aldina priores. *hostes effugissent* Florent. [*Eaque res--attulit. Sabinis effusis* Helm. 1. *impedit* Veith.]

Fluitantia arma ad urbem cognita] (* v. Burm. ad Virg. Aen. 1, 119.) Florus 4, 12, 9. *Arma victorum non ex more belli cremata, sed capta sunt, et in profluentes data, ut ceteris, qui resistebant, victoria sic renunciaretur.* Ubi forsitan ejecta copula legendum *sed capta sunt in profluentes data*. id est, arma capta, vel quaecumque capta essent, in profluentes data sunt. Pro *capta*, Cel. Graevius *jacta*, Cl. Perizon. *fracta* legebant. Oros. 5, 18. *Arma et corpora interfectorum in conspectum Marii legati Tolenus fluvius pertulit, atque in testimonium cladis evexit.* Mox etiam *in Tibert* Leid. sec. *in Tiberim* Harlej. pr. [*priusquam pene nunciari* Veith.]

arma ad urbem cognita in Tiberi prius pene, quam
3 nunciari poſſet, inſignem victoriam fecere. Eo
proelio praecipua equitum gloria fuit. utrimque
ab cornibus poſitos, quum jam pelleretur media
peditum suorum acies, ita incurriſſe ab lateribus
ferunt, ut non ſiſterent modo Sabinas legiones,
ferociter inſtantes cedentibus, sed subito in fugam
4 averterent. Montes effuſo curſu Sabini petebant,
et pauci tenuere; maxima pars, ut ante dictum
5 eſt, ab equitibus in flumen acti sunt. Tarquinius,

§. 3. *Subito in fugam verterent*] Vet. *converterent.* Sic Plautus Amphitr. [1, 1, 83.] *Sed in fugam nemo tamen convertitur.* LIPS. Ed. Campani *averterent.* neque aliter Pall. tres. et cur excludamus? GRUTER. Lipsii liber *converterent.* Sed Pall. tres et Camp. *averterent.* GEBHARD. Voſſ. 1. *converterent*, alter *adverterent.* Sed Pall. Flor. Helm. Rott. Gud. *averterent.* J. FR. GRONOV. *converterent* Leidens. sec. *adverterent* Voſſ. sec. *av-rterent* Leid. pr. Lipsiens. Harlej. ambo, Portug. et Haverk. Et ita vir doctus in margine ed. Mediol. anni 1480. emendarat. Neque aliter ex Oxonn. B. L. 1. 2. et C. profert Hearne, quare in contextum recipiendum duxi. Ita Liv. 7, 8, 3. *Primum gradu moverunt hostem, deinde pepulerunt, postremo jam haud dubie avertunt.* c. 11, 7. *Magna utrimque edita caede avertitur tandem acies Gallorum.* c. 15, 3. *Hic primo inpetu prope vecors turbavit hostes; eques deinde emissus turbatos av rtit.* c. 16, 6. *Primo impetu avertere hostem.* c. 17, 5. *Cum in ipsos armatos se intulissent, averterunt totam aciem.* 25, 39, 11. *Hic terror in fugam avertit omnes.* Ubi etiam quidam codices male *vertit.* 26, 44, 4. *Subsidia deinde identidem submissa e castris, non averterunt solum in fugam hostes.* 27, 14, 9. *In fugam versi etiam integros avertere.* 38, 20, 3. *Equites hostium, duplex numerus, effusi castris, in fugam averterunt.* ubi v. adhuc alia. c. 41, 7. *Inpetu facto primum expulere loco hostes, deinde avertere; fuga inde caedesque, suis ipsos inpedientibus angustiis, fieri coepta est.* Paullo ante *suorum peditum acies*, traiectis vocibus, Lipsiens. [*non modo sisterent* Helm. 1.]

§. 4. *Et pauci tenuere*] Vulgatum non damno. Posset tamen legi, *sed pauci tenuere.* Paullo poſt *ab equitibus in flumen tum acti*, addita penultima voce, Leid. sec. *in flumen ab equitibus acti*, ordine verborum mutato, Lipsiens. et Portug.

§. 5. *Votum id Vulcano erat*] Omnes nostri, etiam Florent. [et Helm. 1.] *id votum Vulcano erat*, nisi quod Leid. sec. errore aperto *ad votum.* et Lipsiens. *id voto.* Mox *in agrum Sabinum exercitum ducere*, pro *inducere*, Haveck. Nihil muto, nam *inducere in agrum*, ut *immigrare in civitatem*, de quo dictum ad Praefat. §. 11. Prima syllaba τῦ *inducere* excidit

instandum perterritis ratus, praeda captivisque Romam missis, spoliis hostium (votum id Vulcano erat) ingenti cumulo accensis, pergit porro in a-
grum Sabinum exercitum inducere: et, quamquam 6
male gesta res erat, nec gesturos melius sperare poterant, tamen, quia consulendi res non dabat spatium, iere obviam Sabini tumultuario milite, iterumque ibi fusi, perditis jam prope rebus, pacem petiere.

XXXVIII. Collatia, et quidquid circa Collatiam 1

propter similitudinem ductuum literae ultimae in voce praecedente *exercitum*. V. ad 10, 13, 3.

§. 6. *Nec gesturos melius sperare poterant*] *poterat* Leid. sec. An voluit librarius *sperari poterat?* Sed nihil mutandum. Paulo ante *male gestae res erant* Florent.

Iere obviam Sabini] *ire obviam* Harlej. antiquior. [Helm. 1.] *Sabini iere obviam* Harlej. 2. [*non dabatur spatium* Veith.]

Iterumque ibi fusi] *iterumque ubi fusi* Harlej. antiquior. *iterum ibi fusi* Voss. 2.

§. 1. *Collatia, et quidquid circa Collatiam agri erat*] Mihi magis probatur, ut scribamus ad fidem vetusti codicis, *et quicquid citra Collatiam agri erat.* RHENAN. Vix displicet, quod exstat in editis a Campano, eruitque e suo codice Rhenanus, *citra.* Nam et id initio videtur fuisse in Pal. tertio. GRUTER. Pall. duo, ut Rhenanus, *citra.* GEBHARDUS. Flor. Voss. ut Rhen. et Campanus, *citra*, quod etiam Gruterus probat. Forte et *τὸ Collatiam* spurium. Sic passim *quod circa est.* l. 4, 23. l. 34, 29. J. FR. GRONOV. *citra Collatiam* etiam Harlej. ambo, Leid. sec. Haverk. et Portug. idemque servant Oxonn. L. 2. et C. quos Hearne consuluit. Eadem lectio etiam a m. sec. est in Leid. pr. in quo *τὸ citra* deerat a m. pr. *citra* autem et *circa* alibi saepe culpa librariorum confunduntur. V. ad 21, 48, 6. *et quidquid circa agri erat*, ut Gronovius emendat, etiam sibi legendum videri, literis ad me datis monuit Cl. Heumannus, addens, simile mendum a se sublatum esse ex Curtii 3, 11, 25. *Ingens circa nobilium feminarum turba constiterat.* ubi quum vulgo edatur *circa eam*, Freinsh. (p. 159.) reponendum conjiciebat *circa eas.* Saepissime ita Livium locutum fuisse agnosco. Vide, quae infra notantur ad 9, 2, 7. et Cl. Duker. supra hoc lib. c. 4, 6. Verum non satis justa haec caussa est, ut eumdem loquendi modum ubique contra codicum auctoritatem invito Livio obtrudamus. V. ad 36, 14, 12. Praeterea *Sabinis ademtum est*, ultima voce addita, Voss. 1. et Leid. sec. [Veith.]

Fratris hic filius erat regis] Ultimam vocem deesse in Oxon. C. monuit Hearne. Alio ordine *hic fratris filius erat regis* exstat in Harlej. sec. Haverk. et edd. principibus usque ad Aldum, qui

agri erat, Sabinis ademtum. Egerius (fratris hic
filius erat regis) Collatiae in praesidio relictus.
deditosque Collatinos ita accipio, eamque deditio-
2 nis formulam esse. Rex interrogavit: *Estisne vos*
legati oratoresque, missi a populo Collatino, ut vos
populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estne po-
pulus Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos,
populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, termi-

primus edidit, ut nunc vulgatur; eique reliqui Msti consentiunt.

§. 2. *Ut vos populumque Collatinum dederetis*] *Tò que* abest a Voss. 2. et Leid. sec. V. Jac. Gronovium ad verba sequentia, et Gruterum supra ad c. 24, 8. Tum *dederitis* Voss. ambo, Leid. sec. Lipsiens. et Portug. [Helm. 1.] *dedatis* Harlej. 2. et Haverk.

Deditisne vos, populumque Collatinum, urbem, agros] Vet. lib. *populum Collatinum. Vos* enim vocandi casus est, non nominandi, ut intelligunt ii, qui *populumque Collatinum* emendarunt. Quod ex deditione Campanorum colligi potest l. 7. [cap. 31, 4.] ubi ait. *Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina, humanaque omnia, in vestram, P. C. populique Romani ditionem dedimus.* non, *Nos populumque Campanum.* †. „Sed cujus casus est *Vos* in „praecedente versiculo, ubi inquit, *ut vos populumque Collatinum dederetis?* quae haec diligentia?" †. SIGON. Flor. S. Marci *populumque.* Idem video ex Voss. 1. Rott. Gud. a patre annotatum. habentque editi ante Manutium ann. 1566. Sane ex prioribus hujus formulae verbis apparet, voluisse Tarquinium, ut et legati directo ac singulatim sese ipsos dederent, quum rogavit, essentne missi, ut se populumque Collatinum dederent. cui quaestioni jam haec secundas facit. Tamquam e numero populi essent exemti, quamdiu sacrosancti et in legatione erant. Similiter legati ad matrem Idaeam petendam Delphis consuluerunt, ad quod negotium missi erant, perficiendi ejus quam spem *sibi populoque Romano* portenderet numen 29, 11. Item haec particula exulat ab 1, 24. ubi praefert editio prima: *rex, facisne me tu regium nuncium populique Romani.* Sic enim reponendum credo, ut inde simul discamus morem repetendi, qui traditur 1, 32. non tam eum esse, qui ab Anco institutus est, quam qui in libera republica usurpatus fuit. Alioqui namque non dixisset *publicum nuncium populi Romani*, sed *regium populique Romani.* Quomodo etiam c. 24. ait rex, *quod sine fraude mea populique Romani Quiritium fiat, facio.* His adde 5, 21. JAC. GRONOV. *vos populumque Collatinum* etiam Harlej. ambo, et Lipsiens. Quam lectionem iterum contextui reddidi. Ceterum Scholion Sigonii expressum est ex editione anni 1566. et edd. sequentibus, in quo graviter peccatur, quod *τὸ vos* vocandi, non nominandi, casus esse dicatur; certe non facit probando ei, quod erat Sigonio probandum: nempe legendum esse *populum Collatinum*, non *popu-*

Digitized by Google

nos, delubra, utensilia, divina, humanaque omnia, in meam populique Romani ditionem? Dedimus. At ego recipio. Bello Sabino perfecto, Tarquinius trium- 3
phans Romam rediit. inde priscis Latinis bellum fecit. ubi nusquam ad universae rei dimicationem 4
ventum est, ad singula oppida circumferendo arma, omne nomen Latinum domuit. Corniculum, Ficulea vetus, Cameria, Crustumerium, Ameriola,

lumque. Sive enim casus vocandi sive nominandi statuatur, semper requiritur *τὸ populum.* Neque etiam qui *populumque Collatinum* emendarunt, *vos* nominandi casum intellexerunt. In prima editione verba Sigonii hoc modo concipiuntur: „*Vos* enim „nominativus casus est, non ac„cusativus.“ Et ita ex mente Sigonii etiam concipi debent; sed cur postea, quemadmodum nunc editur, mutata sint, non intelligo. Gruterus etiam supra ad c. 24, 8. *vos populum Collatinum*, sed alio sensu, legebat. *Vos* enim casum quartum existimabat, et *vos populum Collatinum* per adpositionem accipiebat, ac si dixisset, *vos, id est, populum Collatinum.*

Et ego recipio] *At ego recipio* scriptum est in Archetypo. RHENAN. Flor. S. Marci *Et ego recipio.* Idque habent cum aliis MSS. editi quoque usque ad Hervagium anno 1555. JAC. GRONOV. *Et ego recipio* Voss. 2. Harlej. ambo, Leid. pr. Lipsiens. Haverk. et Portug. [Veith.] Eamdem lectionem ex Oxonn. L. 1. 2. B. et C. profert Hearne. Scripturam autem, quam Rhenanus in codice Wormaciensi invenit, non Hervagius anno 1555. sed Vascosanus anno 1543. primus recepit; a quo Coelius Secundus Curio anno 1549. hinc Lugdun. ed. anni 1553. tum Basileens. anni 1554. et ita illa anni 1555. acceperunt.

§. 3. *Sabino bello perfecto Tarquinius triumphans Romam rediit*] *triumphans Romam redit* scriptum est in Archetypo. RHENAN. *redit* etiam Florent. Voss. 1. Leid. pr. (p. 160.) Lipsiens. Harlej. 1. et Portug. V. ad 36, 35, 2. Praeterea ordine inverso *Bello Sabino perfecto* Voss. ambo, uterque Harlej. Leid. ambo, Haverk. Lipsiens. et Portug. cum omnibus edd. antiquis. *Sabino bello* demum inveni in Parisina anni 1573. Veterum itaque scripturam secutus sum. [*Tarquinius Romam rediit* Veith.] Mox *unde priscis Latinis*, pro *inde*, Leid. sec. V. infra ad 39, 33, 5.

§. 4. *Nomen omne Latinum domuit*] *omne nomen Latinum* scriptum est in Archetypo. RHENAN. Ita primus edidit Aldus. antiquiores enim edd. cum codd. Florent. Voss. utroque, Harlej. utroque, Leid. utroque, Lipsiens. Portug. et Haverk. *omne nomen Latinum.* quod, sine justa caussa mutatum, volente etiam Rhenano, Livio iterum vindicavi.

Ficulnea vetus] Dionysius [l. 3. p. 188.] etiam hoc loco mendose habet Φιδήνην, pro Φικήνην, ut supra [ad c. 33, 2.] ita ut *Ficanam* et *Ficulneam* eamdem esse civitatem intelligere videa-

Medullia, Nomentum, haec de prifcis Latinis, aut qui ad Latinos defecerant, capta oppida. Pax deinde eft facta. Majore inde animo pacis opera inchoata, quam quanta mole gefferat bella: ut non quietior populus domi effet, quam militiae fuiffet.

tur. Varro quidem in libro de Lingua Lat. [l. 5. p. 47.] *Fidenates* et *Ficulneates* suburbanos populos vocat. SIGON. Cluverius 2. Ital. Antiq. 9. p. 660. arbitratur, nomen hujus urbis ita corruptum esse per ineptum genus inperitorum Grammaticorum, qui exiftimarunt, id quasi ab arbore ficu derivatum esse, ideoque *Ficulnea* dederunt, cum tamen *Ficulea* scribendum esse ex aliis pateat, qui incolas ejus vocarunt *Ficolenses* et *Ficuleatas*, ac memorarunt agrum *Ficulensem*. Quin et ex ipso Livio id colligi posse, qui 3, 52, 3. viam Nomentanam olim *Ficulensem* dictam tradit, omnino ab hoc oppido *Ficulea*. Cluverii sententiam probant Lipsiens. Leid. pr. Voff. 1. et Harlej. antiquior, in quibus *Ficuleam* vel *Ficuleā*. *Ficulea* Florent. *Ficulea* fuisse in Oxonn. B. L. 1. et 2. ut et ed. Romana principe, teftatur teftis oculatus Thom. Hearne; quod eorum auctoritate recepi. [*Ficulnea* Veith.] Hinc *Cametia*, pro *Cameria*. Leid. sec. *Camelia* Lipsiens. Tum *Crustumenium* Portug. *Crustumenum* Leid. sec. coalescentibus iterum literis *ri* in *n*, de quo dictum eft ad 3, 30, 3. Deinde *Meciola*, pro *Ameriola*, Leid. sec. *Ameniola* Harlej. sec. Praeterea *Medula*, pro *Medullia*, Voff. pr. Leid. sec. et Portug. [Helm. 1.] *Metulla* Voff. sec. *Medulla* Leid. pr. Harlej. pr. et Lipsiens. *Medulia* Harlej. sec. *Mediola* Haverk. (* v. Demft. Etr. reg. 4, 100.) Insuper *Momentum*, pro *Nomentum*, Leid. sec. [Helm. 1.] V. ad 4, 22, 2. Denique *defecerunt*, pro *defecerant*, idem Leid. sec.

§. 5. *Pax deinde facta*] *Pax deinde est facta* scriptum eft in Archetypo. RHENAN. *Tò est* primus omifit Aldus. Reliquae autem edd. priores non modo, sed etiam codices, quos vidi, quorumve excerpta consecutus sum, Voff. ambo, Harlej. uterque, Leid. uterque, Haverk. Lipsiens. et Portug. conftanter retinent; quare iterum contextui inserui. [*Pax deinde facta est.* Veith. *Pax inde* Helm. 1.] Mox *majore deinde animo*, non *inde*, Voff. 1. et Leid. sec. [Veith.] Sed *deinde* praecessit. Tum *opera pacis* inverso ordine Portug. a m. sec. *τò pacis* deerat a m. pr. Tandem *ita ut non quietior populus domi esset, quam militiae ferocior fuisset* Haverk. duabus vocibus prima et penultima additis, quas librariis, ex quorum inepto ingenio profectae, reddendas censeo. [*opera incoabat, quum* Veith.]

§. 6. *Urbem, quam nondum munierat*] Tu caftiga, *urbem, qua nondum munierat.* Eft *qua* adverbium loci, hoc eft, qua parte. RHENAN. Recepi caftigationem Rhenani, sed inventam quoque ad marginem Pal. tertii, cujus contextus alioquin habebat *quia*, quomodo item reftat in aliis MSS. in aliis editionibus, Philelphina prioribus. ea enim nobis formavit *quam nondum*. GRUTER. *quia nondum* Harlej. 2. et Portug. V. ad 40, 29, 8. *urbemque nondum* Lipsiens. *qua nondum* Florent.

Nam et muro lapideo, cujus exordium operis Sabino bello turbatum erat, urbem, qua nondum munierat, cingere parat: et infima urbis loca circa forum aliasque interjectas collibus convalles, quia ex planis locis haud facile evehebant aquas, 6

Harlej. 1. Voss. 1. Leid. pr. et Haverk. a m. pr. Neque aliter videntur codices Oxonn. habuisse. Qamvis enim Hearne, qui *qua* edidit, cod. Neapol. Latinii et edit. Roman. principem *quam* praeferre moneat, de Oxonn. tamen MSS. earumque scriptura nihil addit. *Tò quam* praefert tamen Leid. sec. et Haverk. a m. sec. [Helm. 1. Veith.] Verba *urbem, qua nondum munierat, cingere parat*, desunt in Voss. sec. Recte autem Rhenan. *qua* exponit, qua parte. Infra c. 44, 4. *Quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant.* 2, 31, 2. *Mediam turbaverat hostium aciem, qua, dum se cornua latius pandunt, parum apte introrsum ordinibus aciem firmaverant.* 5, 43, 2. *Ad omnes aditus stationibus firmatis, qua signa ferri videbant, ea robore virorum obposito scandere hostem sinunt.* (* c. 37, 7. ubi v.) V. ad 10, 14, 4. Cel. Burmann. ad Nason. 3. Amor. Eleg. 15, 12. et Cl. Cortium ad Sall. Jug. 18. et 20. Similem errorem J. Fr. Gronovius supra emendavit c. 23, 5.

Cloacis e fastigio in Tiberim ductis] Andr. Helm. Voss. m. pr. Flor. *e cloacis fastigio*. Bec. Asc. (p. 161.) Mog. ignorant praepositionem. in Junta demum transpositam invenio, et secutos omnes. Sed omnino tollenda est. *Ducere fastigio* est per proclive ducere. l. 27, [18, 6.] *Suberat et altera inferior submissa fastigio planicies.* l. 44, [5, 3.] *Per proclive sumto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur.* Caesar 2. Gallic. [8.] *Is collis in fronte leniter fastigatus paullatim ad planiciem redibat.* ubi q. MSS. *castigatus*. Sed juxta corrupti, ac vulgati Melae 1, 4. *Media praecipue in juga exsurgens, pergit incurva ad occasum, castigatque se molliter, et ideo ex spatio paullatim adductior.* Scribendum *fastigatque*. Ut eodem lib. c. 19. *Qua ad laevam ac dextram abscessit, mollibus fastigiis, donec angustos utrimque angulos faciat, inflectitur.* l. 2, 1. *Post spatiosa modice paullatim se ipsa fastigat, et quasi in mucronem longa colligens latera.* Caesar 4. Gall. [17.] *Tigna non sublicae modo directa ad perpendiculum, sed prona ac fastigata, ut secundum naturam fluminis procumberent.* l. 7, [85.] *Exiguum loci ad declivitatem fastigium magnum habet momentum.* Silius Italicus in scita descriptione nassae, quam *Ore levem patulo* piscator, sed

Cautius interiora ligat, mediamque per alvum
Sensim fastigans, compressa cacumina nectit,

l. 5. Punic. [v. 48.] Ita non tantum, quae ex depressis in angustius edita, sed etiam quae ex lato contractiora fiunt in rectum, *fastigata* dicuntur. Fallitur Barthius, quum *fastigiatus* dici vult 57. Advers. 11. J. FR. GRONOV. Illud *e fastigio* jam ante Juntam dederat Aldus: et ita servant Voss. ambo, Harlej. 2. Leid. 2. Portug. et Lipsiens. *e cloacis fa-*

7 cloacis e fastigio in Tiberim ductis siccat: et aream ad aedem in Capitolio Jovis, quam voverat bello Sabino, jam praesagiente animo futuram olim amplitudinem loci, occupat fundamentis.

1 XXXIX. Eo tempore in regia prodigium visu eventuque mirabile fuit. Puero dormienti, cui Ser. Tullio nomen fuit, caput arsisse ferunt multorum

stidio Leid. 1. *e cloacis fastigio* Harlej. antiquior. et ita ed. Mediolan. anni 1480. Veneta anni 1498. Contra *cloacis fastigio* ante editiones Gronovio memoratas praeferunt Tarvisina utraque et Veneta anni 1495.

§. 7. *Et aream ad aedem in Capitolio Jovis occupat fundamentis*] Vide, ut haec verba conveniant cum iis, quae postea de Superbo dicturus est [c. 55, 7.] *Itaque Pometinae manubiae, quae perducendo ad culmen operi destinatae erant, vix in fundamenta suppeditavere.* GLAREAN.

§. 1. *Eo tempore in regia*] Pal. pr. *Eodem die.* sec. ac tertius *Eodem tempore.* GEBHARD. *Eodem die* Lipsiens. et Harlej. 2. in margine; in cujus contextu erat *Eodem tempore*, quod etiam servant Voss. 2. Haverk. et Portug. V. ad 10, 10, 6. [*in regia* omittit Helm. 1.]

Prodigium visu eventuque mirabile fuit] Mirabilis hic est dissensio Pal. primi, exhibentis *prodigium visum eventumque fuit*, expulso penitus τῷ *mirabile.* GEBHARD. *prodigium visum, eventuque mirabile fuit omen* Voss. 1. et Leid. 2. [Helm. 1.] *prodigium visum eventuque mirabile fuit nomen* Harlej. 1. in quo [ut in Helm. 1.] tum verba sequentia *Puero dormienti, cui Servio Tullio nomen fuit* desunt. *prodigium visum, eventuque mirabile fuit* Florent. Voss. 2. Harlej. 2. et Leid. 1. *prodigium visu eventuque mirabile fuit omen* Neapolit. Latinii.

Servio Tullio nomen fuit, caput arsisse ferunt] *fuit nomen* Voss. 1. Lipsiens. Portug. Leid. 2. et Harlej. 2. Tum *caput arsisse fertur* ex Oxon. L. 1. profert Hearne. et ita cod. Haverk.

§. 2. *Clamore inde ad tantae rei miraculum orto, excitum regem*] Flor. Voss. [prior,] Helm. *excitos reges.* id quod e suo quoque notavit Muretus: quasi rex et regina intelligantur. Sic Virgilio [2. Aen. v. 457.] *soceri* pro socero et socru. Et Novell. Justiniani 22. τοῖς πατράσι, id est, patri et matri; quae apposuerat Muretus. Ita Senecae [Medea v. 59.] *sceptriferi Tonantes* Jupiter et Juno. et [v. 106.] *soceris sponte volentibus*, socero et socru. J. FR. GRONOV. *clamore inde tantae rei miraculo orto* Harlej. 2. Tum *excito rege quum quidam* Harlej. 1. *excitos reges* Leid. pr. et cod. Oxon. N. teste Hearnio. Infra 27, 4, 10. *Alexandriam ad Ptolemaeum Cleopatramque reges M. Atilius et M'. Acilius legati missi.* 37, 3, 9. *Legati ab Ptolemaeo et Cleopatra regibus Aegypti venerunt.* 44, 19, 6. *Primi Alexandrini legati ab Ptolemaeo et Cleopatra regibus vocati sunt.* 45, 13, 7. *Regibus Aegypti Ptolemaeo Cleopatraeque responsum ab senatu est.* ubi iterum videndus est Gronov. ut et ad Tacit. 12. Annal. 4. et

in conspectu. Plurimo igitur clamore inde ad tan- 2
tae rei miraculum orto excitos reges. et quum
quidam familiarium aquam ad restinguendum ferret, ab regina retentum: sedatoque eam tumultu,
moveri vetuisse puerum; donec sua sponte experrectus esset. Mox cum somno et flammam abiisse.
Tum abducto in secretum viro Tanaquil, *Viden' tu* 3

Bentlej. ad Horat. 1. Satyr. 1, 100. [*excitum regem* Veith.]

Aquam ad restinguendum ferret] Pal. pr. *restringuendum* novitate notabili. GEBHARD. *restringendum* etiam Leid. 1. et Harlej. 2. [Helm. 1.] Sed haec et his similia errantibus librariis adscribenda puto. *exstinguendum* Voss. 2. Haverk. [Veith.] et editi ante Aldum praeferunt. Mox *ab regina detentum* in Oxonn. L. 2. et C. reperit Hearne. V. supra ad c. 17, 8.

Sedatoque jam tumultu moveri vetuisse] Quem vetuisse? Scribe, (p. 162.) *sedatoque eam tumultu.* nempe, reginam. Hoc deerat orationi: at τὸ *jam* prorsus superest. Non etiam intervallum fuit inter sedatum tumultum et interdictum reginae, quasi, postquam tumultum compressisset, tum demum vetuisset puerum moveri: sed illa statim, ut intervenit, verbo simul jussit quiescere familiares, et puerum intactum relinqui. J. FR. GRONOV. Omnes nostri vulgatum servant. nisi quod Harlej. 1. vocem *jam* sive, ut Gronovius conjicit, *eam* ignoret. Contra Gronovii conjecturam a codd. Oxonn. L. 1. et N. firmari Hearne testatur. [*jam* Helm. 1.]

Mox cum somno et flammam abiisse] *abisse* Florent. Voss. ambo, Leid. ambo, Portug. et Haverk. [Helm. 1.] V. infra ad 2, 4, 2. *Mox cum somno et flamma abisset* Harlej. pr. [*cum somnus et flamma abiisset tum adducto* Veith.]

§. 3. *Abducto in secretum viro*] Pal. pr. iterum *adducto in secreto viro.* GEBHARD. *aducto in secreto viro* Lipsiens. *adducto in secretum viro* Voss. uterque, Harlej. 2. Leid. uterque, Haverk. et Portug. quod errantibus librariis omnino tribuendum. V. quae notantur infra ad 27, 29, 1.

Videsne tu puerum hunc] Flor. *Viden tu puerum hunc?* Alterum subjecerunt interpretes. Infra hoc libro [c. 58, 7.] *Satin salvae?* l. 2, [36, 4.] *Satin magnam spreti numinis haberet mercedem?* J. FR. GRONOV. Vulgatum *videsne* superest in Voss. utroque, Leid. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Helm. 1.] *vidistine* habet Harlej. 1. Cum Florentino tamen apud Gronov. stat Leid. pr. cui etiam Oxonn. L. 1. et 2. adsentire Hearne monuit. Obvium id et frequens, inprimis apud poëtas. V. viros doctos ad Valer. Flacc. 5, 595. Bentlej. ad Horat. 1. Ep. 1, 91. (* Torren. ad Suet. Aug. 68.) et quae notavi ad Silii 12, 713. Noster potius *Videsne tu* dicere solitus est. Ut infra 6, 29, 1. *Videsne tu, inquit, A. Semproni, loci fortuna illos fretos ad Alliam constitisse?* 7, 34, 4. *Videsne tu, inquit, A. Corneli, cacumen illud supra hostem?* (* Alibi etiam *vides tu* v. ad 8, 38, 14.) *Satin'* tamen, pro *satisne*, saepissime usus est. 3, 26, 9. *Admiratus rogitansque, satin' salva essent omnia?* 10, 18, 11. *Satin' salvae, inquit, L. Volumni? ut sese*

puerum hunc, inquit, *quem tam humili cultu educamus? Scire licet, hunc lumen quondam rebus nostris dubiis futurum, praesidiumque regiae adflictae. proinde materiem ingentis publice privatimque decoris omni indul-*

in Samnio res habent? c. 41, 13. *Satiu' aequo animo paterentur, ab altero cornu castra capta esse?* 6, 34, 8. *Confusam eam ex recenti morsu animi cum pater forte vidisset, percunctatus, satin' salvae?* (* 30, 29, 3.) 40, 8, 2. *Cum pater, satiu' salvae? et, quaenam ea moestitia esset? interrogaret.* Mox τὸ *inquit* exsulat a Lipsiens.

Scire licet hunc lumen quondam] Interpretatio flammae, qua visum eſt pueri caput ardere. Nec cuiquam secus videtur legendum. Caeterum quando considero, quae poſtea sequuntur, ubi vulnerato Tarquinio omne auxilium regiae servandae in Servio situm fuit, video melius legi posse contra receptam iſtam et Vormaciensis codicis, et vulgatarum editionum lectionem: *hunc columen quondam rebus nostris dubiis futurum.* Sic autem Servium *columen dubiis rebus et regiae afflictae* dicit futurum, quemadmodum Terentius in Phormione [2, 1, 57.] Servum antiquum Getam *columen familiae* vocat, hoc eſt, *columnam.* Ita Donatus interpretatur. Unde inter vetera servitia *Columellarum* nomen. Porro quum subdit *praesidiumque regiae afflictae*, velut exponit, quod praemisit, *columen rebus nostris dubiis.* Jam indicant sequentia, Servium non oſtendisse, quid foret agendum, ut *lumen* appellari posset: at dubias Tarquinii res et afflictam regiam fortiter fulsisse suſtinuisseque. Non eſt dissimilis huic locus, qui l. 2. hujus Decadis legitur [c. 50, 11.] ubi inquit. *Trecentos sex periisse, satis convenit: unum prope puberem aetate relictum, stirpem genti Fabiae, dubiisque rebus populi Romani saepe domi bellique vel maximum futurum auxilium.* Item l. 3, [12, 4.] *Sibi eum in dubiis suis rebus venisse subsidio.* Rursus l. 7, [30, 3.] *Nunc misericordia vestra conciliati, auxilioque in dubiis rebus defensi, beneficium quoque acceptum colamus.* Poſſet tamen sententia sic etiam legi, poſteriori accusativo *hunc* expuncto. *Videsne tu puerum hunc*, inquit, *quem tam humili cultu educamus? scire licet, columen quondam rebus nostris dubiis futurum, praesidiumque regiae afflictae.* Nec hic dubito, quin doctissimus quisque mecum sit sensurus. Vocabulum *columen* usurpat alibi quoque Livius noſter, ut l. 6, [37, 10.] *Consulatum*, inquit, *superesse plebejis, eam esse arcem libertatis, id columen.* RHENAN. Ingeniose quidem Rhenanus reponi cupit *columen.* Sed quum ei adſtipuletur MSS. nullus, et sequatur statim *praesidiumque*, quod quid differat a *columine*, quaero, qui me doceat; haud video, cur id editioni suae inserere debuerit Sigonius: praesertim quum et vulgato sensus (p. 163.) sit egregius, et alioquin sequatur statim *praesidiumque*, quod idem eſt cum *columine.* Proverbialiter sane usurpatum in rebus dubiis *adluxit*, hauriamus ex Suetonii Vitellio 8. *Nec ante in praetorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini. Tum quidem consternatis, et*

indulgentia nostra nutriamus. Inde puerum liberùm 4
loco coeptum haberi, erudirique artibus, quibus ingenia ad magnae fortunae cultum excitantur. Evenit facile, quod Diis cordi esset. Juvenis evasit vere indolis regiae. nec, quum quaereretur gener

quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit, bono animo estote, nobis alluxit; nullo sermone alio apud milites usus. GRUTER. Multa a nautis, a tenebris traducunt scriptores; et cur hic interdictum existimemus Livio? *Lumen* vult esse, sive fore Servium, ad quod respiciant in creperis ac caliginosis rerum, ac regni turbis. Valeat Rhenanus cum duplici emendatione; cui certe obnititur concors MSS. consensus. GEBHARD. Si libri addicerent, legi posset *Scilicet hunc lumen futurum.* Eleganter enim *scilicet, videlicet* et similia cum infinitivo construuntur. V. Cel. Graevium ad Cic. 13. ad Attic. Ep. 5. et Voss. 7. Gramm. 62. Nunc, cum codd. omnes in vulgatum conspirent, nihil muto. Illo *scire licet* saepissime usus est Lucretius, ut 1, 859.

Scire licet nobis venas, et sanguen, et ossa
Et nervos, alienigenis ex partibus esse.

et v. 893.

Scire licet non esse in rebus res ita mixtas.

l. 4, 758.

Scire licet, mentem simili ratione moveri.

et saepe alibi. *lumen quoddam,* pro *quondam,* male Voss. 2. *hunc lumen quondam* Florent. Rhenani *columen* inlustrat locus Livii 38, 51, 4. *Unum hominem caput columenque imperii Romani esse.*

Praesidiumque regiae afflictae] Primus *rei adflictae.* 3, 12. *Missum ab Quintio Capitolino sibi eum in dubiis suis rebus venisse subsidio.* GEBHARD. *rei afflictae* etiam Lipsiens. et Harlej. 2. Sed vulgatum praestat. Praecessit enim *rebus dubiis.* Mox *materiem ingentis publici privatique decoris* Portug. *materiam,* pro *materiem,* Haverk. Leid. 1. et Lipsiens. omnesque edd. ante Frobenianam anni 1531.

§. 4. *Inde puerum liberùm loco coeptum haberi*] Iterum diversus abit prim. *Inde puerum liberi pueri loco haberi coeptum.* GEBHARDUS. *liberorum loco* Portug. a m. 2. *Inde puerum liberum pueri loco haberi coeptum* Lipsiens. *haberi coeptum* etiam Harlej. 2. *tò haberi* abest ab Haverk.

Quibus ingenia ad magnae fortunae cultum excitantur] Pal. sec. *culmen* tamquam variam notat lectionem τῦ *cultum.* GEBHARD. *culmen* codex Haverk. et ita etiam margini Harlej. 2. adscriptum erat.

Evenit facile, quod Diis cordi esset] Sic etiam MSS. Sed aut omnia me fallunt, aut legendum erat *cordi est,* ut istud substruat quasi dogma. GRUTER. *quae Diis cordi essent* Voss. 1. a m. 1. *quod Diis cordi est,* ut Gruterus conjecit, superest in Leid. 2. Mox *tò Tarquinio* exsulat ab Haverk. a m. 1. Tum *filiamque suam ei rex despondit,* trajectis dictionibus, Lipsiens. et Harlej. 2. [*Evenitque* Veith. *ei quisquam* Helm. 1. *despondet* idem.]

Tarquinio, quisquam Romanae juventutis ulla arte conferri potuit: filiamque ei suam rex despondit.
5 Hic quacumque de caussa tantus illi honos habitus credere prohibet, serva natum eum, parvumque ipsum servisse. Eorum magis sententiae sum, qui, Corniculo capto, Ser. Tullii, qui princeps in illa urbe fuerat, gravidam viro occiso uxorem, quum inter reliquas captivas cognita esset, ob unicam nobilitatem ab regina Romana prohibitam ferunt ser-

§. 5. *Hic quacumque de caussa tantus illi honos habitus*] Prim. *Huic quacumque de caussa tantus honos illi allatus.* Ceterum reliqui duo quoque *allatus*, non *habitus*. GEBHARD. *Huic*, pro *Hic*, etiam Lipsiens. Deinde *quacumque caussa*, omissa praepositione, Voss. 1. et Leid. 2. Tum *illi honos allatus* Voss. 2. et Haverk. a m. 1. *honos illi allatus* Harlej. 2. et Portug. *honor illi allatus* Lipsiens. *allatus*, pro *habitus*, etiam in MSS. Oxonn. B. C. et L. 2. esse Hearne testatur. [*honos allatus est credere* Veith. *credi* m. 2.]

Serva natum eum, parvumque ipsum servisse] *serva natum, eumque ipsum servisse* Harlej. 1.

Gravidam viro occiso uxorem, quum inter reliquas captivas cognita esset] *gravida viro occiso uxor quum inter* etc. Leid. 2. *gravidam viro uxorem occiso* Lipsiens. et Harlej. 2.

Prohibitam ferunt servitio: partum Romae edidisse in Prisci Tarquinii domo] Omnes MSS. omissa praepositione *edidisse Prisci Tarquinii domo*. GEBHARD. *per prohibitam ferunt servitio* Lipsiens. in contextu, in cujus margine *praebitam ferunt servitio* eadem manu notatum est pro varia lectione. Tum *partumque Romae edidisse* Voss. 1. et Leid. 2. quod recipiendum, nisi malis unica et perpetua serie scribere *Servii uxorem prohibitam ferunt servitio partum Romae edidisse*; quomodo exstat in nonnullis edd. Unde etiam ita edi jussi. Praeterea *edidisse Prisci Tarquinii domo* sine praepositione Florent. Voss. ambo, Leid. ambo, uterque Harlej. Lipsiens. Haverk. et Portug. Eamdem etiam ignorant omnes edd. antiquae usque ad Vascosanum, quare etiam ex contextu ejeci.

§. 6. *Et inter mulieres familiaritatem auctam*] Non me latet, Latine dici, *familiaritate aucta*, pro locupletata. quemadmodum Cicero dixit *auctus pecunia*, et *auctus filiolo*. Verum magis hic quadrat vetusti codicis lectio, *et* (p. 164.) *inter mulieres familiaritatem auctam*. ut intelligas, *inter mulieres*, hoc est, inter uxorem Servii Tullii et inter reginam, *familiaritatem*, quae primum tenuis et modica fuerat, ut inter duorum principum uxores, posteaquam est cognita illa inter captivas, deinde *auctam* et majorem factam, ubi in domum recepta puerum est enixa. RHENAN. *inter mulieres familiaritatem auctam* est Rhenani correctio, an depravatio. aliter enim appellare non possum, reclaman-

vitio partum Romae edidiſſe, Priſci Tarquinii do-
mo. Inde tanto beneficio et inter mulieres familia- 6
ritatem auctam, et puerum, ut in domo a parvo
eductum, in caritate atque honore fuiſſe: fortunam
matris, quod capta patria in hoſtium manus vene-
rit, ut serva natus crederetur, feciſſe.

XL. Duodequadrageſimo ferme anno, ex quo 1
regnare coeperat Tarquinius, non apud regem mo-
do, sed apud Patres plebemque, longe maximo

tibus omnibus MSS. codd. et Campani praeterea editione. Legatur ergo ex germana conspiratione *inter mulieres familiaritate auctam*. Referenda sunt omnia ad matrem Servii, auctam prae ceteris mulieribus familiaritate reginae. GEBHARD. *inter mulieres familiaritate aucta* Florent. Harlej. 1. et antiquissimae, quas vidi, edd. *inter mulieres familiaritate auctam*, quod ex codd. habent Leid. 1. Lipsiens. Portug. et Haverk. demum occurrit in Veneta edit. anni 1498. inde in Aldina. *inter mulieres familiaritatem auctam*, quomodo ante Rhenan. ediderunt Moguntini, servant Voſſ. ambo, Harlej. 2. et Leid. 2. idque in omnibus Oxonn. superesse, Hearne teſtatur. Sensus eſt, tanto Tanaquilis beneficio evenisse, ut familiaritas inter ipsam et Servii Tullii viduam aucta sit, et puer in domo ejus natus atque educatus in caritate atque honore fuerit. [*familiaritate aucta puerum* Helm. 1.]

Et puerum in domo a parvo educatum] Deeſt hic in vulgatis exemplaribus omnibus *ut* particula. Sic enim scribe, *et puerum, ut in domo a parvo eductum*. Porro non erat opus *eductum*, quod in antiquo libro legitur, in *educatum* mutare; quando Terentius [Adelph. 1, 1, 23.] usurpat *educere* pro educare. *Eduxi*, inquit, *a parvulo*. RHENAN. Particulam *ut* ex editoribus primus omiserat Aldus. Ex codd. vero eam non agnoscunt Harlej. ambo, Leid. ambo, Haverk. Lips. et Portug. [Helm. 1.] At servant eam Voſſ. uterque cum edd. ante Aldum. Eamdem etiam in Oxonn. L. 1. et N. supereſſe Hearne monuit. Recte etiam *eductum*, pro *educatum*, Rhenanus reſtituit. et ita fuerat in Voſſ. 1. a m. 1. *educam* errore librariorum praefert Harlej. 1. *eductum* habent Leid. 1. et Lipsiens. Atque ita etiam in codd. Oxonn. L. 1. et N. legi Hearne auctor eſt. Frequenter autem *educere* hoc sensu, pro educare, apud Livium et alios scriptores usurpari infra videbimus ad 21, 43, 15. ubi scribae olim similiter peccarant. [*puerum in domo a quo educatum in caritate honoreque fuisse*. Veith.]

Fortunam matris, quod capta patria in hostium manus venerit] Sec. *in manibus*. GEBHARD. *quae capta patria* Leid. 2. *quod patria capta* Haverk. Tum paullo poſt *ut servo natus crederetur*, pro *serva*, male Voſſ. 1. Harlej. 1. Leid. 2. Lipsiens. et Portug. Denique *fuisse*, pro *fecisse*, Lipsiens. V. ad 31, 45, 2. [*venerit a serva natus cred. fuisse* Veith.]

§. 1. *Longe maximo honore Ser-*

2 honore Ser. Tullius erat. Tum Anci filii duo etsi antea semper pro indignissimo habuerant, se patrio regno tutoris fraude pulsos, regnare Romae advenam, non modo civicae, sed ne Italicae quidem stirpis; tum inpensius his indignitas crescere, si ne

vius Tullius erat] *longeque maxime honore* Portug. a m. 1. *longe maximeque honore* a manu emendatrice.

§. 2. *Anci filii duo, etsi antea semper pro indignissimo habuerant* etc.] Similis fere locus apud Diodorum l. 18. [p. 656.] *Κάσσανδρος γάρ, ἀποτετευχὼς τῆς κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἡγεμονίας, οὐκ ἔπτηξεν, ἀλλ' ἔκρινεν ἀντέχεσθαι ταύτης, αἰσχρὸν εἶναι διαλαμβάνων τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν ὑφ' ἑτέρων διοικεῖσθαι.* GEBHARD. Similis adhuc locus exstat ibidem paullo ante p. 653. *Οὐ μὴν ὁ Κάσσανδρός γε τῇ τοῦ πατρὸς τάξει συνευδοκήθη, δεινὸν ἡγούμενος, εἰ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεμονίαν ὁ μὴ προσήκων κατὰ γένος διαδέξεται, καὶ ταῦτ' υἱοῦ δυναμένου πραγμάτων ἡγεῖσθαι, καὶ δεδωκότος ἤδη πεῖραν ἱκανὴν ἀρετῆς τε καὶ ἀνδρείας. Non vero Cassander patris ordinationem probavit, indignum judicans, si nulla generis propinquitate junctus patris imperium consequeretur, praesertim cum filius rebus praeesse posset, et jam sat idoneum virtutis et fortitudinis documentum dedisset.* Praeterea *ante ea*, pro *antea*, Voss. 2. Vocem *semper* autem ab Oxon. C. exsulare docet Hearne. Paullo post *paterno regno*, pro *patrio*, Harlej. 2.

Non modo vicinae, sed ne Italicae quidem stirpis] Tres Pall. *non modo civicae*. GEBHARD. Lege cum MSS. et Aldo, *non modo civicae, sed ne Italicae quidem stirpis*. Hoc ipsum dicit l. 4, [3, 11.] *Deinde Tarquinium non Romanae modo, sed ne Italicae quidem gentis*. Sic *motus civicus* Horatio [2. od. 1, 1.] Silio [8, 21.] *civica invidia*. Floro [4, 2, 75.] *Furorem civicum castigat Oceanus*. et *civica* passim *corona*. J. FR. GRONOV. *non modo vicinae* Florent. Voss. 1. Harlej. 1, et Leid. uterque. [*non modo non vicinae* Helm. 1.] *non modo avitae* Voss. 2. *non modo non avitae* unus Oxonn. C. [et Veith.] ut Hearne docuit: qui auctor est, reliquos, quibus Oxonii usus est, codd. *non modo civicae* praeferre, eamque lectionem probasse Chr. Arnoldum ad Diras Catonis p. 114. Neque aliter Harlej. 2. Portug. Lipsiens. et Haverk. in cujus posterioris margine tamen manu admodum recenti notata est altera lectio *vicinae*. *Non modo* autem pro non modo non poni, ut minime necesse sit, particulam illam ex Oxon. C. interseri, infra videbimus ad 25, 26, 10. Paullo ante *et regnare Romae advenam*, addita copula, habet (p. 165.) solus Portug. [et Veith.] reliquis invitis.

Tum impensius his indignitas crescere] *tamen impensius* Harlej. et Haverk. Voces *tum* et *tamen* frequenter commisceri inter se propter scribendi compendia infra videbimus ad 22, 17, 5. Insuper *impensius id indignitatis* Oxon. L. 2. ut Hearne notavit. At *impensius visa iis indignitas crescere* Portug. *impensius his indignitas crescere visa est* Haverk. quod utrumque indoctis librariis adscribo, quibus passim infinita oratio displicuit: quum tamen historicis, et inprimis Livio, nihil sit frequentius. V. infra hoc lib. c.

ab Tarquinio quidem ad se rediret regnum, sed
praeceps inde porro ad servitia caderet: ut in ea- 3
dem civitate post centesimum fere annum, quam
Romulus Deo prognatus, Deus ipse, tenuerit re-
gnum, donec in terris fuerit, id servus serva na-

50, 5. Mox *si non ab Tarquinio quidem* Harlej. 2. Portug. Lipsiens. et Haverk. *si ne a Tarquinio quidem* Voss. 2. Tandem *redeat*, pro *rediret*, Haverk. [*impensius visa est indignitas crescere si non ab* Veith. mox *inde prorsus* Helm. 1.]

§. 3. *Post centesimum fere annum, quam Romulus*] Si de excessu Romuli loquitur, Servius eo anno fortassis nondum in regiam Tarquinii venerat. Sed puto designari initium regni Romuli, et legendum esse, *post ducentesimum fere annum*. DUKER. Verba Livii ita accipienda puto, ut dicat, paullo plures annos, quam centum, eo tempore a morte Romuli elapsos esse. Haec enim vis τȣ̃ *fere* hoc loco esse videtur, ut indicet, spatium temporis non paullo minus, sed potius paullo majus esse, quam illud, quod memoratum fuerat. Et sane a morte Romuli effluxerant jam anni admodum centum quadraginta. Eo insignior erat injuria, quam Tarquinius nomini Romano inferre volebat, quo brevius videretur spatium, intra cujus ambitum tantopere regia majestas Romae ejus culpa eviluerat, ut regnum, quod Romulus, Deo prognatus, Deus ipse, tenuerat, transferretur in servum, serva natum. Invidiose igitur Anci Marcii liberi numero rotundo minori utuntur, dicentes id accidisse *post centesimum fere*, id est, circiter, *annum, quam Romulus* etc. Hoc sensu etiam a quibusdam accipitur locus Gellii 4. N. A. 3. *Memoriae traditum est, quingentis fere annis post Romam conditam nullas rei uxoriae neque actiones neque cautiones in urbe Roma aut in Latio fuisse.* Ubi vir doctus adversus Lambecium, *sexcentis fere annis*, vel *quingentis plus fere annis* emendantem, notat, *fere* hic pro *circiter* positum videri, et in ea particula contineri paullo plus aut minus, ut ajebat Ennius, prout nempe res poscebat, ut hoc loco plus. Illud vero exemplum Gellii opportune mihi subgessit elegantioris Jurisprudentiae strenuus vindex Cl. Jac. Voorda, collega exoptatissimus. (* v. ad 37, 6, 4.)

Romulus Deo prognatus] *Deo progenitus* Harlej. 2. et Haverk. [Helm. 1. Veith.] Deinde *donec inde in terris fuerit*, interposita secunda voce, Voss. 2. (* quod ad sensum adtinet, v. 5, 24, 11. *relicto Deo Romulo, Dei filio.*)

Id servus serva natus possideat] Volumen manuscriptum habet *id Servius serva natus.* Et sic est legendum. nam praecedit, *Romulus Deo prognatus*, ad quod respondet *Servius serva natus.* Et est hic figura, quam *παρονομασίαν* sive agnominationem vocant, in *Servius* et *serva*. RHENAN. Manuscr. *Servius*, LIPS. *id servus serva natus* quoque editio pr. nam sec. omisit vocem *servus*, quae tamen in Pal. sec. Nam pr. et tert. *Id Servius serva natus*; quod eruit e suo Rhenanus ac Lipsius, intulitque editioni suae Sigonius. alterum mihi nervosius. GRUTER. Accedit Wormaciensi Pal. prim. *id Ser-*

tus possideat. tum commune Romani nominis, tum praecipue id domus suae dedecus fore, si, Anci regis virili stirpe salva, non modo advenis,
4 sed servis etiam, regnum Romae pateret. Ferro igitur eam arcere contumeliam statuunt. Sed et

vius. Valerius 1, 6. *Quod prodigium Prisci Tarquinii regis uxor admirata Servium serva natum in modum filii educavit, et ad regium fastigium evexit.* Sed vulgatum propugnat alius infra locus 3, 44. *Serva sua natam, servamque appellant esse.* 4, 3. *Servium Tullium post hunc captiva Corniculana natum patre nullo, matre serva, ingenio virtute regnum tenuisse.* Ita lego sine copula ex MSS. GEBHARDUS, *id Servius serva natus* Voss, ambo, Harlej. ambo, Leid. ambo, Haverk. et Portug. *id serva Servius natus* Florent. Vulgatum tamen praefero. Ita enim tanto magis rei indignitatem augebunt Anci filii, atque indicabunt, non modo serva, sed etiam in servitute, natum eum, adeoque vere servum esse. Quemadmodum autem ad praecedentia, *Romulus Deo prognatus*, respondere haec, *Servius serva natus*, Rhenanus existimat; ita majori jure praemissis, *Deo prognatus Deus ipse*, respondere haec, *servus serva natus*, contendo. Ita infra Servio objicit Tarquinius Superbus c. 47, 10. *Servum servaque natum post mortem indignam parentis sui muliebri dono regnum occupasse.* Ne quid mutetur, exigere etiam videntur verba sequentia, *si, Anci regis virili stirpe salva, non modo advenis, sed servis etiam, Romae regnum pateret.* In loco autem Valer. Max, quem Gebhardus laudat, plerique codices vel *servum serva natum* exhibent, vel vocem *Servium* omittunt. Vide, quae ibi viri docti notarunt, (* *Servius* et *servus* etiam infra commutantur 4, 61, 10.)

Tum commune Romani nominis, tum praecipue] *cum commune Romani nominis, tum* Leid. pr, et Harlej. pr, V, ad 6, 23, 3, *tum commune sit Romani nominis* Voss. 1. et Leid. 2. adscita media voce, quae ab aliis omnibus recte exsulat. [*cum commune Romani nominis sit* Helm. 1.] Paullo post verbis trajectis *Romae regnum pateret* Lipsiens. et Harlej. 2. *sed etiam servis Romanum regnum pateret* edd. principes usque ad Aldum, qui vulgatae lectionis auctor exstitit. [*praecipue ad domus* Veith.]

§. 4. *Sed et injuriae dolor in Tarquinium*] Vocula*m* *et* primus (p. 166.) addidit Aldus: quam omnes non modo antiquiores edd. ignorant, sed etiam omittunt Voss. ambo, Harlej. 2. Leid, 2. Haverk. Lipsiens. et Portug. [Helm. 1.] Eam soli agnoscunt Leid. 1, et Harlej. 1, Et sane etiam necessaria est, ut melius intelligatur unam rationum, ob quas Anci filii regi insidias pararint, his verbis proponi. In verbis praecedentibus *eam contumeliam arcere*, alio ordine dictionum, Harlej. 2. Lipsiens. et Portug. *eam audere contumeliam* praefert Leid. 2. In verbis autem sequentibus pronomen *eos* non comparet in Leid. 1. [*ea* pro *eos* Veith.]

Et quia gravior etc, *tum Servio occiso*] Vet. lib. *et quia Servio occiso*, atque ita sine controversia legendum est, nam haec est

injuriae dolor in Tarquinium ipſum magis, quam in Servium, eos stimulabat: et quia gravior ultor caedis, si supereſſet, rex futurus erat, quam privatus: tum, Servio occiſo, quemcumque alium generum delegiſſet, eumdem regni haeredem factu-

altera ratio, quae priorem subsequitur, quae erat, *Et quia gravior ultor caedis.* Itaque apte altera alteri nunc respondet. SIGON. Tres ponit caussas, cur commune in Tarquinium et Servium odium illius caede, quam huju., malue̱rint exsequi. Tarquinius erat auctor injuriae, quam putabant: idem certior vindex occisi alterius superſtes: idem regni in quemvis alium generum transferendi potens. Has pronunciat ita sermone illo suo erudito Livius, ut satis intelligantur caussae, etsi nuspiam particula caussalis allinatur. Itaque tantum abeſt, ut pannucea Baucis codicis Sigoniani debeat audiri cum suo, *et quia Servio occiso*, ut etiam superius, ubi habent libri omnes *τὸ quia*, caſtigandi sint, et inducenda particula. Nihil eſt enim, quod ei respondeat. Verbum *stimulabat*, quod posset subaudiri, requirebat *τὸ quod*, non *quia*, si tali ullo subsidio opus foret. Verum Livii fuit: *Sed et injuriae dolor in Tarquinium ipsum magis, quam in Servium, eos stimulabat: et gravior ultor caedis, si superesset, rex futurus erat, quam privatus: tum Servio occiso, quemcumque alium generum delegisset, eumdem regni haeredem facturus videbatur.* J. FR. GRONOV. Voculam *quia* in verbis *et quia gravior ultor* agnoscunt omnes nostri. Haverk. insuper legit *tum quia gravior.* Poſtea, ubi eamdem vocem *quia* Sigonius addidit, *tum quia Servio*, ita eſt in solo Voſſ. 2. *et quia Servio* in Harlej. 2. [Veith.] Sed utrobique delendam eſſe non male censuit Gronovius. Frequenter enim particulas caussales *quod*, *quia* ac similes omisit Livius, cujus elegantias non adsecuti indocti scribae librarii illas ipsi invito obtruserunt. Tale exemplum eſt 29, 6, 2. *Spes autem adfectandae ejus rei ex minima re adfulsit. Latrociniis magis, quam justo bello, in Bruttiis gerebantur res, principio ab Numidis facto et Bruttiis, non societate magis Punica, quam suopte ingenio, congruentibus in eum morem. Postremo Romani quoque jam contagione quadam rapto gaudentes, quantum per duces licebat, excursiones in hostium agros facere*, ubi alii *quia latrociniis magis*, alii *quod latrociniis magis*, male dederunt, ut Gronovius docuit, quem etiam v. ad 38, 25, 7. Cl. Cortius ad Salluſtii Jugurth. 5. docens, si rei duae caussae reddantur, priori *τὸ quia* vel *quod* addi, in proponenda autem posteriori omitti, etiam hunc locum illi observationi probandae laudavit; unde patet, neque Gronovii neque Sigonii conjecturas ipsi placere. Sed observandum, triplicem caussam Livium dare, cur Anci filii insidias regi pararint; et tamen mediam tantum per *τὸ quia* extulisse. Cujus locutionis aliud exemplum nondum observavi. Et hinc potius Gronovio adsentior. In vocibus etiam *rex futurus erat*, ultima *erat* deficit in Harlej. 2.

Quemcumque alium generum delegisset, eumdem regni haeredem facturus videbatur] Vel ex hoc lo-

rus videbatur. Ob haec ipſi regi inſidiae parantur. Ex paſtoribus duo ferociſſimi delecti ad facinus, quibus conſueti erant uterque agreſtibus ferramentis, in veſtibulo regiae, quam potuere tumultuoſissime, specie rixae in se omnes adparitores regios convertunt; inde, quum ambo regem adpellarent, clamorque eorum penitus in regiam perveniſſet, vo-

eo liquet, quam nihil pensi habuerit Livius, quid de Prisci Tarquinii prole scriberet. Si enim Lucius ac Aruns Prisci filii erant, ut ipse postea fatetur Livius, quomodo verisimile videbitur, maluisse Priscum heredem inſtituere generum, quam ex se prognatos filios? GLAREANUS. Pal. pr. *quemcumque alium delegisset, eumdem regem facturus videbatur.* GEBHARD. *quemcumque alium delegisset*, sine voce *generum*, Lipsiens. Tum *eumdem regem facturus* etiam Harlej. 2. et idem Lipsiens. Sed *regni haeredem*, pro *regem*, margini prioris adscriptum exſtat. [*et eumdem regni* Helm. 1. *facturus erat videbatur* Veith.]

§. 5. *Ob haec ipsi regi insidiae parantur*] *ob hoc ipsum regi* Voſſ. 2. *ob hoc ipsi regi* Leid. 2. Haverk. Portug. et editi ante Aldum. *Tò ob* non agnoſcit Lipſiens.

Qui consueti erant uterque agrestibus ferramentis] Scribendum eſt, quemadmodum continet exemplar Vormaciense, *quibus consueti erant uterque agrestibus ferramentis*, Nam oratio pendet adhuc usque ad verbum *convertunt*, quod non animadvertit, qui locum adulteravit. RHENAN. *qui consueti erant uterque* Voſſ. 1. a m. 2. Leid. 2. Haverk. et Portug. [Veith.] *qui consueti erant utrique* Harlej. 2. et Leid. 1. *qui consueti erant uti* Voſſ. 2. Quae lectio nata videtur ex inperitia scribarum, elegantiam locutionis Livianae *uterque erant consueti* non adsequentium. Eam inluſtravit Gronovius infra ad 36, 16, 6. Recte Rhenanus *quibus consueti erant uterque.* Et ita Florent. Voſſ. 1. a m. 1. Harlej. antiquior, et Lipsiens.

(p. 167.) *Specie rixae in se omnes*] *spe rixae, pro qua in se omnes* Voſſ. 2. errore librariorum, qui vocabula *spes* et *species* infinitis locis commutarunt. V. ad 3, 9, 13. *speciem rixae in se omnes* Voſſ. 1. et Leid. 2. Mox *regem ambo appellarent*, alio verborum ordine, Haverk. [*rixae pro qua in se* Veith.]

Evocati ad regem pergunt] Debet esse *vocati ad regem*. Aliud enim eſt *vocatus*, aliud *evocatus*. RHENAN. *evocati* supereſt in Voſſ. utroque, Leid. utroque, Haverk. Lipsiens. Portug. [Veith.] et, ut Hearne teſtatur, in Oxonn. B. C. et L. 2. *vocati* vero in utroque Harlej. et edd. antiquioribus. Aldus demum *evocati* vulgarat.

§. 6. *Jussi invicem dicere*] Melius eſt, ut legatur *in vicem*, separatis dictionibus, hoc eſt, per vices. RHENAN. Recte notat Cel. Burmannus ad Nemesiani Ecl. 4, 13. *invicem*, *invices* in unam vocem contrahere, ut *indies* et similia, quae semper disjungenda sunt, inperitae plebis errorem esse. V. etiam, quae notavit ad Petron. Satyr. c. 12. p. 47. Passim itaque *in vicem* in duas voces distinxi.

cati ad regem pergunt. Primo uterque vociferari, 6
et certatim alter alteri obſtrepere; coërciti ab li-
ctore, et juſſi in vicem dicere, tandem obloqui de-
ſiſtunt. Unus rem ex compoſito orditur. Cum in- 7
tentus in eum se rex totus averteret, alter elatam securim in caput dejecit: relictoque in vulnere telo, ambo se foras ejiciunt.

§. 7. *Dum intentus in eum se rex totus averteret*] Consideretur lectio Pal. sec. *Dum intentus in eum rex totus adverteret.* GEHHARD. Scribe *Quum intentus.* Nam, illa particula posita, dicendum foret *Dum se avertit.* J. FR. GRONOV. *Unde intentus in eum* Portug. a m. 1. *Dum intentius in eum se rex averteret* Leid. 1. Verum omissa vox *totus* ab eadem manu poſtea addita eſt. *Dum intentus i. e. s. r. t. averteret* Florent. [Helm. 1. *Dum intentum in eum se rex totum adverteret* Veith.] *Cum intentus in eum se rex totus adverteret* Voſſ. 2. Proxime verum. Cum Gronovio enim scribendum *Quum averteret.* Nam particula *dum*, quoties temporis praesentis actum indicat, non subjunctivum, sed indicativum, requirit. Saepissime autem, praesertim librarii Liviani, ita peccarunt, ut voculas *cum* et *dum* hoc sensu inter se commutaverint, aut τῷ *dum* subjunctivum addiderint. Videnda sunt, quae Gronovius, Rhenanus, et alii notarunt infra ad 2, 47, 5. 4, 25, 9. 8, 17, 7. 9, 38, 1. 21, 34, 8. c. 43, 1. 22, 17, 6. 23, 10, 12. c. 48, 3. 29, 23, 1. 35, 8, 1. 36, 8, 3. et ad Epit. l. 130. V. insuper, quae dicta sunt ad 2, 57, 3. 3, 8, 6. c. 27, 4. (* 5, 48, 5.) 6, 42, 4. 21, 21, 10. 24, 24, 2. ad Epit. l. 28. et 30. ad 31, 26, 6. 34, 40, 5. c. 49, 10. 37, 12, 1. c. 18, 2. c. 21, 8. (* c. 37, 10.) 39, 49, 8. 44, 36, 11. 45, 6, 5. c. 11, 2. et alibi. (* v. Cleric. ad 6, 27, 10. qui *dum esset* perperam emendat.) In codicibus aliorum scriptorum eadem regnat corruptela. V. viros doctos ad Phaedri 3. fab. 4, 2. Cel. Burmann. ad Phaedri 1. fab. 10, 13. Tennul. ad Frontini 1, 5. ex. 10. et Cl. Cortium ad Salluſtii Jugurth. 32, 62. et 101. Et ita adhuc peccatur in optimis edd. Valerii Maximi 3, 3, 2. *Dum legationis officio fungeretur, a Gentio rege interceptus.* ubi alter codicum Trajectensium diserte praefert, *dum legationis officio fungitur.* apud Juſtin. 9, 6. *Ad quorum spectaculum Philippus dum sine custodibus contenderet, Pausanias occupatis angustiis Philippum in transitu obtruncat.* quo loco ex codice Angl. quem laudat Schefferus, legendum eſt, *ad quorum spectaculum cum Philippus contenderet.* Praeterea *adverteret* Voſſ. ambo et Haverk. Similiter etiam vir doctus margini ed. Mediol. anni 1480. sibi legendum videri adscripserat. Sed *averteret* verius eſt. Saepius haec verba inter se commutantur. V. infra ad 6, 23, 8. ubi pari modo Livius dixit: *His sermonibus tota in se averterat castra. averteret in se*, nempe ab altero, cum quo contendebat is, in quem se rex convertebat. Ejusdem generis sunt *avertere in fugam*, nempe a proelio, vel ab hoſte, cum quo pugnabatur. V. supra ad c. 37, 3. *avertere ad Antiochum.* nempe a Romanis, a foedere cum Roma-

1 XLI. Tarquinium moribundum quum; qui circa erant, excepiſſent, illos fugientes lictores comprehendunt. clamor inde concursusque populi, mirantium quid rei eſſet. Tanaquil inter tumultum claudi regiam jubet, arbitros ejecit: simul, quae curando vulneri opus sunt, tamquam spes subeſſet, sedulo comparat: simul, si deſtituat spes, alia prae-

nis inito. V. ad 35, 31, 1. *avolare Romam*, nempe ex castris. V. infra ad hujus lib. c. 57, 8. ubi plura similis generis notabo. Ceterum mox *alteram elatam securim*, pro *alter*, culpa librarii eſt in Leid. 2. [*datam securim* Helm. 1.]

§. 1. *Tarquinium moribundum quum, qui circa erant, excepissent*] *quum eum, qui circa erant, excepissent* Haverk. [Veith.] Si inter praecedentia *Tarquinium moribundum*, et sequentia *quum eum, qui circa erant*, quaedam media interjecta fuissent, locutio censeri posset eodem modo formata esse, atque illa, quae infra pluribus inlustratur ad 25, 27, 1. Vel etiam in mentem venire posset, trajectis vocibus legendum esse, *quum qui circa eum erant*. Utrumque enim optimis scriptoribus in usu est, *qui circa erant*, et *qui circa eum erant*. V. Casaub. ad Sueton. Caesar. 27. Broekhus. ad Tibull. 1. Eleg. 3, 87. et Cort. ad Salluſt. Catilin. (p. 168.) 14, 1. et ad 26, 4. et ita *circa se habere* Livius infra dixit 29, 1, 2. *Trecentos juvenes, florentes aetate et virium robore, inermes circa se habebat.* (* 32, 32, 14.) Verum quum omnes alii codices vocem illam non agnoscant, eam etiam a Livii manu profectam non esse existimo. Et quidem videtur nata esse ex ignorantia librarii, qui forte ejus loco *cum* in margine scriptum invenit indicandae diversae lectionis caussa; scilicet non modo legi *circa erant*, sed etiam *circum erant*. Si enim in primis vel ultimis vocum aut literis aut syllabis tota alterius lectionis differentia consisteret, non semper integras voces, sed plerumque tantum illas literas syllabasve scribere librarii soliti sunt. V. infra ad 3, 44, 4. Utramque itaque lectionem juncturus, ut verioris electionem arbitrio lectoris permitteret, non modo illud, quod in margine notatum erat, alieno loco inseruit, sed etiam pro *cum* dedit *eum*. Saepe autem voculae illae *eum* et *cum* in membranis confundi solent. V. quae notantur ad 4, 19, 2. Si quis tamen illud *eum* ex praecedenti voce *cum* natum putat, non quidem adversabor. Mihi nihilominus alterum verius videbitur. [*Clamor deinde* Veith.]

Concursusque populi, mirantium quid rei esset] *concursusque populi; mirari tum, quid rei eſſet* Voſſ. 2. *concursusque populi mirandum quid rei esset* Florent. Voſſ. 1. [Veith.] *concursusque populi mirandum quid regi esset* Leid. 1. et Harlej. 1. *concursusque populi, mirantis quid rei esset* Haverk. cujus poſterioris scriptura docet, reliquarum lectionum monſtra inde orta eſſe, quod librarii, stili Liviani ignari, non adverterent collectivum singulare *populi* jungi plurali *mirantium*. De quo infra v. ad 10,

sidia molitur. Servio propere accito quum pene 2
exsanguem virum ostendisset; dextram tenens orat,
ne inultam mortem soceri, ne socrum inimicis ludibrio esse sinat. *Tuum est*, inquit, *Servi*, *si vir* 3
es, *regnum*; *non eorum*, *qui alienis manibus pessimum facinus fecere. Erige te*, *Deosque duces sequere*, *qui clarum hoc fore caput divino quondam circumfuso igni*

13, 11. Similia plura notantur ad 35, 26, 9.

Claudi regiam jubet, *arbitros ejicit*] Ita in solo superest Haverk. *eicit* habet Harlej. 2. et Portug. a m. 2. Sed *ejecit* Florent. Voss. ambo, Leid. ambo, Harlej. 1, Lipsiens. et Portug. a m. 1. quod etiam praeferunt omnes, quas vidi, edd. usque ad Ascensianam anni 1530. in qua prima *ejicit* inveni. An ita scrupulosi ac male diligentes mutarunt, quod praecedat *jubet*, ac sequatur *comparat*. quasi vero tempora diversa jungi nefas foret, V. infra ad 3, 46, 9. Veterem itaque lectionem revocari jussi.

Simul, *quae curando vulneri opus sunt*] Ut et supra monui, hic quoque ex Pall. leg. *simul quaeque*, pro quaecumque. GEBHARD. Ita et est in Lipsiens. et Haverk. Sed *simul*, *quae curando vulneri possunt* Leid. pr. *simul*, *quae curando vulnera opus sit* Voss. 2. *simulque*, *curando vulneri quae opus sunt* Portug. a m. 2. Mox *tamquam modo spes subesset* Voss. 2. Tum *simulque*, *si destituat spes* iterum Portug. et Harlej. 2.

§. 2. *Dextram tenent orat*] Castiga, *dextram tenens orat*. RHENAN. Nescio, in qua editione Rhenanus *tenent* repererit. Omnes enim, quas vidi, ut et omnes scripti *tenens*. Praeterea *dexteram* habent Voss. 2. Leid. 2. Portug. et Haverk. Deinde *multam mortem* Lipsiens. a m. 1. pro *inultam*; qui error saepe a librariis commissus est. V. ad 3, 38, 3. Denique male *socerum*, pro *socrum*, Lipsiens. et edd. antiquiores. [*inimis* pro *inimicis* Helm. 1.]

§. 3. *Tuum est*, *inquit*, *Servi*, *si vir es*, *regnum*] *Tuum est*, *inquit*, *Servi*, *subire regnum* Voss. 2. *Tuum est*, *inquit*, *Servi*, *si vir es*, *subire regnum*, utraque lectione juncta, Harlej. 2, Haverk. et Portug. a m. 2. [Veith.] *Tum tuum est*, *inquit*, *semi si vires*, *regnum* Lipsiens.

Clarum hoc fore caput divino quondam circumfuso igni portenderunt] Tò *fore* deest in Voss. 1. et Leid. 2, qui iidem etiam praeferunt *igne*, pro *igni*. infra hoc lib, c. 59, 1. *Ferro*, *igni*, *quacumque dehinc vi possim*, *exsequuturum*. 2, 10, 4. *Ut pontem ferro*, *igni*, *quacumque vi possent*, *interrumpant*. 3, 53, 5. *Vivosque igni concrematuros minabantur*. (* 4, 9, 8.) 37, 30, 5. *Si qua concurrerat*, *obruebatur infuso igni*. V. infra ad 28, 45, 11. Insuper *divino quodam circumfuso* Voss. 2. et Haverk. alibi saepe obvio errore. V. ad 37, 11, 6. [*coelestis exercet flamma* Veith.]

Nunc expergiscere vere. Et nos peregrini regnavimus] Vet. *expergiscere*, *quia vere*. Legerim *expergiscere. quid verere? Et nos.* LIPS. Vet. *expergiscere*, *quia vere*. Scribe, *nunc expergiscere*, *Quid verere? Et nos peregrini regnavimus*, FR. SANCTIUS. Aliter fe-

portenderunt. Nunc te illa coelestis excitet flamma. nunc expergiscere vere. Et nos peregrini regnavimus. Qui sis, non unde natus sis, reputa. Si tua re subita con-
4 *silia torpent, at tu mea sequere.* Quum clamor impetusque multitudinis vix ſuſtineri poſſet, ex superiore parte aedium per feneſtras, in novam viam

re interſtinguunt MSS. et olim cusi: *expergiscere: vere et nos.* An fuit, *expergiscere. verere? et nos peregrini.* GRUTER. *nunc expergiscere, quia vere* Voſſ. 1. et Leid. 2. unde viri docti *nunc expergiscere. quid verere?* Verum Cl. Joseph. Wasse ad Salluſt. Catil. 21. locum recte habere docuit; alludere enim Tanaquilem ad flammam, qua Servii caput divinitus arsisse narratur c. 39. ubi inter alia Livius, *moveri vetuisse puerum, donec sua sponte experrectus esset.* Hoc igitur velle, olim te dormientem, igne coelesti circumdatum, excitari nefas erat, at nunc tandem expergiscere vere, tuto, auctoribus Diis, non e somno, sed ad regnum et (p. 169.) gloriam. Quam expositionem viri docti probat Cel. Burmann. ad Valer. Flacc. 4, 633. ubi τὸ *vere* eodem modo apud Valer. sumi docuit. Contra Cel. Dukerus Lipsii et Sanctii conjecturam haud contemnendam putabat, si alii scripti eodem tenderent. Praeterea *et nos peregrini regnamus*, pro *regnavimus*, Leid. 2. *et nos peregrini rogavimus* Haverk. a m. 1. [*expergiscere. Vere et nos* Helm. 1.]

Qui sis, non unde natus sis, reputa] *quia sis* Leid. sec. *quis sis* Voſſ. ambo, et Lipsiens. V. supra ad c. 7, 9. τὰ *non unde natus sis* desunt in Harlej. 1. sed *sis* poſteriori loco in Harlej. 2. [mox *tua te subita* Veith.]

Si tua re subita consilia torpent, at tu mea sequere] Ita primus edidit Modius in Francofurtana anni 1588. Omnes autem priores *at tu mea consilia sequere.* Et ita Florent. Voſſ. 1. Leid. ambo, Harlej. 2. Haverk. Portug. et Lipsiens. [Helm. 1. Veith.] nisi quod posterior *conscilia* legat. *tu in ea consilia sequere* Voſſ. 2.

§. 4. *Habitabat enim rex ad Jovis Statoris aedem*] Hic addidit sciolus aliquis accusativum *aedem*, qui non eſt in volumine Vormaciensi. ἐκλειπτικῶς autem loquuntur auctores, *ad Jovis Statoris*, pro ad Jovis Statoris aedem. RHENAN. Recte Rhenanus vocem *aedem* delendam monuit, cui adsentiunt etiam Leid. 1. Harlej. 1. et Voſſ. 1. a m. 1. Non tamen nuper ea contextui addita eſt. Praeterquam enim quod in vetuſtissimis edd. conspiciatur, supereſt etiam in Harlej. 2. a m. 2. Haverk. et in Oxon. B. ut Hearne teſtatur. Sed *ad Jovis Statoris locum* Harlej. 2. a m. 1. Voſſ. 1. a m. 2. Voſſ. 2. Leidens. 2. Lipsiens. et Portug. [Veith.] Et ita Hearne in Oxon. L. 2. invenit. quae ipsa lectionum discrepantia vulgatum erroris arguit, aliis hac, aliis illa voce, prout cuique optimum videbatur, ellipticum genus loquendi supplentibus. Alibi hunc errorem saepius scribae commiserunt. V. infra ad 10, 23, 13. Alias etiam voces, quae vulgo per ellipsin omitti solebant, perperam a librariis adjectas fuisse infra dicendum ad 37, 18, 1.

Digitized by Google

versas, (habitabat enim rex ad Jovis Statoris) populum Tanaquil adloquitur: Jubet *bono animo esse, sopitum fuisse regem subito ictu. ferrum haud alte in corpus descendisse. jam ad se redisse. Inspectum vulnus, absterso cruore. omnia salubria esse. confidere, prope diem ipsum eos visuros. Interim Ser. Tullio ju-*

Praeterea *habitat*, pro *habitabat*, Leid. 2. Insuper in verbis praecedentibus vox *multitudinis* deest in Harlej. sec. Deinde *in novam viam versus*, pro *versas*, habent Florent. Voss. ambo, Harlej. 2. Leid. ambo, Haverk. Lipsiens. et Portug. Eadem lectio superest in omnibus, quas vidi, editionibus ante Basileensem anni 1535. Sed perperam. 40, 7, 8. *Ex parte superiore aedium versisque in viam fenestris comissatores, tamquam ad caedem suam venientes, aditu januae arcet*. V. ad 36, 15, 7. Denique in verbis sequentibus *Tanaquil populum alloquitur* praeferunt, vocibus transpositis, Harlej. 1. Lipsiens. et Portug.

§. 5. *Ferrum haud alte in corpus descendisse*] Silius, perpetuus Livii imitator, 6, 580.

> . . . . *leve vulnus? an alte*
> *Usque ad nostra ferus penetravit pectora mucro.*

ubi vide, quae notavi. Lucan. 1, 31.

> . . . . *nulli penitus descendere ferro*
> *Contigit, alta sedent civilis vulnera dextrae.*

ubi consule Oudendorp. (* Curt. 4, 6. *nunquam tam alte penetrasse telum - cognoverant*.) *haud alte ferrum in corpus descendisse* alio ordine est in Harlej. 2. et Lipsiens.

Jam ad se redisse] Deesse haec verba in Oxon. L. 1. Hearne testis est. *rediisse* est in Voss. 1. et Haverk. V. ad 36, 35, 2.

Omnia salubria esse] *signa ad salutem* vocat Terent. Andr. 3, 2, 1.

> *Adhuc, Archilis, quae adsolent, quaeque oportet*
> *Signa esse ad salutem, omnia huic esse video.*

Interim Servii Tullii jubere populum dicto audientem esse] Livius scripsit *Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem esse*. Sic l. 5, [3, 8.] *Nec plebs*, inquit, *nobis dicto audiens atque obediens sit*. Imperitus quispiam non versatus in auctorum lectione, et proinde non intelligens, quid sibi vellet, *dicto audientem esse*, pro *Servio Tullio*, scripsit *Servii Tullii*, ut quadrarent verba *dicto Servii Tullii*, hoc est, praecepto. At *dicto audientem esse*, idem est, quod obedire. RHENAN. Rhenani emendationem probant omnes, quibus usus sum, codd. manu exarati, Voss. ambo, uterque Harlej. Leid. ambo, Lipsiens. Portug. et Haverk. a m. 1. Et ita legendum esse hoc loco, monuit etiam Schottus ad Cornel. Nepot. in vita Datam. 2. (* et ad Aur. Vict. de Vir. ill. 7.) Pluribus locutionem inlustravit Gronovius ad 8, 4, 2. et ad 29, 20, 11. ubi etiam vide, quae notavi.

bere populum dicto audientem esse. Eum jura reddi-
6 *turum, obiturumque alia regis munia esse.* Servius cum trabea et lictoribus prodit; ac, sede regia sedens, alia decernit, de aliis consulturum se regem esse

Obiturumque alia regis munia] Vetus liber habet *obiturumque alia regis munia esse.* RHENAN. Flor. S. Marci, Rott. Voss. uterque, Gud. apponunt *esse.* nec, quia paullo ante praecedit, delendum fuit, quum Livius in orationibus crebram ejus repetitionem amare videatur. 5, 11. *Praejudicium jam de reis factum esse: nam et SCto eos ab republica remotos esse, et recusantes coërcitos esse.* 4, 2. *Iterum concessum esse. finem non fieri. non posse in eadem civitate tribunos plebis et Patres esse, aut hunc ordinem, aut* (p. 170.) *illum magistratum tollendum esse.* Et passim id observes licet. JAC. GRONOV. Illud *esse*, quod Rhenanus et Cl. Jac. Gronovius ex MStis revocarunt, non modo superest in edd. ante Aldum, verum etiam in Florent. Harlej. utroque, (nisi quod posterior habeat *obiturumque alia esse munia*) Leid. utroque, et Portug. *obiturumque alia regis esse munia* habet Lips. Tò *esse* etiam Hearne se invenisse testatur in Oxonn. L. 2. et C. Hinc in contextum recepi. Neque morari debet, quod modo verbum *esse* praecesserit. Nam, ut Gronov. docet, Livius eam vocem in orationibus subinde repetere solet. Infra (* 44, 22, 17.) 40, 35, 6. *Quod fieri, praeterquam quod ita deberet, etiam prope necessarium esse. Ita enim obstinatos esse milites, ut* etc. ita recte ibi legendum monuit J. Fr. Gronov. (* similiter *essent* 23, 31, 10.)

§. 6. *Cum trabea et lictoribus prodit*] *procedit* Voss. 2. Similes turbas in his vocibus commutandis scribae supra dederunt c. 23, 6. c. 25, 1. (* 21, 55, 1.) et alibi. Pari modo etiam *excedere* et *exire* inter se commutarunt. V. ad 36, 21, 2. Videri posset Livius respicere ad sollemnes processiones magistratuum, et in primis consulum, primo die initi honoris. V. quae notavi ad Silii 6, 444. Potius tamen ob reliquorum codd. consensum hic nihil mutandum puto. Superius c. 13, 4. *Inde ad foedus faciendum duces prodeunt.* (* 3, 38, 1.) Mox *sedens* abest ab Harlej. 1. Tum *decrevit*, pro *decernit*, Portug. a m. 1. [*prodiit* Veith. mox *firmavit suas opes* Helm. 1.]

Tum demum palam facta ex comploratione in regia orta] Indicat manuscriptum exemplar esse legendum, *Tum demum palam factum*, subaudi, regem esse exstinctum. *Tum demum*, hoc est, ubi suas opes firmasset. Ceterum quia mox vetus codex habet *et comploratione in regia orta*, arbitror sic scriptum reliquisse Livium, *Tum demum palam factum. Et comploratio in regia orta.* subauditur, *est.* RHENAN. Nescio, cur veterem lectionem immutaverit Rhenanus, *Tum demum palam facta ex comploratione in regia orta.* Cum sit sensus, Servius celata morte regis opes suas firmavit, tum demum palam facta ex comploratione in regia orta regnavit. SIGON. Mallem, *Tum demum palam factum ex comploratione.* Certe *factum* exstat in Andreana ed. et scripto Rhenani. Et vero *palam factum quid esse* fuit omnino formula solennis, ubi jam alicujus mors vulgabatur, ut pluribus probavi in Suspicionibus. GRUTER. Probat hanc lectionem Sigonius, *Tum*

simulat. Itaque, per aliquot dies, quum jam exspiraſſet Tarquinius, celata morte, per speciem alienae fungendae vicis suas opes firmavit. tum demum palam facto, et comploratione in regia orta,

demum palam facta ex comploratione. Neque ego dissentio. Omnes tamen noſtri libri *Tum demum palam facto et comploratione.* GEBHARD. Rhenanus, invito Sigonio, *factum et comploratione.* Gruterus *factum ex comploratione.* Freinshemius [in Indice Flori voc. *Complorare*] *facta ex comploratione in regia orta morte.* Sed optimorum et Pall. et Gall. Florentinorumque eſt, *Tum demum palam facto, et comploratione in regia orta.* V. Diatr. ad Statii Silvas c. 48. I. 22, [20, 6.] *Quod satis erat in usum, sublato, caeterum omne incensum.* 25, [9, 4.] *Et ne ibi quidem nunciato, quo pergerent, tantum convocatos milites monuit.* 30, [8, 1.] *Velut debellato, quod ad Syphacem Carthaginiensesque attineret.* Caesar 7. Gall. 52. *Exposito, quid iniquitas loci possit, quid ipse ad Avaricum sensisset.* Ita membr. Andibus bonae fidei. Vulgatus *exposuit.* Liv. 22, 55. *Et nondum palam facto vivi mortuique per omnes pene domos complorarentur.* Ubi etiam vulgo vitiatum erat. J. FR. GRONOV. Adde Perizonium ad Sanctium 3, 9, 1. DUKER. *Tunc demum*, pro *Tum demum*, Lipsiens. V. infra ad 2, 12, 15. Deinde *palam factā et comploratione in regia orto* Harlej. antiq. [*palam facta* Veith.] *palam factum et comploratione* Florent. Leid. ambo. [Helm. 1.] Sed reliqui omnes Voſſ. ambo, Harlej. 2. Haverk. Lipsiens. Portug. et Neapolitan. Latinii; codd. etiam Oxonn. omnes, quos Hearne adhibuit, *palam facto, et comploratione;* quam lectionem merito ὁ πάνυ Gronovius probavit. In genere hoc loquendi Livius plurimus eſt. 6, 25, 5. *Adjutorem sibi ad eam rem unum petit; permissoque, ut ex collegis optaret, quem vellet, contra spem omnium L. Furium optavit.* 10, 36, 6. *Praevectus ad portam castrorum, ac statione equitum ibi obposita, edictoque, ut, quicumque ad vallum pergeret, sive ille Romanus sive Samnis esset, pro hoste haberetur.* 28, 7, 17. *Quum Heraeam venisset, audito Machanidam refugisse Lacedaemonem, Aegium se recepit.* ubi videndus eſt Rhenan. c. 21, 5. *Quidam, pacto inter se, ut victorem res sequeretur, ferro decreverunt.* ubi vid. eumdem Rhenan. 31, 39, 4. *Inde ad Pellinam est progressus, nondum comperto, quam regionem hostes petissent.* Et paullo poſt, *Rex haud procul inde et ipse consedit. Inde satis comperto, Eordaeam petituros Romanos, ad occupandas anguſtias praecessit.* 32, 15, 5. *Degressusque in campos Thessaliae, quum jam omnia exercitui deessent, explorato ante, utrum Leucadem ac sinum Ambracium onerariae tenuissent, frumentatum Ambraciam in vicem cohortes misit.* 33, 41, 5. *Pervenit in Lyciam: Patarisque cognito vivere Ptolemaeum, navigandi quidem in Aegyptum omissum consilium est.* (p. 171.) 35, 35, 13. *Fecerat sibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, nunc in dextrum cornu ad suos adequitandi; mox inde, velut imperato, quod res poposcisset, recipiendi se ad tyrannum.* 44, 28, 4. *Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarum inclusas esse, circumvecti propere, ac summotis terrore hostium navibus, onerarias in Macedoniam mittunt.*

Servius, praesidio firmo munitus, primus injussu
7 populi, voluntate Patrum regnavit. Anci liberi,
jam tum comprehensis sceleris ministris, ut vivere
regem, et tantas esse opes Servii nunciatum est,
Suessam Pometiam exsulatum ierant.

1 XLII. Nec jam publicis magis consiliis Servius,
quam privatis, munire opes. et ne, qualis Anci
libe-

c. 35, 13. *Praetorem Octavium arcessitum, exposito quid pararet, Heracleum cum classe petere jubet.* 45, 5, 2. *Petiit, ut sibi paucis adloquendi populi potestatem facerent. Permisso, Utrum nos, hospites Samothraces, vere accepimus, an falso* etc. Idem genus loquendi etiam Justino familiare est. 1, 7. *Ex universa Graecia, cognito, quod inlatum Croeso bellum esset, auxilia velut ad exstinguendum commune incendium confluebant.* ex quo plura exempla praestabit Index Freinshemianus vocibus *Cognito, Petito*, et *Quaesito.* Silius, Livii imitator, 14, 97.

- - jungit nova foedera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.

ubi alia notavi. V. etiam Doctiss. Snakenburgium ad Curtii 4, 13, 37. Praeterea *comploratione in regiam orta* Voss. uterque, Lipsiens. et Portug. Sed male.

§. 7. *Jam tunc comprehensis sceleris ministris*] *jam tum cum comprehensis* Voss. 1. et Leid. ambo, [Veith.] *jam tum cum conprensis* Harlej. 1. *jam tum cōprensis* Harlej. 2. *jam tum comprehensis* Haverk. Lipsiens. et Portug. nec non edd. usque ad Gruterum, a quo *tunc* promanavit. Supra c. 5, 1. *Jam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuisse ludicrum ferunt.* c. 7, 15. *Jam tum immortalitatis virtute partae fautor.* Infra c. 45, 2. *Jam tum erat inclitum Dianae Ephesiae fanum.* 2, 35, 6. *Damnatus absens in Volscos exsulatum abiit, minitans patriae, hostilesque jam tum spiritus gerens.* (* 6, 26, 3. 29, 1, 5. 36, 15, 1.) 45, 6, 5. *Oroandes jam tum, dum pecunia deferretur, primis tenebris solverat navem.* Et passim alibi. Id igitur revocavi. *comprensis* Florent. [*compressis* Helm. 1.]

Exsulatum ierant] *exsulatum ierunt* Voss. sec.

§. 1. *Nec jam publicis magis consiliis*] Sic et in archetypo Vormaciensi legitur. At ausim jurare ego, scripsisse Livium, *Nec jam publicis magis auxiliis Servius, quam privatis, munire opes.* Si quidem, quod ante dixit, *Servius praesidio firmo munitus*, illud ipsum est, quod hic *publica auxilia* vocat. Et aliquanto post sequitur *consilio augere imperium conatus est.* Porro facillimus scribae lapsus fuit, ut, pro *auxiliis*, scriberet *consiliis*, literarum similitudine deceptus. RHENAN. Restitui in integrum scripturam voluminum MSS. omnium, nec non impressorum ante Sigonium natum. Is nobis primum obtrusit *auxiliis*, ortum e cerebro Rhenani. Quod miror non etiam exagitatum a rabie Robortelli. GRUTER. Non Sigonius fuit, ut Gruterus credebat, qui conjecturam Rhenani *auxiliis* in contextum admisit, sed potius Caelius Secundus Curio, qui ed. Ba-

liberûm animus adversus Tarquinium fuerat, talis adversus se Tarquinii liberûm esset, duas filias juvenibus regiis, Lucio atque Arunti Tarquiniis, jungit. Nec rupit tamen fati necessi- 2
tatem humanis consiliis, quin invidia regni etiam inter domesticos infida omnia atque infesta faceret. Peropportune ad praesentis quietem status bellum cum Vejentibus (jam enim induciae

sileensi anni 1549. praefuit. Ea enim prima ita exhibuit. Recte vero Gruterus revocavit lectionem veterum codd. et edd. quibuscum faciunt nostri Voss. uterque, Leid. uterque, Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. Neque eam mutandi ullam justam caussam Rhenanus habuit, licet tamen verum sit, *consilium* et *auxilium* in Mstis confundi. V. infra ad 2, 27, 2. *publica consilia* vocat Livius, quae Servius clandestina quidem, at tamen de summa republica, cepit; quod nempe celata Tarquinii morte per speciem alienae fungendae vicis opes sibi firmaverit: *privata* vero *consilia*, quae ad familiam suam privatim pertinebant, connubium nempe filiarum, quas Tarquinii filiis elocando evitare conatus est similes insidias, atque Anci liberi Tarquinio struxissent.

Qualis Anci liberûm animus adversus Tarquinium fuerat] *Anci liberorum* Voss. 1. Leid. 2. Haverk. et Lipsiens. *Anci liberis* Voss. 2. Mox *Tarquinii liberorum* Voss. ambo, et Leid. 2. *Tarquinii liberis* Harlej. 2. *Tarquinii liberi* Lipsiens. Paullo post, *Tarquiniis Servius jungit*, media voce adjecta, Haverk. Sed male. Eadem enim jam praecessit; quare hic repeti opus non est.

§. 2. *Nec rupit tamen fati necessitatem*] *Nec tamen rumpit* Neapol. Latinii. *Nec rupit tum* Lipsiens. V. ad 22, 17, 5. *Qui cum in invidia* Florent. [*cui cum invidia* Helm. 1. ante *rupit tantam fusi* Veith.]

Bellum cum Vejentibus (jam enim induciae exierant)] Hae induciae sub Romulo factae erant, ruptae sub Tullo, ut paullo ante diximus: et a Romuli morte nunc sunt centum ac quadraginta ferme anni. Quomodo igitur jam primum exierant? nisi instauratas alicubi quis dicat. quod ipse tamen Livius dicere neglexit. GLAREAN. Omnino intelligi nequeunt induciae, quas Romulum Vejentibus in centum annos concessisse Livius supra narravit c. 15, 5. Quocumque enim Romuli anno factas dicamus, jam diu ante Servii regnum exisse debuerunt. Praeterquam quod ipsi Vejentes inducias a Romulo impetratas diu ante earum exitum perfide sub Tullo rege fregerint, ut Livius supra narravit c. 27. Verosimilis itaque est conjectura Cl. Perizonii in Animadv. Histor. c. 4. Tullum Vejentibus iterum inducias dedisse in centum annos, (p. 172.) quae regnante Servio exierunt; si autem recipiatur ejus, vel propius ad vulgatam scripturam accedens Cl. Dukeri conjectura, quam proposuerunt supra ad c. 30, 7. earum induciarum etiam Livius, quamvis non suo loco, mentionem fecisse dicendus erit.

3 exierant) aliisque Etruscis sumtum. In eo bello et virtus et fortuna enituit Tullii. fusoque ingenti hostium exercitu, haud dubius rex, seu Patrum, seu plebis animos periclitaretur, Romam rediit.
4 Adgrediturque inde ad pacis longe maximum opus.

§. 3. *Et virtus et fortuna enituit Tullii*] Alterum *et* priori loco omittunt Voss. 1. et Leid. 2. Tum *nituit* Voss. ambo, Leid. ambo, Portug. et Haverk. Deinde *fortuna Servii Tullii enituit* Harlej. 2. *fortuna Servii Tullii*, omissa voce *enituit*, Lipsiens. Denique *plebis animus* Florent. m. rec. Leid. 1. Voss. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Helm. 1.]

§. 4. *Adgrediturque inde pacis longe maximum opus*] Sic jam Andreas. Sed sex membranae me docuerunt, scribendum *Aggrediturque inde ad pacis longe maximum opus*. Recte. Sic enim et Cicero pro Murena [c. 7.] *Caeterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est*. Primo de Natura [c. 21.] *Sed antequam aggredior ad ea, quae a te disputata sunt, de te ipso dicam, quid sentiam*. Et saepe. J. FR. GRONOV. *Aggrediturque inde ad pacis longe maximum opus* etiam Florent. Voss. 1. Harlej. 1. et Leid. uterque. *Aggrediturque inde et pacis* proxime verum Voss. 2. *aggreditur inde aliud pacis* Haverk. Plaut. Bacchid. 5, 2, 30.

- - - - senem illum
Tibi dedo ulteriorem, lepide ut lenitum reddas, ego ad hunc Iratum adgrediar.

Cicero 2. de Orat. 72. *Ego cum ad caussam sum adgressus*. ubi male scriba cod. Trajectini, aliorumque codd. Oxoniensium, quos Thom. Cockman evolvit, librarii voculam *ad* omiserunt. Nam, ita saepius Ciceronem loqui solitum fuisse, constat ex exemplis, quae collegit Hadrianus Cardin. de Serm. Latin. p. 77. (* v. etiam Cel. Burmann. ad Vellej. Paterc. 2, 33.) Mox *divini juris auctor*, alio verborum ordine, Haverk.

§. 5. *Censum enim instituit, rem saluberrimam etc.*] *Census* dicebatur aestimatio rerum ac bonorum facta, secundum quam tributa solvebantur. Neque umquam, quod equidem sciam, veteres auctores pro annuo proventu usurparunt, ut nunc vulgus jurisperitorum solet. Admonuit nos ejus rei Dn. Ulricus Zasius, vir immortalitate dignissimus, ac praeter juris prudentiam, qua hac nostra aetate absque controversia regnat, etiam classicorum scriptorum eruditissimus. Quare hic *census* accipitur pro patrimonii bonis, sive pro sorte, ut populi adhuc pauperis. Quando autem et hic locus, et quae postea de suffragiis ferendis a Livio nimis concise referuntur, multos acriter torquent, quum apud Dionysium luculenter discussa sint, operae pretium putavi, ea omnia hic sub oculos in typum statuere cum summis pecuniariis utriusque auctoris, cumque classium centuriis, armis, ac telis; ut si qua inde utilitas ad lectorem manare queat, ea parte non desimus studiosis, quod in Dionysium olim etiam fecimus.

Ut, quemadmodum Numa divini auctor juris fuisset, ita Servium conditorem omnis in civitate discriminis ordinumque, quibus inter gradus dignitatis fortunaeque aliquid interlucet, posteri fama ferrent. Censum enim instituit, rem saluberrimam tan-

Classes sex.	Census.	Peditum Centuriae.	Equitum Centuriae	Arma omnia ex aere.
I.	100000. aeris. 10000. drachmae. 1000. coronati. 100. minae.	LXXX.	XVIII. Fabrorum II. Has duas Fabrorum centurias Dionysius adjecit secundae classi, Livius primae.	Galea, Clipeus, Ocreae, Lorica. Tela. Hasta, et Gladius.
II.	75000. aeris. 7500. drachmae. 750. coronati. 75. minae.	XX.		Arma. Galea, Scutum, Ocreae. Tela. Hasta, et Gladius.
III.	50000. aeris. 5000. drachmae. 500. coronati. 50. minae.	XX.		Arma. Galea, et Scutum. Tela. Hasta, et Gladius.
IV.	25000. aeris. 2500. drachmae. 250. coronati. 25. minae.	XX.	Tubicinum etc. II. Duas facit Dionysius, Livius tres: et hic quintae adjecit classi, ille quartae.	Arma. Scutum, ait Dionysius. Tela. Hasta, et verutum: quamquam in Dionysio pilum legatur.
V.	11000. aeris. 1100. drachmae. 110. coronati. 11. minae.	XXX.		Tela. Funda ac lapides missiles.
VI.		capite censorum I.		

(p. 173.) Minis ac drachmis supputat Dionysius, ut auctor Graecus, Livius vero assibus, qui erant ex aere. Quadrat autem ratio utriusque auctoris cum Guilielmi Budaei viri doctissimi supputationibus. Quapropter coronatorum Francicorum aestimati-

to ſuturo imperio: ex quo belli paciſque munia non viritim, ut ante, sed pro habitu pecuniarum fierent. Tum claſſes centuriasque et hunc ordinem ex cenſu descripſit, vel paci decorum, vel bello.

1 XLIII. Ex iis, qui centum millium aeris, aut

onem ordini proposito injecimus, oppido aptam, ut hujus quoque aetatis pecuniariam aestimationem haberet lector. Minae singulae decem coronatis, coronati vero singuli decem valent drachmis. Drachmae porro cum denariis Romanis idem habent pondus, quare denis valent assibus, ut denarii. Eſt itaque haec divisio per totum denaria. Et priorum quidem quatuor classium numerus in diminutionem habet centenarii quadranteis, at quintae prioris dimidium apud Dionysium, apud Livium minus. aït enim, *undecim millibus haec classis censebatur.* nisi et hoc corruptum quis putet, quod equidem suspicor, et legendum *duodecim millibus*, pro *undecim millibus*. Duas fabrûm centurias Dionysius secundae adjicit classi, ut dictum eſt, Livius primae. Ceterum tubicinum, cornicinum et accensorum centurias Livius tres facit, Dionysius duas. Et hic quidem quartae adjecit classi, Livius quintae. Porro in armis ac telis non multum discriminis habent. In quarta classe Livius aït arma mutata, nec adjicit, quo pacto: Dionysius eis scuta data scribit. In universum igitur erant classium centuriae cxciii. auctore Dionysio. Et cum totum curarum bellorumque onus a pauperibus in dites inclinatum esset, commodo illo levavit mitigavitque eorum indignationem Servius, quod dites ſecit vere reipublicae dominos, quippe penes quos erat maxima populi potestas, quae eſt de suffragiis ferendis. Valebant enim suffragia non viritim, sed centuriatim lata. qua in re vincebant equites cum sola prima classe. Equites enim primi vocabantur, quibus erant xv. (* lege xviii. v. ad c. 43, 8.) centuriae, dein prima classis, quae octoginta habebat centurias. Atque hi simul si consentiebant, reliquas classes omnes tribus vincebant suffragiis, quandoquidem ipsi erant centuriae xcviii. reliquae xcv. dumtaxat. GLAREAN.

Rem saluberrimam tanto futuro imperio] *Tò futuro* deerat in Leid. 2. [*tanto imperio futuro* Helm. 1.]

Belli pacisque munia] *pacisque roma* Harlej. 1. Quod literarum transpositione et exigua mutatione pro *onera* datum videtur; *onera* vero ex glossa invaluisse puto. Deinde *virium*, pro *viritim*, Lipsiens. Qui error ob similitudinem ductuum, quae in scriptura Longobardica eſt inter literas *u* et *ti*, ortus videtur. Tandem *vel pace decorum*, pro *paci*, Haverk. a m. 2.

§. 1. *Aut majorem censum haberent*] Pal. pr. *majoris censum*. Respexit ad praecedens *aeris*. GEBHARD. *majoris censum* etiam Lipsiens. Reliqui mei in vulgatum recte conspirant, nisi quod *haud majorem censum* aperte contra mentem Livii habeat Leid. 1. Alibi saepe voculae *aut* et *haud* in Mſtis commutantur. V. ad 28, 2, 11. Id vero in nullo alio codice, quam in Leid. 1. frequentius observavi. [*Ex his* deinde *milium*

majorem, censum haberent, octoginta confecit centurias, quadragenas seniorum ac juniorum. Prima 2 classis omnes adpellati. Seniores, ad urbis custodiam ut praesto essent: juvenes, ut foris bella gererent. arma his imperata, galea, clipeum, ocreae,

(et sic semper) Helm. 1. *haberent* omittit idem.]

§. 2. *Prima classis omnes adpellati*] Pal. pr. *primae classis.* Non inscite. GEBHARD. *primo classis* Voss. 1. Leid. 2. et Harlej. 1. *primo classes* Leid. 1. *primae classis* Voss. 2. Lipsiens. et Portug. [Veith.] *primo classis omnis* Florent. [Helm. 1.] *prima classis omnes appellati* Harlej. 2. et Haverk.

Juvenes ut foris bella gererent] *juniores* legendum esse conjicit Latinius. Et ita Hearne in Oxon. B. invenit. Nostri in vulgatam lectionem constanter conspirant; quam etiam mutandi legitimam caussam non video. Unus tamen Lipsiens. trajectis vocibus praefert *juvenes ut bella foris gererent.* (* Secundum Act. Lips. anni 1738. p. 483. probare debueram, comparativos et positivos jungi.)

Galea, clipeus, ocreae] Cod. vetustus habet *galea, clipeum, ocreae.* Quid autem opus erat hic scribere *clipeus*, quum utrumque doctis sit in usu, *clipeus* et *clipeum*? Virgil. 9. Aeneïd. [v. 709.]

— — *et clipeum superintonat ingens.*

Auctor Servius. RHENAN. Flor. et Helm. *clipeum.* Qua forma saepe Livius alibi. J. FR. GRONOV. *clipeum*, quod Rhenanus et Gronovius in optimis Mstis invenerunt, in meis etiam melioris notae Florent. Leid. 1. et Harlej. 1. superest, unde lectionem illam, quam primus Gronovius in contextum recepit, servandam judicavi, licet reliqui codices in alia omnia abeant. Charisius l. 1. Instit. Gramm. p. 59. *Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait, neutro autem genere imaginem significat. Sed Asinius de provinciae haeredibus imaginis clipeum masculine dixit. Clipeus praetextae imaginis positus. Et Livius in significatione scuti, neutraliter saepius, et Pomponius in Capella, quum ait: Clipeum in medio fixum est. Quare Plinius dubii sermonis secundo indistincto genere dici ait; sed litera differre, ut pugnatorium per i, clipeum, quod est a clepere, id est, caelare dictum; imaginem vero per u, clupeum, a cluendo. Sed haec differentia mihi displicet propter communionem i et u literarum. nam et maximus dicimus et maxumus, et optimus et optumus. Nec tamen* (p. 174.) *illa differentia secernimus.* Verum autem esse, quod Charisius testatur, Livium in significatione scuti saepe neutraliter *clipeum* dixisse, haec probant exempla, ex 35, 41, 10. *De multa damnatorum quadrigae inauratae in Capitolio positae in cella Jovis supra fastigium aediculae, et duodecim clipea inaurata.* c. 10, 12. *Multos pecuarios damnarunt. ex ea pecunia clipea inaurata in fastigio Jovis aedis posuerunt.* 38, 35, 5. *Et duodecim clipea aurata ab aedilibus curulibus P. Claudio et Ser. Sulpicio Galba sunt posita ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt.* V. Pierium ad Virgil. 9. Aeneïd. v. 709. Popm. de differ. verb. vo-

lorica; omnia ex aere. haec ut tegumenta corporis effent. tela in hoftem, haftaque et gladius.
3 Additae huic claffi duae fabrùm centuriae, quae sine armis stipendia facerent. datum munus, ut
4 machinas in bello ferrent. Secunda claffis intra centum usque ad quinque et septuaginta millium cenfum inftituta; et ex his, senioribus junioribus-

ce *Clipeus.* et Voffium 3. Gramm. 86. [*clypeus* Veith.]

Telaque in hostem, hastaque et gladius. additae huic etc.] *telaque in hostem hastaque et gladius addita. additae huic* Haverk. [*et gladius additi* Veith.] Sed vox insiticia recte reliquorum codd. eam ignorantium tacito consensu damnatur. Neque etiam ullus necessariam judicabit, qui animadvertit, *τὰ hastaque et gladius* pendere ex praecedenti *imperata.* Ceterum Cl. Perizonius, utrum Antonius pater, an Jacobus filius fuerit, dicere nequeo, *τό que* delevit, quasi scribendum putaret *hafta et gladius.* Sed quum copulam hanc servent omnes codices, eam, illis invitis, expungendi nullam necessitatem video. Sensus autem receptae lectionis ille constituendus eft, ut dicat Livius, praeter arma, quae tegumenta corporis essent, militibus ex prima classe lectis etiam arma, quae tela in hoftem forent, imperata fuisse duo haec, *hastaque et gladius.* De compositione hac orationis et usu vocularum *que* atque *et* plura infra v. ad 10, 80, 2.

§. 3. *Machinas in bello ferrent*] Leviter suspecta lectio. Quid enim *ferrent?* ipsine suis humeris? haud potuit. Dixisset *veherent*, *curarent* aut adsimile verbum, ferrem. Sed profecto legendum ibi potius *facerent.* Et hoc eorum munus, ut fabricarentur machinas, cum iis opus. Advoco Dionysium, qui in ipsa hac re [l. 4. p. 222.] centurias duas *ὁπλοποιῶν καὶ τεκτόνων* facit: id eft, qui *armorum fabri itemque architecti* essent. LIPSIUS 3. Poliorcet. Dial. 6. Non inmerito Lipsio suspectum fuit *ferrent.* Nec offendere debet, quod probata ejus conjectura repetatur *τὸ facerent.* Multa hujusmodi sunt in Livio. l. 30, 33. bis repetit *instruxit*, ter *ostentatur.* et ibidem c. 39. bis *tempestas adorta.* V. plura ad c. 53, 4. DUKER. V. etiam de his vocum in Livio frequentibus admodum repetitionibus supra hoc lib. c. 3, 9.

§. 4. *Intra centum usque ad quinque et septuaginta millium censum*] *inter centum* Leid. 1. et Harlej. 1. Qui error in Mftis passim occurrit. V. ad 5, 27, 3. Tum *quinum et septuaginta* Voff. 1. *quinque et LXXX* Oxon. L. 1. ut Hearne monet.

Et ex his senioribus junioribusque] Vocula *et* deeft in Leid. 1. et Harlej. 2. Sed eam intercepisse videtur sequens ob similitudinem literarum. In reliquis constanter supereft. Praeterea *τὸ his* exsulat ab Harlej. 1. cui tamen nullus meorum codd. concinit.

§. 5. *Tertiae classis in quinquaginta millium censum esse voluit*] Antiqua lectio *Tertia classis in quinquaginta millium censum esse*

que, viginti conſcriptae centuriae: arma imperata,
scutum pro clipeo, et praeter loricam omnia ea-
dem. Tertiae claſſis in quinquaginta millium cen- 5
sum eſſe voluit. totidem centuriae et hae, eodem-
que diſcrimine aetatium, factae: nec de armis
quidquam mutatum; ocreae tantum ademtae. In 6
quarta claſſe cenſus quinque et viginti millium,

voluit. Totidem centuriae et hae. Suspicor scriptum fuisse *In tertia classe quinquaginta millium censum esse voluit.* aut *Tertiae classis millium quinquaginta censum esse voluit.* RHENAN. Quod in Wormaciensi Rhenani, etiam superat in Voſſ. 1. Leid. ambobus, Harlej. 1. et Lipsiens. [Helm. 1.] Sed *Tertiae classis, quam intra quinque et septuaginta usque in quinquaginta millium censum esse voluit* Voſſ. 2. *Tertiam classem in quinquaginta millium censum esse voluit* Harlej. 2. Haverk. [Veith.] et Portug. in margine, quum in contextu habeat *Tertiae classis quinquaginta millium censum esse voluit*, ut fere Rhenanus legendum conjecit. *Tertiam classem quinquaginta millium censum esse voluit* Oxonn. B. C. et L. 2. ut Hearne auctor eſt. Offensi fuisse videntur librarii praepositione *in*, neque intellexisse, quo sensu dicatur *in quinquaginta millium*, quod, si vulgatam lectionem servari placet, commode positum accipi poteſt pro *usque in summam quinquaginta millium.* Ita enim *in* apud Livium aliosque saepe occurrit. Infra 44, 2, 7. *Itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum castra posituri erant, deliberatio ejus rei differtur.* In Epit. l. 100. *Q. Metellus perdomitis Cretensibus, liberae in id tempus insulae, leges dedit.* V. Cl. Dukerum ad Flori Praefat. §. 1. Quum tamen nullus codicum lectionem receptam firmet, a vitio locus liber non esse videtur: qui ut persanetur, integriores codices exspectandos reor, quamvis variae conjecturae menti obferantur, quarum unam tantum nunc proponam, forte legendum eſſe *Tertiae classis in quinquaginta millia censum esse voluit.* ut nempe numerus notis expressus *in L. M.* errori caussam dederit. V. infra ad 25, 9, 16. (* v. Act. Lips. anni 1738. p. 484.)

Totidem centuriae et hae; eodemque discrimine aetatum factae] *totidem centuriae et eodem discrimine* (p. 175.) Leid. 2. et Portug. a m. 2. *totidem centuriae et hae, eodem discrimine* Haverk. *totidem centuriae et hec, eodemque discrimine* Voſſ. 2. Leid. 1. Portug. a m. 1. et Voſſ. 1. a m. 1. in quo *τὸ hec* poſtea expunctum eſt. V. infra ad 2, 44, 12. Deinde *aetatium* Florent. Voſſ. 2. et Leid. uterque. V. Voſſ. 4. Grammat. 14. et Cel. Burmann. ad Vellej. Paterc. 2, 89, 1. (* v. ad 9, 17, 7.) Eam scripturam, optimi codicis auctoritatem secutus, recepi, licet plerique reliqui vulgatum servent, nisi, quod corrupte, proxime tamen ad vulgatum, *et datum* pro eo legatur in Lipsiens. [*et haec aetatum* Helm. 1. *aetatum fecit* Veith.]

Nec de armis quidquam mutatum] *quiquam* Leid. pr. V. ad 40, 47, 9. *quidquam ademtum vel mutatum* Leid. 2. et Voſſ. 1. in quo tamen adjectis notis voces *ademptum vel* delendas eſſe librarius indicavit.

totidem centuriae factae. arma mutata, nihil prae-
7 ter hastam et verutum datum. Quinta classis au-

§. 6. *Arma mutata, nihil praeter hastam et verutum datum*] Multis ad hunc locum probare conatur Doujatius, vulgatam interpunctionem mutandam esse: ea enim servata, milites ex hac classe lectos adnumerari debere levi armaturae, quia Livius dicendo, *arma mutata, nihil praeter hastam et verutum datum esse*, innuat, galeam, scutum, ac gladium, quibus milites ex tertia classe armabantur, iis ademta esse: id tamen verosimile non videri ob duas praesertim caussas: primo quod Dionys. l. 4. Antiq. p. 222. testetur, arma quartae classi imperata fuisse *ϑυρεούς τε, καὶ ξίφη, καὶ δόρατα*. Secundo, quod probabile non sit, ex quinque classibus duas, quartam nempe et quintam, destinatas esse, ex quibus milites levioris armaturae scriberentur, quorum non ita magnum in bello momentum erat. His permotus ita distinguendum putat: *arma mutata nihil praeter hastam, et verutum datum.* Ut sensus sit, eadem arma, quae tertiae classi, etiam imperata fuisse quartae classi, nisi quod loco *hastae* datum sit *verutum*. Verum animadvertisse non videtur Doujatius, dissensu, quem inter Livium, recepta vulgata interpunctione, et Dionysium esse contendit, sublato, novum dissensum ex emendata ejus distinctione oriri. Secundum Dionys. enim quartae classi inter alia arma imperantur *δόρατα*, tribus prioribus classibus itidem imperata; sed admissa ejus distinctione, *hastae*, quas Livius similiter tribus illis classibus imperatas dixerat, quartae classi eripiuntur, ejusque loco dantur *veruta*. Novi equidem *δόρυ* vocem generalem esse, quo non tantum cominus pugnatur, verum etiam quo eminus proelium conseritur. V. Lipsium 4. Poliorc. Dial. 4. At ejusdem significationis etiam vox *hasta* est; nam illam quoque telum indicasse, quo non tantum cominus, sed etiam eminus res gerebatur, indicat Cicer. de Senect. 6. *Nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis, aut cominus gladiis utervtur; sed consilio, ratione, sententia.* Adeoque quemadmodum Dionys. quatuor his primis classibus *δόρατα*, ita etiam Livius iisdem *hastas* imperatas fuisse dicere potuit. Vulgatam itaque interpunctionem servavi, sive verba Livii *hastam et verutum* accipere velis pro hastam, id est, verutum, aut hastam missilem: verutum enim missile esse patet ex Livii 8, 24, 13. *Jamque in vadum egressum eminus veruto Lucanus exsul transfigit.* sive ea ita interpretari velis, ut *hasta et verutum* duo diversa tela notent, alterum quo cominus, alterum quo eminus res geratur. Ita certe uni eidemque militi *hasta et gaesa* dantur apud Liv. 8, 8, 5. *Leves autem* (milites,) *qui hastam tantum gaesaque gererent, vocabantur.* Ex quo loco insuper patet, Livium militibus levis armaturae non *verutum*, sed *gaesa*, tribuisse, adeoque secundum Livium classi quartae leviora quidem arma, quam tribus prioribus, quemadmodum etiam tertiae, quam duabus praecedentibus, imperari; non tamen propterea sequi, quartam etiam classem ad levem armaturam ita proprie dictam destinatam esse. Ne quid tamen dissimulem, alibi velitibus sive militibus levis armaturae *verutum* tribuitur, ut 21, 55, 11. *Eos velites, ad id ipsum locati, verutis conjectis, et avertere, et insecuti aversos sub caudis fodiebant.* Quod

cta, centuriae triginta factae: fundas lapidesque missiles hi secum gerebant. in his adcensi, corni-

autem adtinet ad dissensum, qui manet inter Dionys. et Livium, potuerunt diversos auctores secuti esse, praesertim quia et in aliis partibus hujus descriptionis instituti census inter eos non conveniat. V. Glarean. ad cap. praec. §. 5. Adeoque, eosdem hic etiam dissentire, mirum haberi nequit. Ceterum *verrutum* Florent. Voss. uterque, Leid. 1. et Harlej. 1. V. infra ad 2, 20, 9. [*factae et arma mutata* Veith.]

§. 7. *Quinta classis aucta*] Ultima vox in Voss. 1. erat omissa a principio, postea tamen inter versus adscripta est. Pro ea *acta* est in Harlej. 1. [Helm. 1.] V. ad 21, 61, 4. Mox vocula *hi* exsulat ab Portug.

In his accensi, cornicines, tibicinesque] Vet. lib. *tubicinesque*. Egregie. Dionysius enim [l. 4. p. 222.] ubi hac de re agit, vertit σαλπιγκτάς. SIGON. Pall. prim. ac tert. *cornicines tibicinesque*. Secundus vero, ut Sigonii liber, *tubicines in tres* etc. GEBHARD. *cornicines et tubicines* infra etiam junctos memorat Livius 2, 64, 10. *Cornicines tubicinesque in equis inpositos canere ante vallum jubet*. (p. 176.) ubi in quibusdam Mstis similiter peccatur. *tubicinesque* etiam Ascensius anno 1513. et 1516. edidit et ita Florent. Donjatius ex loco Dionysii mox laudando vulgatum tueri conatur. Quum enim is in illis centuriis praeter cornicines tubicinesque fuisse dicat, qui aliis instrumentis classicum canebant, in illis sine dubio tibicines Livio memoratos fuisse credit. Sed infeliciter. Licet enim alias gentes tibiis in bello usas fuisse constet, vellem tamen idoneis scriptorum locis docuisset, idem etiam apud Romanos obtinuisse. Praeterea Cl. Jac. Perizonius ad marginem Livii, quo uti solitus fuit, scribendum conjecit *His accensi cornicines tubicinesque*, ab initio expuncta praepositione *in;* id enim convenire Dionys. qui non alios, quam qui classicum in bello canerent, adeoque nullos accensos, in his centuriis agnoscens, ita inquit l. 4. p. 222. Δύο δὲ σαλπιστῶν τε καὶ τυμπανιστῶν, καὶ τῶν ἄλλοις τισὶν ὀργάνοις ἐπισημαινόντων τὰ παρακλητικὰ τοῦ πολέμου. Et veram ejus emendationem puto. Non enim *in his*, id est, inter has triginta centurias quintae classis, fuerunt tres centuriae destinatao accensis, cornicinibus et tubicinibus; sed *his* triginta centuriis quintae classis insuper *accensi*, id est, adjecti, adnumerati fuerunt aliae centuriae, in quas relati erant cornicines et tubicines. Certe qui in veteri re militari Romanorum *accensi* vocati sunt, de quibus Festus agit in voce *Adscriptitii*, hic intelligi nequeunt. (* v. Act. Lips. anni 1738. p. 485. ubi contenditur, *accenseri in his* poni pro *accenseri his*, ut *annumerari in his* Cic. pro Rosc. Amer. 31. An ita ambigue Livius loqui voluit? Verum insuper *accensi in his triginta* notavit, cornicines et tubicines duas tribus eas triginta factas esse, quod falsum: constitit enim illa tribus ex triginta duabus centuriis.)

In tres centurias distributi] Malim *in duas*, ut scribit Dionysius [l. 4. p. 222.] ut centuriae omnes sint 193. numero impari, ut concipit Dionysius, non 194. SIGON. Sigonii conjectura non displicet. Firmatur enim non tantum testimonio Dionysii, sed ex eo etiam, quod vel secundum Livium a Servio rege in qualibet classe, ex qua milites legebantur, observatum fuerit, ut in unaquaque earum tot

cines, tibicinesque, in tres centurias diſtributi.
8 Undecim millibus haec claſſis cenſebatur. Hoc mi-
nor cenſus reliquam multitudinem habuit. inde

eſſent centuriae juniorum, quot erant seniorum. Et hinc etiam scriptae fuerunt duae fabrùm centuriae, altera nempe seniorum, altera juniorum, ut Dionys. loco laudato refert. Id autem falleret in hac quinta classe, si triginta ejus centuriis tres aliae accensae fuissent, quas non modo tantum duas, sed alteram similiter seniorum, alteram juniorum fuisse, Dionysius ibidem teſtatur. In sexta quidem classe una tantum centuria memoratur, verum haec centuria fuit *immunis militia*, ut Livius, sive, ut inquit Dionys. Servius eam *ϛρατείας ἀπέλυσε*. Hinc etiam non erat, cur in seniores et juniores diſtribueretur; Livius enim hanc divisionem factam dicit, *seniores ad urbis custodiam ut praesto essent, juvenes ut foris bella gererent*. Et hinc jam firmari poteſt Perizonii conjectura in verbis praecedentibus, nisi quis exciperet, hoc loco quidem *duas centurias* legendum esse, sed quamquo earum ex triplici hominum genere, accensis, cornicinibus et tubicinibus conſtitisse, et alteram earum seniorum, alteram juniorum fuisse. Certe sic ferri non posset sententia Doujatii, qui ex eo, quod Livius accensos, cornicines et tibicines *in tres centurias* diſtributos aït, conjicit, accensorum unam aliquando centuriam fuisse. Fatendum tamen omnes codices meos conſtanter praeferre *in tres centurias*, nisi quod in solo Voſſ. 2. sit *inter centurias*. (* v. Act. Lips. anni 1738. p. 485. ubi dicitur, eos, qui *accensos* militum genus fuisse putant, ad id induci posse, ut credant, totidem fuisse centurias, quot ordines, id eſt, tres. ita perperam iterum augebatur numerus centuriarum. At si capiamus *in his* sc. triginta fuerunt tres etc. tantum 27. centuriae supersunt. quot autem earum seniores, quot juniores erunt?)

Undecim millibus haec classis censebatur] In hanc lectionem conspirant codices, quos consului. Unus tantum Harlej. 1. leviter corruptus *indecim millibus* praefert; unus etiam Haverk. voce auctior *haec classis esse censebatur* minus recte legit. Attamen *duodecim millibus* legendum suspicatur Glareanus ad c. praec. §. 5. *duodecim millibus quingentis* Hotomann. de re numm. p. 124. exiſtimans Livium hoc modo per notas scripsisse, *ccIↃↃcIↃcIↃIↃ*. imperitum autem librarium duas poſteriores *cIↃ IↃ*. quasi supervacuas, omisisse.

§. 8. *Hinc minor census reliquam multitudinem habuit*] Scribe juxta fidem vetuſti voluminis, *Hoc minor census*. Eſt autem *Hoc* ablativi casus. Id quod non animadvertit, qui *Hinc* adverbium supposuit. RHENAN. *Hac minor* habet Voſſ. 1. *Hic minor* Voſſ. 2. Leid. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Veith.] etiam edd. ante Moguntinam, quae prima *Hinc* recepit, nullo meorum codd. favente. Reliqui enim Leid. 1. et Harlej. 1. quemadmodum Rhenanus emendabat, *Hoc minor* servant; quomodo etiam ante Rhenanum Aldus edidit: cui Colonienses anno 1525. et Cervicornus anno 1528. recte auscultarunt.

Inde una centuria facta est immunis militia] *centuria jam facta est* Leid. 2. et a m. 1. Voſſ. 1. Tum *facta est in militia* Harlej.

una centuria facta est, inmunis militia. Ita pedestri exercitu ornato distributoque, equitum ex primoribus civitatis duodecim scripsit centurias. Sex 9

antiquior. Si libri addicerent, mallem *inmunis militiae*. Ita enim 7, 7, 5. *Inmunes quoque operum militarium erant*. Quamvis tamen nec alterum temere damnandum.

Pedestri exercitu ornato distributoque armato distributoque Voss. 2. *ordinato distributoque* Leid. 2. Utrumque ex glossa interpretis natum censeo. Simili modo *ordinare*, pro *ornare*, eodem sensu librarii alibi dederunt eadem ex caussa. V. ad 24, 48, 7. Quemadmodum etiam *armare*, pro *ornare*. V. infra ad 40, 36, 5.

Equitum ex primoribus civitatis XII. *scripsit centurias, sex item alias* etc.] Ex his verbis centurias colligit Glareanus xv. cum sint xviii. Tres enim veteres tantum auctas esse putare videtur, cum ex tribus sex factas esse Livius intelligat. †. „V. annotationes Glareani, eique injuriam „manifestam fieri dices." †. Hac (p. 177.) enim de re sic ait in Prisco [c. 36, 2.] *Tarquinius equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Ramnenses, Tatienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, suoque insignes relinquere nomine.* Et paullo post. *Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquum mutavit, numero tantum alterum adjecit, ut mille DCCC equites in tribus centuriis essent: posteriores modo sub iisdem nominibus, qui additi erant, appellati sunt: quas nunc, quia geminatae sunt, sex vocant centurias.* Haec ibi. Geminavit autem eas Tullius, ita ut ex tribus sex faceret, sed sub iisdem nominibus. Quo efficiebatur, ut primi essent et secundi Ramnenses, primi et secundi Tatienses et Luceres. Quod Festus etiam docet, qui l. 17. ait ita [in v. *Sex Vestae*.] *Civitas Romana in sex distributa erat partes, in primos, secundos Tatienses, Ramnenses et Luceres.* Dionysius item [l. 4. p. 222.] decem et octo centurias a Tullio factas scribit, non quindecim. SIGON. Errorem ab operis typographicis commissum Sigonius hic tribuit Glareano. Quamvis enim revera tantum quindecim equitum centurias memoret supra ad c. praec. §. 5. tamen dicendo eas cum octoginta primae classis centuriis nonaginta octo centurias efficere, adeoque tribus suffragiis reliquarum quinque classium nonaginta quinque centurias vincere, satis indicat, se credere, non quindecim, sed octodecim equitum centurias primae classi a Servio additas esse. Quin et in tabula ibidem descripta, qua universam populi Romani divisionem in sex classes, classium in suas centurias, aliamque classium inter se differentiam complectitur, non ambigue etiam octodecim equitum centurias memorat. Ceterum *civitatibus*, pro *civitatis*, Leid. 1. qui error a librariis frequenter in Mstis commissus est. V. infra ad 22, 8, 7.

§. 9. *Sex item alias centurias tribus ab Romulo institutis*] Excidit particula monosyllaba, et scribendum, *fecit e tribus ab Romulo institutis.* Intellige, quod praetermisit Livius, et ab Tarquinio auctis. Sed de hoc quoque loco, quod satis sit, in Observationibus [3, 25.] Neque enim attenti hic interpretes. J. FR. GRONOV. Salmasius de Milit. Rom. c. 20. hunc locum ita accepit, quasi ad tres equitum centurias ab Romulo institutas

item alias centurias tribus ab Romulo institutis sub iisdem, quibus inauguratae erant, nominibus fecit. Ad equos emendos dena millia aeris ex publico data; et, quibus equos alerent, viduae adtributae,

Servius sex adjunxerit, et deinde duodecim alias scripserit, ut ita non octodecim, quot Dionys. l. 4. p. 222. numerat, sed viginti et unam centuriam fecerit. Verum omnem hanc difficultatem facile dispellit a Gronovio adhibita medicina, qui *sex item alias centurias e tribus ab Romulo institutis* legendum conjecit.

Ad equos emendos dena millia aeris ex publico data] Magna quidem illa summa est. nam aureos Romanos confecit ad quadraginta. Neque verisimile est, in tanta paupertate tanti equos constitisse: sed *equorum* vocabulo, ut opinor, etiam ornamenta complectitur. Deinde semel ea pecunia dabatur, ut, equo perempto, alterum sibi suis numis eques compararet. HOTOMANNUS de re numm. p. 88. Salmas. de Milit. Roman. c. 21. legendum censebat *una millia aeris*, ad id permotus loco Varron. 7. de Ling. Lat. p. 98. *Debet itaque dici, ut Vatiniorum, Manliorum, sic denariorum; et non equum publicum mille assarium esse, sed mille assariorum.* Illud autem *una millia* eodem modo dici, quo *una moenia* occurrit apud Sallust. in Catil. 6. Verum nihil apud Livium mutandum esse docuerunt viri longe doctissimi J. Fr. Gronovius 3. d. Pecun. Vet. 2. et Rath. Herm. Schelius in dissert. post Hygin. et Polyb. de Castris Rom. c. 4. Quorum ille locum Varronis accipiendum putabat non de millenis aeris, quibus equus publicus emebatur tempore Servii, sed quae aerarium conferebat in equi publici inpensam. Quum autem Livius mox addat, viduas bina millia annua, quibus equi alerentur, pependisse, statuebat, equites proprie millenos aeris accepisse in equi publici inpensam, altera millia addita ad exhibendum curatorem equi servum. Schelius vero vel Gronovii expositionem probabat, vel Varronem de equitum stipendio quadrimestri loqui opinabatur, vel denique decem millia Serviana, quae olim equiti ad emendum equum dabantur, postea in decem pensiones annuas (tot annos enim eques merebat) conversa fuisse, atque ita Varronem recte dixisse, *equum publicum mille assariorum esse*, id est, mille asses factum pretium annuum equi publici. Ceterum Budaeus d. Ass. l. 4. p. 466. quoniam Livius non *equum emendum*, sed *equos emendos* dicat, credebat, quemque equitem duos equos habuisse, unicuique autem emendo quinque millia aeris, alendo mille aeris tributa fuisse. Contra Cl. Perizon. in margine Liviana credidit, verba *ad equos emendos dena millia* ita accipienda esse, quasi dictum foret, ad singulos equos emendos decem millia aeris data esse, sed hanc summam illo tempore inmodicam fuisse. ideoque *decem* pro *dena*, et *duo* pro *bina* legendum conjecit, et ita verba accipienda putabat eo sensu, quo Budaeus illa accepit.

Et, quibus equos alerent, viduae adtributae] Censeo Livium edidisse *Et, qui equos alerent.* Id est, ut haberent in sumtum, quo alerent equites. Sic enim loque-

quae bina millia aeris in annos singulos penderent. Haec omnia in dites a pauperibus inclinata onera. Deinde est honos additus. non enim (ut ab Romulo traditum ceteri servaverant reges) viritim suf-

bantur. Plaut. Trinummo [2, 2, 74.] *Habemus et qui nosmet utamur.* Pro quo Terentius in Adelphis [5, 9, 24.] *unde utatur.* Cicero 11. ad Att. Ep. 11. *Id quoque* (p. 178.) *velim, cum illa videas, ut sit, qui utamur.* 13. Ep. 13. *Habere qui utar.* V. de Pec. Vet. 2, 7. J. FR. GRONOV. Idem, quod Gronovio, etiam Dousae in mentem venerat 1. Plautinar. Explanat. 13. DUKER. Gellius 1, 13. *Cum circumsidere, oppugnareque Leucas oppidum pararet, opusque esset firma atque procera trabe, qui arietem faceret, quo muros ejus oppidi quateret.* V. Zinzerl. Promuls. Crit. c. 3. Ad haec *ex quibus alerent* habet Voss. sec. [Veith.]

Bina millia aeris in annos singulos] Quae bina millia eques non percipiebat tamquam stipendium; id enim equitibus demum constitutum est bello Vejenti, teste Livio 5, 7, 13. sed ut inpendium, quo equum publicum et equisonem, qui equum curabat, aleret. V. Gronov. 3. de Pec. Vet. 2. Ceterum Livius in genere aït *viduas adtributas* esse, quae haec bina millia aeris solverent; quare non accedo sententiae eorum, qui solas equitum viduas intelligi putant. Quum enim plures equites, quam equitum viduas, fuisse verosimile sit, unde ergo sumtus in equos penderetur reliquis equitibus, qui numero superabant equitum viduas? Intelligo itaque omnes viduas, quae in populo Romano erant; non quasi quaelibet earum quotannis bina millia aeris penderent, ea enim justo major foret summa, certe quarumdam viduarum ratione: sed tantum quemlibet equitem bina illa millia aeris in annos singulos accepisse ex tributo, quod viduae pro ratione facultatum reipublicae conferebant. Et ita necesse non erit, ut cum Doujatio locum mendi suspectum habeamus. Porro *bina millia aeris in singulos* habet Haverk. a m. 1. Sed *in singulos annos* adscriptum est postea. [*inclinata sunt onera.* Veith.]

§. 10. *Non enim ut ab Romulo traditum* etc.] Obscure nimis, ne frigide dicam, Livius hunc locum perstrinxit; in quem si quis pandiculantibus, ut dicitur, oculis incidat, aut hallucinabundus haereat, oportet, aut manifesta ignorationis confessione victus abeat. Ex his verbis enim, quae suffragiorum esset ratio, haud intelligi potest. Etenim demonstrari oportuit, qua ratione comparatum esset, ut suffragium primae classis ita polleret, ut, si nihil in illis variaretur, non esset opus ad reliquos ordines pervenire. At centum nonaginta tres centuriae, ut Dionysius demonstrat, juniorum seniorumque tum scriptae sunt. quo apparet, octoginta centurias non potuisse id praestare, cum centuriarum dimidium non explerent, non modo superarent: nec si centuriarum numerus aliquanto minor fuerit, ut Livio placere video, id accidere potuisset. Sed certe sic habet, ut ex Dionysii lectione condiscitur. Adscripserat Tullius decem et octo equitum centurias primae classi: copulavit dico illorum suffragia, ita ut octo et nonaginta essent centuriae

fragium eadem vi eodemque jure promiſcue omnibus datum eſt: sed gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio videretur, et vis omnis pe-
11 nes primores civitatis eſſet. Equites enim voca-

in primo ordine: quibus si in ferendo suffragio convenisset, quia supra dimidium suffragiorum continerent, non erat opus ad inferiores classes devenire. Haec eadem Livius, sed concise, ut dixi, et obscure nimis. SABELL. *ut ab Romulo ceteri traditum* ordine mutato eſt in Harlej. 2. et Lipsiens.

Ceteri servaverant reges] *servaverunt* Voſſ. 1. et Leid. 2. Mox *viritim suffragia* etc. *data. sed gradus facti* Voſſ. 2. *promiscue* Florent. Praeterea trajectis vocibus *datum est omnibus* Haverk. Hinc vocula auctior *sed et gradus* Leid. 2. Tum *ut nec exclusus quisquam ab suffragio videretur* Haverk. Denique *et vis omnibus penes primores civitatis esse* Lipsiens. [*reges nec viritim* Veith.]

§. 11. *Equites enim vocabantur primi: octoginta inde primae classis centuriae primum peditum vocabantur: ibi*] Hic locus in plerisque Livii codd. corruptus invenitur. diſtinguendum enim ante *octoginta*. Aldinus etiam cod. adjecit *primum*, poſt verbum *centuriae*; quod non habent alii codices, nec mihi sane placet. GLAREAN. Voces hae, *primum peditum vocabantur*, perspicue glossema sunt ejus, qui locum hunc in margine libri interpretatus eſt: id quod non solum supervacanea repetitio vocis, *vocabantur*, sed etiam veterum aliquot librorum auctoritas comprobat, a quibus absunt ejusmodi voces. Accedit, quod, si tollantur, multo venustior ipsa oratio redditur. SIGON. Tria vocabula, quae Sigonius recte pro glossemate habuit, supersunt tamen in Voſſ. 1. Harlej. 1. Leid. utroque, Lipſiens. et Portug. [Helm. 1. Veith.] Eademque Hearne in Oxonn. L. 2. et C. reperit. *centuriae primi peditum vocabantur* Voſſ. 2. et Haverk. *centuriae peditum vocabantur*, ut ante Aldum omnes edd. praeferebant, eſt in Harlej. 2. Sed voces *primum peditum vocabantur* ab Oxonn. L. 1. N. et B. abesse Hearne notavit. [*Equites quidem vocabantur* Veith. *Quirites enim* Helm. 1.]

Ibi si variaret, quod raro incidebat, ut etc. *ad infimos pervenirent*] Haec verba videntur nescio quid desiderare. Neque enim sequitur *tum*, vel quid simile. Et esset effugium. Sed quo lectoris animo, imo meo, satisfacerem, haud erat: ideoque ea studioſis discutienda relinquo. GLAREAN. Glareanus hoc loco desiderari aliquid censet, quasi vero haec sententia futura fuerit, ibi si variaret, tum efficiebatur, ut secundae classis centuriae vocarentur. Neque intelligit, totam hanc orationem altius initium ducere; inquit enim, *Gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio videretur, et vis omnis penes primores civitatis esset: equites enim vocabantur primi, octoginta inde* [illegible] *classis centuriae. Ibi si* [illegible]*riaret, quod raro incidebat,* alter gradus nimirum fuit, *ut secundae classis centuriae vocarentur.* (p.179)Hunc senſum cum vetuſtiores, aut librarii, aut emendatores, non percepissent, deinde *descenderent*, pro *descenderunt*, scripsere. Eſt autem nova quasi res addenda ita: †. „Sed quis dedit tibi, o Sigoni, addendi poteſta-

bantur primi; octoginta inde primae claſſis centuriae: ibi si variaret, quod raro incidebat, ut secundae claſſis vocarentur: nec fere umquam infra ita deſcenderent, ut ad infimos pervenirent. Nec 12

„tem Livio verba? Non putas „Glareanum etiam potuisse addere verba, si id esset emendare auctores, et non potius „corrumpere?" †. *Quod ad tertiam et reliquas classes attinet, numquam ita infra descenderunt, ut ad infimos pervenirent.* Id Dionysius [l. 4. p. 224.] prope *ἀδύνατον* fuisse scribit ita, *Τῦτο δὲ ἦν σπάνιον, καὶ ἐ μακρὰν ἀπέχον τῦ ἀδυνάτε.* SIGON. *ut secundae classes vocarentur*, pro *classis*, Florent. Voſſ. 1. Leid. uterque, Harlej. 1. Lipsiens. et Portug. *ut secundae classis centuriae vocarentur* Harlej. 2. Deinde *descenderant* Voſſ. 2. Sigonius malebat *descenderunt*, quod servat Haverk. Sed nihil mutandum. Oratio enim ita poteſt ex praecedentibus suppleri *Nec fere umquam incidit*, ut *infra ita descenderent, ut ad imos pervenirent.* [*ut sedem classes vocarentur* Helm. 1.]

§. 12. *Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc est, post expletas quinque et triginta tribus* etc. *non convenire*] Quod de tribuum divisione in quatuor urbis loca obscure quidem Livius, sed clare Dionysius, explicat, non magnam habet difficultatem. Quod vero de 35. tribubus apud Livium obscurum, apud Dionysium etiam non discuſſum, lectori conjiciendum relinquo. Multa sane ejusmodi etiam noſtra aetate in urbibus fiunt. Verum a nobis haec indicata dumtaxat, ut admoneremus studiosos, quo judicio auctores sint legendi. Magna enim lectorum turba oppido quam facile quaedam transilimus, quasi bene intellecta; sed ubi penitius introſpexerimus, Dii boni! quantum nonnumquam absumus a vero scopo? Sed hercule id verum eſt, quod vulgo dici solet, *Nescientibus viam omnia, etiam invia, viam eſſe.* GLAREAN. Sensus eſt, Servius Tullius omnem populum in 4. tribus descripsit; idem eundem in centurias 193. subsequentibus autem temporibus, inquit, cum populus ita creverit, ut 35. tribus expletae sint, centuriarum etiam numerus duplicatus eſt. Quare mirandum non eſt, hunc ordinem centuriarum, qui nunc eſt, ad summam Servii Tullii inſtitutam non convenire. SIGON. Locus eſt obscurissimus; ad cujus intelligentiam libet hic Octavii Pantagathi totam de centuriis opinionem proferre, quam Antonius Auguſtinus, a se accurate olim literis mandatam, ac his plane verbis descriptam, ad me misit. Explicat, inquit, Livius paucis, quid comitia centuriata Tullii ab iis, quae Livii tempore habebantur, differrent. Ea differentia notior fuit iis, qui eodem tempore vixerunt, quam nobis, qui non solum comitia Liviana, sed et ipsos annales Livii et Livium in Livio desideramus. Usque eo perierunt scripta veterum, et ea, quae exſtant, male accepta a librariis sunt, ut hoc nescio quid, quod scimus, multis teneamus in tenebris. Sed hoc primum in his verbis cognoscere videmur, differre illa comitia a poſterioribus, quod poſt expletas 35. tribus alia summa confecta sit non 70. centuriarum in omnibus classibus, aut in duabus classibus, ut ex Phi-

mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc eſt, poſt exple-

lipp. II. Ciceronis nonnemo suspicabatur, sed in singulis classibus. Sic videtur dicere, eam summam centuriarum Tullianarum durasse, quoad 35. tribus explerentur. Additque, *Quadrifariam enim urbe divisa regionibus collibusque, quae habitabantur partes, tribus eas appellavit, ut ego arbitror, ab tributo: nam ejus quoque aequaliter ex censu conferendi ab eodem inita ratio est. Neque hae tribus ad centuriarum distributionem numerumque quicquam pertinuere.* Ex his verbis tribus urbanas quatuor a Servio Tullio inſtitutas elicimus: de ruſticis mirum silentium. Originem nominis a tributo, quae parum grata eſt; cum alia sit potior a numero trium antiquiorum Ramnensium, Titiensium, et Lucerum. Sed, quod poſtremum eſt, maxime quaerebam; eas tribus, regionibus et collibus divisas, non, ut alias, hominum genere et nationibus, nihil ad Servianam centuriarum diſtributionem et numerum pertinuisse. Nam poſt expletas 35. tribus pertinuerunt tum ad centuriarum diſtributionem, tum ad numerum. Dixerat enim prius, duplicari numerum 35. tribuum centuriis seniorum et juniorum; ita summam effici aliam. Nam, ut in libro de legibus dictum a nobis eſt, prima classis conſtat 35. centuriis equitum, 35. juniorum, totidem seniorum peditum centuriis. Secunda classis totidem habet seniores pedites atque juniores, equites nullos habet. Sic tertia, quarta, et quinta. Fiunt centuriae 385. singulae centuriae diſtinguuntur nominibus tribuum: eſt enim, ut Cicero aït in Planciana [c. 20.] *centuria pars tribus.* Binae enim centuriae peditum sunt in singulis classibus, una equitum in prima classe ex singulis tribubus. Quod si quis etiam equites exiſtimat in seniores et juniores divisos fuisse: tum 70. equitum centuriae fuerint necesse eſt, et numerus omnium centuriarum 420. Sed sive haec summa fuerit, sive superior, vere a Serviana summa longe differret. Nomina singularum centuriarum nominibus tribuum explicare possumus. Ut enim apud Livium invenimus l. 27, [6, 3.] *Galeriam juniorum* centuriae nomen fuiſſe, quae praerogativa fuerit centuriatorum comitiorum; et l. 26, [22, 11.] *Veturiam juniorum*, quae habuerit alios seniores, cum quibus consuluerit; hoc eſt, centuriam ejusdem tribus et classis, *Veturiam seniorum* dictam: sic facile persuasi (p. 180.) sumus, omnes centurias ita adpellari. Primae classis *Palatina equitum*, quae si duplex fuit, *Palatina equitum seniorum*, *Palatina equitum juniorum*, item *peditum Palatina seniorum*, *Palatina juniorum.* Sic *Suburana equitum* etc. Sic caeterae ex tribuum nominibus. Secundae autem classis item *peditum Palatina seniorum*, *Palatina juniorum*, *Suburana seniorum*, *Suburana juniorum* etc. Sic tertiae, quartae, quintae classis. Vides hac ratione tribus ad comitia centuriata poſterioris temporis pertinuisse, ad prioris non pertinuisse, ut Livius aït. Hae etiam de caussa saepe centuriae tribus appellantur, utpote tribus, ut diximus, partes. Cicero in secunda agraria [c. 2.] *Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi veſtri concursus; neque singulae voces praeconum, sed una voce universus populus Romanus consulem declaravit.* Sic et prae-

expletas quinque et triginta tribus, duplicato earum numero, centuriis juniorum seniorumque, ad

rogativa centuria, et caeterae jure vocatae *tribus* saepe appellantur. Nam Ciceronem non tributis comitiis Consulem, sed centuriatis factum esse, apparet ex illis verbis orationis post reditum in Senatu [c. 11.] *Ut eaedem centuriae, quae me Consulem fecerant, consulatum meum comprobarent.* De praerogativis Asconius videndus Act. 1. In Verrem [c. 9.] In Livio tempus mutationis comitiorum requirimus, et, quia decem libri desiderantur, in quibus haec fortasse dilucide fuerunt explicata, excusationem accipimus: praesertim cum credamus, illis temporibus expletas fuisse quinque et triginta tribus. Nam duas ex Floro [Epit. l. 19.] didicimus adjectas eo tempore esse. Neque, quod alio loco [6, 5, 8.] dicitur, expletas esse 35. sed 25. putamus, ut Sigonius recte putat. Cur autem dicemus, et praerogativae, et tribuum fecisse mentionem in his eisdem decem libris, qui exstant? Memoriaene peccatum, an librariorum erratum esse? Verba Livii sunt l. 5, [18, 1.] anno U. C. 356. si fastos Capitolinos sequimur: *Haud invitis Patribus P. Licinium Calvum praerogativa Tribunum militum non petentem creat.* Et mox, *Qui prius quam renunciaretur jure vocatis tribubus, permissu Interregis P. Licinius Calvus ita verba fecit.* Sigonius *praerogativae*, ego *praerogativa* scribo; sed *creat*, non *creant*. Idem l. 10, [22, 1.] *Nemini dubium erat, quin Q. Fabius omnium consensu destinaretur; eumque et praerogativae, et primo vocatae omnes centuriae consulem cum L. Volumnio dicebant.* Haec anno 557. Praerogativae jus obtinuisse primam classem existimo pro veteri jure; quo si variatum non esset ab equitibus et primae classis centuriis, id fiebat, quod illi statuissent, cum constarent ex pluribus centuriis, Dionysio teste. At, immutato numero centuriarum, ne prima quidem et secunda classis id obtinerent. Quamobrem in comitiis consularibus de Dolabella haec verba Ciceronis sunt in nobilissima oratione Antoniana secunda [c. 33.] *Ecce Dolabellae comitiorum dies: sortitio praerogativae, quiescit: renunciatur, tacet. Prima classis vocatur: renunciatur: deinde, ut assolet, suffragatum secunda classis vocatur. quae omnia citius sunt facta, quam dixi. Confecto negotio bonus augur, Laelium diceres, alio die, inquit.* Ad secundam classem venire necesse non fuerat, si nulla varietas erat in suffragiis, ut Livius diserte scripserat. Verbum *suffragatum* nos primi scribendum esse, Paulo Manutio nostro consulenti respondimus. Prius enim obscure, atque adeo turpiter scriptum fuerat, *deinde, ut assolet, suffragia. Tum secunda classis vocatur.* in quo jure se Grucchius torsit. neque enim poterat excogitare apta suffragia post renunciationem suffragiorum primae classis ante vocationem secundae. Fuisse autem classes quinque eodem tempore, constat ex fragmentis Historiarum C. Sallustii Crispi. Sic enim ad C. Caesarem amicus dixisse fingitur [orat. 2. de rep. Ordin. 8.] *Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem absurde placet lex, quam C. Gracchus in Tribunatu promulgaverat, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriae vocarentur.* Tollebat Gracchus praerogativam primae classi, et classium ordinem, ne in optimatum potestate centuriata comitia essent. Semper enim jure vocatae

institutam ab Ser. Tullio summam non convenire.

centuriae sequebantur praerogativae suffragium, ut Cicero refert. Quod si praerogativa non erat primae classis, non consuleret hac lege C. Gracchus plebi, cum ex sorte praerogativae penderent tota comitia, si tolleret praerogativam aliis classibus. In prima vero classe tum equites erant, tum patricii et senatores, ditissimi quique; is enim erat maximus census. Plebeji paucis exceptis in aliis classibus censebantur. Maximum argumentum ex nomine centuriarum a Livio relatarum sumo; ut credam, id primae classi concessum, ut ex ejus tantum centuriis sortitio praerogativae fieret; non enim Livius adjecit, cujus classis esset Galeria juniorum, aut Veturia juniorum, propterea quod certum erat, esse primae classis, quae prima vocabatur. Hoc igitur existimo datum primae classi pro veteri jure, quo vis omnis suffragiorum in centuriis equitum et peditum primae classis, si non variaret, consisteret. Similis locus superioribus, in quibus Livius non videtur temporis habere rationem, est l. 6, [21, 5.] *Tum, ut bellum juberent, latum ad populum est, et, nequidquam dissuadentibus Tribunis plebis, omnes tribus bellum jusserunt.* Dicendum erat, *omnes centuriae*, aut, omisso verbo *tribus*, *omnes jusserunt.* Cupio etiam l. 24, [7, 12.] mutare Livii verba, ut addatur tertium nomen centuriae cujusdam praerogativae. Sic enim scriptum est, *Eo die cum sors praerogativae ante juniorum exisset; eaque T. Otacilium et M. Aemilium Regillum Cos. diceret.* pro *ante*, scribo *Anien.* hoc est, *Aniensis.* Item proxima pagina [c. 9, 3.] *Iterum praerogativa suffragium init*, non *interim*. Quod vero l. 26, [22, 2.] de *Veturia juniorum*, et *Veturia seniorum* dicitur, (p. 181.) mutatum vidimus in quibusdam libris in *centuriam juniorum*, *et seniorum*. Non recte. Sic etiam Gruecchius in mendosum librum incidisse visus est, cum multa praeclare de comitiis absolvisset. Addo titulum statuae Vespasiani temporibus statutae a tribulibus Suburanae juniorum, cujus verba sunt haec [Gruter. p. 239, 3. 240. et 241.]

PACI. AETERNAE
DOMUS
IMP. VESPASIANI
CAESARIS. AUG
LIBERORUMQ. EJUS
SACRUM
TRIB. SUC. JUNIOR
DEDIC. XV. K. DEC
L. ANNIO BASSO
C. CAECINA. PAETO COS

In hac basi scripta sunt nomina multorum civium Romanorum, per centurias quasdam divisa. Nomina centurionum haec sunt:

TI. CLAUDI. NICIAE
D. ROETI. SECUNDI
CN. POMPEI. PELATIS
C. CORNELII. SUCCESSI
L. RUBRI. SECUNDI
TI. JULI. PRIMIGENI
M. CAELI. LESBI
SEX. JUVENIS

Idem Livius l. 43, [16, 14.] ita scribit: *Prior Claudius caussam dixit: et cum ex XII. centuriis equitum VIII. Censorem condemnassent, multaeque aliae primae classis, exemplo principes civitatis in conspectu populi, annulis aureis positis, vestem mutarunt.* locus est valde mendosus, neque enim tanta umquam penuria equitum fuit. Scribo igitur sic: *et cum XIIX. centuriae equitum Censorem condemnassent.* De illis Livii verbis considerandum est, quid sit, quod ita scripserit l. 40, [51, 9.]

quadrifariam enim urbe divisa regionibus collibus- 13

in censura M. Aemilii Lepidi et M. Fulvii Nobilioris anno Urbis 574. *Mutarunt suffragia, regionatimque generibus hominum caussisque et quaestibus tribus descripserunt.* Nam Cicero in centuriatis comitiis non ita multa descripta esse significat. Ejus verba sunt 3. de legibus [c. 19.] *Ferri de singulis, nisi centuriatis comitiis, noluerunt. descriptus enim populus censu, ordinibus, aetatibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fuse in tribus convocatus.* Hoc etiam censoribus dat in efficta lege [c. 3.] *Populique partes in tribus describunto: exin pecunias, aevitates, ordines partiunto. Censu* enim sive *pecunia* distinguuntur classes, item senatorum, equitum, et peditum census, ut etiam *ordinibus*, quamvis in centuriatis comitiis non legi senatores ab aliis distinctos, equites a peditibus distingui certum est. *aetatibus* seniores, hoc est, majores 45. annis, a junioribus, hoc est, minoribus; item puberes ab impuberibus. Regiones fuerunt aut urbanae, de quibus P. Victor et Sex. Rufus scripserunt; aut extra urbem intra Italiam, de quibus Plinius scribit. Sed et tribuum divisio est etiam regionum divisio, tam intra urbem, quam extra. Quod et apud Gellium [15, 27.] affirmat Laelius Felix: *Cum ex generibus omnium suffragium feratur, curiata comitia esse: cum ex censu et aetate, centuriata: cum ex regionibus et locis, tributa. hominum* autem scribo, ut apud Livium, pro *omnium. genera hominum* non distincta locis sunt curiales, curiis triginta distincti: quae distinctio personarum est, non ex loco, in quo ipsi vel majores habitarunt; quamvis haberent loca, in quibus curiae sacra fierent; ut etiam familiae habebant sacra quaedam gentilicia certis in delubris vel templis. non tamen loco sacrorum distinguebantur, sed personarum qualitate. genera etiam distingui putemus apud Livium, si libertinos ab ingenuis separemus. nam libertini olim in patronorum tribu, mox in urbanis tantum tandem in una tribu Esquilina suffragium tulerunt, ut idem aït l. 45. [c. 15.] *caussas et quaestus* quid appellet Livius, non facile dixerim, nisi quis praecones, fabros, tubicines, scribas, accensos putat in suffragiis ferendis distinctos, ut aliquot ex his in Serviano censu distinguebantur. Hactenus Ant. Augustinus. URSIN. Hic locus difficillimus est. Certum est a Servio Tullio urbem Romam in quatuor divisam esse regiones, Palatium, Suburam, Esquilias et Collinam, a collibus ita dictas. Ad haec quatuor urbis tribus constituit, quae ad id tempus tres fuerunt, ut aït Dionysius Halic. l. 4. p. 219. Hae tres tribus, in quas initio ager Romanus tributus fuit a Romulo, sunt Tatienses, Ramnenses, et Luceres, ut diserte aït Varro 4. de L. L. p. 16. qui locus prorsus id dicit, quod Dionysius, additque *quintam, quod sub Roma Romilia* dicit. Ea suburbana tribus dici forte possit. Rusticas idem Tullius tribus praeterea instituit 26. ut Fabius scribit. Itaque 30. tribus factae sunt, quod Cato etiam testatur, licet Venones 31. fuisse scribat regnante Tullio. Haec Dionysius eo loco. Plutarchus in Romulo [p. 30.] *Φυλὰς δὲ τρεῖς καταστήσαντες ὠνόμασαν τοὺς μὲν ἀπὸ Ῥωμύλου Ῥαμνήνσης, τοὺς δὲ ἀπὸ Τατίου Τατιήνσης, τρίτους δὲ Λουκερήνσης διὰ τὸ ἄλσος.* At Livius [c. 13, 8.] has non *tribus*, ut Varro et Plutarchus, sed *centurias equitum* appellat. Idem Livius [c. 36.] in historia de Navio augure *equitum*

que, quae habitabantur partes, Tribus eas adpellavit; ut ego arbitror, ab tributo: nam ejus quoque aequaliter ex censu conferendi ab eodem inita ratio est. Neque hae tribus ad centuriarum distributionem numerumque quidquam pertinuere.

centurias vocat, quas Dionysius l. 3. [p. 203.] φυλὰς ἑτέρας ἀποδεῖξαι νέας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῦ καταλημμένων ἱππέων. Festus, in *Navia*, *tribus* appellat. Valerius tamen Maximus 1, 4. *centurias equitum* cum Livio nominat. Mirum tamen est, Dionysium velut sui oblitum l. 7. p. 469. in historia Coriolani 21. dumtaxat tribus tum fuisse Romae scribere. (p. 182) Non omittendum, quod aït Valerius Maximus 2, 1. de Fabio Maximo. *Idem censor cum P. Decio seditionis finiendae gratia, quia comitia in humillimi cujusque potestatem redacta cesserant, omnem forensem turbam in quatuor tantummodo tribus descripsit, easque urbanas appellavit.* Atqui ante Fabium urbs in quatuor tribus erat divisa, ut ostendimus, et Festus Pompejus in voce *Urbanas* id dicit. An igitur ipse alias adjecit quatuor? Valerius sumsit ex Livio l. 9. in fine. Idem Livius 10, 6. *tribus* appellat Ramnes, Luceres, Tatiensesque; ubi et de augurum collegio recondita. c. 9. duae tribus additae dicuntur, ut et l. 8, 17. Atqui libro superiore [6, 5, 8.] legisse me certo scio, 35. tribuum numerum expletum jam fuisse. Erant et tribus libertinorum, teste Schol. Juvenalis ad Sat. 1. de quibus diserte Livius l. 40, [51.] et l. 45, [15.] in quibus scilicet libertini suffragia ferebant. Asconius in Milonianа [c. 8.] refert, Cn. Manlium tribunum plebis legem tulisse, ut libertini in omnibus tribubus suffragia ferrent, cui intercessit Cn. Domitius. H. VALES. *qui nunc, post expletas* Florent.

Duplicato earum numero] *eorum* Neapolit. Latinii. Paullo post *seniorumque, sed ad institutam* Leid. 1. *seniorumque, se ad institutam* Voss. 1. et Leid. 2. *seniorumque, s. ad institutam* Voss. 2. [*se ad institutas ab Ser. Tullio summas* Helm. 1.]

§. 13. *Quadrifariam enim urbe divisa regionibus collibusque, quae habitabantur partes, Tribus eas appellavit*] Quia meminit tribuum 35. in quas post populus est conjectus, quae caussa mutationis centuriarum fuit, quot essent hoc tempore tribus, exponit. Quatuor igitur fuisse a partibus urbis quatuor, in quas divisa urbs a Tullio fuit, nominatas aït. Hae fuerunt Palatina, Esquilina, Suburrana, Collina, quae rusticis tribubus accedentibus urbanae sunt dictae. Dionysius autem Tullium eundem et urbanarum et rusticarum tribuum auctorem fuisse scribit, quod praeterit, ut alia, Livius. Sed eas 15. fuisse intelligitur ex iis, quae postea scribit. SIGON. Vet. *quod habitantur, partes eas Tribus appellavit.* LIPSIUS. *collibusque, quae habitabantur partes, eas Tribus appellavit* Voss. 1. *collibusque, qui habitabantur, partes eas Tribus appellavit* Harlej. 1. et Leid. 2. *qui habitabantur* etiam Neapol. Latinii, Haverk. et Leid. 1. *regionibusque collibusque, qui habitabantur* Florent. [Veith. *collibusque habitabantur, partes eas Tribus appell.* Helm. 1.]

XLIV. Censu perfecto, quem maturaverat me- 1
tu legis de incensis latae cum vinculorum minis mortisque, edixit, ut omnes cives Romani, equites peditesque, in suis quisque centuriis, in campo Martio prima luce adessent. Ibi instructum ex- 2

Ad centuriarum distributionem numerumque quidquam pertinuere] *pertinere* Leidens. 1. et Lipsiens. Paullo ante *ratio inita est*, trajectis vocabulis, idem Lipsiens. et Harlej. 2.

§. 1. *Censu perfecto, quem maturaverat metu legis deinceps latae*] Ita passim legitur. Nos *de incensis* reponimus, accipientes Livium pure scripsisse, metu legis latae *de incensis*, hoc est, de his, qui non censi fuissent, id est, qui minime denunciassent, quid in boni habereut. JAC. A CRUCE Annotat. in varios p. 687. Sensus est, Regem mature perfecisse censum, quia populus metuit legem de incensis ab eo latam, quos se et bonis et libertate multaturum esse dixerat. Sic enim Dionysius scribit [l. 4. p. 221.] *Τῷ δὲ μὴ τιμησαμένῳ τιμωρίαν ὥρισε τῆς τε οὐσίας στέρεσθαι, καὶ αὐτὸν μαστιγωθέντα πραθῆναι.* SIGON. Non displicet conjectura Doujatii *quem maturaverat metus legis*: quod, forma activa in passivam conversa, dici poterat, *qui maturatus erat metu legis*, ut 2, 32. *Quo facto maturata est seditio.* Cornelius Nepos in Chabr. 4. *Quae res ei maturavit mortem.* *Mortem* autem, quam Livius verbis proximis memorat, intelligit civilem, capitis deminutionem maximam. V. Cel. Heineccius in Antiquitatib. ex Institution. de Capit. Deminut. DUKER. *quem maturaverat metus legis* malebat Doujatius. Sic enim clarius intelligi metum populo injectum, cum alioqui metus prima fronte videretur referri ad ipsum regem, quod abhorret a Livii mente. Ferri posset ea conjectura, si Mstorum auctoritate niteretur. Nunc vero, quum in vulgatum conspirent omnes codices, id etiam satis placet. Sed in primis animadvertenda ratio, qua Doujatius conjecturam adstruere conatur. Si simpliciter, *quem maturaverat metu*, Livius dixisset, sensus anceps esse posset. Nunc vero, quum addiderit, *metu legis de incensis latae*, non video quomodo regis metus cuiquam sano in mentem venire possit. Perperam insuper *mutaverat*, pro *maturaverat*, Voss. 2. At contra recte Jac. a Cruce *legis de incensis latae*, quod Ascensius in ed. anni 1513. primus recepit, et servant Leid. 1. et Harlej. antiquior. Reliqui codd. nostri *deinceps latae* male praeferunt. Voce *incensus* hoc sensu Livius etiam infra utitur 4, 8, 3. *In populo per multos annos incenso neque differri census poterat.* [*praematuraverat* Veith. *decensis* pro *de inc.* Helm. 1.]

Cives Romani, equites peditesque] Horatius in Arte [v. 113.]

Romani tollent equites peditesque cachinnum.

FR. SANCTIUS.

In campo Martio prima luce adessent] Delendum videtur τὸ *Martio*. Neque enim adhuc ea tempestate Marti consecratus fuerat. TAN. FABER. Frustra Faber. Nam cur hoc magis eum offen-

ercitum omnem suovetaurilibus lustravit. idque

dit, quam quod supra c. 10. Romuli aetate dicit Livius, *in Capitolium adscendit?* Multa hoc genus ubique per prolepsin dicuntur. DUKER. Si vel maxime ea tempestate Marti nondum campus hic consecratus fuisset, non tamen Fabro τὸ *Martio* inducenti adversus omnium codd. et edd. consensum faverem. Potuisset enim *Martium* per prolepsin vocare; quam figuram historicis (p. 183.) interdum usurpatam fuisse docebunt, quae supra dixi ad c. 34, 10. Tanto magis itaque nunc ab eo dissentio, quod non modo numquam efficiet, tempore Servii Tullii campum hunc Marti nondum consecratum fuisse, sed etiam contra patere possit, eo regnum obtinente ex usibus humanis exemtum, et sub Martis nomine sacrum fuisse. Dionysius enim narrans consules, Tarquinio Superbo ejecto, agros ejus inter cives divisisse, excepto eo, qui inter urbem et fluvium est, addit l. 5. p. 287. *Τῦτο δὲ Ἄρεοι ὑπάρχειν ἱερὸν οἱ πρότερον ἐψηφίσαντο.* Et mox. *Ἔτι δὲ καὶ πρὸ τύτυ ἱερὸν ἦν τῦ θεῦ τῦδε. Ταρκύνιος δε σφετερισάμενος ἔσπειρεν ἀυτό.* Praeterea idem Dionys. in hac eadem historia narrat l. 4. p. 225. Servium censu perfecto suovetaurilia inmolasse *τῷ κατέχοντι τὸ πεδίον Ἄρει.* Nihil itaque mutandum. Paullo ante verba *in suis quisque centuriis* male aberant a codice Leid. 2. Negligentiae autem scribae ansam dedit repetita praepositio *in.* V. ad 9, 11, 11.

§. 2. *Sue ove taurisque tribus lustravit*] Antiqua lectio *sue, ove, taurilibus lustravit.* Sic Corn. Tacitus Ann. l. 6, [37.] *Sacrificantibus, quum hic more Romano suovetaurilia daret.* RHENANUS. Praescripta lectio ex ed. Aldina promanavit; camdemque exhibet Haverk. In Aldina prioribus vulgatum inveni *sue, ove, taurisque lustravit.* ut pateat, Rhenanum male ad Tacit. loc. memoratum scripsisse, in omnibus edd. quae suo tempore exstabant, vulgo pro *Taurilibus* corrupte *taurisque tribus* legi. Sed *sue, ove, tauris tribus lustravit* Voss. 1. Harlej. 2. Leid. 2. et Lipsiens. *sue, ove, tauris tribus lustrarunt* Portug. a m. 1. *lustrant* a m. sec. *sue, ove, tauribus lustravit* Voss. 2. *sue, ove, taurilibus lustravit* Leid. 1. et Harlej. 1. ut Rhenan. in suo invenit, qui in notis ad Tacit. ita accepisse videtur, quasi Livius dicat, ludis Taurilibus exercitum lustratum sue et ove: quum hodie nemo nesciat, sensum Livii esse, sacrificium, quo inmolato lustrum condebatur, ex sue, ove et tauro constitisse, quod uno nomine *suovetaurilia* appellabatur, quemadmodum jam diu viri docti hic dederunt, etiam in ed. Basil. anni 1535. in qua notae Rhenani primum prodierunt. [*sucube taurilibus* Helm. 1.] Paullo ante *ibique instructum exercitum* codex Haverk.

Idque conditum lustrum adpellatum, quia in censendo finis factus est] Cogitandum, quid sibi velit *Idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est.* RHENAN. Rhenanus ambigit de hac lectione, neque enim videre se aït, cur dirat Livius, idcirco *lustrum appellatum* esse, *quia in censendo finis factus est.* Justa autem ejus dubitatio est, Ego autem, vel repugnantibus vetrribus libris, legendum puto, *qui in censendo finis factus est.* ut sit; institutum est, ut lustrum censionis finis esset. Sic enim Dionysius [l. 4. p. 225.] *Τῦτον καθαρμὸν ἀυτὸν ἕως τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων Ῥωμαῖοι καθοίρονται μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τι-*

conditum lustrum adpellatum, quia is censendo fi-

μήσεων, ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὴν ἱερωτάτην ἀρχὴν, Λύςρον ὀνομάζοντες. SIGON. Inter voces *quia in censendo finis factus* spatium vacuum est ad aliquot voces, quae non dubie desunt. LIPS. Illud *quia* est in Pal. tert. a librario extraneo. Et vero omnino scribendum videtur, *lustrum appellatum in censendo finis factus. millia* LXXX.etc. GRUTER. Rhenanum scribit Sigonius ambigere de hac lectione, nec videre, cur dicat Livius, idcirco *lustrum* appellatum esse, quia in censendo finis factum est: et justam ejus dubitationem esse: legendum enim vel repugnantibus vet. lib. *qui in censendo finis factus est*: et sensum dat, institutum, ut lustrum censionis finis esset. Haud scio, an haec fuerit dubitatio Rhenani: nihil enim ille aliud, quam cogitandum dicit, quid Livii sibi verba velint. Miror autem, cur Sigonius omittat τὸ *conditum*. Non enim modo Livius *lustrum* aït *appellatum*, sed *conditum lustrum*: nec tantum aït, lustrum censionis esse finem, sed ultimam illam actionem censoriam, illam exercitus suovetaurilibus lustrationem, proprio ac solenni genere dicendi vocatam esse *conditum lustrum*, et adnectit rationem, *quia in censendo* etc. Non potest igitur particula *Quia* mutari, nec deesse, ut voluit Gruterus. Nam *lustrum* et aliis interdum attribuitur, ut apud Lucanum l. 1, [593.]

- - - *festo peragrantes moenia lustro.*

Sed *lustrum facere* et *condere* soli dicuntur censores. Varro 5. de L. L. [p. 62.] *Censores inter se sortiuntur, uter lustrum faciat. Post autem conventionem habet, qui lustrum conditurus est.* Monumentum Ancyranum: *Lustrum post annum alterum et quadragesimum feci lege.* Sic enim videtur scribendum, pro *legi.* Ergo apud Suetonium Octav. 97. *Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet.* Hoc est, cum censu peracto frequentem populum suovetaurilibus lustraret. Hoc enim vult Livius, censoria illa suovetaurilia κατ' ἐξοχὴν esse *conditum lustrum.* Fraudem tamen in verbis ejus detexit mihi MS. Mureti, *quia is censendo finis factus est.* Et sic solet Livius loqui. Infra [c. 50, 7.] *Is finis orationi fuit.* l. 6, [42, 10.] *Et ne is quidem finis civilium certaminum fuit.* l. 8, [24, 16.] de Alexandro Epirota, *Is finis lacerationi fuit.* V. ad 23, 28, 8. J. FR. GRONOV. Recte Gronovius contra Sigonium monuit, non Livium docere in censendo finem adpellari *lustrum*, sed contra rationem reddere, cur suovetaurilium inmolatio ac populi eo (p. 184.) sacrificio lustratio sollemni locutione vocetur *conditum lustrum*, quoniam nempe id ultimum eorum sit, quae censori in censu agendo perficienda essent, atque illo sacrificio censui finis inponatur. Ut adeo *condere* et *conditum* in hac locutione sit finire, et finitum. quo sensu apud Virgil. Ecl. 9, 52.

Cantando puerum memini me condere soles.

Servius *condere* exponit *finire*, *usque ad occasum ducere.* ubi videndus est Emmeness. Recte etiam Gronovius ex codice Mureti *quia is censendo finis factus est*, quamvis nostri Voss. ambo, Harlej. ambo, Leid. ambo, Haverh. et Portug. dissentiant, quod Hearne etiam de Oxon. B. L. 2. et C. testatur. Ex uno Lipsiens. qui conlatus est cum editione *quia is*

nis factus est. Millia octoginta eo lustro civium censa dicuntur. Adjicit scriptorum antiquissimus Fabius Pictor, eorum, qui ferre arma possent,
3 eum numerum fuisse. Ad eam multitudinem urbs quoque amplificanda visa est. Addit duos colles,

censendo praeferente, nihil in excerptis notatum video, unde verosimile sit, eum Mureti codici apud Gronov. consensisse. Ita infra Livius loquitur 2, 11, 10. *Finisque ille tam effuse evagandi Etruscis fuit.* c. 30, 9. *Vetusius consul missus est. Is finis populationibus fuit.* 3, 4, 8. *Primo concursu pulsus se in castra recepit. neque is finis periculi fuit.* c. 70, 7. *Is finis pugnae equestris fuit.* 5, 21, 13. *Dictator praecones edicere jubet, ut ab inermi abstineatur. is finis sanguinis fuit.* 25, 11, 10. *Isque finis Hannibali fuit ea parte arcem obpugnandi.* 29, 32, 9. *Is fini Bocchari sequendi fuit.* 38, 2, 10. *Hic finis sequendi fuit.* 44, 43, 8. *Eum finem sequendi propter difficultatem transitus fore ratus Romanis.* 44, 39. 10. *Utrum majores vestri omnium magnarum rerum et principia exorsi ab Diis sunt, et finem eum statuerunt.* ubi v. Gronov. Virgil. 10. Aen. v. 116. *Hic finis fandi.* De locutione *finis censendo* v. ad 3, 46, 2. Ceterum *creditum lustrum*, pro *conditum*, male Lipsiens. V. infra ad 39, 43, 1.

Millia octoginta eo lustro civium censa dicuntur] *millia censi dicuntur* Voss. 2. V. J. Fr. Gronov. ad 37, 39, 12. Reliquis tamen codicibus a vulgato stantibus, uni illi credere periculosum est. Mox *Addidit scriptorum antiquissimus*, pro *adjicit*, Harlej. 2. Similis varietas infra occurrit 36, 40, 9. Illud *Addidit* facile nasci potuit ex ratione scribendi, quae olim obtinuit, *Adicit*, pro *Adjicit*. De ea v. infra ad 2, 10, 9. Certe *Adicit* hic praeferunt Voss. uterque, Leid. uterque, Portug. Lipsiens. et Haverk. Paullo inferius, ordine inverso, *qui arma ferre possent* Florent. Harlej. ambo, Leid. 2. Haverk. Lipsiens. et Portug.

§. 3. *Inde deinceps auget Esquilias*] Non *Aesquilias* ampliores reddit Tullius, sed urbem, receptis intra ejus ambitum Aesquiliis. Itaque videtur scripsisse Livius, *Inde deinceps auget Aesquiliis.* Ubi intelliges *urbem:* ut praecedenti membro: *Addit duos colles:* nimirum urbi. Atque adeo, quod sequitur, *Aggere, et fossis, et muro circumdat urbem:* sicubi appareret in libro bonae fidei sine postrema voce, non eam desiderarem. J. FR. GRONOV. *Esquiliis* hic legendum esse, sed diu post Gronovium, monuit etiam Anna Fabri filia ad Aurel. Vict. de vir. Illust. 7. Ejus autem regionis nomen sine diphthongo *Esquiliae* vel *Exquiliae* scribendum videtur. V. infra ad 45, 15, 6. Paullo ante, *Addidit duos colles*, pro *Addit*, Haverk. et Leid. 1. V. ad 2, 24, 6. Vox autem *colles* exsulabat a Leid. 2.

Aggere, et fossis, et muro urbem circumdat. Item pomoerium profert] Dii boni! quantum sibi permiserunt quidam in hoc auctore interpolando. Scribendum est ad archetypi fidem *Aggere, et fossis, et muro circumdat urbem: ita pomoerium profert.* Sensus est, aggere, et fossis, et muro circumdando urbem pomoerium profert. Quid igitur illi in mentem venit, qui pro *ita* scri-

Quirinalem Viminalemque. inde deinceps auget
Esquilias: ibique ipſe, ut loco dignitas fieret, ha-
bitat. Aggere et foſſis et muro circumdat urbem.
ita pomoerium profert. Pomoerium, verbi vim 4
solam intuentes, poſtmoerium interpretantur eſſe.

psit *item*, novam videlicet sententiam facturus? Livius l. 2, [10, 11.] *Ita armatus in Tiberim desiluit.* RHENAN. Pal. pr. et tert. *interpomoerium profert.* sec. *circumdat urbem. item pomoerium profert.* Quomodo etiam editt. primae. GRUTER. Pall. primus ac tert. *inter pomoerium.* GEBHARD. *Aggere, fossis et muro*, copula priori loco omissa, Haverk. Deinde, *inter pomoerium profert* Voſſ. 1. Lipsiens. Leid. 2. et Portug. a m. 1. *iter pomoerium profert* Voſſ. 2. *item pomoerium profert* Harlej. 2. Haverk. a manu emendatrice, ut et Portug. a m. sec. quod Hearne etiam se in Oxon. B. invenisse profitetur. *it pomoerium p ofert* Leid. 1. *ita pomoerium profert*, quod in suo Rhenanus reperit, solus tantum servat Harlej. antiquior. [*circumdat. urbem Iui pomerium profert* Helm. 1.]

§. 4. *Pomoerium verbi vim solam intuentes post mo nium interpretantur esse: est autem magis circa murum locus*] In primis conſtare nobis debet, etymologiam *pomoerii* Livium non a *moenibus*, sed a *muro* deductam oſtendere; quandoquidem *pomoerium* dicimus, non *pomoenium*. Nam sequitur paullo poſt: *Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, pomoerium Romani appellarunt.* (p. 185.) Proinde, quemadmodum indicat volumen Vormaciense, ejus exemplum, quod olim a Dextro Flaviano Nicomacho et Victoriano VV. CC. emendatum eſt, non *postmoenium* hic scribi debet, sed *postmoerium.* et mox, *circamoerium*, non *circa murum.* Nec objiciat hic aliquis, eas voces nihil significare. Sic enim et *mulieris* etymologiam afferentes, *mulierem* dictam interpretamur quasi *mollierem*, a *mollicie* videlicet. Sic autem distingue verba, *Pomoerium, verbi vim solam intuentes, postmoerium interpretantur esse. Est autem magis circamoerium, locus quem in cond. urb.* appositive. In fragmentis Feſti Pompeji legitur, *Prosimurium esse pontificale pomoerium, dictum quasi proximurium, id est, proximum muro.* Ita namque caſtigandum arbitror. RHENAN. In vet. lib. *pomoerium.* et recte. nam antiquitus *moeri* pro *muris* dicti sunt. Varro etiam l. 4. de Lingua Lat. [p. 35.] *Principium*, inquit, *quod erat post murum pomoerium dictum.* SIGON. Non poteſt dici interpretatio *pomoerium esse postmoerium*, sed potius etymologia, certe quantum ad priorem compositae vocis partem: quam licet in vulgatis edd. refutare videatur, numquam tamen negaverit Livius, quum aperte fateatur, eam esse *verbi vim*, ac paulo poſt doceat: *hoc spatium non magis quod poſt murum esset, quam quod murus post id, pomoerium Romanos appellasse.* Utrumcumque sumas, ex Livii sententia *pomoerium* erit quasi *postmoerium*, ex *post* et *murus* compositum. Livius vero non contendit hic cum quoquam de origine vocis; quin potius dis-

Eſt autem magis circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant: ut neque interiore parte aedificia moenibus continuarentur, quae nunc vulgo etiam conjungunt; et extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod poſt murum eſſet, quam quod murus poſt id, pomoe-

putat contra eos, qui solam verbi vim intuebantur, de re ipsa, quam illo significari volebant, securi. Legendum proinde, *intuentes, post murum interpretantur esse.* Scriptum forte fuit *poſt moerum*, antiqua scribendi ratione, ut *coeraverunt* et similia in priscis monumentis. Sic literula interjecta a librariis allusionem captantibus factum *postmoerium*. Neque id mirum, quum etiam pro *circa murum* Rhenanus e suo codice promat *circamoerium*, corruptione prorsus gemina ac germana. Sed non ita scripsisse Livium ex ejus verbis clare colligitur. Dissentit ab iis, qui statuebant, *pomoerium esse tantum post murum.* Quamobrem cum eorum sententiam exposuisset, ipse continuo infert; *est autem magis circa murum locus*, supple, *quam post murum*, quod illos voluisse dixerat. Dein ipsam illorum interpretationem iisdem verbis repetit, ac rejicit paulo inferius. *Hoc spatium non magis, quod post murum esset*, quod illi scilicet statuebant, *quam quod murus post id, pomoerium Romani appellarunt.* Immo ipsa illorum verba, quos refellit Livius, quosque eum spectasse credibile eſt, hanc emendationem confirmant. Eſt in iis haud dubie M. Varro, qui inquit l. 4. L. L. [p. 35.] *Quod erat post murum, pomoerium dictum est.* Eum sequitur Plutarchus in Romulo [p. 23.] *Τῇ μὲν ὖν γραμμῇ τὸ τεῖχος ἀφορίζυσι, καὶ καλεῖται κατὰ συγκοπὴν Πωμήριον, οἷον ὄπισθεν τείχυς ἢ μετὰ τεῖχος.* hoc eſt, *Illo igitur sulco murum designant, et vocatur* (sulcus seu spatium illud, in quo ductus erat) *per syncopen pomoerium, ut quod esset ab aversa muri parte, seu post murum.* Ex quo loco patet, lapsum esse Magium [3. Miscell. 13.] dum, secutus pravam versionem, Plutarchum erroris incusat, eo quod *pomoerium* posuerit *intra muros.* Haec ad me Perizonius; pro quibus, ut verissimis et ab excellente judicii subtilitate profectis, publice illi gratias agere dubitandum non putavi. JAC. GRON. *poſtmoenium interpretantur* Hav. et Portug. *pomoerium interpretantur* Voſſ. 1. et Leid. 2. *postmoerium* Voſſ. 2. Leid. 1. Lips. et ambo Harlej. Verbum *esse* etiam deeſt in Lips. Tum *Est aut magnus circa murum* Voſſ. 2. *Est autem magis circamoerium* Florent. Leid. 1. et Harlej. antiquior. Sed Perizonii conjecturam praefero. [*circa moeri* Helm. 1.] Denique *consecrabatur*, pro *consecrabant*, Leid. 2. De eo errore infra v. ad 2, 26, 4. [*solum intuentes post moenium* Veith. *Etrusci* omittit idem.]

rium Romani adpellarunt. et in urbis incremento semper, quantum moenia proceſſura erant, tantum termini hi conſecrati proferebantur.

XLV. Aucta civitate magnitudine urbis, for- 1
matis omnibus domi et ad belli et ad pacis uſus,
ne semper armis opes adquirerentur, conſilio au-
gere imperium conatus eſt, simul et aliquod adde-
re urbi decus. Jam tum erat inclitum Dianae 2
Epheſiae fanum: id communiter a civitatibus Aſiae

Aedificia moenibus continuarentur, quae nunc vulgo etiam conjunguntur] Antiqua lectio, *quae nunc vulgo etiam conjungunt*. Subauditur, *quidam*. Elegans sermo eſt. RHENAN. *continuarent* Voſſ. 1. et Leid. 2. Male. Rectius mox Rhenanus *conjungunt*, quod non modo servant Voſſ. ambo, Leid. ambo, Harlej. 1. Lipsiens. et Portug. sed etiam omnes edd. ante Aldum, a quo *conjunguntur* promanavit, quod ex noſtris habent Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] ex Oxonn. quos Hearne conſuluit, C. Elegantiam quaeſivit Livius in varietate *consecrabant*, *continuarentur*, *conjungunt*. V. infra ad 4, 2, 7. et 8, 34, 9. Praeterea alio ordine verborum inducto *etiam vulgo conjungunt* Harlej. 2. Mox *et ut extrinsecus*, vocula addita, Voſſ. 2. Denique *humano culto* Leid. 1. Sed eadem manus mox emendavit *cultu*. [*etiam vulgo etiam* Helm. 1.]

§. 5. *Quantum moenia processura erant*] Pal. pr. *protensura*. GEBHARD. Eamdem lectionem corruptam servat Lipsiens. Paullo ante *quod post murum erat*, pro *esset*, non recte Haverk. qui etiam cum Voſſ. 2. Harlej. 2. et Lipsiens. *appellaverunt* praefert, pro *appellarunt*. Tum *et urbis incremento* Voſſ. 2. sine praepositione.

(p. 186.) *Tantum termini hi consecrati proferebantur*] *proscribebantur* Voſſ. 2. Alio etiam ordine *hi termini* Leid. 2.

§. 1. *Aucta civitate magnitudine urbis*] Cl. Heumannus conjicit *Aucta civitatis magnitudine et urbis*.

Formatis omnibus domi ad belli et ad pacis usus] Ita primus J. Fr. Gronov. edidit, sine dubio tamen operarum negligentia, quod nihilominus recentiores editores receperunt. Omnes priores edd. codices etiam, quos contuli, Voſſ. ambo, Harlej. uterque, Leid. uterque, Haverk. Lipsiens. et Portug. *et ad belli et ad pacis usus*. quod revocavi. V. ad 2, 41, 5. Praeterea *omnibus domi et ad belli et ad pacis usus comparatis* Harlej. 2. Verum in margine emendatur *omnibus domi et ad belli et ad pacis usus formatis*. Vox *formatis* deerat in Lipſienſ. [*et pacis* Helm. 1.]

Simul et aliquod addere urbi decus] *addere aliquod*, vocibus trajectis, Voſſ. 1. et Leid. 2. Tum *addere urbis decus* Leid. 1. [*decus urbi ul'* (quae Sigla in hoc cod. alias valet *vel*) *tantum* - *Erat inclitum* Helm. 1.]

§. 2. *Quum consensum Deosque consociatos laudaret mire Servius*]

factum fama ferebat. Quum consensum Deosque consociatos laudaret mire Servius inter proceres Latinorum, cum quibus publice privatimque hospitia amicitiasque de industria junxerat; saepe iterando eadem perpulit tandem, ut Romae fanum Dianae populi Latini cum populo Romano facerent.
3 Ea erat confessio, caput rerum Romam esse, de quo toties armis certatum fuerat. Id quamquam omissum jam ex omnium cura Latinorum, ob rem toties infeliciter tentatam armis, videba-

Codex Rott. *laudare*. Scripsit nimirum Livius: *Quem consensum Deosque consociatos laudare mire Servius inter proceres Latinorum, cum quibus publice privatimque hospitia amicitiasque de industria junxerat. Saepe iterando eadem perpulit*, etc. JAC. GRONOV. *Eum consensum D. c. laudare* Florent. *Quum consensum Deosque consociatos laudare mire Servius* Leid. 1. et Harlej. antiq. *Quum populorum consensum Deosque consociatos laudare mire Servius* Hearne se in Oxonn. C. et L. 2. reperisse testatur, nisi quod a posteriori *τὸ mire* absit. Quae facere possunt firmandae Cl. Jac. Gronovii conjecturae, nisi quod forsan addita voce scribendum sit, *Quem populorum consensum Deosque consociatos laudare mire Servius*. Certe *Quum consensum populorum* etiam Harlej. 2. et Haverk. Paulo ante *Tantum erat militum* [nisi *militum* typothetae vitium est] pro *Jam tum erat inclitum* Florent. [*quum populorum consensum et consociatos hoc mire laudasse referret Servius* Veith. mox *pertulit* Helm. 1.]

§. 3. *Ea erat confessio, caput rerum Romae esse*] Si confessum erat Sabinis etiam, Romam caput rerum esse, quorsum attinebat, hunc patrem familias bovem Romam adducere? item cum *Latinorum* praemiserat, cur *Sabinis* subjungit? nisi Sabinos a Latinis non distinxerit Livius, ut videtur aliquot locis. GLAREAN. Quia quaerit Glareanus, si ea confessio erat, caput rerum Romam esse, cur bovem Romam Sabinus adduxerit? hujus loci sententiam aperiemus. Templum, inquit, Dianae, a Latinis conditum, eam confessionem Latinorum extorserat, Romam ipsam imperii caput esse, de quo toties armis certatum fuerat. Quae res quamquam omissa ex omnium cura Latinorum ob tot clades acceptas erat, subiit tamen cogitatio Sabino cuidam imperii pristini privato consilio recuperandi, si ipse bovem Dianae sacrificasset eam, de qua vates cecinerant, cujus civitatis civis Dianae immolasset, apud eam imperium fore. Ergo bovem Romam deduxit, ut imperium reciperaret. Sabinos autem inter Latinos numerat. †. „Male ape„rit, et aeque manet dubitatio. „Livium enim Sabinos inter La„tinos numerare, etiam Glarea„nus fatetur. Sed nondum li„quet, cur Romam duxerit bo-

tur; uni se ex Sabinis fors dare viſa eſt privato
conſilio imperii recuperandi. Bos in Sabinis nata 4
cuidam patrifamiliae dicitur, miranda magnitudine
ac specie. Fixa per multas aetates cornua in vestibulo templi Dianae monumentum ei fuere miraculo. Habita, ut erat, res prodigii loco eſt: et 5
cecinere vates, cujus civitatis eam civis Dianae inmolaſſet, ibi fore imperium; idque carmen pervenerat ad antiſtitem fani Dianae. Sabinus, ut 6
prima apta dies sacrificio viſa eſt, bovem Romam

„vem. Fortassis vel quia nullum Dianae templum erat in Sabinis: vel potius quia commune templum praeferendum eſſe putavit." †. SIGON. *Et erat confessio* praefert Leid. 2.

De quo toties armis certatum fuerat] *ais certatum*, id eſt, *animis*, Voſſ. pr. a m. 1. Sed *armis* a m. 2. inter versus adscriptum eſt. Alibi hae voces commutatae sunt. V. ad 22, 5, 8. Praeterea *certatum armis* Voſſ. 2. [*totiens* Helm. 1.]

Omissum jam ex omnium cura Latinorum] *ex omni cura Latinorum* Voſſ. 1. Harlej. 2. Leid. 2. et Lipſienſ. V. infra ad 45, 19, 15.

Uni se ex Sabinis fors dare visa est] *sors* Voſſ. uterque, Harlej. 2. Leid. 2. Haverk. Lipſienſ. et Portug. simul cum quibusdam ex antiquis edd. sed sollemni librariorum errore, de quo dictum supra ad c. 4, 4.

§. 4. *Nata cuidam patrifamiliae*] *patrifamilias* Haverk. Non sequor. V. ad 34, 2, 1. Recte igitur in alteram lectionem conspirant reliqui codd. Mox *magnitudine miranda*, transpoſitis dictionibus, Leid. 2.

§. 5. *Habita, ut erat, res prodigii loco est*] *Habita vero haec res prodigii loco est* Oxonn. L. 2. et C. ut monet Hearne. [Veith.]

Cujus civitatis eam cives Dianae immolassent] Vetuſtum exemplar habet *civis Dianae immolassent*. Opinor legendum, *Cujus civitatis eam civis Dianae immolasset*. Sequitur enim de antiſtite Romano, et illo patre familiae Sabino. RHENAN. *cives Dianae immolassent* servant ex noſtris Voſſ. ambo, Leid. 2. Harlej. 2. Lipſienſ. (p. 187.) Portugall. et Haverk. [Veith.] atque ita se in Oxonn. L. 1. 2. et C. reperisse auctor eſt Hearne. In Harlej. 1. quidem eſt *cives* etiam. Sed poſt *Dianae* versus unus vel alter excidit usque ad vocem *Sabinus* ob repetitionem τῦ *Dianae*, de quo lapsu librariorum v. ad 9, 11, 11. Talis etiam mox ad verba sequentia notandus ex cod. Voſſ. 2. Unus Leid. 1. vetuſto Rhenani exemplari consentiens *civis Dianae inmolassent* dedit. Vocibus in aliam seriem digeſtis *cujus cives civitatis eam Dianae immolassent* exhibet Haverk. [*per antistitem* et mox *Sabinusque* Helm. 1.]

§. 6. *Sabinus, ut primum apta dies sacrificio visa est*] Scribendum, *Sabinusque ut primum apta*

actam deducit ad fanum Dianae, et ante aram
statuit. Ibi antiftes Romanus, quum eum magni-
tudo victimae celebrata fama moviffet, memor re-
sponsi Sabinum ita adloquitur: *Quidnam tu, ho-
spes, paras?* inquit, *inceste sacrificium Dianae facere?
Quin tu ante vivo perfunderis flumine? Infima valle*
7 *praefluit Tiberis.* Religione tactus hofpes, qui om-

dies sacr. Nec vacat particula *que*, non solum connectens sententiam, verum etiam ad vehementiam ejusdem faciens. RHENAN. Quinque scripti, *ut prima apta dies*. Quod ne dubites, quin Livii sit. Vide, quae notamus 1. Observ. 7. J. FR. GRONOV. *Sabinusque*, ut Rhenanus emendabat, et *ut prima dies*, quod ex MSS. codd. Gronovius probabat, Voff. 1. Harlej. 1. et Leid. uterque. At in Voff. 2. omnis haec periodus usque ad voces *et ante aram* culpa librariorum omiffa erat, ob repetitionem iterum vocis *Dianae*, de quo modo ad verba praecedentia dictum. *ut prima apta dies* etiam codex Haverk. Neque aliter Hearne ex Oxon. L. 2. laudat. V. infra ad 34, 14, 6. Praeterea *apta sacrificio dies visa*, omiffo etiam τῷ *est*, Harlej. 2. *apta sacrificio dies visa est* Lipsiens. [*ut apta primum dies* Veith.]

Magnitudo victimae celebrata fama movisset] *magnitudo victimae et celebrata fama* Voff. 1. et Leid. 2. *magnitudine victimae celebrata fama* Voff. 2. Harlej. 2. Portug. et Haverk. a m. 1. [Veith.]

Quidnam, tu hospes, paras? inquit, inceste sacrificium Dianae facere?] Vet. *Quid jam.* et abeft ab eo verbum *sacrificium*, non ambiguum glossema imperiti nebulonis. *facere*, pro sacrificare, jam pueris notum. LIPS. *Quid jam* etiam Oxon. C. ut Hearne monet. *pararas* Florent. Praeterea *incestum sacrificium* Haverk. a m. sec. Neapolit. Latinii, et multae ex edd. prioribus: pro quo Aldus iterum *inceste* dedit, cui adsentiunt reliqui codices; nisi quod aberrans librarii manus *incerte* dederit in Leid. 1. Deinde τὸ *sacrificium* deeft in Leid. 2. quod Lipsio non displicebat. Ita *facere* simpliciter pro sacrificare, sacrificium facere, apud Plaut. in Sticho 1, 3, 97.

Jamne exta cocta sunt? quot agnis fecerat?
CR. Illa quidem nullum sacrificavit.

Fragmentum actor. Diurnorum, quod edidit Cel. Graevius ad Sueton. Caesar. 20. *Bene mane sacrificavit ad Apollinis. ove fecit laureatus.* Et mox, *Legati bene mane cum turba clientium et propinquorum sacrificarunt ad Castoris Dis Penatibus P. R. tauro fecerunt, et perlitarunt.* V. Viros doctos ad Maron. Ecl. 3, 77. et Tennul. ad Frontini 4. Strateg. cap. ult. ex. 44. Vulgatum tamen *sacrificium Dianae facere*, quod reliqui codd. vindicant, minime deserendum puto. [*Quid tu non ante* Veith.]

Infima valle perfluit Tiberis] Lege, *Infima valle praefluit Tiberis.* RHENAN. Ambiguum, ad prioranc ea verba referenda, ut a sacerdote Romano dicta hospiti Sabino: an ad pofteriora, ut Livii hiftoriam recitantis. Porro Dionysius [l. 4. p. 230. et alibi.]

nia, ut prodigio respondéret eventus, cuperet rite facta, ex templo descendit ad Tiberim. Interea Romanus inmolat Dianae bovem. id mire gratum regi atque civitati fuit.

XLVI. Servius, quamquam jam usu haud du- 1
bium regnum possederat, tamen, quia interdum jactari voces a juvene Tarquinio audiebat, se in-

Dianae hoc templum in Aventino fuisse scribit: (quem l. 3. [p. 182.] decem et octo stadiorum facit in circuitu. at l. 10. [p. 657.] stadiorum 12. si codices non fallunt.) Hinc Valer. Max. 7, 3. *Aventinensem* vocat *Dianam*, ubi eandem recenset historiam, aut fabulam potius. Certe Dionysius bovis non meminit, non neglecturus, si veram credidisset. GLAREAN. *Infima valle praefluit Tiberis* verba sunt Romani antistitis, non Historici. Porro autem antistitem fani Cornelium; Sabinum Antronem Curatium nominat Plutarchus *περὶ κεφαλαίων* [p. 264.] SIGON. *Infima valle perfluit* Voss. 1. Harlej. 2. Leid. 2. et Neapol. Latinii, nisi quod *In infima valle* habeat Voss. 1. a m. 1. Sed quum reliqui codd. voculam *in* non agnoscant, ea male repetita videtur ex initio sequentis dictionis: quam propterea recte manus altera delendam indicavit. (* v. ad 4, 6, 11.) *Infima valle praeterfluit* Voss. 2. quod ex verae lectionis glossemate natum videtur. *Infima valle praeluit* Harlej. pr. *Infima valle praefluit* Haverk. Leid. 1. Lipsiens. et Portug. quod recte Rhenanus probavit. Infra 44, 31, 3. *Duo cingunt eam flumina; Clausula latere urbis, quod in orientem patet, praefluens, Barbana ab regione occidentis.* Plin. 3. H. N. 5. *Fluentini praefluenti Arno adpositi.* Cui id verbum frequens est. Plura v. apud Rutgers. in Venus. Lect. c. 14. Gronov. ad Liv. 29, 32, 8. Cel. Burmann. ad Quinctil. 2. (p. 188.) Inst. Orat. 3. p. 151. et Cl. Duker. ad Flor. 3, 8, 3. qui docuerunt, *prae* in verbis compositis *praeter* notare. Necesse itaque non est, contra omnium codicum fidem *profluit* reponere cum Freinsh. in Ind. Flori, voc. *Profluens.*

§. 7. *Religione tactus hospes*] Ultimam vocem non agnoscit Portug. Mox *ex templo* deest in Leid. 2. Paullo post *Romanus antistes immolat* una voce auctiores Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] Verum nihil mutandum. Nam quum vox *antistes* jam supra praecesserit, ea hoc loco commode intelligi potest. Tandem *regi ac civitati* Voss. 2. et Haverk.

§. 1. *Haud dubie regnum possederat*] *haud dubiē regnum* Leid. 1. *haud dubium regnum* Voss. ambo, Leid. 2. Harlej. antiquior, Lipsiens. Haverk. et Portug. Quod placet. Plura infra v. ad 34, 43, 5. Praeterea *regnum jam possederat* Voss. 1. et Leid. 2. Sed ea vocula in hac periodo modo praecessit. [*haud dubie* Veith.]

Tamen quia interdum jactari voces a juvene Tarquinio audiebat] *tamen interdum*, media voce omissa, Voss. 2. Lipsiens. et Portug. *quia tamen interdum* Voss. 1. et Leid. 2. Tum *jactari voce* Harlej. antiquior.

jussu populi regnare, conciliata prius voluntate plebis, agro capto ex hostibus viritim diviso, ausus est ferre ad populum, *vellent, juberentne, se regnare?* tantoque consensu, quanto haud quisquam
2 alius ante, rex est declaratus. Neque ea res Tarquinio spem adfectandi regni minuit: immo eo inpensius, quia de agro plebis adversa Patrum voluntate

Rex est declaratus] *est rex declaratus* Leid. sec. *rex declaratus est* primae edd. usque ad Aldum, cui ordo verborum, qui nunc in editis exstat, debetur.

§. 2. *Spem adfectandi regni minuit*] *affectandi regnum* Leid. 2. Praeterea, *diminuit* Harlej. prior. [Helm. 1.] *affectandi rediminuit* Leid. 1. Mox, *eo amplius*, pro *eo inpensius*, Leid. 2.

Adversum Patrum voluntatem] Magis placet, quod in Flor. *adversa Patrum voluntate*. Nec aliter Voss. a m. pr. V. ad 21, 63. J. FR. GRONOV. *adversus Patrum voluntatem*, non longe a recepta lectione abeuntes, praeferunt Lipsiens. Leid. 2. et Harlej. 2. *adversam Patrum voluntatem* Voss. 2. Leid. 1. et Harlej. 1. [Veith.] *adversum Patrum voluntatem* Voss. 1. Portug. et Haverk. [Helm. 1.] Quod quum Hearne tantum ex codicibus Oxonn. B. et L. 2. proferat, neque aliorum aliam lectionem memoret, credibile est, si diligenter codices consuluit, tres reliquos libros C. L. 1. et N. membranis Florentinis a Gronovio laudatis adsentientes, *adversa Patrum voluntate* praeferre. Ita Liv. 6, 42, 9. *Comitia consulum adversa nobilitate habita*. 42, 22, 2. *Ne caussam diceret adverso senatu, infestiore populo*. Spartian. in Pesc. Nigro 2. *Quod Pertinacem milites occidissent, et illum imperatorem adversa populi voluntate dixissent*. Eodem sensu capiendum *adverso Deo* apud Nason. Ep. 7. Her. v. 3.

Nec, quia te nostra sperem prece posse moveri,
Adloquor; adverso movimus ista Deo.

ubi recte Cel. Burmannus vulgatum adversus Nic. Heinsium, *averso Deo* reponentem, vindicavit. Non tantum *averso Deo* Aeneam permovere, ut apud se maneret, Dido conabatur, sed etiam *adverso*; utpote qui auctor erat, ut, relicta Didone, Italiam adiret. Curtius 5, 9, 4. *Diis adversis bellum inimus*. Justin. 18, 7, 1. *Adversis tanto scelere numinibus*. Florus 3, 11, 1. *Adversis et Diis et hominibus cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum et ipsius capite multata est*. Eadem est differentia inter *aversae* et *adversae aures*. Nam *aversae* sunt, quae non adtendunt ad sermonem loquentis, alio versae. infra 24, 26, 10. *Aversis auribus animisque casse ne tempus tereretur*. ubi v. Gronov. *adversae* vero sunt adversantes. 6, 40, 14. *Quae magistratus ille dicet, secundis auribus; quae ab nostrum quo dicentur, adversis accipietis*. 41, 10, 6. *Quum concione advocata fugam e castris A. Manlii adversis auribus militum jactasset*. Si quis tamen vulgatum

luntate senſerat agi, criminandi Servii apud Patres, crescendique in curia sibi occaſionem datam ratus eſt, et ipſe juvenis ardentis animi, et domi uxore Tullia inquietum animum stimulante. Tulit enim 3
et Romana regia sceleris tragici exemplum, ut taedio regum maturior veniret libertas; ultimumque regnum eſſet, quod scelere partum foret. Hic L. 4
Tarquinius (Priſci Tarquinii regis filius neposne

hoc loco tueri velit, habebit non dissimile illud infra 9, 26, 20. *Adversus nobilium testimonia egregie absolvuntur.* et in Epit. l. 57. *Quum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatus et equestris ordinis.* Mox *criminandi Servium*, pro *Servii*, Portug. Deinde *datam sibi occasionem*, alio ordine, Lipsiens. et Harlej. 2. quorum poſterior etiam exhibet *juvenis ardentis animi erat*, ultima voce addita, qua tamen opus non eſt.

Uxore Tullia inquietum animum stimulante] Mediam vocem non agnoscit Neapol. Latinii; quam reliqui omnes codices servant. Juſtin. 44, 2, 5. *Velocitas genti pernix, inquies animus.* Liv. 22, 21, 2. *Ipsorum Hispanorum inquieta avidaque in novas res sunt ingenia.* 3, 46, 2. *Non Virginiam defendi ab* (p. 189.) *Icilio, sed inquietum hominem et tribunatum etiam nunc spirantem locum seditionis quaerere.* Cl. Heumannus suis ad meliteris conjiciebat *uxor Tullia inquietum animum stimulare.*

§. 3. *Tulit enim Romana regia sceleris tragici exemplum*] Adde particulam *et*. *Tulit enim et Romana regia.* RHENAN. Henr. Stephanus 4. Schediasm. 7. dicit, esse eum Romae statum, qui fuit sub regibus. Non magis hic ita accipiendum eſt, quam si dicas, *Mycenaea regia tulit sceleris tragici exemplum.* DUKER. Eamdem particulam *et* omnes noſtri codd. agnoscunt. Mox *eveniret libertas*, pro *veniret*, Leid. 2.

Ultimumque regnum esset] *ultimumque regnum id esset* Harlej. 2. Mox *pactum foret* Voſſ. 2. *partum esset* Leid. 2. Sed *esset* mox praecessit.

§. 4. *Prisci Tarquinii regis filius neposve fuerit*] Vetus sinceraque lectio *filius neposne fuerit.* subauditur *an*. RHENAN. A Rhenano damnata lectio supereſt tantum in Voſſ. 1. Harlej. 2. et Haverk. Reliqui viro erudito favent. Infra 9, 32, 3. *Etrusci diem primum consultando, maturarent, traherentne bellum, traduxerunt.* V. infra ad 2, 8, 8. Insuper *Prisci Tarquinii filius regis*, alio ordine, Harlej. 2. Sed τὸ *regis* abeſt a Voſſ. 1. et Leid. 2. Potuisset sane abesse, quum non alius fuerit Priscus Tarquinius, quam Rex. Verum ita Livius etiam supra addere maluit c. 32, 1. *Numae Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat.* Quum itaque Livius voces, quae sine sensus diſpendio abeſſe poterant, addere maluerit, hinc non fero Gebhardum, vocem *amnem* delentem infra 2, 32, 2. *In sacrum montem secessisse trans Anienem amnem.* ubi plura dicam. Ceterum totam interpunctionem hujus loci, qui olim ita diſtingue-

fuerit, parum liquet; pluribus tamen auctoribus filium ediderim) fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenii juvenem. His duobus, ut ante dictum est, duae Tulliae, regis filiae, nupserant, et ipsae longe dispares moribus. Forte ita inciderat, ne duo violenta ingenia matrimonio jungerentur, fortuna, credo, populi Romani, quo

batur, *Hic L. Tarquinius, Prisci Tarquinii regis filius neposne fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus filium ediderim. Fratrem habuerat* etc. mutavi; quemadmodum in contextu nunc editur.

Pluribus tamen auctoribus filium crediderim] *ediderim* Pall. GEBHARD. Flor. et Helm. Voss. [uterque,] Rott. Gud. *pluribus tamen auctoribus filium ediderim.* Sensus: si putare et dicere filium velim, plures auctores habuero. Neque improbem. Quo enim dubitantius hac in re loquitur, eo culpa ejus levior videtur. J. FR. GRONOV. *ediderim* etiam Leid. 1. Lipsiens. Portug. et Harlej. uterque. Id quoque voluisse censendus est librarius codicis Leid. sec. qui corrupte scripsit *ediderunt.* Ex nostris solus Haverk. [et Veith.] *crediderim* praefert, quod se in Oxon. L. 2. B. et C. invenisse Hearne professus est, innuens L. 1. et N. quorum non meminit, *ediderim* habere. 4, 23, 2. *Valerius Antias et Q. Tubero M. Manlium et Q. Sulpicium consules in eum annum edunt. Ceterum in tam discrepante editione et Tubero et Macer linteos auctores profitentur.* V. supra hoc lib. c. 18, 2. et Cel. Burmannum ad Ovid. 3. Art. Amat. v. 61. Ceterum scripta epistola ad Alphonsum regem hanc Livii sententiam minus verosimilem, eique alteram, quam posthabuit, praeferendam esse, probare adnisus est Laur. Valla, quam in app. Dissert. recudi curavi. Dissensum vero veterum notavit, ita tamen, ut, utram veriorem putaret, definire ausus non sit, Claudius imperator in tabula aerea apud Gruter. in Inscript. p. 502. *PRISCUS. TARQUINIUS. REGNUM. ADEPTUS. EST. HUIC. QUOQUE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EJUS. NAM. ET. HOC. INTER. AUCTORES. DISCREPAT. INSERTUS. SERVIUS. TULLIUS.* At Rupertus ad Florum 1, 7. in princ. secutus Dionys. Halic. l. 4. p. 213. existimat, Superbum ejusque fratrem Aruntem Prisci Tarquinii natura nepotes, adoptione filios exstitisse. Plurimos autem auctores tradidisse, Superbum Prisci filium fuisse, etiam ex Dionysio constat, qui eodem loco unum tantum L. Pisonem Frugi alteram sententiam secutum prodit.

Fratrem habuerat Aruntem] Vetus *habebat.* LIPSIUS. *Arruntem* Florent. semper, Voss. 1. Harlej. 1. Leid. 1. et Portug. *Arriuntem* Voss. 2. V. ad 1, 34, 2.

§. 5. *Ut ante dictum est, duae Tulliae regis filiae nupserant*] Verbum *est* exsulat a Voss. 1. et Leid. 2. Deinde *duae Tullii regis filiae* Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. et Portug. quod Hearnio etiam in Oxon. B. repertum est; sed *duae Servii Tullii regis filiae* in Cod. C. [Helm. 1.] *duae Tulli regis filiae* praefert Haverk.

diuturnius Servii regnum esset, constituique civitatis mores possent. Angebatur ferox Tullia, nihil 6 materiae in viro neque ad cupiditatem, neque ad audaciam esse; tota in alterum versa Tarquinium, eum mirari, eum virum dicere, ac regio sanguine ortum: spernere sororem, quod virum nacta muliebri cessaret audacia. Contrahit celeriter simili- 7

Ne duo violenta ingenia matrimonio jungerentur] Pal. sec. *violentia*. idque est a *violens*. GEBHARDUS. Hoc ipsum praecipit (p. 190.) Plato in sexto de legibus, et de sententia illius exponit Appulejus [l. 2. de Habit. Doctrin. Platon. p. 27. ed. Elmenh.] *Ingenia tamen diversa miscenda esse, ut iracundo tranquilla jungatur, et sedato homini incitatior mulier applicetur*. J. FR. GRONOV. *violentia* etiam Haverk. a m. pr. Verum cum alibi Livium voce *violens* uti non meminerim, eam scripturam ab erranti librario profectam credo, ut et similiter *patrimonia jungerentur*, quod praefert Harlej. 1. (* v. ad 9, 34, 9.) Mox *mores civitatis*, transpositis dictionibus, est in Voss. 1. Leid. 2. et Haverk.

§. 6. *Tota in alterum versa Tarquinium*] Pall. *adversa*. forte *aversa*, a proprio nempe marito. GEBHARDUS. *adversa* Florent. Voss. 2. Leid. 1. Harlej. 1. et Lipsiens. Et ita etiam Aldus edidit. sed *aversa*, ut Gebhardus conjecit, habet Haverk. a m. 1. Paullo ante *nihil materiae viro*, pro *in viro*, legit Harlej. 1.

Eum mirari, eum virum dicere] Duo priora vocabula desunt in Neapol. Latinii et edd. antiquioribus usque ad Aldum, qui contextui inseruit. *eum mirari, virum dicere* Leid. 2. *agregio sanguine* Florent. m. 1. *egregio* m. 2. Mox *dum virum nacta*, pro *quod virum nacta*, Lipsiens. Verba sequentia, *muliebri cessaret audacia*, exponit Cel. Burmann. ad Lucan. 4, 24.

§. 7. *Contrahit celeriter similitudo eos, ut fere fit malum malo aptissimum*] Veteri scriptum fuisse videtur, *appetentissimum*. Ita legendum esset, *malum mali*. LIPS. Videtur legendum *mali appetentissimum*, quia vetus legit *apetentissimum*. FR. SANCTIUS. Pal. tert. *aptissimus*. Idem annotatum habet ad oram, alias legi, *similitudo suos*: quod mihi gemma videtur orationis; praecipue si eradicamus illud *malum malo aptissimum*, scribae alicujus glossam marginalem. GRUTER. *contrahit celeriter similitudo suos*, quod Grutero placet, habet etiam Voss. 2. Deinde *malo appensissimum* Voss. 1. a m. 1. *appetissimum* a m. 2. *apertissimum* Leid. sec. Voces tres, quas constanter codices praeferunt, sola conjectura suadente, ex contextu verborum ejicere eum Grutero, audacius videtur, quam ut laudari possit. Lipsianum *malum mali appetentissimum* adstrui potest ex Cic. 2. Tuscul. 24. *Sumus natura studiosissimi appetentissimique honestatis*. et Sueton. in Claud. 23. *Cibi vinique quocumque et tempore et loco appetentissimus*. aliisque. Ego tamen vulgatum verius puto, pro quo stant reliqui codices. *Aptus* est conjunctus. Ita Servius

tudo eos, ut fere fit malum malo aptiſſimum. sed initium turbandi omnia a femina ortum eſt. Ea, secretis viri alieni adſuefacta sermonibus, nullis verborum contumeliis parcere, de viro ad fratrem, de sorore ad virum; et se rectius viduam, et illum coelibem futurum fuiſſe contendere, quam

exponit eam vocem in versu Virgilii 4. Aen. 482.

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ubi ita commentatur. *Satis perite loquitur. Nam aptum conjunctum dicit, ἀπὸ τȢ ἅπτεσϑαι, non insignitum stellis. Axis enim non habet stellas, qui est medius inter septentriones. unde et Graece ἄξων dicitur. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit, non quia in axe sunt. Ergo bene aptum, conligatum. Cicero in Timaeo* [c. 5.] *qua ex conjunctione coelum ita aptum est, id est, constrictum et complexum. Item in Oratore* [c. 71.] *Facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere.* V. eumdem Servium ad Maron. 11. Aen. 202.

Quam cum inpari jungi] *conjungi* Neapolit. Latinii cum editis ante Aldum; qui *jungi* reſtituit, adsentientibus omnibus, quibus usus sum, codd. scriptis. Et recte. Liv. 6, 34, 9. *Eam esse caussam doloris, quod juncta inpari esset.* 30, 14, 2. *Tamque praeceps festinatio, ut, quo die captum hostem vidisset, eodem matrimonio junctam acciperet.* Ovid. Epiſt. 8. Her. v. 36.

Si jungar Pyrrho, tu mihi laesus eris.

Et Epiſt. 20. Her. v. 215.

Nube, precor, dicet, cui te bona numina jungunt.

In verbis praecedentibus vocem *fuisse*, quam omnes tuentur codd. melius abfuturam visum eſt Cl. Ant. Perizonio.

Aut elanguescendum aliena ignavia esse] Hanc sententiam foede depravavit scioli cujuspiam imperitia. Legendum *aut ut elanguescendum aliena ignavia esset.* Et pendent haec verba a superioribus. RHENAN. Quamvis Rhenanus *aut ut elanguescendum* etc. *esset* scribendum esse monuerit, mox tamen eum secuti, immo ipsa illa editio, quae notas ejus prima exhibuit, et ex earum notarum praescripto emendata eſt, voculam *aut* omisit; quod inde per reliquas edd. omnes propagatum eſt. Et ita legit Harlej. antiquior, nisi quod *esse*, pro *esset*, praeferat. *haud elanguescendum esse* habent Leid. sec. et Voſſ. pr. a m. sec. quum olim *esset* scriptum fuisset. [Veith. *et elanguescendum esse* Helm. 1.] *aud elanguescendam esse* Portug. a m. 1. *haud elanguescendum esse* a m. 2. et, ut Hearne auctor eſt, Oxon. B. et C. *haud languescendum esse* Harlej. 2. et Lipsiens. *aut elanguescendum esse* Voſſ. 2. Leid. 1. et Haverk. Praeterea *ignavia esse. Et si sibi* Voſſ. 1. Leid. 2. et Haverk. Verum illud *et* ex varia lectione natum puto, quo indicare voluit librarius, pro *esse*, alios codices *esset* legere. V. infra ad 3, 44, 4. Τὸ *Si* contra exsulat a Lipsiens. quod intercepit prima syllaba sequentis vocis *sibi*. V. infra ad 34, 58, 10.

cum inpari jungi, ut elanguefcendum aliena igna-
via effet. Si sibi eum, quo digna effet, Dii de- 8
diffent virum, domi se propediem vifuram regnum
fuiffe, quod apud patrem videat. Celeriter ado-
lefcentem suae temeritatis inplet. Aruns Tarqui- 9
nius et Tullia minor prope continuatis funeribus

(p. 191.) §. 8. *Visuram regnum fuisse*] Poft haec verba in Voff. 1. lacuna erat quatuor admodum paginarum, quae vel casu perierunt, vel mala manu excifae sunt, usque ad haec verba *cum legionibus sequebatur*, quae 2, 6, 6. occurrunt. [*se* omittit Helm. 1.] Mox *apud patrem viderat*, pro *videat*, Lipsiens. et Haverk. [Veitb.] *videant* Voff. 2. et Leid. 2. *adylescentem* Florent.

§. 9. *Aruns Tarquinius et Tullia minor*] Inolevit incuria magis, quam inscitia, mendum, ut *Aruns Tarquinius* legatur, *et Tullia minor.* Quae lectio si vera esset, et fratrum et sororum minores natu periisse oporteret, virum scilicet et uxorem: siquidem Aruns (quod Livius haud obscure demonftrat) L. Tarquinio frater minor natu fuit: cui et juniorem Tulliam matrimonio locatam credere aequum eft, quamquam ejusdem verba id perspicue demonftrant. Si vir igitur cum conjuge exftinctus esset, haud quaquam novo opus fuisset connubio. Verum sic habet, ut major Tullia et Aruns, Tarquiniorum fratrum minor, paucis diebus vita decesseriut: quorum interitu sceleratae sunt poftea superftitibus nuptiae conciliatae. *Major* igitur *Tullia*, non *minor*, ut omnia, quae vidimus, habent exemplaria, vera emaculataque erit lectio. SABELL. *major* verius legitur: nam, si Aruns minor natu fuit fratre, quod Dionysius [l. 4. p. 232.] scribit, oportuit majorem Tulliam periisse, quae Tarquinio majori natu nupserat. SABELL. Ex Dionysio recte hoc emendavit Antonius Sabellicus: *major* enim legendum, a nobis repetitum, quod a quibusdam hoc neglectum vidissemus, et praecipue a Valla. GLAREAN. Ex Dionysio et aliis videtur legendum *Lucius*, non *Aruns*, et ex iis etiam, quae apud Livium sequuntur. URSIN. *Aruns*, inquit, *Tarquinius et Tullia major* (sic enim ex Halicarnasseo emendo) *prope continuatis funeribus cum domos vacuas novo matrimonio fecissent, junguntur nuptiis, magis non prohibente Servio, quam approbante.* Nam verbum hoc *junguntur* non ad Aruntem et Tulliam majorem, sed ad L. Tarquinium et Tulliam minorem, de quibus ante egerat, referri placet. BRISSON. de jure Connub. p. 63. (* lege: 213.) Aliter ego, quam Sabellicus et Glareanus, legendum censeo *Lucius Tarquinius et Tullia minor.* et ordo etiam contextus rectius conftabit. FR. SANCT. Vidit et hic Campanus hiftoriae qualemcumque absurditatem: ideo edidit *Arnis Tarquinius*, ex quo, quicumque ille fuit, interpolatrice dextra intrusit Palatino tertio ineptam hanc lectionem. V. Sabellicum et Glareanum; quorum emendationibus ut non acquiesco, ita non omnino refragor. GEBHARD. Sane non illi, qui morte sua domos vacuas no-

quum domos vacuas novo matrimonio fecissent, junguntur nuptiis, magis non prohibente Servio, quam adprobante.

1 XLVII. Tum vero in dies infestior Tullii senectus, infestius coepit regnum esse. jam enim ab scelere ad aliud spectare mulier scelus: nec no-

vo matrimonio fecisse memorantur, juncti fuere nuptiis; nec jungi potuere, utpote mortui. Itaque agnoscenda est hoc loco figura Livio usitata, qua posterius verbum non ad eos, de quibus loquitur proxime, referre assuerit, sed ad remotiores. Sic 4, 48. *Prensantur a principibus tribuni; pollicendo id gratum singulis, gratum universo senatui fore, sex ad intercessionem comparavere.* Nempe principes senatorum, quum tamen proxime nominentur tribuni, aut posset scribere, *comparati sunt.* 2, 28. *Correpti consules quum, quid ergo se facere vellent, percunctarentur; decernunt, ut delectum quam acerrimum habeant.* Ubi sub τῷ *decernunt*, Patres intelligit. 1, 4. *Sacerdos vincta in custodiam datur; pueros in profluentem mitti jubet.* Sic maluit Livius subaudiendo τῷ *rex*, quum posset alias *pueri missi*, absque τῷ *jubet*, vel *pueri mitti jubentur.* Negari tamen nequit, phrasin, qua utitur Livius, potius respicere debere ad eos, qui parricidium admisere, quam ad necatos; ut merito et cum ratione objiciebat idem, qui jam antea nobile sui judicii specimen Livio exhibuit, Perizonius, idque ex auctoribus, qui eandem adhibent, perspicue probabat. Cicero Catil. 1, [6.] *Cum morte superioris uxoris domum vacuam novis nuptiis fecisses.* Sallust. Catil. 15. *Pro certo creditur, necato filio vacuam domum scelestis nuptiis fecisse.* Valerius Max. 9, 1, 5. extern. *Ipsam dimisit, ut vacuum locum nuptiis puellae faceret.* Ad quae licet responderi possit, aeque de interfectis, quam interfectoribus, id dici posse, non secus ac *luctu complere locum* aeque dici queunt, qui lugentur, quam qui lugent, (de quo pater ad 5, 39.) nihilominus idem amicus meus leviter putabat sic refici posse: *Ita L. Tarquinius et Tullia minor* (nam sic MSS. omnes) *prope continuatis* etc. suspicatus, primas duas literas vocculae *ita* absorptas ab fine praecedentis verbi *implet;* sic, reliquas duas *al* librariis in *Ar* mutantibus, factum τὸ *Aruns.* Et sic solet Livius τὸ *ita* praeponere connectendi causa, ut videre est capp. 5. 26. 52. hujus libri. De hoc tu, qui leges, disceptator sede. Certe non tanta vis est, quantam Sabellicus, Glareanus, ac Brissonius Livio injungunt. Muretus suo codici annotavit *matrimonio fecissent, L. Tarquinius et Tullia major junguntur.* *t. v.* JAC. GRONOV. *Tullia minor* omnes nostri, nisi quod unus Haverk. sine dubio ex interpretis (p. 192.) glossemate, praeferat *Tullia junior.* [*Aruns Tarquinius et Tullius minor* Veith.] Tum *Lucius Tarquinius*, pro *Aruns*, ut quidam conjecerunt, Voss. 2. et ita necessario ex Dionysio et aliis legendum esse, Latinius etiam monuit. Mihi Cl. Perizonii conjectura non displicet.

§. 1. *Infestius coepit regnum esse*] Non est mihi dubium, quin sit glossema vox *coepit.* GRUTER.

ete, nec interdiu virum conquiescere pati, ne gra-
tuita praeterita parricidia essent. *Non sibi defuisse,* 2
*cui nupta diceretur, nec cum quo tacita serviret: de-
fuisse, qui se regno dignum putaret: qui meminisset,
se esse Prisci Tarquinii filium; qui habere, quam spe-
rare, regnum mallet. Si tu is es, cui nuptam esse* 3

Vocem *coepit*, quam scripti nostri constanter servant, invitis codd. omnibus expungere, pessimi exempli esse puto. *infestius regnum coepit esse* alio verborum ordine habent Harlej. 1. et Lips.

Jam enim ab scelere aliud spectare mulier scelus] Secutus sum fidem Pall. pr. ac tert. ejecique *ad*, quod in aliis edd. omnibus hac forma, *ad aliud spectare*. GRUTER. Flor. Rott. Gud. et Voss. 2. *jam enim ab scelere ad aliud spectare*. J. FR. GRONOV. *ad aliud spectare* etiam Harlej. ambo, Leid. sec. Haverk. et Portug. a m. sec. Similiter etiam Hearne in Oxon. B. invenit. Voculam igitur *ad*, a Grutero ejectam, iterum restitui; praesertim quum et alibi ita Livius aliique scriptores loqui soleant. Supra c. 9, 6. *Haud dubie ad vim spectare res coepit.* Infra 2, 18, 2. *Parvaque ex re ad rebellionem spectare res videbatur.* 23, 6, 4. *Extemplo plebes ad defectionem ac pars major senatus spectare.* c. 16, 2. *Quum Hannibal ad portas esset, plebsque Nolana de integro ad seditionem spectaret.* 24, 6, 1. *Extemplo haud dubie ad defectionem res spectabat.* 34, 56, 10. *Bojorum quoque gentem ad rebellionem spectare.* 40, 1, 3. *Q. Fabi·s ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare.* Virgil. Ecl. 3, 48.

Si ad vitulam spectes, nihil est, quod pocula laudes.

Colum. 6, 23. *Utraque devexa sint, ut humorem effundant, spectentque ad meridiem, ut facile siccentur.* Pari modo *ad aliquid intueri* Liv. dixit 36. cap. ult. §. 9. *Intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum.* Alibi tamen Livium etiam praepositionem omisisse in hac locutione infra videbimus ad 22, 22, 21. Ut in his codicum auctoritate standum sit. Mox *parricidia praeterita*, trajectis vocabulis, Harlej. 2. et Lipsiens. [*enim* abest Helm. 1.]

§. 2. *Non sibi defuisse, cui nupta diceretur*] Persuadet mihi vetustus codex, legendum hic esse *cui innupta diceretur*, tametsi recentior manus *in* particulam suprascripserat; sed procul dubio sincerioris alicujus codicis admonitu. Porro quum se dicit *innuptam*, indicat se jam in aedes viri transisse; nam hoc significat *innubere*, quemadmodum ante docuimus [ad c. 34, 4.] RHENAN. Nostri codd. nihil mutant, nisi quod *cui nupta daretur*, pro *diceretur*, praeferat Voss. 2. [*innupta* Helm. 1. *quievissetque se esse prisci* Veith.]

Qui habere, quam sperare, regnum mallet] Vir eruditus *exspectare*. Haud absurde: sed cur ingratiis vett. codd. oggeratur, causam non video. Virgilius 4. Aeneid. [v. 274.]

. . . . *et spes heredis Iüli.*

Livius 40, [15, 4.] *Ego autem, pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec ambigere umquam*

me arbitror, et virum et regem adpello: sin minus,
eo nunc pejus mutata est res, quod istbic cum ignavia
4 *est scelus. Quin adcingeris? Non tibi ab Corintbo,*
nec ab Tarquiniis, ut patri tuo, peregrina regna mo-
liri necesse est. Dii te penates patriique, et patris
imago, et domus regia, et in domo regale solium, et
5 *nomen Tarquinium creat vocatque regem. Aut si ad*
baec parum est animi, quid frustraris civitatem? quid
te ut regium juvenem conspici sinis? Facesse binc Tar-
quinios, aut Corintbum. Devolvere retro ad stirpem,

de eo forsitan debeam. Sic Demetrius indicans eam spem esse proximi successoris a patre destinati Persei. 45, [19, 13.] Stratius medicus Eumenis fratrem Attalum monens *sibi ipsum spem propinquam regni erepturum.* Ne dicam, quam bene *res* componitur *spei*, id quod frequenter faciunt, tam bene componi *habere* ac *sperare.* Qui non contentus spe regni praesens illud tractare ac possidere vellet. J. FR. GRONOV. Vir eruditus, qui *exspectare*, pro *sperare*, emendabat, est Freinshem. ad Flori 1, 7, 2. ut jam Hearne observavit. Ita autem scribendum conjecit ob loca Flori 1, 7. *Avitum regnum, quod a Servio tenebatur, recipere* (* l. *rapere*) *maluit, quam exspectare.* a Taciti 1. Ann. 7. *Ne Germanicus habere imperium, quam exspectare, mallet.* Quamvis autem recte a Gronovio refellatur, attamen emendatio illa tantopere Donjatio placuit, ut inlaudabili facinore eamdem totidem verbis descripserit, et, auctoris nomine omisso, sibi vindicaverit, Regiorum Professorum Primicerio indignum plagium committens. Omnes codices mei vulgatum tuentur. Aliud itaque Livio, aliud Tacito ac Floro placuit.

(p. 193) §. 3. *Cui nuptam esse me arbitror*] Pal. sec. exclusit illud *esse.* neque profecto requiritur. GRUTER. Eamdem vocem omisit etiam librarius Harlej. 2. [Veith.] Quamvis autem illa non necessario requiratur, non tamen propterea etiam inducenda est. Nam reliqui omnes codd. constanter exhibent. ordine tamen inmutato *cui nuptam me esse arbitror* Haverk. et omnes editi ante Aldum praeferunt. Mox *et virum regem adpello*, pro *et virum et regem*, Lipsiens. et Portug. a m. 1.

Eo nunc pejus mutata est res] *eo et nunc pejus* Harlej. pr. Tum *mutata res est.* Florent. Voss. 2. Harlej. ambo. Leid. 2. Haverk. et Portug. [Helm. 1.] Sed monstrum lectionis est in Lipsiensi; habet enim *eum nunc pejus munitos, quam istic cum ignavia* etc. Praeterea *quod illic cum ignavia scelus est* Voss. 2. Tandem *Quin vero accingeris* Haverk. *Quid accingeris* Lipsiens. *Qui non accingeris* Leid. 2. quod posterius glossae interpretis acceptum fero. [*Quid non accingeris* Veith.]

§. 4. *Peregrina regna moliri necesse est*] Primam vocem Voss. 2. ultimam Harlej. 2. omiserunt.

fratri similior, quam patri. His aliisque increpan- 6
do juvenem inſtigat, nec conquieſcere ipſa poteſt:
si, quum Tanaquil, peregrina mulier, tantum mo-
liri potuiſſet animo, ut duo continua regna viro,
ac deinceps genero, dediſſet; ipſa, regio semine
orta, nullum momentum in dando adimendoque
regno faceret. His muliebribus inſtinctus furiis 7
Tarquinius circumire et prenſare, minorum maxi-
me gentium, Patres; admonere paterni beneficii,
ac pro eo gratiam repetere; adlicere donis juve-

Domus regia, et in domo regale solium, et nomen Tarquinium creat vocatque regem] *in domo regali solium* Leid. 2. Tum *creant vocantque* Haverk. quod admitti posset, si plurium ac fide digniorum codd. auctoritate uteretur.

§. 5. *Aut si ad haec parum est animi*] *ad hoc* Harlej. 2. Mox *juvenem concupisci sinis* Leid. sec. invitis reliquis, qui vulgatum servant, nisi quod Leid. pr. librarius inperite voces ita diviserit *juvenem conspicis in his*. Tum *Recede, facesse hinc* una voce auctior Voſſ. 2. [*quod te ut* Helm. 1.]

§. 6. *Nec conquiescere ipsa potest*] Spurium quid in illo *potest*. Mallem abesset omnino. Certe eo roboraretur sententia. GRUTER. Pal. tertius *consequiescere*. Parum abeſt, quin credam fuisse *nec consenescere ipsa potest*. GEBHARD. Aliud egit Gebhardus, cum aberrantis librarii veſtigia secutus *consenescere*, pro *conquiescere*, scribendum conjecit. Noſtri omnes, quibus usus sum, codices vulgato adhaerent. supra hoc cap. *Nec nocte nec interdiu virum conquiescere pati*. 30, 13, 12. *Illam furiam pestemque omnibus delinimentis animum suum avertisse, atque alienasse; nec conquiesse, donec ipsa manibus suis nefaria sibi arma adversus hospitem atque amicum induerit*. ubi etiam vide.

Tantum moliri potuisset animo] Ultimam vocem ab Oxon. C. abesse Hearne monet. [*continuo* Veith.]

Nullum momentum in dando adimendoque regno faceret] *affirmandoque* Haverk. a m. 1. qui etiam *regnum* praefert. Praeterea *monumentum* Leid. pr. Florent. *monimentum* Leid. 2. et Harlej. 1. [Helm. 1.] V. infra ad 5, 52, 1. *munimentum* Voſſ. 2. V. ad 4, 27, 4.

§. 7. *His muliebribus instinctus furiis Tarquinius circumire*] Liquet ex rasura Pal. tertii fuisse *instrictus*. De quo v. Antiquas noſtras. GEBHARD. Codices noſtri nihil in ea voce mutant. Vocem *Tarquinius* omittere Oxon. L. 2. Hearne auctor eſt. Deinde *circuire* solus Portug. V. ad 3, 6, 9.

Prehensare minorum maxime gentium Patres] *prensare* Leid. ambo, Lipsiens. Haverk. a m. sec. (antea vitiose scriptum fuerat *presensare*) et Portug. Idque voluisse videtur librarius Voſſ. 2. qui leviter lapsus *pransare* scripsit.

nes: tum de se ingentia pollicendo, tum regis cri-
8 minibus omnibus locis crefcere. poftremo, ut jam agendae rei tempus vifum eft, stipatus agmine armatorum, in forum inrupit: inde, omnibus perculsis pavore, in regia sede pro curia sedens, Patres in curiam per praeconem ad regem Tarquinium
9 citari juffit. Convenere extemplo, alii jam ante ad hoc praeparati, alii metu, ne non veniffe fraudi

V. infra ad 4, 48, 11. Praeterea *novorum*, pro *minorum*, Voff. sec.

Tum de se ingentia pollicendo] *omnia de se ingentia* Voff. 2. *tam de se ingentia* Leid. 2. *cum de se ingentia* Florent. Leid. 1. et Harlej. 1. V. infra ad 6, 23, 3. Mox *regis* deeft in Portug. a m. 1. *reis* exhibet Leid. 1. *regem* Haverk. a m. 2. Poftea *omnibus locis ut cresceret impingendo.* Portug. a m. 2. et Haverk. a m. 1. in quo m. sec. emendatum erat *omnibus locis increscere.* [*locis ut cresceret* Veith. *omnibus* omittit Helm. 1. mox *ut etiam agendae* idem.]

§. 8. *In forum inrupit*] *irrumpit* Harlej. 2. et Haverk. [Helm. 1.] Tum *percussis* Portug. a m. 1. *perculssis* a m. 2. V. ad 34, 15, 2. [*regia sede proxima sedens* et mox *in curia* Veith. *in regiam pro curia* Helm. 1.]

§. 9. *Etiam de Servio actum rati*] Vet. lib. *et jam de Servio.* Vere. SIGON. Non aliter etiam plerique noftri. 36, 44, 10. *Et jam classes quoque undique concurrerant.* Saepissime ita librarii peccarunt. exempla v. infra 3, 6, 7. c. 37, 8. 4, 36, 5. (* 5, 14, 1. c. 18, 4.) 10, 21, 13. 21, 37, 5. 28, 3, 8. (p. 194.) 33, 7, 9. 39, 10, 6. et alibi. V. etiam viros Cel. Bentlej. ad Horat. 1. Epift. 16, 15. Duker. ad Flori 4, 10, 3. et Cortium ad Sallufl. Catil. 2, 1. Frequenter scribae indocti duas voces conjungendo lapsi sunt. ita *congratulatione* dederunt pro *cum gratulatione.* v. ad 4, 24, 7. *duxisset* pro *dux esset.* v. ad 4, 37, 6. *timuerat* pro *tum erat.* v. ad 7, 2, 8. *firmaret* pro *firmare et.* v. ad 21, 21, 10. *recognitum* pro *re cognitum.* v. ad 21, 53, 8. *distrahendoque* pro *Dis*, vel *Diis trahendoque.* v. ad 22, 2, 1. *reliquerat* pro *reliqua erat.* v. ad 23, 29, 16. Similia ubique occurrunt. Quaedam etiam v. ad 3, 71, 3. [*metu non venisse* Veith. *etiam de* Helm. 1.]

§. 10. *Servum servaque natum*] *Servium* Voff. 2. Leid. sec. et Haverk. a m. pr. Sed nihil mutandum. V. supra ad c. 40, 3. Praeterea *serva natum* Leid. 2. omnesque editi ante Aldum, qui copulam addidit. Et recte. Eam enim habent omnes reliqui, quos consului, scripti. Mox *praeter mortem*, pro *post mortem*, Voff. 2. Denique *sui* abeft a Leid. 2. [initio *Tarquinius maledicta. ab stirpe ultima orsum servum* Helm. 1. (An genuina, ex qua haec depravata sunt, lectio fuerit haec? *Tarquinius maledicta:* (sc. jacere coepit) *ab stirpe ultima* (servili) *ortum Servium*) WERNSD.]

Non auctoribus Patribus] Primam voculam non habet Harlej. 2. Tum *Patribus auctoribus*, mutato ordine vocum, Lipsiens.

esset, novitate ac miraculo adtoniti, et jam de Ser-
vio actum rati. Ibi Tarquinius, maledicta ab stir- 10
pe ultima orsus; *Servum, servaque natum, post mor-
tem indignam parentis sui, non interregno, ut antea,
inito, non comitiis habitis, non per suffragium populi,
non auctoribus Patribus, muliebri dono regnum occu-
passe. Ita natum, ita creatum regem, fautorem infimi* 11
generis hominum, ex quo ipse sit, odio alienae bone-

[*patris* pro *parentis sui* Helm. 1. *ut ante* idem. *habitis* omittit idem.]

Muliebri dolo regnum occupasse] Scribendum est, *muliebri dono regnum occupasse.* Nam respicit, quod supra dictum est, et quod mox praecessit. *Quum Tanaquil, peregrina mulier, tantum moliri potuisset animo, ut duo continua regna viro, ac deinceps genero dedisset.* Ibi dicit Livius Tanaquilem genero *dedisse* regnum; quare hic subdit *muliebri dono.* RHENAN. Buslid. cod. pro *dolo*, *dono* habet: ut id regnum, quod a senatu et populo dari solet, mulier sui doni fecerit, quod ego genuinum omnino arbitror. Sermo enim ex contentione ἀντιθέσεως acrior est, et de Tullia aemula Tanaquilis paullo ante haec verba fecit. *Nec conquiescere ipsa potest, si, quum Tanaquil, peregrina mulier, tantum moliri potuisset animo, ut duo continua regna viro, ac deinceps genero dedisset, ipsa, regio semine orta, nullum momentum in dando adimendoque regno faceret.* NANNIUS 5. Miscell. 14. *muliebri dono* edd. exoletae, itaque Pall. duo, non *dolo*, quod ceteros libros injuste occupat. GRUTER. Argutentur hoc loco Sigonius et Rhenanus, an regnum dono Tanaquilis ad Servium devenerit, mihi, ut verum fatear, nugari non vacat. Habent quidem Pall. duo posteriores, ut et Camp. editio τὸ *dono*; sed primus et ordine et bonitate *dolo*, quod praefero: et, si examinaveris historiam, penes me pronunciabis, quicumque es paullo humanior. Et an non dolus? *Populum Tanaquil alloquitur, jubet bono animo esse. Sopitum esse regem subito ictu, ferrum haud alte in corpus descendisse.* Et mox: *Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem esse.* Quid in re liquidissima me diffundo? Vide etiam reliqua de celata morte, quae omnia dolos astutiasque mulieris detegunt. Sed tamen est efficax quoque alterum, stabilitque infra Livius 3, 67. *Patricium quoque magistratum plebi donum fieri vidimus.* ubi habet secund. *dono fieri.* GEBHARD. Quum, utrumque et *dono* et *dolo* admittere sensum, ipse Gebhardus fateatur, ego codicum auctoritatem sequor, in quibus tantum non omnibus, etiam in Florent. *muliebri dono*; nisi quod *dolo* sit in margine Harlej. 2. et ad oram Portug. pro varia lectione notetur, alios *dollo* legere. *dono* etiam in omnibus, quas Moguntina antiquiores adhibui, edd. inveni. Praeterea *regnum* deest in Lipsiens. *occupasse regnum* alio ordine habent editi ante Aldum, sed invitis scriptis.

§. 11. *Ita natum, ita creatum regem, fautorem infimi generis hominum, ex quo ipse sit*] Arbitrabar

status ereptum primoribus agrum sordidissimo cuique
12 *divisisse: omnia onera, quae communia quondam fuerint, inclinasse in primores civitatis: instituisse censum, ut insignis ad invidiam locupletiorum fortuna esset, et parata, unde, ubi vellet, egentissimis largiretur.*

1 XLVIII. Huic orationi Servius quum intervenisset, trepido nuncio excitatus, extemplo a vestibulo curiae magna voce, *Quid hoc*, inquit, *Tarqui-*

ego hic, cum in codice, cuso quidem, sed ante aliquot xc. annos, *favore*, pro *fautorem*, reperissem, utrumque abesse posse, ut ita dicatur *Servius infimi generis hominum*, ut apud Terent. [in Eun. 3, 1, 19.] *Rex paucorum hominum est*. Arbitrabar, inquam, ita: nihil tamen audebam statuere, donec in membranis Coloniensibus, de quarum bonitate post dicam, nullum earum vocum vestigium exstare deprehendi. Quo factum non negabo, ut, quod ante posueram tantum, nunc etiam non dubitem affirmare, nisi tu forte aliter censeas; quod tamen non futurum inde quoque existimo, quod Ciceronem antea sic locutum video, qui, emendante eruditissimo Victorio, in Epistola nescio qua, [9. ad Attic. Ep. 15.] *Vide, quam sim antiquorum hominum*. MODIUS Novant. Lect. Epist. 30. In codice ante C. et amplius annos cuso Modius reperit *favore*. Sed rectius et hoc et illud abesse dicit, ut differatur hic *Servius infimi generis* (p. 195.) *hominum*, ut apud Terentium, *Rex paucorum hominum*. Ita Cicero, *Vide, quam sim antiquorum hominum*. quod in notis ad epistolas memini notare. Denique affirmat, sic penitus exstare in membranis Coloniensibus. 23, 39. *Nolae senatus Romanorum, plebs Hannibalis erat*. GEBHARD. De genere loquendi, quod viri docti hic restitutum voluerunt, infra dicendum ad 3, 38, 11. unde patebit, id Livio non infrequens fuisse. Nostri tamen, et quibus alii usi sunt, codices in vulgatum conspirant, nisi quod *secutorem*, pro *fautorem*, manifesto librarii errore praeferat Voss. 2. quare nihil mutare sustineo. Praeterea *ultimi generis hominum* Harlej. 2. et *ex quo ipse natus sit* Voss. 2. Paullo post *infelicitatis*, pro *honestatis*, est in Lipsiens. [*ex quo ipse sub odio* Veith.]

§. 12. *Quae communia quondam fuerint*] *fuerunt* Haverk. Paullo ante *honera*, pro *onera*, Lipsiens. V. infra ad 34, 40, 9. [*omnibus onera* et mox *ad primores* Veith.] Postea *locupletorum fortuna* Haverk. *locupletior fortuna* Voss. 2. [Veith.]

Et parata, ubi vellet, egentissimis largiretur] Necessaria particula integrat orationem Fl. *et parata, unde, ubi vellet, egentissimis largiretur*. ex qua largitiones faceret. J. FR. GRONOV. Pariter in Oxon. N. reperit Hearne. Omnes nostri additam voculam non agnoscunt. [etiam Helm. 1. Veith.] Praeterea *comparata*, pro *et parata*, Voss. 2. *et comparata*, juncta utraque lectione, Leid. 2.

§. 1. *Trepido nuncio excitatus*]

Digitized by Google

ni, rei est? qua tu audacia me vivo vocare ausus es
Patres? aut in sede considere mea? Quum ille feroci- 2
ter ad haec, *Se patris sui tenere sedem, multo, quam*
servum, potiorem filium regis regni haeredem: satis il-
lum diu per licentiam eludentem insultasse dominis;
clamor ab utriusque fautoribus oritur, et concur-
sus populi fiebat in curiam: adparebatque regna-
turum, qui vicisset. Tum Tarquinius, necessitate 3

Pal. pr. *excitus.* non absone. GEBHARD. *excitus* etiam Harlej. 2. Lipsiens. et Haverk. Librariis sollemne fuisse, has voces inter se commutare, infra dicendum ad 28, 24, 4. [*orationi quum -- excitatus Servius*, mox *quod hoc* Helm. 1.] Tum *extemplo vestibulo*, pro *a vestibulo*, Harlej. 2. et Lipsiens. Deinde vocabulum *Tarquini* exsulat a Voss. 2.

Aut in sede considere mea] Pall. tres *consedere.* GEBHARD. Pariter Voss. 2. Lipsiens. et Portug. [Helm. 1.]

§. 2. *Quum ille ferociter ad haec*] Pal. sec. *ferocior.* admodum probo. Caussa patet cuivis. GEBHARD. *Cui ille ferociter ad haec* Leid. 2. Harl. 2. et Portug. [Veith.] *Cui ille ferociter*, duabus vocibus posterioribus exsulantibus, Haverk. *Quum ille ferociter ad hoc* Voss. 2. V. infra ad 21, 52, 10. Verum hic unius illius codicis auctoritatem non sequor. V. supra ad c. 28, 8. *ferocior*, quod Gebh. in uno, eoque non optimae notae, codice invenit, nullius eorum, quibus ego usus sum, auctoritate firmatur. Neque rationem video, cur vulgato praeferendum sit. Mox, *multo, quam Servium, potentiorem filium regis regni haeredem*, Leid. 2. *Servium* etiam, pro *servum*, Haverk. Denique alio ordine *satis diu illum* Haverk. cum excusis ante Aldum. [*diu* deest Helm. 1.]

Et concursus populi fiebat in curiam: adparebatque regnaturum] *et cum concursus populi fieret in curiam, apparebat regnaturum* Leid. 2.

§. 3. *Tum Tarquinius necessitate jam ipsa cogente*] Inserenda hic etiam particula: *necessitate jam etiam ipsa cogente.* RHENAN. *etiam* deest Manuscr. LIPS. Nescio, quid in omnibus fere nostri libri adversentur Rhenano. Nam et hic primus ac sec. excludunt τὸ *etiam*, ab ipso inculcatum. GEBHARD. Quemadmodum Rhenanus emendabat, exhibuerunt primae omnes editiones; donec Aldus, sine dubio codicis alicujus auctoritate, voculam *etiam* rejiceret. Et sane non modo ea deest in omnibus nostris Voss. 2. Leid. utroque, Harlej. utroque, Portug. Lipsiens. et Haverk. Verum neque Hearne se eam repperisse monuit in Oxonn. B. C. et L. 2. quare iterum ejiciendam putavi. [*ipsa jam* Veith. *jam etiam ipsa* Helm. 1.]

Multo et aetate et viribus validior] Palat. pr. *longe multo.* GEBHARD. Pariter Harlej. 2. Lipsiens. et Haverk. Verum illud *longe* omnino natum censeri debet ex marginali interpretatione. Saepe Livius τὸ *multo* comparativis addere solitus fuit. Infra 2,

jam ipſa cogente ultima audere, multo et aetate et viribus validior, medium adripit Servium; elatumque e curia in inferiorem partem per gradus dejicit. Inde ad cogendum senatum in curiam re-
4 dit. Fit fuga regis adparitorum, atque comitum. Ipſe prope exsanguis, quum semianimi regio comitatu domum se reciperet, perveniſſetque ad summum Cyprium vicum, ab iis, qui miſſi ab Tarqui-

18, 7. *Patrem multo potius M. Valerium, spectatae virtutis et consularem virum, legissent.* c. 23, 11. *Postulare multo minaciter magis, quam suppliciter, ut senatum vocarent.* (* 4, 50, 1. 30, 36, 9.) 38, 49, 11. *Multa millia ipso die, plura multo post dies paucos ceciderunt et ceperunt.* Et ita saepe alibi. Solet eamdem et superlativis jungere. Supra hoc lib. c. 11, 5. *Novissimum ab Sabinis bellum ortum; multoque id maximum fuit.* (* 30, 18, 14.) Silius, Livii imitator, 14, 169.

- - - - multo optimus ille
Militiae, cui postremum est primumque, tueri
Inter bella fidem.

V. Hadrianum Cardinal. de Serm. Latino p. 238.

Medium adripit Servium] Pal. sec. *arripuit.* ut et mox omnes tres *dejecit.* GEBHARD. *arripuit* etiam Harlej. 2. et Haverk. *dejecit* autem Florent. Voſſ. 2. Harlej. 1. Leid. ambo, Haverk. Lipſienſ. et Portug. [Veith. Helm. 1.] qui iidem (uno Lipsiensi excepto) cum Harlej. 2. etiam poſtea *rediit,* pro *redit*, praeferunt. Praeterea *elatum e curia* sine copula Haverk. [*per gradum* Helm. 1.]

(p. 196.) §. 4. *Ipse prope exsanguis cum semianimis regio comitatu*] Vetus volumen habet *semianimes.* Neutra lectio gnesia eſt ac germana. Tu locum sic reſtitue. *Ipse prope exsanguis cum, semianime regio comitatu, domum se reciperet.* Subauditur in illis verbis, *semianime regio comitatu,* participium *existente.* RHENAN. Atqui regius comitatus, apparitores et comites, diffugerant. Dionysius aït [l. 4. p. 241.] vidisse circa se τῶν αὐτȣ̃ φίλων πολλὴν ἐρημίαν, et abisse gementem κρατȣ́ντων καὶ παραπεμπόντων ἀυτὸν ὀλίγων. Vide igitur, an melius *cum senum minime regio comitatu.* Nisi forte, *Ipse prope exsanguis cum minime regio comitatu domum se recipere. Quum pervenisset ad.* J. FR. GRONOV. Hunc locum corruptum esse jam Gronovius vidit. Mihi videntur haec verba *semianimi regio comitatu* esse glossemata, quae irrepserunt ex margine. *semianimis* fuit expositio τȣ̃ *prope exsanguis*, et *regio comitatu* τȣ̃ *apparitorum et comitum*, quae praecesserant. Itaque sic reſingendus eſt hic locus: *Ipse prope exsanguis cum pervenisset ad summum Cyprium vicum.* J. G. GRAEVIUS in epiſtola ad Nic. Heinsium, quam edidit Cel. Burmannus in Syllog. Epiſt. t. 4. p. 96. Codices noſtri nihil mutant; nisi quod *semianimis* sit in Voſſ. 2. Leid. pr. Harlej. utroque, Haverk. Portug. et Neapolit. Latinii; [Helm. 1. Veith.] *semianimus* autem in Leid. 2.

nio fugientem consecuti erant, interficitur. Credi- 5
tur, quia non abhorret a cetero scelere, admonitu Tulliae id factum. carpento certe (id quod satis conftat) in forum invecta, nec reverita coetum virorum, evocavit virum e curia; regemque prima adpellavit. a quo facessere juffa ex tanto tumultu 6
quum se domum reciperet, perveniffetque ad summum Cyprium vicum, ubi Dianium nuper fuit; fle-

Domum se reciperet, pervenissetque ad summum Cyprium vicum] *ad locum summum Cyprium vicum* Haverk. *ad summum Ciprum vicum* Voff. 2. *ad summum cos. primum vicum* Florent. *ad summum Coś primum vicum* Harlej. antiq. *ad summum Cons ${}^{i}_{p}$mum vicum* Leid. 1. *ad summum Ciprum Coś primum vicum* Leid. 2. Sane *Ciprius*, et, unde ea vox originem habet, *ciprus*, id eft, lingua Sabinorum bonus, non litera Graeca, sed Latina, scribuntur apud Varron. 4. de L. L. p. 38. De vicô hoc v. Donat. 3. de Urb. Rom. 9. et Famian. Nardin. 3, 15. Ceterum verba praescripta paullo poft iterum sequuntur. Verum, quum loco tam vicino non unum aut alterum, sed plura verba, Livium repetiisse, vix verosimile videatur, vel hic, vel infra, praeter mentem ejus in contextum inrepsisse videntur. Quid si legamus? *Fit fuga regis, apparitorum, atque comitum. Ipse prope exsangnis ab iis, qui missi ab Tarquinio* etc. Verum sine librorum consensu nihil conftituo. [*ad sūmū coń pmū vicū ab his* Helm. 1. *ad locum summum Conciprium vicum ab his* Veith.]

§. 5. *Quia non abhorret a cetero scelere*] *quia non abhorreret* Leid. sec. sollemni aberratione librariorum. V. infra ad 39, 52, 6. Praeterea *ab certo scelere* Harlej. 2. Et hic error in Mftis saepe occurrit. V. ad 34, 36, 4.

In forum invecta, nec reverita] Vet. *vecta, et non.* LIPS. *invecta in forum, nec reverita* alio ordine Harlej. 2. *in forum invecta, et reverita* Leid. 2. Mox *evocat virum*, pro *evocavit*, idem codex, qui etiam paullo poft *τὸ prima* omisit.

§. 6. *A quo facessere jussa ex tanto tumultu*] *a quo recedere facessere jussa* Voff. sec. Verum *τὸ recedere* natum eft ex marginali. expositione verbi *facessere*, poftea ab inperito scriba in contextum Livii receptum, quomodo *longe multo validior*, pro *multo validior*, in quibusdam codd. effe supra vidimus hoc cap. §. 3. Alia plurima exempla v. ad 3, 44, 4.

Ad summum Cyprium vicum, ubi Dianium nuper fuit] Vox ifta *Dianium* nos aliquantisper diftulit, diftorsitque, quam vix agnoscimus; ut ingenue fatear, quod ignoro. Ceterum quia studiosos juvare in animo eft, quod scio, quodque sentio, scribam; meliora mox alius inveniet. Ut igitur ad rem ipsam veniamus, et cum ea congrediamur, *Dianius*, inquit Pompejus, *locus Dianae sacratus.* Ex quibus conjectare licet, *Dianium* velut Artemisium fuisse, hoc eft, lucum Dianae consecratum, aut locum mono-

ctenti carpentum dextra in Virbium clivum, ut in collem Esquiliarium eveheretur, restitit pavidus, atque inhibuit frenos is, qui jumenta agebat, jacentem-

machiae aptum, qualis fuit in Aricia, ubi rex Nemorensis, et idem fugitivus sacerdos, singulari certamine dimicare solebat. JAC. A CRUCE Annotat. in Varios p. 688. *Dianium* vetus sacellum, Dianae sacratum, et caput vici Scelerati exponit Famian. Nardinus 3. Romae veter. 15. Perperam *Dianum* Harlej. 2. et Leid. 2. *Indianium* Voss. 2. praeferunt.

Flectente carpentum dextra in Virbium clivum, ut in collem] Vide, quid sit, quod omnes manuscripti libri ita habent, *flectere carpentum in dextram jussit aurigam, ut in collem.* Caeterum supra Virbium clivum habitasse Ser. Tullium regem scribit Solinus c. 2. SIGON. Omnes aït Sigonius retinere MSS. *flectere carpentum in dexteram aurigam jussit.* At Pall. duo meliores adstipulantur vulgatae: secundus vero deterior illi. GEBHARD. Clivus iste sitne *Virbius*, ut habent Liviani codices, an *Urbicus*, ut vulgo apud Solinum legitur, et retulit in regiones urbis Onuphrius, an Ὄλβιος, ut Dionysius, an denique *Urbius*, ut suggerunt scripti Solini et Aldinus Livius cum Flor. et Helm. adhuc sub judice lis est. *Virbius* esse vix videtur posse, quippe qui fuerit alibi, et quidem non in urbe, ubi ex hoc uno loco dubio nimis secure eum ponit Cluverius [3. Ital. Ant. 4. p. 932.] *Orbium* videtur velle Festus. *Orbius clivus videtur appellatus esse ab orbibus, per cujus flexuosos orbes filia Ser. Tullii regis et L.* (p. 197.) *Tarquinius Superbus gener interfecto rege properaverunt, tendentes una in regiae domus possessionem. Coeptus est autem iste clivus appellari Orbius, quod, pronus cum esset, per orbes in Aesquiliarum collem duceret: unde Orbius ab ipsis orbibus sic appellatus.* Nomen viri *Orbius* in oratione Ciceronis pro Flacco [c. 31.] Quod jubet nos Sigonius videre, quid sit, quod omnes MSS. habeant, *flectere carpentum in dexteram jussit aurigam, ut in collem*: qui sic habent, unus et alter, corruptissimi sunt: omnes alii vulgatum servant. Est tamen aliquid morbi in τῷ *flectente*. Scribe tantisper, *flectens carpentum dextra in Orbium clivum*, nempe, is, qui jumenta agebat. Hoc est, dum flectit. Servius ad Virgilii 6. Aen. [v. 351.] *Praecipitans traxi mecum*] *Dum praecipitarer.* Vel etiam *flectendo*, inter flectendum. J. FR. GRONOV. Posset alicui in mentem venire, legendum *Oppium clivum*, ex Varrone 4. de L. L. [p. 15.] *Oppius mons princeps lucum Aesquilinum, lucum Fagutalem sinistra, quae sub moerum est. Oppius mons biceps simplex. Oppius mons terticepsos lucum Aesquilinum, dexterior via in Tabernola est.* J. FR. GRONOV. *flectere carpentum in dexteram*, vel *desteram*, vel *dextram jussit aurigam, ut in collem* Harlej. 2. Haverk. et Portug. [Veith.] Reliqui nihil mutant, nisi quod *flectenti*, pro *flectente*, habeant Florent. Harlej. 1. Voss. 2. Leid. ambo, Lipsiens. et Neapol. Latinii, ut et editiones Aldina priores; et *Verbium clivum*, pro *Virbium*, Lipsiens. *Urbium clivum* Harlej. 1. Voss. 2. Leid. 1. et ed. Aldi: quorum *flectenti* recepi, quamvis vel

centemque dominae Servium trucidatum ostendit.
Foedum inhumanumque inde traditur scelus, mo- 7
numentoque locus est: Sceleratum vicum vocant,
quo amens, agitantibus furiis sororis ac viri, Tullia

sic nondum locum sanatum putem. Non satisfacit enim Doujatius, qui *flectenti* referebat ad Tulliam, cui, cum flecteret, id est, flecti ad dextram carpentum juberet, auriga jacentem Servium ostenderit: *flectente* autem figurate, licet duriuscule, intelligi posse existimabat de dextra via, quae cogeret carpentum flectere. Donec melius quid succurrat, ego Gronovii conjecturam probabo. Praeterea codicum nonnullorum lectio *Urbium clivum* suadet, ut *Orbium* veram lectionem esse censeam, praesertim cum viri docti in scriptis Dionys. Halic. etiam l. 4. Antiq. p. 242. Ὄρβιος, pro Ὄλβιος, repererint. Certe *Virbius clivus* defendi nequit, utpote quem prope Bovillas fuisse Persius docet Sat. 6, 55. ejus Scholiastes autem d. l. *quatuor millibus ab urbe* esse monuit, *qua iter est ad Ariciam.* ubi non male Cluverius Ital. Antiq. 3, 4. p. 930. *quatuordecim millibus* emendandum censuit: ipse enim Schol. Bovillas vicum esse *ad undecimum lapidem Appiae viae* eodem loco monet. Eo autem remotior ab urbe erat clivus Virbius inter Bovillas et Ariciam. Defendendae vulgatae hujus loci Liviani lectioni jure praetexi nequit, olim quidem tempore Servii Tullii ac Tarquinii Superbi clivum Virbium ad quartum lapidem Esquiliis vicinum fuisse, verum postea, una cum urbis moenibus prolatum ad colles Aricinos migrasse, quae Is. Vossii sententia est de magnit. Rom. veter. c. 4. Haec enim gratis ponuntur, neque aliunde, nisi ex corrupto hoc Livii et aeque corrupto Scholiastae Persii loco, probari possunt.

Ut in collem Esquiliarum veheretur] Antiqua lectio *in collem Esquiliarium.* RHENAN. *Esquiliarium* habent veteres libri. SIGON. *Esquilliarum* Haverk. Tum *veheretur* Voss. 2. Mox *resistit pavidus* Haverk. *restitit pavide* Leid. 1. Tandem *jacentem dominae Servium trucidatum ostendens*, pro *jacentemque ostendit*, Voss. 2.

§. 7. *Monumentoque locus est, quem Sceleratum vicum vocant*] *quem* pronomen asinus aliquis adsuit: quum simpliciter Livius scripserit, *monumentoque locus est, Sceleratum vicum vocant.* O castigatorem infelicem! RHENAN. Dionysius hunc vicum primum *Beatum*, post *Sceleratum* appellatum esse tradit [l. 4. p. 242.] Οὗτος ὁ στενωπὸς Ὄλβιος καλούμενος πρότερον ἐξ ἐκείνου τοῦ δεινοῦ καὶ μυσαροῦ πάθους ἀσεβὴς ὑπὸ Ῥωμαίων κατὰ τὴν πάτριον γλῶτταν καλεῖται. Recte. Nam *Cyprium*, *Bonum* significat, auctore Varrone de lingua Latina [l. 4. p. 38.] *Vicus Cyprius*, inquit, *a Cypro, quod ibi Sabini cives additi consederunt, qui a bono omine id appellarunt. Nam Cyprum Sabine Bonum. Prope hunc vicus, Sceleratus dictus a Tullia Tarquinii Superbi uxore*, etc. SIGON. Lectionem, quam Rhenanus recte rejecit, servant tamen Voss. 2. Harlej. 2. Leid. 1. Haverk. et Portug. [Veith.] Ex Oxonn. etiam B. et L. 1. ut Hearne auctor est. *locus est. Sceleratumque vicum appellatum, quo amens* Leid. 2. Soli Harlej. 1. et Lipsiens. verae scripturae favent. In quo ta-

per patris corpus carpentum egiſſe fertur; partemque sanguinis ac caedis paternae cruento vehiculo, contaminata ipſa reſperſaque, tuliſſe ad penates suos virique sui: quibus iratis, malo regni princi-
8 pio similes prope diem exitus sequerentur. Ser. Tullius regnavit annos quatuor et quadraginta, ita ut bono etiam moderatoque succedenti regi difficilis aemulatio eſſet. Ceterum id quoque ad glo-

men adſtipulantes habent edd. antiquas ante Aldum, qui primus voculam *quem* addidit. Ceterum ex illis, quae Sigonius notavit, conſtat, ipsum credidisse, *vicum Cyprium* a Dionysio Ὄλβιον vocari, et *Cyprium* ac *Sceleratum* eumdem esse: quod utrumque numquam persuadebit. Verosimile enim non videtur, Dion. nomen *Cyprius*, quod *Bonum* lingua Sabina notare dicitur, Graeca voce Ὄλβιος, id eſt, *beatus*, reddidisse, non addita admonitione, verum ejus nomen lingua Graeca id notare, ut alias facere solitus eſt, et mox facit, cum vocem *Sceleratus vicus* per vocem ἀσεβὴς interpretatur. Praesertim (p. 198.) cum alibi Cyprii vici mentionem faciens Dionys. ipsum illud nomen adhibuerit. locus exſtat l. 3. Antiq. p. 160. *Ἔστι δ' ἐν τῷ στενωπῷ τῷ φέροντι ἀπὸ Καρίνης κάτω τοῖς ἐπὶ τὸν Κύπριον ἐρχομένοις στενωπόν. Est autem in vico, qui fert a Carinis deorsum eos, qui ad Cyprium vicum eunt.* Accedit, summae auctoritatis codicem Dionysii Vaticanum, cujus excerptis nuper Joh. Hudsonus usus eſt, pro Ὄλβιος, exhibere Ὄρβιος: atque ita concidere unicum a Sigonio ad sententiam suam adſtruendam productum argumentum ex similitudine significationis utrinsque vocis *Cyprius* et Ὄλβιος. Praeterea *Cyprium vicum* a *vico Scelerato* diversum, et potius *vicum Sceleratum* in *clivo Orbio*, quae loca aperte hic Livius diſtinxit, quaerendum esse, evincunt inter se conlata loca Varronis 4. de L. L. p. 38. quem Sigonius ipse laudavit, et Feſti in voce *Orbius clivus*, quem Gronovius paullo ante §. praec. ad partes vocavit. Neque eſt, quod Donat. 3. de Urb. Rom. 9. et Fam. Nardin. in Rom. Veter. 3, 15. dissensum agnoscant inter Varronem *vicos Cyprium* et *Sceleratum* diversos facientem, et Dionysium eosdem confundentem. Ipsis enim imposuit interpres Latinus, *Cyprius vicus* vertens, qui in Graeco contextu *ὁ στενωπὸς Ὄλβιος* vocatur. Hunc itaque si consuluissent, scribere numquam potuissent vel Donatus: „Vicum Cyprium et „Sceleratum aperte unum clamat Dionysius. Vel Nardinus: „Dionysius vicum Sceleratum et „Cyprium pro eodem ponit.“

Contaminata ipsa respersaque tulisse ad penates] *contaminata, ipsaque respersa* Voſſ. 2. *contaminata ipsa sparsaque* Harlej. 2. Deinde *tulisset* Leid. uterque et Harlej. 1. [Helm. 1.]

§. 8. *Ceterum id quoque ad gloriam accessit*] Vir Clarissimus suis ad me literis suspicatur legendum esse *cessit*; atque ita etiam Curtium, Livii imitatorem, locutum docet 3, 6, 18. *Cum es-*

riam accessit, quod cum illo simul justa ac legitima regna occiderunt. Id ipsum tam mite ac tam 9
moderatum imperium tamen, quia unius esset, deponere eum in animo habuisse, quidam auctores sunt; ni scelus intestinum liberandae patriae consilia agitanti intervenisset.

XLIX. Inde L. Tarquinius regnare occepit, 1
cui Superbo cognomen facta indiderunt, quia so-

set praesto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Sed utriusque loci, Curtiani ac Liviani, sententiam disparem esse, nullus non facile videt. Insuper, *Ceterum quoque id ad gloriam*, et supra *ita etiam ut bono*, utrobique ordine vocabulorum mutato, praefert Leid. sec. Paulo ante *annos quatuor LX.* Florent. [*bono moderatoque* Veith. mox *regna ceciderunt* idem.]

§. 9. *Tam mite ac tam moderatum imperium*] Particula *tam* secundo loco omittitur in Haverk. [Veith.] a quo etiam abest mox τὸ *eum*. ut voluisse videatur *ipsum deponere id tam mite* etc. *in animo habuisse.* Sed nihil mutandum esse reliquorum consensus in receptam lectionem evincit. Praeterea *tamen quia vivus esset*, pro *quia unius esset*, Portug. a m. 2. *tamen cum vivus esset* Harlej. 2. Ductuum similitudo effecit, ut *unius* et *uiuus* ab indoctis librariis confunderentur. Mox *auctores tradunt*, pro *auctores sunt*, Haverk. Sed frustra. [*ac tam m. i. tamen* omittit Helm. 1. *unius ē* i. e. *est* idem.]

Nisi scelus intestinum] Flor. *ni scelus intestinum.* J.FR.GRONOV. Similiter praeferunt non modo omnes, quibus usus sum, codd. scripti, sed etiam typis excusi antiquiores usque ad Parisinam anni 1573. in qua demum τὸ *nisi* obviam fuit. [*scelus in testimonium* mox *agitandi* Helm. 1.]

§. 1. *Inde L. Tarquinius regnare occepit*] *coepit* Voss. 2. Leid. 2. Harlej. 2. Lipsiens. et Haverk. cum edd. Aldina prioribus. Quomodo etiam infra in uno codice peccabatur 4, 37, 3. In Leid. 1. etiam ab initio quidem *coepit*, sive *cepit*, scriptum fuerat, sed eadem mox manus *occepit* substituit. Et recte. Verbum enim *occipere* passim apud Livium occurrit. V. infra ad 31, 50, 6. [*cepit* Veith.]

Cui Superbo cognomen facta indiderunt, quia socerum etc.] Vox *quia* non facit pro mente Livii: utique quum MSS. Pall. infra non agnoscant *que* ad illud *primoresque Patrum.* Ut velit scilicet, Tarquinio *Superbi* nomen datum, non ob duo tantum scelera, sed plura. Nam, initio sane regni non statim vocatum Superbum, innuunt ea, quae sequuntur cap. 50. *Haud mirum esse, Superbo ei inditum Romae.* Luculenter de eodem Latinus Pacatus ad Theodosium Paneg. c. 20. *Humanitas tam clara in imperatore, quam rara. Nam quum indiscreta felicium pedissequa sit superbia, vix cuiquam contigit et abundare fortuna, et indigere arrogantia. cujus quidem ita majores nostros semper pertaesum est,*

cerum gener sepultura prohibuit, *Romulum quoque*
2 *insepultum perisse* dictitans: primores Patrum, quos Servii rebus favisse credebat, interfecit: conscius deinde, malo quaerendi regni ab se ipso adversus se exemplum capi posse, armatis corpus circum-
3 sepsit. neque enim ad jus regni quidquam prae-

ut graviorem semper putaverint servitute contemtum: ejusque impatientia sint coacti post bellatores Tullos, Numas sacrificos, et Romulos conditores regnum usque ad nomen odisse. Denique ipsum illum Tarquinium exsecratione postrema hoc damnaverunt maledicto; et hominem libidine praecipitem, avaritia caecum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocaverunt Superbum, et putaverunt sufficere convicium. GRUTER. Freinshem. non recte ad Livii verba adtendit, quum in notis ad Flori 1, 7, 1. scriberet, Livium cognominis *Superbi* hanc rationem reddidisse, quod insepultum socerum abjecerit: quum Livius (p. 199.) aperte non *factum indidit*, sed *facta indiderunt*, dicat, quae deinceps etiam plura subjicit. V. Cel. Dukerum ad d. loc. Flori. Ceterum vocem *quia*, quam Gruterus, nescio quam ob caussam, ad mentem Livii non facere pronunciat, ideoque delendam censet, agnoscunt omnes, quos consului, codd. Mox *dicitaus*, pro *dictitans*, est in Leid. 2.

§. 2. *Primores Patrum, quos Servii rebus favisse credebat*] Scribendum est *primoresque Patrum, quos*. Pendet enim adhuc sententia. Et altera ratio est, cur Superbus fuerit appellatus. RHENAN. Tolle copulativam, ignoratam scriptis omnibus, ignoratam editis ab Andrea usque ad Frobenium. Coelii Curionis additamentum est. Nec duae solum caussae, quare Superbus sit appellatus: subjungitur tertia et deinde plures. J. FR. GRONOV. Copulam non Caelio Curioni, sed Rhenano acceptam ferendam esse, adposita ejus nota evincit: ex cujus emendatione ita Basileae in officina Frobeniana editum est anno 1535. jam anno quarto decimo, priusquam Livius ex recensione Caelii Curionis in lucem exiret. Eamdem autem copulam nesciunt omnes nostri codices praeter Leid. 1. qui solus illam tuetur cum Florent. In verbis sequentibus *interficit*, pro *interfecit*, praefert Haverk.

Ab se ipso adversus se exemplum capi posse, armatis corpus circumsepsit] *a se ipso* Leid. sec. et vetustiores excusi usque ad Aldum, qui concinentibus scriptis primus *ab se ipso* reposuit. Tum *posse capi*, trajectis dictionibus, Haverk. Insuper, *armatis copiis circumsepsit* Lipsiens. quae lectio aperte ex ignorantia scribae promanavit; qui forsitan existimavit, *armatis* ita simpliciter dici non posse, quum tamen alibi etiam Livius pari modo locutus sit. Ita infra 32, 39, 8. *Quod armatus ipse armatisque septus, quum inermes Romanum imperatorem regemque cerneret, in colloquium venisset.* Ubi *armatos* vocat, quos paullo ante *satellites armatos* vocarat. V. Cel. Jac. Gronov. eo loco. Et iidem etiam armati satellites hoc loco intelliguntur, ut ex subjunctis vocibus *CORPUS circumsepsit* constat. Satellites enim *custodes corporis* vocantur,

ter vim habebat; ut qui neque populi juſſu, neque auctoribus Patribus regnaret. Eo accedebat, ut 4
in caritate civium nihil spei reponenti metu regnum tutandum eſſet: quem ut pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerum sine consiliis per se solus exercebat: perque eam cauſſam occidere, in 5

et *ad custodiam corporis* adsciti dicuntur. Curtius 4, 13. *Non tamen quisquam e custodibus corporis intrare tabernaculum audebat.* 5, 11. *Tibi tabernaculum statue, nos corporis tui custodes esse patiaris.* c. 2. *Idem Amyntas adduxerat quinquaginta principum Macedoniae liberos adultos ad custodiam corporis.* 6, 4. *Agitasse Darium, custodiam corporis sui contra jus fasque peregrino militi tradere.* Juſtinus 2, 8. *Obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium.* 12, 12. *Nunc quoque, ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantum se, verum et illis crediturum.* Ceterum *corpus circumsaepsit* Florent.

§. 3. *Neque enim ad jus regni quidquam, praeter vim, habebat*] Atqui si hic Lucius filius erat Tarquinii Prisci, ut credidit Livius, videtur aliquid juris habuisse. Quod si quis dicat, jus regni erat in populi poteſtate; quid ergo populus Tarquinio non eripuit? GLAREAN. Vocula *enim* abeſt a Lipſiens. [*ad jus regni* omittit Helm. 1.] Mox *nec populi jussu* praeferunt antiquissimi, quos vidi, excusi. Et id admitti posset, licet addatur *neque auctoribus Patribus.* V. infra ad 9, 9, 14. Recte tamen hic Aldus *neque populi jussu* subſtituit. Nam in eam scripturam consentiunt omnes codices, nisi quod unus Lipsiens. errore scribarum exhibeat *in populi jussu.* Ceterum Glareanus hic admodum iniquus in Livium eſt. Quamquam enim Livius credidit, Superbum Prisci Tarquinii filium fuisse, attamen recte dicere potuit, Superbum ad jus regni nihil, praeter vim, habuisse. Regia enim dignitas Romae non erat haereditaria, sed populum eam, cui vellet, concessisse, vel Tarquinii Prisci exemplo conſtat, quem populus Romanus, praeteritis Anci Marcii liberis, ingenti consensu regnare jussit. V. Liv. 1, 35. Vere itaque injuſtus rex erat, licet regis filius, quia, ut Livius addit, neque populi jussu, neque auctoribus Patribus regnum obtinuerat. Neque jure objici poteſt, ut Glareanus idem fecit, quid ergo populus Tarquinio regnum non eripuit, si in ejus poteſtate jus regni fuit? Quo minus enim id facere tentaverit, obſtitit potentia Tarquinii, cui multi Patrum ac civium potentiorum, in quos invitos omnia onera reipublicae a pauperibus Servius inclinarat, favebant, et qui insuper corpus armatis circumsepsit more tyrannorum.

§. 4. *Eo accedebat, ut in caritate civium*] *Eo accidebat* Lipsiens. Librarios frequenter duo illa verba *accidere* et *accedere* in codicibus manu exaratis confudisse, infra dicetur ad 21, 10, 12. Mox vocula *in* exsulat ab Haverk.

§. 5. *Perque eam caussam occidere, in exsilium agere, bonis multare poterat*] Nihil moveo: sic (p. 200.) enim libri, quos vidi;

exsilium agere, bonis multare poterat non suspe-
ctos modo aut invisos, sed unde nihil aliud, quam
6 praedam, sperare posset. Ita Patrum praecipue
numero imminuto, statuit nullos in Patres legere;
quo contemtior paucitate ipsa ordo esset, minus-
7 que per se nihil agi indignarentur. Hic enim re-
gum primus traditum a prioribus morem de omni-
bus senatum consulendi solvit: domesticis consiliis,

constatque sensus. Sed idem non modo constabit, verum et non paulo augebitur, si *τὸ poterat* recidamus. Parum enim ei fuit potuisse: fecit, quod potuit, acrius, quam debuit. J. FR. GRONOV. *per eam caussam* Leid. 2. Tum *in exsilia agere* Haverk. [*multare quos poterat* Helm. 1.]

§. 6. *Ita Patrum praecipue numero imminuto*] In scripto codice legitur, *Praecipue ita Patrum numero imminuto.* RHENAN. Similiter omnes antiquiores edd. et cod. Florent. [Helm. 1.] pro quo primus Aldus recepit id, quod nunc vulgo exstat. Aldo adsentiunt omnes nostri codd. nisi quod *Item Patrum praecipue* solus praeferat Leid. 2. Mox *eligere*, pro *legere*, Voss. sec. a m. 1. V. ad 2, 1, 10. Et paullo post *indignaretur*, pro *indignarentur*, Harlej. 2. Tandem vox *ordo* exsulat a Leid. 2.

§. 7. *Hic enim regum primus traditum a prioribus morem*] Ita recte editum Basileae ex officina Frobenii anno 1531. Omnes non modo edd. quas vidi, priores, sed codd. etiam Florent. Harlej. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. Portug. Haverk. et Neapol. Latinii [Veith.] praeferunt *primus, ut traditur a prioribus, morem:* quam scripturam in Oxon. L. 1. sibi obviam fuisse Hearne monuit. [*ut traditum* Helm. 1.] Etiam *primoribus*, pro *prioribus*, Haverk. V. infra ad 37, 43, 10. Tum, *quia domesticis consiliis*, vocula ab initio addita, idem Haverk. Praeterea *rempublicam domesticis consiliis*, alio verborum ordine, edd. ante Aldum, qui ordinem ita inmutavit, ut nunc vulgo exstat, adsentientibus, quibus usus sum, membranis vetustis. [*non jussu populi aut* Veith.]

§. 8. *Latinorum sibi maxime gentem conciliabat*] *maxime gentem sibi conciliabat* Harlej. sec. et Lipsiens. *sibi gentem maxime conciliabat* Haverk. *maxime sibi gentem conciliabat* Portug. Paullo post *peregrinis quoque operibus*, pro *opibus*, Leid. 2. V. infra ad 8, 16, 4.

§. 9. *Octavio Mamilio Tusculano*] Si nomen gentis hujus est *Mamilius*, ut Dionysius et Festus scribunt, ergo *Octavius* praenomen est, quod alias *Octaviae* gentis est nomen. Quia vero nusquam praenomina loco nominum usurpata sunt, propterea suspicor, ne *Octavo Mamilio* sit legendum; ut *Octavus* sit praenomen, perinde ac in viris *Quintus*, *Sextus*, *Decimus*; et in feminis *Prima*, *Secunda*, *Tertia*, *Quarta*, *Quinta*, auctore Varrone [8. de L. L. p. 113.] Livius etiam post libro tertio [c. 29, 6.] *L. Mamilio Tusculano* datam civitatem scribit. SI-

rempublicam adminiſtravit: bellum, pacem, foedera, societates per se ipſe, cum quibus volnit, injuſſu populi ac senatus, fecit, diremitque. Lati- 8
norum sibi maxime gentem conciliabat, ut peregrinis quoque opibus tutior inter cives eſſet. neque hoſpitia modo cum primoribus eorum, sed adfinitates quoque, jungebat. Octavio Mamilio 9
Tuſculano, (is longe princeps Latini nominis erat,

GON. *Octavo Mamilio Tusculano* scripsit Sigonius: sic scribendum monuit et Carrio. Sed omnes libri et veſt. editt. *Octavio*. Causantur, ut *Quintus*, *Sextus*; *Decimus*, ita *Octavus* praenomen esse; *Octavius* vero nomen gentile. Sed alia ratio eſt Romanorum nominum, alia reliquae Italiae: horum videas praenomina, quae Romanis familiarum vel gentium nomina sunt, ut observavit Gerardus Vossius filius, brevia gaudia noſtra, ad Vellejum. [2, 16.] *Marius Statilius* praefectus equitum Lucanorum 22, 42. *Decius Magius* 23, 7. quem perperam *Decimum* facit Sigonius, et ibidem *Marius Blosius*, quem idem *Marcum*, vel *Manium* fingit. J. FR. GRONOV. *Octavo Mamilio* se invenisse in Pal. pr. tum hic tum infra 2, 15, 7. ad poſteriorem locum Gebhardus notavit. Ex noſtris solus Leid. sec. *Octavo Mamilio* hic praefert. Reliqui omnes *Octavio Mamilio* exhibent non tantum loco, quem prae manibus habemus, sed praeter Leid. pr. etiam infra 2, 15, 7. et c. 18, 3. quod recte probat Gronovius. Ita passim apud Dionys. Halic. l. 4. 5. et 6. Ὀκτάϊος, vel Ὀκταΐος Μαμίλιος vocatur; quae scriptura conſtanter servatur in codd. ejus Mſtis, quos viri docti consuluerunt. Nescio itaque, quanta fides habenda sit Lud. Carrioni, qui 1. Emend. 1. *Octavo* in antiquiſſimis Livii membranis reperiri, eodemque modo id nomen aliquot locis apud Dionys. in regio exemplari exarari monuit. Eidem adsentit Andr. Schottus 3. Observ. Human. 17. Hinc neque conatum Pighii probo, qui apud Valer. Max. 1, 8, 1. unius codicis Atrebat. auctoritate *Mamilius Octavus*, pro *Octavius*, reponebat; cujus inceptum nullus etiam sequentium doctorum interpretum probavit. *Octavius Mamilius* etiam vocatur Ciceroni 9. ad Attic. Epiſt. 10. et 2. de Nat. Deor. 2. Pariter *Octavius Metius* infra eſt 10, 41, 5. ubi tamen Sigonium non eodem modo mutasse, quum eadem sit ratio, demiror. Recte autem Gronovius monuit, aliam rationem esse praenominum Romanorum, aliam reliquorum Italorum. Quaedam supra v. ad c. 23, 4. et infra ad 9, 26, 7. etiam quae Gronovius monuit prima ed. notarum (p. 201.) in Livium ad 44, 40. Insuper *Mamlio* Portug. a m. 2. *Manilio* Voſſ. 2. Lipsiens. et Haverk. V. infra ad 3, 18, 2.

Ab Ulysse Deaque Circe oriundus] *ab Ulixe* Voſſ. 2. Leid. uterque, Harlej. uterque, Portug. et Haverk. qua ratione frequentissime hoc nomen in membranis optimae fidei exarari solet. V. viros doctos ad Nason. Epiſt. 1. Heroïd. 1. Deinde *Deaque Circa* Florent. Leid. 1. et Harlej. 1.

si famae credimus, ab Ulixe Deaque Circe oriundus) ei Mamilio filiam nuptum dat; perque eas nuptias multos sibi cognatos amicosque ejus conciliat.

1 L. Jam magna Tarquinii auctoritas inter Latinorum proceres erat; quum, in diem certam ut ad lucum Ferentinae conveniant, indicit: eſſe,
2 quae agere de rebus communibus velit. Conve-

Latina terminatione, qua potius, quam Graeca, Livius passim uti solitus eſt. Eadem, etiam in ipsa hac voce, aliis optimis scriptoribus in usu fuit. V. Voſſium 4. Grammat. 2.

Ei Mamilio filiam nuptum dat] *nuptu dat* Voſſ. 2. *nuptuique dat* Harlej. 2. *nuptui dat* Haverk. Sed nihil mutandum. Livius 23, 2, 6. *Quippe qui liberos ex Ap. Claudii filia haberet, filiamque Romam nuptum Livio dedisset.* (* 30, 13, 5.) Terent. in Andr. 2, 1, 1.

Quid ais, Byrria? daturne illa
Pamphilo hodie nuptum?

In Adelph. 3, 2, 47.

Primum indotata est: tum praeterea, quae secunda ei dos erat,
Periit: pro virgine dari nuptum non potest.

In Phorm. 4, 5, 8.

Dicat, eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat.

Plautus in Ciſtell. 1, 1, 44.

At satius fuerat, eam viro dare nuptum potius.

Suetonius in Aug. 63. *Juliam primum Marcello, Octaviae sororis suae filio, tantum quod pueritiam egresso, deinde, ut is obiit, M. Agrippae nuptum dedit.* (* ubi v. vir. doct.) Valer. Max. 4, 4, 9. *Taceo enim, quod princeps civitatis filiam ei nuptum dedit, cujus penates tam jejunos pecunia videbat.* 7, 1, 1. *Fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium ac triumphalem, et quartum praetorium videret: utque tres filias nuptum daret, earumque subolem sinu suo exciperet.* quo utroque loco videndi sunt eruditi commentatores. Et Ulpian. l. 11. §. 3. ff. Quod falso tutore. *Julianus libro 21. Digestorum tractat, an etiam in patrem debeat dari haec actio, qui filium minorem duodecim annis nuptum dedit?* Similiter *nuptum collocare* Caesar dixit 1. de bell. Gall. 18. *Ipsum ex Helvetiis uxorem habere: sororem ex matre et propinquas suas nuptum in alias civitates collocasse.* ubi alia exempla ex JCtis laudavit Clacon. Eadem locutio reſtituenda eſt Columellae 4. de re ruſtic. 3. *Minorem deinde filiam nuptum collocasse in dimidia parte reliqui agri.* Ita legit praeſtantissimus codex Sangermanensis. Vulgo editur *nuptui collocasse.* Primo hic apud Livium scriptum fuerat, *nuptū.* Mox, virgula omissa, *nuptu*, ut habet Voſſ. 2. Quod aperte vitiosum alii mutarunt in *nuptui.*

§. 1. *Quum in diem certam ut etc. conveniant*] *cum in diem certam*

niunt frequentes prima luce. ipse Tarquinius diem
quidem servavit; sed paullo ante, quam sol occideret, venit. Multa ibi tota die in concilio variis
jactata sermonibus erant. Turnus Herdonius ab 3
Aricia ferociter in absentem Tarquinium erat invectus; *Haud mirum esse, Superbo inditum Romae cognomen.* (jam enim ita clam quidem mussitantes, vulgo tamen, cum adpellabant.) *An quidquam su-*

Lipsiens. *tum* et *cum*, vel *quum*, passim in libris scriptis confundi solent a librariis. V. infra ad Epit. l. 48. circa finem. [*Jam — proceres erat* exciderunt Helm. 1.]

§. 2. *Conveniunt frequentes prima luce*] Vocem *frequentes* deesse in Oxon. L. 1. auctor est Hearne. *frequenter* praefert Lipsiens. Vulgatum probum est. Mox c. 52, 5. *Indictum junioribus Latinorum, ut ex foedere die certa ad lucum Ferentinae armati frequentes adessent.* 2, 45, 6. *Frequentes in praetorium conveniunt, poscunt pugnam, postulant ut signum detur.* Et ita saepissime tum Livius, tum alii scriptores. *Conveniant prima luce frequentes*, vocabulis trajectis, est in Leid. 2. [*sol* omittit Helm. 1.]

Multa ibi tota die in concilio] *toto die* Florent. et Harlej. uterque. [Helm. 1.] Infra 27, 13, 1. *Ut proelio per diem totam infeliciter tolerato tristior iis irati ducis oratio esset.* Ubi vide, quae notantur. *in conscilio* habet Lipsiens. V. supra ad c. 8, 6.

§. 3. *Haud mirum esse, Superbo inditum Romae cognomen esse*] Vetus lectio *Haud mirum esse, Superbo ei inditum Romae cognomen esse.* RHENAN. Et haec Curionis sinistra cura. Ante illum nusquam *τὸ ei*: nec agnoscunt manu exarati. Ergo inducatur. J. FR. GRONOV. Primus, non Curio, at Vascosanus *τὸ ei* in contextum recepit; sed praeeunte Rhenani codice: quod recte iterum Gronovius induxit. Abest enim ab omnibus codd. nostris: neque se in Oxon. L. 1. reperisse Hearne testatus est. Florent. tamen *Superbo inditum Romae ei nomen* m. 1. *Romae cognomen* m. 2. Praeterea vocem *Romae* a quibusdam libris exsulare idem Hearne auctor est, quam tamen nostri omnes, calamo et manu exarati, servant. Tandem *nomen*, pro *cognomen*, habet Leid. 2.

Jam enim ita clam quidam mussitantes, vulgo tamen, cum adpellabant] Mihi is locus perpetuo suspectus fuit; neque sine causa. Pugnant enim inter se *QUOSDAM clam mussitantes*, et *VULGO eum appellasse Superbum. Vulgo* enim dicitur, quod a nemine (p. 202.) non jactatur; *a quibusdam* dicitur, quod a paucis. Recte igitur ad istum modum liber Buslid. *jam enim quidem clam ita mussitantes, vulgo tamen, eum appellabant*, dictione *quidam* mutata in *quidem*, ut intelligeremus, clam quidem ita eum vocitari, sed tamen passim. NANN. 5. Miscell. 15. Recte hanc Nannii emendationem Gruterus recepit. Eamdem probant codices nostri, nisi quod *quidam* supersit in solo Harlej. 2. et Florent. Voces *quidam* et *quidem* saepe in codd. vetustis confunduntur. V. infra ad

perbius esse, quam ludificari sic omne nomen Latinum?
4 *Principibus longe ab domo excitis, ipsum, qui concilium indixerit, non adesse. tentari profecto patientiam, ut, si jugum acceperint, obnoxios premat. Cui enim non adparere, adfectare eum imperium in Lati-*
5 *nos? Quod si sui bene crediderint cives, aut si creditum illud, et non raptum parricidio, sit, credere et Latinos (quamquam ne sic quidem alienigenae) debere.*

39, 17, 5. Tum *mussitantes* scribunt Florent. Leid. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. prava posteriorum temporum orthographia. Mox *appellant* Portug. Denique τὸ *esse* non adparet in eodem Portug. et Lipsiensi.

§. 4. *Ipsum, qui concilium indixerit*] *indixerat* Voss. 2. Leid. 1. Harlej. 2. Haverk. Lipsiens. et Portug. *consilium* vero Voss. 2. Leid. ambo, et Haverk. V. ad cap. seq. in princ. Paullo ante *a domo*, pro *ab domo*, Voss. 2. et Leid. 2. [*principibus enim longe* Helm. 1.]

Cui enim non adparet] Adhuc pendet sententia per verba infinita. Praecessit *superbius esse, non adesse, tentari*: itaque scribendum hic *apparere. Cui enim non apparere*. RHEN. Emendationi Rhenani favent Florent. m. 1. Leid. uterque, Harlej. vetustior, et Lipsiensis. At reliqui nostri cum Neapolit. Latinii damnatum *adparet* male retinent. [*appareret* Veith.]

§. 5. *Quod si sui bene crediderint cives*] *Quod si sui ei crediderint* ad oram Livii conjecit Cl. Ant. Perizonius. Sed male. Vulgatum illustravit Gronovius ad Senecam de Brevit. Vitae 18. [*et quod sui bene* Veith.] Mox *si creditum illud est, non raptum parricidio, credere* Leid. 2.

Credere et Latinos: quamquam ne sic quidem alienigenae deberent] Meo periculo distingue, et lege: *credere et Latinos* (*quamquam ne sic quidem alienigenae*) *debere*. Infinitis locis infinitam hujusmodi orationem additamentis suis fulcire sunt aggressi; quorum acervum congessimus in Observationibus. Caeterum, quo minus dubites, scito, *debere* plane in Florentino legi. J. FR. GRON. Omnino probanda emendatio Gronoviana, quamvis ex omnibus nostris solus Haverk. eam firmet. Eamdem lectionem in Oxonn. L. 1. et N. sibi obviam fuisse Hearne testatur. Orationes infinitivas saepissime librariis displicuisse, ideoque inperite ab iis conruptas esse, praesertim in scriptis Livii codicibus, multis exemplis ad hunc locum congestis olim docuerat Gronov. in prima notarum editione; quae, non contemnenda mantissa aucta, deinde transtulit in 2. Observ. 14. Adde Rhenan. infra ad 3, 8, 1. Sigon. ad 2, 54, 7. Gebhard. supra ad 1, 12, 1. Gronov. ad 6, 27, 10. Similia ejusdem erroris exempla frequentissime in codd. scriptis occurrunt. Vide, quae notantur supra hoc lib. c. 40, 2. et infra ad c. 58, 3. 2, 23, 13. c. 45, 3. c. 50, 3. c. 55, 5. c. 58, 5. 3, 65, 9. 4, 13, 4. c. 39, 2. c. 54, 9. (* 5, 9. 2.) 6, 39, 10. 9, 22, 3. 21, 53, 6. 22, 40, 7. 23, 27, 2. 27, 50, 5. 36.

Sin suos ejus poeniteat, (quippe qui alii super alios 6
trucidentur, exsulatum eant, bona amittant,) quid spei melioris Latinis portendi? Si se audiant, domum suam quemque inde abituros: neque magis observaturos diem concilii, quam ipse, qui indixerit, observet. **Haec** 7
atque alia eodem pertinentia seditiosus facinorosusque homo, hisque artibus opes domi nactus, quum maxime differeret, intervenit Tarquinius. Is finis

26, 3. 37, 15, 2. c. 20, 8. 38, 14, 8. c. 40, 10. 45, 19, 10. et aliis locis pluribus. Praeterea *credere etiam Latinos*, pro *et Latinos*, Harlej. 2. V. infra ad 22, 47. 9. Tum, *quamquam nec siquidem alienigenae* Voff. 2. *quicquam nec sic quidem alienigenae* Leid. 2. *quamquam nec sit quidem alienigenae* Haverk. *quamquam nec sic quidem alienigenae* Harlej. 2. De quo errore, in scriptis ubique obvio, v. supra ad c. 10, 3. Vox *quidem* non comparebat in Lipsiensi. [*deberent* Helm. 1. *quamquam sic quidem — deberent si suos* Veith.]

§. 6. *Sin suos ejus poeniteat*] *Si*, pro *Sin*, Portug. et Haverk. V. infra ad 4, 5, 6. *Si in suos ejus poeniteat* Voff. 2. Leid. 1. et Lipsiens. [Helm. 1.] *Si et suos ejus poeniteat* Harlej. 2. Quae lectiones, licet et ipsae vitiatae, verioris tamen scripturae vestigia quaedam servant. Mox *qui cum alii super alios trucidentur* idem Harlej. 2. Denique *portendisse*, pro *portendi*, Leid. 2. Sed ultimae literae perperam repetitae sunt ex voce sequenti.

Domum suam quemque inde abituros] *Tò inde* abest a Leid. 2. *habituros* autem, pro *abituros*, exhibent Leid. 1. Lipsiens. et Haverk. [Helm. 1.] perperam praeposita adspiratione. V. infra ad 22, 59, 19. [*audiant et domum s. quemque abituros* Veith.] Mox *nec magis*, pro *neque magis*, est in Haverk. Tum *diem consilii* in Leid. 1. V. ad cap. seq. §. 1. Hinc *τὸ ipse* deficit in Haverk. Tandem *indixit*, pro *indixerit*, obvio passim errore, habent Neapolit. Latinii, et edd. Aldina antiquiores. Primo scriptum fuerat per compendium *indix'it*; sed librarius currente calamo adpictam notam addere oblitus est; vel eadem dilutiore atramento scripta aut aliam ob caussam (p. 203.) oculos ejus fugit. Simili errore in Leid. 2. exaratum est *disseret*, pro *dissereret*, hoc cap. §. 7. et *abfuit*, pro *abfuerit*, cap. seq. §. 4. V. plura infra ad 40, 14, 10. *indixerat* est in Leid. 2. *dixerit* in Leid. 1. Forte scriptum fuerat *Idixerit*. Primam autem literam cum supra scripta nota intercepit ultima vocis praecedentis. V. ad 37, 41, 8.

§. 7. *Opes domi nactus, quum maxime dissereret*] *opes dominatus, quum* Leid. 1. Lipsiens. et Portug. a m. 1. manifesto scribarum lapsu, qui, unica litera extrita, duas diversas voces in unam conjunxerunt. Praeterea *disseret* Leid. 2. V. ad §. 6. hujus cap. [*nacens dissereret* Veith. *dominatus cum dissereret* Helm. 1.]

§. 8. *Aversi omnes ad Tarquinium*] *Adversi omnes* Voff. 2. Leid. 2. et Haverk. Male. *Aversi*, nem-

8 orationi fuit. Aversi omnes ad Tarquinium salutandum. qui, silentio facto, monitus a proximis, ut purgaret se, quod id temporis venisset, *disceptatorem*, aït, *se sumtum inter patrem et filium: cura reconciliandi eos in gratiam moratum esse: et*, *quia ea res exemisset illum diem*, *postero die acturum*, *quae*
9 *constituisset.* Ne id quidem ab Turno tulisse taci-

pe ab audiendo Turno Herdonio. V. supra ad 1, 40, 7. et infra ad 35, 31, 1. [*Aversique sunt omnes* Veith.] Mox *admonitus*, pro *monitus*, Harlej. 2.

Quod id temporis venisset] Flor. *fuisset.* Forte, *quod ad id temporis abfuisset*, vel *afuisset*, ut saepe veteres libri. J. GR. GRONOV. Illud *fuisset* cod. Florent. potius adscribo erranti librario. Simili enim modo *faturam*, pro *venturam*, infra datum erat in cod. scripto 2, 56, 5. ubi vide. Conjecturae tamen Gronovii non nihil favet Haverk. exhibens *quod ad id temporis venisset.* Ceterum Florent. *funisset* m. 1. *fuisset* m. 2.

Cura reconciliandi eos in gratiam moratum esse] *et cura reconciliandi* Leid. 2. Tum *reconciliandi eos in gratia* Haverk. Male. Cic. pro Domo 50. *Inimici in gratiam reconciliabantur.* Ultimam literam τȣ̃ *gratiam* intercepit prima sequentis. Quin eadem neque in voce sequenti salva in omnibus Mstis fuit. *oratum* enim, pro *moratum*, praefert Leid. 1. prima litera itidem intercidente ob ultimam vocis praecedentis. V. infra ad 2, 44, 6.

Quia ea res exemisset illum diem, *postero die acturum*] *quia res exemisset eum diem* Leid. 2. *quia haec res* Haverk. Deinde *illum diẽ acturum* Voss. 2. omissis duabus vocibus negligentia scribae, cui caussa exstitit repetitio τῶν *diẽ*, id est, *diem*, et *die.*

§. 9. *Ne id quidem ab Turno tulisse tacitum ferunt*] Vet. lib. *Ne id quidem Turnum tulisse tacitum ferunt.* Recte. nam in priore lectione *tulisse* ad Superbum, in hac ad Turnum refertur; quo fit oratio rectior. Nam addit, *dixisse enim.* Sic l. 7, [1, 5.] *Non patientibus tacitum tribunis.* SIGON. Vet. *abs Turno tulisse tacitum.* LIPS. Adfert Sigonius ex veteri suo *Turnum tulisse*, probatque; et minus recta ei videtur oratio, si *tulisse* ad Superbum referatur. At non ita visum Livio, qui similiter l. 3, [44, 6.] *Ferro hinc tibi summovendus sum, Appi, ut tacitum feras, quod celari vis.* Cicero ad Atticum 2. Ep. 3. *Cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejusmodi, quod sine sumtu corrigi possit.* Plautus Asin. 4, 2. *Suspendas potius me, quam tacita haec tu auferas.* Dicitur igitur quis et *tacitum ferre* dictum vel factum, cui nemo reclamat et obmurmurat. Perinde ut dicimus *ferre impunitum.* Ad sententiam Turni pertinet l. 4. D. de Judic. *Lis nulla nobis esse potest cum eo, quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio.* J. FR. GRONOV. Cum vet. lib. Sigonii facit Haverk. [Veith.] Et ita fere Livius 35, 19, 1. *Hannibal non adhibitus in consilium primo eum contumeliam tacitus tulit.* (* 5, 29, 10.) Sed nec multum ab

tum ferunt. dixisse enim, *Nullam breviorem esse cognitionem, quam inter patrem et filium, paucisque transigi verbis posse: ni pareat patri, habiturum infortunium esse.*

LI. Haec Aricinus in regem Romanum incre- 1
pans ex concilio abiit. Quam rem Tarquinius aliquanto, quam videbatur, aegrius ferens, confestim

hac lectione abit Voss. 2. praeferens *Ne id quidem tulisse Turnum tacitum fertur.* (* ut *tacitum aliquid ferre* ita *aliquid inultum auferre* Terent. Andr. 3, 5, 4.) Praestat tamen scriptura a Gronovio vindicata, pro qua etiam stant reliqui codices, quos consuli. *ab Turno tulisse tacitum* etiam Florent. Ceterum Sigonius non absolute negabat, *tacitum ab aliquo ferre* recte dici posse, ut Gronovius ejus verba cepisse videtur; verum definite illa locutio ei hoc loco displicebat propter sequentia *dixisse enim.* Ferre itaque non potuit, verbum *tulisse* ad Superbum referri, et tamen sequens *dixisse* ad Turnum Herdonium pertinere, nullo addito signo, unde lector hanc orationis mutationem colligat, quod abruptius ipsi visum est. Si tamen diligentius ad stilum eruditum Livii animum adtendisset, id alibi quoque in eo deprehendere potuisset. Ita 3, 14, 6. *Alibi popularis juventus erat. nec cetera modo tribuni tranquillo peregere; sed refecti quoque in insequentem annum. ne voce quidem incommoda, nedum ut ulla vis fieret, paullatim permulcendo tractandoque mansuefecerant plebem.* ubi ultima pars referenda est ad juvenes patricios, licet proxime praecedentia ad tribunos plebis pertineant. 4, 48, 11. *Prensantur a principibus tribuni; pollicendo id gratum singulis, gratum universo senatui fore, sex ad intercessionem comparavere.* ubi similiter *comparavere* respicit *principes*, quum praecedens *prensantur* dicatur de tribunis. Similia alia exempla observavit Gronovius ad 37, 20, 7. et ad 43, 15, 5.

(p. 204.) *Paucisque transigi verbis posse*] *paucis quoque transigi* Haverk. V. ad 5, 27, 1. *verbis transigi posse*, dictionibus trajectis, Leid. 2. [*transfigi* Helm. 1.] Mox *infortunium habiturum esse*, alio iterum ordine, idem Leid. 2. *habiturum esse infortunium* Harlej. 2.

§. 1. *In regem Romanum increpans ex concilio abiit*] *in Romanum regem* Leid. 2. Harlej. 2. et Lipsiens. Deinde *ex consilio* idem Lipsiens. ut saepe alibi praeferre solitus est. V. supra ad c. 8, 6. *ex consilio* Voss. 2. et Leid. 2. Ubique librarii duo haec vocabula confuderunt. Ita cap. praec. §. 4. *qui consilium indixerit*, pro *concilium*, praeferunt Voss. 2. Leid. ambo, et Haverk. et postea §. 6. *observaturos diem consilii* Leid. 2. Et ita infinitis locis aliis. Verum et hoc et adductis locis *concilium*, non *consilium*, verius esse, ostendunt, quae notavit J. Fr. Gronovius ad 44, 2, 5.

Aliquanto, quam videbatur, aegrius ferens] Vox *quam* deficit in Haverk. Sed eam intercepisse videntur ultimae syllabae vocis praecedentis *aliquanto*.

Digitized by Google

Turno necem machinatur; ut eumdem terrorem, quo civium animos domi obpresserat, Latinis inji-
2 ceret. et, quia pro imperio palam interfici non poterat, oblato falso crimine insontem obpressit. per adversae factionis quosdam Aricinos servum Turni auro conrupit, ut in deversorium ejus vim
3 magnam gladiorum inferri clam sineret. ea quum una nocte perfecta essent, Tarquinius, paullo ante lucem adcitis ad se principibus Latinorum, quasi

§. 2. *Servum Turni auro conrupit, ut in diversorium ejus*] *ut* particulam adjecit aliquis, quae non est in libro scripto, nec est necessaria. Elegantius enim dicitur, *servum Turni auro corrupit, in diversorium ejus vim magnam gladiorum inferri clam sineret.* Ubi subauditur *ut.* RHENAN. Flor. *servos T. a. corrupit, ut in diversorium e. v. m. gl. inf. sinerent.* Dionys. [l. 4. p. 248.] *Τῶν γὰρ παρακομιζόντων τάτε ὑποζύγια καὶ τὴν ἀποσκευὴν τῦ Τύρνυ θεραπόντων τὺς πονηροτάτυς ἐξευρῶν καὶ διαφθείρας χρήμασιν.* Particula exstabat in editis ante Rhenanum, quam malo consilio iste sustulit. J. FR. GRONOV. *servum Turni corrumpit* Lipsiens. V. infra hoc libro ad c. 56, 12. Deinde particula *ut* abest a Florent. Leid. 1. Harlej. 1. et Lipsiens. [Veith.] quam se etiam in Oxonn. L. 2. et C. non reperisse Hearne professus est. Verum excidisse videtur ob ductuum similitudinem vel vocis sequentis *in*, vel etiam ultimae syllabae vocis praecedentis *corrupit.* (* v. ad 9, 37, 5. 24, 16, 17. 6, 33, 4.) Contrario errore eamdem a librariis additam fuisse ex repetitione posteriorum literarum vocis praecedentis *jussit* infra videbimus ad 42, 63, 5. Praeterea cum Florent. legendum *in deversorium ejus*; quomodo optimus codex Salmasianus Suetonii *deversoriae tabernae* exhibet in vit. Neron. 27. et *deversoria* in vita Vitell. 7. (* v. ad 7, 20, 7.) Et ita mox hoc cap. §. 8. reponendum est *deverticuli*, pro *diverticuli.* Ubi plura vide. Tandem *clam inferri* inverso ordine habet Haverk. [*diversorium* Veith. Helm. 1.]

§. 3. *Ea quum una nocte perfecta essent*] Gronovius prima edit. notarum scribi jusserat, *ea quum prima nocte*, addens non plures noctes Tarquinio ad scelus vacasse. Verum recte in iteratis curis hanc conjecturam induxit. nam *una nocte* est una eademque nocte. Livius 45, 34, 3. *Ante in ulteriores, quam in propiores, profecti, ut uno die in omnes perveniretur.* Plaut. in Mercat. 2, 1, 22. *De lanificio neminem metuo, una aetate quae sit.* Terent. Eun. 2, 3, 75. *Aderit una in unis aedibus.* Cic. pro Cluent. 9. *Quum uno tempore audisset, sibi non solum filium, sed etiam exsequiarum munus ereptum.* Ovidius Epist. 6. Heroïd. 95.

- - - - thalamoque relictus in uno
Impavidus somno, nocte silente, frui.

Justin. 6, 2. *Quippe aetas, virtus,*

re nova perturbatus, *moram suam hesternam, velut Deorum quadam providentia inlatam,* aït, *saluti sibi atque illis fuisse.* *ab Turno dici sibi et primoribus* 4
populorum parari necem, ut Latinorum solus imperium teneat. Adgressurum fuisse besterno die in concilio. dilatam rem esse, quod auctor concilii afuerit, quem maxime peteret. Inde illam absentis insectationem esse 5
natam, quod morando spem destituerit. Non dubitare, si vera deferantur, quin prima luce, ubi ventum in

consilium, sapientia utrique prope una, gloria quoque rerum gestarum eadem. 27, 2. *Ne cum duobus uno tempore dimicaret.* Ceterum *quum nocte una* Harlej. 2. et Lipsiens. et *paullo ante lucem Tarquinius.* Leid. 2. utrobique ordine mutato. Tum *accitis a se principibus*, pro *ad se*, Voss. 2. et Leid. 1. Tandem *turbatus*, pro *perturbatus*, Voss. 2. [*perturbatur* Veith.]

Moram suam hesternam, velut Deorum quadam providentia inlatam] *moram suam externam*, sollemni librariorum errore, Voss. 2. et Leid. 2. quorum prior etiam mox §. seq. *externo die*, pro *hesterno*, praefert. V. infra ad 40, 14, 2. Deinde *dilatam* Haverk. [*ait illatam* Veith.]

§. 4. *Ab Turno dici sibi in primoribus*] Vet. *dicit, sibi et primoribus.* LIPS. *a Turno dicit* Leid. 2. qui olim vetus Lipsii fuit. *in primoribus* autem error operarum erat in ed. Paris. anni 1573. Mox *in consilio* Leid. 1. V. supra hoc cap. ad §. 1.

Quod auctor concilii abfuerit] *actor consilii* Leid. sec. *actor concilii* Portug. et Lipsiens. quae lectiones dormitantium librariorum somnia habenda sunt. V. supra ad c. 26, 5. Deinde *auctor concilii afuerit* Florent. m. 1. *abfuerit* m. 2. *concilio abfuerit* Voss. 2. *concilio afuerit* Harlej. 1. a qua scriptura non multum abiit librarius Leid. 1. nisi quod inperite divisis vocibus dederit *concilia fuerit*, pro *concili afuerit*. corruptius *conscilia fecerit* est in Lipsiensi. Sed passim *fui* et *feci* in libris scriptis confunduntur. V. infra ad 31, 45, 2. De orthographia τȣ̃ *afui*, pro *abfui*, v. infra ad 4, 12, 6. *defuerit* habet (p. 205.) Harlej. 2. [Helm. 1.] *abfuit* Leid. 2. V. supra ad cap. praec. §. 6. Denique *quae maxime peteret*, pro *quem*, Harlej. 1.

§. 5. *Quod morando spem destituerit*] Vet. lib. *spes destituerit.* Videat autem eruditus lector, an rectius dicatur *spem destituo*, an *me spes destituit.* Livius quidem l. 29, [24, 2.] aït, *Scipio magna spe destitutus erat.* SIGON. Videri jubet Sigonius, utrum rectius dicatur *destituo spem*, an *spes me destituit.* Sed neutrum rectius altero, utrumque recte satis dicimus: priore enim me defuisse spei; posteriore me a spe frustra habitum pronuncio. In ista culpam facimus aliquam ejus, quem destituisse spem nostram dicimus; in hoc nullius exprimitur culpa. Livius l. 35, [19, 4.] *Si tu spem meam destitueris, ubicumque vivet, ubi arma*

concilium sit, instructus cum conjuratorum manu ar-
6 *matusque venturus sit. Dici, gladiorum ingentem nu-*
merum esse ad eum convectum. id vanum nec ne sit,
extemplo sciri posse. Rogare eos, ut inde secum ad Tur-
7 *num veniant.* Sufpectam fecit rem et ingenium Tur-
ni ferox, et oratio hefterna, et mora Tarquinii;
quod

esse sciam, inveniam toto orbe terrarum quaerens aliquos Romanis hostes. Juftin. l. 4. [5.] *Seu pudore male actae rei, seu destitutae spei civium.* Sic *destituere exspectationem* Liv. 26, 18. l. 35, 44. Hoc igitur aptius eo, quia fingit Tarquinius infensiorem fuisse Turnum ira Fimbriana, quod non ultro oblato corpore ferrum receperit: doluisse, quod adveniendo tardius irritas fecerit insidias sibi paratas. Polyb. l. 17, [34.] *Εἰς αὐτὰς συνεκλείσθη τὰς ἐν τοῖς ἰδίοις οἰκέταις καὶ φίλοις ἐλπίδας, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτας ἐγκατέλιπεν.* J.FR.GRONOV. Utrumque dici posse *spes destituit,* et *spem destituo*, recte Gronov. docet. Priori modo auctor supra locutus eft c. 41, 1. *Simul, si destituat spes, alia praesidia molitur.* et infra 25, 27, 13. *Epicydes a tanta repente destitutus spe Agrigentum navigat.* 31, 24, 3. *A qua destitutus spe, nec quidquam aliud, quum ad deforme spectaculum cum venisset.* 36, 33, 3. *Destituti ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho esse cernerent.* 40, 47, 9. *Destituti ab unica spe auxilii in deditionem venerunt.* Tibull. 1. El. 1, 5.

> *Nec Spes destituat, sed frugum semper acervos*
> *Praebeat.*

Ovid. 3. Heroïd. 142.

> *Sustinet hoc animae spes tamen una tui.*
>
> *Qua si destituor, repetam fratresque virumque.*

Alterum eft apud Quinctil. Declam. 12, 17. *Nihil enim gravius, quam destitutae spes, torquent.* (* Plin. 4. Ep. 17. ubi v. Corte.) Sed optimam caussam simul Gronovius dedit, cur vulgatum *spem destituerit* lectioni vet. lib. Sigonii praeferendum sit. Et sane ab eodem stant etiam Florent. et omnes, quibus usus sum, codices, nisi quod *spes destituerit* sit in uno Portug. a m. 2. *spem detinuerit* in Haverk. Paullo ante *illam insectationem absentis* alio ordine Leid. 2. et in verbis sequentibus *instructus conjuratorum manu* idem codex, pro *cum conjuratorum manu.* Sed praepositionem olisit prima syllaba vocis proximae. V. supra hoc lib. ad c. 26, 7.

§. 6. *Gladiorum ingentem numerum esse ad eum convectum*] *gladiorum ingentem esse numerum ad eum convectum* Voff. 2. Leid. 2. Harlej. 1. Lipsiens. et Portug. [Helm. 1.] *gladiorum esse ingentem numerum ad eum convectum* Harlej. 2. *gladiorum ingentem esse numerum ad eum valde convectum* Haverk.

Id verum nec ne sit. extemplo sciri posse] Livius indubie scripsit, quemadmodum eft in archetypo Borbetomagensi, *Id vanum nec ne sit, extemplo sciri posse.* Et

quod videbatur ob eam differri caedes potuisse. Eunt inclinatis quidem ad credendum animis, tamen, nisi gladiis deprehensis, cetera vana existimaturi. Ubi est eo ventum, Turnum ex somno exci- 8
tatum circumsistunt custodes: comprehensisque servis, qui caritate domini vim parabant, quum gladii abditi ex omnibus locis deverticuli protraheren-

quamquam idem sensus redundat, quid tamen opus fuit Liviana verba mutare. O praeposteram diligentiam! RHENAN. Recte *vanum nec ne sit* revocavit Rhenanus, quod non modo constanter praeferunt, quos consului, codices Voss. 2. Leid. 2. Harlej. uterque, Haverk. Portug. Lipsiens. et Neapol. Latinii, sed et superest in omnibus edd. quae aetate Aldinam praecesserunt. Nam in ea demum *id verum nec ne sit* obvium fuit. Unus tantum codex Leid. 1. a m. 1. habuit *verum*. Sed tamen eadem manus emendavit *vanum*. Ita mox, *Nisi gladiis deprehensis cetera vana existimaturi*. 3, 40, 13. *Cujus si falso famam vulgatam, vanaque non nuncios solum adtulisse putent*. 4, 20, 11. *Sed (ut ego arbitror) vana versare in omnes opiniones licet*. c. 37, 6. *Haud vana adtulere*. 6, 14, 11. *Omisso discrimine, vera an vana jaceret*. c. 15, 6. *Quod nisi facis, sive ut et ipse in parte praedae sis, sive quia vanum indicium est, in vincula te duci jubebo*. 40, 12, 7. *Ut illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum nocturno hoc ficto et composito argumento fulciret*. et mox eod. cap. *Illa separata ab hac vana accusatio erat*. 41, 23, 17. *Donec ad certum redigatur, vanusne hic timor noster, an verus fuerit*. V. ad 5, 1, 7. Voces *vanus* et *verus* alibi etiam scribae librarii confuderunt. V. Broekhus. ad Propert. 3. Eleg. 11, 59. Praeterea *id vanum sit, nec ne* Leid. 2. trajectis dictionibus.

§. 7. *Videbatur ob eam differri caedes potuisse*] *ob eam rem differri* (p. 206.) Portug. Sed mox praecessit *suspectam fecit rem*. Alibi vocem *res* nolenti Livio additam esse infra monuit J. Fr. Gronov. ad 2, 18, 2. Paullo ante alio ordine vocabulorum *Suspectam rem fecit* Harlej. 2. et Lipsiens. Tum *oratio externa*, pro *hesterna*, Leid. 2. *oratio exterum* Voss. 2. V. supra hoc cap. §. 3. Paullo post *Eunt quidam inclinatis* Leid. 2. V. ad 39, 17, 5. Tum *tamen ubi gladils* Lipsiens. a manu emendatrice. *vana existimatur* Florent. m. 1. *existimantur* m. 2. [mox *eo perventum* Helm. 1.]

§. 8. *Quum gladii abditi ex omnibus locis diverticuli protraherentur*] *ex omnibus diverticulis protraherentur* Oxonn. L. 1. et 2. ut auctor est Hearne; [Veith.] *ex omnibus locis de verticulis protraherentur* Harlej. 2. Scribendum *ex omnibus locis deverticuli protraherentur*, ut est in Florent. Leid. 1. et Lipsiens. Eadem vox etiam infra restituenda 9, 17, 1. *Nihil minus quaesitum a principio hujus operis videri potest, quam ut plus justo ab rerum ordine declinarem, varietatibusque distinguendo opere et legentibus velut deverticula amoena, et requiem animo meo quaererem*. Et ita Terent. Eun. 4, 2, 7. *Ubi ad ipsum venio deverticulum,*

tur; enimvero manifesta res visa, injectaeque Turno catenae: et confestim Latinorum concilium ma-
9 gno cum tumultu advocatur. Ibi tam atrox invidia orta est, gladiis in medio positis, ut, indicta caussa, novo genere lethi, dejectus ad caput aquae

constiti. sic enim Faërnus se in tribus codd. antiquis reperisse testatur. Quinctil. 9. Instit. Orat. 2. *Rectum genus adprobari, nisi maximis viribus, non potest: haec deverticula et anfractus suffugia sunt infirmitatis.* 10, 1. *Quod adligati ad certam pedum necessitatem non semper propriis uti possint, sed, depulsi a recta via, necessario ad eloquendi quaedam deverticula confugiant.* Ita utroque loco edi jussit Cel. Burmannus. Similiter apud Sueton. in Nerone 48. optimus codex Salmasianus exhibet, *Ubi ad deverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres ad adversum villae parietem evasit.* Eadem ratione paullo ante hoc capite *deversorium*, non *diversorium*, scribendum dixi; semperque *devertere* dicendum est, si notat a via ordinaria deflectere, vel hospitium subire. Hinc (* emendo 21, 48, 5. 26, 11, 10.) emendandum etiam infra 23, 8, 1. *Deversatus est apud Minios Celeres Stenium Pacuviumque.* ubi similiter vulgo ad hoc tempus usque *diversatus est* editum fuit; sed *deversatus est* commode legunt Florent. Balat. pr. et tert. et Haverk. 38, 15, 5. *Volenti consuli caussa in Pamphyliam devertendi oblata est.* ubi *revertendi* habent scripti et editiones vett. *divertendi* recentiores ex cod. Mogunt. 39, 53, 1. *A quibus devertit oratio.* ita praeferunt scripti, non *divertit*, ut vulgo edebatur. 42, 1, 7. *Ut sibi magistratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi deverteretur.* Ubi etiam nunc editum exstat *diverteretur*. 44, 9, 11. *Jubet tecta aedificari, ubi deversari portantes commeatus possent.* et hic *diversari* circumfertur. Epit. Liv. l. 72. *Unius feminae opera, ad quam devertebatur, captivitate exemtus est.* ita scribendum cum ultima Gruteri edit. a reliquis *divertebatur* vulgatum est. Alia v. apud Viros doctos ad Cic. Orat. 2. Philipp. 27. Crucq. ad Horat. 1. Ep. 15, 10. Ryckium ad Tacit. 2. Histor. 64. et 100. Inl. Nic. Heinsium ac Cel. Burmann. ad Nason. 2. Amor. El. 6, 9. Hunc etiam ad Petron. Satyr. 10. et Doct. Torrenium ad Valer. Max. 1, 7, 5. Ad significationem vocabuli *deverticulum* notanda sunt verba Donati ad Terentii locum supra laudatum. *Deverticulum est, ubi iter de via flectitur. Et proprie deverticula dicuntur in via domicilia, ad quae de itinere devertendum sit.* (* v. ad 44, 43, 2. ubi quaedam eorum, quae hic notavi, revocanda et aliter legenda censui.)

Enimvero manifesta res visa] Placeret magis, *tum vero manifesta res visa.* URSIN. Non moveo controversiam huic scripturae. Sed, si unum alterumve librum scriptum auctorem haberem, praeferrem *tum enimvero.* Infra 2, 36. *Tum enimvero Deorum ira admonuit.* Sic l. 9, 26. l. 10, 35. l. 27, 51. DUKER. *tum vero* etiam legendum conjicit Latinius. Sed vulgatum praefero. Eleganter enim vocabulum *enimvero* in initio orationis adhibetur, non modo ad exprimendam vel indignationem, vel dolorem, ut mo-

Ferentinae, crate superne injecta saxisque congestis, mergeretur.

LII. Revocatis deinde ad concilium Latinis, 1 Tarquinius, conlaudatisque, qui Turnum novantem res pro manifesto parricidio merita poena ad-

nuit Sigonius infra ad 10, 35, 13. verum etiam ad rem gravissime adfirmandam. Apud Terent. Andr. 1. 1, 64. *Enimvero spectatum satis putabam, et magnum exemplum continentiae.* et sc. 3, 1. *Enimvero, Dave, nihil loci est segnitiae.* (* v. Burmann. ad Virg. Aen. 2, 309.)

§. 9. *Invidia orta est, gladiis in medio positis, ut indicta caussa*] Vocula *est* deficit in Leid. 2. *orta est contra Turnum, gladiis in medio positis* Harlej. 2. *orta est contra Turnum in medio positum* Oxon. L. 2. apud Hearnium. [Veith.]

Dejectus ad caput aquae Ferentinae] Hoc loco *caput aquae Ferentinae* vocat: at l. 2, [38, 1.] *caput Ferentinum.* ubi Actius Tullius Volscorum imperator suos (p. 207.) excipit. Rursus l. 4, [51, 7.] satis liquet, Volscorum olim fuisse oppidum, ac Hernicis datum a Romanis anno ab U. C. 542. Itaque l. 7, [9, 1.] *Ferentinum Hernicorum oppidum* aït, quod captum a Romanis ante Manlii singulare cum Gallo certamen scribit Livius. Plinius 3, 5. Ferentinum inter Etruriae oppida prope Faesulas ponit; et paullo post Ferentinates ex Falerno agro numerat; ut non planum sit, quid de hoc definiendum. Strabo l. 5. [p. 237.] Ferentinum vocasse videtur in via Latina. Meminit et Horatius Ferentini 1. Epist. ad Scaevam [17, 8.] ac Ferenti 3. Carminum, Ode 4. nihil ad hunc locum. Lib. item decimo [c. 34, 4.] in Samnio Ferentinum Livius locat. GLAR. Plura loca Glareanus permiscet, quae diversa exstitere. Caput aquae Ferentinae, caput Ferentinum, lucus Ferentinae, et vicinum Ferentinum fuerunt non longe ab urbe Roma ad radices montis Albani. V. Cluver. 2. Ital. Antiq. 10. p. 719. Inde diversum est oppidum Etruriae Ferentinum, ab aliis Ferentium dictum. De quo v. Cluver. 2. Ital. Ant. 3. p. 562. ut et Ferentinum, olim Volscorum, postea Hernicorum oppidum ad viam Latinam. V. Cluver. 3. Ital. Ant. 6. p. 983. Hujus incolae Ferentinates, quos Plinium ex Falerno agro enumerare, prava distinctione deceptus, perperam idem Glareanus tradit. Tandem Ferentinum in Samnio nullum fuit. Sed Livii locus in menda cubat, ut postea videndum erit. [*deletus ad* Helm. 1. *dejectus a capite aquae quoque Fer.* Veith.]

Crate superne injecta] V. infra ad 4, 50, 4. *crate superne, saxisque congestis* Voss. 2. *crate superne injecta saxisque ingestis* Leid. 2.

§. 1. *Revocatis deinde ad concilium Latinis*] *Revocatisque* Lipsiens. Deinde *manifesta poena* Leid. 2. [*collaudatisque his qui T. res novantem* Veith.]

§. 2. *In eo foedere teneantur*] Usitatius sine praepositione dicitur *teneri foedere.* 24, 29. *Neque teneri alienis foederibus.* Cicero in Pison. 13. *Quamquam foedere obstricti tenebamini. in foedere teneantur* hic fortassis est contine-

2 fecissent, ita verba fecit: *Posse quidem se vetusto*
jure agere, quod, quum omnes Latini ab Alba oriundi
sint, in eo foedere teneantur, quo ab Tullo res omnis
Albana cum colonis suis in Romanum cesserit imperium.
3 *Ceterum se utilitatis id magis omnium caussa censere,*
ut renovetur id foedus: secundaque potius fortuna po-
puli Romani ut participes Latini fruantur, quam ur-
bium excidia vastationesque agrorum, quas Anco prius,
patre deinde suo regnante, perpessi sint, semper aut ex-
4 *spectent, aut patiantur.* Haud difficulter persuasum

antur, comprehendantur. DUKER. *Τὸ in* abesse posse ad marginem Livii adscripsit Vir Cl. Ant. Perizonius. Ita Cic. in fragm. Orat. pro C. Cornelio. *Quae lex lata esse dicatur, ea non videri populum teneri.* Ovid. 10. Met. 203.

> - - - *Sed quoniam fatali lege tenemur.*

Ubi v. Nic. Heinsium. Illud *in* itaque natum videri posset ex ultimis literis vocis praecedentis *sint.* Omnes tamen codices, quibus usus sum, constanter vocculam *in* servant. Et sane additur interdum, ubi commode omitti poterat, etiam apud Livium. ita 37, 37, 3. *Iliensibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Romanos praeferentibus.* 40, 4, 5. *Suum sororisque filios in eadem habebat cura.* 42, 57, 10. *Si primo in conspectu dimicassent.* Eadem constructione, sed paullo diverso sensu, usus est Liv. 6, 1, 6. *Quum civitas in opere ac labore adsiduo reficiendae urbis teneretur.* Verum et eadem constructione et eodem sensu, ut hic Livius, loquitur Quinctil. in Declam. 303. *In ludo fuit. Fuerunt doctores, et medici, et ministri: neque tamen in illo nomine tenentur.* ubi etiam Gronov. praepositionem tollendam arbitrabatur. Sed vide, quae notavit Cel. Burmann. Mox *quod ab Tullo*, pro *quo*, Florent. Leid. uterque et Harlej. 2. [Helm. 1.] cum edd. Moguntina antiquioribus. An *quo sub Tullo?* Deinde *cum coloniis*, pro *colonis*, Leid. 2.

§. 3. *Ut participes Latini fruantur*] *ut participes fruantur Latini* Portug. Mox *patre suo deinde regnante*, transpositis vocibus, Lipsiens. [Veith.] *patre deinde Servio regnante* Voss. 2. Denique *perpessi sunt* Leid. 2. et Haverk. [*sunt* Veith. ante *utilius id magis* Helm. 1. mox *secundaque* post *jus* et *quas Anco, patre deinde* idem.]

Semper aut exspectent, aut patiantur] Probo, quod est in Palat. tribus, *semper aut spectent.* Ita P. Syrus,

> *Ab altero spectes, alteri quod feceris.*

GEBH. *spectent* etiam Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. et Haverk. [Veith.] Et ita fere Leid. 1. qui *semper auspectent* praefert. Malim tamen eam lectionem librariorum errori acceptam ferre, qui passim *spectare* et *exspectare* commutarunt. V. infra ad 30, 23, 7. Certe

Latinis, quamquam in eo foedere superior Roma-
na res erat. ceterum et capita nominis Latini sta-
re ac sentire cum rege videbant, et Turnus sui
cuique periculi, si adversatus esset, recens erat
documentum. Ita renovatum foedus, indictumque 5
junioribus Latinorum, ut ex foedere die certa ad
lucum Ferentinae armati frequentes adessent. Qui 6
ubi ad edictum Romani regis ex omnibus populis
convenere; ne ducem suum, neve secretum impe-
rium, propriave signa haberent, miscuit manipu-

in loco Syri, quem Gebhard. laudat, *Ab altero exspectes* Pithoeus edidit in Catalect. 1. Epigr. p. 8.

§. 4. *Haud difficulter persuasum Latinis*] *Haud difficile* Voss. 2. Id non numquam pro *difficulter* poni infra dicendum ad 27, 14, 9. Hic tamen reliquorum codd. auctoritati cedendum videtur. [*persuasum est* Helm. 1.] Mox *superior res erat Romana* Leid. 2. *superior res Romana erat* Haverk. [*Latini nominis stare* Veith.]

Ac sentire cum rege videbantur] Exemplar manuscriptum habet *videbant*. Subauditur *Latini*. RHENAN. Ex nostris codici Rhenani (p. 208.) adsentiunt Leid. 1. et Harlej. prior. *videbantur* servant Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. idque in Oxon. B. et C. Hearne reperit. tota vox *videbant*, vel *videbantur* abest a Leid. 2. Tum *recens documentum erat*, trajectis vocibus, legit idem Leid. 2.

§. 5. *Ita renovatum foedus*] *Itaque renovatum* Leid. 2. V. infra ad 21, 53, 7. [*ut* omittit Helm. 1.]

§. 6. *Qui ubi ad edictum Romani regis*] Palat. prim. *ad aedem*. GEBHARD. Error hic scribarum habendus. *ad edictum regis Romani* habet Lipsiens. *ad dictum Romani regis* Florent.

Miscuit manipulos ex Latinis Romanisque, ut ex binis singulos faceret, binosque ex singulis] Mirus sermo, et qui vix intelligatur; cum res tamen nullam habeat difficultatem. Vide, num *binis* pro dimidiatis intelligat. Illud autem *ita geminatis manipulis centuriones imposuit* dubium, an solus Romanos intelligere debeamus. GLAREAN. *Manipulus*, teste Vegetio (2, 13.) *decem continet milites*. Ex binis ergo singulos fecit, cum ex duobus manipulis, altero Latinorum, Romanorum altero, quinos ex hoc, et ex illo quinos milites sumeret, et unum mistum componeret. Ex singulis porro binos, cum duas unius manipuli partes in duos divideret. Quos geminavit, cum eundem manipulum ex Latinis Romanisque miscuisset. SIGON. Sensum Livii recte Sigonius exposuisse videtur, in eo tamen offendisse, quod manipulum tempore regum Romanorum decem milites continuisse ex Vegetio doceat. Forsitan concedendum est, ita tempore Vegetii obtinuisse; at temporibus antiquioribus majorem longe numerum

Digitized by Google

los ex Latinis Romaniſque, ut ex binis ſingulos faceret, binosque ex ſingulis. ita geminatis manipulis centuriones inpoſuit.

1 LIII. Nec, ut injuſtus in pace rex, ita dux belli pravus fuit. quin ea arte aequaſſet ſuperio-

militum in quemlibet manipulum congeſtum fuisse inde conſtat, quod quilibet manipulus nonnumquam duas centurias comprehenderit, et centuria tempore Romuli centum, poſtea sexaginta vel sexaginta duos milites continuerit. V. Stewich. ad Veget. l. 1 et Lipsium 2. de Milit. Rom. dial. 3. Porro dubium esse nequit, an solos centuriones Romanos manipulis praepositos intelligere debeamus. Id enim verum esse clamant verba Livii praecedentia, quibus narrat, Tarquinium ideo manipulos ex Latinis Romanisque miscuisse, *ne Latini ducem suum, neve secretum imperium, propriave signa haberent.* Mox *centuriones quoque inposuit* Haverk. [Veith.]

§. 1. *Ut injustus in pace rex*] Praepoſitio *in* deficit in Haverk. Tum *dux belli parvus*, pro *pravus*, literis transpositis, Florent. et Leid. 2. quod in hac voce frequens peccatum eſt. V. infra ad 29, 37, 16. Deinde *qui ea arte*, pro *quin*. Leid. 1, *qui in ea arte* Harlei. ambo.

Ni degeneratum in aliis huic quoque decori offecisset] Ambiguum, ad quod verbum referas *degeneratum*. GLAR. Quaerit Glareanus, quo referatur vox illa *degeneratum*. Is ergo accipiat, referri ad verbum *offecisset*. Eſt autem hic modus dicendi Livio uſitatus. sic l. 7, [8, 5.] *Diu non perlitatum tenuerat Dictatorem.* Item [c. 22, 1.] *Tentatum domi per Dictatorem, ut ambo patricii consules crearentur, rem ad interregnum perduxit.* Et illud Virgilii [5. Aen. 6.]

. . . notumque, furens quid foemina possit,

Sumitur autem sententia pro nomine uno et casu recto. †. „Hoc „recte explicat, et docet Glareanum, qui doceri cupit, non „irrideri." †. SIGON. Adde Perizonium ad Sanctium 3, 8, 2. p. 440. DUKER. 4, 49, 6. *Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis, ut rogationem ferret, qua Bolas quoque, sicut Lavicos, coloni mitterentur, per intercessionem collegarum discussum est.* c. 59, 7. *Cum pronunciatum repente, ne quis praeter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis.* 23, 35, 9. *Tanta concordia coaluerant omnium animi, ut prope in oblivionem veniret, qua ex conditione quisque esset miles factus.* Ita recte Gronovius edidit; non, ut priores, *venirent.* 28, 26, 7. *Auditum, postero die omnem exercitum cum M. Silano in Lacetanos proficisci, metu omni liberavit eos.* V. J. Fr. Gronov. infra ad 3, 20, 1. et Pichen. ad Tacit. 1. Hiſt. 18. Ceterum genus loquendi non videtur intellexisse librarius Voſſ. 2. ideoque dedisse *indegeneratus in aliis. nisi degeneratum* eſt in Haverk. [*ne degeneratum* Helm. 1.]

§. 2. *Is primus Volscis bellum in ducentos amplius*] *primum* Harlei. 2. *primis* Florent. Tum praepositio deeſt in Voſſ. 2. quam intercepisse videtur ultima litera praecedentis vocis *bellum*. V. ad 10, 13, 3. Deinde *per suam aetatem* Lipsiens. pro *post*. Mox ex

res reges, ni degeneratum in aliis huic quoque decori obfeciſſet. Is primus Volſcis bellum in du- 2
centos amplius poſt suam aetatem annos movit, Sueſſamque Pometiam ex his vi cepit. ubi quum 3
dividenda pracda quadringenta talenta argenti au-

una urbe Suessa Pometia nonnulli librarii duas fcecrunt; nam *Suessamque Pometiamque* eſt in Harlej. 2. *Suessam Pometiamque* in Haverk. [*Volcis* Helm. 1.]

§. 3. *Ubi cum dividenda praeda*] *divendita praeda* rectius alii legunt, quam *dividendo praedam*. GLAREAN. *divendita praeda* coeperunt edere Moguntini. Scripti et priores editi ab Andrea ad Ascensium *dividenda*. Legimus igitur, *divendenda praeda*, eodem sensu et genere loquendi, de quo ad c. 34, 12. monuimus. J. FR. GRON. Illud *divendita praeda* in nullo noſtro adparet. Sed *dividendo praedam* Voſſ. 2. Harlej. 2. (p. 209.) Lipsiens. et Portugall. [Veith.] *dividenda praeda* Leid. ambo, Harlej. pr. Haverk. et Neapolit. Latinii. *divedenta praeda* Florent. Unde Gronov. recte conjecit *divendenda praeda*. *divendere* et *dividere* infra etiam in codd. scriptis commutantur 21, 21, 2. et 37, 5, 3. V. etiam Torrent. ad Sueton. (* Caes. 54.) Neron. 26. *divendendae praedae*, pro *dividendae*, reponentem. *divendenda praeda* autem, pro *divendendo praedam*, genus eſt loquendi Livio admodum frequens, quod a librariis saepius corruptum Gronovius, partim ex auctoritate codicum, partim ex ingenio ac probabili conjectura, passim reſtituit. Ita *mensibus intercalaribus interponendis* 1, 19, 6. *vastandis agris hostem excivit* 2, 30, 10. *differendo bello* 5, 5, 8. *observando tempore* c. 6, 4. *ingenti exercitu comparando* 8, 17, 2. *ordinibus aut subsidiis locandis* 9, 13, 3. *stipendio praeterito cum fide exsolvendo* 21, 5, 5. *ira in hostes stimulanda accendit* c. 11, 3. *visenda urbe magnam diei partem consumsit* 23, 7, 12. *deponenda tutela in se unum omnium vires convertit* 24, 4, 9. *capite abscidendo* c. 15, 4. *ferendo auxilio* 25, 40, 6. *claudendis portis* 28, 19, 6. *Hispanis sollicitandis* c. 30, 1. *cum fide solvendo stipendio* c. 32, 1. *principio negligendo* 29, 2, 1. *contemplando situ* 30, 36, 6. *servis liberandis* 34, 31, 14. Ita Gelenius *Biduum natura montis per se ipsum exploranda absumsit* reſtituit infra 38, 26, 1. Liv. 44, 25, 5. *concilianda gratia*. 45, 37, 10. *praeda partienda*. (* *honorandis virtutibus* optimus cod. 2, 13, 6. *patribus submovendis* c. 60, 5. *prolatandis comitiis* 7, 21, 2. ubi v.) V. insuper Gronov. ad Plinii 8. Epiſt. 5. Quamvis autem Gronovii conjecturam veram putem, eam tamen in contextum recipere temerarium judicavi. Sed nec locum relinquere volui alteri lectioni *divendita praeda*, utpote ex editorum, ut videtur, ingenio natae. Dedi itaque *dividenda praeda* ex Mſtis, proxime ad veram lectionem.

Quadraginta talenta argenti aurique recepisset] Ita intelligo, tantum videlicet auri argentique fuisse, ut in pecunia fierent 40. talenta. GLAREAN. Male in nonnullis exemplaribus *quadraginta*, pro *quadringenta*. PIGHIUS in Annal. Rom. t. 1. p. 54. Andreas et quicquid praeſto eſt veterum ante Juntam *aurique cepisset*. Flo-

rique refecisset; concepit animo eam amplitudinem Jovis templi, quae digna Deûm hominumque rege, quae Romano imperio, quae ipsius etiam loci ma-

rent. *refecisset*, *caepisset*. Vides ex duobus, quorum alterum Livii est, alterum correctoris, pejus illos legisse. Justinus l. 9, [1.] *More negotiantium impensas belli alio bello refecturus*. V. ad l. 35, 1. Dionysius quoque tantum argenti definit in concipienda summa [l. 4. p. 251.] *Τὸ δὲ τοῖς θεοῖς δεκατευθὲν ἀργύριον τετρακοσίων ἐ μεῖον γενέσθαι ταλάντων.* Nec tamen *recepisset* Latinum esse negamus. Nam ita Plautus Persa 1, 1.

... *quin si egomet totus veneam,*
vix recipi potessit,
Quod tu me rogas.

Cicero pro Rabirio repetundarum reo [13.] *Si tantum ex ejus bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset.* J. FR. GRON. *quadraginta talenta* Voss. 2. Harlej. 2. Leid. pr. Haverk. et Oxon. C. *XL. talenta* Leid. 2. et Portug. [Helm. 1.] cum omnibus edd. usque ad postremam Gruteri, quae *quadringenta* prima exhibuit, monentem, ut videtur, Pighium secuta. Idem vitium etiam infra c. 55, 8. plerosque codd. et edd. obsedit. Verum *quadringenta* recte repositum fuisse non tantum Dionys. loco, quem Gronovius laudavit, evincit; sed, ne forte dissensisse Livium ac Dionysium excipiatur, id etiam probant Lipsiens. et Harlej. antiquior hoc loco, et uterque Harlej. infra c. 55, 8. Mox *aurique* deest in Florent. Harlej. 1. et Leid. utroque. [Helm. 1.] Praeterea omnes nostri [etiam Helm. 1. et Veith.] *recepisset* praeter Leid. 1. in quo est *fecisset*, quomodo etiam vir doctus in margine edit. Mediol. anni 1480. emendavit, et praeter Haverk. in quo est *cepisset*, quod servant non tam quaecumque excusae sunt ante Juntam, quam potius ante Aldum, editiones; Aldus enim primus *recepisset* edidit. Et illud *recepisset* Doujatius vindicabat tum auctoritate plerorumque codicum, tum etiam, quod Livius non voluerit indicare totam pecuniam ex praeda Pometina conlectam, sed partem dumtaxat ad aedificium templi sepositam, ut clarius Dionys. Halic. explicat. *recepisset* autem exponebat per seposuisset, reservasset. Eo sensu *recipere* pro reservare, excipere eleganter dici non diffiteor. V. Gell. 17. Noct. Att. 6. Brisson. de verbor. signif. in voce *Recipere*. et Gronov. ad Justin. 21, 5. Verum si *recepisset* hoc sensu admittatur, etiam in praecedentibus legendum erit *divendita praeda:* quod quum nullo codice firmetur, malim cum Gronovio integerrimi codicis Florent. *refecisset coepisset* exhibentis, scripturam hoc loco probare contra reliquos, quam ibi editionum lectionem contra omnes libros scriptos: praesertim cum *reficere* et *recipere* etiam alibi inter se commutentur. V. Brisson. de verb. signif. voce *Recipi paries*. Qui et ipse in voce *Reficere*, id verbum pro redigere, colligere poni, multis exemplis docuit. Praeterea *captivam pecuniam in aedificationem ejus templi seposuit* mox in genere Livius subjungit, (p. 210.) non captivae pecuniae partem; ut forte in eo dissensus Livium inter et Dionysium agnoscendus sit.

Quae ipsius etiam loci majestate] Mediam vocem non agnoscit Leid. 2. Mox *in aedificationem ejus sero*

jeſtate eſſet. Captivam pecuniam in aedificationem
ejus templi sepoſuit. Excepit deinde eum lentius 4
spe bellum, quo Gabios, propinquam urbem, ne-

fuit, pro *ejus templi seposuit*, Harlej. 1. [*captivamque* Veith.]

§. 4. *Propinquam urbem nequidquam vi adortus, quum obsidendi quoque urbem*] Dele fidenter poſtremam vocem. J. FR. GRON. Poſtremam vocem deleri jubet J. Fr. Gron. Etiam alibi repetitio ejusdem vocabuli adeo illum offendit, ut alterum ejiciendum putaverit. Vide, quae ad 2, 18, 2. c. 31, 2. c. 48, 4. 29, 6, 2. 31, 8, 3. c. 43, 2. 36, 5, 2. c. 9, 15. c. 33, 3. adnotat. Hoc admitti poteſt, ubi MSSti variant, aut suspicionem aliquam loci corrupti praebent: consentientibus illis non temere quidquam tentandum arbitror. Livius saepe in eadem periodo easdem voces repetit, quae, si abessent, facile ex ipsa sententia et nexu orationis intelligi ac suppleri possent; nec ideo tamen, quum ab ipso suppletae sunt, quod e consensu MSStorum judicari poteſt, statim tolli debent. Nam ea apud illum non minus tolerabilia sunt, quam hoc Caesaris 1. B. Gall. 6. *Erant, animo itinera duo, quibus itineribus domo exire possent.* et alia hujusmodi, quae collegerunt Rivius ad Salluſt. Catilin. 45. et Sanctius 2. Minerv. 9. Ita Livius 1, 47, 6. *Nec conquiescere ipsa potest, si quum Tanaquil* etc. *ipsa nullum momentum in dando adimendoque regno faceret.* et c. 56, 8. *Bruti quoque haud abnuit cognomen; ut sub ejus obtentu cognominis* etc. 2, 47, 11. *Omni acto triumpho depositus triumphus clarior fuit.* et c. 51, 6. *Ex hac clade atrox ira majoris cladis caussa atque initium fuit.* 29, 30, 6. *Trepidum agmen quum in urbem refugisset; Masinissa urbem primo impetu capit.* et ibid. §. 7. *Fama hujus modicae rei in principio rerum prospere actae.* 31, 37, 9. *Rex quoque in periculo fuit* etc. *Saluti fuit eques, qui raptim ipse desiluit, pavidumque regem in equum subjecit.* 32, 7, 4. *Mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri.* ibid. c. 21, 16. *An tibi potius credamus, Romanos non majoribus copiis nec viribus nunc bellum gerere, quam antea gesserunt, potius quam res ipsas intueamur.* 34, 1, 5. *Omnes vias aditusque in forum obsidebant, viros descendentes ad forum orantes.* 35, 9, 3. *Circa portam Flumentanam etiam collapsa quaedam ruinis sunt, et porta Coelimontana fulmine icta est.* et c. 12, 9. *Ut quum in Grseciam Antiochus trajecisset* etc. *conjungeret se cum Antlocho.* et c. 34, 10. *Desilire omnes ex equis jussit, et loris ducere equos.* 36, 39, 8. *Nunc ad triumphum frequentandum deductos esse milites, qui* etc. *possent etiam, si senatus, quod festinatione triumphi praetermissum esset, id restituere differendo triumpho vellet.* et ibid. 44, 1. *Sinistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu praefectos navium ad terram explicare jubet.* Haec omnia, et sine dubio plura, mihi non animadversa, quum silentio praetereat Gronovius, non possum ei adsentiri sine auctoritate MSStorum receptam lectionem aliis locis mutanti. Nec magis probandum puto, quod in his, quae leguntur 34, 28, 9. *Eodem quo pridie eruperant, tumultu pluribus simul locis erumpunt*, pro insiticio habet *eruperant.* et quod 36, 5, 1. *Partim ultro ad eum veniebant, sicut*

quidquam vi adortus, quum obſidendi quoque urbem spes pulſo a moenibus ademta eſſet, poſtremo minime arte Romana, fraude ac dolo, adgresſus eſt; nam quum, velut poſito bello, fundamentis templi jaciendis aliisque urbanis operibus intentum se eſſe simularet, Sextus filius ejus, qui minimus ex tribus erat, transfugit ex compoſito

Epirotae communi gentis consensu et Elei e Peloponneso venerunt, poſtremam vocem non esse Livii pronunciat. Nam et similiter loquitur Livius 1, 50, 6. *Neque magis observaturos diem concilii, quam ipse, qui indixerit, observet.* ibid. c. 59, 7. *Nec minorem motum animorum Romae tam atrox res facit, quam Collatiae fecerat.* et 34, 44, 4. *Principem senatus P. Scipionem consulem, quem et priores censores legerant, legerunt.* DUKER. Caussa, cur poſtrema vox Gronovio displicuerit, non alia fuisse videtur, quam quod eadem mox praecesserit. At similes vocum repetitiones Livio ſrequentissimas esse supra vidimus ad 1, 3, 9. Ceterum *nequiquam* scribitur in Leid. 1. V. ad 40, 47, 9. [init: *eo lentius* mox *urbem cum obsidendi* Veith. *ante Romana* Helm. 1.]

§. 5. *Fundamentis templi jaciendis*] *faciendis* Florent. Leid. uterque, Harlej. 1. Portug. et Haverk. [Helm. 1. Veith.] Et ita etiam editum olim exſtitit ante Vascosanum, qui primus *jaciendis* admisit. quod etiam verum puto. Alibi saepe verba *jacere* et *facere* in Mſtis commutantur. V. infra ad 41, 4, 2.

Sextus filius ejus, qui minimus ex tribus] Quidam codices habent *qui minor ex tribus*, quod propter Latinitatem alii emendarunt in *minimus*; quamquam idem error esse poterat in *major* ac *maximus*. Dionys. sane non uno in loco duntaxat Sextum ex tribus Tarquinii filiis maximum natu perhibet, idque multis ac dignissimis argumentis. Sed hoc (p. 211.) lectori judicandum relinquimus. quale etiam illud de Collatino Egerii, ut aït Livius [c. 57, 6.] filio, cum temporum ratio non admittat, eum Egerii filium fuisse, sed nepotem. Inducit enim ipse Livius hunc juvenem, ut reliquos. *Quin, si vigor* (inquit) *juventae inest, conscendimus equos.* Haec eo pertinent, ut studiosus lector videat, quam circumspecte scilicet Latini scripserint hiſtorias, in Graecos ubique debacchati scriptores. Ut non caviller interim, de Sibyllinis libris, quorum toties poſtea mentio fiet, hiſtoriam sub hoc rege a Livio praetermissam. GLAREAN. *qui minor ex tribus erat* conſtanter excusi ante Aldum, qui primus dedit *qui minimus.* Aldo vero consentiunt codd. noſtri. pariter peccant codd. nonnulli apud Salluſt. Jug. 11. ubi v. Cortium. *e tribus*, pro *ex tribus*, eſt in Leid. 2. Quamvis vero Dion. Halic. 4. Antiq. Rom. p. 254. ac pluribus locis Sextum hunc Tarquinii filium maximum fecerit, sunt tamen et alii scriptores, qui ad exemplum Livii cum minimum fuisse narrarint. Ita Polyaen. 8. Strateg. 6. *τὸν νεώτατον τῶν παίδων Σέξτον* vocat: quem locum Hearne lau-

Gabios, patris in se saevitiam intolerabilem conquerens; *Jam ab alienis in suos vertisse superbiam:* 6
et liberorum quoque eum frequentiae taedere; ut, quam in curia solitudinem fecerit, domi quoque faciat: ne quam stirpem, ne quem haeredem regni relinquat. *Se* 7
quidem, inter tela et gladios patris elapsum, nihil usquam sibi tutum, nisi apud hostes L. Tarquinii, cre-

davit. Similiter Ovid. 2. Fastor. 691.

> *Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,*
> *In medios hostes nocte silente venit.*

Transfugit ex composito Gabios] Illud *ex composito* non agnoscit Oxon. L. 2. ut Hearne monet. Mox *patris in saevitiam* Voss. 2. Sed voculam *se* elisit prima syllaba insequentis vocis *saevitiam.* [*in se se* Helm. 1.]

§. 6. *Et liberorum quoque eum frequentiae taedere*] Antiqua lectio continet *frequentia.* Septimus casus est, hoc est, ob frequentiam. Et verbum *taedere* accipiendum absolute. RHENAN. *frequentiae* constanter scripti, quibus usus sum, praeter Florent. qui *frequentia* exhibet a m. 2. Verum Leid. 2. *liberûm*, pro *liberorum.* Et solet ita plerumque in hoc vocabulo contrahere genitivum pluralem. V. infra ad 22, 22, 5. Mox *ne quam stirpem*, *neque heredem*, pro *ne quem heredem*, idem Leid. uterque. Malc. [*neve haeredem* Veith.]

§. 7. *Se quidem inter tela ac gladios patris elapsum*] Parum est, quod notabo, attamen non omittendum, ut pateat, quo casu lectio recepta commutari possit. *inter tela inter gladios* praefert cod. Harlej. 2. Quod placere posset, praesertim quum Livium praepositiones hac ratione iterare solitum fuisse pluribus exemplis infra ostendam ad 6, 28, 6. Verum reliqui, quos adhibui, Msti *inter tela et gladios.* Atque ita jam primae edd. omnes, donec in Paris. anni 1573. lapsi librarii *inter tela ad gladios* dedissent; quod quum etiam subsecuta Francofurtana anni 1578. retinuisset, Modius decennio post errorem deprehendit, et non inspectis prioribus edd. *inter tela ac gladios* emendavit, quam lectionem omnes postoriores servarunt. ego igitur *inter tela et gladios* restitui. Pro *Se quidem*, male in Voss. 2. et Lipsiens. est *Siquidem.* (* Roëll. legit *patri* ut Ovid. 7. Her. 117.)

Nisi apud hostes L. Tarquinii credidisse] Praenomen *L.* non est in Voss. 2. Harlej. 2. Haverk. Leid. 1. Lipsiens. et Portug. Praeter ea paullo ante *nihil unquam*, pro *nihil usquam*, Voss. 2. solito errore scribarum, qui ita passim alibi peccarunt. V. infra ad 39, 31, 5. Tum *apud hostem* editi antiquiores, pro quo Aldus *apud hostes* reposuit, quod in omnibus scriptis superest. [*apud hostem* Helm. 1.]

Nam, ne errarent, inminere his bellum] Vet. *manere his.* recte. LIPS. Et hic oportuit infuscare Sigonianum codicem, *imminere.* At multo grandius est fortiusque *manere.* illo futurum dicitur, hoc praesens. Quod putatis positum

didisse. Nam, ne errarent, manere bis bellum, quod
positum simuletur; et per occasionem eum incautos in-
8 *vasurum. Quod si apud eos supplicibus locus non sit,*
pererraturum se omne Latium: Volscosque se inde, et
Aequos, et Hernicos petiturum; donec ad eos perveniat,

esse bellum, eum maxime geritur et continuatur. Consistit modo paullum, dum occasio invadendi exspectatur. Utitur arte Livius, quam in alio simulato transfuga Sinone ponit Virgilius 2. Aen. [180.]

Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma Deosque parant comites, pelagoque remenso
Improvisi aderunt.

Ubi bene Servius. *Sicut et factum est. Et artificiose: neque enim mentitur, et tamen decipit: nam verum metum falso metu abegit, ut, dum reversuros timent, non timeant, ne non abierint.* Sic enim ibi legendum. Ita Sextus injiciendo, quasi prodita arcana re, metum a patre, facit incautos sibi. Phrasis est nota. Justinus l. 6, [1.] *Quippe Atheniensibus etsi fractae sint opes, manere tamen navalem usum.* J. FR. GRONOV. *imminere* etiam Harlej. 2. et, ut Hearne monet, Oxonn. L. 2. et C. *minte* Voss. 2. Sed *manere* Florent. Harlej. prior, Leid. ambo, Haverk. Lipsiens. et Portug. quod recte Lipsius probavit, et Gronovius docte inlustravit. Infra 33, 47, 9. *Ita pacem Karthaginiensibus datam esse, ut inexpiabile bellum adversus se unum maneret.* 41, 23, 6. *Quum regibus Macedonum, Macedonibusque ipsis, finibus interdixissemus, maneretque id decretum.* Cic. 14. ad Att. Ep. 13. *Si viveret, mihi cum illo nulla contentio jam maneret.* Si quis adtentius ad loci Liviani sensum animum adverterit, facile videbit, *manere* praeferendum esse. Bellum enim, (p. 212.) quod inminet, prope quidem adest; nondum tamen geritur; adeoque de eo praedicari non potest, *positum simulari*, ut sequitur; sed, revera positum esse, dici deberet. Recte vero bellum, quod quis se posuisse simulabat, dicitur *manere*, id est, adhuc durare, nondum bona fide finitum esse. Quamvis autem Scholion Sigonii, quo veteris libri lectionem *imminere* memorabat, in repetita editione omissum sit, attamen lectio illa, quam jam prima editio in contextum recepit, in postea insecutis aliis et Sigonii, in quibus ipsum Scholion inductum est, et aliorum, servata est usque ad Gruterum, qui recte *manere* ei subposuit. Ceterum *Nam, ne errarent, manere enim his bellum* habent Harlej. 1. et Leid. 1.

Per occasionem eum incautos invasurum] *eos incautos invasurum* Harlej. 2. et Haverk. [Veith.]

§. 8. *Pererraturum se omne Latium; Volscosque se inde et Aequos et Hernicos petiturum*] Vet. lib. pleniores, *p. s. o. Latium, pulsumque se inde Volscos et Aequos.* SIGON. Flor. Helm. et Gud. ut lectum est ante Sigonium, *pererraturum se omne Latium; Volscosque se inde et Aequos.* Ubi tamen *se* superare videtur: aut scribendum, *Volscosque deinde.* Rottend. plane *Volscosque inde.* Sed postea τὸ *se* superscripserunt. J. FR. GRON. Nullus codicum, quibus usus sum, per

Digitized by Google

qui a patrum crudelibus atque inpiis suppliciis tegere
liberos sciant. Forsitan etiam ardoris aliquid ad bel- 9
lum armaque se adversus superbissimum regem ac fero-
cissimum populum inventurum. Quum, si nihil mo- 10
rarentur, infensus ira porro inde abiturus videre-

omnia libris Sigonii consentit. Vel enim *pulsum* non agnoscunt, vel *Volscos*. Ita *pererraturum se omne Latium: Volscosque se inde et Aequos* praefert Harlej. 1. *pererraturum se omne esse Latium: Volscosque se inde et Aequos* Harlej. 2. *pererraturum se omne Latium: Vulsosque se inde et Aequos* Leid. 1. *pererraturum se omne Latium: Volscosque se deinde et Aequos.* Leid. 2. *pererraturum se omne Latium: pulsum se deinde et Aequos* Voss. 2. *pererraturum se omne Latium: pulsumque se exinde et Aequos* Haverk. *pererraturum se esse Latium: pulsumque se inde et Aequos* Lipsiens. et Portug. *pererraturum se nomen Latinum: pulsumque se inde et Aequos* Oxon. C. ut testis est Hearne, qui ex Oxonn. L. 1. 2. et B. profert *pererraturum se omne Latium: pulsumque se inde et Aequos.* Unius itaque codicis lectionem reliquorum scripturae praeferri temerarium judicavi; ideoque id, quod ante Sigonium obtinebat, reduxi. Forte autem scriptum fuerat *Vulscumque*, ut solet, inde vero facili lapsu *pulsumque*. Volscos vero omnino hoc loco omittere Sex. Tarquinius non potuit, quod ab ipsis, utpote patri ob Suessam Pometiam expugnatam ac direptam iratis, certissimum sibi auxilium polliceri potuerit. [*Latium, pulsumque se inde* Veith.]

Qui a patrum crudelibus atque inpiis suppliciis tegere liberos sciant] Praepositio *a* exsulat a Leid. 1. Deinde *regere liberos* Leid. sec. Solent autem hae voces in Mstis confundi. V. infra ad 37, 11, 3. Denique *scient* Leid. 1.

§. 9. *Adversus superbissimum regem, ac ferocissimum populum*] Qui tandem? tunc ferocissimus populus? sub tyrannide? Nugae. lego *patrem*, non *populum*: ita ut Tarquinius dicatur superbus rex, ferocissimus pater. Eadem figura supra [c. 12, 8.] *perfidos hospites, imbelles hostes.* Infra [2, 6, 7.] *Superbo quondam regi, tum infesto exsuli.* Denique emendatio firmatur illis verbis: *qui a patrum crudelibus suppliciis.* TAN. FABER. Doujatius vulgatum adversus Fabrum tuetur. Cum enim *ferocia* tantum vehementiam naturae indicet, saevissimo patri et cruento in suos *ferocissimi* adpellationem minus convenire censet. Neque tyrannidem domesticam Romanorum in exteros ferociam minuisse credit. Ceterum *superbissimum regem ferocissimumque populum* habet Haverk. qui etiam mox *invecturum*, (ut Veith.) pro *inventurum*, praefert. Paullo ante *ardoris ad bellum aliquid*, trajectis dictionibus, est in Voss. 2.

§. 10. *Quum si nihil moverentur*] Aliter legitur in vetusto codice, *cum si nihil morarentur.* Certe 4. libro hujus Decadis [c. 42. 8.] rursum hunc loquendi modum usurpat, ubi Hortensius tribunus plebis *C.* inquit, *Sempronium nihil moror.* Id est, C. Sempronium dimitto. Verba videntur fuisse, quae judex ex more proferebat, quoties reum absolveret. Proinde expone hic *si nihil mo-*

tur, benigne ab Gabinis excipitur. vetant mirari, si, qualis in cives, qualis in socios, talis ad ul-
11 timum in liberos eſſet. In se ipſum poſtremo saeviturum, si alia deſint. Sibi vero gratum adventum cjus eſſe: futurumque credere brevi, ut, illo adjuvante, ab portis Gabinis sub Romana moenia bellum transferatur.

1 LIV. Inde in concilia publica adhiberi. ubi, quum de aliis rebus adſentire se veteribus Gabinis diceret, quibus hae notiores eſſent, ipſe idemtidem

rarentur, id eſt, si dimitterent. RHENAN. Ajo reponendum *si nihil morarentur*, quo pacto et scriptus cod. Colon. habet, et Beatus teſtatur in veteri libro extare, addens hanc sibi lectionem placere, quod videantur verba fuisse, quae judex ex more proferebat, quoties reum obsolveret. Poſtrema tamen haec (ignoſcant mihi Rhenani manes) probare non possum, quod a Lipsio didicerim, non judici illud sollemne verbum fuisse reum absolventi; sed potius consuli seu consulibus senatum mittentibus, cui tum dicere in more habuerint: *Nihil vos moramur, Patres conscripti.* (p. 213.) MODIUS. Novant. Lect. Epiſt. 30. *nihil moverentur* Leid. 2. Haverk. a m. 2. Lipsiens. et Portug. Atque ita in Oxon. C. se reperisse auctor eſt Hearne. Sed *nihil morarentur* Florent. Leid. 1. Voſſ. 2. ambo Harlej. et Haverk. a m. 1. Quod praeferendum, licet aliam lectionem veriorem putet Doujatius. Ceterum hac formula tum consules senatum, tum vel judicem reum dimittere, vel accusatorem ab accusando desistere, conſtat ex iis, quae notat Brisson. 2. de Form. pag. m. 191. et 5, 488. etiam Sigon. ad Liv. 8, 35, 8. Nescio tamen, an ad alteram hic respiciatur. Simpliciter capio *si nihil morarentur* scil. Tarquinium, id eſt, si eum non detinerent. Eo enim sensu *morari* sumi, docuit Passerat. ad Propert. p. 143. et ita infra 10, 18, 13. *Tu vero abeas, inquit, neque te quisquam moratur.* Vel *si nihil morarentur*, id eſt, si non curarent, si non probarent. Ut apud Plaut. in Ciſtell. 5, 5.

Nihil moror, aliena mihi opera fieri plures liberos.

Mox *inde habiturus*, pro *abiturus*, Leid. 1. et Lipsiens. perperam praeposita adspiratione; quod alibi non raro factum eſt. V. quae infra dicentur ad 22, 59, 19. Tum *a Gabinis excipitur*, pro *ab Gabinis*, Voſſ. 2. Leid. 2. et Harlej. 2. Denique *talis in liberos ad ultimum esset*, vocibus trajectis, Leid. 2. [*qualis ad u. in l. e. talem in se* Veith.]

§. 11. *In se ipsum postremo saeviturum, si alia desint*] Forte *alii.* J. FR. GRON. *In se ipsum saeviturum postremo* Haverk. Conjecturam autem Gronovii *alii*, pro *alia*, veriorem esse etiam Doujatius suspicatur, addita hac ratione: in personas enim potius, quam in res saeviri. Livius tamen *saevire in delubra* dixit 31,

belli auctor esse, in eo sibi praecipuam pruden-
tiam adsumere, quod utriusque populi vires nos-
set, sciretque, invisam profecto superbiam regiam
civibus esse, quam ferre ne liberi quidem potuis-
sent. Ita quum sensim ad rebellandum primores 2
Gabinorum incitaret, ipse cum promtissimis juve-
num praedatum atque in expeditiones iret, et di-
ctis factisque omnibus ad fallendum instructis va-
na adcresceret fides, dux ad ultimum belli legitur.
Ibi quum, inscia multitudine, quid ageretur, proc- 3

30, 10. *A moenibus vi atque armis repulsum in ea delubra, quae sola religione tuta fuerint, saevisse.* Et similiter Florum semel atque iterum locutum fuisse, ex Indice Freinshemii constare potest. Quamqnam autem *si alia desint* Livius dixerit, attamen non per *alia*, res indicavit, sed potius genus neutrum adhibuit, ut tanto latius oratio pateret. V. Cl. Cortium ad Sallust. Jugurth. 13, 6. ubi vulgatam lectionem hoc loco conjecturae Gronovii praeferre videtur, et ad 14, 16. V. etiam, quae notantur infra ad 2, 5, 4. *si alia deficiunt* praefert edit. Mediolan. anni 1480. sed invitis omnibus codd. scriptis. Mox *gratum ejus adventum* alio ordine Leid. 2. Tum *isto adjuvante*, pro *illo*, Haverk. Denique *a portis Gabinis*, pro *ab portis*, Florent. m. 2. Voss. 2. Leid. uterque, Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk.

§. 1. *Inde in concilia publica adhiberi*] Prima vox aberat a Portug. a m. 1. Id inde factum, quod per compendium in membranis scribi soleret *Iñ*, et ita facile a voce sequenti intercipi potuerit. V. ad 37, 52, 2. Praeterea *in publica consilia* Leid. 2. *in consilia publica* Leid. 1. Haverk. [Helm. 1.] et editi vetusti usque ad Basileens. anni 1555. *in conscilia publica* Lipsiens. V. quae supra notantur ad c. 8, 6.

Ipse identidem belli auctor esset] Lege, *esse*, ex vet. lib. ut eadem sit forma dicendi, atque ea, quae sequitur: *in eo sibi praecipuam prudentiam assumere.* SIGON. *esse* etiam Leid. 2. Harlej. 1. et Lipsiens. Reliqui *esset* perperam servant; nisi quod *erat* vitiosius praeferat Portug. [*esset* Helm. 1. Veith.]

In eo sibi praecipuam prudentiam adsumere] *praecipue prudentiam assumere* Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. [Veith.] Quod etiam in Oxonn. B. et C. sibi obvium fuisse, testatur Hearne. *praeci prudentiam* Leid. sec. *prudentiam praecipue assumere* Neapol. Latinii cum priscis edd. ante Aldum. Mox *nosceret*, pro *nosset*, Haverk. qui paullo post vocem *regiam* omittit. [*ne liberi quidem possent* Helm. 1.]

§. 2. *Vana accresceret fides*] *accerseret* Neapol. Latinii, *cresceret* Voss. 2. Leid. 2. Harlej. 2. Haverk. Lipsiens. et Portug. Sylla ba *ac*, cujus prima litera praecessit ultima in voce proxima,

lia parva inter Romam Gabiosque fierent, quibus plerumque Gabina res superior esset; tum certatim summi infimique Gabinorum Sex. Tarquinium
4 dono Deùm sibi missum ducem credere. Apud milites vero obeundo pericula ac labores, pariter praedam munifice largiendo, tanta caritate esse, ut non pater Tarquinius potentior Romae, quam
5 filius Gabiis esset. Itaque, postquam satis virium conlectum ad omnes conatus videbat, tum e suis unum sciscitatum Romam ad patrem mittit, quidnam se facere vellet? quandoquidem, ut omnia unus Gabiis posset, ei Dii dedissent. Huic nuncio, quia, credo, dubiae fidei videbatur, nihil voce responsum

altera sequitur initialis in *crescerет*, excidit culpa librariorum, qui iterare literas illas neglexerunt. V. infra ad 39, 6, 2. Praeterea *ad ultimum dux belli legitur*, in alium ordinem digestis vocabulis, Leid. 2. Paullo ante *ut dictis factisque*, pro *et dictis*, vetustiores excusi et Florent. m. 2. Solent autem hae voculae inter se commutari. V. infra ad 21, 28, 8. Primus Aldus *et dictis* edidit, quomodo etiam praeferunt omnes MSti, nisi quod *cum dictis* sit in Voss. 2. [*ipse enim promptissimis* mox *proeliaque parva* Veith.]

§. 3. *Tarquinium dono Deúm sibi missum*] *Deúm dono* Leid. 2. At vox *Deúm* non adparet in Voss. 2. Paullo ante *inter Romam Gabinosque*, pro *Gabiosque*, Harlej. 2. *ducem cerdere* Florent. m. 1. *creacere* m. 2.

(p. 214.) §. 4. *Pariter praedam munifice largiendo*] Cl. Ant. Perizonius ad oram Livii conjiciebat *partiendo*. Sed nihil mutandum. Indicat Livius, Sex. Tarquinium praedam ex Romanis partam liberaliter militibus suis concessisse. Infra 6, 2, 12. *Quum castra impetu cepisset dictator, praedam militi dedit, quo minus speratam a minime largitore duce, eo militi gratiorem.* [*Tarquinius Romae quam filius* Veith.]

§. 5. *Unum sciscitatum Romam ad patrem mittit*] *scitatum* Lipsiens. Leid. 1. et Portug. Poëtas hoc verbo usos esse non ignoro. Sed, idem prosaïcae orationis scriptoribus etiam in usu fuisse, nondum mihi constat. Videtur itaque lectio ex librarii oscitantia orta esse, qui tres priores vocis *sciscitari* literas iterare perperam neglexerat. Similiter non nulli codices scribunt infra 3, 38, 12. Paullo ante *ex suis unum* Harlej. 1. [Helm. 1.] et primae edd. usque ad Aldum, qui primus *e suis* substituit, ut habent reliqui mei manu exarati. [*exsciscitatum* Helm. 1.]

sponsum est. rex, velut deliberabundus, in hor- 6
tum aedium transit, sequente nuncio filii: ibi, in-
ambulans tacitus, summa papaverum capita dicitur
baculo decussisse. Interrogando exspectandoque 7
responsum nuncius fessus, ut re inperfecta, redit
Gabios; quae dixerit ipse, quaeque viderit, refert:
seu ira, seu odio, seu superbia insita ingenio, nul-
lam eum vocem emisisse. Sexto ubi, quid vellet 8
parens, quidve praeciperet tacitis ambagibus, pa-
tuit; primores civitatis, criminando alios apud po-
pulum, alios sua ipsos invidia opportunos intere-
mit. multi palam; quidam, in quibus minus spe-
ciosa criminatio erat futura, clam interfecti. Pa- 9
tuit quibusdam volentibus fuga, aut in exsilium

Quandoquidem ut omnia unus Gabiis posset] Liber manu scriptus habet, *quandoquidem ut omnia unus prae Gabiis posset*. Tu scribe, *quandoquidem ut omnia unus ipsis Gabiis posset*. Nec est ea vox hic supervacanea. Emphasim enim habet. RHENAN. *unus prae Gabiis* Florent. Voss. 2. Harlej. uterque, Leid. uterque, Haverk. a m. 1. et Portug. unde Rhenanus *unus ipsis Gabiis* scribendum conjecit; pro quo in Basileensi ed. anni 1554. excusum exstat *unus ipse Gabiis*: quod deinde per reliquas propagatum est usque ad Gruterum, qui vocem iterum ejecit. Non male, ut videtur. [*populis Gabiuis facere posset* Helm. 1. *unus prae Gabinis posset* Veith.]

§. 6. *Sequente nuncio filii*] Voces hae desunt in Leid. 2. *sequenti nuncio* habet Leid. 1. et Florent. m. 1. [Helm. 1. qui et *in ortum aedium*] Mox *capita papaverum summa* Haverk. trajectis vocabulis. Postea *dicitur baculo decussisse* desunt in Leid. 2.

§. 7. *Ut re inperfecta redit Gabios*] *rediit Gabios* Voss. 2. et Haverk. [Veith.] v. ad 36, 35, 2. Praeterea *re non perfecta* Harlej. 2. [Veith.] *et re inperfecta* Florent. m. 2. Mox *quod dixerit ipse* Lipsiens. pro *quae dixerit*. Tum *quae dixerit ipse*, *quae viderit*, pro *quaeque viderit*, Haverk. Sed et hic librarius ex neglecta literarum iteratione lapsus esse videtur. (* v. ad 5, 41, 5.) Male etiam *quoque viderit* Voss. 2. et Leid. 2. [*exspectando responsum* Veith.]

§. 8. *In quibus minus speciosa criminatio erat futura*] Ultima vox exsulat a Leid. 2. τὸ *minus* a Leid. 1. Paullo ante *sua ipsa invidia*, pro *ipsos*, Leid. 2. et Lipsiens. [*quod vellet parens*, *quodve praeciperet* mox *multi palam quidem* denique *erat criminatio* Helm. 1.]

§. 9. *Patuit quibusdam volentibus fuga*] Pall. primus ac tertius *fugere*. Ita saepe loquitur Livius, quem in eo semper corruperunt

acti sunt, abſentiumque bona juxta atque interem-
10 torum diviſui fuere. Largitionis inde praedaeque et dulcedine privati commodi ſenſus malorum publicorum adimi, donec, orba conſilio auxilioque, Gabina res regi Romano sine ulla dimicatione in manum traditur.

1 LV. Gabiis receptis, Tarquinius pacem cum

correctores praepoſteri. V. Crepundia 2, 18. GEBHARD. *fugere* etiam Voſſ. 2. Neque multum abit Lipsiens. in quo eſt *fugae*, vel *fuge*, quod pro *fug'e* scr ptum fuit. Ita supra c. 47, 9. *Ne non venisse fraudi esset.* Ovid. Epiſt. 3. Her. 54.

Utile dicebas ipse fuisse capi.

Ep. 16. Her. 233.

- - - *Dolor est meus illa videre.*

Salluſt. Jugurth. 14. *Utinam emori fortunis meis honestus exitus esset.* ubi v. Cortium; sed inprimis ad c. 31, 13. V. etiam Gronov. ad Liv. 37, 33, 5. Sanctium 3. Min. 6. et Voſſ. 7. Gramm. 18. et 50.

Absentium bona juxta atque interemtorum divisa fuere] Quod ad 4, 56. pater suspicatus eſt *divisui*, id plane perfecteque exhibitum fuit, in Flor. S. Marci, sed recens nuper manus alterum superinscripsit. JAC. GRONOV. V. Vavaſſ. de vi et us. quorumd. verbor. p. 6. Vel unius tantum cod. a Gronovio memorati auctoritate firmatam lectionem in contextum recepissem, quod eruditior videatur, quam ut ab indocto librario proficisci potuerit; nunc vero tanto magis id faciendum exiſtimavi, quod etiam auctoritate optimi Leid. 1. confirmetur. Paullo ante *alii in exsilium acti*, *absentiumque* Oxon. L. 2. apud Hearnium. *ac in exsilium acti sunt* Portug. Passim *ac*, et *aut* commutantur. V. ad 21, 53, 3. Vocula *in* abeſt in Haverk. *Tò juxta* non agnoscit Portug. Quae tamen vox hoc sensu frequenter apud Livium occurrit. Infra 3, 33, 10. *In re juxta manifesta atque atroci.* (* ubi vide.) 5, 6, 5. *Se juxta aestate atque hieme bella gerere posse.* 6, 6, 18. *Parere atque imperare juxta paratos.* 9, 13, 9. *Juxta obsidentes obsessosque inopia vexavit.* 28, 20, 6. (p. 215.) *Trucidant inermes juxta atque armatos.* (* 37, 54, 16.) Et alibi saepe. [*divisa* Helm. 1. *bona aut interemptorum divisa* Veith.]

§. 10. *Largitionis inde praedaeque*] V et. *Largitiones*. Diſtingue periodum, *Largitiones inde praedaeque. et privati dulc. comm.* LIPS. *Largitionesque* Leidens. uterque. *Largitiones inde praedaeque* Florent. [Helm. 1.] Hinc *deinde* Harlej. 2. Passim hae voculae in Mſtis commutantur. V. infra ad 36, 24, 10. Tum *dulcedine privati commodi* Florent. Voſſ. 2. Leid. uterque, Harlej. uterque, Haverk. Lipsiens. et Portug. cum edd. antiquioribus usque ad Vaseosanum, qui primus mutato ordine *privati dulcedine commodi* dedit. Priſtinam seriem reſtitui. [*adimi orba cons.* et *Romano fuit sine* Veith.]

§. 1. *Cum Aequorum gente fecit, foedus cum Tuscis renovavit*] *facit* Haverk. qui idem cum Harlej. 2. et Lipſiensi *cum Etruscis* praefert. Deinde *revccavit* Leid. 1. solita

Aequorum gente fecit; foedus cum Tufcis renova-
vit. Inde ad negotia urbana animum convertit.
quorum erat primum, ut Jovis templum in monte
Tarpejo, monumentum regni sui nominisque, re-
linqueret: Tarquinios reges ambos, patrem vovifle,
filium perfeciffe. Et, ut libera a ceteris religioni- 2
bus area effet tota Jovis templique ejus, quod in-

aberratione scribarum, qui saepe haec verba confuderunt in membranis vetuftis. V. infra ad 3, 51, 7. [*animum contulit* Veith.] Mox *munimentum*, pro *monumentum*, Leid. 2. V. infra ad 4, 10, 6. Deinde *relinquere*, pro *relinqueret*, Leid. 1. in quo ultima litera ejus vocis intercepta eft a prima sequentis. V. ad 23, 8, 9.

Patrem vovisse, filium perfecisse] Vet. *voluisse*. LIPS. *voluisse* etiam Leid. uterque, et Harlej. prior. [Helm. 1.] Quod ex sollemni librariorum errore natum reor. Vide, quae notantur ad Silii Ital. 7, 619. *novisse* praefert Voff. 2. Ita librarios *notus* ac *votus* passim commutasse supra dictum eft ad 1, 5, 3.

§. 2. *Et ut libera a ceteris religionibus arx ea esset tota Jovis templique ejus, quod in ea aedificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit, quia aliqua vota ibi a Tatio rege primum in ipso discrimine adversus Romulum pugnae consecrata inaugurataque postea fuerant*] In hac periodo mendae sunt aliquot ingentes. Primum quando non de arce exftruenda, sed de templo Jovi condendo, hic agitur, non scribendum eft *arx ea esset tota Jovis*; verum *area esset tota Jovis*. Non habet hic locum prorsus arcis Tarpejae mentio. Deinde scribendum eft, *quod inaedificaretur*, non *quod in ea aedificaretur*. Eft autem elegans verbum *inaedificare*. Mox, pro iftis dictionibus, *quia aliqua vota ibi*, fubftitui debet *quae aliquot ibi*. Poftremo vocabulum *vota* transferendum eft, ut ante *consecrata* ponatur hoc modo. *Et ut libera a caeteris religionibus area esset tota Jovis templique ejus, quod inaedificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit, quae aliquot ibi a Tatio rege primum in ipso discrimine adversus Romulum pugnae vota, consecrata, inaugurataque postea fuerant.* Vide, mi lector, quam necessaria res sit, auctores ad exemplaria antiqua conferre. Haec non sunt imputanda Laurentio Vallae, sed Poggio, Aurispae, Aleriensi, Victorino, et Petrarchae, qui doctissimi quidem fuere, verum non usque quaque Latine callebant. RHEN. Omnia, quae ex suo Rhenanus immutavit, probantur etiam auctoritate codicis Harlej. primi. *area*, pro *arx ea*, servant praeterea Florent. Leid. ambo, et Portug. Sed *arx ea*, vel *arxea*, adjecta litera insiticia *x*, eft in Harlej. 2. Lipsiens. Haverk. et Neapol. Latinii, pro quo prodigiosius corruptum *ante ea* in Voff. 2. Praeterea *in ea aedificaretur* Voff. 2. Leid. ambo, Harlej. 2. Portug. Lipsiens. et Haverk. [Veith.] Quae lectio ex alterius *inaedificaretur*, quam exhibet etiam Florent. interpretatione nata videtur. Alibi autem verbo *inaedificare* Livius usus eft. ut 39, 44, 4. *Quae in loca publica inaedificata inmolitave privati ha-*

aedificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit; quae aliquot ibi a Tatio rege, primum in ipso discrimine adversus Romulum pugnae vota, consecra-
3 ta, inaugurataque postea fuerant. Inter principia condendi hujus operis movisse numen ad indicandam tanti imperii molem traditur Deos: nam,

bebant. 43. 16, 4. *Clientem libertinum parietem in Sacra via adversus aedes publicas demoliri jusserunt, quod publico inaedificatus esset.* 44, 45, 6. *Nec clausae modo portae, sed etiam inaedificatae erant.* Denique *quae aliquot ibi*, cum vocis *vota* trajectione, omnes nostri, etiam Florent. (nisi quod *noto* sit in Voss. 2. *voto* in Leid. 2. ac Lipsiens.) et Neapol. Latinii, qui insuper testatur, omnes ita codd. scriptos praeferre. [*quae aliquando ibi* Veith.]

Exaugurare fana] Cato Originum l. 1. apud Festum [v. *Nequitum.*] *Fana in eo loco compluria fuere. Ea exauguravit, praeterquam quod Termino fanum fuit. Id nequitum exaugurari.* J. FR. GRON. [*exaugurato fana* Helm. 1.]

§. 3. *Ad indicandam tanti imperii molem*] *ad inchoandum* Leid. 2. *ad indicandum* typis excusi vetustiores; pro quo Aldus primus (p. 216.) *indicandam* reposuit, consentientibus reliquis scriptis. [*admitteret aves et in T.* Veith. *amitterent* Helm. 1. „quod depravatum ex *ammitterent*; siquidem et *ammonere* cod. noster semper pro admonere.“ Wernsdorf.]

In termini fano] Sed neque in Juventatis. Quod cum sit in epitome, mirum cur in Livio non sit. MURET. Et Juventatis, ut scribit Dionys. l. 3. p. 202. qui hoc evenisse aït regnante Tarquinio Prisco, cum Capitolini templi fundamenta poneret. Et Florus [1, 7.] et Livii epitome. H. VALES. Etiam pater ad marginem: Et Juventatis. Livius 5, 54. *Hic cum augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque moveri se non passi.* JAC. GRON. Unius tantum Termini, praeter Catonem a Gronovio ad verba praecedentia laudatum, meminit etiam Ovid. 2. Fastor. 667.

Quid nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum
Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit.
Terminus (ut veteres memorant) conventus in aede
Restitit; et magno cum Jove templa tenet.

Lactant. 1. Divin. Instit. 20. *Consuluit eos per auguria, utrum Jovi cederent; et, cedentibus ceteris, solus Terminus mansit.* Contra Martem Termino et Juventati tertium jungit Augustin. 4. de Civit. Dei 23. *Per augurium quaesivit, utrum concedere locum vellent Jovi? atque ipsi inde cedere omnes voluerunt, praeter illos, quos commemorari, Martem, Terminum, Juventatem: atque ideo Capitolium ita constructum est, ut etiam isti tres essent tam obscuris signis, ut hoc vix homines doctissimi scirent.* Quid itaque statuendum de ipso Livio, Terminum et Juventatem infra memorante 5, 54, 7. eo loco videbimus. Ceterum vox *fano* non adparet in Leid. 2. quasi librarius vellet, ex praecedenti hic repetendum τὸ *sacello.* Sed

quum omnium sacellorum exaugurationes admitterent aves, in Termini fano non addixere. Id o- 4
men auguriumque ita acceptum eſt; non motam Termini sedem, unumque eum Deorum non evocatum sacratis sibi finibus, firma stabiliaque cuncta portendere. Hoc perpetuitatis auſpicio accep- 5

reliqui conſtanter eam vocem tuentur.

§. 4. *Id omen auguriumque*] Non erat hic eradenda particula *que. Idque omen auguriumque.* RHENAN. Flor. S. Marci, *Id omen auguriumque.* 5, 34. *Id Galli fortunae suae omen rati adjuvere.* JAC. GRONOV. *Id omen auguriumque* Voſſ. 2. Harlej. 2. Haverk. et Portug. Eamdem particulam in Oxonn. L. 2. B. et C. omitti, Hearne teſtatur. Sed a Rhenano additam servant Florent. Leid. ambo, Harlej. 1. et Lipsiens. [Helm. 1.] quin et Leid. 2. eam duplicat, praeferens *idque omenque auguriumque.*

Non motam Termini sedem] Vet. *aedem.* LIPS. Palat. pr. ac tert. *Terminis edem.* sec. *Termini aedem*, ut Lipsii liber. GEBHARD. Codices *aedem* exhibentes non audio. *sedes* enim pro aede, pro templo ponitur. 4, 20, 11. *Quum auctor pugnae recentibus spoliis in sacra sede positis sese A. Cornelium Cossum consulem scripserit.* (* 5, 39, 12.) Silius 12, 48.

> - - - *epulas, promissas sede Tonantis,*
> *His, quae Graja manus defendit, reddite tectis.*

Ubi plura ex poëtis exempla notavi, locum hunc a conjectura Ill. Nic. Heinsii, qui *aede Tonantis* malebat, vindicans. Posset itaque *aedem*, pro *sedem*, ex marginali glossa in contextum irrepsisse videri, cum et alibi eas voces in vicem commixtas fuisse docuerim ad Silii 14, 652. et ad Epit. Liv. 11. nisi aliam erroris iſtius hoc loco originem ipsi codices oſtenderent. Olim scriptorum contextum unica serie exaratum fuisse ex membranis antiquitate venerandis conſtat. Poſtea vocabula dispescentes male hoc loco sequentis vocis primam literam praecedentis fini adjunxerunt, ac diſtinxerunt *Terminis Edem*, quod non modo in duobus Pall. Gebhardus reperit, sed mihi etiam in Portug. et Lipſiens. obvium fuit; alii deinceps scripturam illam aperte mendosam videntes literam sibilantem expunxerunt, ac scripserunt *Termini aedem*, ut habent Leid. 2. et Harlej. 2. Soli ex noſtris recte *Termini sedem* servant Voſſ. 2. Harlej. 1. Leid. 1. et Haverk.

Unumque deorum] Nec hic dispungendus erat accusativus *eum. unumque eum deorum.* RHENAN. *Τὸ eum* omittunt Leid. 2. Harlej. 2. Haverk. Lipsiens. et Portug. [Helm. 1. Veith.] Sed supereſt in Florent. Voſſ. 2. Harlej. 1. Leid. 1. et edd. ante Aldum.

Sacratis ibi finibus] Scribe, *sacratis sibi finibus.* RHENAN. Pall. *sacratis ibi finibus.* GEBH. *sacratis ibi* Voſſ. 2. Leid. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Haverk. et Portug. [Helm. 1.] In Florent. Leid. 1. et Harlej. 1. supereſt *sacratis sibi.* Voces *ibi* et *sibi* etiam supra commutatae erant c. 21, 3. 3, 14, 3. c. 66, 5. et alibi. Quamvis ta-

to, secutum aliud, magnitudinem imperii portendens, prodigium eſt. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi dicitur adparuiſſe.
6 Quae viſa species, haud per ambages, arcem eam imperii caputque rerum fore portendebat. idque ita cecinere vates, quique in urbe erant, quosque ad eam rem conſultandam ex Etruria adciverant.

men id hoc loco etiam inde factum esse videri possit, quod librarii literam ultimam vocis praecedentis in sequenti *sibi* repetere neglexerint. V. Rhenan. ad 30, 3, 7, quaeque infra notantur ad 40, 47, 1. Contra eam repetendo, ubi repeti non debebat, *sibi*, pro *ibi*, perperam dederunt infra h. lib. c. 57, 10. [*stabiliaque portendere* Veith. mox §. 5. *prodigium* omisso *est* Helm. 1.]

§. 6. *Ad eam rem consultandam ex Etruria acciverant*] *ad eam rem consultandum* Harlej. prior. Paulo *qui in urbe erant*, pro *quique*, Portug. [*conciverant* Helm. 1.]

§. 7. *Itaque Pomptinae manubiae*] Ego *Pometinae*, Dionysio et Livio auctoribus, reposui: uterque auctor eſt, Pometia capta ejus praedae manubias in Capitolini templi erigendi usum a rege sepositas. SABELL. *Pontinae manubiae* (p. 217.) omnia, quae vidi, Livii habent exemplaria; sed locorum situm librarii secuti particulam depravarunt; nam et *Pontina palus* eo Latii tractu eſt, unde manubiae quaesitae; verum *Pometinae* Livium scripsisse vel ex eo admoneri potuerunt, quod proximo ille loco dixerat [c. 53, 2.] *Suessam Pometiam ex his vi cepit, ubi cum dividenda praeda XL. talenta argenti aurique cepisset, concepit animo eam amplitudinem Jovis templi.* mitto reliqua. Dionysius et ipse *Suessam Pometiam* appellatam scribit. A *Pometia Pometinum* dici, non *Pontinum*, vel trivialibus imbuti literis intelligunt. SABELL. Tametsi vetustum volumen continet *Pontinae*, censeo tamen legendum *Pometinae manubiae*. Nam exemplaria antiqua adhinc annos mille fere majusculis fuere literis perscripta. modo *E* majusculum non eſt dissimile *P*. Facile ergo *POMETINAE* versum eſt in *POMPTINAE*. Praecedit autem, quod Tarquinius Suessam Pometiam vi ceperit, ubi XL. millium pondo argenti aurique fit mentio; quod hic repetitur. Quare miror, hoc non emendatum in ed. Asulanica; quando jam olim ante nos sic legendum esse monuit M. Ant. Sabellicus. RHENAN. Quidam *Pometinae* mutarunt in *Pontinae*, cum auctor loquatur de Suessa Pometia, ut supra patuit. Nisi quis *Pontinam* eamdem cum *Pometina* esse contendat. GLAREAN. *Pomptinae* Florent. *Pontinae* Voſſ. 2. Leid. uterque, Harlej. ambo, Lipsiens. Portug. et Haverk. a m. 1. V. infra ad 2, 34, 4. [*põptinae* Helm. 1.]

Vix in fundamenta subpeditavere] Pal. pr. exhibet *suppeditare*. GEBH. Noſtri in vulgatam lectionem conspirant, nisi quod unus Lipsiens. consentiat Pal. primo Gebhardi.

§. 8. *Eo magis Fabio Pictori*]

Augebatur ad inpenſas regis animus. Itaque Po- 7
metinae manubiae, quae perducendo ad culmen
operi deſtinatae erant, vix in fundamenta subpedi-
tavere. eo magis Fabio, praeterquam quod anti- 8
quior eſt, crediderim, quadringenta ea sola talenta
fuiſſe, quam Piſoni; qui quadraginta millia pondo 9
argenti sepoſita in eam rem scribit, summam pe-

Quispiam adjecit *Pictori:* non eſt in cod. scripto. Movit hoc hominem, quod ante [c. 44, 2.] semel dixerit *scriptorum antiquissimus Fabius Pictor.* RHENAN. Deeſt etiam haec vox in omnibus noſtris, praeterquam in Harlej. 2. et Haverk. *ego magis*, pro *eo*, habet Leid. 2. Praeterea mox *quod est antiquior*, vocibus trajectis, Lipsiens. et Harlej. 2.

Quadringenta ea sola talenta fuisse] *quadraginta ea sola talenta* Haverk. *XL. ea sola talenta* Voſſ. 2. Leid. ambo, Lipsiens. et Portug. cum omnibus edd. usque ad Gronovium, qui anno 1665. recte *quadringenta* edidit. V. supra ad c. 53, 3. [*fuisse* omittit Helm. 1.]

§. 9. *Qui XL. millia pondo argenti seposita*] Quidam libri *LX. millia pondo* habebant; sed non placet. Comparatio enim hic per 40. procedit. Ceterum statim poſt verbum *scribit*, non puto ponendum relativum *quam*, sed continue inferendum appositive *summam pecuniae neque ex unius tum urbis praeda* etc. Porro XL. talenta summam coronatorum faciunt 24000. At XL. millia pondo argenti 400000. coronatorum. Ideoque Fabio plus tribuit Livius, qui summam longe minorem posuerit. Dionysius autem ait [l. 4. p. 251.] in ejus oppidi praeda tantum auri argentique capti affuisse, ut singulos milites quinas argenti minas accipere contigerit: quae vero Deis decumata fuerit pecunia, haud minus fuisse quadringentis talentis. Quinas argenti minas quinquagenis aeſtimamus coronatis, Budaeana supputatione: quadringenta vero talenta ducentis quadraginta millibus coronatorum, quae summa multo minor eſt Pisonis summa, decuplo tamen major Fabii. GLAREAN. *Quadraginta millia ea pondo argenti* Leid. 2. *quadraginta millia argenti pondo* Harlej. 2. et Lipsiens.

Quam summam pecuniae neque ex unius tum urbis praeda sperandam, et nullius etc. *exsuperaturam*] Si quis hoc pacto legere velit, multa subintelligenda erunt. Ex fido vetuſti cod. sic scribe, *quia summam pecuniae*, et repete verbum *scribit*, quod subauditur. RHEN. Rhenanus ex fido vetuſti libri corrigit, *quia summam pecuniae*, hoc sensu, se credere potius Fabio, quam Pisoni, quia summam pecuniae scribit, neque ex unius tum urbis praeda sperandam. Itaque verbum *scribit* subaudiendum putat. Nos autem in vet. lib. invenimus ita legi: *quia summa pecunia* et caetera in recto casu, ut sit haec sententia: se credere potius Fabio, quam Pisoni, de XL. millibus pondo argenti, quia summa pecunia ea sit, neque ex unius tum urbis praeda speranda. SIGON. Si Piso ipse scriberet, summam illam

cuniae neque ex unius tum urbis praeda sperandam, et nullius, ne horum quidem magnificentiae operum, fundamenta non exsuperaturam.

1 LVI. Intentus perficiendo templo, fabris undique ex Etruria adcitis, non pecunia solum ad id publica est usus, sed operis etiam ex plebe. qui quum haud parvus et ipse militiae adderetur labor, minus tamen plebs gravabatur, se templa Deûm
2 exaedificare manibus suis: quae posthac et ad alia, ut specie minora, sic laboris aliquanto majoris,

quadraginta millium pondo argenti esse immodicam, nec vel tum sperandam ex unius urbis manubiis, vel ad aedificii fundamenta necessariam futuram, Rhenano manus darem reponenti, *quia summam.* Sigonianus autem librarius cum pingeret *quia summa speranda*, et caetera in recto casu, frustra religioni habuit plenius dare *quia ea summa pecuniae erat:* nihilo enim minus temeritas hominis agnoscitur. Unica ratio curandi hunc locum est eximere *τὸ quam*, moram et nodum omnis boni sensus. Sic enim voluerat Livius: *qui quadraginta millia pondo argenti seposita in eam rem scribit, summam pecuniae.* per epexegesin, quam Grammatici vocant: estque pro eo, ac si dixisset, *quae summa neque ex unius tum urbis praeda erat speranda* etc. Quod cum observassem, (p. 218.) vidi deinde Glareano idem animadversum. Quadringenta talenta sunt sestertium nonagies sexies, nostri nummi 240000 Philippum, pondo argenti 24000. At quadraginta millia pondo argenti sunt centies sexagies sestertium, nostri nummi 400000. Philippum, talenta 666, minae quadraginta. J. FR. GRONOV. *quia summa pecuniae* Florent. *quia summam pecuniae* etc. Voss. 2. Leid. uterque, Harl. 1. Lipsiens. [Helm. 1.] et Portug. cujus posterioris margo *eam summam pecuniae* etc. praefert: *quia summa pecuniae* etc. *speranda* etc. *exsuperatura* Harlej. 2. *quam summam pecuniae neque ex unius urbis praeda fuisse sperandam* Haverk. omissa voce *tum*, et addita alia *fuisse.* pro *tum* Voss. 2. et Oxon. L. 1. habebant *tantum.* *quia eam summam pecuniae* Oxon. L. 2. ut monuit Hearne [et Veith. qui mox *sperandam nulliusve*]

§. 1. *Fabris undique ex Etruria adcitis*] *fabris ex Etruria undique* exeusi ante Aldum, a quo vocabula in eum digesta sunt ordinem, qui nunc vulgo obtinet. Aldo autem consentiunt codd. scripti, nisi quod *undique et ex Etruria* habeant Voss. 2. Lipsiens. et Portug. Quorum posterior mox non agnoscit vocem *etiam.* Tum *non pecunia solum publica ad id est usus*, transpositis vocibus, Lipsiens. [*sed etiam operis* Helm. 1.]

Qui quum haud parvus et ipse militiae adderetur labor] Vet. lib. *qui cum haud parvus et ipsi militiae*; id est, cum aedificandi labor haud parvus et ipsi militiae adderetur. SIGON. Quis hic to-

traducebatur opera; foros in circo faciendos, cloacamque maximam, receptaculum omnium purgamentorum urbis, sub terram agendam: quibus duobus operibus vix nova haec magnificentia quidquam adaequare potuit. His laboribus exercita plebe, 3
quia et urbi multitudinem, ubi usus non esset, oneri rebatur esse, et colonis mittendis occupari latius imperii fines volebat; Signiam Circejosque colonos misit, praesidia urbi futura terra marique. Haec agenti portentum terribile visum. anguis, ex 4

leret Sigonianum *ipsi?* Qui labor aedificandi, et ipse haud parvus, cum adderetur militiae, inquit. J. FR. GRONOV. *ipsi* etiam Voss. 2. Harlej. 2. Haverk. Lipsiens. Portug. et, ut Hearne auctor est, Oxon. L. 2. Sed vulgatum servant Harlej. antiquior, et Leid. ambo. Quod praestat. [*haud patrius* Helm. 1.]

Minus tamen plebs gravabatur, se templa Deûm aedificare manibus suis] Antiqua lectio, *minus tamen plebs gravabatur, se templa Deûm exaedificare manibus suis.* RHEN. *gravatur* Florent. et Leid. 2. Tum *exaedificare* Florent. Leid. uterque, Harlej. uterque, et Haverk. Infra 35, 31, 9. *Ibi enim non praesidium modo Macedonum fuisse, sed regiam exaedificatam.* ubi alia vide. Insuper *suis manibus* inpressi usque ad Aldum, qui, consentientibus scriptis, reposuit *manibus suis.*

§. 2. *Quae posthac et ad alia*] Vet. *postquam.* LIPS. *postquam* etiam Florent. Leidens. uterque, Harlej. 1. [Helm. 1.] et edd. Aldina priores. [*suis postque etiam alia ut* Veith.] Tum *mitiora*, pro *minora*, Haverk. et *aliquando*, pro *aliquanto*, iterum Leid. uterque. Tandem *traducebantur*, pro *traducebatur*, Florent. Leid. 1. Harlej. antiquior, [Helm. 1. Veith.] omnesque edd. ante Gruterianas. in Haverk. prima manus erasa, ejusque loco *traducebatur* emendatum est.

Cloacamque maximam] At supra dixit Livius 1, 38, 6. Tarquinium Priscum cloacas in Tiberim duxisse: cui etiam earumdem exstructionem tribuit Plin. 36. H. N. 15. Haec itaque lucem accipiunt ex Dionys. Hal. 3. Ant. p. 200. ubi refert, Tarquinium cloacas fodere incepisse. Quemadmodum igitur alia opera a patre inchoata, ita etiam cloacas, Superbus absolvit; quod idem etiam statuendum de foris sive sedilibus in circo, quorum exaedificationem similiter Prisco tribuit Dionys. l. 3. p. 200. et Liv. 1, 35, 8. Cloacas autem et sedilia, a patre inchoata, a Superbo perfecta fuisse refert Dionys. Hal. l. 4. Ant. p. 246. V. Salmas. ad Solin. p. 646. [*sub terra* Helm. 1. *vix novi aut magnifici quicquam* Veith.]

§. 3. *His laboribus exercita plebe*] *exercitata plebe* Voss. 2. V. infra ad 27, 44, 6. [*exeitata plebe quae urbi* Veith.]

Quia et urbi multitudinem, ubi

columna lignea elapſus, quum terrorem fugamque in regiam feciſſet, ipſius regis non tam ſubito pavore perculit pectus, quam anxiis inplevit curis.
5 Itaque quum ad publica prodigia Etruſci tantum vates adhiberentur, hoc velut domeſtico exterritus viſu, Delphos ad maxime inclitum in terris oracu-
6 lum mittere statuit. neque reſponſa sortium ulli alii committere auſus, duos filios per ignotas ea tempeſtate terras, ignotiora maria, in Graeciam
7 miſit. Titus et Aruns profecti. comes his additus L. Junius Brutus, Tarquinia sorore regis natus,

usus non esset, oneri rebatur esse] *quia in urbe multitudinem* Voſſ. sec. *quia urbi multitudiuem* Haverk. *quia et urbi, ubi usus non esset, multitudinem* Harlej. 2. *nisi usus non esset* Voſſ. 2.

§. 4. *Quam anxiis inplevit curis*] *Tò anxiis* abeſt ab Harlej. 1. et Leid. 1. Paullo ante *ac fugam*, pro *fugamque*, excusi ante Aldum, invitis Mſtis. [§. 5. *exterritis* Helm. 1.]

§. 6. *Neque responsa sortium ulli alii committere ausus*] *responso sortium*, aberrante librarii manu, Leid. pr. *responsum sortium* Voſſ. 2. Harlej. 2. Haverk. et Portug. (p. 219.) [Veith.] Similiter sibi in Oxonn. B. et C. obvium fuiſſe Hearne professus eſt. et id voluit scriba Lipsiens. qui tamen corrupte dedit *responsium sortium*. Mox *duos filios regis*, addita perperam ex glossa voce ultima, Leid. 2. [*et ignota maria* Veith.]

§. 7. *Comes his additus L. Junius Brutus, Tarquinia sorore regis natus juvenis*] Dionysius hanc amitam regis facit, Prisci Tarquinii filiam, id quod verosimilius eſt. Et Tarquinium Superbum non multo majorem natu fuisse Bruto, immo Bruti filios cum Tarquinii filiis prope eadem fuisse aetate, ex conjuratione poſtea patet. Nec obſtat, quod missus sit Brutus cum duobus Tarquinii Superbi filiis Delphos: nam etiam senior pro fatuo duci poterat. Quamquam ea de re cum nemine contendere velimus; ambigua enim plerumque genealogiarum ratio. GLAREAN. *comes his additur* Haverk. et Lipsiens. [Veith.] Deinde Junii Bruti praenomen *L.* exsulat a Leid. 1. et Voſſ. 2. [Veith. ante *arruns* Helm. 1.]

Ab avunculo interfectum audisset] *vidisset* sibi legendum videri monuit Cl. Heumannus. Utraque verba in scriptis commutari docet Bentlej. ad Horat. 2. od. 1, 21. (* Liv. 37, 13, 1. 8, 5, 7.) Hic tamen codd. in editam lectionem conspirant. Mox *nec in fortuna*, pro *neque*, Voſſ. 2. [*relinqueret* Helm. 1.]

Contemtu tutus esse, ubi in jure parum praesidii sit] Flor. S. Marci, Rott. Gud. Voſſ. [sec.] *contemtuque*. JAC. GRONOV. *contemtuque* etiam Florent. Leid. am-

juvenis longe alius ingenio, quam cujus simulatio-
nem induerat. Is, quum primores civitatis, in qui-
bus fratrem suum ab avunculo interfectum audisset,
neque in animo suo quidquam regi timendum, ne-
que in fortuna concupiscendum relinquere statuit,
contemtuque tutus esse, ubi in jure parum praesi-
dii esset. Ergo ex industria factus ad imitationem 8
stultitiae, quum se suaque praedae esse regi sine-
ret, Bruti quoque haud abnuit cognomen: ut sub
ejus obtentu cognominis liberator ille populi Ro-
mani animus latens opperiretur tempora sua. Is 9

bo, Harlej. ambo, Lipsiens. Portug. et Haverk. Neque aliter ex Oxonn. L. 2. B. et C. profert Hearne. Immo in eam lectionem etiam conspirant antiquiores edd. Primus Vascosanus Paris. anno 1542. *contemtu tutus esse* edidit: quare priscam lectionem in contextum revocavi.

§. 8. *Latens aperiretur tempore suo*] Scribendum *operiretur tempora sua*. hoc est, exspectaret opportunitatem temporis. RHEN. Acuta est Rhenani emendatio *operiretur tempora sua*. Infra 4, 7. *Si Ardeates sua tempora exspectare velint*. 35, 48. *Spectatoresque belli fortunarum alienarum eventum sine ullo discrimine rerum suarum operirentur*. Sed quia mihi non licet esse tam cato, simpliciter adhaeresco scripturae Pall. primi ac tertii, editionique adeo Campani *operiretur tempore suo*, id est, occultaretur. GEBHARD. Msti fere *operiretur*. Valde salivam movet Rhenani, quod et Fl. habet, Helm. et Rott. notavitque e suo Muretus, *latens operiretur tempora sua*. Sic noster l. 4. [7, 6.] *Si Ardeates sua tempora exspectare velint*. l. 22, [40, 9.] *Si maturitas temporum exspectata foret*. l. 31, [32, 3.] *Deliberationis ejus, cujus ipse maturitatem exspectandam putaret*. Seneca de Beneficiis 2, 25. *Illum, velut in certamen cursus compositum et carceribus inclusum, operiri debere tempus suum, ad quod velut signo dato prosiliat*. Plutarch. in Pyrrho [p. m. 397.] *Μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινάμενος, ἀλλα προστάξας ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ περιμένειν τὸν ἑαυτȣ̃ καιρόν*. J. FR. GRONOV. *tempore suo* est sibi favente, oportuno; ut 44, 39, 4. *Intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post, eruptione facta victorem hostem pepulerunt*. Sed *operiretur tempore suo* Voss. 2. Lipsiens. et Portug. *operiretur tempora sua* Florent. Leid. ambo, et Harlej. antiquior. *aperiretur tempore suo*, a Rhenano et Gronovio damnatum, superest in Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] Quod quum Hearne tantum in Oxonn. B. L. 2. et C. sibi obvium fuisse testetur; id quod Rhenanus restituit, atque ipse etiam edidit, in reliquis duobus superesse debet, si diligenter ac cum cura codices suos excussit. Pari ratione *opertus* et *apertus* com-

tum ab Tarquiniis ductus Delphos, ludibrium verius, quam comes, aureum baculum, inclusum corneo cavato ad id baculo, tulisse donum Apollini
10 dicitur, per ambages effigiem ingenii sui. Quo postquam ventum est, perfectis patris mandatis, cupido incessit animos juvenum sciscitandi, ad quem eorum regnum Romanum esset venturum. Ex infimo specu vocem redditam ferunt: *Imperium summum Romae habebit, qui vestrum primus, o juvenes,*
11 *osculum matri tulerit.* Tarquinii, ut Sextus, qui

misceri a librariis, infra dicetur ad 39, 14, 9. Paullo ante *praedae esse regis*, pro *regi*, Harlej. 2. [*praeda* Helm. 1. *praeda esse regis timeret Bruti* Veith.] At τὸ *quoque* exsulat a Leid. 2.

§. 9. *Is tum ab Tarquiniis ductus Delphos*] *Is cum a Tarquiniis* Voss. 2. Leid. 2. et Haverk. *Is cum Tarquiniis* Harlej. 1. *Is cum ab Tarquiniis* Leid. 1. [Helm. 1.] Passim voculae *cum* et *tum* confunduntur. V. ad Epit. l. 48. circa fin. *Is tum a Tarquiniis* Lipsiens. et excusi ante Aldum.

Per ambages tegens effigiem ingenii sui] Qui participium *tegens* infulsit, putabat orationem alio- (p. 220.) qui mutilam esse; non intelligens appositive dictum, *Aureum baculum donum Apollini, per ambages effigiem ingenii sui.* id est, qui baculus erat effigies ingenii ipsius. RHEN. Illud *tegens* primus addiderat Aldus, recte iterum ab Rhenano expunctum. Abest similiter a Florent. Voss. 2. Leid. utroque, Lipsiens. et Harlej. 1. In reliquis Harlej. 2. Portug. et Haverk. [Veith.] inmutato ordine *tegens per ambages effigiem ingenii sui* legitur. Hearne testatur, se lectionem, quam Aldus expressit, in Oxon. B. et C. reperisse: unde verosimile fit, τὸ *tegens* etiam ab aliis L. 1. 2. et N. exsulare. Ceterum *donum tulisse*, transpositis vocibus, Portug. et Lipsiens.

§. 10. *Imperium summum Romae habebit*] Τὸ *Romae* non reperiri in Oxon. L. 2. auctor est Hearne. [*roma* Helm. 1. *Romae* abest a Veith.] *vestrum primum, o juvenes*, pro *primus*, Leid. 2. *vestrum, o juvenes, primus* Lipsiens. qui idem etiam *matri osculum* praefert. [*intimo specu* Veith.]

§. 11. *Tarquinii, ut Sextus, qui Romae relictus fuerat, ignarus responsi* etc. *esset*] *Tarquinius Sextus, qui Romae relictus fuerat, ut ignarus* Florent. Leidens. ambo, Harl. uterque, Lipsiens. Haverk. a m. pr. et Portug. Et ita etiam vir doctus emendarat ad marginem edit. Mediolan. anni 1480. *Tarquinius Sextus, qui Romae relictus fuerat, ignarus* Voss. 2. [Helm. 1.] *Tarquinius Sextus*, ut *Fabius Quintus*, de quo infra v. ad 3, 1, 1.

Uter prior, quum Romam redisset] *Romam redissent* Florent. m. 2. Leid. 2. et edd. Aldina priores. *Romam rediissent* Harlej. 2. *Romam*

Romae relictus fuerat, ignarus responsi expersque
imperii esset, rem summa ope taceri jubent; ipsi
inter se, uter prior, quum Romam redissent, ma-
tri osculum daret, sorti permittunt. Brutus, alio 12
ratus spectare Pythicam vocem, velut si prolapsus
cecidisset, terram osculo contigit: scilicet, quod
ea communis mater omnium mortalium esset. Re- 13
ditum inde Romam, ubi adversus Rutulos bellum
summa vi parabatur.

LVII. Ardeam Rutuli habebant, gens, ut in 1

rediisset Voss. 2. et Lipsiens. V. ad 36, 35, 2. [*redisset* Helm. 1.]

§. 12. *Velut si prolapsus cecidisset*] *Tò si* non adparet in Harlej. 1. Nihil tamen muto. V. ad 1, 12, 7. Mox *osculo contingit*, pro *contigit*, Leid. 2. Pari errore *corrupit* et *corrūpit*, sive *corrumpit*, commutantur supra 1, 27, 1. et c. 51, 2. *reliquit* et *relinquit* infra h. lib. c. 59, 12. (* *effudit* et *effundit* ad 7, 33, 18. *erupit* et *erumpit* ad 9, 12, 8. *fundit* et *fudit* ad 9, 37, 10. *perrumpit* et *perrupit* 9, 43, 15. *vicit* et *vincit* 21, 4, 1. *irrumpit* et *irrupit* 25, 14, 5.) Tandem *communis omnium mortalium mater*, ordine mutato, Voss. sec. et Haverk. *mater* autem deficit in Lipsiens. [§. 13. *bellum*, omittit Helm. 1.]

§. 1. *Gens, ut in ea regione atque in ea aetate, divitiis praepollens*] *atque ea aetate* Leid. 2. Quomodo etiam sibi legendum videri Vir Clariss. suis me literis monuit. Verum Livium praepositiones repetere solitum fuisse infra videbimus ad 6, 28, 6. Nihil itaque mutantibus reliquis scriptis, vulgatam lectionem praeferendam puto; praesertim quum non Livius modo, verum etiam alii plures optimi scriptores, non raro praepositionem *in* adhibere soleant, ubi plerumque in vulgari sermone omittitur. Ita supra c. 18, 1. *Curibus Sabinis habitabat, consultissimus vir, ut in illa quisquam aetate esse poterat, omnis divini atque humani juris.* Justin. in praef. *Sufficit enim mihi in hoc tempore judicium tuum.* Cic. pro Quinct. 1. *Quae res in civitate duae plurimum possunt, hae contra nos ambae faciunt in hoc tempore.* Ovid. Ep. 21. Heroïd. 65.

Vel numquam mallem, vel non mihi tempore in illo,
Esset in Aegeis cognita Delos aquis.

Gellius 1. N. A. 3. *Ego certe in hoc quidem tempore non fallo me.* (* 20, 1. *librariis assibus in ea tempestate populus usus est.*) Plin. 10. H. N. 6. *Umbricius, aruspicum in nostro aevo peritissimus, parere tradit ova tredecim.* Florus 4, 2, 71. *In nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animae docet, paullulum quievit.* ubi videndus est Cel. Dukerus, et Nic. Heins. ad Petron. 45. p. 217. Similiter *in tali tempore* nostro frequens est. 22, 35, 7. *Quia in tali tempore nulli novus magistratus*

ea regione atque in ea aetate, divitiis praepollens. eaque ipsa caussa belli fuit, quod rex Romanus tum ipse ditari, exhaustus magnificentia publicorum operum, tum praeda delinire popularium ani-
2 mos studebat; praeter aliam superbiam regno infestos etiam, quod se in fabrorum ministeriis ac servili tamdiu habitos opere ab rege indignabantur.

videbatur mandandus. 24, 28, 1. *Apollonides, principum unus, orationem salutarem, ut in tali tempore, habuit.* 25, 3, 12. *Patres ordinem publicanorum in tali tempore offensum nolebant.* 30, 37, 8. *Indignatus Hannibal, dici ea in tali tempore audirique, arreptum Gisgonem manu sua ex superiori loco detraxit.* 34, 27, 6. *Cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret.* V. etiam Cortium ad Sall. Catil. 48. Pro quo etiam, omissa praepositione, *tali tempore* frequenter dictum. Vide, quae notavi ad Silii Ital. 8, 112. Etiam *in tempore*, pro tempore opportuno. V. infra ad 8, 7, 5.

Praeda delinire popularium animos] Legendum puto *delenire*, atque ita Florent. V. infra ad 5, 31, 1. Paullo ante *cum ipse ditari*, pro *tum ipse*, Florent. Leid. pr. Harlej. ambo, et Haverk. [Helm. 1. Veith.] V. infra ad 6, 23, 3.

§. 2. *Quod se in fabrorum ministeriis*] Legendum *ministerio*. Nec (p. 221.) opus est hic numero multitudinis. RHENAN. Omnes codd. quibus usus sum, vulgatum *ministeriis* servant. [ante *infestus* Helm. 1.]

§. 3. *Tentata res est primum, si primo impetu capi Ardea posset*] Vacat adverbium hic *primum*. Sic scribe, *Tentata res est, si primo impetu capi Ardea posset.* RHEN. *Tentata res est primum, si primo impetu* veteres. Vacare adverbium, aït Rhenanus: ego potius ἐπίθετον. nam, ut *primo impetu* caperetur illa difficilis et magnanimis regnata viris Ardea, ne Tarquinius quidem videtur sperasse. Sed *impetu* capi posse, id est, corona, vel alioqui vi oppugnando, post aliquot certe conatus, non improbum erat sperare. l. 6, [2, 12.] *Fusis hostibus caesisque cum castra impetu cepisset dictator.* 10, [34, 1.] *Postumius Milioniam oppugnare adortus vi primo atque impetu: deinde, postquam ea parum procedebat, opere ac vineis demum injunctis muro cepit.* Tacitus 14. Ann. [c. 24.] *Ex duobus castellis, in quae confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur.* Eodemque [c. 32.] *Et caetera quidem impetu direpta aut incensa sunt: templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum oppugnatumque.* Prioris membri simile est l. 2, [35, 4.] *Ac primo tentata res est, si dispositis clientibus disjicere rem posset.* J. FR. GRONOV. Alterutram vocem vel *primum* vel *primo* a mala manu esse, nullus non videt. *primum*, quod Rhenanus inducendum censebat, abest ab omnibus nostris Florent. Voss. 2. Leid. utroque, Harlej. utroque, Lipsiens. Haverk. et Portug. quibus consentiunt nonnullae ex antiquioribus edd. Et forte tentare potuit Tarquinius, si Ardea primo impetu capi posset, ex improviso eam adgressus. Si ta-

Digitized by Google

Tentata res est, si primo inpetu capi Ardea pos- 3
set. ubi id parum processit, obsidione munitioni-
busque coepti premi hostes. In iis stativis, ut fit 4
longo magis quam acri bello, satis liberi commea-
tus erant: primoribus tamen magis, quam militi-
bus. Regii quidem juvenes interdum otium convi- 5
viis comessationibusque inter se terebant. forte 6

men id cum Gronovio vix verosimile videatur, una tantum voce transposita codicum scriptorum lectionem hoc modo refingerem, *Tentata res est primo, si inpetu capi.* *inpetu capere* etiam infra habes 2, 30, 14. *Castra inpetu ceperunt.* 5, 41, 4. *Et quod nec tum inpetu aut vi capiebant urbem.* 6, 2, 12. *Cum castra inpetu cepisset dictator.* ubi Sigonius *primo inpetu* legendum conjicit. Tacit. 3. Hist. 19. *Posse coloniam plano sitam inpetu capi.* Mox *possit*, pro *posset*, Haverk. Paullo ante *ubi parum processit*, omissa voce *id*, Lipsiens. [Veith.]

Obsidione munitionibusque coepti premi hostes] *obsidione munitionibus coepti sunt hostes premi* Haverk. *coepti sunt* agnoscit etiam Harlej. 2. [*capti primi hostes* Helm. 1.]

§. 4. *In stativis, ut fit longo magis quam acri bello*] Deest pronomen *his*. *In his stativis* (*ut fit*) *longo magis quam acri bello.* RHENAN. *In his stativis* Florent. [Helm. 1.] Pronomen additum deest in Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Haverk. et Portug. *In hiis stativis* Leid. sec. *In his stativis* edd. antiquae usque ad Aldinam, in qua τὸ *his* primo omissum. *Inistativis*, perperam tribus vocibus in unam junctis, pro *In Is*, id est, *In iis stativis*, Leid. 1. *In iis stativis* praefert Harlej. 1. Et ita Frobenius anno 1535. ac postea omnes recentiores ediderunt. Mox τὸ *tamen* deest in Harlej. 1. *tū*, pro *tamen*, habet Leid. 1. V. ad 22, 17, 5.

§. 5. *Regii quidem juvenes interdum otium*] *quidam juvenes* Portug. V. ad 39, 17, 5.

Interdum otium conviviis comessationibusque inter se terebant] An? *interdum etiam otium conviviis* etc. Non modo liberi commeatus illis erant, ut ceteris primoribus castrorum, sed etiam laxiores, ita ut interdum etiam otium conviviis et comessationibus terere possent. DUKER. Copula *que* exsulat a Leid. 2. Deinde *terebant inter se*, mutato ordine, Haverk. Tum *inter se gerebant* Lipsiens. [Veith.] *inter se agebant* Harlej. sec. et Portug. a m. 2. priori lectione ita plane erasa, ut, quid antea scriptum fuerit, intelligi nequeat. *agere otia* proba est locutio, quam inlustravit Nic. Heins. ad Nason. 1. Fast. 68. Hic tamen regii juvenes non tantum *agebant otia*, id est, otiosi erant, verum etiam *otium terebant*, id transigebant, *conviviis.* Quomodo *terere tempus* Livius saepe dixit. V. infra ad 3, 7, 3.

§. 6. *Forte potantibus his apud Sex. Tarquinium*] Pal. pr. *potissantibus.* Tale verbum an Latio utile habeatur, disquirant Critici. GEBHARD. *potissantibus* erranti librario tribuendum esse, quis non videt? *potestatibus*, pro *potantibus*, habet Lipsiens.

potantibus his apud Sex. Tarquinium, ubi et Collatinus coenabat Tarquinius, Egerii filius, incidit de uxoribus mentio: suam quisque laudare miris
7 modis. inde certamine accenso, Collatinus negat, *verbis opus esse, paucis id quidem horis posse sciri,* *quan-*

Ubi et Collatinus coenabat Tarquinius, Egerii filius] Quaedam exemplaria habent, *ubi et Collatinus coenabat, et Tarquinius* (p. 222.) *Egerii filius.* velut Tarquinius a Collatino diversus esset. Dionysius auctor est, Egerii filium Tarquinium Collatinum appellatum: quare altera particula copulativa tollenda est. SABELL. *ubi et Collatinus coenabat, Tarquinii Egerii filius* Voss. 2. et Neapol. Latinii. [Veith.] Collatinum Egerii non filium, sed nepotem, fuisse supra contendebat Glarean. ad c. 53, 5.

§. 7. *Quin, si vigor juventae inest, conscendimus equos, invisimusque*] *conscendamus equos invisamusque* Haverk. [Veith.] quod a se etiam in Oxon. L. 2. et C. repertum esse, Hearne auctor est. *conscendamus* etiam habet Voss. 2. Sed nihil mutandum. Supra c. 45, 6. *Quin tu ante vivo perfunderis flumine?* c. 47, 3. *Quin accingeris?* 6, 15, 9. *Quin eam diducitis a me singuli vestris beneficiis?* 7, 40, 19. *Quin, omissis ira et spe, fallacibus auctoribus, nos ipsos nostraque omnia cognitae permittimus fidei?* 8, 32, 6. *Quin tu respondes, vetuerimne, te quidquam rei, me absente, agere?* ubi v. Gelenium. 9, 10, 7. *Quin tu, inquit, adducis lorum, ut justa fiat deditio?* c. 18, 11. *Quin tu hominis cum homine, et ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers?* 10, 17, 2. *Quid per agros vagamur, vicatim circumferentes bellum? Quin urbes et moenia adgredimur?* 27, 26, 10. *Quin imus ipsi exploratum?* 28, 41, 8. *Quin igitur ad hoc adcingeris, nec per istos circuitus eo bellum intendis?* 34, 59, 1. *Quin mittimus ambages, inquit P. Sulpicius?* 36, 34, 8. *Quin expromis, inquit, quid rei sit?* 40, 7, 5. *Quin comissatum, inquit, ad fratrem imus?* c. 14, 8. *Quin tu illud quaeri jubes, num tui occidendi caussa ferrum sumserint?* c. 15, 1. *Quin tu, omissa ista nocturna fabula, ad id, quod doles, quod invidiam urit, reverteris?* 45, 26, 8. *Quin aperimus portas, et imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit?* Et ita optimi quique scriptores. V. Nic. Heins. ad Nason. 2. Amor. El. 19, 59. et Cl. Cortium ad Sallust. Catilin. 20.

Quod necopinato viri adventu obcurrerit oculis] *quod inopinato viri adventu* Portug. et edd. quas vidi, Aldina antiquiores. *nec inopinato viri adventu* Florent. Voss. 2. Leid. uterque, et Harlej. 2. utraque lectione *necopinato* et *inopinato* in contextum recepta, quod librario, utra verior foret, non liqueret: id enim sollemne ipsis fuisse, praesertim in hac voce, aliis exemplis infra evincemus ad 37, 11, 7. Verum nihil muto cum codd. Harlej. 2. et Haverk. Vocem enim *necopinatus* ex illis esse, quas Livius in deliciis habuit, et quas frequentissime adhibuit, infra videbimus ad 4, 27, 8. [*inopinato viri adventum* Veith.]

§. 8. *Age sane, omnes citatis*] Distinguendum videtur, *Incaluerant vino. age sane, omnes. Citatis equis*

quantum ceteris praestet Lucretia sua. Quin, si vigor juventae inest, conscendimus equos, invisimusque praesentes nostrarum ingenia? Id cuique spectatissimum sit, quod necopinato viri adventu obcurrerit oculis. Inca- 8
luerant vino. *age sane,* omnes. citatis equis avolant Romam. Quo quum, primis se intendentibus

advolant Romam. Intellige omnes ita dixisse et adsensum teftatos. Plautus Menaechmis [1, 2, 43.] *Hunc comburamus diem. P. Age sane, quando aequum rogas, quam mox incendo rogum.* Pseudolo [5, 2, 26.] *quid minitare? habeo tergum. B. Age sane.* Cicero 2. de Finibus [35.] *Recte, inquit, intelligis. Age sane, inquam, sed erat aequius Triarium aliquid de nostra dissensione judicare.* J. FR. GRONOV. Tö *omnes* male exsulat ab Harlej. 2.

Citatis equis advolant Romam] Vetus lectio *avolant Romam.* Utrumque tolerabile eft. Similis error accidere solet in *abducere* et *adducere.* RHENAN. Omnes noftri in vulgatum conspirant, nisi quod *avolant* sit in optimis eorum Florent. Leid. 1. et Harlej. 1. Id autem Cl. Cortius suis ad me literis non modo praeferebat, sed insuper alterum *advolant* putidum esse exiftimabat. Cujus sententiam libens probo. Similiter infra ex Mftis emendandum 3, 61, 7. *Haec ubi inter signa peditum dicta dedit, avolat deinde ad equites.* ubi antea etiam constanter *advolat* edebatur. Similia sunt *ablatus domum,* quod recte Livio reftituit Rhenanus 3, 13, 3. *educere in aciem,* de quo v. ad 3, 62, 5. *avocare ad bellum,* de quo v. ad 4, 61, 3. eique contrarium *advocare ad armis,* de quo v. ad 3, 16, 6. *avectus domum,* de quo v. ad 9, 4, 1. *abducere Venusiam,* de quo v. ad 27, 29, 1. *declinare in Italiam,* de quo v. ad 28, 1, 1. *emittere in equites,* de quo v. ibid. ad c. 14, 11. *decedere Romam* 29, 12, 16. *P. Sempronius, pace facta, ad consulatum Romam decessit. avertere ad Antiochum,* de quo v. ad 35, 31, 1. *abducere in interiorem partem aedium,* de quo v. ad 39, 12, 3. *avolant* itaque omnium eorum exemplo et optimorum codd. fide recipiendum duxi. [*evolant* Veith.]

Quo quum, primis se intendentibus tenebris] Vir Doctissimus ad Ammianum corrigit *primis incedentibus tenebris.* Sed illud praeter veteres libros firmant haec. Virgilius in Georg. [1, 248.]

- - et obtenta densantur nocte tenebrae.

Curtius l. 4, [3.] *Cum subito spissae nubes intendere se coelo, et, quicquid lucis internitebat, offusa caligine exstinctum est.* Ita lege, non *effusa.* l. 8, [13.] *Adeo spissae intendere se nubes, ut conderent* (p.223) *lucem.* Tacitus 3. Hift. [56.] *Tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent.* Ideo amictus noctis, vela, peplum, imaginantur poëtae. Euripides Ione [v. 1150.]

Μελάμπεπλος δὲ νὺξ ἀσείρωτον ζυγοῖς
Ὄχημ' ἔπαλλεν.

Nonnus 2. *Διονυσ.* [v. 165.]

. . . σιγαλέη νὺξ
Οὔρανον ἀστερόεντι διεχλαίνωσε χιτῶνι.

et Musaeus [v. 113.]

9 tenebris, perveniſſent, pergunt inde Collatiam: ubi Lucretiam, haudquaquam ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum aequalibus viderant tempus terentes, sed nocte sera deditam lanae inter lucubrantes ancillas in medio aedium sedentem inve-
10 niunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam

. . . *Κυανόπεπλον ἐπιτρώσκουσαν ὀμίχλην.*

Denique et Livius ipse l. 7, [28, 7.] *Namque et lapidibus pluit, et nox interdiu visa intendi.* J. FR. GRON. Recte Gronovius vulgatam scripturam contra virum doctissimum Henric. Valesium ad Amm. Marc. 31, 11. tuetur; qui in editione, se vivente edita, (poſtea enim mutatum eſt) legebat *primis incedentibus tenebris.* V. etiam Doct. Franc. Oudendorp. ad Julium Obseq. de Prodig. 123. Pariter etiam Silium locutum esse olim exiſtimavi, recepta tantum non Inl. Heinsii conjectura

. . . . *intendere noctis,*
Quae tardent cursum, tenebras dolet.

Verum cum optimae membranae Colonienses *incedere* servent, nunc potius cum Modio praefero

. . . . *incedere noctis,*
Quae tardent cursum, tenebras dolet.

Nam ita et Tacitus locutus 15. Ann. 37. *Postquam tenebrae incedebant, quantum juxta nemoris et circumjecta tecta sonare cantu, et luminibus clarescere.* ubi fruſtra Rhenanus et Nic. Heinsius apud Ryckium *incidebant* conjecerunt. Ceterum *prius se intendentibus* praefert Leid. 2.

§. 9. *In convivio luxuque*] Malim, *quas in convivio lusuque cum aequalibus viderant tempus terentes,* non *luxuque.* Statius 5. Theb. [195.] *dapibus ludoque licenti Fit modus.* Noſter l. 40, [14, 2.] *Qua laetitia, quo lusu apud me celebratum hesternum convivium sit.* J. FR. GRONOV. Voces *lusus* et *luxus* librarios etiam supra confudisse vidimus ad c. 5, 2. infra videbimus ad 5, 6, 3.

Inter lucubrantes ancillas in medio aedium sedentem] Vocem *aedium* lineola subnotatam a patre invenio. Sicuti divinare ipsius sensum nequeo, ita hoc duntaxat animadverto, jure eam admodum suspectam esse. Id quilibet sentiet, qui consideret, quid Livius indigitet per *τὰ medio aedium;* quod plane patet ex l. 5, 41. ubi de proceribus Romanis Gallos exspectantibus sic aït. *Ea vestiti medio aedium eburneis sellis sedere.* Hanc ipsam rem paullo poſt ibidem ita profert: *intuebantur in aedium vestibulis sedentes viros.* At procul dubio parthenon, in qua domus parte sedit Lucretia, non fuit aedium veſtibulum. Non tamen diffiteor, per *τὰ medium aedium* alias quoque partes poſſe denotari. Sed praeterea id quidam diserte referunt, Lucretiam mediam ancillarum sedisse. Propertius 3, 5.

. . . *tristes sua pensa ministrae*
Carpebant, medio nebat et ipsa loco.

Delibera igitur, quam notam vox

fuit. adveniens vir Tarquiniique excepti benigne. victor maritus comiter invitat regios juvenes. Ibi Sex. Tarquinium mala libido Lucretiae per vim stuprandae capit. tum forma, tum spectata castitas incitat. Et tum quidem ab nocturno juvenili 11
ludo in castra redeunt.

aedium mereatur. Ovidius 2. Fastor. 571.

> *Ecce anus in mediis residens annosa puellis.*

JAC. GRONOV. Omnes codd. constanter vocem *aedium* retinent. quare eam mutare non audeo, praesertim quum vir Clarissimus fateatur, per *medium aedium* etiam alias partes, quam vestibulum, indicari posse. Partem interiorem aedium, quamvis sub dio, sive impluvium, ea locutione nonnumquam intelligi, docuit Dan. Heinsius ad Silii 15, 18. Lucretiam vero mediam ancillarum sedisse, id quod alii tradiderunt, satis innuit Livius dicendo *inter lucubrantes ancillas*: eodem modo quo Ovid. eam *inter famulas* sedisse dicit 2. Fastor. 743.

> *Lumen ad exiguum famulae data pensa trahebant;*
> *Inter quas tenui sic ait ipsa sono.*

Verum quid moramur? nihil mutandum esse hoc loco, docet mos, qui apud Romanos obtinebat, ut eorum uxores in atrio lanificium exercerent. Ascon. ad Cic. orat. pro Mil. 5. *Omni vi janua expugnata, et imagines majorum dejecerunt, et lectulum adversum uxoris ejus Corneliae, cujus castitas pro exemplo habita est, fregerunt, itemque telas, quae ex vetere more in atrio texebantur, diruerunt.* Arnob. 2. advers. gent. p. 91. *Matres familias vestrae in atriis operantur domorum, industrias testificantes suas?* V. Lipsium 1. Elect. 17. qui utrumque hunc locum jam laudavit.

§. 10. *Vir Tarquiniique excepti benigne*] *accepti* Voss. 2. *benigne suscepti* edd. ante Aldinam. Mox cap. seq. §. 2. *Ubi exceptus benigne ab ignaris consilii.* V. Cel. Burmann. ad Nason. Ep. 12. Her. 29. et quae supra notavi ad 1, 22, 5. Mox *comites*, pro *comiter*, Lipsiens. Male. V. supra h. libro ad c. 22, 5.

Ibi Sex. Tarquinium mala libido Lucretiae per vim stuprandae capit] *Sibi*, pro *Ibi*, Leid. pr. *Sibi* et *Ibi* invicem commutari, praesertim si litera sibilans ex fine vocis praecedentis adhaerere, vel contra a litera finali ejusdem vocis elidi potuit, supra dictum est h. lib. c. 55, 4. (* 5, 34, 7. 10, 21, 14.) Praeterea verba *per vim* ab (p. 224.) oscitante librario omittuntur in Voss. 2. Mox *cum forma*, pro *tum*, Leid. 1. et Harlej. 2. V. supra h. cap. ad §. 1. Denique *tum inspectata castitas* Voss. 2. Sed syllaba prima τȣ̃ *inspectata* perperam nata est ex ultima litera *m* voculae pracedentis. V. ad 37, 11, 4.

§. 11. *Ab nocturno juvenili ludo*] *jevinali ludo* Harlej. antiquior. An voluit *juvenali ludo*? Ita sane est in Leid. 1. et Florent. V. infra ad 37, 20, 5. Ceterum *a nocturno* est in Leid. 2. editisque vetustis ante Aldum.

1 LVIII. Paucis interjectis diebus, Sex. Tarqui-
nius, inscio Collatino, cum comite uno Collatiam
2 venit. ubi exceptus benigne ab ignaris consilii,
quum post coenam in hospitale cubiculum dedu-
ctus esset, amore ardens, postquam satis tuta cir-
ca, sopitique omnes videbantur, stricto gladio ad
dormientem Lucretiam venit, sinistraque manu mu-
lieris pectore oppresso, *Tace, Lucretia*, inquit, *Sex.
Tarquinius sum; ferrum in manu est: moriere, si emi-*
3 *seris vocem.* Quum pavida ex somno mulier nullam
opem, prope mortem inminentem, videret; tum
Tarquinius fateri amorem, orare, miscere precibus
minas, versare in omnes partes muliebrem animum.

§. 1. *Ab ignaris consilii, quum post coenam in hospitale cubiculum ductus esset, amore ardens*] Scribendum *deductus esset.* RHEN. *ab ignaris consilii, post coenam in hospitale cubiculum deductus est, sed amore ardens* Oxon. L. 2. ut testatur Hearne. Rhenano *deductus esset* reponenti favent omnes codd. quibus usus sum, etiam Florent. praeter Voss. 2. in quo *ductus esset.* [ut in Helm. 1.] Ceterum *ab ignara consilii* scribendum ad marginem Livii conjecerat Cl. Ant. Perizon. Sed omnes codd. editam lectionem tuentur. [*deductus est* Veith.]

§. 2. *Postquam satis tuta omnia circa, sopitique*] *omnia* non est in libro scripto. Fortassis etiam legi posset, *postquam satis tuta cuncta, sopitique.* RHENAN. *omnia* abest manuscripto. LIPS. Sic loquitur 24, 41. *Quia omnia circa hostium plena erant.* 27, 42. *Postquam satis tuta omnia esse exploratum est.* In nostro tamen loco Flor. duo, Rott. Gud. Voss. [poster.] Helm. prorsus ignorant τὸ *omnia.* JAC. GRONOV. 22, 12, 9. *Et suo militi tuta omnia et infesta effusis hostium populatoribus praebuit.* Ceterum *omnia tuta* primus Frobenius Basil. anno 1535. edidit, quum Aldus inverso ordine *tuta omnia* dedisset, eoque priores vocem *omnia* omisissent. *tuta omnia* etiam est in Haverk. et Portug. a m. 2. cum in eodem a m. 1. ut et in Harlej. pr. Leid. utroque, et Lipsiens. *omnia* non compareat; quam vocem etiam ab Oxon. L. 2. exsulare, monuit Thom. Hearne. Quamvis autem eorundem vocabulorum repetitiones in Livio frequentes esse dictum sit supra h. lib. ad c. 3, 9, hic tamen τὸ *omnia* delendum judicavi, non tantum, quod *omnes* verbis sequentibus iteratur, sed ante omnia ob tot codicum auctoritatem. Ut autem propterea cum Rhenano legamus *postquam satis tuta cuncta*, non admodum necesse puto. Illud *circa* enim adverbialiter non addito casu apud Livium frequens est. V. ad 9, 2. 7. *Satis tuta arca* [an *circa?*] Florent. [*satis omnia tuta circa* Veith.]

ubi obstinatam videbat, et ne mortis quidem metu 4
inclinari, addit ad metum dedecus: cum mortua jugulatum servum nudum positurum, aït, ut in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore quum 5
vicisset obstinatam pudicitiam velut victrix libido, profectusque inde Tarquinius, ferox expugnato decore muliebri, esset; Lucretia, moesta tanto malo, nuncium Romam eumdem ad patrem, Ardeamque ad virum mittit, ut cum singulis fidelibus amicis veniant: ita facto maturatoque opus esse; rem atrocem incidisse. Sp. Lucretius cum P. Valerio 6
Volesi filio, Collatinus cum L. Junio Bruto venit; cum quo forte Romam rediens ab nuncio uxoris

Moriere, si emiseris vocem] *morieris* Harlej. 2. et Haverk. quorum posterior paullo ante ordinem verborum hoc modo inmutabat *pectore mulieris oppresso*. *morieris* etiam editi ante Aldum.

§. 3. *Quum pavida e somno mulier*] In libro scripto est *pavida ex somno mulier*. RHENAN. *ex somno* etiam omnes codd. nostri, etiam Florent. quare recipiendum duxi. [*exomi* Helm. 1.] Mox voces *nullam opem* aberant a vetustioribus excusis. Addidit primus Aldus. Et eas etiam constanter servant scripti. [*misceri* Helm. 1.]

Versare in omnes partes muliebrem animum] Codex Oxon. N. quem Hearne consuluit, addita a fine voce *muliebrem animum coepit*. Ferre non poterat librarius locutionem infinitam, ideoque locum corrupit. V. supra ad c. 60, 5.

§. 4. *Ubi obstinatam videbat*] *obstinatum videbat*, nempe *muliebrem animum*, quod praecessit, Voss. 2. Leid. uterque, Lipsiens. et Portug. [*ut sordido* Helm. 1.]

§. 5. *Eumdem ad patrem, Ardeamque ad virum mittit*] Auctiores Harlej. 2. et Haverk. [Veith.] habent *eumdem ad patrem Spurium Lucretium, Ardeamque ad virum Collatinum mittit*. Sed librariis id tribuendum puto, non Livio. Mox codex posterior *cum singulis amicis fidelibus*, pro *fidelibus amicis*. in quo editiones, quae Aldinam praecesserunt, consentientes habet.

§. 6. *Cum P. Valerio Volesi filio*] Illud licet mutare non ausim, moneri tamen lectorem oportuit, videret, an *Valesi*, pro *Volesi*, sit legendum, et *Valesii* non multum diverso loco pro *Volesii*. Fabius [Quinctil. 1, 4.] auctor est *Valesios* et *Fusios* pro *Valeriis* et *Furiis* a veteribus usurpatum. SABELL. *Volusi* scribendum ex Capit. Consulibus. SIGON. Palat. tert. *Valesi*. GEBHARD. V. quae notavi ad Silii Ital. 2, 8.

Lucretiam moestam in cubiculo

erat conventus. Lucretiam sedentem moeſtam in
7 cubiculo inveniunt. adventu suorum lacrimae ob-
ortae. quaerentique viro, *Satin' salvae? Minime*,
inquit; *quid enim salvi est mulieri, amissa pudicitia?*
Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo. Ce-
terum corpus est tantum violatum, animus insons.
mors testis erit. Sed date dextras fidemque, haud im-
8 *pune adultero fore. Sex. est Tarquinius, qui hostis*

sedentem inveniunt] In libro scripto eſt *Lucretiam sedentem moeſtam* (p. 225.) *in cubiculo inveniunt.* RHEN. Pariter omnes codices, quibus usus sum, praeter unum Haverk. Ante Rhenanum etiam ita jam edidit Aldus.

§. 7. *Adventu suorum lacrimae obortae*] *abortae* Florent. Haverk. Lipsiens. et Portug. cum edd. nonnullis vetuſtioribus, quod errori librariorum tribuendum esse, nullus dubito; quamvis aliud placeat Gebhardo 1. Crepund. 12. V. viros doctos ad Nason. 1. Metam. 350.

Satin' salvae? Maxime, inquit] Vet. *Minime, inquit.* LIPS. Perrenonius 1. Animadv. Juris Civ. 29. emendat *Satin' salva?* hac potissimum ratione ductus, quod sermo eſt ad mulierem. Atqui etiam infra l. 6, 34. Fabius ad filiam *satin' salvae?* Itaque hoc non facile quemquam probaturum opinor. Major eſt controversia, *satin' salvae?* an *satin' salve?* scribendum sit. Illud praeferunt Sanctius, Scioppius, Vinetus ad Auson. Grat. act. in fine, Carrio ad Fragm. incerta Salluſtii, et Gronovius ad Plauti Stichum 1, 1, 10. hoc Donatus et G. Fabricius ad Terent. Eun. 5, 6, 8. Acidalius ad Plautum l. d. Brissonius 7. Form. p. 745. Taubmann. ad Plauti Trinumm. 5, 5, 53. et Cortius ad Salluſtii Fragm. p. 1002. Utrumque rectum esse putant Tanaq. Faber ad Terent. l. d. Boecler. in Chreſtomath. Terent. v. *Salus.* et Perizonius ad Sanctii 4, 4, 10. *Satin' salvae?* nempe res sunt, recte dici, oſtendunt loca Livii 3, 26. et 10, 18. apud Sanctium, et nota illa Plauti ac Terentii *salva res est*, et *re salva. Satin' salve?* nititur potissimum auctoritate Donati et Apuleji, qui 1. Metam. in fine, et in Apolog. p. 302. ed. Elmenh. dicit *salve agere.* unde putant in hac formula suppleri posse, *agis, agitis*, vel *se habent res.* Mihi Gronovius non sine ratione videtur desiderare teſtimonia scriptorum vetuſtiorum; et parum abeſt, quin in sententiam illius eam. Nec ex eo, quod antiqui eadem ellipsi usi sunt formula *satin' recte?* in quo praecipuum praesidium ponit Perizonius, pro certo adfirmari poteſt, eos etiam dixisse *satin' salve?* DUKER. Illud *Maxime*, quod notae Lipsianae praescribitur, errore librariorum in paucissimis tantum earum, quas inspexi, exſtat editionum; et nescio, an in pluribus, quam in Parisina anni 1573. et in Francofurtensi anni 1578. Ceterum *satin' salva es?* praefert Haverk. Quomodo fere, observan-

pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibique, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium. Dant 9
ordine omnes fidem: consolantur aegram animi, avertendo noxam ab coacta in auctorem delicti. mentem peccare, non corpus: et, unde consilium afuerit, culpam abesse. *Vos*, inquit, *videritis*, *quid* 10
illi debeatur: ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero. nec ulla deinde inpudica Lucretiae exem-

te Cl. Dukero, Perrenonius scribendum conjecit; quod recte eidem Dukero displicuit. Eam enim lectionem admitti non posse, responsum Lucretiae *quid enim salvi est*, satis superque, ut arbitror, docet. Praeterea *satisne salve?* Harlej. 2. quam formulam alteri *satin' salvae* praeter viros doctos hoc loco enumeratos praeferebat etiam Vossius 7. Gramm. 6. in voce *Res. satin' salve* Florent. *satisne salvae sint res? satin' salve?* exhibet Voss. 2. cujus librarius duas lectiones *satin' salvae?* et *satin' salve?* de quibus diligenter hic egit Cl. Dukerus, conjunxit; quod ipsis familiare esse, ostendam pluribus exemplis infra ad 3, 44, 4. ita tamen, ut priorem, quae elliptica est, insuper suppleverit. quod eosdem etiam alibi saepe facere solitos fuisse infra probabo ad 37, 18, 1. Paullo post, inmutato ordine *vestigia alieni viri* est in Haverk. et *sunt in lecto tuo* in Leid. 2. [*muliebri amissa* Helm. 1. *sitne salva?* Veith.]

§. 8. *Sex. Tarquinius est, qui hostis pro hospite*] In libro scripto est *Sex. est Tarquinius.* RHENAN. Pariter non modo praeferunt Leid. uterque, Lipsiens. Portug. et Harlej. 2. sed etiam omnes edd. Aldina priores. Ita §. praec. *In lecto sunt tuo.* et saepe. Mox *priori nocte*, pro *priore*, Haverk. et *si viri estis*, pro *si vos viri estis*, Harlej. 2. Et solet quidem pronomen in hac formula saepe omitti, ut docent exempla, quae congessi ad 3, 67, 3. hic tamen ob auctoritatem reliquorum codd. in illo servando conspirantium, nihil mutandum puto. [*estis* omittit Helm. 1.] Paullo ante trajectis vocibus *est corpus tantum violatum* praefert Haverk.

§. 9. *Avertendo noxam ab coacta in auctorem delicti*] *noxiam* Haverk. a m. pr. [Helm. 1.] De utraque voce infra ego ad 2, 54, 10. Hic vulgatum, pro quo stant reliqui codd. verius puto. [*consolantur aegram advertendo noxam* Veith.] Tum *a coacta* Voss. 2. et Leid. 2. in marg. quum antea in contextu mendose *acrata* scriptum foret. Denique *in actorem* Portug. et Lipsiens. sollemni lapsu operarum. V. supra h. lib. ad (p. 226.) c. 26, 5.

Unde consilium abfuerit, culpam abesse] *consensus abfuerit* Voss. 2. *consilium afuerit* Florent. Leid. 1. et Harlej. 1. V. ad 4, 12, 6. [*abfuerit* Helm. 1.]

§. 10. *Ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero*] Ad sententiam melius facit Pall. trium

11 *plo vivet.* Cultrum, quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigit: prolapsaque in vulnus,
12 moribunda cecidit. Conclamant vir paterque.

1 LIX. Brutus, illis luctu occupatis, cultrum, ex vulnere Lucretiae extractum, manantem cruore

lectio, *Ego me, si peccato absolvo, supplicio non libero.* GEBHARD. Palatinis consentiunt Voss. 2. Haverk. Lipsiens. et Portug. Non video tamen, quam ob caussam melius ad sententiam faciat, quam id, quod vulgo editur. Praeterea *judicio non libero* Voss. 2. qui mox etiam praefert *nec ulla deinceps impudica.*

§. 11. *Cultrum, quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigit*] Tò *eum* abest ab Haverk. [et Veith.] Perperam. V. quae notantur infra ad 25, 27, 1. Mox *prolapsa in vulnus*, sine τοῦ *que*, Leid. 2.

§. 12. *Conclamant vir paterque*] *Conclamat* Florent. Voss. 2. Leid. uterque, Harlej. uterque, Lipsiens. Portug. et Haverk. [Helm. 1. Veith.] Similiter etiam omnes, quas vidi, edd. ante Mediolan. anni 1495. Solitum tamen fuisse Livium duobus substantivis singularibus verbum plurale addere, dictum est supra ad 1, 31, 7. Praeterea *Conclamat vir, pariterque Brutus cultrum* perperam Lipsiens.

§. 1. *Cultrum ex vulnere Lucretiae extractum manantem cruore prae se tenens*] Bene. Pall. tamen sec. ac tertius *manante cruore.* GEBHARD. *ex volnere* Florent. *manante cruore* etiam Florent. Leid. uterque, Harlej. 1. Haverk. et Portug. [Helm. 1. Veith.] Verum recte nihil mutandum Gebhardus monuit. *manantem* certe est in Voss. 2. et Harlej. sec. idemque voluit scriba Lipsiens. qui tamen aberrans *manentem* dedit. *Manare sanguine* apud Livium frequens est. 23, 31, 15. *Signa Lanuvii ad Junonis Sospitae cruore manavere.* 27, 23, 3. *Volsiniis sanguine lacum manasse.* 28, 11, 4. *Ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio, dicebatur.* Silius Ital. 10, 543.

Subponunt flammam, et manantia corpora tabo
Hostili tellure cremant.

Naso 6. Metam. 312.

. . . Lacrimis etiam nunc marmora manant.

Verum ibi N. Heins. ex codd. vetustis *lacrimas* legendum docuit. v. 646.

. . . manant penetralia tabo.

et lib. 13, 629.

Et Polydoreo manantem sanguine terram
Linquit.

V. Scheffer. ad Jul. Obseq. de Prod. 111. et Doct. Oudendorp. ad eumdem c. 71. [initio *illic luctu occupatus* Helm. 1.]

Ferro, igni, quacumque dehinc vi possim] Vet. lib. *et quacumque dehinc vi possim.* ut l. 2, [10, 4.] *Pontem ferro, igni, et quacumque vi possent, interrumpant.* Itaque Cic. de Harusp. resp. [8.] aït *Deinde cum ille saxis et ignibus et ferro vastitatem meis aedibus intulisset.* Et pro Plancio [29.]

prae se tenens, *Per hunc*, inquit, *castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque, Dii, testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum scelerata conjuge et omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possim, exsequuturum. nec illos, nec a-*

Quorum vidisti toto illo anno ferrum in foro, flammam in aedibus, vim in tota urbe versari. **SIGON.** *ferro, igni, quacumque dehinc vi possim.* Pall. primus, tertius, Campani editio. secundus solus *et quacumque.* prave, ut recte censet Sigonius. GEBHARD. *ferro, igni, quacumque dehinc possim executurum* Florent. *et quacumque* Harlej. 2. Ita infra 22, 23, 4. *Ferrum ignemque et vim omnem hostium abstineri jussit. ferro, ignique, quacumque dehinc vi possim* nonnullae edd. ante Aldum, vocula *que* in *ignique* ex subsequenti *quacumque* repetita. Sed recte Aldina *ferro, igni, quacumque dehinc vi.* quod servant etiam Voss. 2. Leid. uterque, Harlej. 1. Haverk. Lipsiens. et Portug. Atque ita plerique codd. infra exhibent 2, 10, 4. quem locum vet. lib. lectioni firmandae Sigonius laudavit. Alibi saepe copulas omittere Livius solitus est. Infra 3, 68, 4. *Ex illis concionibus numquam vestrum quisquam re, fortuna, domum auctior rediit.* ubi etiam male editum olim erat *re fortunaque.* Vide, quae ibi notantur. et ad 5, 10, 9. Praeterea *dehinc vi, si possim* Leid. 2. Verum neque id necessarium docet idem locus Livii. Paullo ante vox *Dii* exsulabat a Lipsiens.

Quacumque dehinc vi possum, executurum] Non aliter in veteri legitur. Sed quid si scribas *exacturum?* **RHENAN.** Sigonius in illo falsus, quod pruriginosissimi ad emendandum Rhenani *exacturum* pro legitima acceptat lectione, contra quam retinent libri omnes *executurum*, nisi quod primus *exceterum.* D. Antoninus ad Aelium Marcianum [l. 2. ff. de his qui sunt sui vel al. jur.] *Qui si meae constitutioni fraudem fecerit, sciet me admissum severius exsecuturum.* Campanus monstrum verbi nobis excudit *percuturum.* GEBHARD. *exacturum* ab Rhenano est, cum libri MSS. et edd. antiquae vel *exsequuntur*, vel *exsecuturum.* Et hoc placebat olim, ut *exsequi* ponitur interdum, ut significet, persequi, ulcisci. l. 3, [25, 8.] *Cum Deorum hominumque simul violata jura exsequemur.* l. 5, [11, 5.] *Iis publici privatique doloris exsequendi jus potestatemque ex duobus noxiis capitibus datam.* Vespasianus Suetonio [14.] *offensarum inimicitiarumque minime exsecutor.* Tertullianus 1. adv. nationes 9. *Nam non irascerentur nobis in animadversione cunctantibus, si ipsi exsequi possent.* Ita (p. 227.) maneat: nec conjectemus si *ipsi ex se quid possent.* Utitur saepe alibi. Et quis ignorat in rescripto D. Antonini, *sciat, me hoc admissum adversus se severius exsecuturum.* Sed in his omnibus multisque aliis desidero exemplum, quo *exsequi aliquem* dicatur. Aut enim sine casu, aut non cum casu personae, sed rei, positum invenio. Contra video alterum persaepe, ubi hujus historiae Livius meminit, conspici. l. 2, [1, 3.] *Qui tantum gloriae Superbo exacto rege meruit.* l. 4, [3, 14.] *Claudiam certe gentem post reges exactos ex Sabinis in civitatem accepimus.* Iterumque [c. 15, 3.] *Ex qua ur-*

2 *lum quemquam regnare Romae passurum.* Cultrum deinde Collatino tradit; inde Lucretio ac Valerio, stupentibus miraculo rei, unde novum in Bruti pectore ingenium. Ut praeceptum erat, jurant: totique ab luctu versi in iram, Brutum, jam inde ad expugnandum regnum vocantem, sequuntur du-

be reges exactos sciret. l. 6, [37, 10.] *Tum populum Romanum vere exactos ex urbe reges et stabilem libertatem suam existimaturum.* l. 9, [17, 11.] *Exactores regum Junii Valeriique.* J. FR. GRON. Retractat his verbis Gronovius, quae priori ed. notarum vulgatae lectioni vindicandae in medium adtulerat. Sane *exsequi aliquid* pro persequi, ulcisci, poni, etiam docere possunt, quae notarunt Casaub. ad Sueton. Caes. 67. et Lipsius ac Barclajus ad Taciti Agric. 19. Et ita Liv. adhuc loquitur 3, 13, 3. *Inter manus domum ablatum, mortuumque inde arbitrari; nec sibi rem exsequi tam atrocem per consules superiorum annorum licuisse.* Plin. 3. Ep. 4. *Veniebat in mentem, priores nostros etiam singulorum hospitum injurias accusationibus voluntariis executos.* Verum, ut nunc recte Gronovius monet, requiritur aliud exemplum, ubi verbo *exsequi* hoc sensu accusativus personae additur. *vi possim, extincturum nec executurum* Voss. 2. duplici lectione in contextum admissa, ut saepe fieri solet. V. ad 3, 44, 4. Certe *vi possim, extincturum* reliquis omissis, habet Harlej. 2. *vi possim, execturum* Lipsiens. *vi possim, persecuturum* Oxon. B. ut Hearne monet; quod idem voluit Campanus, in cujus editione monstrum verbi *perecuturum* excusum esse Gebhardus docuit. Subscribo vero Rhenani et Gronovii conjecturae, qui *exacturum* scribendum docuerunt. cap. seq. §. 2. *Liberatorem urbis laeta castra accepere; exactique inde liberi regis.* 3, 39, 9. *Fuisse regibus exactis patricios magistratus creatos, postea post secessionem plebis plebejos.* 4, 15, 3. *Natus in libero populo inter jura legesque, ex qua urbe reges exactos sciret.* Et ita alibi saepe. [*vi possum* Helm. 1. *vi possum excussurum* Veith.]

Nec illos, nec alium quemquam] Vet. *illum, nec alios.* LIPS. Recte *illos.* Respicit enim quatuor Tarquinios, tres filios patre sceleratiores, Romae regnantes jam, an dominantes? licentia, libidine, atque audacia. l. 3, 11. *Libertati obstat, omnes Tarquinios superbia exsuperat. Exspectate, dum consul aut dictator fiat, quem privatum viribus et audacia regnantem videtis.* c. 19. *Tribunos pessimis artibus, regia licentia vivere.* c. 39. *Superbiam violentiamque tum perosos regis: quae si in rege tum eodem, aut in filio non ferenda fuerint?* Interim Pall. primus ac tertius *nec illum.* GEBHARD. *nec illum* Leid. 2. Lipsiens. et Portug. Quod recte inprobat Gebhard. Praecessit enim *L. Tarquinium Superbum cum scelerata conjuge et omni liberorum stirpe.* Deinde *nec alium quemquam regem regnare Romae passurum* Oxon. L. 2. ut Hearne testatur. Ea autem lectione nihil aliud librarium indicare voluisse arbitror, quam se duplicem in codice suo scripturam invenisse, partim *nec alium quemquam regem Romae passurum*, partim *nec alium quemquam regnare Romae passurum*,

Digitized by Google

cem. Elatum domo Lucretiae corpus in forum 3 deferunt, concientque miraculo, ut fit, rei novae atque indignitate homines. pro se quisque scelus regium ac vim queruntur. Movet tum patris moe- 4 stitia, tum Brutus, castigator lacrimarum atque inertium querelarum, auctorque, quod viros, quod

quam utramque verioris ignarus junxit. Ita supra h. lib. c. 17, 3. vulgo edebatur, *In variis voluntatibus regem tamen omnes volebant.* quod in nonnullis scriptis superest, quum interim in aliis exaratum reperiatur *regnare tamen omnes volebant;* Gaertner. autem, quem nunc demum nactus sum, cujusque excerptis in libro sequenti uti incipiam, similiter exhibeat *regem regnare tamen omnes volebant.* Quin et codicis Harlej. 2. scriba ibidem *regemre tamen omnes volebant* praeferens, itidem, sed per compendium, duas lectiones, *regem*, et *regere tamen omnes volebant*, conjunxisse censendus est. De ea re infra v. ad 3, 44, 4.

§. 2. *Cultrum deinde Collatino tradit*] *tradidit* Haverk. et edd. Aldina priores. V. infra ad 34, 29, 13. Mox *unde novum in Bruti pectore ingenium venerat* idem Haverk. addita ultima voce, quam tamen ex glossa natam existimo. Si enim Livius eo verbo hic uti voluisset, potius dixisset *unde novum in Bruti pectus ingenium venisset.* Deinde paullo post *vacantem*, pro *vocantem*, in Lipsiens. erat a m. 2. errore alibi etiam in Mstis obvio. V. quae infra notabo ad 5, 8, 2.

§. 3. *Elatum domo Lucretiae corpus in forum deferunt*] *domum* male Leid. 1. Sed vocem *domo* omittit Leid. 2. *defertur* vero, pro *deferunt*, praefert Harlej. 1. [*et latum domo* Helm. 1.]

Concientque miraculo, ut fit, rei novae atque indignitate homines] *conciantque miraculo* Lipsiens. a m. 2. *coniciuntque miraculo* Leid. 2. *convenienteque miraculo* Haverk. *convenere miraculo* Portug. in margine pro varia lectione. Et ita (p. 223.) legi in Oxon. B. Hearne professus est. *concurruntque miraculo* Neapolit. Latinii. [*commotique miraculo* Helm. 1.] *concientque homines*, omnibus, quae media erant, omissis, Harlej. 1. Verum vulgatum probum est. V. Gronov. infra ad 38, 33, 7. (* et ad 7, 11, 11.)

§. 4. *Movet tum patris moestitia, tum Brutus*] *Movet cum patris* Harlej. 1. et Florent. *Movet cum patres* Leid. 1. [Helm. 1.] V. infra ad 6, 23, 3. *patres*, pro *patris*, praeferunt etiam Voss. 2. Leid. 2. Harlej. 2. et Lipsiens. [*castigatur* Helm. 1.]

Auctorque, quod viros, quod Romanos deceret, arma capiendi] *actorque* Leid. 2. jam saepius antea notato errore. V. supra h. lib. ad c. 26, 5. Copula autem *que* non adparet in Leid. 1. quae excidit ob similitudinem vocis sequentis *quod.* V. infra ad 44, 13, 10. At τὸ *quod* priori loco deest in Voss. 2. et Haverk. a m. 1. ubi vicissim excidit ob praecedens *que.* Quin et posteriori loco deest in iisdem duobus codd. atque insuper in Lipsiens. et Portug. qui praeferunt *quod viros Romanos deceret.* [ita etiam Veith.] Male. Est enim species gradationis, ut primo dicat *quod viros deceret*, eique de-

Romanos deceret, arma capiendi adversus hostilia
5 ausos. Ferocissimus quisque juvenum cum armis voluntarius adest. sequitur et cetera juventus. Inde, pari praesidio relicto Collatiae ad portas, custodibusque datis, ne quis eum motum regibus nunciaret, ceteri armati, duce Bruto, Romam pro-
6 fecti. Ubi eo ventum est, quacumque incedit, armata multitudo pavorem ac tumultum facit. rursus, ubi anteire primores civitatis vident, quidquid

inde, qnasi Romani plus, quam viri, forent, subjungat *quod Romanos deceret.* Ita infra 7, 13, 9. *Si quis det signum, in aciem educat, ut viris ac Romanis dignum sit, dimicaturos.* c. 35, 8. *Si plus, quam viros ac Romanos decet, ferrum timeamus.* (* ubi v.) 22, 14, 11. *Sed vir, ac vere Romanus descendit in aequum.* Observandum etiam, compositionem hanc orationis plane Livianam esse. Passim enim Livius hoc pronomen repetere solet sine conjunctione intermedia. Infra 2, 20, 12. *Fertur pronunciasse militi praemia, qui primus, qui secundus castra hostium intrasset.* 8, 39, 6. *Quod manu, quod voce poterat, monstrabat, vexilla se suorum parmasque cernere equitum.* (* v. ad 21, 41, 9.) 22, 1, 5. *Quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse?* 26, 2, 9. *Neminem, quum suffragium ineat, satis cernere, cui imperium, cui exercitum permittat.* 37, 12, 7. *Praeter navium militumque jacturam, quod floris, quod roboris in juventute fuerat, amiserant.* 39, 27, 9. *Optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exsulare pulsos patria, aut inhonoratos et deterioribus obnoxios silere.* 40, 15, 1. *Ad id, quod dolet, quod invidiam urit, revertere.* Eodem cap. §. 7. *Qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui.* 41, 24, 10. *Quod Aetolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni denique Graeciae cum Macedonibus juris est, idem et nobis sit.* 45, 22, 2. *Venimus in curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lycia atque Caria, quos praemiis atque honoribus amplissimis donastis.* Idem etiam in aliis pronominibus observari potest. V. infra ad 2, 15, 3. Praeterea *arma capi*, pro *capiendi*, Portug. a m. 2.

§. 5. *Cum armis voluntarius adest*] *cum armis voluntariis adest* non recte est in Leid. 2. Infra 5, 7, 13. *Voluntarius ductus exercitus Vejos.*

Inde pari praesidio relicto Collatiae ad portas] Rott. *Inde patres praesidio.* Scribe, *Inde pars praesidio relicti Collatiae, ad portas custodibus datis* etc. J. FR. GRONOV. Gronovii conjecturam adjuvat lectio Harlej. 1. in quo erat *Inde pars praesidio relicto.* ut genus loquendi, indoctis priorum temporum librariis minus notum, *pars relicti*, loco corrumpendo ansam dedisse videri possit, quum tamen Livius saepissime ita locutus sit. V. quae notantur infra ad 27, 1, 12. Neque aliter Silius, perpetuus Livii imitator, 5, 497.

Pars trepidi celso inter tela cacumine pendent.

sit, haud temere esse rentur. Nec minorem mo- 7
tum animorum Romae tam atrox res facit, quam
Collatiae fecerat. Ergo ex omnibus locis urbis in
forum curritur. Quo simul ventum est, praeco
ad tribunum Celerum, in quo tum magistratu forte
Brutus erat, populum advocavit. Ibi oratio habi- 8
ta, nequaquam ejus pectoris ingeniique, quod si-
mulatum ad eam diem fuerat, de vi ac libidine
Sex. Tarquinii, de stupro infando Lucretiae et

Adde, quae olim observavi ad Silii 10, 307. *Indeque pari praesidio* habet Harlej. 2. [*inde patres praesidio* Helm. 1.]

Ne quis eum motum regibus nunciaret] *regi nunciaret* Harlej. 2. Male. V. infra ad 2, 2, 11.

§. 6. *Quacumque incedit armata multitudo*] Palat. sec. *incidit*. GEBHARD. Nihil est mutandum. Infra hoc cap. §. 13. *Exsecrantibus, quacumque incedebat, invocantibusque parentum furias viris mulieribusque*. *Incidere* et *Incedere* etiam alibi saepe librarii perperam inter se commutarunt. V. infra ad 9, 24, 10. [*incedit* omittit Helm. 1. ante *ubi conventum* Veith.]

Rursus, ubi anteire primores civitatis vident] *rursus, ut anteire* Lipsiens. et Portug. in cujus posterioris margine *ubi*, pro *ut*, postea emendatum est. Scribas autem has voculas confundere solitos fuisse infra videbimus ad 24, 15, 1. Praeterea *civitatis primores vident* Portug. *primores urbis vident* Oxon. N. ut Hearne (p. 229.) monuit. Et has etiam voces nonnumquam librarii permutare consueverunt. V. quae infra notantur ad Epit. l. 99. Mox verbum *sit* deest in Leid. 2.

§. 7. *Nec minorem motum animorum Romae tam atrox res fecit, quam Collatiae fecerat*] *Nec minorem motum Romae tam atrox res, quam Collatiae fecerat animorum* Haverk. a m. 1. *Nec minorem motum animorum Romae tam atrox res, quam Collatiae fecerat* a m. 2. Sed ita scribendum fuisset *Nec minorem motum animorum Romae tam atrox res, quam Collatiae, fecit*. Reliquorum tamen codd. in vulgatam lectionem conspirantium, consensus eam veriorem esse evincit. Neque locum mendae suspectum reddere potest, quod post verbum *fecit* mox subjungatur *fecerat*. Frequentissime enim Livium voces quasvis repetere solitum fuisse supra vidimus h. lib. ad c. 3, 9. V. etiam Cel. Duherum ad c. 53, 4.

Ad tribunum Celerum, in quo tum magistratu etc.] Hoc addit, quia nisi magistratui populum convocare non licebat, ut aït Dionysius l. 4. [p. 266.] *Περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἔτι βούλομαι μαθεῖν, τίς ὁ καλέσας ἔςαι ἀυτὴν κατὰ νόμους, καὶ τὴν ψῆφον ἀναδώσων ταῖς φράτραις; ἄρχοντι γὸρ ἀποδέδοται, τοῦτο πράττειν. Ὁ δὲ ὑπολαβὼν ἔφη, ἐγὼ, ὦ Βαλέριε· τῶν γὰρ κελερίων ἄρχων εἰμὶ, καὶ ἀποδέδοταί μοι κατὰ νόμους ἐκκλησίαν, ὅτε βουλοίμην, συγκαλεῖν.* SIGON. [*trib. celebrem* Helm. 1.]

§. 8. *De stupro infando Lucretiae*

miserabili caede, de orbitate Tricipitini, cui morte
filiae caussa mortis indignior ac miserabilior esset.
9 addita superbia ipsius regis, miseriaeque et labo-
res plebis, in fossas cloacasque exhauriendas de-
mersae. Romanos homines, victores omnium circa
populorum, opifices ac lapicidas pro bellatoribus
10 factos. Indigna Ser. Tullii regis memorata cae-
des, et invecta corpori patris nefando vehiculo fi-
11 lia; invocatique ultores parentum Dii. His atro-

et miserabili caede] *Lucretiae commiserabili caede* Voss. 2. *Lucretiae ac miserabili caede* Leid. 2. et Haverk. [*Tricipitrini* Helm. 1.]

§. 9. *Addita superbia ipsius regis miseriaeque et labores plebis*] Pall. primus ac tertius *miseriaque et labore plebis*. GEBHARD. Eamdem lectionem servant Voss. 2. Leid. 2. et Portug. *miseriaque et labores ipsius plebis* Lipsiens. et Harlej. 2.

Romanos homines victores omnium circa populorum] Τὸ *homines* omittunt Harlej. 2. Lipsiens. et Portug. Eadem vox exsulat etiam a nonnullis edd. antiquioribus. At aliae praeferunt *Romanos homines omnium victores circa populorum*.

§. 10. *Indigna Servii Tullii regis memorata caedes*] Voces *regis memorata* exsulant a Leid. 2. *caede* autem, pro *caedes*, praeter eumdem Leid. 2. praeferunt etiam Voss. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. a m. 1. [Veith.]

Et invecta corpori patris nefando vehiculo filia] Lectio vetus *corpore patris*, hoc est, in corpore patris, vel per corpus patris. RHENAN. Nullibi inveni lectionem Rhenani *invecta corpore*. GEBH. Ex codd. meis Rhenani lectionem praeferunt Florent. Leid. ambo, et Harlej. 1. quae eadem etiam est in Mediolan. anni 1480. et in utraque Tarvis. ed. Ita *invectus porta Capena*, pro per portam Capenam, Ovid. 4. Fastor. 345.

Ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena.

Vulgatum tamen verius videtur. Alio enim sensu dicitur *invehi corpore*, alio *invehi porta*. Praeterea *invecta corpore nefando patris vehiculo* Leid. 2. ordine non recte mutato. [*corpore patris nefandoque vehiculo* Helm. 1.] Paullo post etiam trajectis vocabulis *invocatique ultores Dii parentum* Lipsiens. et Harlej. 2. *invocatique parentum ultores Dii* Haverk.

§. 11. *His atrocioribusque, credo, aliis, quae praesens*] *His atrocioribus, credo, aliis, quae* Voss. 2. et Haverk. *His atrocioribusque aliis, credo, quae* Leid. 2. *His atrocioribusque, credo, aliisque, quae* Lipsiens. et Portug. a m. 1. [*his atrocioribus credo aliisque* Veith.]

Relatu scriptoribus facilia subjicit] Pall. *subjecit*. GEBHARD. Similiter non modo vir doctus ad oram edit. Mediol. anni 1480. emendavit, sed etiam reperi in codd. Voss. 2. Leid. 2. Harlej. 2. Lipsiens. Portug. et Haverk. *subi-*

cioribusque, credo, aliis, quae praesens rerum indignitas haudquaquam relatu scriptoribus facilia subjicit, memoratis incensam multitudinem perpulit, ut imperium regi abrogaret, exsulesque esse juberet L. Tarquinium cum conjuge ac liberis.
Ipse, junioribus, qui ultro nomina dabant, lectis 12
armatisque, ad concitandum inde adversus regem exercitum Ardeam in castra est profectus; imperium in urbe Lucretio, praefecto urbis jam ante ab re-

cit est in Leid. 1. *subjicit* in solo Harlej. 1.

Incensam multitudinem perpulit] Palat. pr. ac tertius *perculit*. Forte, ut supra c. 56. *Ipsius regis non tam subito pavore perculit pectus, quam auxiis implevit curis.* GEBHARD. *perculit* etiam Lipsiens. et Portug. [Veith.] Quam lectionem admitti posse existimans Gebhardus non videtur adtendisse ad verba, quae subjiciuntur. Non enim ad aliquid faciendum *percellimur*, sed *perpellimur*. V. Gronov. ad 3, 30, 4. *pepulit* est in Leid. 2. quomodo alibi quoque lapsi sunt scribae librarii. V. ad 2, 31, 5. (* 7, 36, 10. 8, 26, 1.) *pertulit* habet Leid. 1. Verum ita etiam operas errare consuevisse infra videbimus ad 35, 27, 16.

Exsulesque esse juberet L. Tarquinium cum conjuge ac liberis] Vir doctus ad marginem ed. Mediol. anni 1480. emendabat *exsulemque esse juberet*. Sed male. *L.* (p. 230.) *Tarquinium cum conjuge ac liberis exsules* eodem modo dictum est, ac *dux cum aliquot principibus capiuntur*, quod infra inlustramus ad 21, 60, 7. *cum conjuge ac liberis esse* habet Harlej. 1.

§. 12. *Ad concitandum inde adversus regem exercitum*] *inde ad concitandum*, transpositis vocibus, Haverk. Tum *adversum regem* Leid. 1. et Voss. 2. V. infra ad Epit. l. 47. [*Ardeam* omittit Veith.]

Imperium in urbe Lucretio praefecto urbis etc. *relinquit*] *reliquit* Harlej. 2. et Portug. a m. 2. [Helm. 1.] cum edd. Aldo vetustioribus. Is autem *reliquit* quidem in contextum recepit, sed inter errata priorem scripturam revocandam censuit, quam propterea recentiores omnes servarunt usque ad Gronov. ut et post Gronov. Hearne, ac nuperrimi omnium Londinenses. Idem etiam voluit librarius Leid. 2. qui tamen, manu leviter aberrante *reliquid* exaravit. V. supra h. lib. ad c. 56, 12. Ego a Gronovio non recedendum puto, pro qua lectione etiam stant optimi codd. Qui alteram lectionem maluerunt, metuisse videntur praeterito *est profectus* non recte praesens *relinquit* subjungi posse. At vide, quae infra notantur ad 3, 46, 9. Praeterea *profecto urbis* male praeferunt Leid. 1. et Lipsiens. Compendium, quo prima syllaba vocis *praefectus* exarari solebat, errori caussam dedisse censeri debet. V. infra ad 9, 10, 7.

§. 13. *Exsecrantibus, quacumque incedebat* etc. *viris mulieribusque*] *quacumque incedebant* Leid. 2. *quicū incedebat* Harlej. 1. *quocum-*

13 ge instituto, relinquit. Inter hunc tumultum Tullia domo profugit, exsecrantibus, quacumque incedebat, invocantibusque parentum furias viris mulieribusque.

1 LX. Harum rerum nunciis in castra perlatis, quum re nova trepidus rex pergeret Romam ad comprimendos motus, flexit viam Brutus, (senserat enim adventum) ne obvius fieret; eodemque fere tempore, diversis itineribus, Brutus Ardeam, Tarquinius
2 Romam, venerunt. Tarquinio clausae portae, exsiliumque indictum: liberatorem urbis laeta castra acce-

que incedebat Haverk. Tum *viris mulieribus*, omissa particula *que*, Voss. 2.

§. 1. *Harum rerum nunciis in castra perlatis*] *in castra latis* Voss. 2. *in castra praelatis* Florent. *in castra prolatis* Leid. 1. Verum et hic nota, qua prima syllaba τῦ *perlatis* scripta fuit, a librariis non intellecta, mendum peperit. V. ad 9, 10, 7. [*rex trepidus* Helm. 1.]

Brutus Ardeam, Tarquinius Romam venerunt] *Romam invenerunt* Voss. 2. Sed prima syllaba τῦ *invenerunt* male nata est ex ultima litera vocis praecedentis. V. infra ad 37, 11, 4. *Romam veniunt* Harlej. 2. Sed forte scriptum fuerat *ven'unt*, quod deinde, omissa vel evanescente adscripta nota, in *veniunt* mutare pronum fuit. *Romam venere* praeferunt editi usque ad Aldum, qui *venerunt* vulgari curavit, adsentientibus reliquis scriptis.

§. 2. *Tarquinio clausae portae exsiliumque indictum*] *exsilium indictum* sine copula Haverk. Mox *castra excepere*, pro *accepere*, Leid. 2. Sed vulgatum praestat. Infra 4, 31, 3. *Castra propinqua turbatos ac terga dantes accepere.* (* v. ad 5, 21, 3.) Pari modo statio dicitur *accipere classem* 28, 6, 11. *Classem tam infesta statio occepit.* Solent autem etiam alibi haec verba commutari. V. infra ad 2, 47, 7. [*accipere* Helm. 1.]

Exactique inde liberi regis] Τὸ *que* non adparet in Harlej. 2. quemadmodum nec *inde* in Voss. 2.

Exsulatum Caere in Etruscos ierunt] *certe*, pro *Caere*, Leid. 2. [*cere* Helm. 1.] Tum *in Iruscos* Haverk. Voluit, credo, *in Tuscos*. Nisi potius interciderit prima litera τδ *Etruscos*. Hinc *iverunt* Leid. 2. Sed Livius in his contractiones amat. Ita *iere* infra habebimus ad 45, 2, 7. *isse* infra ad 27, 19, 10.

Ab ultoribus veterum simultatum] *veterum simultatium* Florent. Harlej. 1. et Leid. 1. V. ad 9, 38, 12. Paullo ante *provectus*, pro *profectus*, habet Portug. errore ex male verba praeeuntis pronunciatione nato. V. infra ad 21, 2, 4.

Quas sibi ipse caedibus rapinisque conciverat] *concierat* Florent.

accepere; exactique inde liberi regis. Duo patrem secuti sunt, qui exsulatum Caere in Etruscos ierunt. Sex. Tarquinius, Gabios, tamquam in suum regnum, profectus, ab ultoribus veterum simultatum, quas sibi ipse caedibus rapinisque conciverat, est interfectus. L. Tarquinius Superbus regnavit 3
annos quinque et viginti. Regnatum Romae ab condita urbe ad liberatam annos ducentos quadraginta quatuor. Duo consules inde comitiis centu- 4
riatis a praefecto urbis ex commentariis Ser. Tullii creati sunt, L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.

concitaverat Leid. 2. et, ut Hearne auctor est, Oxon. N. [Helm. 1.] cum priscis ante Aldum, quas vidi, edd. Sed perperam. Pari modo librarii peccarunt infra 23,41, 2. et 38, 33, 7. ubi videndus est Gronovius, ut et, quae infra notantur ad 9, 37, 1. Similiter etiam confuderunt *excitus* et *excitatus*. V. quae infra notantur ad 28, 24, 4.

§. 3. *Regnavit annos quinque et viginti*] *regnavit annis* Leid. 2. et Lipsiens. Deinde *quinque et quadraginta* Voss. 2. et Haverk. [Veith.] *quinque et XL.* Leidens. uterque, (p. 231.) Harlej. uterque, et Portug. *quinque et XXX.* Lipsiens. quem numerum etiam unus codicum supra exhibebat in fine Epit. *regnavit annos XLV.* in Oxonn. L. 1. 2. B. et C. atque in ed. principe Romana se reperisse, Hearne profitetur. Similiter etiam praeferunt excusi Mediol. anni 1480. Veneta anni 1498. et Aldina. *regnavit annos V. et XL.* Mediol. anni 1495. Reliquae omnes, quas vidi, vetustae edd. recte vulgatum servant.

Regnatum Romae ab condita urbe] Et in summa et in partibus hujus numeri optime convenit inter Dionysium et Livium. Secus apud Eusebium, cujus supputatio quatuor deficit annis, quamquam ipse fatetur, tribus variatum annis apud auctores. Praeterea decem annos, Servio Tullio ademptos, tribuit Tarquinio Superbo. Nos Livium et Dionysium potiores habemus hac in re auctores, ut ex proposito Romanam scribentes historiam. GLAREAN. *a condita urbe* Voss. 2. et Leid. 2. Deinde *annos CCXLIII.* pro *annos ducentos quadraginta quatuor*, Lipsiens. [*ducentos sexaginta septem* Veith.]

§. 4. *Duo consules inde comitiis centuriatis a praefecto urbis* etc.] Ita prope Dionysius, praeterquam quod comitia a Sp. Lucretio, patre Lucretiae, interrege, non praefecto, habita fuisse scribit [l. 4. p. 269.] Quod autem *ex commentariis Ser. Tullii* aït, ad centuriata comitia pertinet, quorum ille rationem habendorum primus tradidit. SIGON.

MAC 2005721

Digitized by Google